MUZEUL JUDEȚEAN SATU MARE

satu mare

studii și comunicări

XIV

1997

SATU MARE

STUDII ŞI COMUNICĂRI

XIV

COPERTA: AUREL CORDEA, IULIAN PETRESCU
(SIGILIUL ORAŞULUI SATU MARE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA)

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: NICOLETA BLEDEA, NATALIA PINTEA.
CORECTURA: RADU ARDELEAN
TEHNOREDACTARE: MARIUS DIACONESCU
FOTO: MIRCEA ZELEA, IOAN CZAKÓ

DESIGN: BOGDAN TAŞCU

TIPARUL: S.C. GEDO S.R.L. CLUJ-NAPOCA,
TEL: 064-430337

MUZEUL JUDEŢEAN SATU MARE

SATU MARE
STUDII ŞI COMUNICĂRI
XIV
1997

ARHEOLOGIE - ISTORIE - CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE - ARTĂ ŞI ETNOGRAFIE - MUZEOGRAFIE - RESTAURARE ŞI CONSERVARE

EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN

COLEGIUL DE REDACŢIE:
Viorel Ciubotă - redactor responsabil, Bura László, Bujor Dulgău, Neţa Iercoşan, Daniela Oltean, Gheorghina Olariu.
SECRETARI DE REDACŢIE:
Kiss Imola, Gheorghe Lazin, Claudiu Porumbăcean.

Răspunderea pentru conţinutul ştiinţific al studiilor, pentru formulări şi calitatea rezumatelor în limbi străine revine în exclusivitate autorilor.
Traducerile în limba engleză au fost realizate sau revizuite de Speranţa Pop şi Eva Pop.

SATU MARE.

STUDII ŞI COMUNICĂRI

Orice corespondenţă se va trimite pe adresa:
MUZEUL JUDEŢEAN
Piaţa dr. Vasile Lucaciu, 21.
3900 Satu Mare.
Tel. 061/ 73.75.26
Fax. 061/ 73.67.61

SATU MARE.

STUDII ŞI COMUNICĂRI

Toute correspondence sera envoyée à l'adresse:
MUZEUL JUDEŢEAN
Piaţa dr. Vasile Lucaciu, 21.
3900 Satu Mare.
ROMÂNIA
Tel. 04/ 061/ 73.75.26
Fax. 04/ 061/ 73.67.61

CUPRINS - SOMMAIRE - CONTENTS - INHALT

ARHEOLOGIE

Sabin Adrian Luca, Neța Iercoşan	Contribuții la cunoaşterea neoliticului din nord-vestul României (III). Materialele descoperite la Săcuieni-Horo (jud. Bihor) în anul 1966	11
	Contributions á la connaissance du néolitique dans nord-ouest de la Roumanie (III). Les matériaux découverts a Săcuieni - Horo (dép. Bihor) en 1996 (Rèsumé)	13
Neța Iercoşan	Descoperiri arheologice în aşezarea neolitică târzie de la Carei, "Cozard". Groapa nr.2	23
	Découvertes archéologiques dans l'établisement néolitique tardif de Carei "Cozard". La fossé no.2 (Rèsumé)	30
Georgeta El Susi	Resturile de faună din groapa neolitică târzie de la Carei-Cozard (G.2), județul Satu Mare	59
	Faunal remains of a late neolitic pit from Carei- Cozard (G 2), Satu Mare county (Summary)	62
Ioan Németi	Câteva considerații asupra colecțiilor "Kovács"	63
	Some appreciations about the Kovács collections (Summary)	69
Gheorghe Lazin, Speranța Pop	O nouă descoperire aparținând culturii Suciu de Sus. (Aşezarea de la Tătăreşti, jud.Satu Mare)	75
	A new discovery belouging to the culture of Suciu de Sus. (The settling of Tătăreşti, Satu Mare county) (Summary) ...	77
Carol Kacsó	Faza finală a culturii Otomani şi evoluția culturală ulterioară acesteia în nord-vestul României.	85
	Die Endphase der Otomani-Kultur und die darauffolgende Kulturelle entwichlung im Nordwestern Rumäniens (Zusammenfassung)	97
Ioan Németi	Spada descoperită incidental la Ciumeşti (com.Sanislău)	111
	The sword discovered accidentally in Ciumeşti (Summary) .	112
Călin Timoc	Observații cu privire la cultul zeiței Epona în Dacia romană ..	115
	Eine bemerkungen im Bezug mit der Widmung der Götin Epona in der Provinz Dacia (Zusammenfassung)	117
Gheorghe Lazin	Rectificări privind două monede romane imperiale descoperite în județul Satu Mare	119

Rectification concerning two Roman Imperial coins discovered in Satu Mare county (Summary) 120

ISTORIE

Marius Diaconescu — Catolicismul în Maramureş (I) -Mănăstirea eremiţilor 123
Katholizismus in Maramuresch (I) - Das Kloster der Eremiten (Zusammenfassung) 132

Bujor Dulgău — Sigilii ale locurilor de adeverire aplicate pe documente sătmărene 133
Seals of the confirmation of the places applied on documents from Satu- Mare (Summary) 138

Szőcs Péter Levente — Importul de veselă în Transilvania secolului al XVII-lea 141
The import of plates and dishes in Transsylvania in the XVIIth century (Summary) 146

Czira Vasile — Panoplii sătmărene. Cornuri pentru praf de puşcă 147
Panoplies from Satu Mare. Horns for gun powder (summary) 152

Balogh Géza — Kivándorlás Szatmár vármegyéből az 1880-as évektől az első világháborúig 175
Emigrarea din comitatul Satu Mare în perioada cuprinsă între 1880 şi primul război mondial (rezumat) 186
The emigration from Satu Mare county in USA betwen 1880 and the First World War (Summary) 187

Erdei Liviu Gheorghe — Industria materialelor de construcţii în municipiul Satu Mare la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. Fabrici de cărămizi 189
The Industry of Building Materials in Satu Mare at the and of the XIX th century and the beginning of the XX th. Brinch Factories (Summary) 216

Claudiu Porumbăcean — Figuri ilustre sătmărene (III). Dr.Teofil Dragoş (1874-1934) . 217
Historical Characters from Satu Mare (III). Dr. Teofil Dragoş (1874-1934) (Summary) 220

Viorel Ciubotă — Directoriatul comunist la Satu Mare în martie-aprilie 1919 ... 221
The Communist Directorate on Satu Mare in March-April 1919 (Summary) 228

Lucian Cucuiet	Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Aspecte inedite din biografia colonelului Paulian Constantin (1874-1915) .	229
	The Liberation of the District Satu Mare (April 1919). Aspects from the Biography of the Colonel Constantin Paulian (1874-1919). (Summary)	232
Claudiu Porumbăcean	Aspecte privind istoria Partidului Național Țărănesc organizația județului Satu Mare	233
	Aspects concerning the history of the National Peisant Party Satu Mare organization (Summary)	246
Gheorghe Haiduc	Monografia comunității evreiești din comuna Vama-Oaș de la venirea lor pe aceste meleaguri și până la emigrarea lor în Israel	247
Dorin Dărăban	Acțiunea de deportare a șvabilor sătmăreni 1945	275
	Departing of the German population of Satu Mare (Summary)	282

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

Nae Antonescu	Istoria presei sătmărene: 1. Biruința română 2.Ogorul sătmărean	283
	The history of newspapers in Satu Mare (Summary)	287
Eugen Glück	Contribuții cu privire la istoria presei române la Budapesta (1821-1945)	289
	Contributions Regarding the History of the Romanian Press in Budapesta (1821-1945) (Summary)	298
Bura László	A szatmári Római Katolikus polgári iskolai tanítóképző intézet.	299
	Școala Pedagogică Romano-Catolică din Satu Mare (Rezumat)	329
	The Roman-Catholic Teacher's Training College from Satu Mare (Summary)	330
Kereskényi Sándor	Fenomenológia és történelem. Martin Heidegger a történelmi provincializmus ellen	331
	Fenomenologie și istorie. Martin Heidegger împotriva provincialismului istoric (Rezumat)	332
	Phenomenologie und Geschichte. Martin Heidegger gegen historische Provincialismus (Zusammenfassung)	332

ARTĂ ŞI ETNOGRAFIE

Kiss Imola — Maeştri sătmăreni de odinioară
I Ligeti Antal (1823-1890)
II. Bartók Lajos (1851-1902) 333
Formerly masters from Satu Mare
I.Ligeti Antal(1823-1890)
II.Bartók Lajos(1851-1902) (Summary) 342

Doina Miclăuş, — Ţara Oaşului în creaţia lui Ion Ţânţaş 353
The Region Oaş in Ion Ţânţaş's creation (Summary) 356

Liviu Paul — Portretul în pictura contemporană 359
The Portrait in contemporary painting (Summary) 366

Aphrodita Theodorescu — Portretul şi autoportretul în pictura ieşeană contemporană ... 373
The Portrait and the self portrait in contemporary painting in Iaşi (Summary) 382

Tóth Zoltan — Cahle din colecţia Muzeului Judeţean Satu Mare 383
Tiles in the collection of the District Museum Satu Mare (Summary) 385

MUZEOGRAFIE

Daniela Oltean — Muzeul Civilizaţiei Ţărăneşti din nord-vestul României ... 395
The peasant civilization museum from north-west of Romania (Summary) 399

Doina Miclăuş, — Achiziţia, modalitate de îmbogăţire a patrimoniului 401
The acquisition a way to enrich the patrimony (Summary) ... 402

RESTAURARE ŞI CONSERVARE

Paula Dora Pascu — Degradări ierversibile la piesele de port provocate de factorul uman 403
Degradations irrevesibles provoquees par le facteur umain, a des pieces de costume populaire (Summary) 406

Doina Dragoş, — Asigurarea condiţiilor de conservare a obiectelor din lemn ... 411
The ensurance of conservation conditions for wood objects (Summary) 412

Zisu Mărioara, Cornelia Iliescu	Conservarea unui fond de grafică şi fotografii cu tematica Mihai Vitazul în vederea valorificării expoziţionale	413
	The conservation of a content of grafics and pictures having "Mihai The Brave" as a subject in order to be exposed (Summary)	414
Adela Dobrescu	Consideraţii generale privid manevrarea textilelor arheologice din momentul descoperirii lor până în faza restaurării	419
	Some considerationd regarding the archaeological textils (Summary)	420
Ecaterina Major	Tehnica de preparare şi conservare a ouălor de păsări	421
	Technik der Präparieungund der Konservierung der Eier (Zusammenfassung)	422
Gheorghina Olariu	Poluarea atmosferică - factor distructiv al bunurilor de patrimoniu.	423
	Atmospheric polluation - a distructive factor of the cultural objects (Summary)	424
Eleonora Roşu, Emese Varga	Restaurarea unui corset de secol XVIII	425
	The restoration of an XVIIIth century corset (Summary)	426
Anişoara Vătuiu	Conservarea şi restaurarea unui evantai din secolul al XIX-lea aparţinând Muzeului de Istorie şi Arheologie, Ploieşti ...	431
	The restoration of an XIXth century fan (Summary)	432
Lidia Popescu	Restaurarea unei file dintr-un Codex liturgic din secolul al XV-lea folosită ca învelitoare a unei tipărituri din anul 1617.	435
	The restoraration of a manuscript piece, part of a religious Codex from the XV th century (Summary)	437
Dinu Capotescu	Restaurarea unui sfeşnic de argint	439
	The restoration of a silver candlestick (Summary)	439
Eva Puskás	Restaurarea şi punerea în valoare a unor obiecte descoperite pe şantierul arheologic Lazuri (judeţul Satu Mare)	443
	The restoration of a few objects discovered on the archaeological site of Lazuri (Satu Mare county) (Summary) .	445
Roxana Cobusceanu	Restaurarea unor podoabe celtice provenite din necropola celtică de la Pişcolt	451
	The restoration of a few jewellery discovered in the celtic necropola from Pişcolt (Summary)	453

Simona Violeta Gheorghe	Repunerea în circulație a valorilor muzeale a unui vas de flori din porțelan de Cehia (secolul XIX) prin restaurare ...	461
	The restoration of a flower vase from XIXth century (Summary)	462
Vasile Sulyok	Metode de conservare a obiectelor de arheologie descoperiteîn urma săpăturilor de la Lazuri, județul Satu Mare	465
	Methods of preserving the archeological objects discovered as a result of the excavations in Lazuri (Satu Mare county) (Summary)	468

Abrevieri bibliografice- Abréviations bibliographiques -Abkürzungen 469

ARHEOLOGIE

Contribuţii la cunoaşterea neoliticului din nord-vestul României (III)

Materialele descoperite la Săcuieni - Horo (Jud. Bihor) în anul 1996

Sabin Adrian Luca,
Neţa Iercoşan

În anul 1996 un colectiv de cercetare format din specialişti de la Institutul de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca[1], ai Muzeului Ţării Crişurilor[2] şi de la liceul "Emanoil Gojdu" din Oradea[3] au efectuat o cercetare arheologică sistematică la Săcuieni punctul Horo (plansa 1/1)[4]. Situl arheologic este situat la aprox. 4 km vest de localitatea Săcuieni, pe un grind.

Pentru cercetarea sistematică a acestui punct arheologic s-au trasat şi excavat un număr de patru secţiuni şi o suprafaţă. Materialele arheologice pe care le publicăm cu această ocazie, cedate spre valorificare cu generozitate de autorii săpăturilor, provin în mare majoritate, din secţiunea S_2/1996 (planşa 1/2). Complexele din care s-au prelevat materialele adâncite (gropi) sau semi-adâncite (semibordeie).

Stratificarea sitului este complexă cuprinzând materialele arheologice din mai multe epoci anterioare[5].

Materialele neolitice şi eneolitice au fost descoperite într-un strat negru-cenuşiu cu fragmente de oase, ceramică şi pigment de chirpic aflat între 0,40 şi 0,60 m şi într-un strat galben-cenuşiu ce se găseşte între 0,60 şi 0,75 m adâncime.

Primului nivel, aparţinând epocii neolitice, îi aparţin materialele ceramice de la fig.1/4, 3/1 - 3, 4 - 5, iar celui de-al doilea (cel mai vechi din punct de vedere cronologic) materialele ceramice de la fig. 1/1 - 3, 2, 5/1, 4.

Analiza acestor materiale ceramice demonstrează existenţa a patru unităţi distincte din punct de vedere cultural.

Cel mai vechi eşantion, descoperit în stratul arheologic de la baza stratigrafiei, se încadrează la începutul neoliticului dezvoltat. Fragmentele ceramice sunt făinoase, uneori săpunoase la pipăit, având pleavă şi nisip în pastă. Arderea la care au fost supuse vasele este bună , culorile ceramicii variind de la gălbui, cărămiziu către cenuşiu şi, mai rar, negru. La specia fină apar bolurile bitronconice, fără gât (fig. 2/1) sau cu lippenrand (fig. 2/2). Specia semifină este bine reprezentată prin vasele globulare cu lippenrand (fig. 2/5', 5'' - poate provin din acelaşi vas!), străchini ornamentate cu incizii vălurite (fig.1/1) sau picioarele înalte de vas ornamentate în acelaşi mod (fig. 1/2). Din aceeaşi categorie ceramică face parte şi un picior de vas plin, realizat în manieră vinčiană (neilustrat). Speciei uzual/grosiere îi aparţin fragmentele ceramice de la fig. 1/3 (ornamentat cu impresiuni pe buza vasului, realizate cu unghia), 2/3 (având butoni semisferici, dubli), şi 2/4 (ornamentat cu impresiuni rotunde realizate cu un obiect cu vârful bont). Tot acestei categorii îi aparţine şi un vas cu apucători în interior, neilustrat.

---

[1] De la acest Institut au participat în colectiv domnii Ioan Stanciu şi Florin Gogâltan.

[2] Domnul Doru Marta.

[3] Domnul Constantin Ilieş căruia îi mulţumim în cel mai călduros mod pentru faptul că ne-a pus la dispoziţie materialele arheologice, planurile şi observaţiile culese în teren.

[4] Fotografiile ne-au fost puse la dipoziţie de domnul Constantin Ilieş.

[5] Aceste materiale şi complexe vor fi valorificate de autorii cercetărilor sistematice.

Eşantionului vechi îi aparţin, după toate probabilităţile, şi fragmentele ceramice pictate de la fig. 5/1, 4. Pictura este realizată după ardere, motivele fiind curbilinii sau ghirlande. Culoarea ornamentului pictat este neagră, pasta cu ajutorul căreia este realizat acesta fiind bituminoasă.

Materialele ceramice din acest eşantion sunt atribuite fie grupului Szatmár[6], grupului Ciumeşti[7] sau grupului Pişcolt, faza timpurie[8] reprezentând începutul neoliticului dezvoltat în această parte a României.

Următorul eşantion,din punct de vedere tipologico-stilistic şi cronologic, este cel de la fig. 3/4 - 7. Materialele ceramice ale acestui eşantion sunt pictate fie cu motive curbe (fig. 3/5), fie cu motive unghiulare, liniile mai subţiri fiind în alternanţă cu altele mai groase (fig. 3/6) sau cu linii groase, perpendiculare una pe cealaltă (fig. 3/7). Materialele ceramice au pleavă tocată mărunt în pastă şi sunt bine lustruite. Pictura are drept materie primă bitumul şi este realizată înainte de ardere.

Credem că aceste fragmente ceramice se pot încadra în faza medie/târzie a grupului Pişcolt[9]. Unele elemente întâlnite în acest eşantion (fig. 3/5) se apropie, tipologic, de cele descoperite la Vărzari[10], tot aşa cum fragmentul de la fig. 3/7 anunţă, deja, tipologia picturii culturii Herpály. Între materialele publicate de Gh. Lazarovici apar şi unele contemporane din punctul Horo[11]. Specificăm acest lucru deoarece eşantionul al doilea provine din punctul Suro-Domb, din hotarul aceleaşi localităţi.

Ce de-al treilea eşantion, şi cel mai consistent, este prezentat la fig. 1/4, 3/1 -3, 4, 5/6 - 7, 9/14. Fragmentele ceramice au fost recoltate din stratul neolitic nou. Pictura ce ornează ceramica este ornată cu bitum, după ardere. Materialul este bine ars, culorile fragmentelor variind de la brun către cenuşiu-maroniu şi cărămiziu. Pictura, de culoare neagră, este căzută de cele mai multe ori, lăsând o urmă brun roşiatică. Motivele pictate sunt, de cele mai multe ori unghiulare (fig. 3/1, 3, 4/3 - 6, 8), rombice (fig. 5/1, 4), romburi pline (fig. 4/4), linii paralele (fig. 4/1 - 2, 5/7, 10 - 12) sau benzi de linii paralele intersectate oblic cu alte benzi de linii paralele (fig. 5/13). Formele ceramicii sunt greu de reconstituit datorită fragmentării vaselor.

Materialele ceramice ale acestui eşantion aparţin culturii Herpály[12].

Materialele publicate de Gh. Lazarovici ca provenind din punctul Horo[13] denotă o locuire aparţinând grupului Pişcolt. În săpăturile anului 1996 nu au apărut astfel de materiale. Existenţa unor materiale Pişcolt sugerează, însă, o continuitate de locuire pe

---

[6] N. Kalicz - J. Makkay, *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene*, Budapesta, 1976, p. 18 - 29. Critica la Gh. Lazarovici, *Recenzie*, în *Acta MN*, XVI, 1979, p. 841 - 844; *Idem.*, *Câteva probleme privind sfârşitul neoliticului timpuriu din nord-vestul României*, în *Acta MN*, XVII, 1980, p. 21, 23 - 29.

[7] E. Comşa - Z. Nanasi, *Date privitoare la ceramică pictată din epoca neolitică din Crişana*, în *SCIV*, 23, 1972, 1, p. 3 - 18.

[8] Gh. Lazarovici - I. Németi, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul şi Clujul)*, în *ActaMP*, VII, 1983, p. 27 - 30, fig. 7 - 11; pl. III - VIII; I. Németi, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localităţii Moftinu Mic (jud. Satu Mare*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, VII - VIII, 1986 - 1987, p. 102 - 103, fig. 1/3 - 4, 2 - 5.

[9] Gh.Lazarovici - I. Németi, *Op. cit.*, p. 30 - 33, p. IX - XXIV, fig. 12 - 17; I. Ciarnău - Gh. Lazarovici, *Descoperiri neolitice pe valea Ierului*, în *Crisia*, XV, 1985, p. 15, 17, 18, 20, 22, 24, I. Németi, *Descoperiri din neoliticul târziu în valea Crasnei*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, VII - VIII, 1986 - 1987.

[10] D. Ignat, *Un aspect mai puţin cunoscut în cadrul ceramicii neolitice pictate din nord-vestul României*, în *Crisia*, XII, 1982, p. 361 - 365, p. I- III.

[11] Gh. Lazarovici - I. Németi, *op. cit.*, p. 23 - 24, fig. 17 - 17 (?).

[12] N. Kalicz - P. Raczky, *Preliminary report on the 1977 - 1982 excavation at the Neolithic and Bronze age tell Settlement of Beretyóújfalu-Herpály*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae*, 36, 1984, p. 85 - 136; *Idem.*, *Beretyóújfalu-Herpály*, în *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest-Szolnok, 1987, p. 105 - 126.

[13] Vezi *supra*, nota 11.

parcursul întregului neolitic dezvoltat până la orizontul cronologic Vinča C când va apare cultura Herpály[14].

Al patrulea şi ultimul eşantion ceramic, prezentat cu ocazia prilejuită de aceste rânduri, este cel aparţinând complexului cultural Coţofeni-Baden (fig. 5/2 - 3, 8). Ceramica are un degresant fin, mâlos şi este foarte bine arsă. Culoarea fragmentelor este brună sau cărămizie. Fragmentul de la fig. 5/8 este ornamentat cu incizii în reţea dar cel de la fig. 5/3 are pe lângă incizii şi impresiuni cu unghia[15]. Fragmentul ilustrat la fig. 5/2 este ornamentat cu impresiuni adânci, înţepături[16].

Toate aceste fragmente ceramice se încadrează bine între cele publicate deja în monografia culturii Baden ca provenind din nord-vestul ţării[17].

Apariţia acestor materiale în campania anului 1996 pune încă o dată problema tipului de locuire ce decurge, după toate probabilităţile, din timpul economiei comunităţilor neolitice şi eneolitice. Condiţiile pedo-climatice din nord-vestul şi vestul României au făcut ca purtătorii culturilor din aceste epoci să mute vatra aşezărilor destul de des. Aceasta a făcut ca în limita unor excepţii cum ar fi Oradea - Salca[18], stratul de cultură să nu fie foarte gros, resturile menajere rezultate în urma locuirii fiind mai puţine. Culturile ce se nasc în aceste zone vor influenţa în acest sens şi mediile culturale cu care vin în contact, în special cele din Transilvania[19].

Cercetările viitoare de la Săcuieni-Horo vor aduce, suntem siguri, noi date cu privire la evoluţia comunităţilor neolitice şi eneolitice din nord-vestul României. Aceste date vor elucida, în sfârşit, unele probleme obscure şi - poate - vor pune noi obstacole în calea cercetătorului.

Contributions á la connaissance du néolithique dans nord - ouest de la Roumanie (III)

Les matériaux découverts á Săcuieni - Horo (Dep. Bihor) en 1996

(Résumé)

L'article présente les materiaux archéologiques néolithiques découverts par les fouilles archéologiques effectués en 1996 á Săcuieni Horo (le département Bihor).

Sur la base des observations stratigraphiques et des matériaux découverts ont pu ętre établis trois niveaux d'habitation néolithique et un énéolithique tardif. Le premier, appartenant au groupe Pişcolt - la phase ancienne (fig- 1/1 - 3, 2/1 - 4, 5/1) este souivi par le deuxičmes, á la fin de la phase movenne du męme groupe (fig. 3/4 - 7)et le dernier, du néolithique tardif - Herpály (fig. 1/4, 3/1 - 3, 4, 5/6 - 7, 9 - 10).

Le matériau enéolithique appartient au complexe culturel Coţofeni - Baden (fig. 5/2 - 3,8), et il est bien délimitée au nord-ouest de la Roumanie.

[14] Datarea este cerută de faptul că materialele Tisa apar la baza stratului în aşezarea de la Oradea-*Salca* (săpături 1993 - 1994 şi 1996 efectuate de C. Ilieş). Materialele sunt în curs de prelucrare.

[15] P. Roman - I. Németi, *Cultura Baden în România*, Bucureşti, 1978, Grupa Berea, p. 27 - 34, fig. 46/5, 48/1, 4, 50/7, 54/2.

[16] Aşa cum sunt ornamentaţi unii idoli în formă de vioară din mediul cultural Coţofeni.

[17] P. Roman - I. Németi, *op. cit.*

[18] Unde locuirea este sub forma unui *tell.*

[19] Cum este cultura/grupul Lumea Nouă.

Planşa 1. Săcuieni Horo

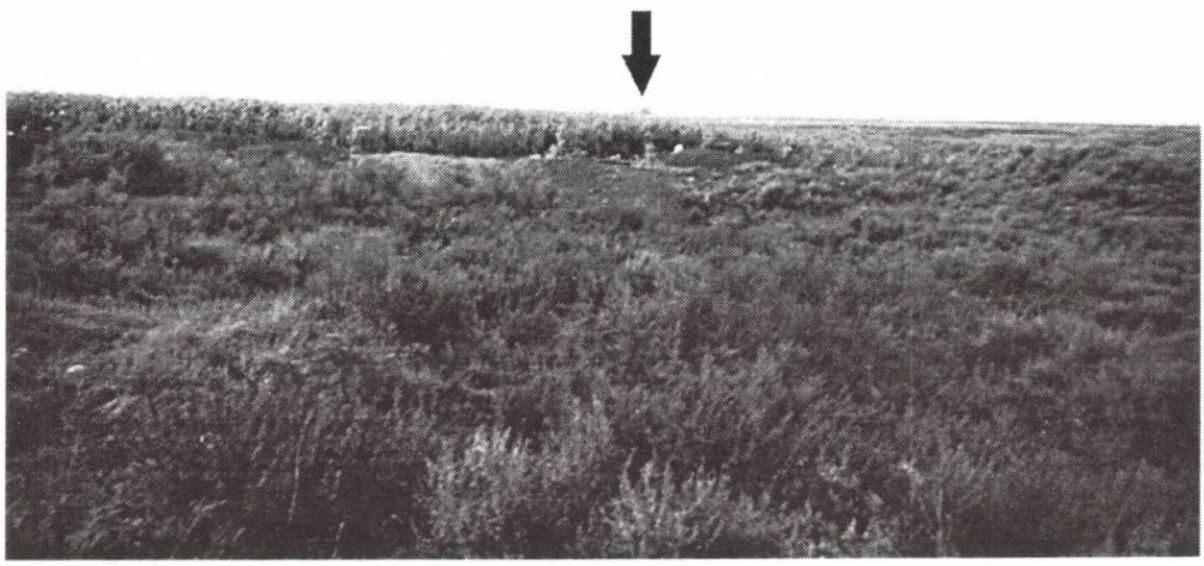

1 aşezarea

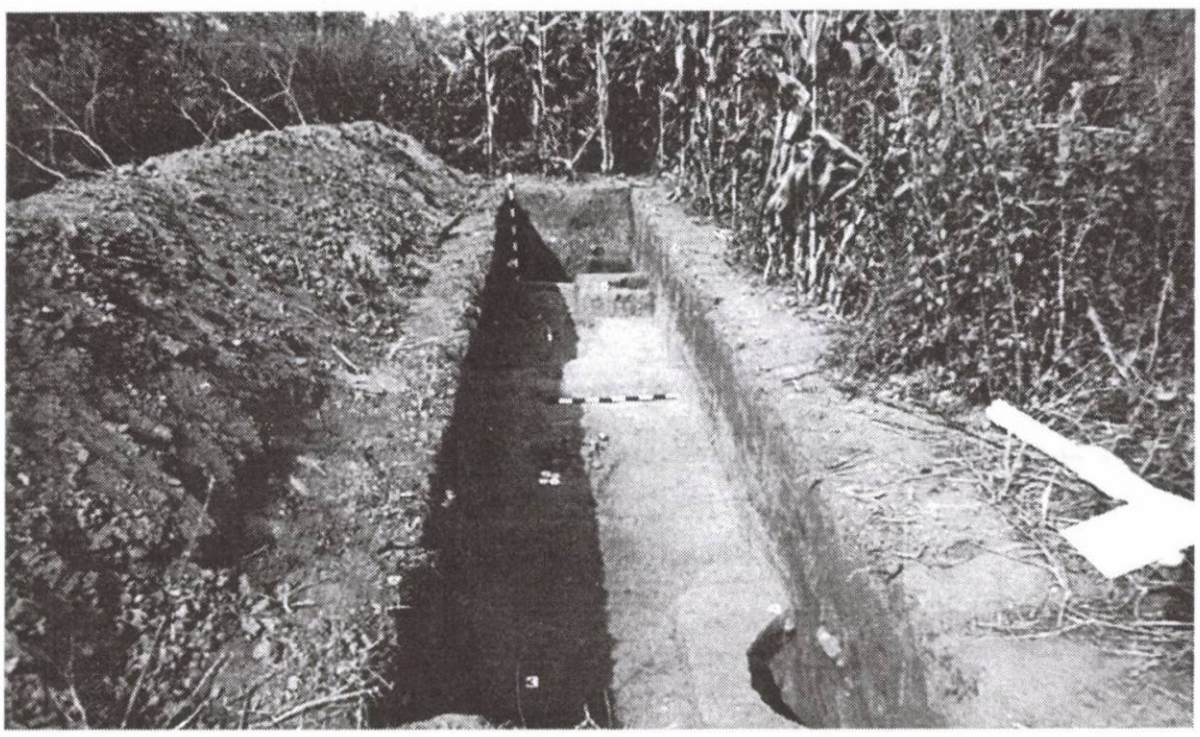

2 aspect de săpătură

Fig. 1. Săcuieni Horo, casa mică

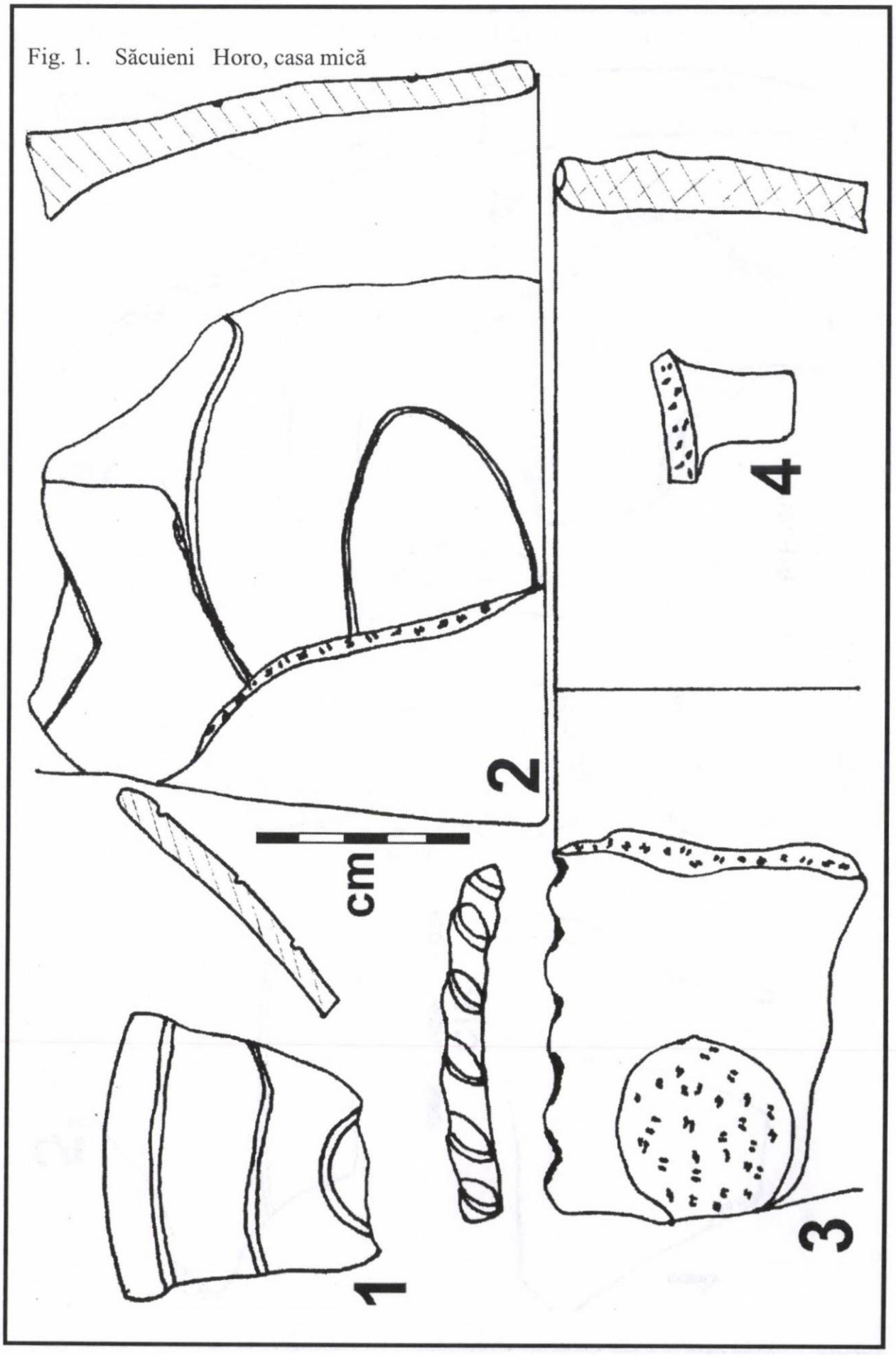

Fig. 2. Săcuieni Horo, casa mică (2. bol bitronconic fără gât; bol cu lippenrand)

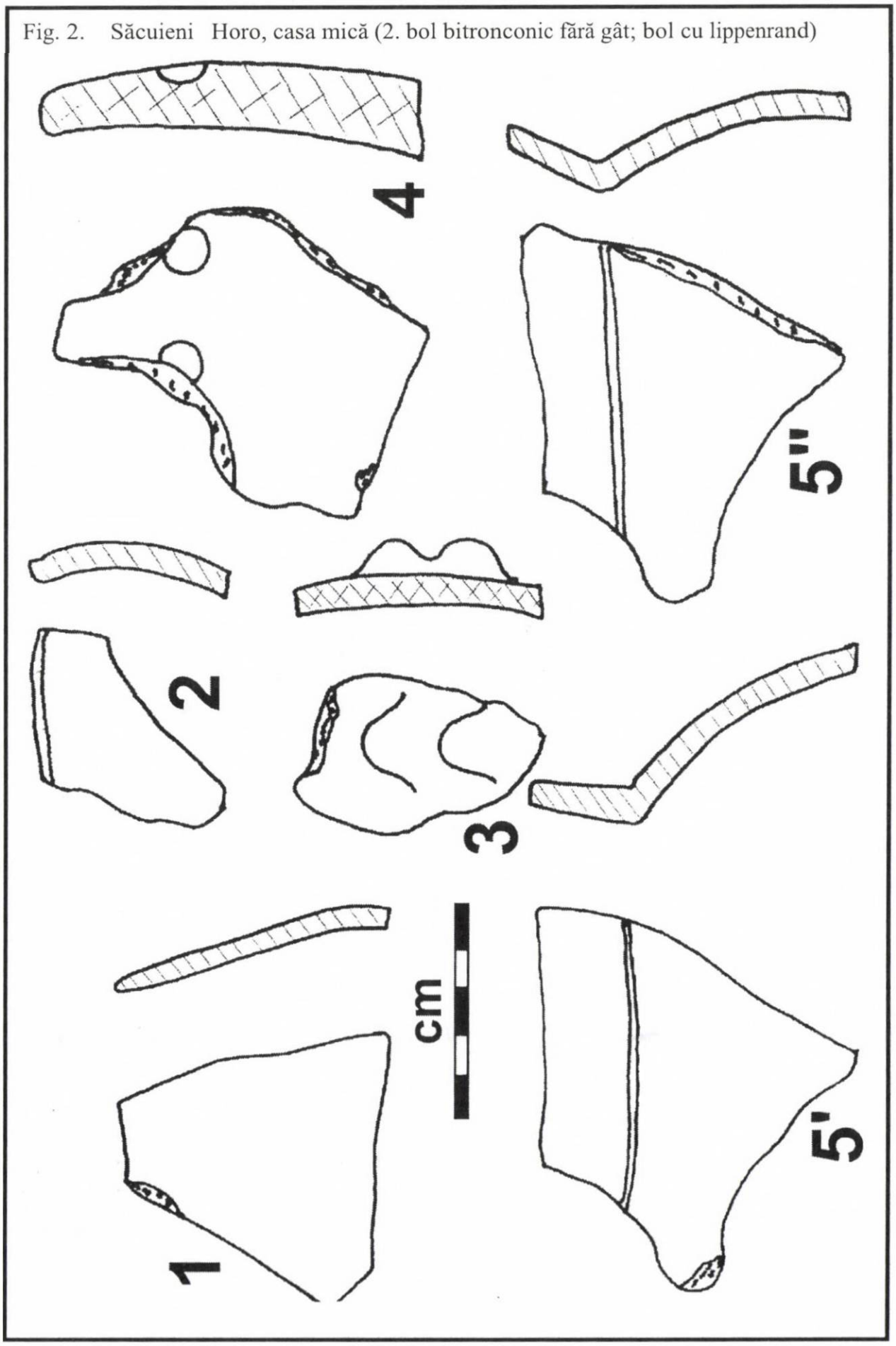

Fig. 3. Descoperiri de la Săcuieni Horo

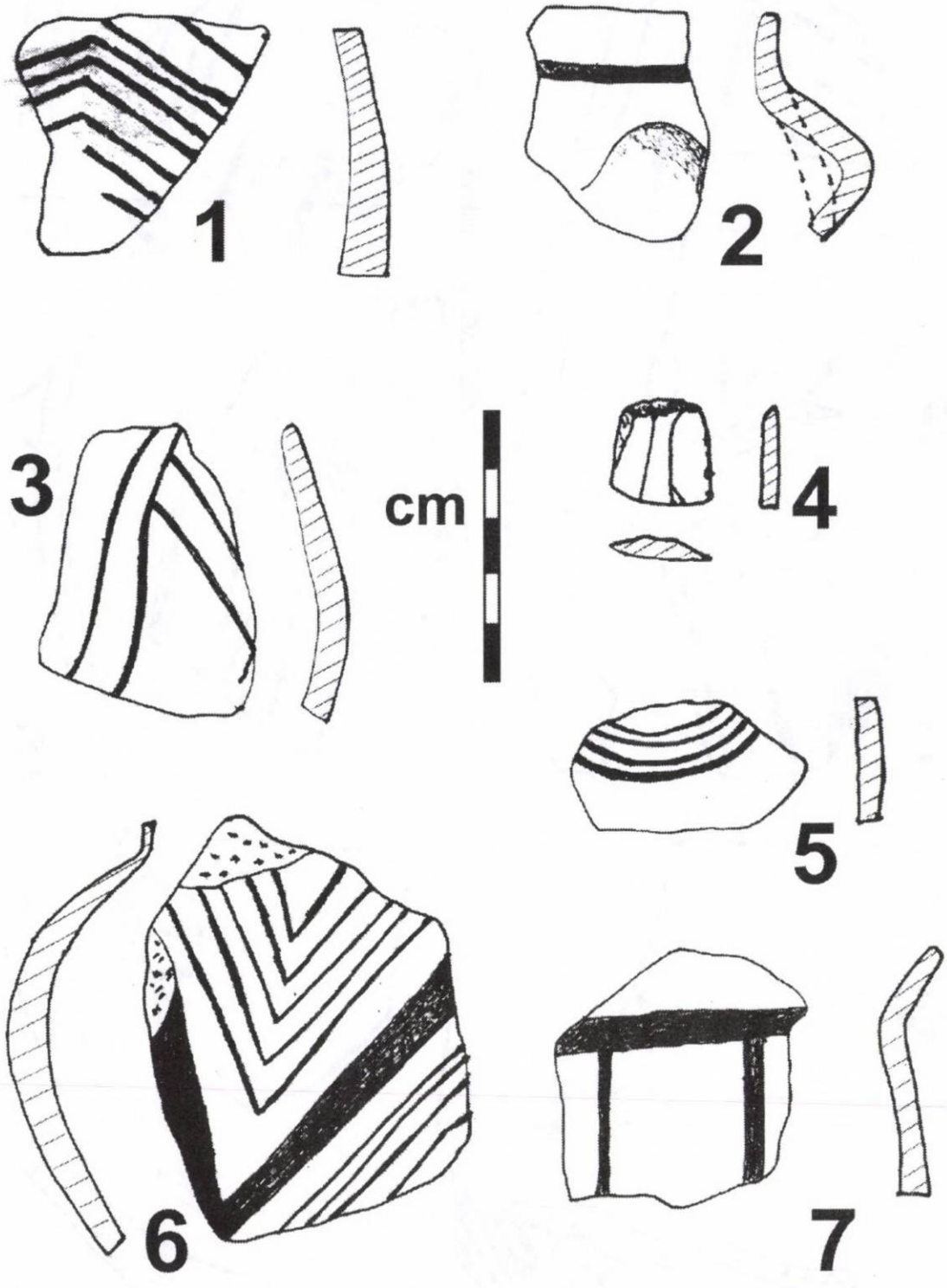

Fig. 4. Săcuieni Horo. Fragmente de vase

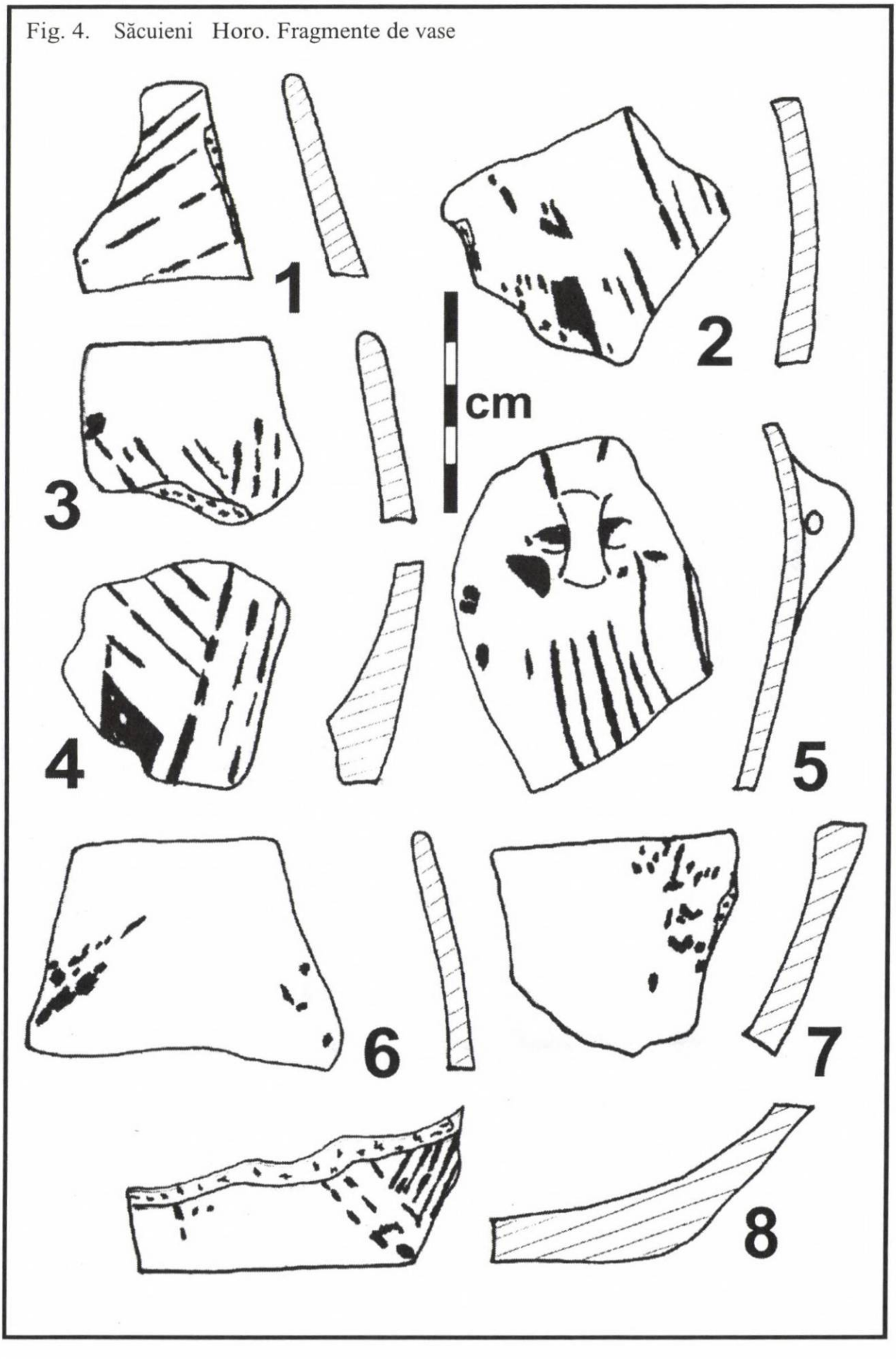

Fig. 5. Săcuieni Horo. Ceramică neolitică

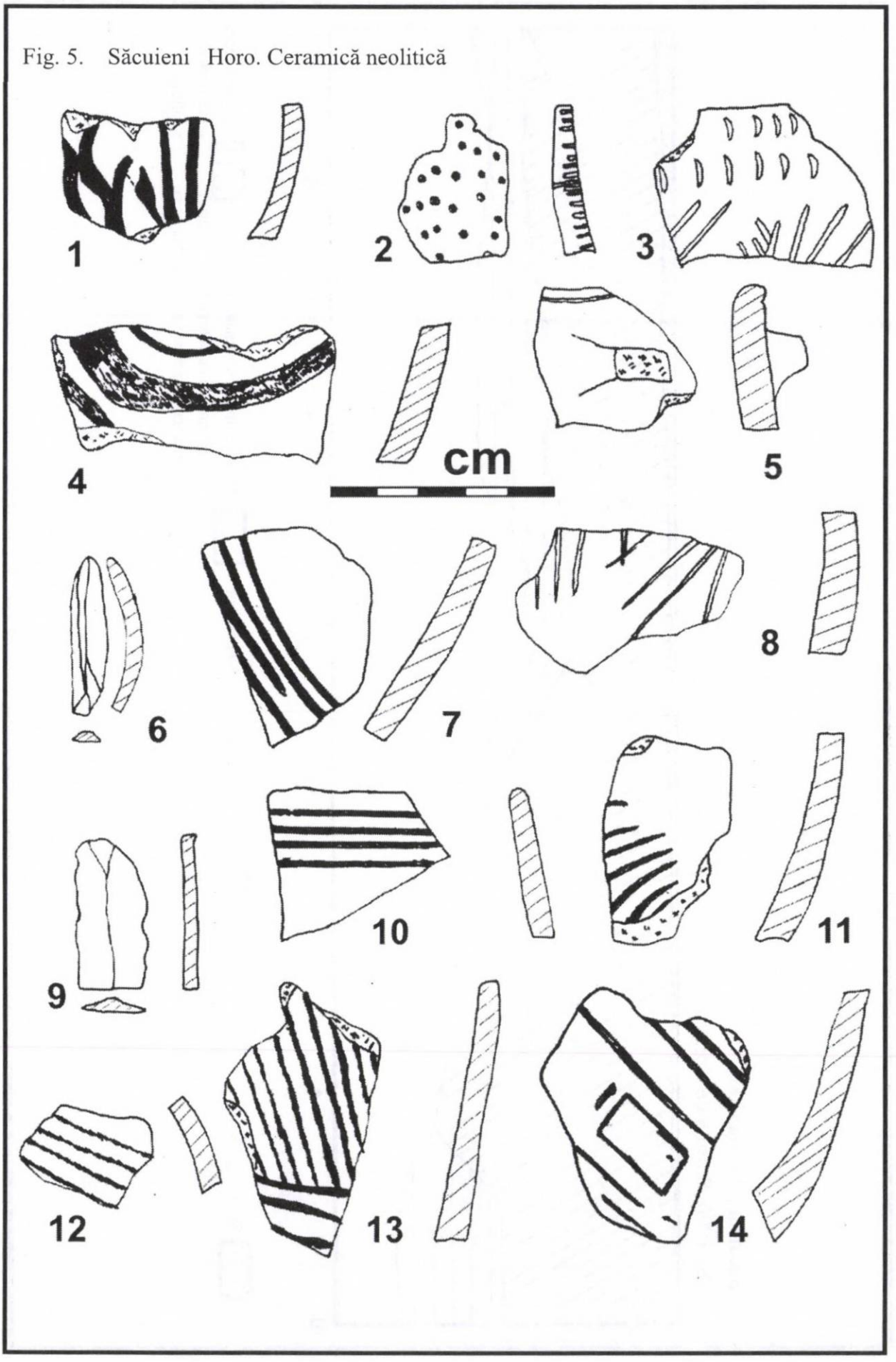

Fig. 6.

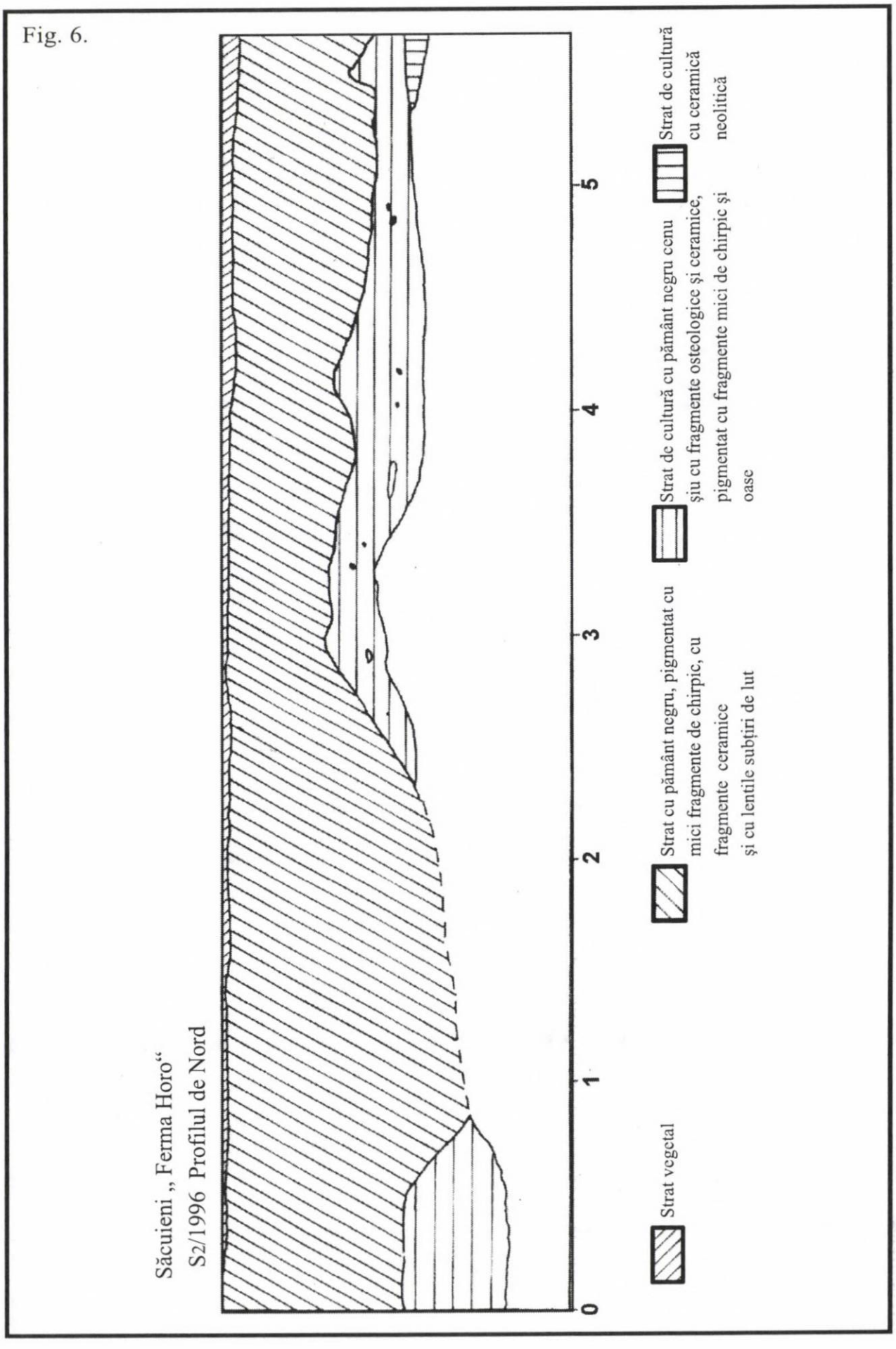
Săcuieni „ Ferma Horo“
S2/1996 Profilul de Nord
0
1
2
3
4
5
Strat vegetal
Strat cu pământ negru, pigmentat cu mici fragmente de chirpic, cu fragmente ceramice și cu lentile subțiri de lut
Strat de cultură cu pământ negru cenușiu cu fragmente osteologice și ceramice, pigmentat cu fragmente mici de chirpic și oase
Strat de cultură cu ceramică neolitică

Fig. 7.

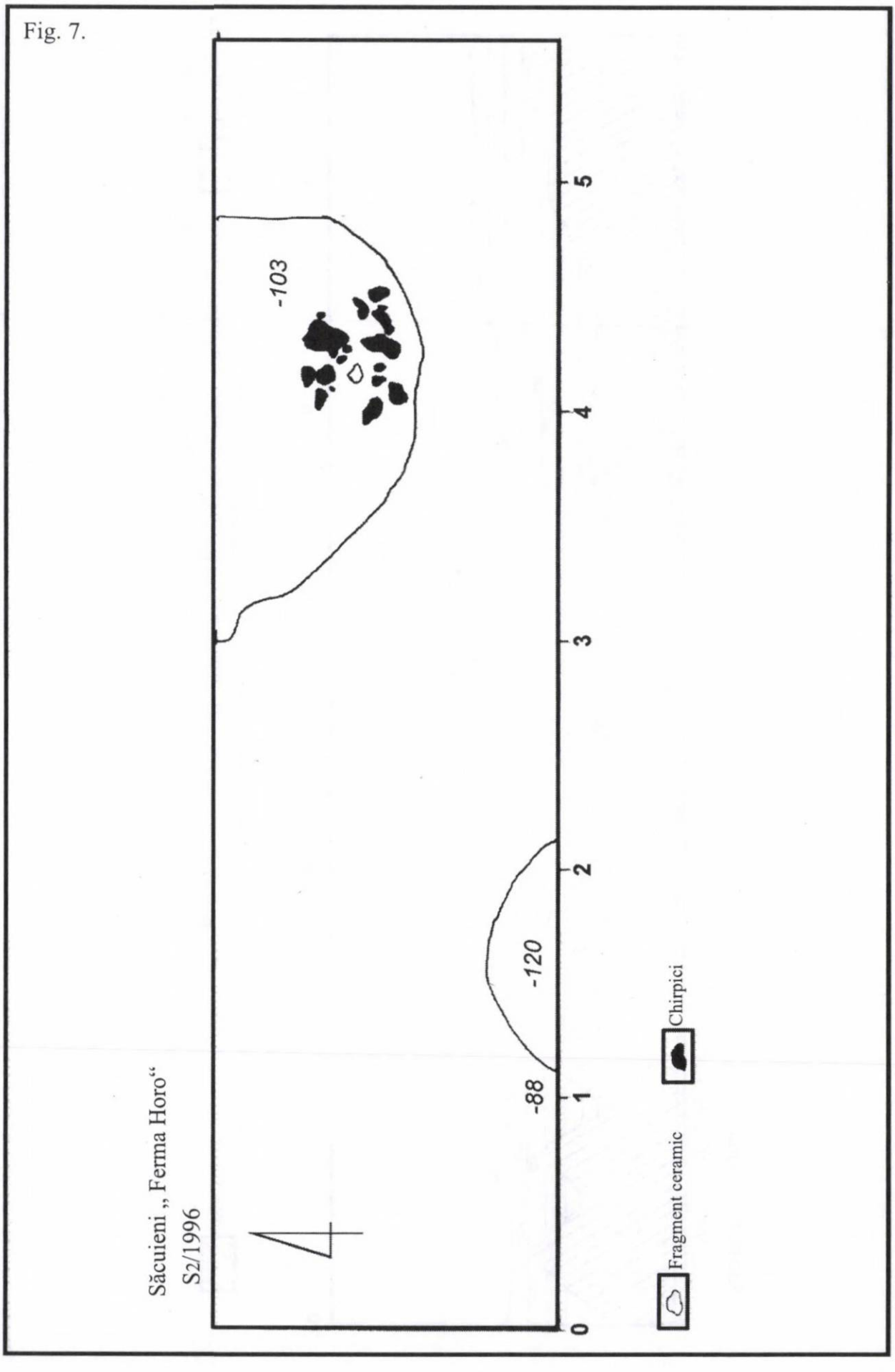
Săcuieni „ Ferma Horo“
S2/1996
-103
-120
-88
0
1
2
3
4
5
Fragment ceramic
Chirpici

Fig. 8.

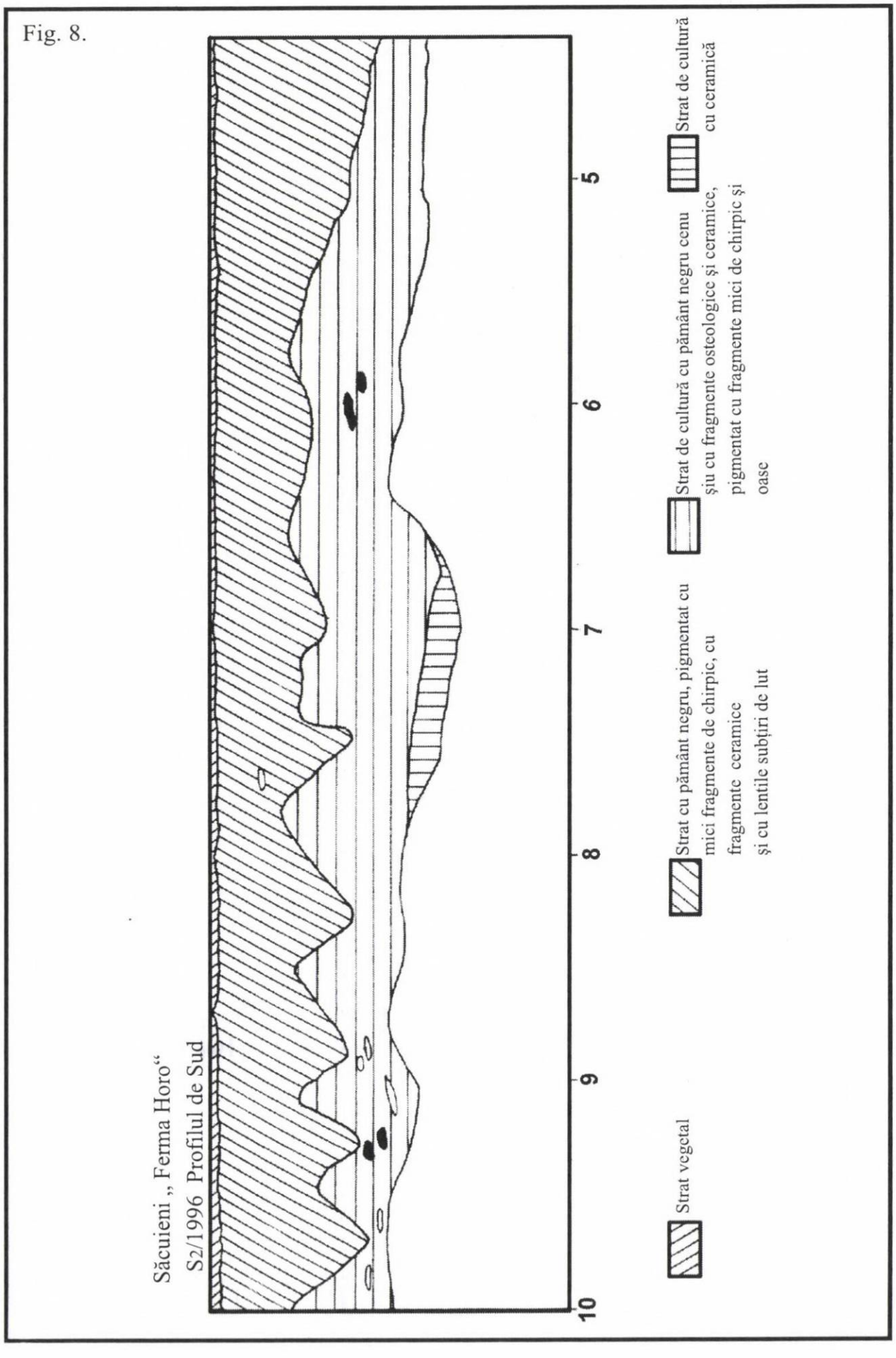
Săcuieni „ Ferma Horo“
S2/1996 Profilul de Sud
5
6
7
8
9
10
Strat vegetal
Strat cu pământ negru, pigmentat cu mici fragmente de chirpic, cu fragmente ceramice și cu lentile subțiri de lut
Strat de cultură cu pământ negru cenușiu cu fragmente osteologice și ceramice, pigmentat cu fragmente mici de chirpic și oase
Strat de cultură cu ceramică

Descoperiri arheologice în aşezarea neolitică târzie de la Carei "Cozard". Groapa nr. 2

Neţa Iercoşan

Aşezarea neolitică de la Carei "Cozard", cercetată prin săpături arheologice sistematice, începând cu anul 1991, reprezintă alături de staţiunea Suplacu de Barcău (judeţul Bihor)[1], unul dintre siturile reprezentative pentru epoca neolitică târzie din nord-vestul României. În ultimul deceniu au fost puse în circuitul ştiinţific o serie de descoperiri arheologice noi, datând din perioada menţionată, care au semnalat probleme esenţiale care le ridică atât tranziţia de la neoliticul mijlociu la cel târziu[2], cât şi cea de la acesta la eneoliticul timpuriu[3]. Descoperirile efectuate reliefează clar o perioadă distinctă şi bine individualizată, dar puţin cunoscută prin cercetări sistematice. După mai multe campanii de săpături, credem că aşezarea de la Cozard poate oferi date noi şi reprezentative pentru cunoaşterea neoliticului târziu din zonă, precum şi legăturile şi interferenţele culturale ale acestuia cu Transilvania[4], zona Crişanei[5] şi câmpia Tisei[6].

Cercetările din situl Cozard au vizat iniţial o aşezare eneolitică din perioada timpurie, aparţinând culturii Tiszapolgár, descoperită în anul 1983 prin cercetări de teren şi care a fost semnalată deja în literatura arhelogică[7], aici existând în perioada evului mediu timpuriu satul feudal Kozard sau Kozar, azi dispărut[8].

Situl, care se întinde pe o suprafaţă de aproximativ 25 ha, se găseşte la cca. 3,5 km E de municipiul Carei, în dreapta căii ferate Carei-Satu Mare, pe malul stâng al pârâului Mergeş, care se varsă în râul Crasna. De aici provin şi alte materiale arheologice datând din Ha. timpuriu, Lt. mijlociu, perioada migraţiilor şi feudalismul timpuriu[9]. Menţionăm că pe acelaşi mal al pârâului se află amplasate, spre sud, la o distanţă de cca. 3-4 km şi cele opt puncte arheologice, datând din diferite epoci, ale cunoscutei staţiuni Bobald[10]. Malul stâng al Mergeşului din zona Cozard constituie de fapt o terasă joasă, care pierde treptat din altitudine pe măsura apropierii pârâului de zona de confluenţă.

Aşezarea neolitică este aşezată la 300 m sud de calea ferată (în dreptul km 754/5) şi la 400 m vest de pârâu, se găseşte în partea cea mai ridicată a zonei (diferenţă altimetrică de 2-3 m), are o formă ovală şi dimensiunile de cca. 90 x 80 m, aici concentrându-se locuirea cu strat de cultură continuu, gros în partea centrală de 50 cm şi care scade treptat spre margini. Descoperiri din aceeaşi perioadă (resturi de locuinţă de suprafaţă şi gropi menajere) au fost semnalate în această zonă pe o suprafaţă mult mai întinsă (cca. 5,6 ha) însă, nefiind practicate sondaje arheologice, nu a putut fi pus în evidenţă perimetrul exact al

---

[1] D. Ignat, *Acta MN*, XVI, 1977, p. 13 - 21; *idem*, *MCA*, XIII, 1979, p. 45 - 54; *idem*, *MCA*, XIV, 1980, p. 53-54; *idem*, *Grupul cultural Suplacu de Barcău în contextul neo-eneolitic din nord-vestul României*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1996 (mss).

[2] Gh. Lazarovici, I Németi, *Acta MP*, VII, 1983,p. 17-60.

[3] I. Németi, *StCom,Satu Mare*, VII-VIII, 1986-1987, p. 15-61.

[4] Gh. Lazarovici, *Grupul şi staţiunea Iclod*, Cluj Napoca, 19991, p. 5-42.

[5] Vezi nota 1; M. Rusu, V. Spoială, L. Galamb, *MCA*, VIII, 1962, p. 159-163; D. Ignat, *Crisia*, III, 1973, p. 7-23; *ibidem*, VI, 1976, p. 7-20; S.Dumitraşcu, D.Ignat, *Ziridava*, XV-XVI, 1987, p. 11-24.

[6] *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest - Szolnoc, 1987.

[7] I. Németi, *StCom,Satu Mare*, VII-VIII, 1981-1982, p. 177-178; N. Iercoşan, *Satu Mare StCom*, VII-VIII, 1986-1987, p. 142.

[8] C. Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, II, 1968, p. 335.

[9] Vezi nota 7. Material arheologic inedit, Muzeul Carei.

[10] I. Németi, *op. cit.*, p. 169-178.

aşezării şi întinderea sa, cele menţionate putând reprezenta marginile sitului, ori complexe izolate din exteriorul său[11].

Materialul arheologic descoperit în timpul cercetărilor (mai ales ceramica) este deosebit de bogat şi semnificativ şi provine atât din stratul de cultură neolitic cât şi din diferite complexe cercetate (locuinţe de suprafaţă, gropi menajere şi vetre)[12], prin cele zece secţiuni şi şase casete (cca. 300 mp de săpătură), (fig. 1).

Cel mai reprezentativ complex arheologic, aparţinând epocii neolitice târzii este groapa nr. 2 (G.2.). A fost săpată exhaustiv prin S I/1991 şi Caseta I/1994. Are o formă ovală şi se adânceşte în trepte inegale de la nivelul inferior al stratului de cultură neolitic, până la - 2, 40 m (din care 1m în solul viu). Diametrul maxim al gurii este de 3,10 m iar al fundului de 1,95 m. Fundul este plasat cu o înclinare de 10 cm de la nord spre sud, iar la mijloc există un prag de 28-30 cm lăţime şi înălţime din sol viu cruţat, dispus oblic (SSE-ENE) pe fundul gropii. În marginile de nord şi est ale gropii nr.2, au fost descoperite două morminte (fig. 2).

Mormântul nr. 1 (M 1), surprins în secţiunea S I/1991 este un mormânt de înhumaţie. Scheletul friabil, slab păstrat, aparţinea unui copil de 7-8 ani, era puternic chircit, culcat pe partea stângă şi era orientat VSV-NNE. Groapa mormântului (65 x 35 cm) , de formă ovală se contura slab în lutul viu, chiar în marginea nordică a G.2. Nu avea inventar funerar. Mormântul nr. 2 (M.2) a fost găsit în marginea estică a G.2 (săpată în întregime prin C.I/1994), dar, ca şi M.1 fără să atingă ori să intersecteze groapa. Scheletul (friabil ca şi primul) aparţinea unui copil de 8-9 an, era puternic chircit, culcat pe partea stângă cu mâinile îndoite sub cap şi orientat S-N. Groapa mormântului, de formă oval- alungită, avea dimensiunile de 78 x 35 cm. Nu a avut inventar funerar.

Groapa nr. 2 conţinea un foarte bogat material arheologic constând din ceramică, microlite din obsidiană, unelte din piatră şi os, cenuşă şi cărbuni, mai ales la fund, chirpici şi oase de animale (403 bucăţi)[13]. Ceramica este reprezentată de 52 vase întregi, ori întregibile (37 fără decor pictat şi 15 pictate) care se aflau cu deosebire la fundul gropii şi 1047 de fragmente ceramice (922 fără pictură şi 125 pictate) deci un total de 1099 bucăţi ceramică şi fragmente la care se mai adaugă: 3 protome-apucători zoomorfe (Pl. 12/2-4); două fragmente de statuetă antropomorfă (PL. 9/2 şi 25/19); două altăraşe de cult fragmentare (Pl. 23/4 şi 24/2) dintre care primul pictat cu roşu pe părţile laterale; 13 bucăţi de lame, răzuitoare şi nuclee din obsidiană (Pl. 19/11 şi 25/5-16); o piatră de şlefuit din andezit (PL.18/10); un şlefuitor din micaşist şi un fragment de corn cu tăieturi oblice, probabil un străpungător fragmentar (Pl.25/17).

Ceramica reprezintă categoria cea mai bogată dintre materialele descoperite în G.2. Are culoare portocalie, roşcată, cărămizie şi cenuşie. Specia fină are interiorul negru lustruit ori cenuşiu. Arderea este bună iar amestecul pastei este în general omogen, degresantul folosit fiind nisipul fin cu paiete de mică şi mai rar cioburi pisate ori pleavă şi resturi organice tocate mărunt. Ceramica care are în pastă mâl, are un aspect făinos. În general a fost angobată, dar slipul s-a desprins şi este căzut. După specii, ceramica de uz comun reprezintă 33%, cea semifină 45% iar cea fină 22%, ultimele două fiind şi cele mai bogat ornamentate.

În privinţa ornamentaţiei prin pictare, la categoria vaselor întregi sau întregibile, 71% sunt nedecorate şi 29% sunt pictate iar dintre fragmentele ceramice numai 12% sunt

---

[11] Au fost identificate urmele a 5 locuinţe de suprafaţă, situate între calea ferată la N şi situl Cozard - aşezarea neolitică - la S. Ele se prezintă ca aglomerări de chirpici în calupuri mari pe o suprafaţă de 12-15 mp. I. Németi a observat la cca. 200 m vest de sit cu ocazia drenării unui canal, mai mute gropi menajere din această perioadă care constituie limita de vest a aşezării.

[12] Material inedit, Muzeul Carei, inv. 7928-8215 şi 8290-8306.

[13] G. El Susi, *Rsesturile de faună din groapa neolitică târzie de la Carei -Cozard (G.2), judeţul Satu Mare*, în prezentul volum.

pictate, celelalte 88% sunt nepictate, totalul general fiind de 87% nepictate şi numai 13% au pictură. În schimb ornamentele plastice pe ceramică reprezintă aproape 40% faţă de cca. 60% a vaselor şi fragmentelor nedecorate.

Principalele tipuri, variante şi subvariante ale formelor ceramice din G.2 sunt:

A. Amforele globulare, cu gât cilindric, sunt în general vase de capacitate medie, sunt confecţionate din pastă comună ori semifină şi au corpul bombat. Pe linia diametrului maxim au câte două torţi masive dispuse orizontal şi perforate vertical. Unele au pe gât, la îmbinarea acestuia cu corpul vasului, 2 butoni mici de tip pastilă, perforaţi orizontal, ori 2 torţi mici, care alternează cu cele 2 torţi mari de pe corp, având un rol practic şi mai puţin ornamental. Prin acestea se putea introduce o sfoară, dispusă în zig-zag, pentru transportul ori suspendarea recipientului[14] (PL.3/1; 4/7,9; 16/8). Acest tip ceramic provine din neoliticul mijlociu, fiind folosit şi de purtătorii grupului cultural Pişcolt, în faza mijlocie şi târzie[15] este frecvent folosit în neoliticul târziu în N-V României[16] şi în zone mult mai extinse cum ar fi grupul Iclod[17], grupul Gorzsa[18], grupul Herpály[19] ori mai sudice, ca de exemplu Žoka[20].

B. Cupele cu picior reprezintă tipul ceramic cel mai răspândit, atât în G.2, cât şi în aşezare. Sunt confecţionate din pastă semifină şi aproape toate sunt decorate: cu pictură sau cu ornamente plastice, ori cu ambele. Se prezintă în 3 variante:

- varianta 1, cu picior înalt având 2 subvariante:

a. cu buza dreaptă (Pl. 4/2; 6/1; 9/1,6; 10/1,3, 10-11; 11/1; 13/7; 14/2; 16/4; 18/3,6; 21/1),au dimensiuni mai mici, sunt svelte şi întotdeauna decorate;

b. cu buza lobată pe care se află 2-6 proeminenţe - umflături sub formă de creastă de cocoş sub care se găsesc 1-2 perforaţii mici (PL. 1/1-2; 7/5; 8/1,10; 10/7; 14/5; 16/1; 17/6,8; 21/4; 22/1,7 şi 23/4), au dimensiuni mai mari ca primele, sunt întotdeauna decorate prin pictare, atât la exterior cât şi în interior;

- varianta 2, cu picior de înălţime mijlocie(Pl. 4/5; 8/3-5; 12/8; 13/1; 15/4; 19/6; 20/17; 22/6) au dimensiuni mai mici, de la ele păstrându-se mai ales piciorul, care arareori este vopsit la exterior cu o singură culoare, de obicei roşu sau gălbui;

-varianta 3 cu picior scund, uneori aproape inelar (PL. 7/1; 8/6-7; 16/7; 19/10 şi 20/15) au dimensiunile cele mai mici, sunt în general nedecorate.

Cupele cu picior sunt tipul ceramic cel mai răspândit în epoca neolitică din nord-vestul României, de la cultura Criş până la Tiszapolgár, forma şi aspectul lor nemodificându-se prea mult, cu excepţia decorului. Pentru zona Careiului acest tip îşi are

---

[14] O analogie perfectă a legării vasului cu o sfoară se găseşte pe o amforă de acest tip, descoperită în locuinţa 6/b din nivelul 8 al aşezării de la Herpály, contemporană cu aşezarea de la Cozard, unde sfoara este redată pe corpul vasului printr-un brâu cu crestături oblice, adânci. N.Kalicz, P. Raczky, *Berettyóújfalu-Herpály în The Late Neolithic of the Tisza Region*, p. 108, fig. 3.

[15] Gh. Lazarovici, I. Németi, *op. cit*, p. 54, fig. 18/8-9. Din faza târzie a grupului Pişcolt provin amforele pictate de la Pişcolt "Cărămidărie" şi Moftinu Mic "Pescărie B", cf. I. Németi, *StCom.,Satu Mare*, VII-VIII, 1986-1987, p. 35, fig. 5/1 şi p. 38, fig. 8/1.

[16] *Dumbrava,* cf. S. Dumitraşcu, S. A. Luca, *Crisia*, XXI, 1991, p. 294, fig. 2/18; *Apa,* Muzeul Carei, inv. 7602-inedit şi Carei - "Cozard" inedit, vezi nota 12, *Supra.*

[17] Gh. Lazarovici, *Iclod,* p. 11 şi 31.

[18] F. Horváth, *ArchErt.*, 1982 (109), p. 201-222, fig. 14/15; *idem, Hódmezövásárhely-Gorzsa,* în *The Late Neolithic ...*, p. 31-46, fig. 9.

[19] Vezi nota 14, supra.

[20] P. Raczky, *A kökortól a középkorig,* Szeged, 1994, p. 151-168, fig. 2/1. Vasul în care a fost ascuns "tezaurul" de la Žoka, descoperit la începutul secolului nostru (idoli, "nasturi" şi mărgele din marmură, brăţări din Spondyluss etc) este o amforă globulară cu gât cilindric.

originea în descoperirile grupului Pişcolt[21].Analogii se găsesc şi în grupele vecine din ţara noastră: Iclod[22], Suplac[23], Oradea - Salca[24] precum şi în cultura Tisa[25] şi grupul Herpály[26].

C. Suporturi de vase cu picior, formă ceramică rară, repezintă o creaţie locală a comunităţilor neolitice târzii. În G.2 au fost găsite în două variante:

a. cu corp bombat şi ferestruit, formă sveltă cu un bogat decor plastic (creastă, perforaţii, butoni mici rotunzi) şi pictat, atât la interior (reţea de linii negre subţiri) cât şi la exterior (benzi late ce demarcă buza şi gâtul şi reţea de linii subţiri sub formă de ţesătură - între ferestre) (Pl.28);

b. simple, nedecorate (Pl. 15/5 şi 16/5.Acest tip ceramic va evolua în eneoliticul timpuriu, fiind larg folosit în cultura Tiszapolgár[27].

D. Castroanele sunt recipiente de dimensiuni modeste şi sunt confecţionate din pastă comună şi semifină (PL. 3/5-7; 7/10; 19/8-9; 20/5,16; 22/2).

E. Străchinile sunt relativ rare, se păstrează fragmentar şi au în general baza evazată (Pl. 4/3-4; 9/5; 17/1-2; 20/5) şi mai rar trasă spre interior (Pl. 10/9).

Tipurile ceramice D şi E sunt obişnuite, deseori pictate şi au bune analogii în grupul Iclod[28], la Dumbrava[29] şi Suplac[30].

F. Paharele sunt forme ceramice de mici dimensiuni şi în general nedecorate (Pl. 7/2; 7/11-12; 8/8 şi 22/3). Nu este un tip reprezentativ pentru epoca neolitică târzie din N-V României, dar din acesta se vor dezvolta variantele de pahare în eneoliticul timpuriu[31].

G. Căni şi ceşti. Reprezintă un tip ceramic relativ rar. Sunt confecţionate din pastă de bună calitate şi nu au torţi. În G.2 se găsesc în două variante:

- varianta 1, cu fundul bombat, cu mici proeminenţe spre fund, simple sau duble, pe gură prezintă creste şi sunt pictate la exterior într-o singură culoare - roşu. Este un tip specific zonei şi în special aşezării de la Cozard, până în prezent negăsindu-i nici o analogie ori corespondent în grupele culturale vecine ori mai îndepărtate (Pl. 3/2; 7/2; 8/2).

- varianta 2, are profilul în S mare, vasele sunt lucrate numai din pastă fină, au în general culoare gălbuie ori roşiatică, peretele este foarte subţire şi în majoritatea cazurilor interiorul este negru lustruit (Pl. 3/4; 19/12; 22/4). Această variantă are bune analogii în grupele Iclod[32], Suplac şi Salca[33].În zona noastră prezenţa acestui tip se remarcă începând cu faza mijlocie a grupului Pişcolt[34].

H. Oalele se găsesc în două variante, sunt confecţionate din pastă semifină şi comună şi prezintă mai ales ornamente plastice:

- varianta 1- vasele au dimensiuni mici şi mijlocii şi au corpul bombat. Decorul este plastic şi reprezentat prin torţi perforate vertical şi orizontal şi butoni de tip pastilă, aplatizaţi (Pl. 6/5-6; 7/13; 12/1; 16/13; 17/3-4; 18/1; 19/1);

---

[21] Gh. Lazarovici, I. Németi, *op. cit.*, fig. 10/2-3; 12/7, 11-13; 17/4, 9; I. Németi, *op.cit.*, fig. 3/1; 18/1-5; 21/5-6; 25/6.

[22] Vezi nota 17, *supra.*

[23] D.Ignat, *MCA*, XIII, 1979, p. 50, pl. a V-a/1-4.

[24] *Idem, Crisia,* III, 1973, p. 10-12, pl. I/3, II/1-2, 6; *idem, Crisia,* VI, 1976, pl .IV/1, Vi, 8; V/2-6, 10-11.

[25] J. Korek, *Szegvár-Tüköves,* fig. 11-13; P. Raczky, *Öcsöd-Kováshalom,* fig. 11, 14, 22, 23, 27 în *The Late Neolithic...*

[26] N. Kalicz, P, Raczky, *Berettyóújfalu-Herpály, în The Late Neolithic...,* fig. 12, 13, 23, 32-33, 36.

[27] I. Bognár-Kutzián, *The Copper Age cemetry of Tiszapolgár-Basatanya,* Budapest 1963, tipul H-3 a-b, pl. CXXVII; *idem, The Early Cooper age Tisuapolgár culture in the Carpatihian Basin, B*udapest, 1972, p. 125, fig. 23/3 - tipul H-3c.

[28] Nota 17, *supra.*

[29] S. Dumitraşcu, S. A. Luca, *op. cit..,* fig. 3/2-3, 8-9.

[30] D. Ignat, *MCA*, XIII, 1979, pl. VI/2-8.

[31] I. Bognár-Kutzián, *op. cit.* , 1963, tipul: A I a-b, A 2 a-e şi A 3 a-c.

[32] GH. Lazarovici, *Iclod,* p. 11 şi 31.

[33] D. Ignat, *Crisia,* III, 1973, pl. I/1-2, 5-6.

[34] Gh. Lazarovici, I. Németi, *op. cit.*, p. 31, fig. 13/6; 17/2 şi 18/1.

- varianta 2, reprezintă vase de capacitate mare, de provizii ori de bucătărie (Pl. 14/1; 17/9; 25/1-3). Şi acest tip este comun şi se găseşte în general în cantitate apreciabilă la Dumbrava[35], Seleuş[36], Gorzsa[37], Herpály[38] şi în cadrul culturii Tisa[39].

I Tăvile sunt apariţii rare în nord-vestul României, au formă ovală, alungită, crestături pe margini (buză) şi câte doi butoni simpli, perforaţi ori în formă de şa, plasaţi sub buză pe lateralele înguste ale vasului. Sunt confecţionate din pastă comună şi lucrate neîngrijit (Pl. 6/7-9). Analogii au în cultura Tisa şi în grupul Gorzsa[40]. Se pare că originea lor este vinčiană[41] şi vor evolua mai ales în cultura Tiszapolgár[42].

J. Vas patrulater, de formă aproape dreptunghiulară cu nervuri pe colţuri la exterior, crestate, care se termină la nivelul buzei prin patru " căpăcele". Are culoare gălbui-roşiatică cu pete brune şi cenuşii. Dimensiuni: L= 22 cm; l = 15,5 cm; I = 5,5 cm; inv. 8291; pl. 27. Acest tip de vas este rar pe această secvenţă cronologică, cea mai bună analogie găsindu-se în aşezarea de la Seleuş[43], de unde provine un vas identic, cu diferenţa că acela este decorat cu linii incizate ce formează romburi pe toată suprafaţa exterioară şi care este considerat de autorii descoperirii drept vas de cult[44].

Vase quadrangulare, de obicei pătrate, cu înălţimi mai mari şi decorate prin incizii se mai găsesc la Dumbrava[45] iar fără decor la Lipova[46], precum şi în cultura Tisa faza timpurie[47]. Credem că apariţia acestor forme ceramice în zona noastră nu au o origine turdăşeană[48], ci mai degrabă tisoidă[49].

K. Vas burduf - reprezintă o formă insolită în mediul neolitic târziu din zonă[50]. A fost descoperit întreg în G.2 şi are culoare roşiatică cu pete negricioase. Este lucrat dintr-o pastă de bună calitate şi are degresant nisip. Este aspru la pipăit, angoba din exterior fiind desprinsă. În interior are culoare neagră, este bine netezit şi lustruit. Are o formă de burduf din piele, fundul de formă elipsoidală şi gura rotundă. Dimensiuni: diam. bazei = 17,5 x 11 cm; diam. gurii = 14 cm; Î. = 15,5cm; inv. 8290; pl. 24/1. Cele două perforaţii de sub buză, foloseau la suspendare ori la transport cu ajutorul unei sfori. Fiind găsit întreg pe fundul G. 2 alături de alte vase întregi de tipuri deosebite, credem că reprezintă un vas de cult.

---

[35] S. Dumitraşcu, S. A. Luca, *op. cit.* , fig. 2/18, 20. Menţionăm că, în colecţiile Muzeului Carei se găseşte un bogat material arheologic inedit, provenind din săpăturile din anii 1987 şi 1989 din punctul "La Cosma", cf. N. Iercoşan, *StCom. Satu Mare.*, IX-X, 1992-1993, p. 79.

[36] S. Dumitraşcu, D.Ignat, *Ziridava,* XV-XVI, 1987, p. 22, pl. II/1.

[37] F. Horváth, *ArchÉrt.*, 1982, fig. 16/1, 7. *idem, The Late Neolithic...*, fig. 8, 10-11, 16-19.

[38] N. Kalycz, P. Raczky, *op. cit.,* fig. 10-11.

[39] La *Vésztő-Mágor* cf., K. Hegedús, J. Makkay, în *The Late Neolithic...* fig. 15, 20.

[40] F. Horváth, *ArchÉrt.*, 1982, fig. 14/15.

[41] *Parţa,* Grupul Bucovăţ, cf. Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului,* Cluj Napoca, 1979, pl. XXIV/B/18-19.

[42] I. Bognár-Kutzián, *The Early Cooper Age...*, pl. XIII/8; XXXVIII/4; XLV/9 şi XLVI/10, XLXII/16. Menţionăm că acest tip ceramic se regăseşte în aşezările Tiszapolgár din zona noastră într-un număr mare. Nu figurează ca tip ceramic, după tipologia lui Kutzián (1963), întrucât nu se găseşte în necropole, ci mai ales în aşezări.

[43] S. Dumitraşcu, D. Ignat, *op. cit.* , p. 19, pl. 7.

[44] *ibidem*

[45] S. Dumitraşcu, S.A Luca, *op. cit.,* p. 291, fig. 3/5. În muzeul Carei există un semnificativ material, inedit din săpăturile din 1987şi 1989 la care face referire Z. Kalmar, *Acta MP.;* XIV-XV, 1991, p. 37, 42 şi Z. Maxim-Kalmar, *Turdaş,* Cluj Napoca, 1991, p. 10.

[46] Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului,* , 1979, pl. XXVI/A/23

[47] P. Raczky, *Öcsöd-Kováshalomi, în The Late Neolithic...*, p. 69, fig. 10 şi p. 72, fig. 21. De fapt şi vasul de la Lipova este încadrat tot în cultura Tisa timpurie (I) - vezi nota 46, supra.

[48] Z. Kalmar, *op. cit.,(Acta MP Turdaş);* S. Dumitraşcu, S.A Luca, *op. cit.* , p. 291, nota 13.

[49] N. Vlassa, *SCIV,* 12, 1961, 1, p. 17-24, *idem ,Neoliticul Trnsilvaniei*, Cluj Napoca, 1976, p. 20-27; P. Raczky, *Studia Praechistorica,* 11-12, Sofia, 1992, p. 162-176, fig. 8-11, Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Acta MN,* XIX, 1982, p. 221-245

[50] Analogii apropiate la Porţi (SI); MIAZ, inv. cc. 575/1985 şi cc. 541/1985.

L. Capacele de vase constituie un tip ceramic bine reprezentat între vasele din G.2. Sunt de dimensiuni mici, au culoare roşiatică, iar în pastă au mâl şi nisip fin. Se găsesc în două variante:

- varianta 1, reprezintă capace simple, în formă de ciupercă au patru perforaţii spre margine prin care se introducea o sfoară ce avea rol de mâner, ori de suspendare. Nu sunt decorate, cu excepţia unui singur exemplar (Pl. 13/2) care are butoni mici spre margine. În G.2 au fost găsite şase exemplare (pl. 11/2-3; 12/9; 13/2-4) de capace simple din varianta 1, ceea ce reflectă frecvenţa mare a acestui tip la Cozard şi în zonă[51], ca de altfel şi în grupurile contemporane vecine[52];

- varianta 2 cuprinde capacele cu apucători şi se prezintă în patru subvariante în funcţie de forma acestora;

a. - capace cu apucători simple (pl. 12/10) în formă de buton simplu, alungit cu alveole laterale;

b. - cu apucători zoomorfe (pl. 10/8), apucătoarea redând capul stilizat al unui animal;

c. - cu apucători în formă de arcadă (pl. 25/20) formată din fâşii de lut încrucişate;

d. - cu apucători cu decor complex (pl. 13/5).

Capace de vas din varianta 2b-d şi apucători antropomorfe se găsesc în număr mare în toate fazele culturii Tisa[53]. Acest fapt poate reprezenta nu atât aportul tisoid la geneza grupelor culturale din V Munţilor Apuseni din neoliticul târziu, cât mai ales interferenţa şi schimburile culturale intense între acestea, chiar în sens invers, ori în ambele sensuri.

M. Strecurătoare-este tipul ceramic reprezentat printr-un singur fragment în G.2 (pl. 10/6). Nu este semnificativ în cadrul tipurilor ceramice din G.2.

ORNAMENTICA: 1. Pictura:

a. cu negru este cea mai răspândită şi constă din benzi late şi subţiri dispuse sub buza vaselor, la interior ori la exterior, haşuri, motive în "V" sau "Z", romburi şi triunghiuri, puncte şi buline. De mult ori motivele apar combinate în registre de mare complexitate (pl. 5/1-2).

b. Pictura cu roşu apare pe mai puţine vase şi fragmente şi numai la exteriorul acestora (pl. 7/2; 8/2-3şi 10/12).

c. Pictura cu alb-gălbui apare destul de rar (pl. 16/5; 8/4) simplă, ca fond, sau în combinaţie cu roşu (pl. 9/11şi 10/4).

Pictura cu negru este caracteristică grupului Pişcolt, încă din faza mijlocie[54], materie primă pentru prepararea vopselelor existând în zonă[55]. Culorile roşie şi gălbuie sunt de origine minerală şi vegetală, au fost folosite şi în cultura Tisa şi Lengyel şi au fost aplicate întotdeauna după arderea vaselor. Interesante sunt şi combinaţiile de culori: negru cu roşu, roşu cu alb sau chiar o tricromie galben-roşu-cenuşiu (verzui, lucios - pl. 20/7). Această din urmă culoare, cu aspect de lac a mai fost găsită pe un fragment în aşezarea de la Căpleni datată de la finele neoliticului mijlociu şi începutul celui târziu[56].

Nu insistăm asupra motivelor ornamentale pictate, ele regăsindu-se în toate grupele şi culturile contemporane vecine, ci numai asupra celui format din benzi late dispuse pe

---

[51] I. Németi a găsit alte trei exemplare într-o groapă la 200 m V de aşezare (nota 11). Capace cu perforaţii apar şi la Dumbrava.

[52] *Iclod*, cf. Gh. lazarovici, *op. cit.* , p. 11 şi 31; *Herpály*, cf. N.Kalcz, P. Raczky, *op.cit* , p. 112, fig. 12.

[53] Descoperiri la: *Szegvár-Tűköves* cf. J. Korek, *op.cit*, fig. 9-10; *Öcsöd-Kováshalom*, Raczky, *op.cit*, fig. 16-17; *Vésztő-Mágor*, cf. K. Hegedűs, J. Makkay, *op. cit*, fig. 16, 12.

[54] Gh. Lazarovici, I. Németi, *op.cit.*, p. 28.

[55] N. Vlassa, *ActaMN*, VII, 1970, p. 12; *idem*, *Apulum*, IX, 1971, p. 30. *idem Neoliticul Transilvaniei* , 1976, p. 169; I. Németi, *op.cit.*,p. 29.

[56] N. Iecoşan, *Satu Mare StCom*; IX-X, 1992-1993, p. 9-22.

spaţii largi, de multe ori însoţite de buline mari (pl. 7/9; 14/7-8 şi 17/6), considerat ca import Petreşti în mediul Herpály[57] ori Tisa[58]. Maniera de execuţie şi motivul nu este de loc petreştean[59], el apărând destul de des la Cozard, Salca[60] şi Săcuieni[61]. Un alt motiv şi o tehnică deosebită în acelaşi timp, a fost descoperit pe două fragmente în G.2 şi constă din solzi de culoare roşie, pictaţi pe un fond alb-gălbui (pl. 9/11şi 10/4) într-o combinaţie şi manieră originală. Presupunem pentru aceste două tehnici şi motivistică, o origine locală.

2. Ornamentele plastice constituie cea mai bogată şi diversă formă de decorare a ceramicii şi se prezintă sub formă de:

- crestături simple pe buza vaselor (pl. 4/6; 6/9; 7/9; !¤7!,; 15/6; 16/12; 19/8-9; 25/3);
- crestături adânci, oblice pe buza îngroşată de obicei a vaselor (pl. 16/2; 17/9; 25/22);
- proeminenţe - umflături (3-6 la număr) pe buza (de obicei lobată) a cupelor, având aspect de creastă, sub care aproape întotdeauna se găsesc 1-2 perforaţii mici (pl.7/2; 8/1-2, 10; 10/7; 17/6; 21/4; 22/1; 23/3);
- protome zoomorfe (pl. 12/2-4);
- butoni mari, alungiţi, dispuşi orizontal şi perforaţi vertical (pl. 3/1, 3, 6; 4/7, 9; 6/1-2; 7/1, 13; 10/1, 7, 11; 11/1; 13/7; 14/2; 16/4; 18/1; 19/13; 21/1) şi dispuşi verticali şi perforaţi orizontali, simpli sau dubli (pl. 7/2; 15/8; 16/2; 20/13; 22/5; 25/22);
- butoni cilindrici (pl. 4/2; 10/3; 18/3, 6);
- butoni în formă de şa (pl. 6/8 şi 17/4);
- proeminenţe simple mici şi mari (pl. 3/4; 14/1; 15/6; 17/5 şi 29/11, 14, 16);
- butoni în formă de pastilă (pl. 3/1; 6/3; !&7!# şi 25/1-2);
- proeminenţe - apucătoare în formă de talpă (pl. 4/8; 7/2-3; 12/1 şi 16/3);
- torţi perforate (pl. 6/5-6 şi 9/3);
- butoni simpli (pl. 6/7, 9 şi 16/6, 9);
- linii întrerupte, incizate se găsesc destul de rar (pl. 13/5);
- torţi dreptunghiulare cu decor zoomorf (pl. 12/4).

În general, toate ornamentele plastice descoperite în G.2 de la Cozard, se regăsesc în culturile şi grupurile culturale contemporane. O mare excepţie o constituie vasele cu profilul în "S" (căni sau oale) decorate, pe linia diametrului maxim, cu apucătoare în formă de talpă (pl. 4/8; 7/2-3; 12/1 şi 16/3). Acest tip de vas şi ornament, confecţionat de obicei din pastă de bună calitate, bine netezit ori lustruit, este după opinia cercetătorilor maghiari, specific culturii Bicske II - Sopot II[62] din Transdanubia care contribuie la geneza culturii Lengyel şi este considerat import în mediul cultural Tisa[63]. Numărul relativ mare de fragmente aparţinând acestui tip ceramic descoperite în G.2 de la Cozard sugerează intense legături de schimb ale comunităţilor neolitice târzii din N-V României cu vecinii din vest, reapectiv purtătorii culturilor Lengyel II şi Tisa,faza clasică (II).

Nu putem încheia sumara prezentare a materialului arheologic din G.2, fără să menţionăm şi două fragmente de lut ars, de formă paralelipipedică, vopsite cu o culoare roşie, ce se păstrează sub formă de pete. Probabil şi acestea sunt picioare de altăraşe de cult (pl. 9/7 şi 25/18).Analogiile cele mai apropiate pentru altăraşele de cult se găsesc la Oradea-

[57] N. Kalicz, P. Raczky, *ActaArchHun*, 36, 1984, p. 85-136.
[58] La *Szegvár-Tűzköves*, cf. I. Korek, *op. cit.*, p. 58, fig. 22 şi *Véztő-Mágor*, cf. K. Hegedűs - J. Makkay *op.cit.*, p. 88, fig. 5.
[59] Informaţie de la D-l I. Paul, căruia îi mulţumim cu această ocazie, vezi şi I.Paul, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992, p. 71-93, pl. XXX-XLIX.
[60] D.Ignat, *Crisia*, VI, 1976, pl. I/9, 17.
[61] S.A.Luca, N.Iercoşan, *Săcuieni-Horo*, în prezentul volum.
[62] N. Kalisz, J. Makkay, *ArchÉrt.*, 99, 1972, 1, p. 3-14, fig. 6/16, 20/21.
[63] P. Raczky, *Öcsöd-Kováshalom*, în *The Late Neolithic...*, p. 83, fig. 45.

Salca[64]. Groapa numărul 2 din aşezarea neolitică târzie de la Cozard este o groapă rituală. Argumentăm această părere prin faptul că:

- în marginea gropii se află două morminte de copii, înmormântaţi la date diferite (între adâncimea gropilor de morminte există o diferenţă de 10 cm) şi că sunt orientate perpendicular unul pe altul;
- existenţa unui "prag" din lut cruţat de pe fundul gropii, care împarte oblic groapa, fiecărui "compartiment" corespunzându-i unui mormânt, cu adâncimi diferite (2,30 respectiv 2,40 m);
- majoritatea materialului ceramic, întreg şi întregibil a fost găsit pe fundul gropii, unde exista şi o apreciabilă cantitate de cenuşă şi cărbuni, ulterior groapa fiind astupată şi cu alte materiale din aşezare;
- în apropiere nu a fost semnalat nici un complex de locuire (locuinţă de suprafaţă, bordei, vatră etc) din epoca neolitică târzie;
- analiza osteologică a materialului descoperit în complex indică acest lucru (caracter ritual).

Cronologic, G.2 şi aşezarea de la Cozard, aparţin neoliticului târziu iar cultural este dificil de stabilit în acest moment. Cert este faptul că face parte din descoperirile de tip Dumbrava-Suplac-Salca II-Seleuş care reprezintă un facies cultural distinct în vestul Munţilor Apuseni, precum Lumea Nouă-Cluj-Cheile Turzii-Iclod în partea răsăriteană a aceloraşi munţi într-un sector cronologic mai timpuriu. Acest facies are legături şi interferenţe atât cu vecinii răsăriteni (pe cursurile râurilor) cât şi cu cei vestici: Gorzsa, Herpály, Csöszhalom şi Tisa ori chiar mai departe cultura Lengyel ori Sopot-Bicske.

Rămâne un deziderat de perspectivă imediată de a stabili cronologia internă, fazele de evoluţie, legăturile şi interferenţele culturale cu vecinii şi chiar de stabilire a unei denumiri clare şi expresive, care ar putea fi chiar "Cozard".

Découvertes archéologiques dans l'établisement néolitique tardif de Carei "Cozard". Le fossé No.2

(Résumé)

L'auteur présente le fossé no.2 qui représent un complexe fermé decouvert par les fouilles archéologiques en 1991 et 1994 dans l'établissement du Carei- "Cozard", dép de Satu Mare.

C'est un fossé rituel qui a deux tombe d'enfants en marge, inhumés en position recroquevillée, orientés perpendiculaire en moyenne (T.1 0-E et T. 2 S-N). Dans le fossé on a trouvé une grande quantité de céramique (1099 fragments) et les os de animaux(403 fragments) et autres objects d'argile , du pierre polie, du microlite et d'os.

L'établissement date de l'époque néolithique tardif, étant contemporain du groupe Suplac, Iclod et Herpály.

[64] D. Ignat,*Crisia*, XI, 1981, p.46-47, fig. IX/10, leagă piesa de grupul Szakálhát. După opinia noastră aceasta aparţine cu certitudine nivelului II de la Salca, respectiv grupului Herpály.

CAREI „COZARD“
1991, 1994–1996
Plan de situație
Obiective neolitice târzii

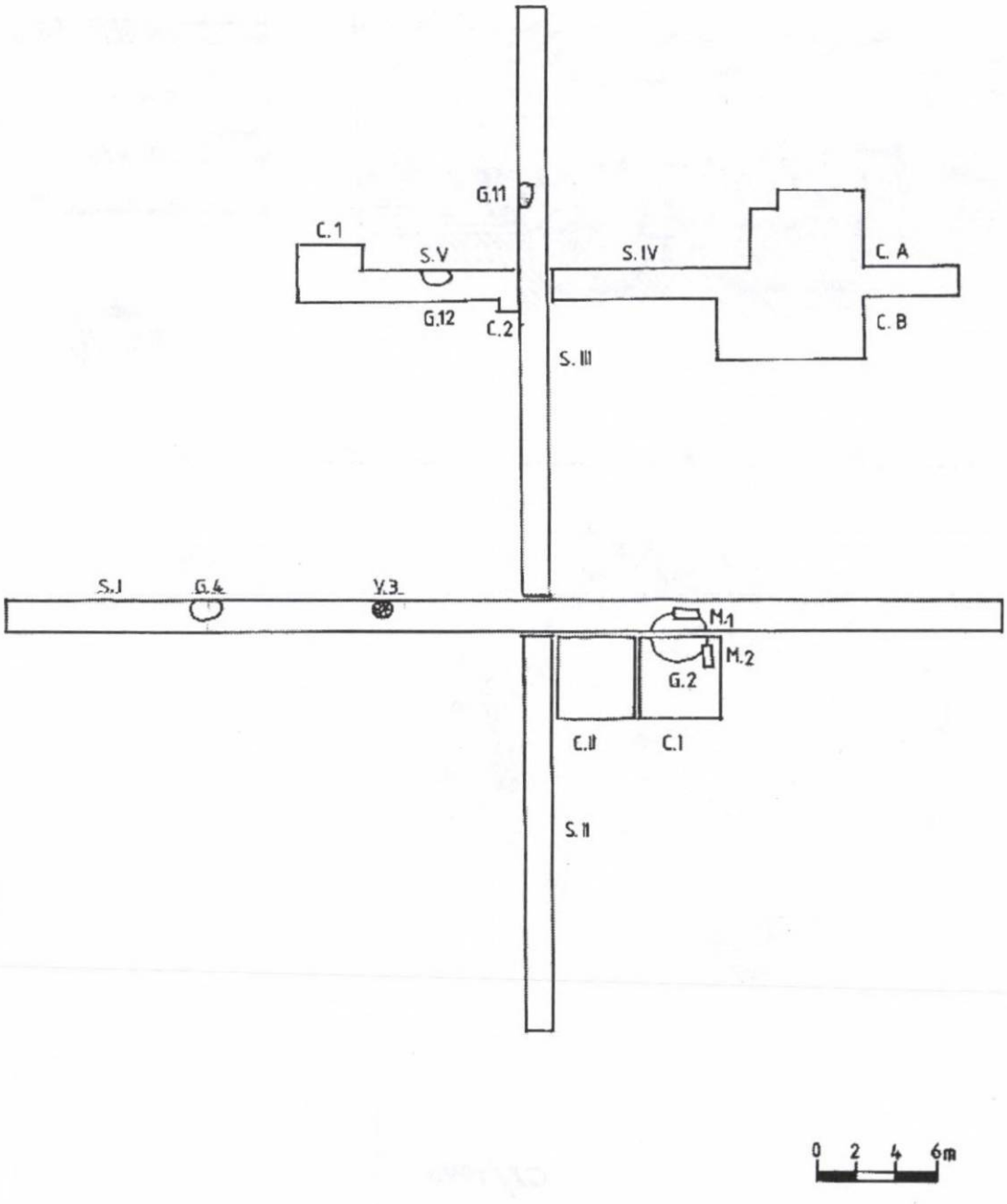

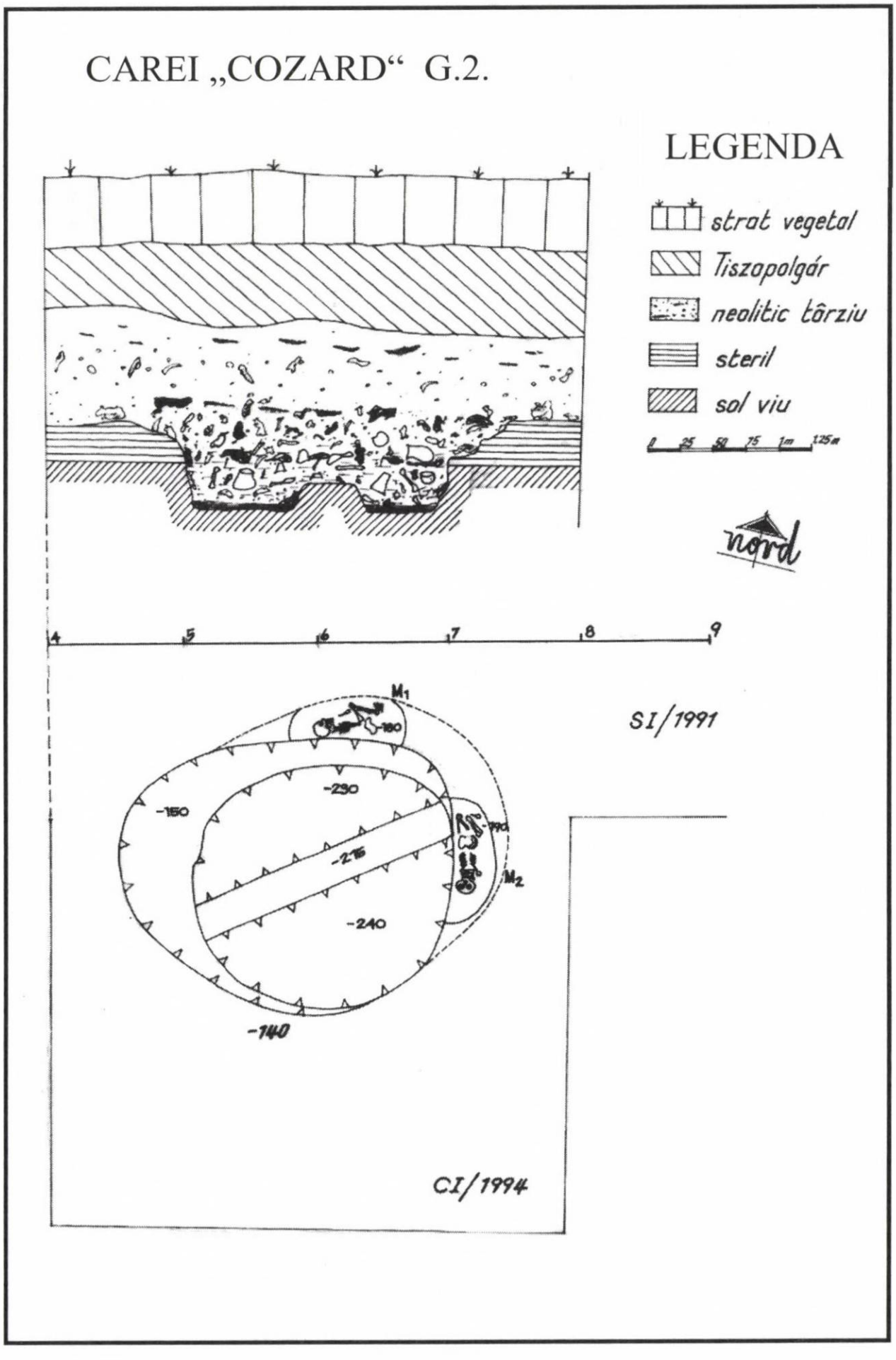
CAREI „COZARD“ G.2.
LEGENDA
strat vegetal
Tiszapolgár
neolitic târziu
steril
sol viu
0 25 50 75 1m 1,25m
nord
4 5 6 7 8 9
M1
M2
-180
-230
-150
-275
-240
-140
SI/1991
CI/1994

Planşa 3.

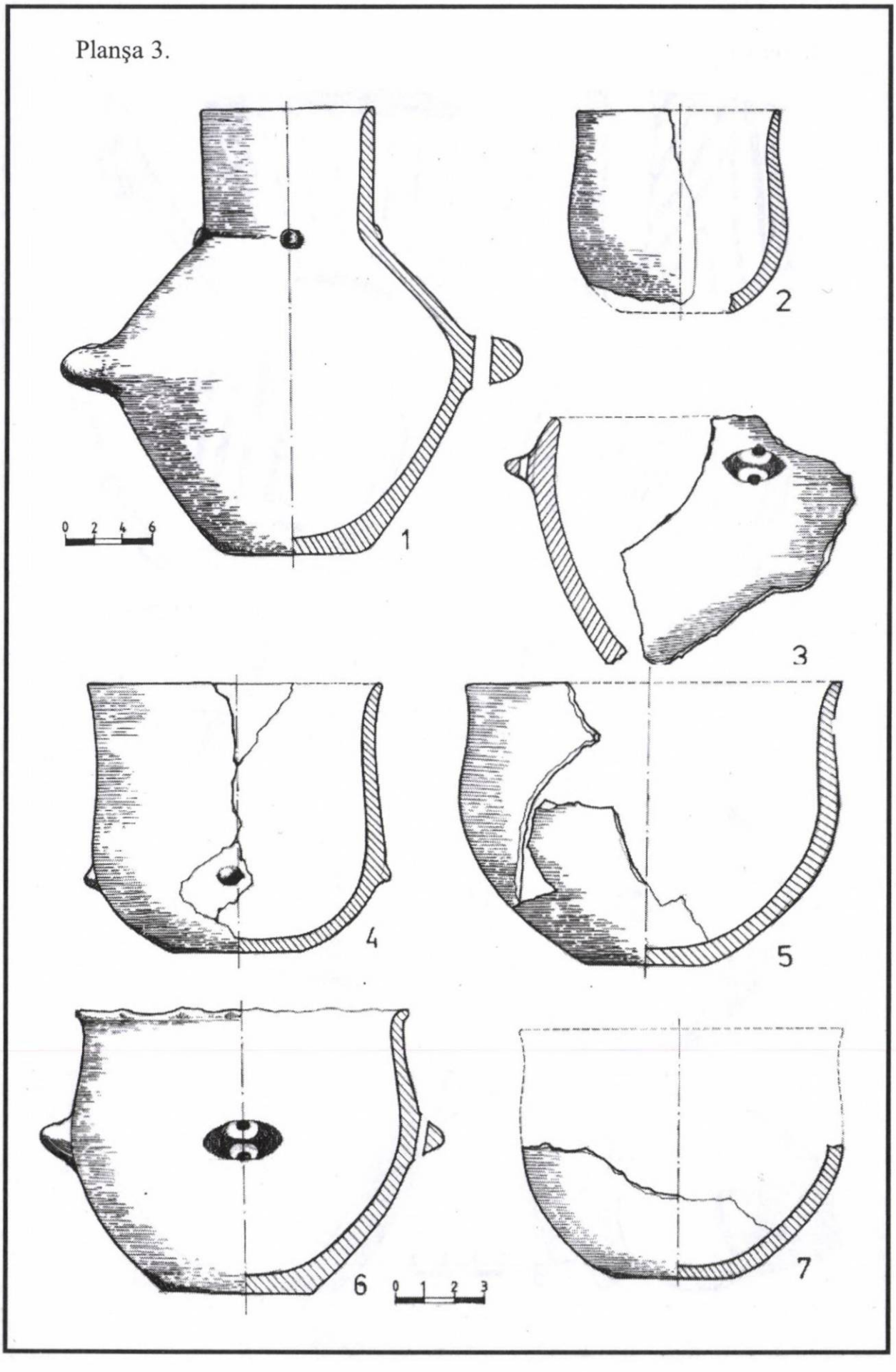

Planșa 4.

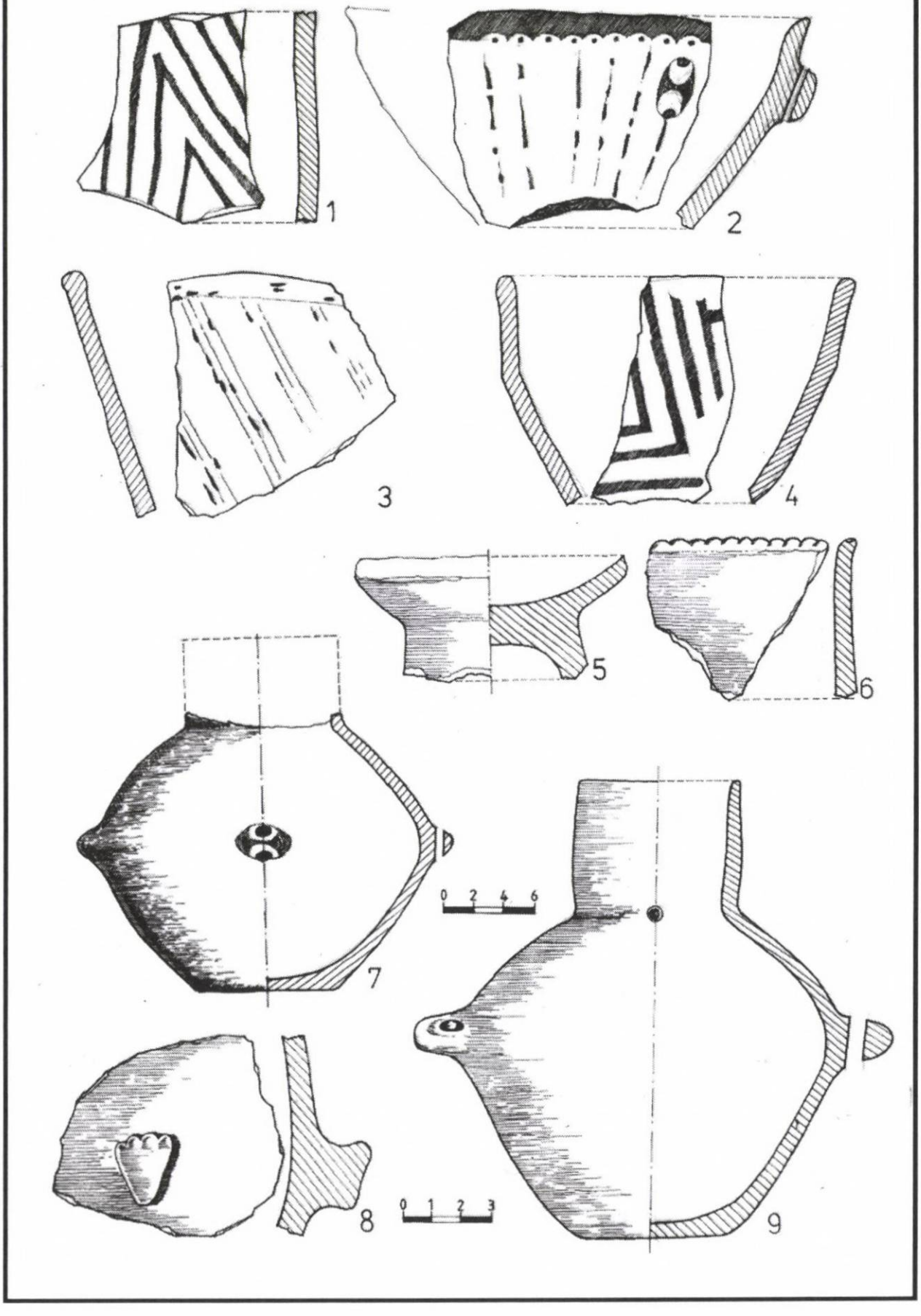

Planşa 5.

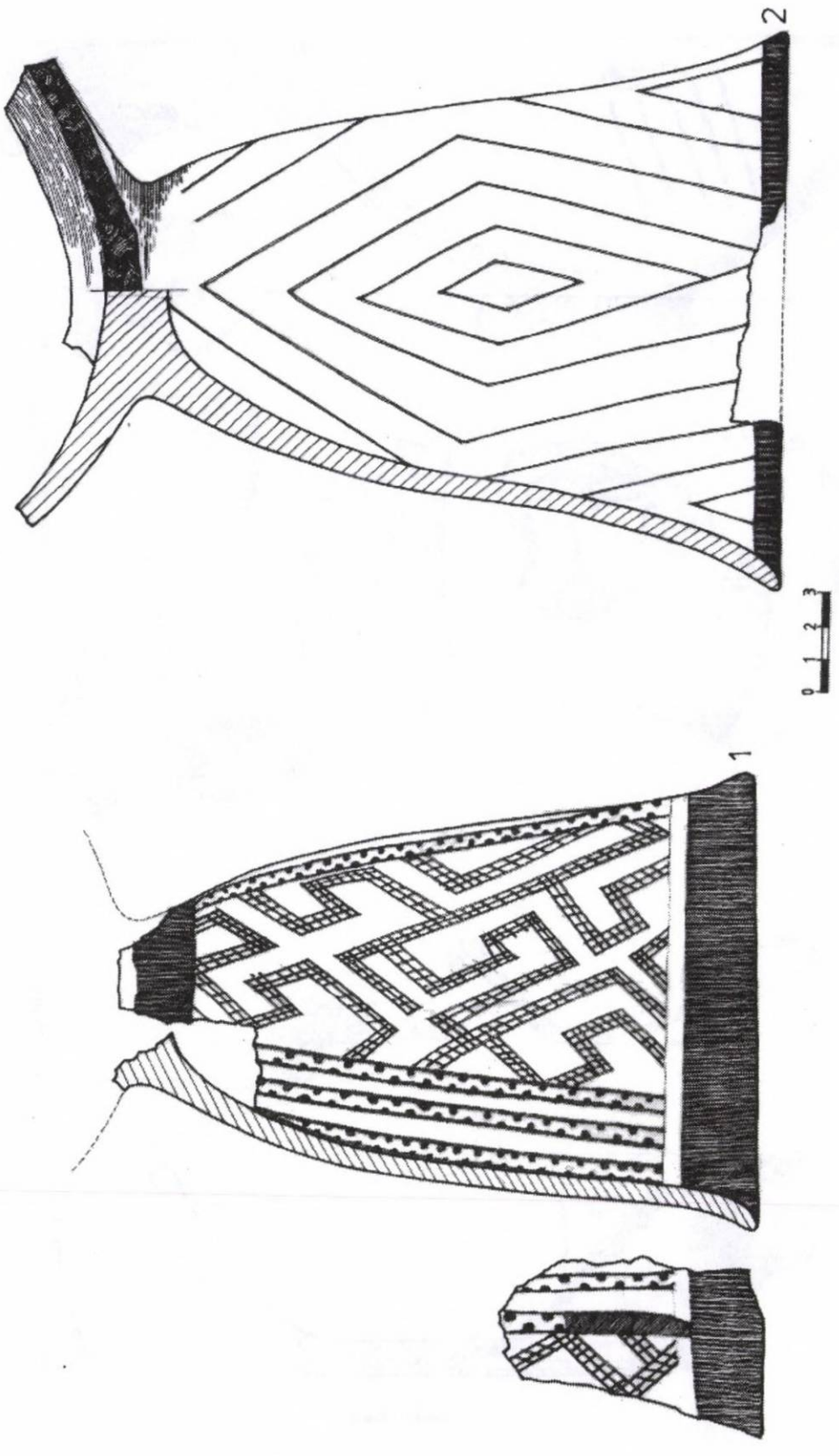

Planșa 6.

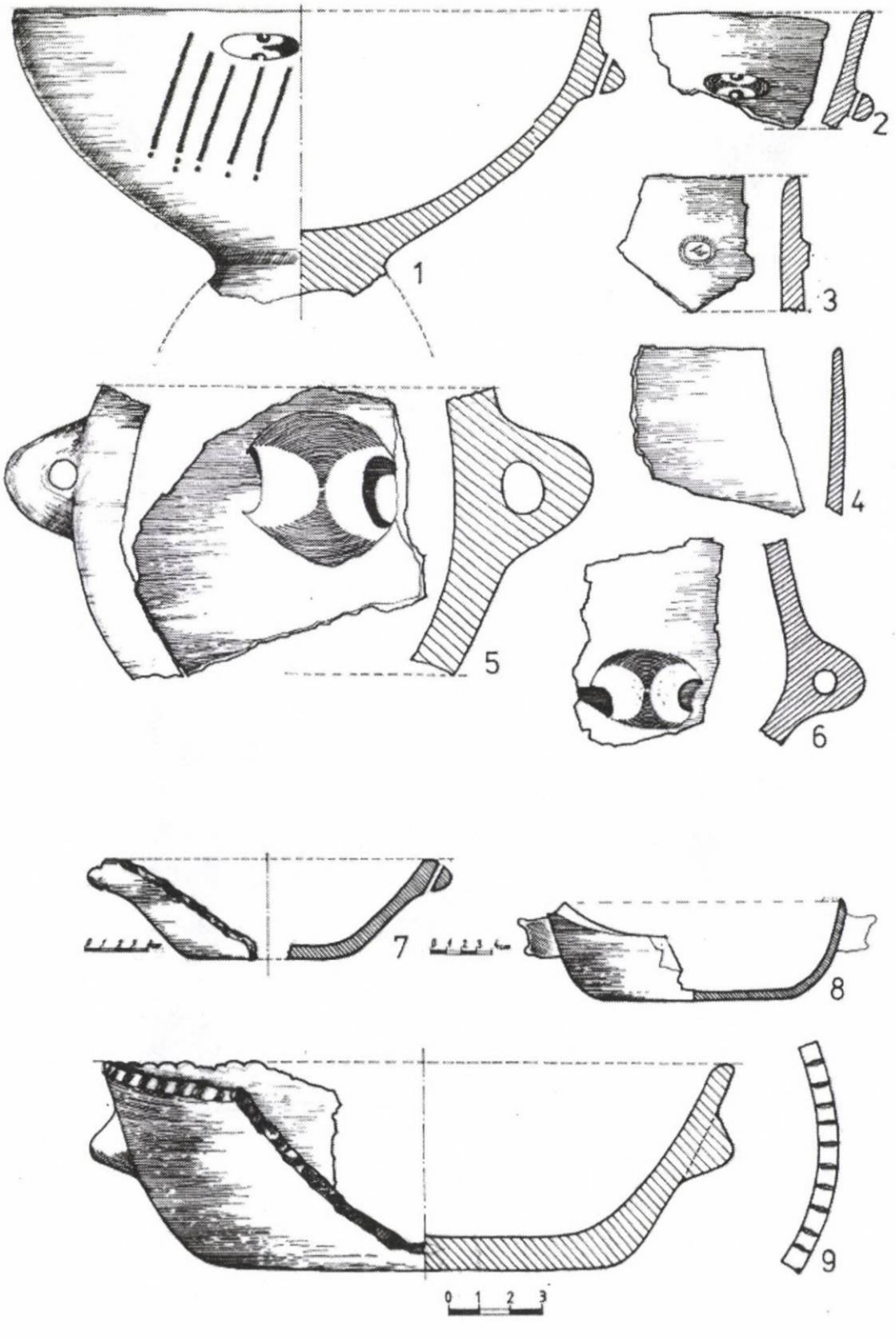

Planşa 7.

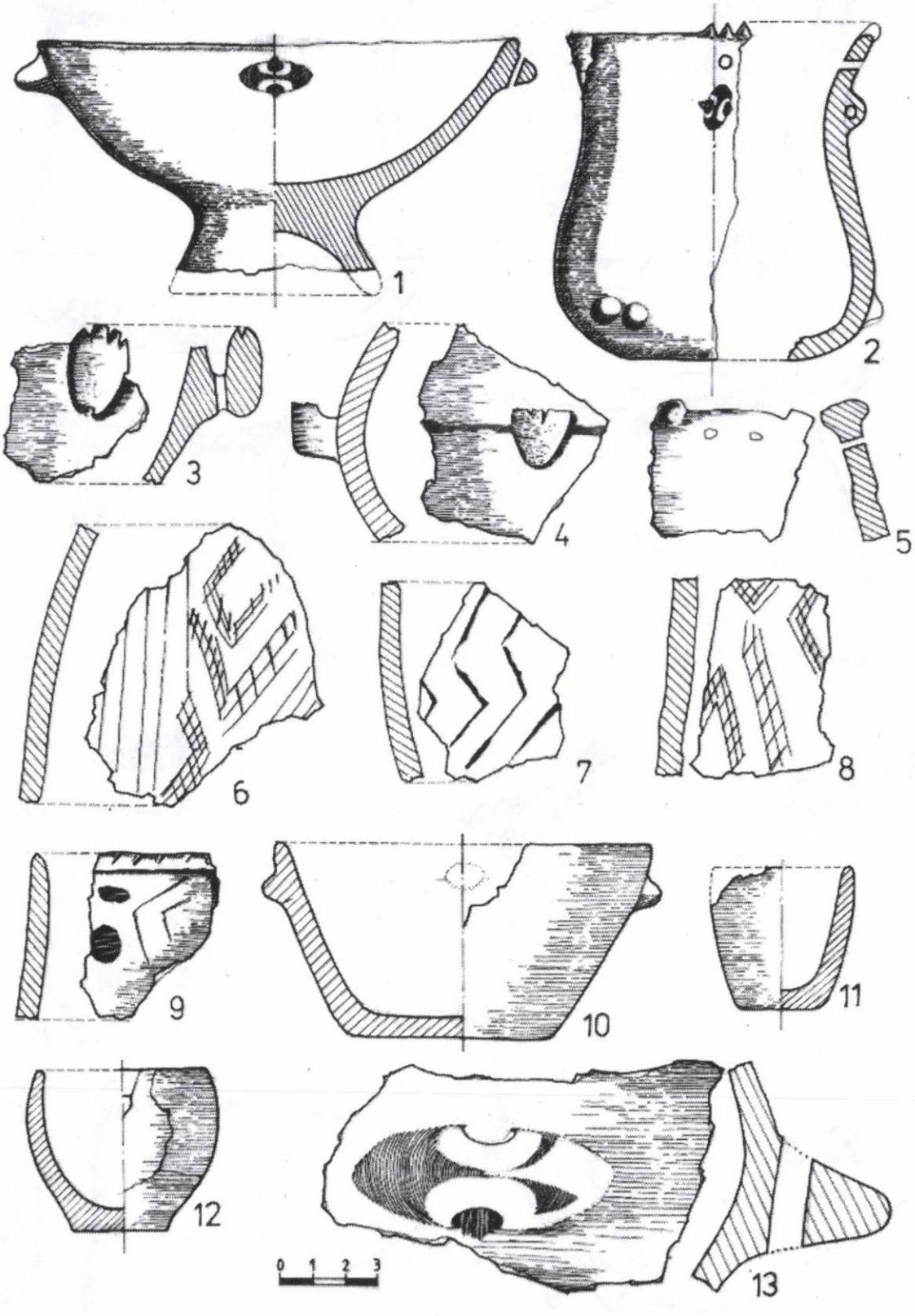

Planșa 8.

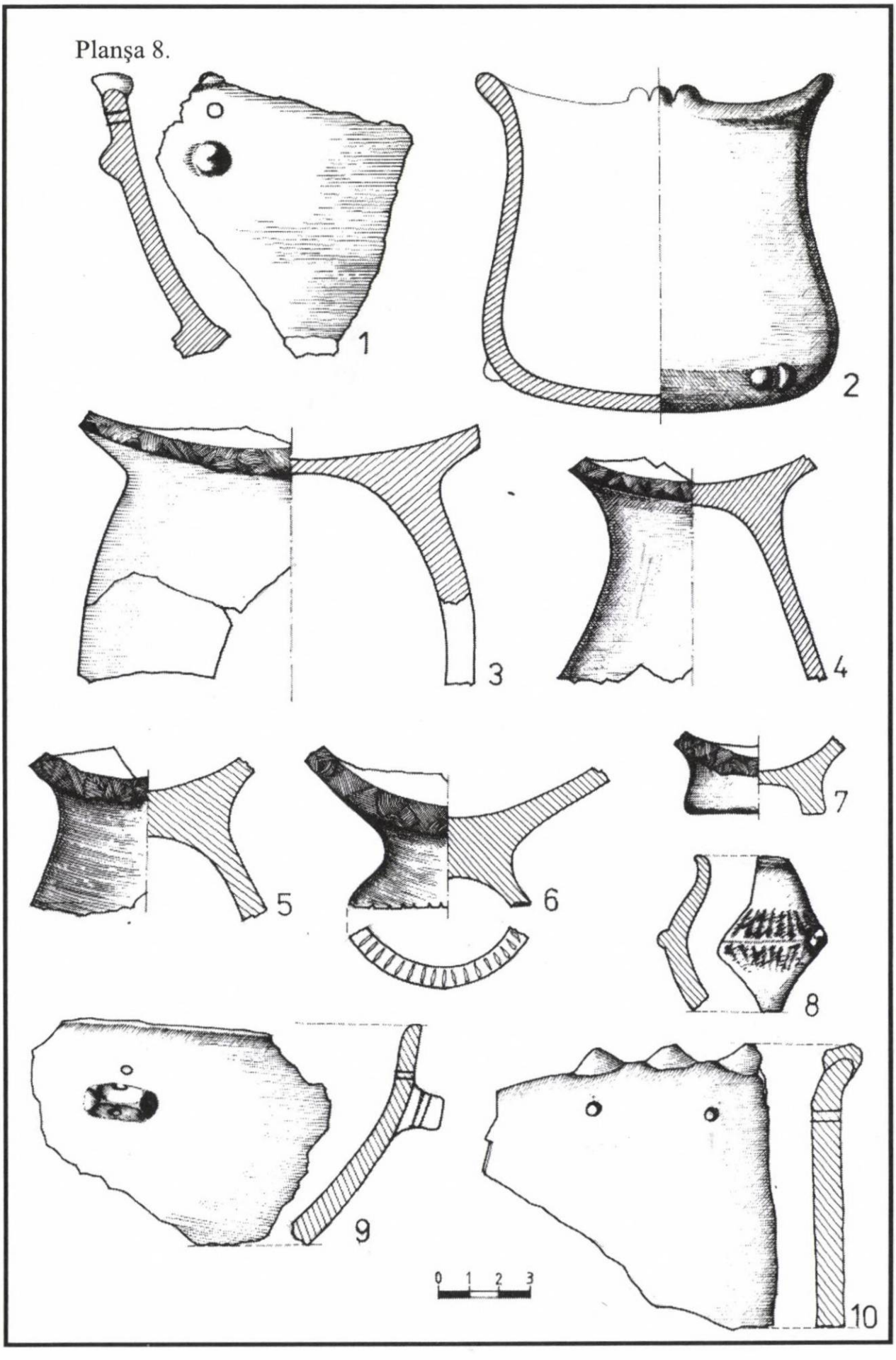

Planşa 9.

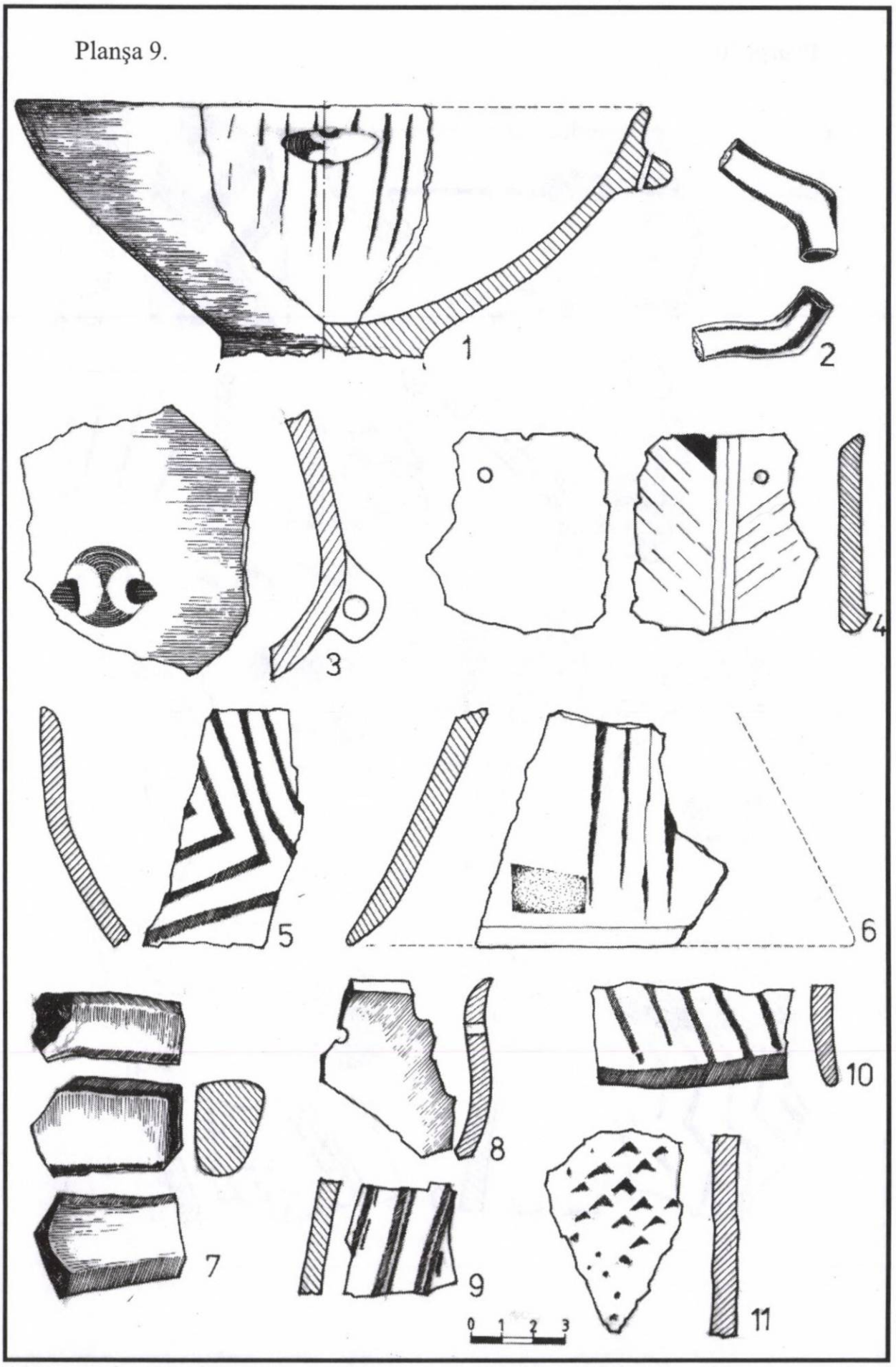

Planșa 10.

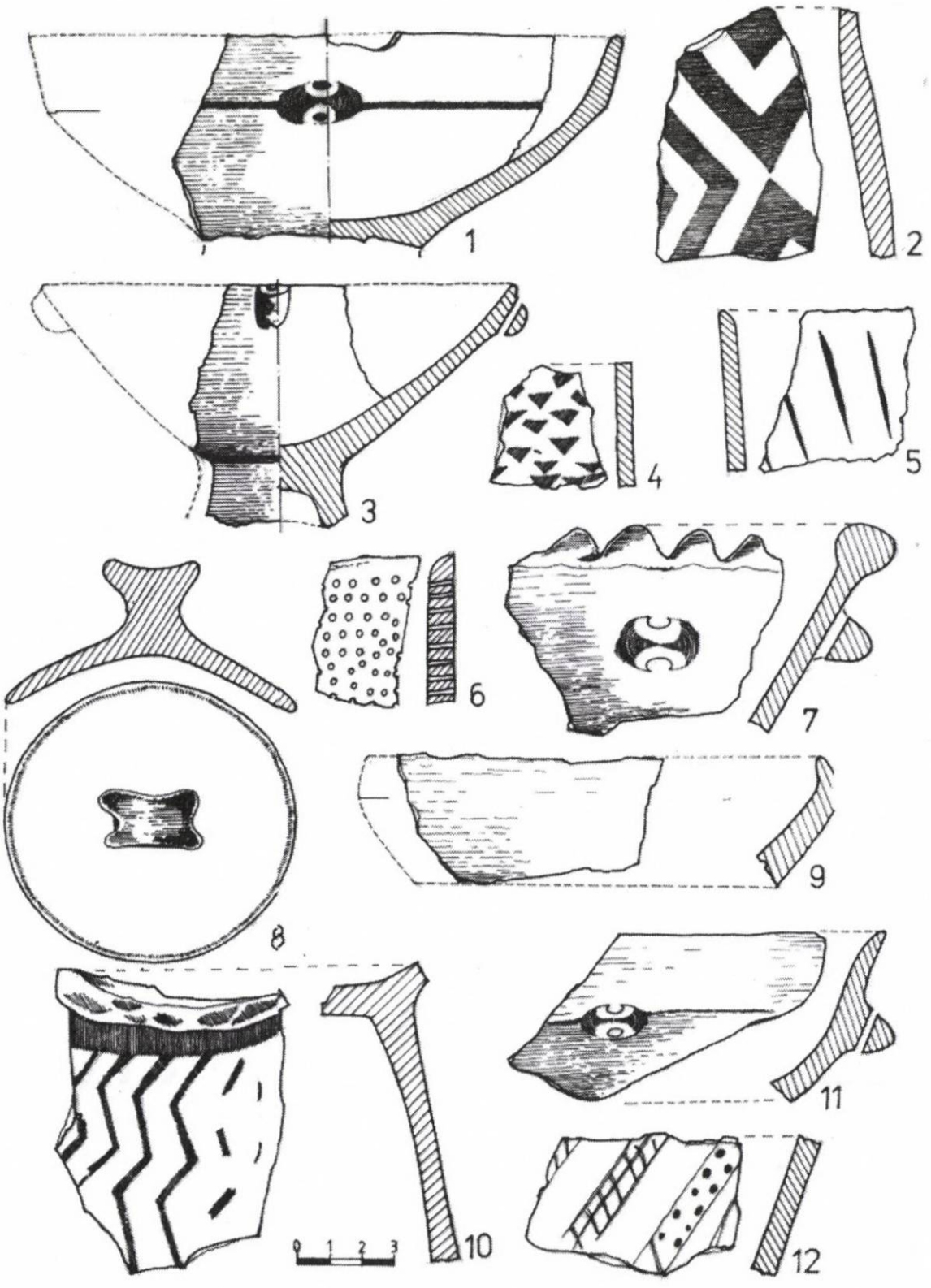

Planşa 11.

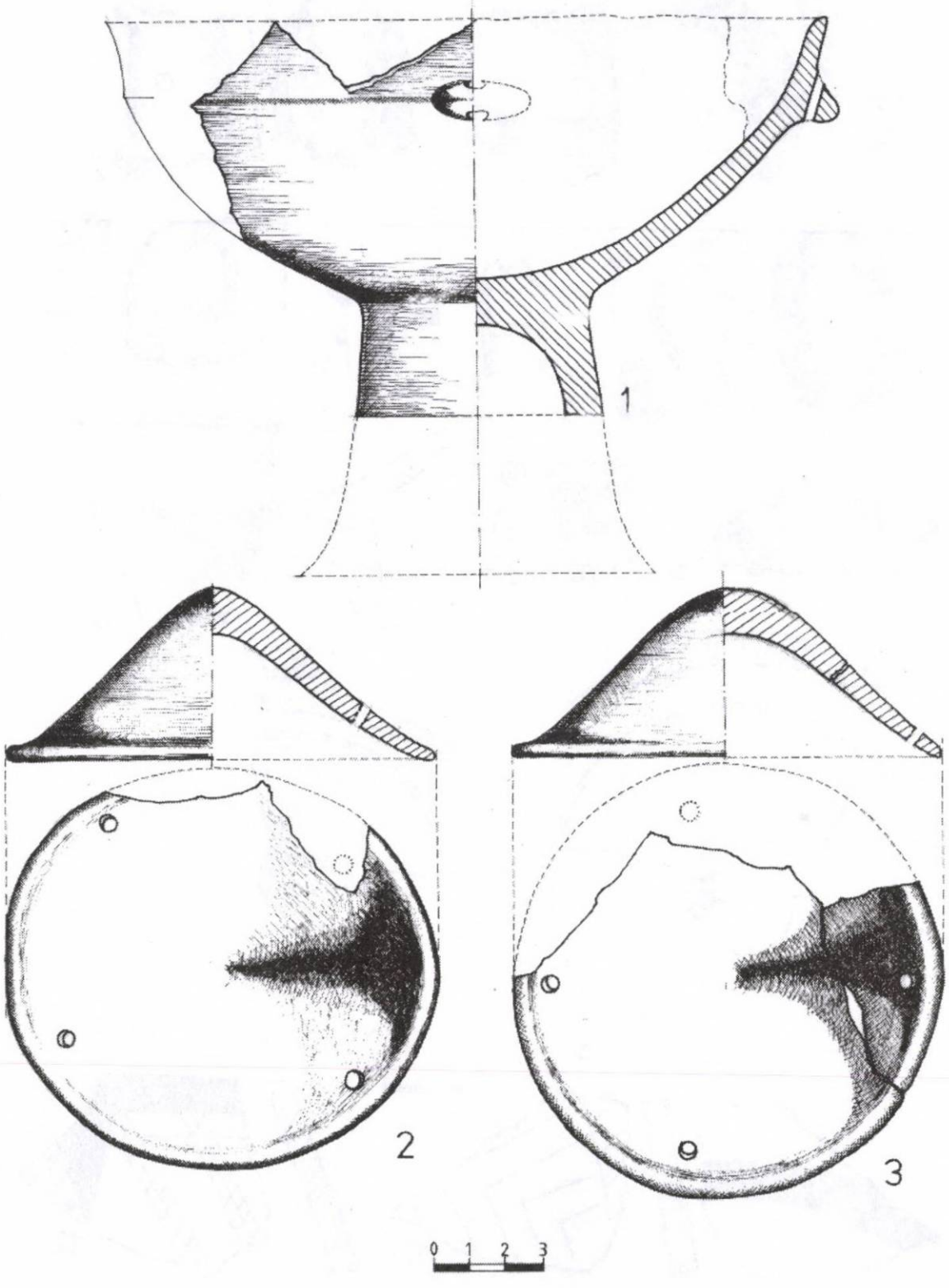

Planşa 12.

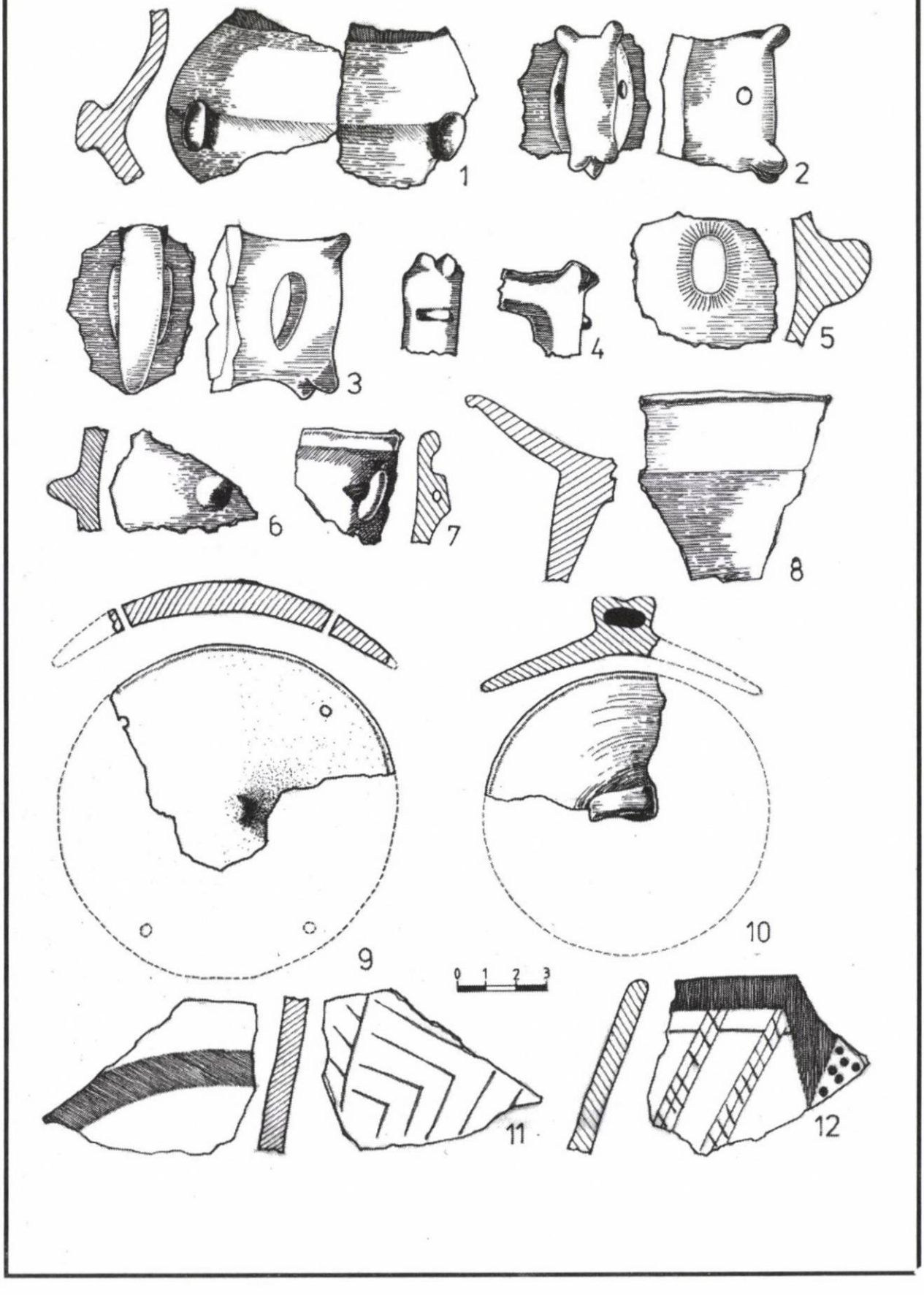

Planşa 13.

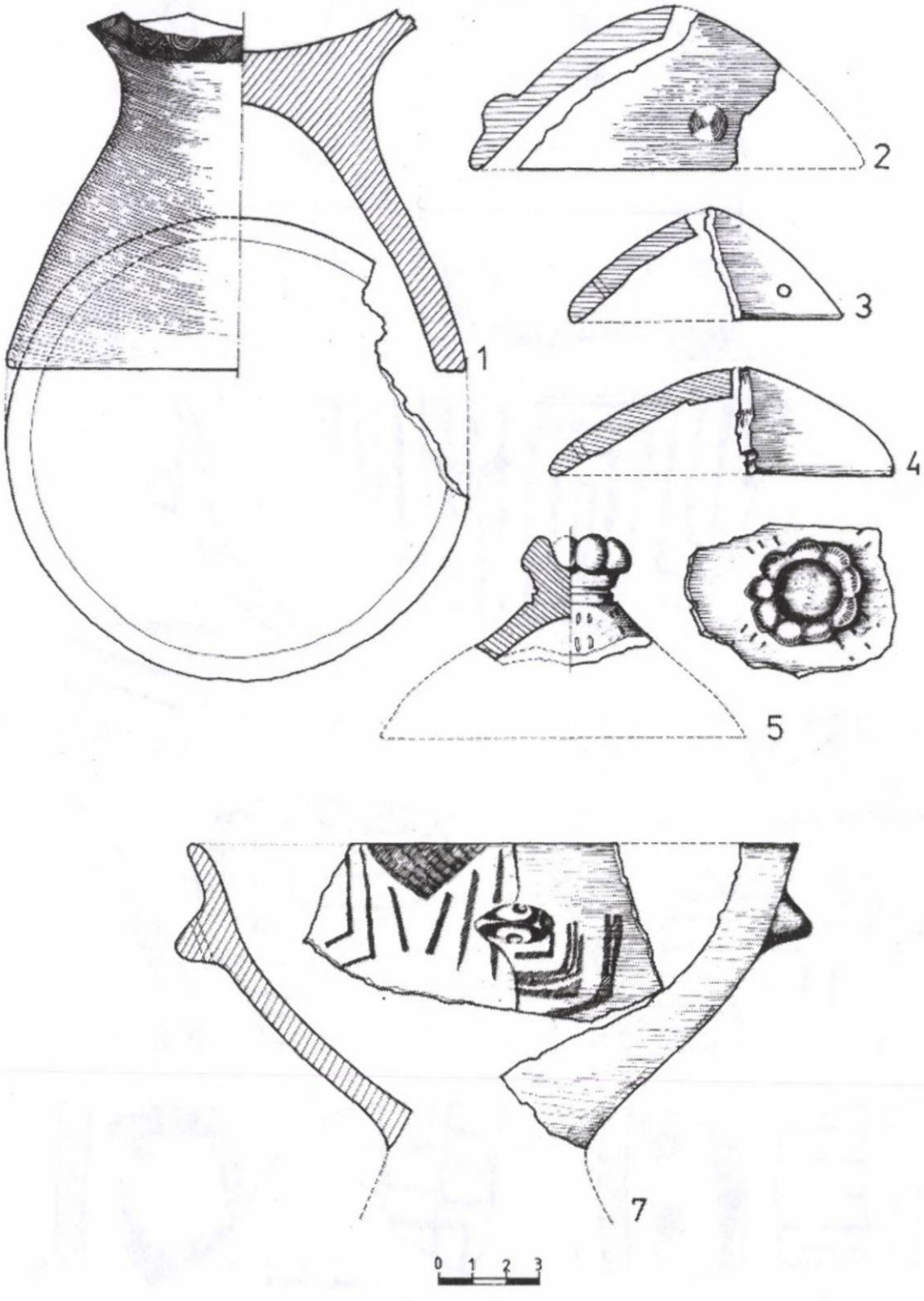

Planșa 14.

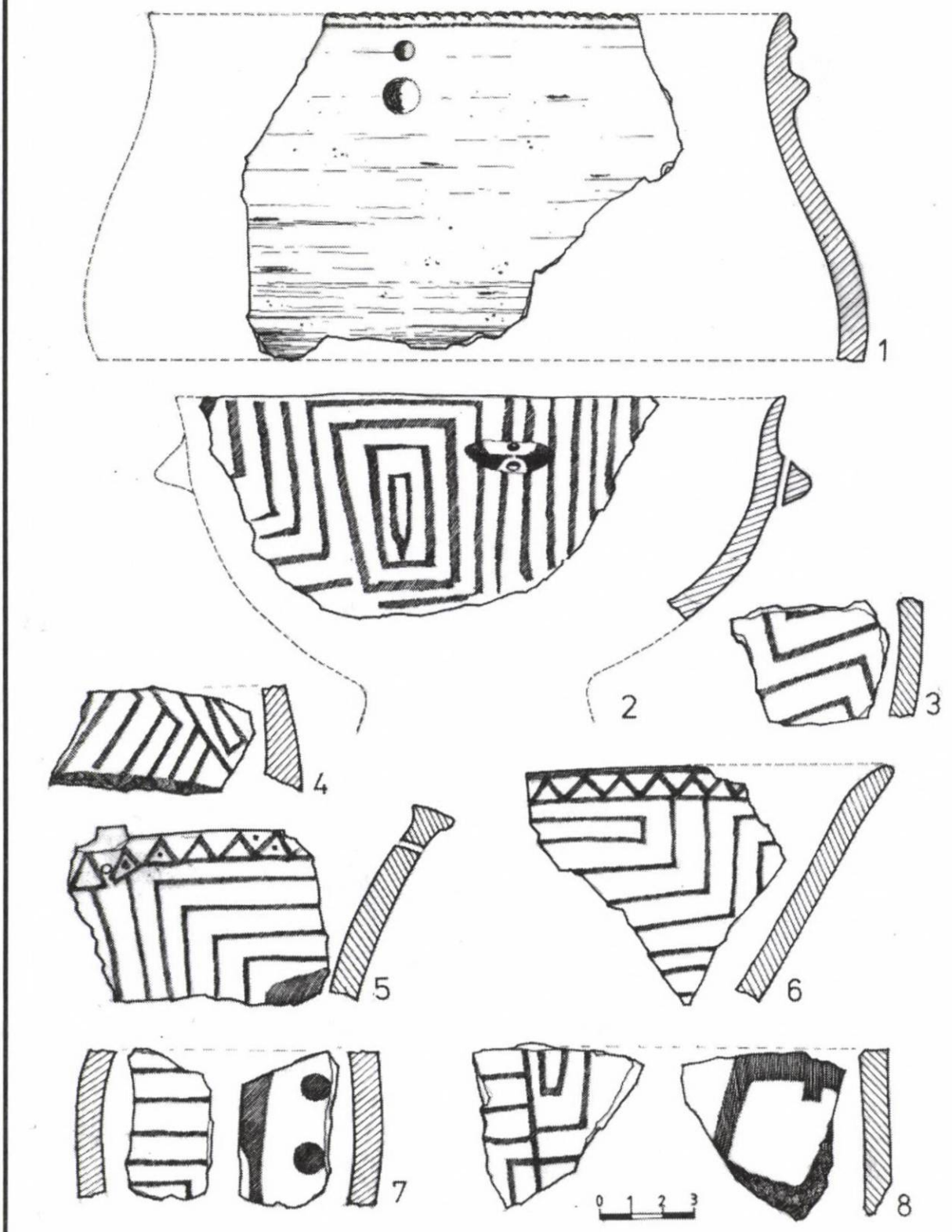

Planşa 15.

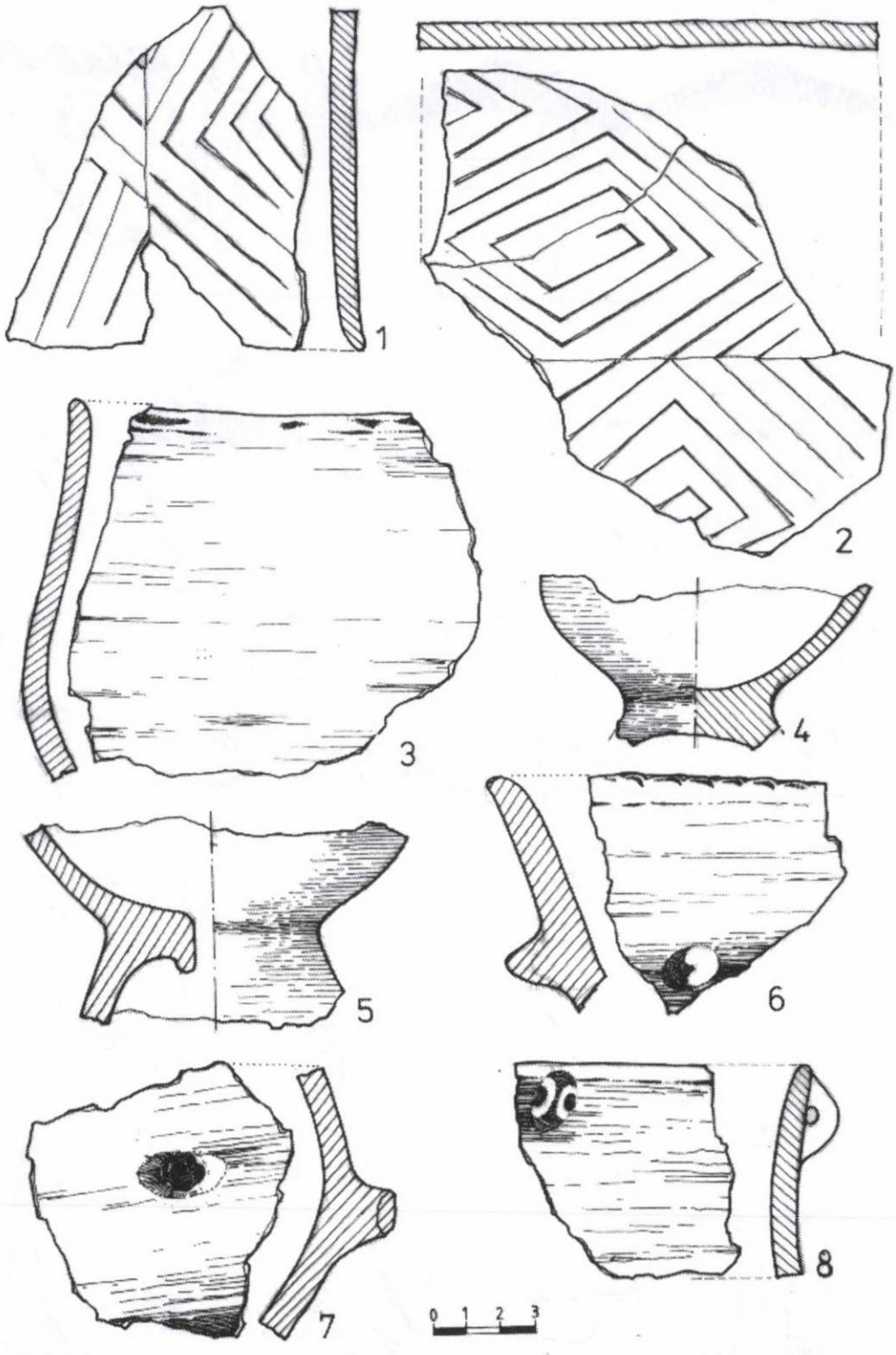

Planşa 16.

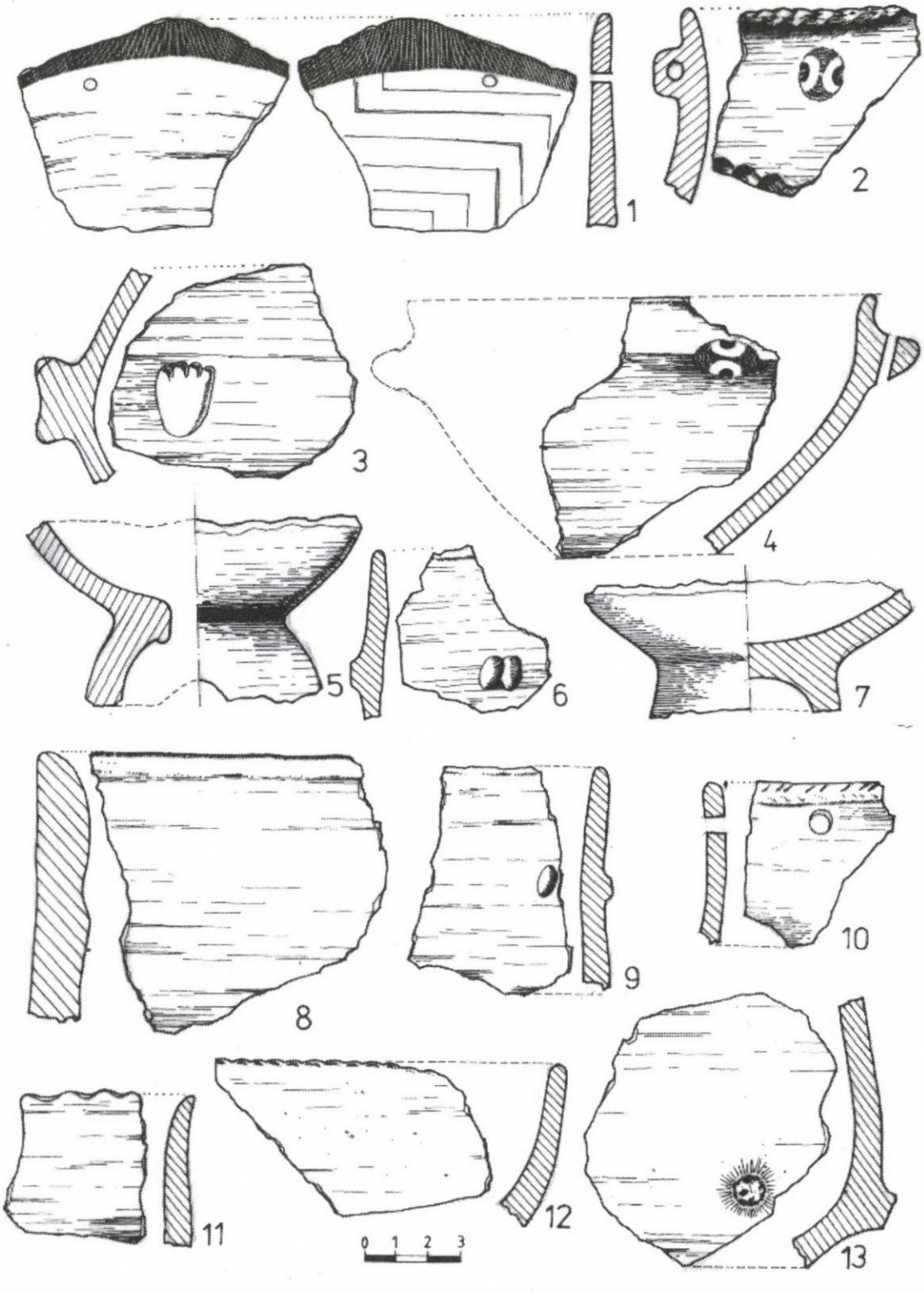

Planşa 17.

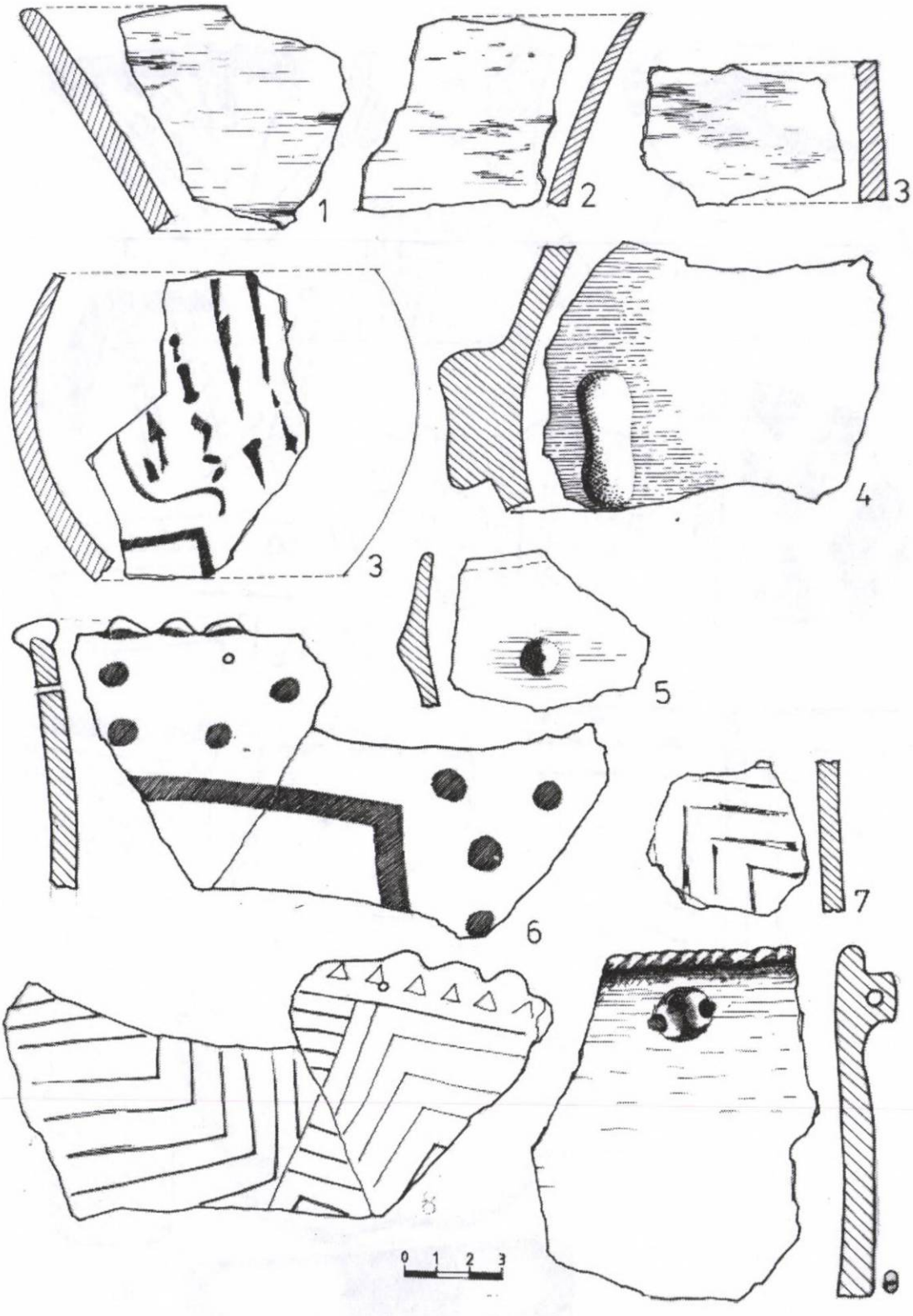

Planșa 18.

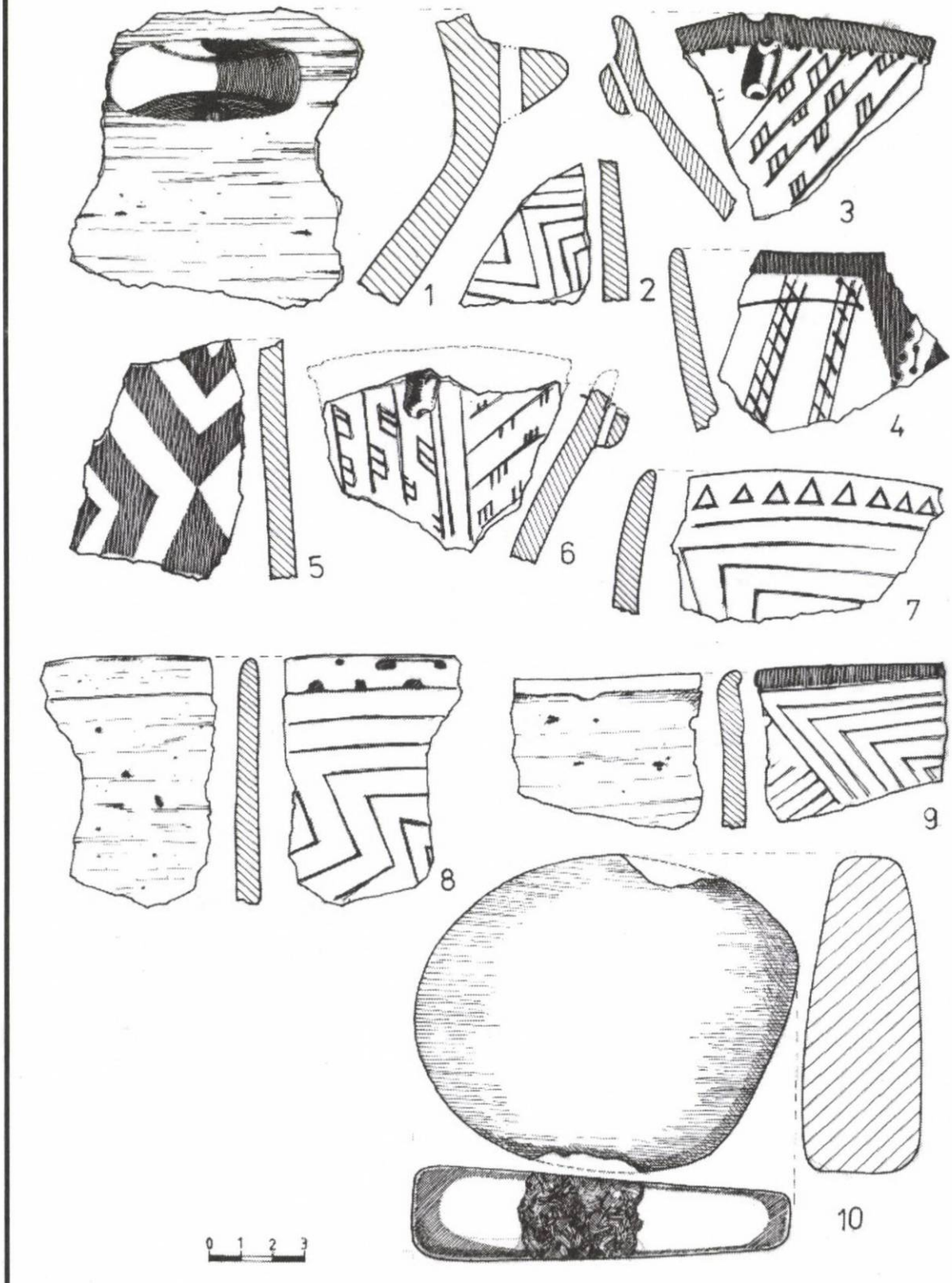

Planşa 19.

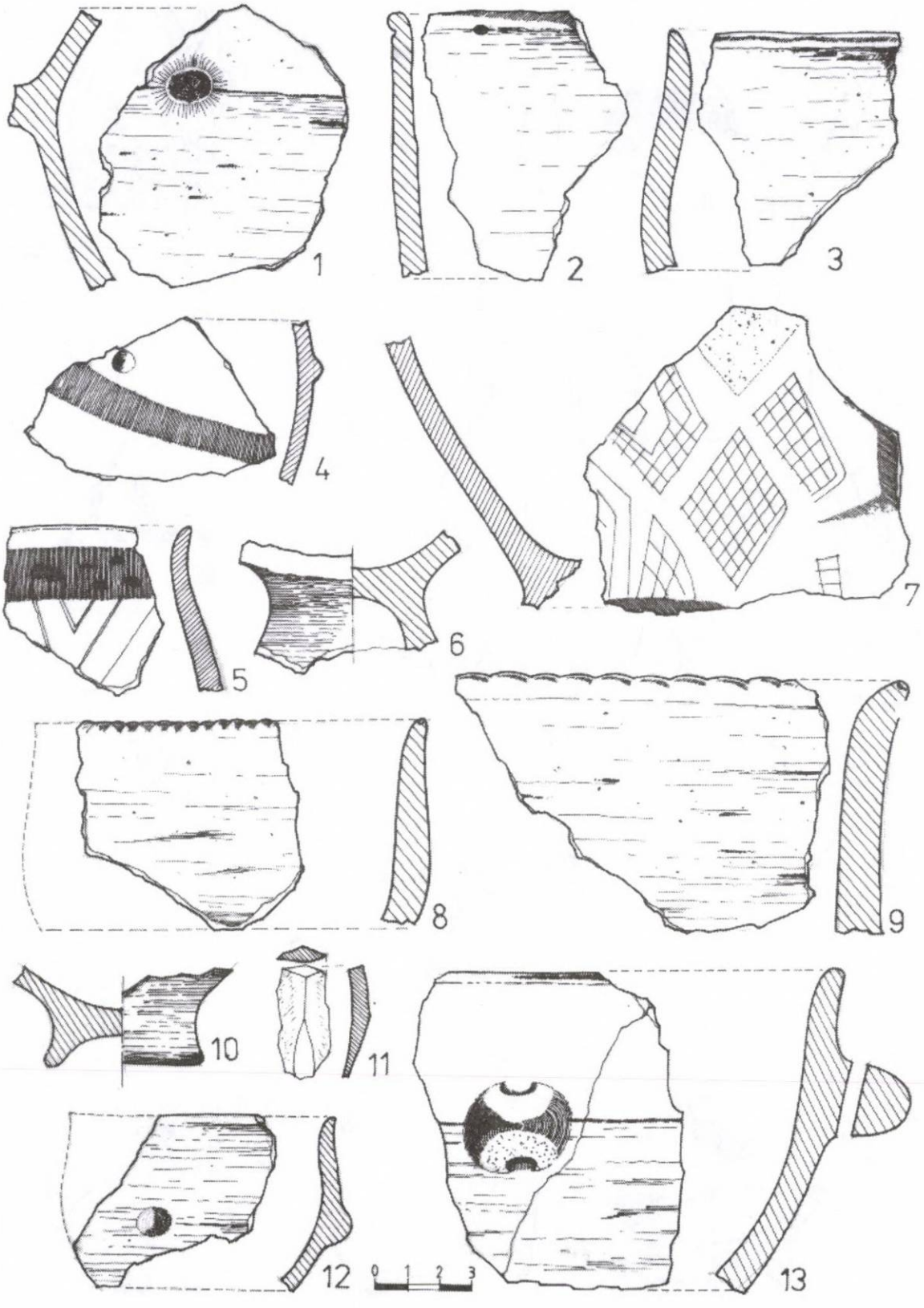

Planșa 20.

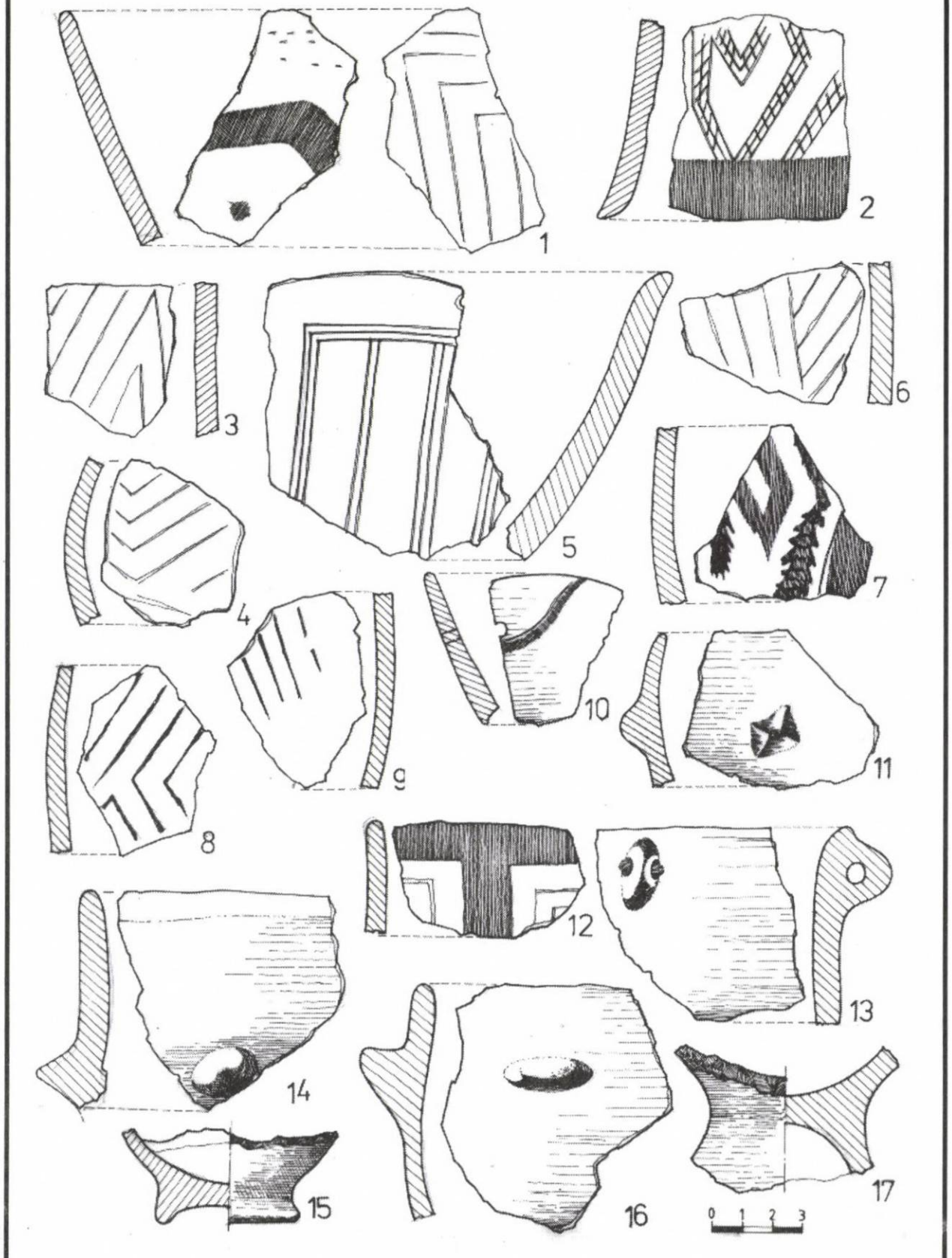

Planşa 21.

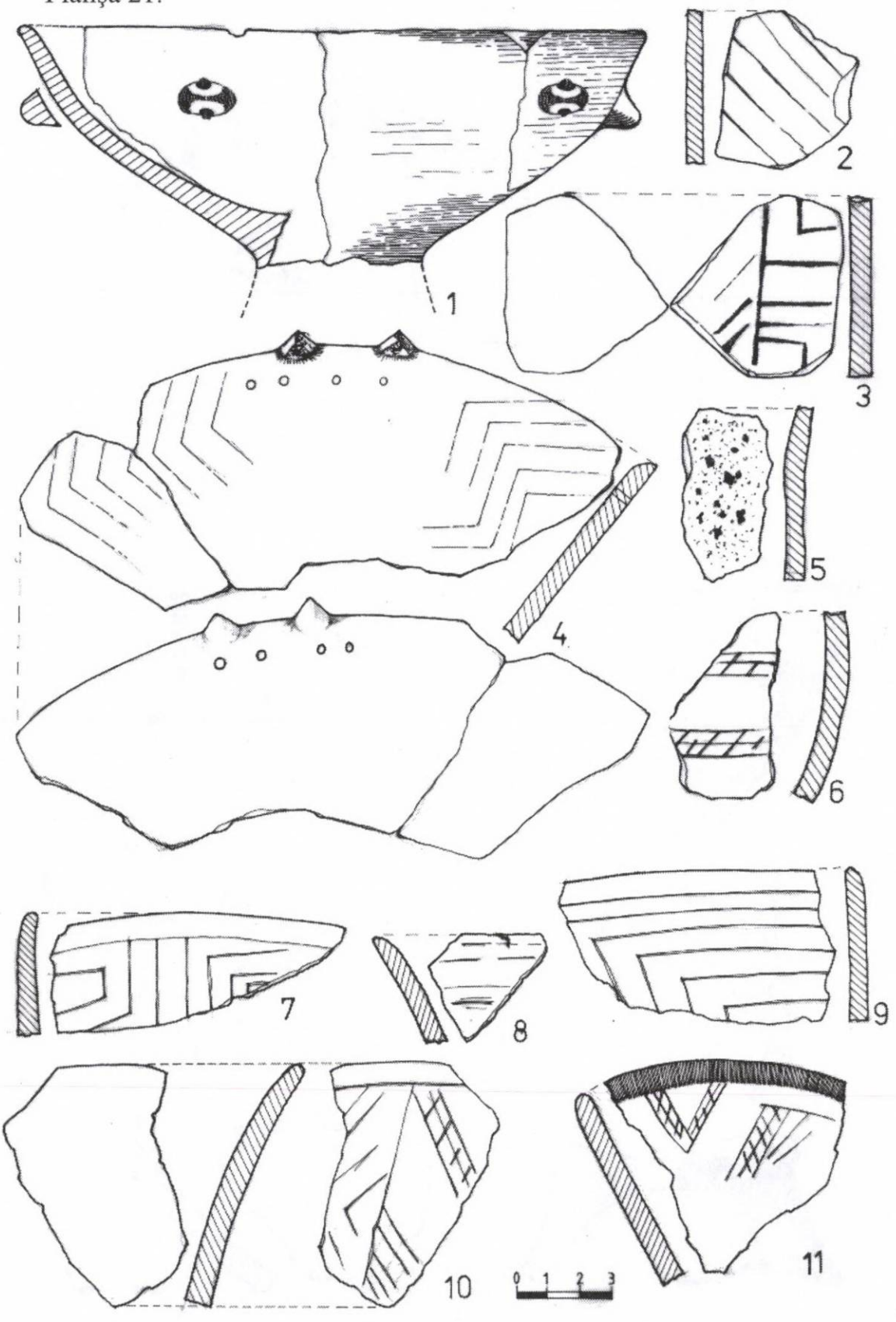

Planșa 22.

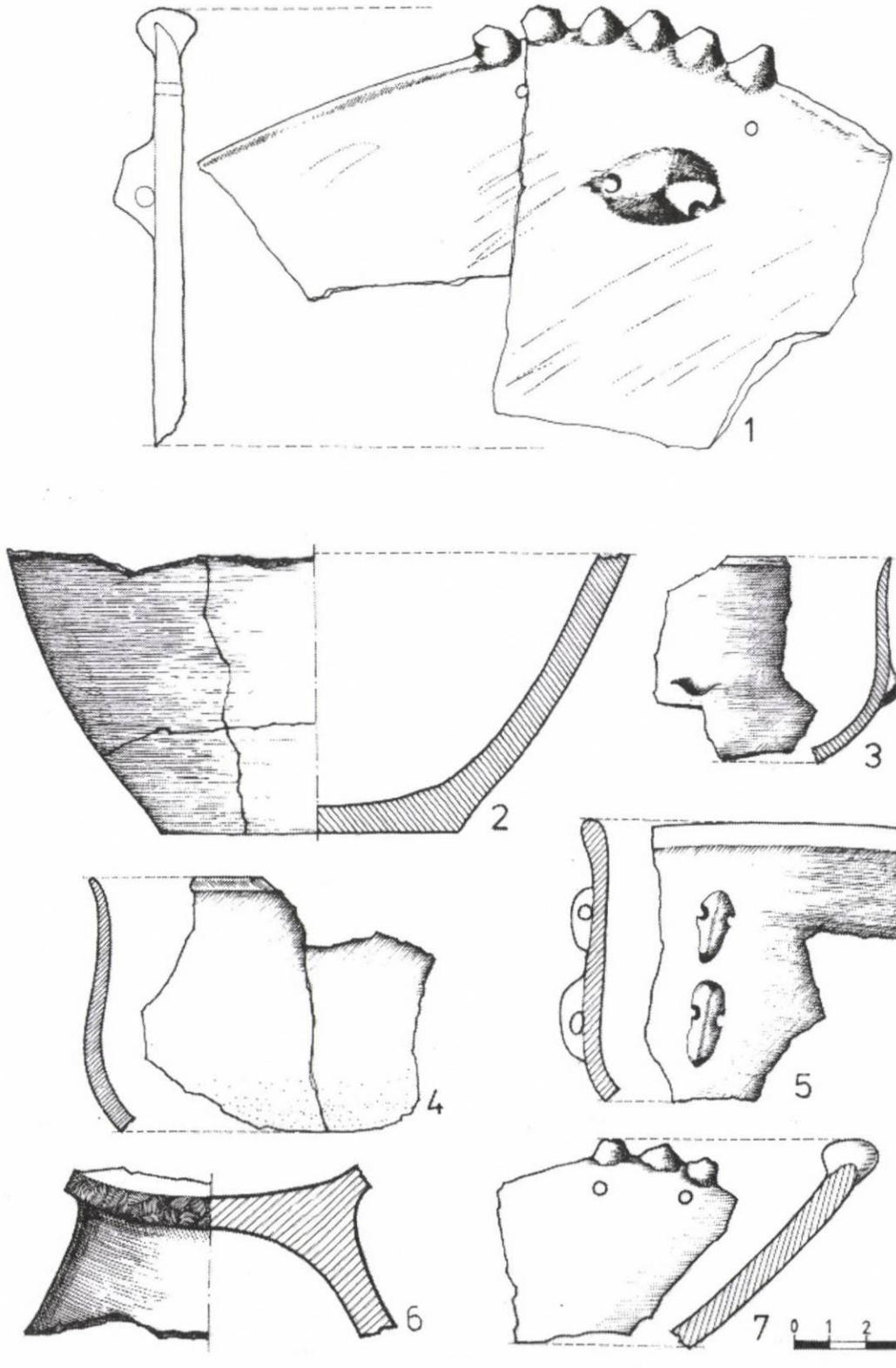

Planşa 23.

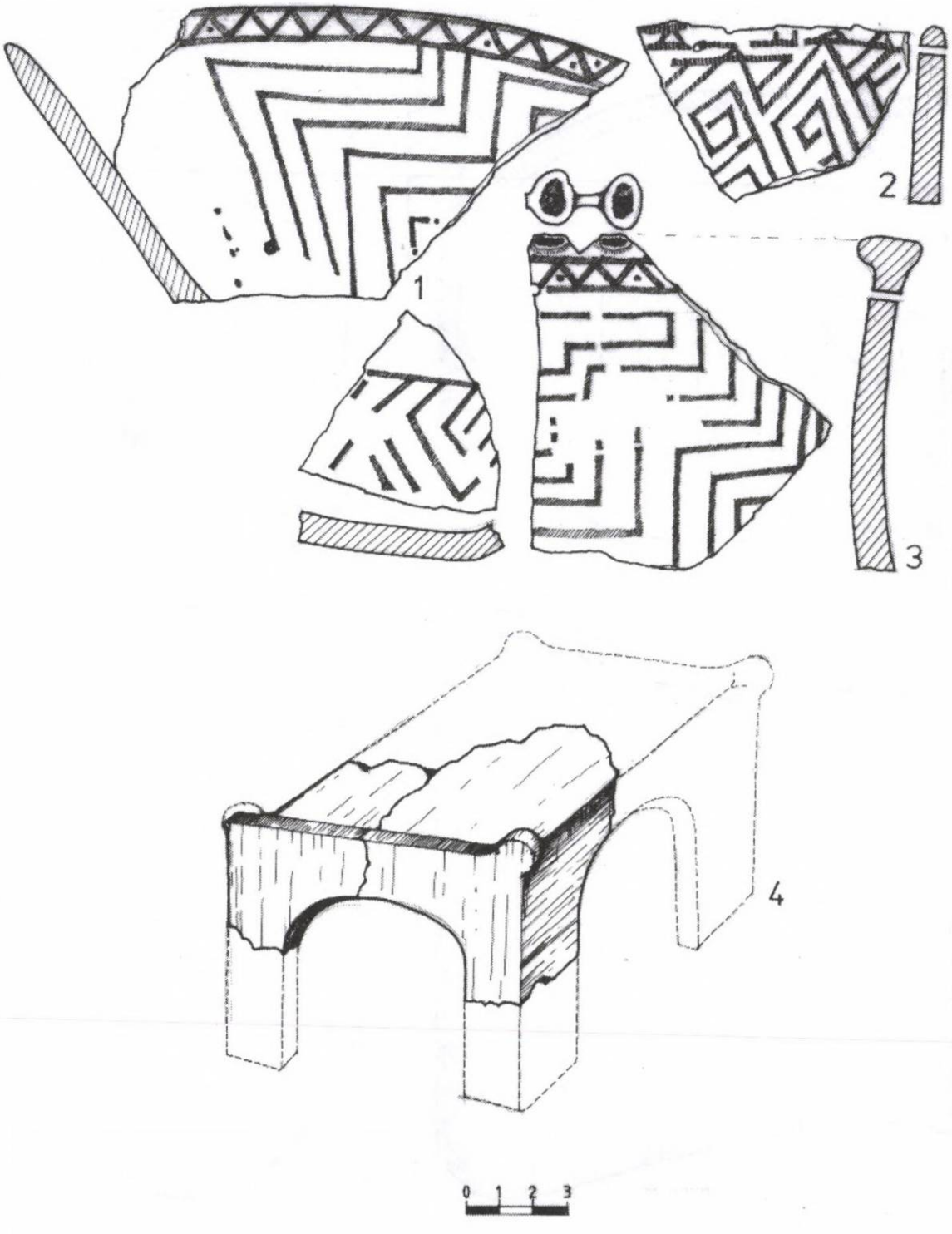

Planşa 24.

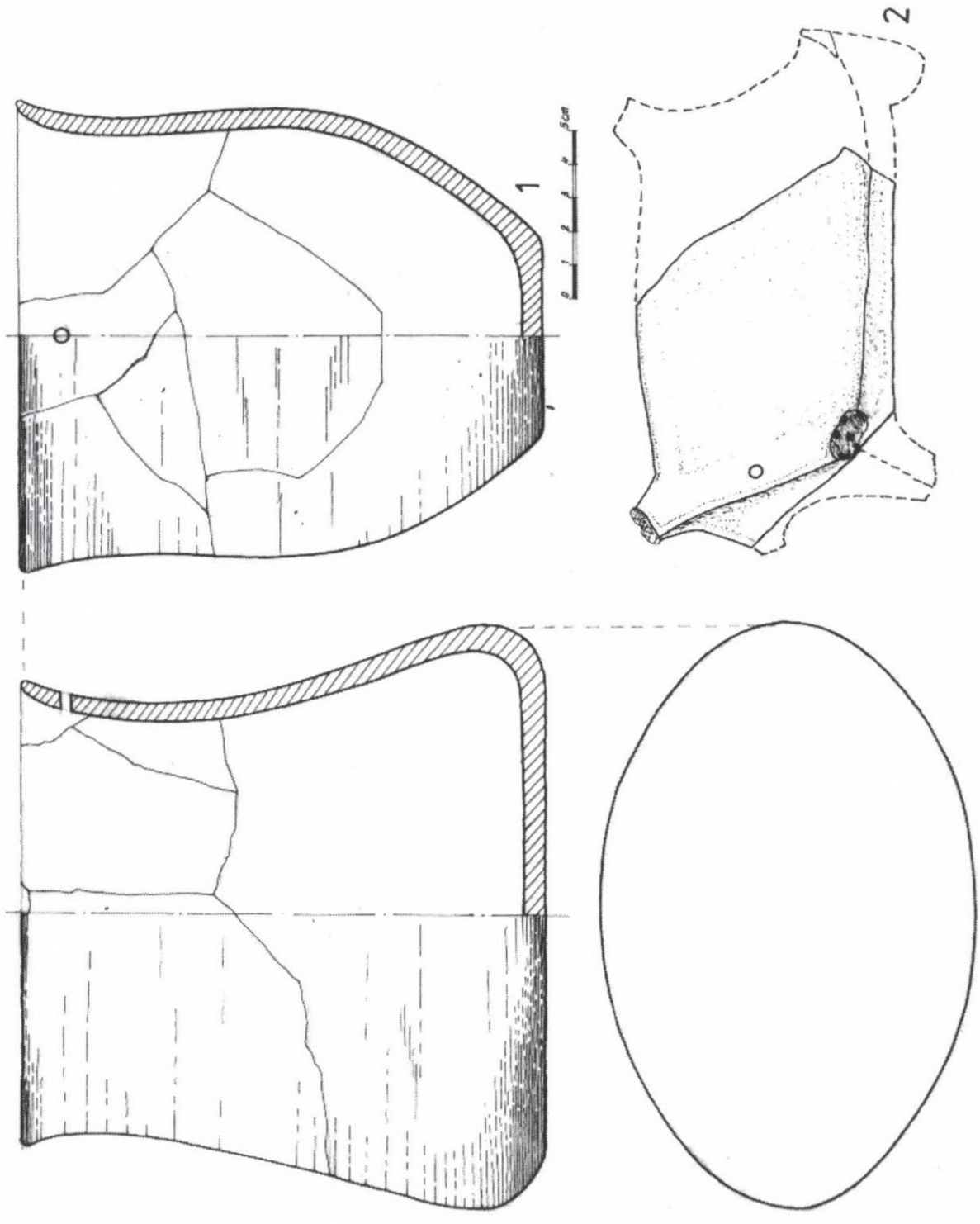

Planşa 25.

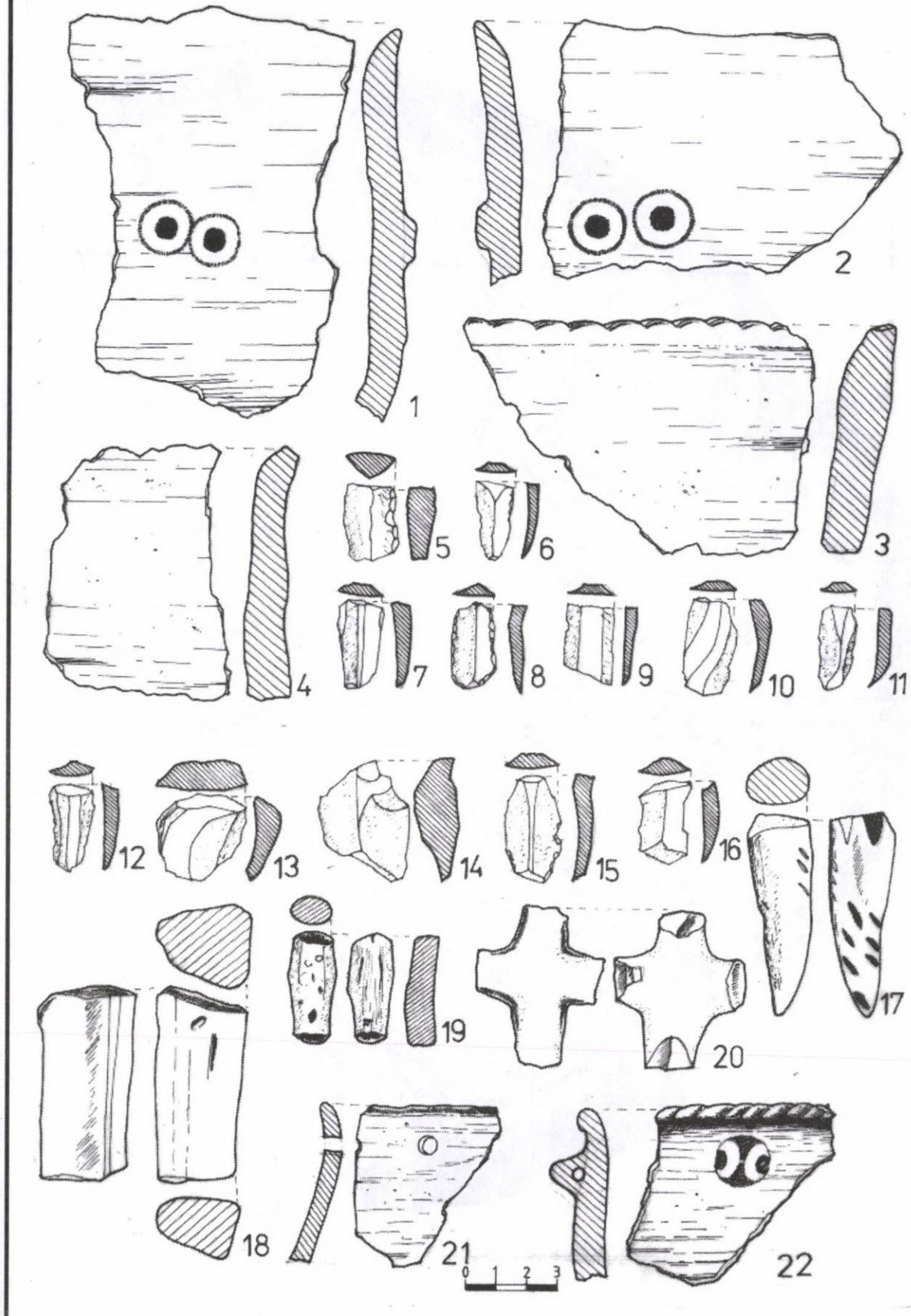

Planșa 26.

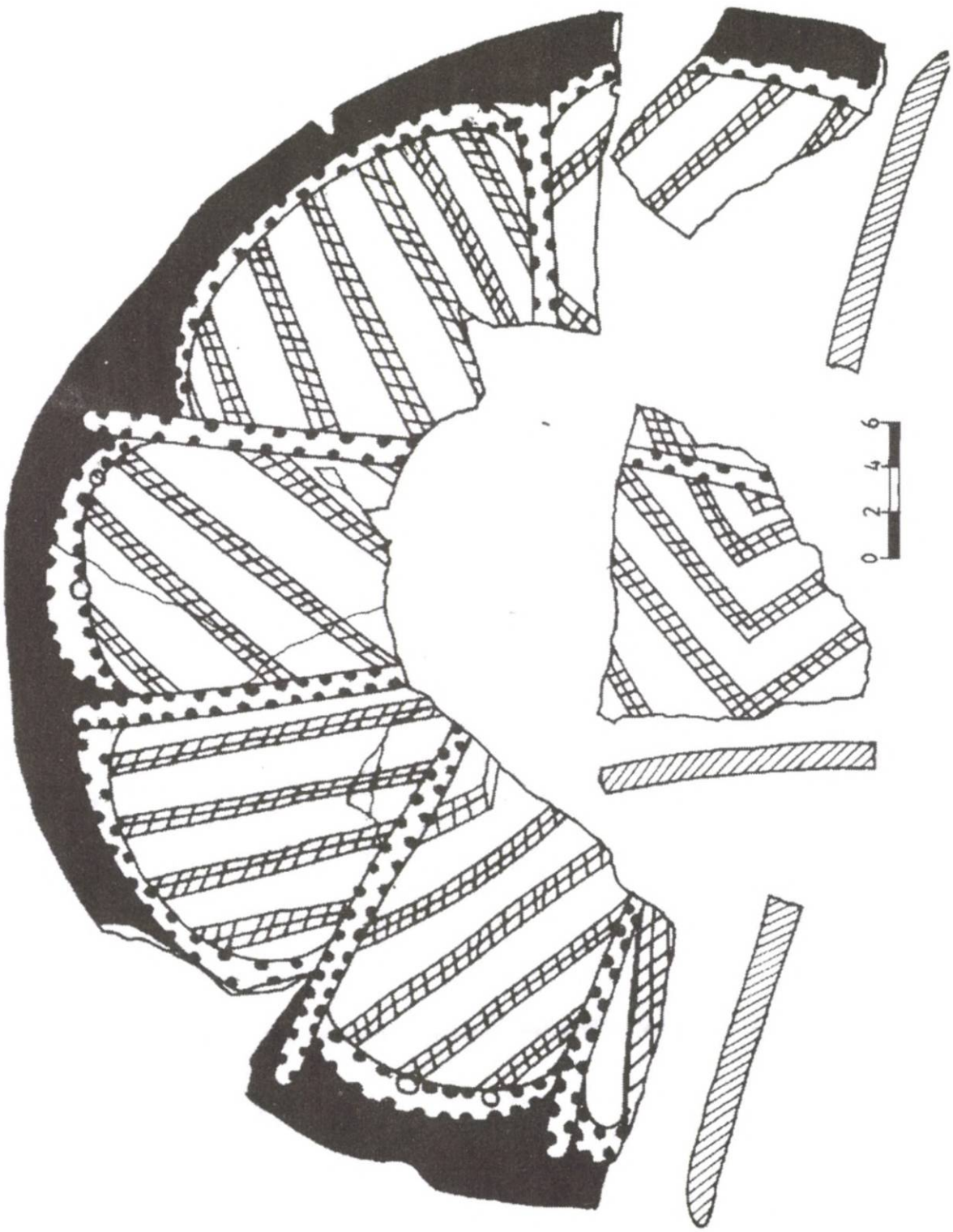

Planşa 27.

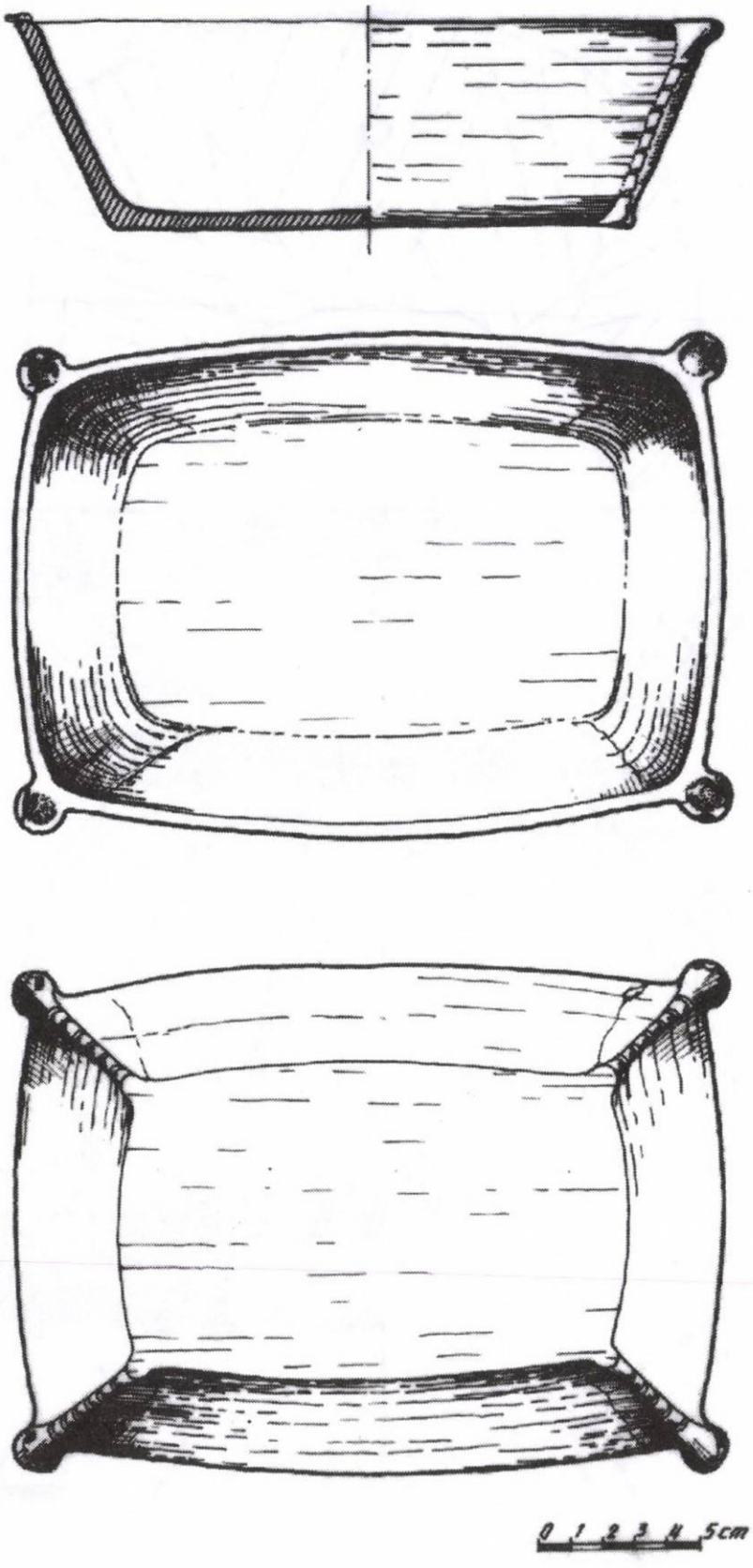

Planșa 28.

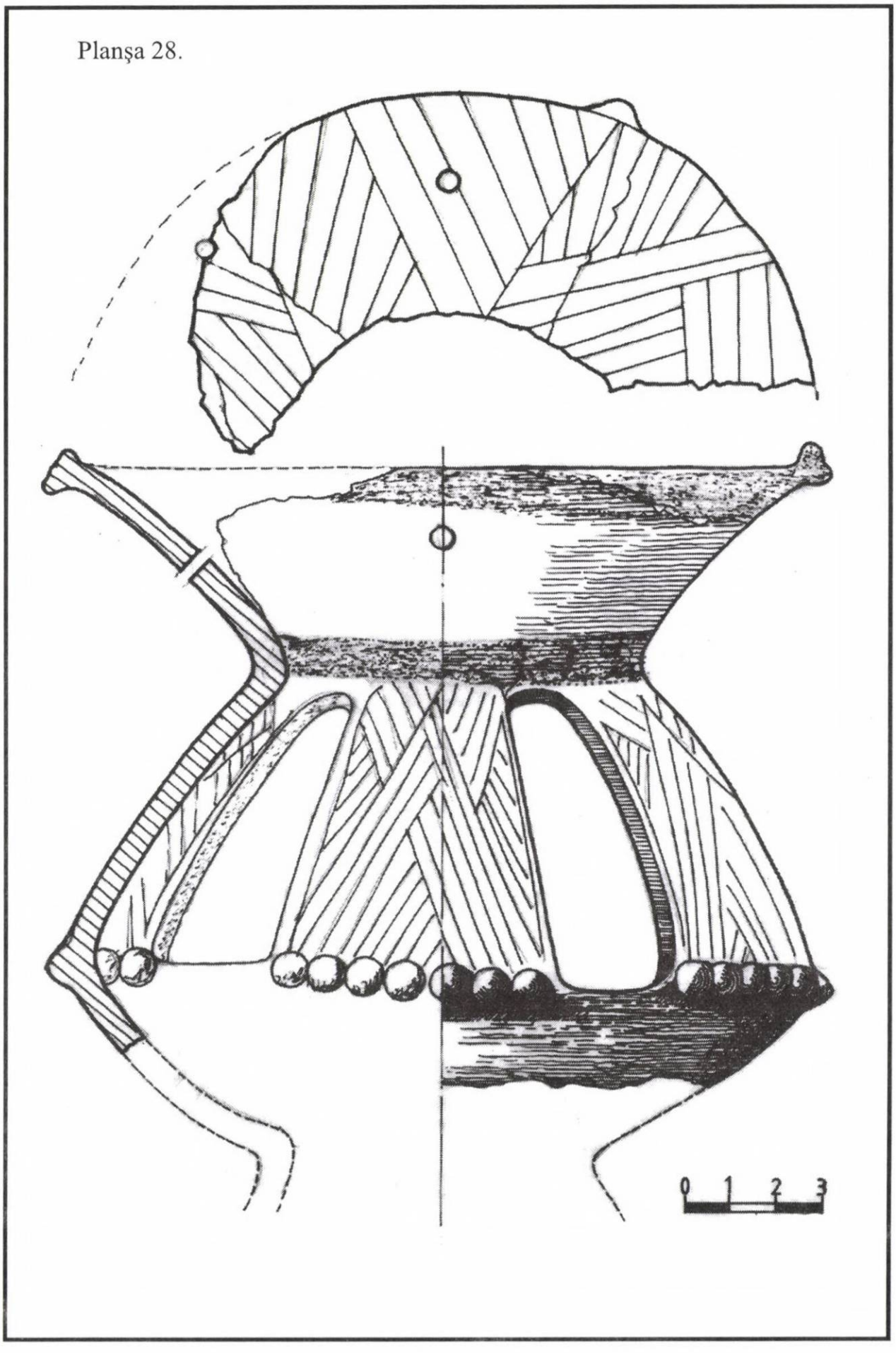

Resturile de faună din groapa neolitică târzie de la Carei - Cozard (G_2), județul Satu Mare

Georgeta El Susi

Materialul osteologic luat în discuție provine dintr-o groapă neolitică târzie și cumulează 403 oase. Având în vedere bogatul inventar arheologic conținut de complex, autorul săpăturii[1] atribuie o funcție rituală gropii. Acesta a fost unul din motivele care ne-au determinat să analizăm și să publicăm resturile faunistice colectate din complex. Eșantionul realizat este numeros, conținând oase de la cinci mamifere domestice, trei sălbatice, reptile și moluște (tab. 1). Oasele sunt fragmentate, mai puțin cele provenite de la un individ de Bos taurus, ce are legătură direct cu caracterul ritual al complexului. La o privire superficială materialul îmbracă aspectul unor deșeuri menajere. O detaliere a distribuției oaselor pe specii, indivizi, regiuni anatomice schimbă datele problemei. Practic, un singur individ (un mascul de vită domestică) se leagă clar de contextul arheologic ritual intuit de arheolog, cu cele 52 vase întregi, altărașe, obiecte de piatră șlefuită, etc.[2]. Restul materialului faunistic, extrem de eterogen ca distribuție pe specii și regiuni corporale, credem, că a reprezentat material de umplutură al gropii. Doar așa s-ar explica prezența unor oase întâlnite frecvent în gropile de deșeuri menajere: o ulnă de câine, un fragment plastron de broască țestoasă, cochilii de melci, valve de scoici.

Din groapa mormântului M_1 ce a intersectat-o pe cea a complexului provin câteva oase relativ întregi care au aparținut unui copil și care s-au amestecat cu resturile de faună.

DESCRIEREA MATERIALULUI PE SPECII

Vita domestică (Bos taurus L.) însumează 107 fragmente provenind de la minimum patru indivizi, cu următoarele vârste de tăiere: primul în jur de 8-12 luni, al doilea pe la 16-17 luni, al treilea pe la 24-26 luni și ultimul pe la 5-6 ani.

Distribuția materialului pe specii

Tabel 1

Specia	Fragm.	%	NMI[x]	%
Bos taurus	107	26,5	4	26,6
Sus scrofa dom.	38	9,4	3	20
Ovis/Capra	22	5,4	2	13,3
Canis familiaris	1	0,2	1	6,6
TOTAL DOMESTICE	168	41,6	10	66,6
Cervus elaphus	17	4,2	2	13,3
Sus scrofa ferr.	18	4,4	2	13,3
Capreolus capreolus	1	0,2	1	6,6
TOTAL SĂLBATICE	36	8,9	5	33,3
DETERMINABILE	204	50,6	15	100
Coaste Bos: Cervus	140	34,7		
Coaste porcine	20	4,9		
Aşchii	30	7,4		
MAMIFERE	394	97,7		
REPTILE	1	0,2		

[1] Autorul săpăturii, Neța Iercoșan căruia îi mulțumim pentru materialul oferit spre cercetare și publicare.

[2] Informația arheologică aferentă a fost oferită de autorul cercetării complexului în cauză.

MOLUSTE	8	1,8		
TOTAL EŞANTION	403	100		

[x]NMI - Număr minim de indivizi

Distribuţia oaselor celor patru indivizi pe regiuni anatomice indică următoarea situaţie. Doar oasele unuia din cei patru indivizi, este vorba de cel sacrificat pe la 5-6 ani s-ar preta unor conexiuni anatomice. De la animalul respectiv provin un număr de aproximativ 25 oase, mai mult sau mai puţin întregi, notate în tabelul doi cu asterisc. Astfel, din omoplaţi se păstrează două treimi din cel drept şi jumătate din cel stâng. Perechea de humerusuri este tăiată la nivel de diafize, păstrându-se jumătăţile distale, radiusul proximal drept şi ulna sunt prezente, lipsind omologii lor. Prin urmare, din membrul anterior drept şi stâng s-au luat părţi incluzând omoplatul până la nivel de metacarpe. Aşadar, regiunea autopodului lipseşte de ambele părţi. Din membrele posterioare s-au determinat doar fragmente disparate de femur, tibie, rotula stângă, perechea de calcanee şi astragale şi numeroase falange I, II, III. Din scheletul cefalic s-a găsit cornul drept secţionat deasupra bazei, porţiuni din frontalul stâng, marginea orbitei de aceeaşi parte, crestele pterigoidiene, meatul acustic drept, maxila stângă. Din mandibulă s-a păstrat jumătatea anterioară a ramului drept. Din coloana cervicală nu s-a determinat nici o vertebră (în lipsa lor), existând, în schimb foarte multe fragmente de coaste. Fie că provin şi de la ceilalţi indivizi, fie că pot aparţine şi cerbului, e mai greu de spus.

Dacă luăm în considerare o serie de fragmente ce lipsesc, fie de la craniu, fie din regiunile distale ale membrelor (posibil să nu fi fost recoltate) am putea stabili că: au fost utilizate (depuse în scop ritual, dacă ne referim la această funcţie a complexului şi nu alta) părţi din membre şi craniu (posibil întreg). Oasele respective provin de la un animal de talie mare (un mascul de vită domestică). Printre oasele celorlalţi indivizi s-a mai identificat un alt mascul (cel în jur de doi ani), pentru restul animalelor neputându-se preciza sexul, având în vedere stadiul subadult când au fost sacrificate.

Porcul domestic (Sus scrofa domesticus L)

Materialul său cuprinde 38 oase aparţinând la două animale tăiate la 1-1,5 ani şi unul sub un an. Eşantionul speciei oferă o distribuţie aleatorie pe regiuni scheletice, fără a se fi sesizat vreo conexiune anatomică demnă de semnalat. Oasele sunt foarte fragmentate, unele poartă urmele contactului cu focul; ele îmbracă aspectul unor deşeuri menajere tipice. Probabil au constituit material de umplutură al gropii.

Oaia şi capra (Ovis aries L., Capra hircus L.)

Ovicaprinelor le revin 22 oase aparţinând la două exemplare sacrificate după cum urmează: unul între 1,5-2 luni şi celălalt între 1-2 ani. Primul este un miel şi celălalt este o capră. De la acest animal provine şi un corn de tip "aegagrus" cu următoarele dimensiuni: diametru mare bază 32; diametrul mic bază 22 mm. De la acelaşi individ mai provin: un omoplat cu lîţimea col. 19,5; lungime articulaţie 31; un humerus cu lăţimea distală 29; DAP distal 26.

Dintre speciile sălbatice mistreţul (Sus scrofa ferrus L.) a furnizat 18 oase de la doi indivizi maturi, de talie mare.

PIESA ----------VARIABILITATATEA						
COARNE						
- Diametru mare bază 73						
- Diametru mic bază	52					
- Circumferința	205					
MAXILA						
- P^3 - M^3	150					
- P^2 - P^4	60					
- M^1 - M^3	90					
- Lg. M^3	34					
MANDIBULA						
- Lg. M^3	42					
SCAPULA						
- Lț. Col.	57,5;	58			60	
- Lg. Articulație	79;	79			74	
-Diametru cavitate	63;	62,5			59	
HUMERUS						
- Lț. Trohlee	82;	82,5				
- Lț. Distală	90;	90				
- DAP distal	86,5;	87				
RADIUS						
- Lț. Proximală	90				74	
- DAP proximal	46				59	
TIBIA						
- Lț. Distală	78					
- DAP distal	56					
CALCANEU						
- Lg. Maximă	141;	142				
- Lț. Maximă	54	56			59	
ASTRAGAL						
- Lg. Laterală	77	76			73	
- Lg. Medială	68	70			66	
- Lț. Maximă	49	47			46	
PH I anterior						
- Lg. Maximă	64	64	63	62	59	
- Lț. Proximală	33	33	33	-	35	31
PH I posterior						
- Lg. Maximă	67	68			74	
- Lț. Prox.	32	32			37	
PH II						
- Lg. Max.	42	42	43	43	43	47
- Lț. Prox.	29	31	31	31	34	37
PH III						
- Lg. Max.	78	78	79	81	82	69
METATARS						
- Lț. Proximală						53,5
- DAP proximal						50
- Lț. Distală				50;48;49		
- DAP distal				49;35;34		

Materialul cerbului (Cervus elaphus L) se reduce la 17 oase provenind de la un animal vânat când avea 1,5-2 ani şi altul ce a depăşit stadiul adult. De la căprior (Capreolus capreolus L) s-a păstrat un craniu de femelă relativ întreg. Sunt prezente frontalele şi regiunea parieto-occipitală, regiunea anterioară şi viscerocraniul lipsind. În regiunea

anterioară a frontalelor există urme de contact cu focul. Neurocraniul este decupat la baza sa pentru a se extrage creierul. Piesa prezintă următoarele dimensionări:

Lț. Maximă frontală	84 mm
Lț. Minimă parietal	30
Lg. Frontal	64
Lg. Mediană frontală	126
Lț. Maximă neurocraniu	63,5
Bregma - Akrocranion	62

STRUCTURA FIZICĂ A POPULAȚIEI DE BOVINE

Materialul speciei a oferit numeroase dimensionări ce permit unele aprecieri asupra populației de bovine exploatate de către comunitatea respectivă. Oasele provenite de la individul mascul prezintă parametrii dimensionali aflați la limita inferioară de variație a femelelor de bour din Câmpia Panonică, mai exact din arealul așezărilor Lengyel[3]. Unele date luate disparat ar putea fi atribuite bourului, ex.: radiusul proximal, tibia distală, astragalele (tab. 2). Având în vedere, totuși, faptul că aceste piese aparțin unui animal de la care provine un proces cornular ce îmbracă doar caractere primigenoide, fără a-i aparține în totalitate, pledăm pentru atribuirea propusă - aceea la un animal domestic. Oricum, componenta sălbatică își va fi pus puternic amprenta. Fie că avem de-a face cu produsul unui metisaj accidental (voit?), fie că masivitatea respectivă era o caracteristică a populației respective. În lipsa unui eșantion mai numeros rămânem în domeniul ipotezelor. În general, datele metrice se racordează celor de la Szarvas (grupul Szakalhat)[4], din aria culturii Lengyel[5], Iclod[6].

Pentru moment, deși redus, acest eșantion aduce unele informații despre fauna neolitică târzie dintr-o regiune puțin cercetată din punct de vedere faunistic, nord-vestul țării, în măsura în care cercetările vor continua.

Faunal remains of a late neolithic pit from Carei - Cozard (G_2), Satu Mare county
(Summary)

In a ritual pit excavated in 1991; 1994 at Carei - Cozard (North-West of Romania), a small interesting animal bone sample, about 403 fragments were unearthed. The faunal assemblage is interesting for some reasons:

1. It provides some information about the wild and domestic species of a region less analysed from this point of view.

2. In its earlier phases the had a ritual function. For ritual deposal were used parts of a mature bull (Bos taurus). There were prefered the head and the legs (the meaty regions, especially). In the later phases the pit was maybe used as a garbage pit. Bones from many species and individuals were identified (tab. 1).

3. The domestic animals were of rather small size, a local domestication is possible in case of cattle.

[3] S. Bökönyi, în *JanPannMúzÉvk.*, 1960, Pécs, 1961, p. 85-133.
[4] S. Bökönyi, în *Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei*, 1986-1987, p. 95-100.
[5] S. Bökönyi, în *JanPannMúzÉvk.*, 1961, Pécs, 1962, p. 91-104.
[6] G. El Susi, în *Acta Musei Napocensis*, 26-30/I, 1989-1993, p. 187-204.

Câteva considerații asupra colecțiilor "Kovács"

Ioan Németi

Alcătuirea colecțiilor "Kovács" aparține preotului reformat Kovács Gyula din satul Berea, care s-a stabilit în această localitate în anul 1951 şi probabil îndemnat de medicul Andrássy Ernő de la Valea lui Mihai a început să se intereseze de vestigiile arheologice din raza comunelor Ciumeşti - Berea, Sanislău, Foieni. Din hotarul acestor comune a identificat pe teren în jur de 100 situri arheologice de la epoca mezolitică şi până la epoca feudalismului dezvoltat. Numărul obiectelor adunate (sunt culese însă mii şi mii de deşeuri de obsidiană) se ridică la circa 20.000, din care o bună parte a fost în anul 1961 achiziționată de Muzeul din Baia Mare[1], o mică colecție formată din 660 de obiecte a ajuns în Muzeul din Carei (cumpărată în anul 1967)[2], iar restul colecției a fost achiziționată în anul 1977 de Muzeul Județean din Satu Mare[3]. După anul 1960 în hotarul acestor comune agricultura a devenit mecanizată, iar în urma arăturilor de toamnă şi de primăvară plugul tras de tractor pătrunzând în sol până la 0,30 - 0,40 metri a bulversat serios depunerile arheologice din antichitate. Preotul Kovács Gyula a vizitat regulat punctele de hotar cu vestigii arheologice şi a adunat tot materialul găsit după arătură, iar de la caz la caz a executat şi mici săpături de salvare, în special la nisipăriile şi lutăriile din zonă.

Cu regret constat însă atât pe baza materialului studiat cât şi pe baza discuțiilor purtate cu ani în urmă cu acest colecționar că însemnările în legătură cu acest material arheologic atât de bogat şi foarte important din punct de vedere ştiințific sunt foarte lacunare, ele se rezumă deseori la mici constatări privind lotul achiziționat. Din păcate autorul colecției n-a publicat nimic din această colecție, nici măcar la nivelul ziarelor locale. Trebuie să menționez la fel că preotul Kovács Gyula a avut cunoştințe serioase privind domeniul descoperirilor arheologice, a studiat o serioasă bibliografie de specialitate, a devenit un arheolog-autodidact, iar la nivelul anilor 1960 - 1970 a determinat relativ corect, din punct de vedere cronologic şi cultural materialul arheologic (etichetele care se mai păstrează atestă această constatare a noastră).

Pe baza informațiilor primite de la preotul Kovács au fost începute marile campanii de săpături arheologice între anii 1962 - 1965 în hotarele comunei Ciumeşti. Săpăturile de la Ciumeşti II au cuprins o suprafață de 30 m^2, iar cele de la Berea I de 76,5 m^2; Berea IX de 10 m^2 şi de la Berea XVI tot 10 m^2 (acestea au fost primele cercetări sistematice executate) (Păunescu, 1964, 322). Cercetările efectuate au vizat o serie de aşezări neolitice (Comşa, 1971, 31 - 43; Comşa, 1972 - 1973, 39 - 49); o necropolă de la începutul epocii bronzului (Ordentlich, Kacsó, 1970, 49 - 63); o necropolă celtică de la Ciumeşti I (Moara); aşezarea celtică de la Ciumeşti - IIb - Bostănărie (Tökös); aşezarea celto - indigenă de la Berea Bodzás (XXI) şi altele (Zirra, 1968, 1980, 39 - 64).

Identificarea pe teren a materialului arheologic colecționat a necesitat o muncă de cercetare de peste un deceniu, fiindcă azi nu mai apare dispersarea naturală a urmelor de locuire (gropi, locuințe, extinderea aşezărilor şi a diferitelor situri). Multe descoperiri provin din morminte care în lipsa datelor şi contextelor de descoperire greu se pot reconstitui. Munca noastră este îngreunată şi prin faptul că din diferitele puncte de hotar

---

[1] Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Baia Mare nr. inv. 438 - 12.562, anul 1961. La această colecție mai aparțin materialele de la Curtuiuşeni, 12.972 - 12.994; Sanislău, 1996; Foieni, 12.997, 13.020; Valea lui Mihai 13.021 - 13.057.

[2] Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Carei nr. inv. 613 - 1276, anul 1967.

[3] Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Satu Mare nr. inv. 30.463 - 31.439, anul 1977.

menţionate, uneori cu extindere mare, provin materiale arheologice foarte variate din punct de vedere cronologic şi cultural. Azi, cu toate greutăţile întâmpinate aproape 90% din siturile semnalate în colecţie au fost identificate pe teren. Va urma ca unele situri să fie verificate prin săpături şi sondaje şi apoi valorificarea ştiinţifică a colecţiei în ansamblul ei (toate cele trei împreună).

În continuare dorim să prezentăm câteva obiecte ceramice deosebite din această colecţie, în special din lotul achiziţionat de Muzeul Judeţean Satu Mare în anul 1977:

1. Un vas mic de culoare brun-cenuşie în exterior şi brun-cărămizie în interior, lucrat din pastă frământată cu prundiş mărunt. Vasul are o formă de butoiaş cu buza uşor evazată, gâtul scund, perforat simetric în două locuri pentru suspendat. Dimensiuni : î=10 cm; d.g.=7,8 cm; d.f.=6 cm; d. max=12,2 cm (fig 1/1). Vasul a fost descoperit la Ciumeşti - Téglavető (Cărămidărie), în mod sigur face parte din colecţia "Kovács", dar din neglijenţă a fost scos din pachetul iniţial, fără să fie trecut şi marcat pe el nr. de inventar (fig. 1/1). Punctul Ciumeşti "Cărămidărie" (C VII) se află la capătul satului spre localitatea Marna, lângă drumul de câmp care se duce spre podul Sânpaul. Din acest punct provin materiale arheologice care se încadrează cronologic în eneoliticul târziu (?) sau mai degrabă în perioada de trecere spre epoca bronzului (ultima fază a epocii cuprului) şi descoperiri din epoca Latène (celtice).Vasul nu are analogii din descoperirile din nord-vestul Transilvaniei; vase similare se cunosc la est de Carpaţi, în lumea din stepă de la nordul Mării Negre (Nehaev, 1992, pl. 8/7). Vasul după formă, pastă şi sistemul de suspendare, cultural se încadrează în eneoliticul târziu sau eventual în cultura Baden. Fără cunoaşterea contextului de descoperire (nu ştim nici măcar din care pachet a fost scos, cu ce materiale a fost asociat) o încadrare cronologică şi culturală mai strânsă nu este posibilă.
2. Un vas miniatural a fost descoperit la Ciumeşti-Legelő kút (Fântâna păşunii C.III); are o formă de pâlnie, de culoare cărămiziu-roşiatică (slip) şi cenuşie în miez, lucrată într-o pastă foarte bine frământată, având pereţii subţiri (2 - 3 mm). Vasul este perforat sub buză cu şapte găuri, în mijloc este prevăzut cu patru proeminenţe la fel găurite, iar fundul se termină în formă de pâlnie, similar găurit (fig. 4/1). Dimensiuni: î=4,8 cm; d.g.=3,5 cm. Vasul face parte dintr-un lot de ceramică inventariat cu nr. 31.146. Un fragment dintr-un vas similar a fost descoperit recent la Pişcolt-Lutărie (Kincsverem), în context clar datat de la începutul neoliticului târziu (fig 4/3).
3. Din acest punct de hotar mai este menţionat un fragment dintr-un vas-biberon notat cu nr. de inventar 31.297 ("csecses edény"). Vasul iniţial a avut o culoare cărămizie (angobă), apoi acesta s-a exfoliat şi a devenit în bună parte de o culoare cenuşie (peretele vasului în secţiune este tot cenuşiu). Vasul biberon este fragmentar, tubul de scurgere este rupt, are forma unui borcănaş cu gura lată, folosit probabil pentru hrănirea unui copilaş sau eventual a unui animal. Dimensiuni g=6,5 cm; î=4,5 cm; d.f.=3,3 cm; lungimea probabilă a tubului de scurgere era 2,5 cm (fig. 3/1).

În această zonă (C.III) - Legelő-kút (Fântâna păşunii), care se întinde pe o dună de nisip, azi păşune au fost executate şi gropi de silozuri (urmele lor s-au mai putut identifica încă în anul 1980) pe teren, de unde provin morminte de înhumaţie în poziţie chircită, datate din eneoliticul târziu, cultura Bodrogkeresztúr cu reminiscenţe din faza anterioară a eneoliticului (cultura Tiszapolgár) (C. Kacsó, 1969, 49 - 54) precum şi un vestit atelier de turnat obiecte de bronzuri (tipare) (T. Bader, 1978, pl. LXIV/21). În colecţia Muzeului din Carei se află un vas biberon (nr. inv. 4210) foarte asemănător cu piesa menţionată de noi, cu locul de descoperire "Gropi de silozuri" -C. III (fig. 3/2 - 3). Vasul a fost publicat şi datat "în eneoliticul timpuriu şi aparţine culturii Bodrogkeresztúr, ultima perioadă a complexului Tisa" după autor (Iercoşan Neţa, 1981- 1982, 35 - 37). Fără să comentăm această încadrare

cronologică a vasului biberon, ținem să menționăm următoarele : cultura Bodrogkeresztúr se încadrează în eneoliticul dezvoltat şi nu face parte din complexul Tisa, care îşi încheie evoluția în faza sa finală, contemporană cu cultura Lengyel târzie (V.M. Konoplea, 1990, 4 - 17), Herpály (Raczky, 1988, fig. 37), Csőszhalom (Raczky şi col. 1997, 34 - 41).

După observațiile făcute pe teren, în punctul C. III, în urma desțelenirii păşunii a fost deranjată o vastă aşezare neolitică, probabil cu două nivele de locuire (din faze evolutive diferite), fapt constatat pe baza materialului arheologic adunat de Kovács Gyula (nr. inv. 30.554 - 30.561, 30.793 - 30.803, 30.530 - 30.553 (material litic) şi 31.141 - 31.146 (fragmente ceramice), 30.463 - 30.468 (topoare de piatră). De la C. III mai cunoaştem fragmente ceramice din cultura Baden şi altele din epoca bronzului timpuriu (faza Sanislău) cu nr. inv. 31.166 - 31.167, 31.219 - 31.245, 31.289, precum şi un vârf de suliță (?) din bronz în formă de frunză, care se leagă probabil de depozitul de tipare datat în Hallstatt A_1. Tot din acest punct de hotar mai este menționată şi o figurină zoomorfă cu nr. inv. 31.141 (deocamdată n-a fost identificată în depozitul muzeului), care se leagă tot de descoperirile neolitice (fig. 4/2).

În acest fel, la C. III a existat inițial o aşezare vastă din epoca neolitică cu mult mai multe nivele de locuire (cel puțin două) în care au fost săpate mormintele din epoca eneolitică, peste ele se depune o aşezare din perioada de tranziție (cultura Baden), suprapusă de alta din epoca bronzului târziu sau Hallstatt timpuriu la care se leagă "depozitul", poate atelierul de turnat obiecte de bronzuri. Ambele vase de tip biberon după pastă, formă (asemenea forme nu sunt cunoscute din descoperirile de tip Bodrogkeresztúr), vasul miniatural în formă de pâlnie, precum şi figurina zoomorfă se leagă de prima depunere din acest punct de hotar al Ciumeştiului C. III şi se pot încadra cronologic la sfârşitul neoliticului mijlociu, iar cultural se încadrează în grupul Pişcolt, faza a doua (finală) fiind în strânsă legătură cu descoperirile similare din nord-vestul Transilvaniei (Németi, 1986 - 1987, 15 - 61), nord-estul Ungariei (Kurucz, 1994, 125 - 130), din Ucraina subcarpatică (Potushniak, 1997, 35 - 41).

4. În continuare dorim să ne oprim asupra unui fragment de idol, care face parte tot din colecția "Kovács", având nr. inv. 31.193 (Muzeul din Satu Mare), descoperit la Berea "Nyulvár-Cetatea Iepurelui" - B. XIII. Fragmentul reprezintă partea superioară a unei statuete din lut, de tipul cu cap mobil, de culoare cenuşie la umeri, cărămizie-roşiatică pe piept şi cenuşie la spate. Dimensiuni : lățimea la umeri=7,8 cm; înălțimea fragmentului= 4 cm; grosimea= 2 cm (fig 1/2). În partea superioară (între umeri) este găurită vertical pentru fixarea capului "mobil", pe piept se văd clar sânii reliefați, deci aparține unei statuete feminine. Analogii pentru acest tip de idol apar de obicei în cultura Baden, descoperiri similare se cunosc la Sălacea "Dealul Vida" (Roman, Németi, 1978, pl. 44/3 a,b; 4 a,b), dar mai rar apare şi în cultura Cernavodă III (Dumitrescu, 1974, fig. 289/4). O statuetă similară se cunoaşte de la Vinča tot din context de cultură Baden (Tasić, 1995, pl. XIX/4, 7; fig. 45/1,6 - 7). De la punctul de hotar B. XIII sunt adunate fragmente ceramice specifice culturii Baden cu nr. inv. 10.050 - 10.055 din Muzeul Baia Mare, precum şi cu nr. inv. 31.170 din Muzeul Satu Mare. Sondajele de verificare executate de T. Bader (1973) şi de subsemnatul în 1992 (Németi, 1994 - 1995, 33), indică existența aici a unei aşezări din perioada de tranziție (ultima fază a epocii cuprului) aparținând culturii Baden (fig. 2/1 - 2). Pe baza sondajelor de verificare din anul 1992 la B. XIII, putem stabili următoarea succesiune a depunerilor arheologice; prima depunere aparține culturii Baden, suprapusă de o aşezare din epoca bronzului timpuriu, cultura Nyírség (Bader, 1978, 30; Németi, 1994 - 1995, 33 - 38) şi de o aşezare din epoca Latène (celtică).

Colecția "Kovács" (toate cele trei) reprezintă un interes deosebit pentru cercetarea arheologică din nord-vestul Transilvaniei, iar prelucrarea şi publicarea ei ar fi mai mult ca o stringentă necesitate (fig. 5). Prima schiță despre hotarul comunei Ciumeşti a fost realizată cu ocazia achiziționării unei părți însemnate a colecției de către Muzeul din Baia Mare - 1961. Această schiță topografică ulterior a suferit modificări şi precizări, dar punctele notate cu cifre romane împreună cu inițialele celor două localități, credem că sunt foarte importante pentru valorificarea ştiințifică a colecției şi trebuie să fie păstrate.

Ciumeşti - Csomaköz
C. I. = Malomháta (Moara sau ferma - fosta "Grajduri" C. A. P.)
C. IIa = Legelő (Păşunea).
C. IIb = Tökös (Bostănărie).
C. III = Legelő kút / Silógödrök (La Silozuri).
C. IV = Csomaközi régi szőlők (Via veche din Ciumeşti).
C. V = Legelő sarok (Colțul păşunii).
C. VI = Nagylapos (O dună de nisip plată, alungită).
C. VII = Csomaközi vályogvető (Lutăria din Ciumeşti).
C. VIII = Szent Pál patak hidja (Podul Sânpaul).

Berea - Bere
B. Ia,b,c,d = Kisrengátja (Stavila mică).
B. II = Csányi sűrüje (Miriştea lui Csányi).
B. III = Pupos hegy (Colina cocoşată).
B. IV = Nagyrengátja (Stavila mare)
B. V = Libuc hegy (Movila Libuc).
B. VI = Fényi legelő (Păşunea Foieniului).
B. VII = Cigány rét (Râtul țiganului).
B. VIII = Hegyköz (Între movile).
B. IXa = Sultész tag (Togul lui Sultész).
B. IXb = Dolláros (Togul dolarului).
B. X = Sóskás domb (Colina cu măcriş).
B. XI = Akasztófa lapos (Platoul acastăului).
B. XIIa,b= Berei Szőlő (Viile Berei).
B. XIII = Nyúlvár (Cetatea Iepurelui).
B. IV = Kaplonyi szőlő (Viile Căpleniului).
B. XV = Kántor tag (Togul cantorului).
B. XVI = Virágkert (Grădina florilor).
B. XVII = Török folyás (Pârâul turcului).
B. XVIII= Berei vályogvető (Lutăria din Berea).
B. XIX = Szentgyörgy tag (Togul lui Sf. Gheorghe).
B. XX = Zsidó tag (Togul evreului).
B. XXI= Bodzás (La soci).
C.

BIBLIOGRAFIE

COMŞA E.
1963 - *K vaprosu o periodizatii neoliticeskih kultur na severo-zapadi RNP*,în *Dacia*, N.S.VII, 477-484.

1973 - *Über das Neolithikum in Westrumänien*, in *ActaAnArch*, XIV, 1971, 31 - 43.
1972 - 1973 - *Quelques problemes concernant la civilization de Ciumeşti*, in *AAC*, XIII, 39 - 49.

BADER T.
1978 - *Epoca Bronzului în nord-vestu Transilvaniei. Cultură pretracică şi tracică*, Bucureşti, 246.

DUMITRESCU VL.
1974 - *Arta preistorică în România*, Bucureşti, 1974.

IERCOŞAN N.
1981 - 1982 - *Un vas biberon descoperit la Ciumeşti*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, 35 - 37.

KACSÓ C.
1969 - *Morminte din perioada de tranziţie spre epoca bronzului de la Ciumeşti*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, I, 49 - 56.

KONOPLEA V.M.
1990 - *Lengelskaia Kultura*, în *Arheologia Prikarpatia, Volhinia i Zakarpatia*, Kiev, 1990.

KURUCZ K.
1994 - *Újkőkori sírok Tiszavasvári határából*, în *A kőkortól a középkorig*, Szeged, 1994.

NEHAEV A.A.
1992 - *Domaikopskaia kultura a severnovo Kavkaza*, în *Arheologi ceskie vesti*, I, 1992.

NÉMETI J.
1986-1987 - *Descoperiri din neoliticul târziu în valea Crasnei*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, 15-
61.

ORDENTLICH I. , KACSÓ C.
1970 - *Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumeşti (jud. Satu Mare)*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, 49 - 63.

PĂUNESCU AL.
1964 - *Cu privire la perioada de sfârşit a epipaleoliticului în nord-vestul şi nord-estul României şi unele persistenţe ale lui în neoliticul vechi*, în *SCIV*, 15, 1964, 3.

POTUSHNIAK M.
1995 - *Deiaki naslidki goslidiennaia serednoneoliticinogo saru na bagatosarovanna pasilenni za Zastovul Kovo-Domb u Zakárpatti*, în *Problemi Arheologii Shidnik Karpat*, Ujgorod, 55 - 66.
1997 - *Some results of research on the Middle Neolithic layer from a multilevel settlement near the village of Zastove (Zapszony-Kovadomb)*, in the *Carpathian Ucraine*, in *JAM Évkönyv*, 1995 - 1996, Nyíregyháza, 1997.

ROMAN P., NÉMETI J.
1978 - *Cultura Baden în România*, Bucureşti, 1978.

RACZKY P.
1988 - *A Tiszavidék kulturális és kronológiai kapcsolatai a Balkánnal és a Égeikummal a neolitikum, rézkor időszakában*, Szolnok, 1988.

RACZKY P., ANDERS ALEXANDRA, NAGY EMESE, KURUCZ K., HAJDÚ ZSIGMOND, WALTER MEIER-AREND.
1997 - *Polgár - Csőszhalom dűlő*, în *Utak a múltba*, Az M3 autópálya régészeti leletmentései, Budapest, 1997.

TASIĆ N.
1995 - *Eneolithic cultures of Central and West Balcans*, Belgrad, 1995.

ZIRRA VL.
1967 - *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, f.a., 1967.
1980 - *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României /Aşezarea contemporană a cimitirului Latène de la Ciumeşti şi habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare*, în *Satu Mare. Studii şi comunicări*, IV, 1980, 31 - 83.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1/1 - Ciumeşti-Lutărie, C. VII, vas; 2 - Fragment idol de tip cu cap "mobil", Berea "Cetatea Iepurelui", B. XIIII.
Fig. 2 - Fragmente ceramice din cultura Baden - Berea XIII.
Fig. 3 - Vase-biberon, Ciumeşti, Păşuna Fântânii C. III.
Fig. 4/1 - Vas miniatural de la C. III; 2 - Figurina zoomorfă - C. III; 3 - Vas miniatural de la Pişcolt Lutărie.
Fig. 5 - Schiţa hotarului Ciumeşti-Berea întocmită în anul 1961 de Elena Kovács.

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1/1 - Ciumeşti-Lutărie, C. VII, Clay-pit, vase : Fragment of an idol - Berea "Cetatea Iepurelui", B. XIIII.
Fig. 2 - Fragments of potery from the Baden Culture.
Fig. 3/1- 3 - Vases for feeding babies - Ciumeşti, Păşuna Fântânii C. III.
Fig. 4/1 - Miniature vase - C. III; 2 little zoomorph statue C. III; Miniature vase Pişcolt Lutărie (Clay pit).
Fig. 5. The map of Ciumeşti-Berea,1961, made by Elena Kovács.

Some appreciations about the Kovács collections

(Summary)

The three "Kovács" collections, which were bought by the Museum from Baia Mare 1961, by the Museum from Carei 1967 and by the Museum from Satu Mare 1977, were collected by Gyula Kovács, the Calvinist prist of Berea village betweem 1951 - 1977. The "Kovács" collection bought by the Museum from Baia Mare nr. inv. 438 - 12.562, in 1961. To this collection also belog the find from Curtuiuşeni, 12.972 - 12.994; Sanislău, 996; Foieni, 12.997, 13.020; Valea lui Mihai 13.021 - 13.057. The "Kovács" collection bought by the Museum from Carei nr. inv. 613 - 1276, in 1967 and by the Museum from Museum Satu Mare nr. inv. 30.463 - 31.439, in 1977.

During this peiod of time there were identified about 100 archeological settlements and there were gathered almost 20.000 fonds dated from different ages, from the Mezolitic Age to the Middle Feudal Age. All these finds were discovered on the fields of Ciumeşti, Berea, Sanislău, Foieni and Viişoara villages or at some far localities as Curtuiuşeni, Valea lui Mihai.

These collection impelled the archeological discoveries in the region of Sanislău village between 1962 - 1967, but the "Kovács" collections on the whole was not analysed from a scientific point of wiew through it had great importance in the archeological discoveries of the North-Western part of Transylvania.

The analyse of Kovács collection is difficult because there is not enought description about the finds. After ten years of archeological activities in the region of Sanislău village I could identify 90% of the places where the finds were located by Kovács Gyula.

We have continue the excavations for controlling the maintained information as concerns the "Kovács" collections.

Fig. 1.

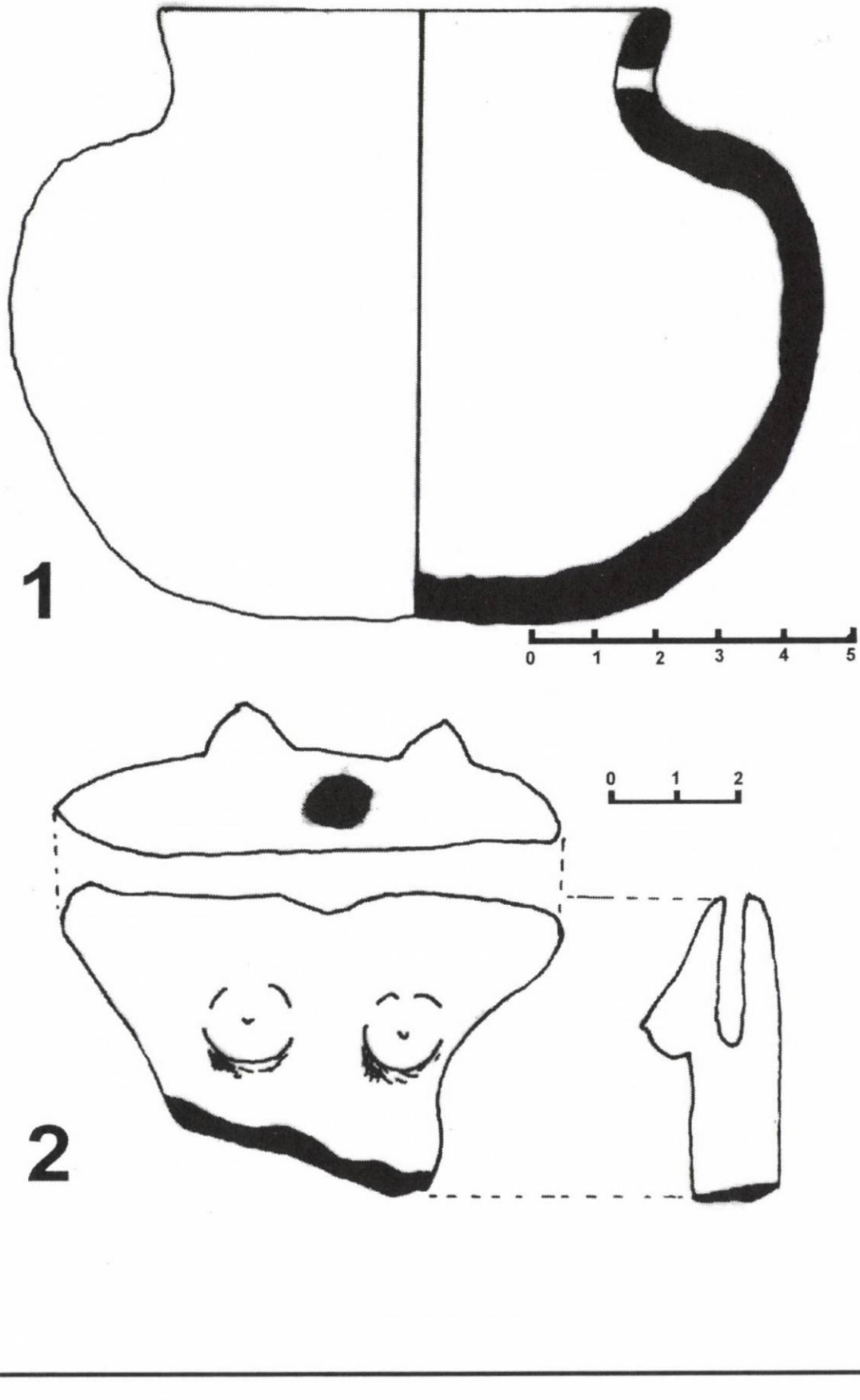

Fig. 2.

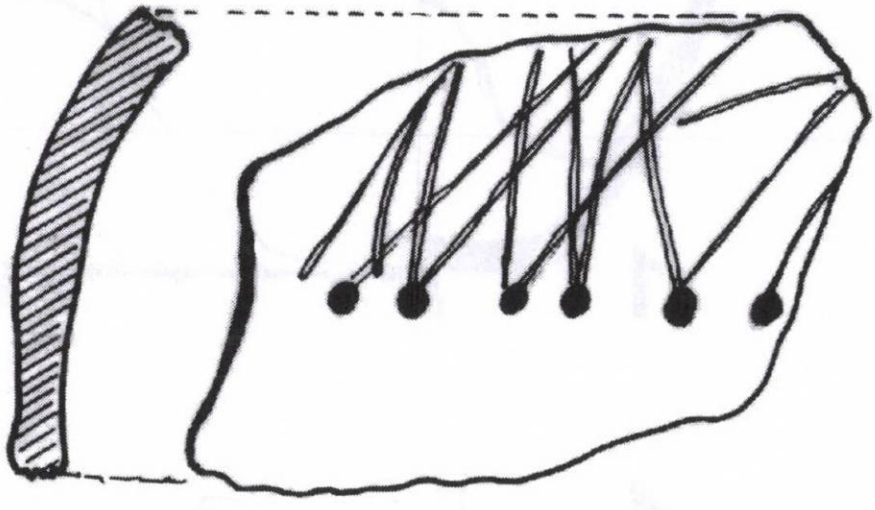

1

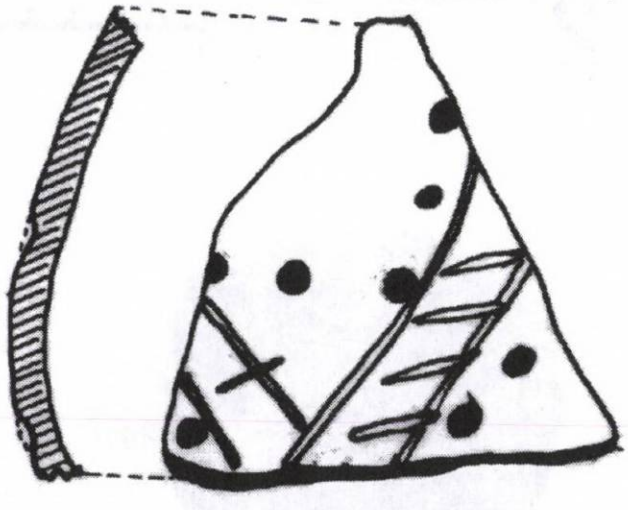

2

Fig. 3.

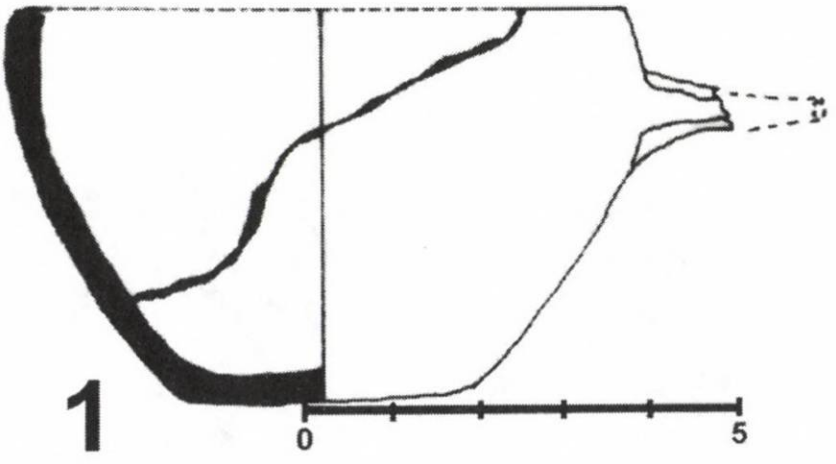

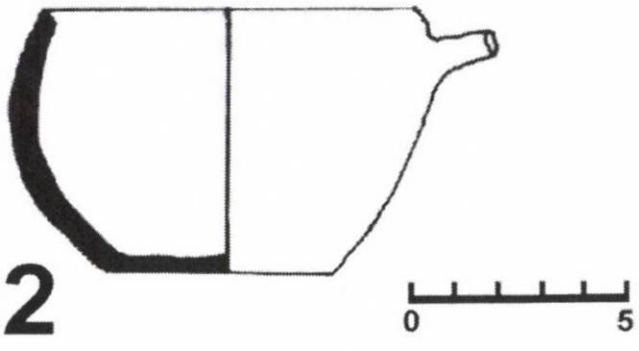

Fig. 4.

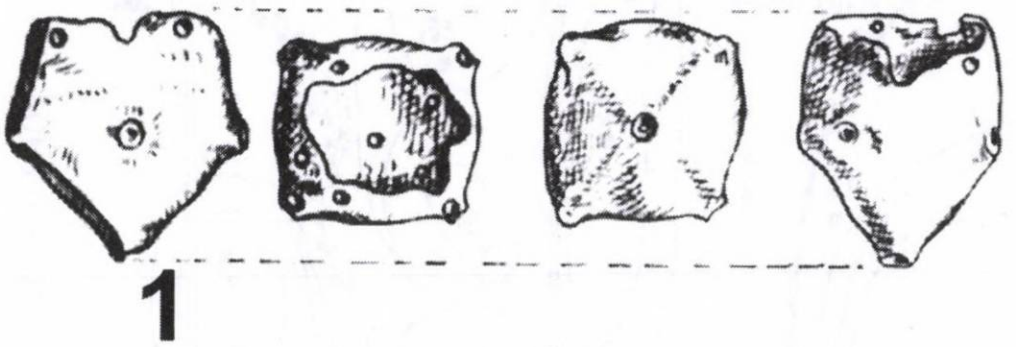

1

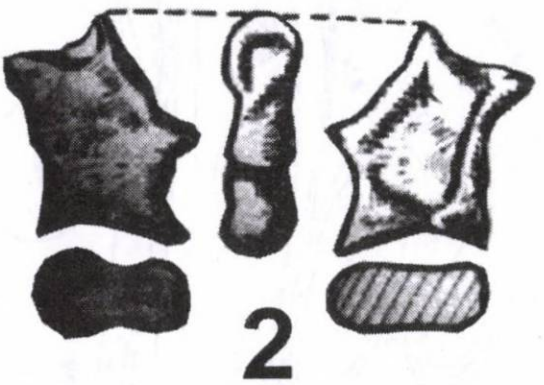

2

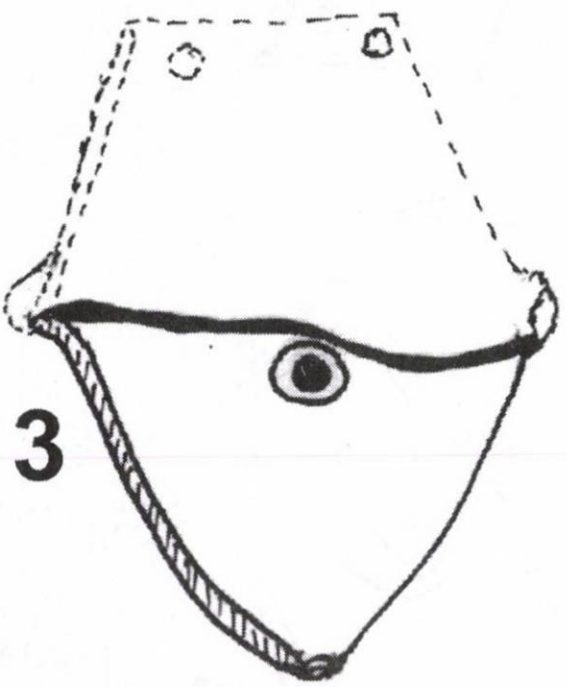

3

Fig. 5.

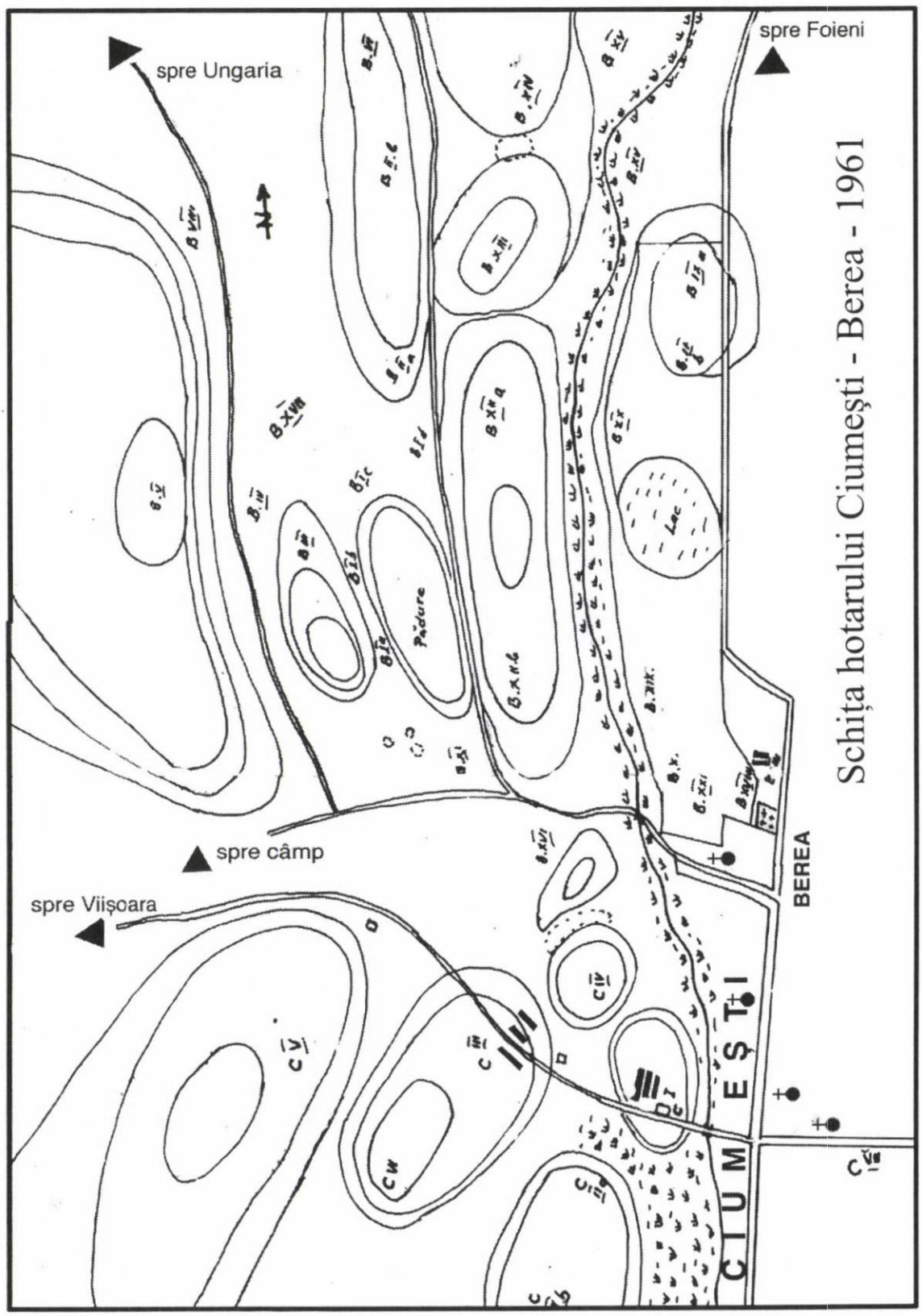
spre Ungaria
spre Foieni
spre câmp
spre Viișoara
BEREA
CIUMEȘTI
Pădure
Schița hotarului Ciumești - Berea - 1961

O nouă descoperire aparţinând culturii Suciu de Sus (Aşezarea de la Tătăreşti, jud. Satu Mare)

Gh. Lazin,
Speranţa Pop

Localitatea Tătăreşti (com. Viile Satu Mare), se află situată în partea de sud-sud-est a judeţului Satu Mare (fig. 1) la limita de contact dintre două unităţi geografice bine distincte: *Câmpia Someşului şi Dealurile şi Culmea Codrului (Munţii Făgetului)*. Prin poziţia sa geografică, localitatea se înscrie în zona piemontană a masivului cristalin Culmea Codrului, de fapt o prispă piemontană îngustă, cu aspect colinar, situată la poalele versantului nord-vestic al Culmii Codrului (Munţii Făgetului)[1], care fac parte din platforma sălăjeană nordică, fiind totodată cel mai lung dintre horsturile cristaline ce străpung platforma colinară sălăjeană.

În luna august 1997, la Muzeul Judeţean Satu Mare au fost aduse spre achiziţionare[2] două piese: un topor fragmentar din bronz de tip celt şi un fragment dintr-un vas (partea superioară a unei oale) prevăzut cu o toartă. Cele două obiecte au fost găsite incidental cu ocazia unor lucrări agricole în partea de hotar "Dealul Tătărăştilor" sau "Dâmbul tătarilor", cum îi mai zic localnicii. Zona se află situată pe o mică înălţime (152,2 m altitudine) în vestul satului (fig. 2), şi la sud de cimitirul actual. Menţionăm că din această parte de hotar mai provin fragmente de vase datate în secolele VI-VII[3].

O cercetare amănunţită a zonei a permis următoarele constatări:

a. urmele de locuire cele mai numeroase se află pe pantele, foarte line, de sud şi sud-est ale platoului, dar ele nu lipsesc nici din zona centrală, cu observaţia că aici ele sunt mai reduse.

b. materialele rezultate din cercetarea de teren constau exclusiv din ceramică (au fost adunate şi bucăţi de chirpici).

c. vestigiile cel mai numeroase aparţin epocii bronzului, cultura Suciu de Sus.

d. în afara materialelor din preistorie, sporadic au apărut fragmente de vase databile în secolele: III-IV, VI-VII şi XII-XIII.

e. timpul în care s-a efectuat cercetarea de teren a coincis cu executarea lucrărilor agricole de toamnă ceea ce a permis observarea că locuinţele sunt de suprafaţă şi se află dispuse într-o anumită ordine de jos în sus. Pe pantele "Dealului Tătărăştilor" se află benzi de pământ de culoare negricioasă cu urme de depuneri şi care alternează cu benzi de culoare cenuşiu-gălbuie, sterile din punct de vedere arheologic. Fâşiile de sol de culori diferite se află în planul orizontal al înălţimii.

Materialul arheologic (Muzeul Judeţean Satu Mare, inv. 39002-39020).

---

[1] V. Mihăilescu, *Dealurile şi câmpiile României*, Bucureşti, 1966, p. 103-104; H. Asvadurov şi col., în *Dări de seamă ale şedinţelor*. Comitetul geologic, LIII, 1967, p. 357-379; LIV, 1969, p. 291-317; A. Bogdan - M. Călinescu, *Judeţul Satu Mare*. Institutul de Geografie, Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 16, 20-21.

[2] Piesele au intrat în col. Muzeului Judeţean Satu Mare, inventar: 39002 (fragmentul de topor) şi 30003 (fragment de vas).

[3] Gh. Lazin - Maria Hep, *Aşezări şi descoperiri din sec. V-IX e.n. în judeţul Satu Mare*, în *SympThrac*, 8, Satu Mare - Carei, 1990, p. 82.

Fragment de celt (fig. 3/1, inv. 39002). Partea superioară a piesei lipseşte. Ca tip, se înscrie în cadrul celturilor cu plisc având secțiunea corpului rectangulară[4]. Dimensiuni: lungimea = 6,8 cm; diametrele gurii în interior: 2,8 x 1,8 cm; lățimea tăişului = 3 cm; lățimea la mijloc = 2,6 m; adâncimea găurii de înmănuşare = 4,7 cm; greutatea = . Celturi de tipul descoperit la Tătăreşti sunt prezente în cadrul depozitelor datate în Bronz D din nord-vestul României: Domăneşti[5], Beltiug[6], Bătarci[7], ele apar însă şi ca descoperiri izolate. Datarea lor este asigurată în perioada Bronz D-Hallstatt B[8].

Ceramica. În lipsa efectuării unor mici sondaje de verificare, ceramica recoltată prin cercetările de teren nu poate oferi, în ciuda relativei sale cantități mari o bază temeinică de lucru, însă prin formele de vase, tehnica de execuție, pastă, motive ornamentale, constituie suficiente argumente în sprijinul încadrării cronologice şi culturale a aşezării de la Tătăreşti. Privind execuția vaselor, sunt prezente două categorii: ceramica fină, îngrijit modelată, cu pereții subțiri şi ceramica de uz comun, cu pereții groşi, lucrată neglijent.

Dintre formele de vase amintim în primul rând ceştile (fig. 4/1 - 4), de culoare negricioasă, gălbuie, brun-roşcată, ornamentate pe corp cu linii oblice incizate (fig. 4/3), sau incizii făcute cu unghia sub buză (fig. 4/4). Alături de ceşti sunt prezente fragmentele de străchini (fig. 5/2), însă în cantitate redusă, de culoare gălbuie, ornamentate cu caneluri late şi oblice.

Cele mai multe recipiente aparțin oalelor de diferite mărimi (fig. 3/2; 5/1; 6/1-3; 7/1-2), ornamentate în unele cazuri pe corp, în partea superioară cu brâuri alveolare simple sau combinate cu striuri sau numai striuri, care acoperă o bună parte din corpul vaselor păstrate. Aceste recipiente au în general buza evazată, sunt de culoare neagră sau cărămizie, îngrijit lucrate în cea mai mare parte şi prevăzute cu torți.

Pe baza materialelor prezentate mai sus, cronologic urmele de locuire atribuite epocii bronzului se pot încadra în perioada târzie a acestei epoci în Bronz D, eventual începutul Hallstatt-ului timpuriu. Din punct de vedere cultural, aşezarea de pe "Dealul Tătărăştilor" poate fi atribuită Culturii Suciu de Sus, celei de-a treia faze de dezvoltare (perioada clasică, faza Culciu Mare)[9].

În afară de materialele specifice epocii bronzului, au apărut în cantitate extrem de redusă fragmente de vase din sec. III-IV, lucrate cu roata de culoare gri şi negricioasă (un număr de 8 fragmente), câteva din sec. VI-VII (vezi nota 3), şi sec. XII-XIII (trei fragmente, de culoare gălbuie, unul ornamentat cu linii incizate simple şi cu rotița).

---

[4] M. Petrescu-Dâmbovița, în *AISC*, V, 1944-1948, p. 271-275.

[5] M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien von Ende der Bronzezeit in die mittlere Hallstattzeit*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 177-210.

[6] M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977, p. 57-58, pl. 42; T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Bucureşti, 1978, p. 120, pl. LXXVII.

[7] M. Macrea - C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Bătarci*, în *StCom Satu Mare*, II, 1972, p.101-112; T.Bader, *Dépôts de l'âge du bronze tardive du nord-ouest de la Transylvanie*, în *Inventaria Archeologica*, Roumanie, fascicule, 6, R. 25a.

[8] M. Rusu, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 192.

[9] T. Bader, în *SCIV*, 23, 1970, 4, p. 509-535; idem, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Bucureşti, 1978, p. 70-77; 132.

A new discovery belonging to the culture of Suciu de Sus (The settling of Tătăreşti, Satu Mare county)

(Summary)

The authors present a recent discovery from Bronze Age, respectively the settling found within the borders of the locality Tătăreşti. Starting with an intimation, the research has established that, on "The Hill of Tătăreşti"(fig. 1-2) there is a rich establishment from the Bronze Age, the Culture of Suciu de Sus, the third stage of development, chronologically corresponding to the Bronze D and to the beginning of the early Hallstatt. For the dating, an important clue is a fragment from an axe with a rectangular body in section(fig. 3/1).

The field research has led to the discovery of some traces of living from other periods, too: the third and fourth centuries, the sixth and seventh centuries(note number 3) and the twelfth and thirteenth centuries, but these are sporadic.

The list of illustrations

Fjg. 1 The map of Satu Mare; the position of Tătăreşti
Fig. 2 "The hill of Tătăreşti" related to Tătăreşti
Fig. 3 1 Fragment of an axe 1 piece of a vessel(pot-type)
Fig. 4 1-4 Fragments of cups
Fig. 5 Tătăreşti - fragments of vessels (1- pot; 1-dish)
Fig. 6 1-3 Pot-type vessels
Fig. 7 1-2 Fragments of pots ornamented with incision lines.

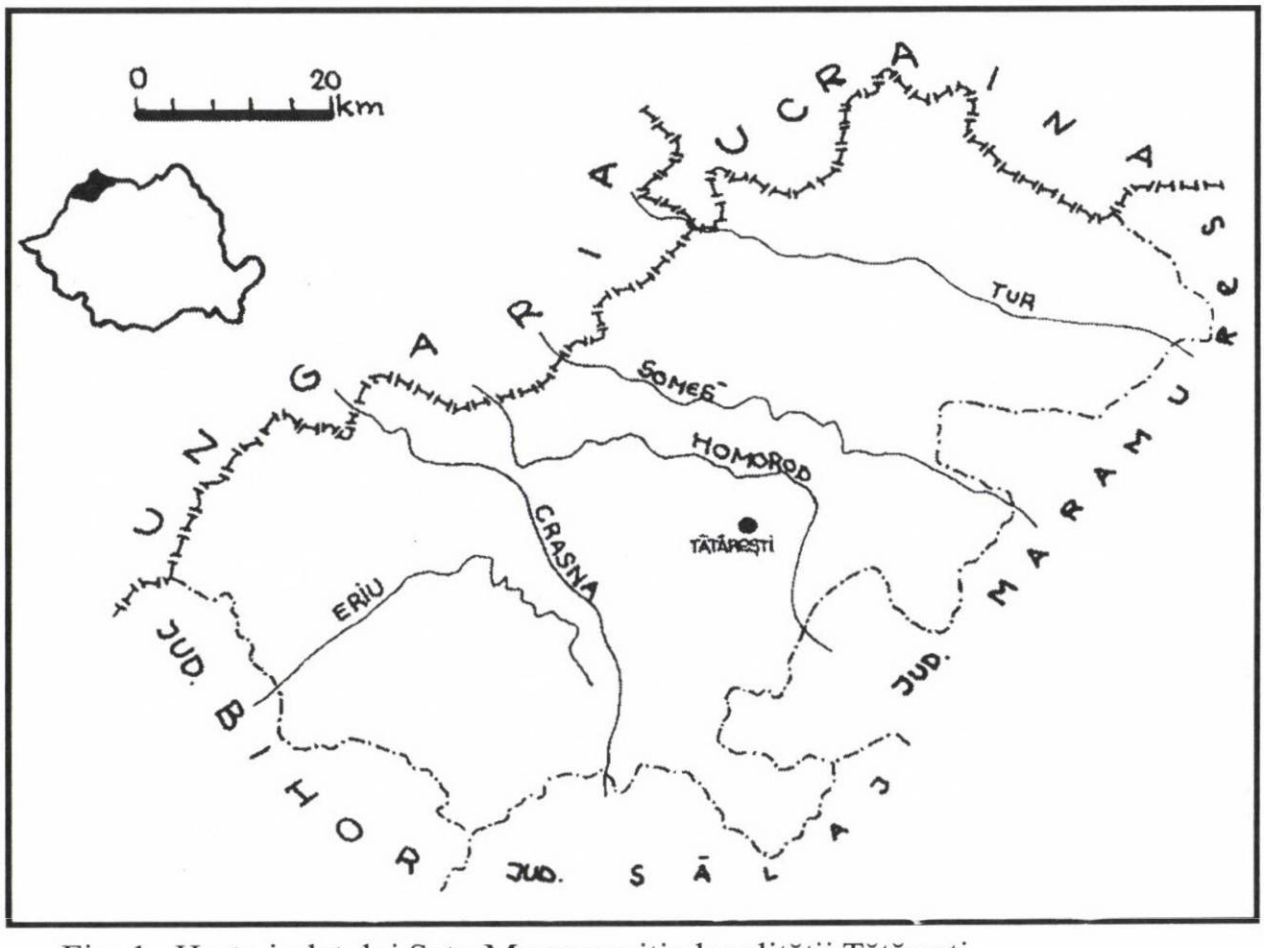

Fig. 1. Harta județului Satu Mare; poziția localității Tătăreşti

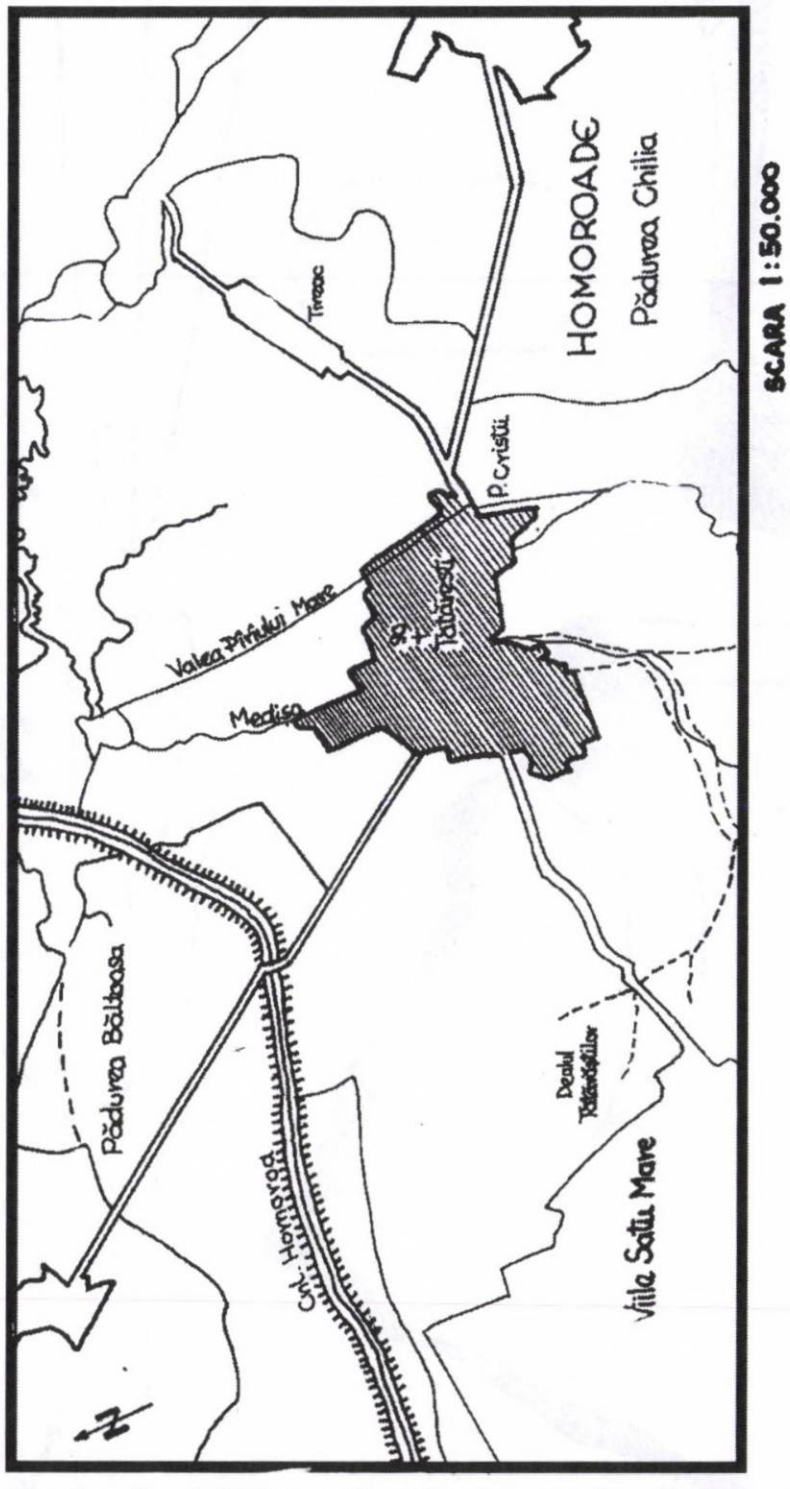

Fig. 2. „Dealul Tătăreştilor" în raport cu localitatea Tătăreşti

Fig. 3.: 1 celt fragmentar; 2 fragment de vas (tip oală)

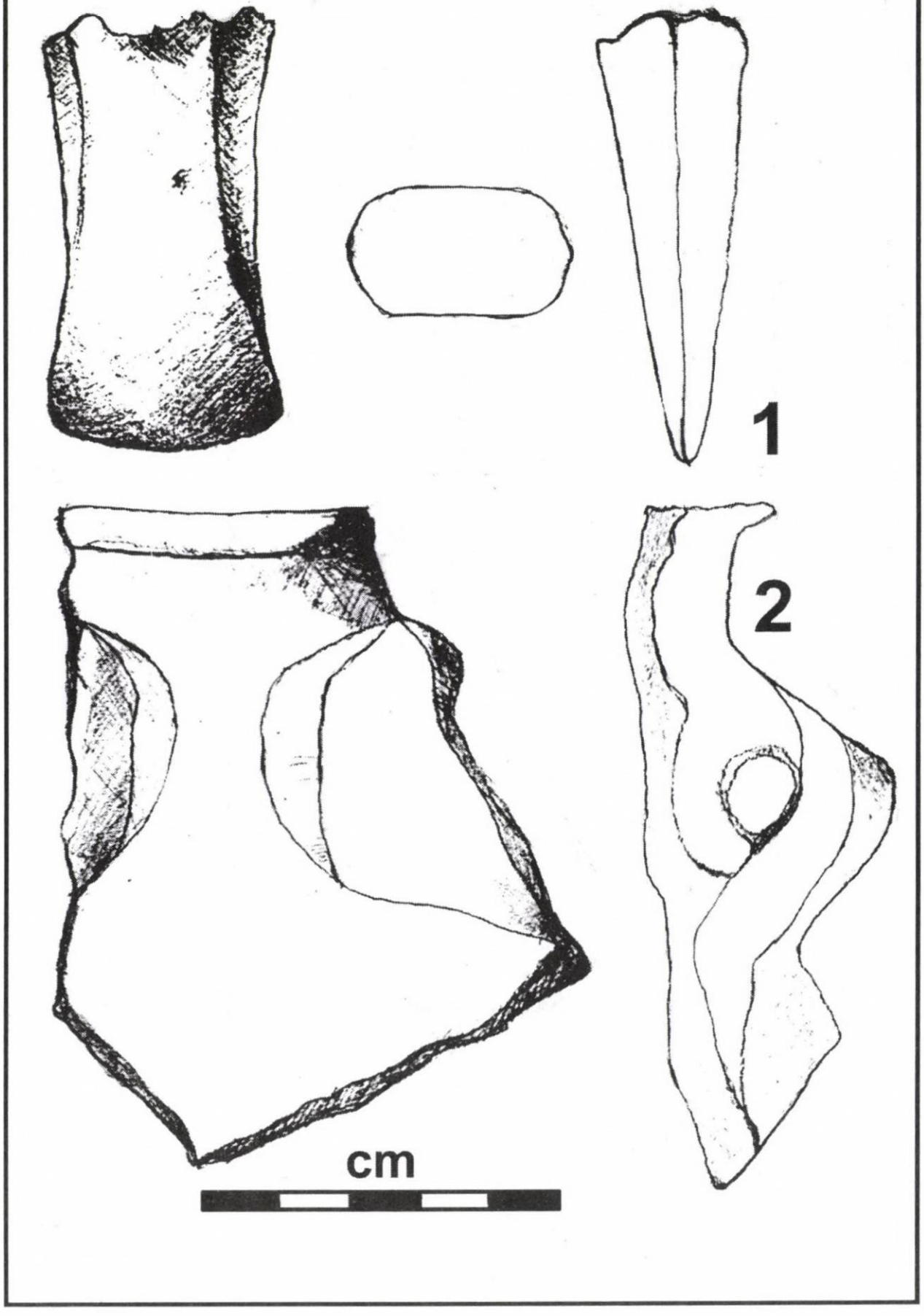

Fig. 4.: 1 4: Fragmente de ceşti

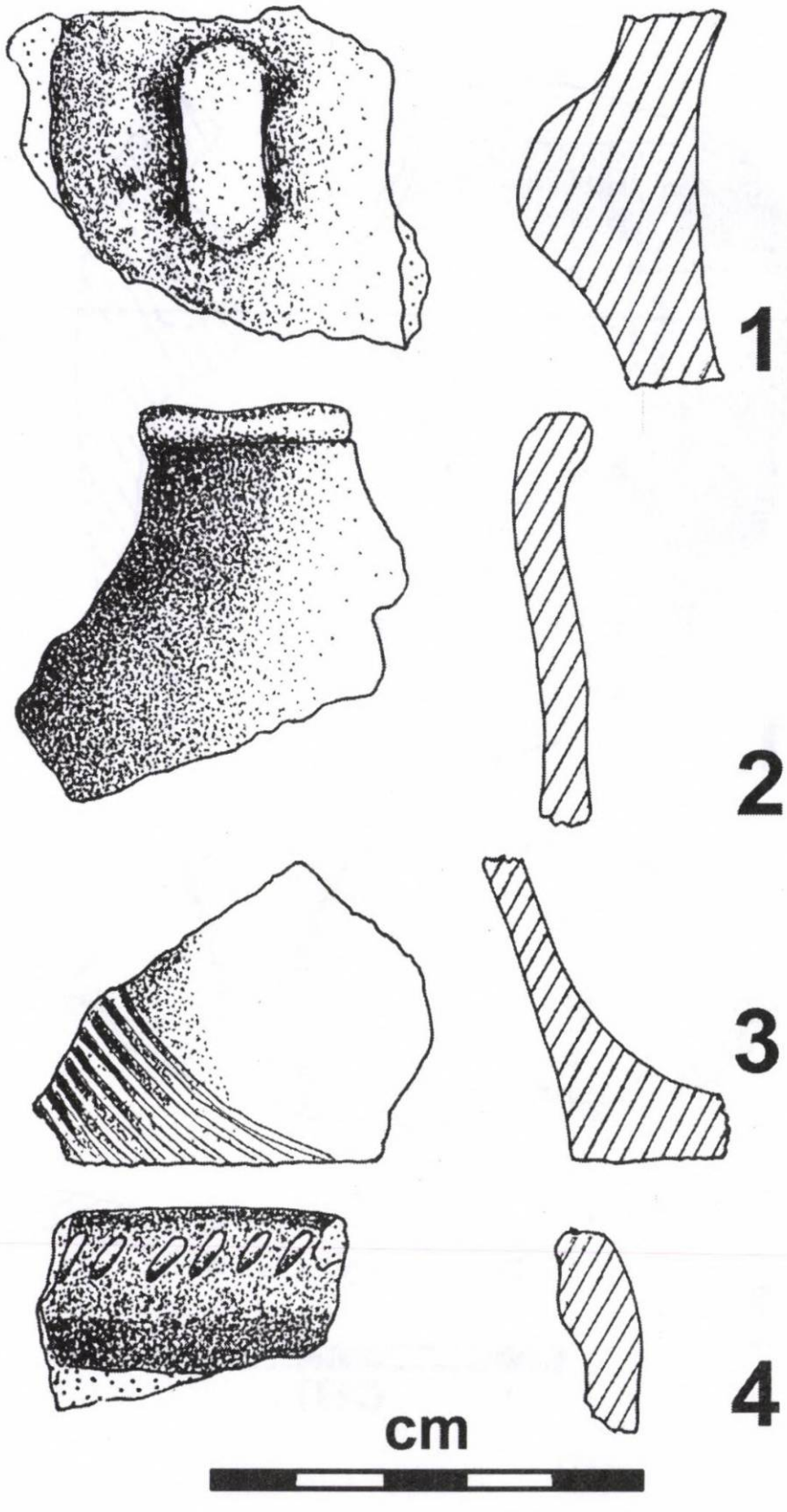

Fig. 5. Tătărești – fragmente de vase (1 oală; 2 strachină

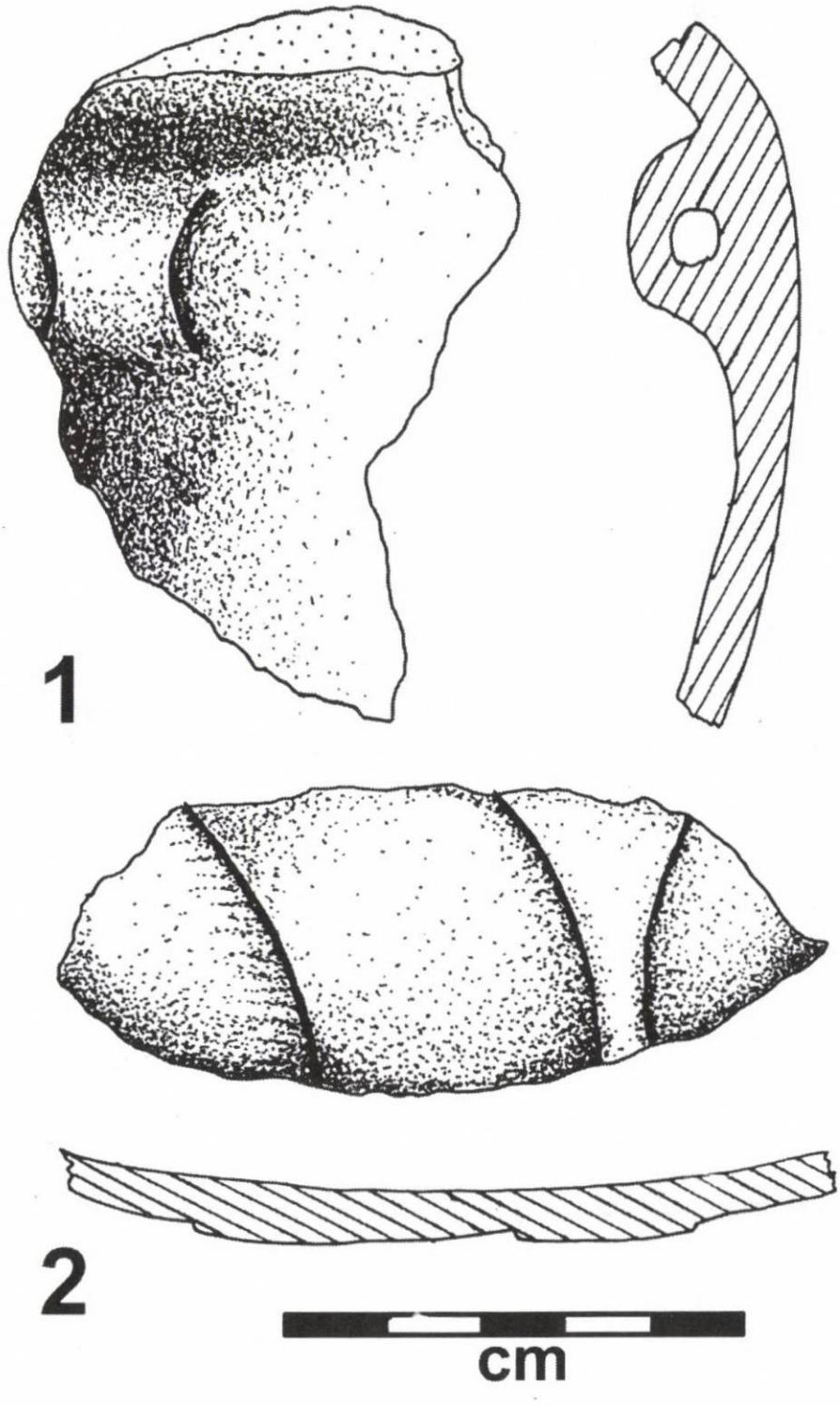

Fig. 3. Vase de tip oală

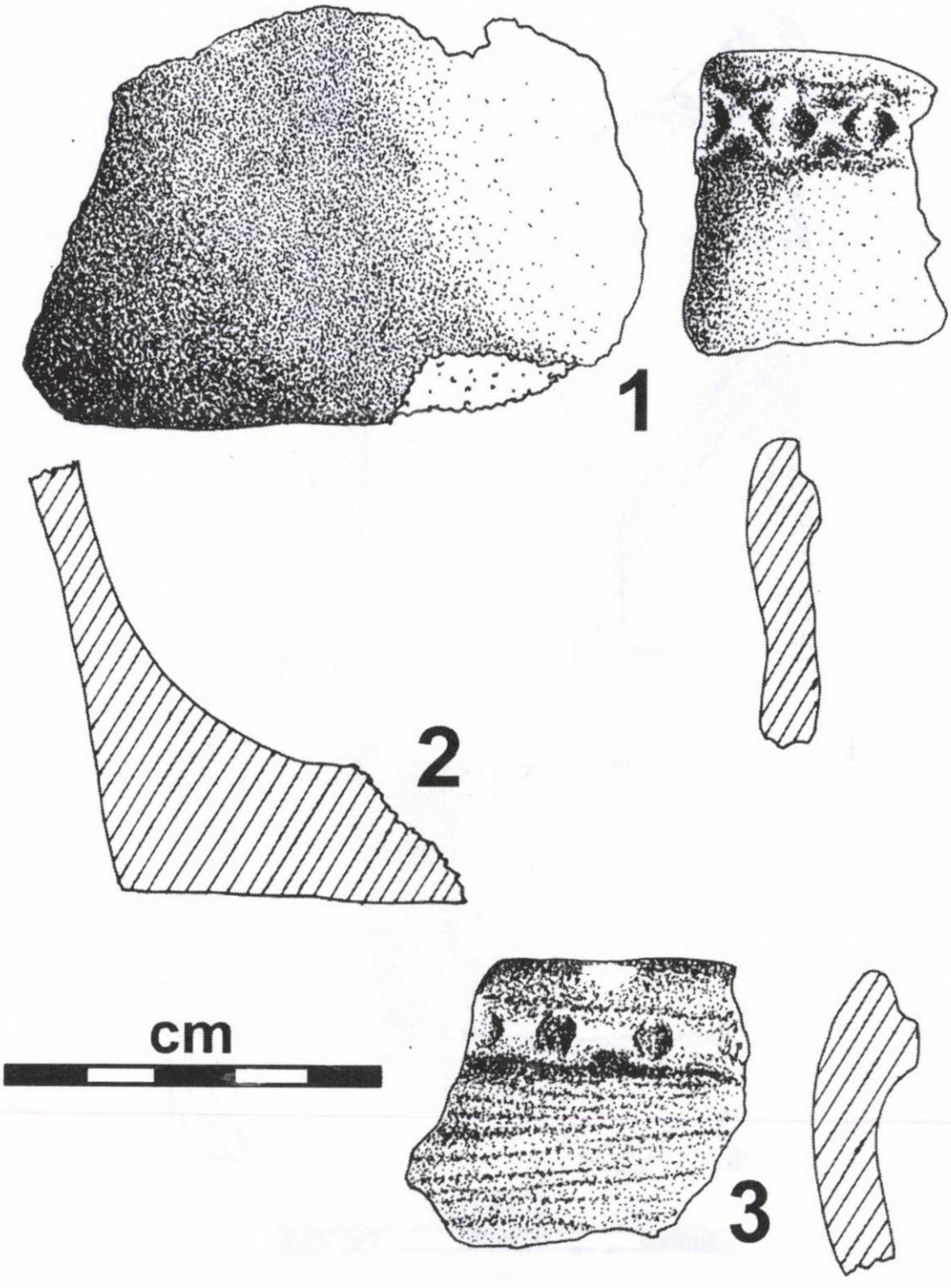

Fig. 7. Fragmente de vase ornamentate cu linii incizate

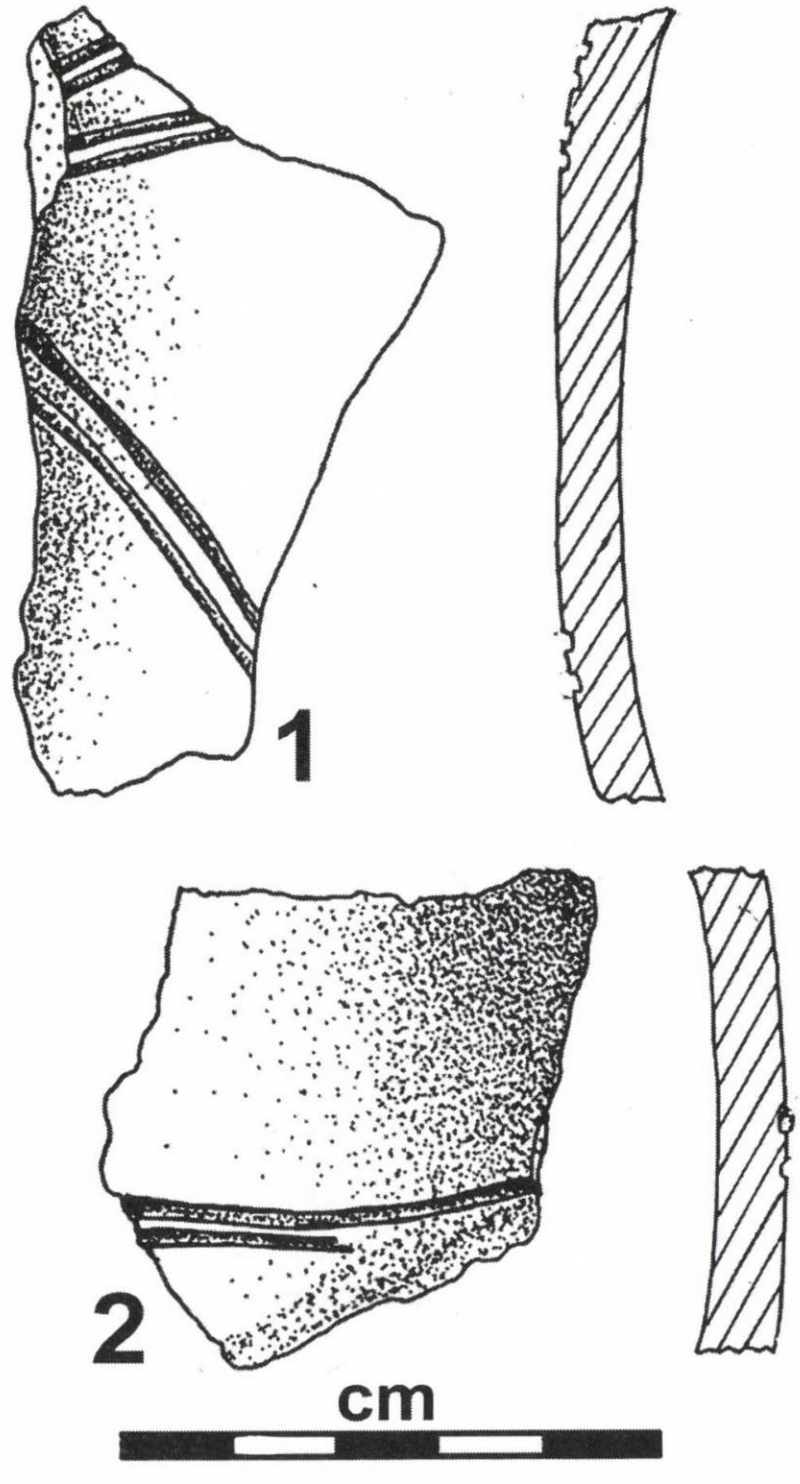

Faza finală a culturii Otomani şi evoluţia culturală ulterioară acesteia în nord-vestul României *

Carol Kacsó

Deşi n-au fost lămurite încă toate problemele legate de prezenţa culturii Otomani în nord-vestul României, a devenit evident că teza susţinută multă vreme de cercetătorii din România (Horedt/Rusu/Ordentlich 1962, 323; Rusu 1963, 183; Ordentlich 1963, 137 sq.; idem 1970, 97; Berciu 1966, 195 sqq.; Horedt 1967, 143; idem 1988, 155 sqq.; Chidioşan 1968, 175; Vulpe 1972, 417; Kacsó 1975, 47; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 31; idem 1978, 89; Bader 1978, 62; Morintz 1978, 163 sq.), potrivit căreia această cultură s-a extins cronologic pe un interval de timp mai mult sau mai puţin îndelungat din Bronzul târziu, după unii chiar până la sfârşitul fazei Reinecke Bz D, a condus la interpretări greşite.

Expresia cea mai recentă a evoluţiei culturii Otomani în acest spaţiu este depozitul de vase de la Valea lui Mihai (Ordentlich 1966). Fără pretenţia de a da o listă completă, menţionez câteva complexe contemporane cu descoperirea de la Valea lui Mihai, în care au şi apărut materiale asemănătoare: mormintele târzii de la Streda nad Bodrogom (Polla 1960), Tiszafüred-Majoroshalom (Kovács 1992 a, 97), Tiszakeszi-Szodadomb (Kemenczei 1963, 172, fig. 2, 8-10), resturile de locuire din nivelurile superioare ale aşezărilor de la Barca I (Hajek 1961, 69 sqq.), Nizna Myšl'a I şi II (Olexa 1992, 197, pl. 1), Spišský Štvrtok (Vladár 1975, 17 sq.), eventual şi cele de la Túrkeve-Terehalom (Csányi/Tárnoki 1992, 164) şi Tiszafüred-Ásotthalom (Kovács 1992 b, 132). În vestul, nord-vestul României astfel de descoperiri au mai apărut la Otomani-Cetatea de pământ/Földvár (Ordentlich 1963, 133, fig. 14, 2-8 şi fig. 15, 5-6; idem 1970, 94 sq.; Bader 1978, 52 sqq., pl. 25, 12-16) şi Vărşand-Movila dintre vii/Laposhalom (Roska 1941, fig. 7, 1.7). Ar fi posibil ca şi descoperirile provenite din nivelul inferior al aşezării de la Crasna-Csereoldal, de unde s-au publicat doar un topor cu disc de tip B_1 şi o daltă cu toc (Lakó 1983, 73; idem 1986, 51 sq., pl. 4, 2-3; idem 1987, 77 sq., pl. 1, 1-2) să fi aparţinut cronologic aceleiaşi etape ca şi depozitul de la Valea lui Mihai.

Existenţa doar a unui număr mic de complexe ce pot fi atribuite fazei finale a locuirii Otomani în nord-vestul României reflectă probabil o realitate istorică, şi anume depopularea parţială a zonei.

O masivă deplasare a comunităţilor Otomani a avut loc însă şi mai devreme, atunci când au fost abandonate aşezări ca cele de la Carei-Bobald/Bobáld, Tiream-Holmul Cânepii/Kenderhalom, Pir-Curtea Cetăţii/Várudvar sau necropola de la Pir-Cetate/Városziget. Acest proces s-a aflat foarte probabil în legătură cu intensa populare a regiunii Tisei superioare, care s-a petrecut în acelaşi timp şi care a dus la întărirea comunităţilor Suciu de Sus.

O mişcare inversă, din teritoriul Suciu de Sus înspre vest, sud-vest, împreună cu impulsurile sau dislocările populaţiei tumulare dinspre sud şi vest, a determinat, în etapa finală a perioadei Koszider, sfârşitul culturii Otomani. Populaţia Otomani n-a dispărut însă fără urme, ci a contribuit la formarea a două noi aspecte culturale, grupurile Cehăluţ şi Igriţa.

Termenul de grup Cehăluţ l-am folosit pentru prima dată într-un studiu apărut în 1987 (Kacsó, 1987, 72). Consideram aici că prin acest termen se defineşte mai bine şi mai exact realitatea arheologică constatată în nord-vestul României după etapa reprezentată de depozitul de vase de la Valea lui Mihai, decât prin cel de "faza IV a culturii Otomani",

potrivit periodizării elaborate de T. Bader (1978, 61 sq.). În acest fel eram în consens şi cu părerile exprimate de H.-G. Hüttel (1978, 433) şi I. Németi (1978, 177 sqq.; 1987, 110 sq.). Precizam totodată faptul că descoperirile din Ungaria de nord-est similare celor încorporate în grupul Cehăluţ au fost reunite sub denumirea de grupul Hajdubagos (Kovács 1970), dar şi că extinderea acestei denumiri la comunităţile transilvănene ar fi improprie, întrucât o parte a lor în cadrul aceloraşi coordonate de evoluţie culturală, a depăşit cronologic durata de existenţă a comunităţilor învecinate din vest.

Consideraţii cu privire la grupul Cehăluţ am mai prezentat în alte două lucrări (Kacsó 1990, 42 sq.; idem 1995, 111 sq.). La acestea se adaugă datele furnizate de I. Németi (1990, 19 sq.), I. Bejenariu şi E. Lakó (1996, 11 sq.), astfel că trăsăturile grupului pot fi relativ clar conturate.

Aria primară de răspândire a grupului Cehăluţ în nord-vestul României a fost zona de câmpie străbătută de râurile Crasna, Eriu şi Barcău. Această arie s-a extins apoi, probabil treptat, totuşi într-un interval scurt de timp, şi a inclus şi alte zone, precum cele ale cursurilor superioare ale Crasnei şi Barcăului, inclusiv Depresiunea Şimleului, care n-au aparţinut comunităţilor Otomani, ci celor de tip Wietenberg.

Dintre aşezările identificate în acest areal, mai intens cercetate au fost cele de la Pişcolt, Crasna şi Suplacu de Barcău, săpături mai mult sau mai puţin extinse au fost însă întreprinse şi în cele de la Acâş, Berveni, Carei, Cehăluţ, Cehei, Zăuan etc. O staţiune Cehăluţ se află şi la Otomani-Cetatea de pământ/Földvár, de unde au fost publicate piese tipice (Ordentlich 1963, fig. 15, 1.3-6 şi fig 16, 3-6; probabil şi Miclea/Florescu 1980, 111, fig. 399), fără a fi fost însă precizat că ele provin dintr-un nivel distinct de cel al aşa-numitelor artefacte de tip Otomani III. Aceste piese au fost însă remarcate atât de T. Kovács (1970, 42) cât şi de H.-G. Hüttel (1978, 433). Se pare că ceramică de tip Cehăluţ a ieşit la iveală şi în aşezarea de la Pir-Curtea cetăţii/Várudvár, probabil împreună cu fragmente Wietenberg târzii (Boroffka 1994, pl. 111, 5-6).

Cele mai multe dintre aşezările Cehăluţ au un perimetru restrâns şi un singur nivel subţire de cultură. Ele acoperă doar rar - ca la Otomani-Cetatea de pământ/Földvár, Crasna-Csereoldal şi, poate, Pir-Curtea cetăţii/Földvár - aşezări Otomani târzii (Németi 1990, 44 sq.).

Date cu privire la locuinţe au fost comunicate doar de la Suplacu de Barcău-Lapiş (Ignat 1984, 9). Aici au fost descoperite patru locuinţe de suprafaţă, dintre care două au fost dezvelite complet. Ele aveau formă rectangulară şi următoarele dimensiuni: L.3 - 4,60/2,20 m, L.4 - 2,50/2,30 m. Două dintre locuinţe au avut în imediata apropiere câte o groapă menajeră în formă de pâlnie. În L.3 se afla şi o vatră simplă, ovală. Au fost descoperite şi două vetre deschise. În jurul vetrei nr. 1 au fost găsite numeroase fragmente ceramice, cele mai multe de la vase-vatră portabile. Vatra nr. 2 avea marginile ridicate, iar în interiorul său s-au găsit numeroase bucăţi de chirpici, dintre care unele cu ornament spiralic sau liniar.

În aşezarea de la Pişcolt au apărut de asemenea mai multe gropi menajere, ce conţineau vase întregi, fragmente ceramice, oase de animale şi cenuşă (Németi 1978, 106 sqq.). Remarcabilă este mai ales groapa 4/1974, în care s-au găsit cinci ceşti aproape întregi, depuse fie în poziţie verticală, fie culcate pe o parte. Numeroase gropi au fost dezvelite şi în aşezările de la Berveni-Râtul caprei, Carei-Ferma Spitz (Németi 1990, 20 sqq.) şi Cehei-Misig (Lakó/Rad 1988, 85 sq.), fără a se putea descoperi însă şi locuinţele corespunzătoare acestora.

Descoperiri funerare sunt cunoscute de la Ciumeşti-Bostănărie/Tökös (Németi 1969, 62, fig. 2,2 şi pl. 11,8), Sanislău-Păşune/Legelö (Németi 1978, 114, fig. 5, 3-4) şi Suplacu de Barcău-Lapiş (Ignat 1984, 12, pl. 11, 1-2 şi pl. 12, 1-2). Ele sunt în exclusivitate morminte în urne. În urnele de la Ciumeşti şi Suplacu de Barcău au fost depuse numai oase

şi cenuşă, în cea de la Sanislău şi o brăţară de bronz. În muzeul de la Baia Mare se păstrează şi alte câteva fragmente ceramice ce provin de la Ciumeşti-Bostănărie/Tökös. N-ar fi exclus ca ele să fi aparţinut tot unor morminte.

În urma publicării deja a unui număr destul de mare de descoperiri, cunoştinţele despre ceramica grupului Cehăluţ sunt relativ aprofundate. În vederea completării, respectiv a confirmării informaţiilor deja existente în această direcţie, prezint în continuare câteva descoperiri încă inedite.

1. În aşezarea de la Pişcolt-Nisipărie a fost dezvelită în 1995 încă o groapă. Ea avea un conţinut asemănător celor deja publicate (Németi 1978, 106 sqq.), în plus şi un pandantiv de bronz (pl. I,1). Ceramica este în exclusivitate fragmentară, din acest motiv formele sunt greu sesizabile. Se deosebesc totuşi vase în formă de sac sau pântecoase cu marginea rotunjită sau evazată (pl. I, 2-9), străchini cu marginea uşor invazată (pl. II, 1-4), străchini profilate cu marginea evazată, uneori cu două mici protuberanţe deasupra torţilor (pl. II, 5-8), ceşti bitronconice (pl. II, 9-10), vase-vatră portabile (pl. III şi pl. IV, 1). Motivele decorative constau din caneluri sau linii incizate semicirculare sub torţi sau proeminenţe, fascicule de linii incizate, alveole, proeminenţe simple sau înconjurate de puncte.

2. Fragmentele ceramice deja amintite de la Ciumeşti-Bostănărie/Tökös provin de la o oală decorată cu caneluri semicirculare şi proeminenţe (pl. IV, 3), de la o oală mică cu marginea evazată, gâtul scurt şi corpul rotunjit, decorată cu alveole şi caneluri verticale (pl. IV, 2) şi de la un vas-vatră portabil.

3. În colecţia muzeului din Baia Mare se păstrează un fragment de oală ornamentată cu puncte şi caneluri (pl. IV, 5) şi un fragment de ceaşcă ornamentată cu caneluri şi proeminenţe (pl. V, 6), care au fost descoperite în aşezarea de la Curtuişeni-Dâmbul ars. Ele se adaugă celor publicate de aici de către N. Chidioşan (1970, 288, fig. 1, 6-7) şi I. Németi (1978, 103, fig. 2, 7-8.10).

4. În aşezarea de la Acâş-Crasna Veche a fost efectuată o săpătură de salvare în 1981[1]. Cu această ocazie au fost scoase la lumină o cantitate însemnată de ceramică şi doi idoli din lut ars, din păcate însă nici o locuinţă, groapă sau altă anexă gospodărească. Fragmentele ceramice aparţin unor variante de oale tronconice cu marginea rotunjită sau tăiată drept (pl. V, 1-3), oale sac cu marginea evazată (pl. V, 5-7), oale cu corpul uşor rotunjit şi marginea mai mult sau mai puţin evazată (pl. V, 6. 8-9), oale pântecoase cu gâtul înalt şi marginea evazată, tăiată oblic sau drept (pl. V, 4. 10-11 şi pl. VI), străchini cu marginea simplu evazată sau lobată (pl. VII, 1-9), cupe (pl. VII, 10-12), ceşti cu gâtul înalt sau scurt (pl. VIII, 1-2), vase-vatră portabile (pl. VIII, 7-9). Motivele decorative constau din triunghiuri haşurate, unite în formă de arcadă, fascicule de linii incizate în zig-zag, orizontale, oblice sau arcuite, caneluri semicirculare, oblice sau verticale, rânduri de puncte, striuri şi proeminenţe. Unul dintre idoli (pl. IX, 2) are reprezentate schematic capul, braţele şi picioarele, celălalt numai picioarele. Acesta din urmă are o bună analogie în descoperirile de la Suplacu de Barcău (Ignat 1984, 11, pl. 6,2).

5. În colecţia muzeului din Baia Mare se păstrează numeroase fragmente ceramice Cehăluţ de la Valea lui Mihai, ce provin foarte probabil dintr-o aşezare. Este vorba de fragmente de oale sac cu marginea rotunjită (pl. IX, 3-4), oale pântecoase cu gâtul înalt şi marginea evazată (pl. IX, 5-8 şi pl. X, 1-3), străchini cu marginea invazată (pl. X, 4-6), străchini profilate cu marginea evazată (pl. X, 7-8 şi pl. XI, 1-2), ceşti cu corpul profilat (pl. XI, 3-4), ceşti cu corpul rotunjit (pl. XI, 5-6), vase-vatră portabile (pl. XI, 7-8). Motivele decorative constau din triunghiuri haşurate, incizate, fascicule de linii verticale, rânduri de crestături, caneluri semicirculare, proeminenţe, nervuri. Este posibil ca aceste fragmente să fi fost descoperite în punctul de hotar "Groapa cu lut", întrucât de aici se mai

cunosc şi alte vase Cehăluţ (Németi 1978, 115, fig. 4,1-4). Din apropiere a ieşit la iveală şi binecunoscutul depozit de vase (Ordentlich 1966); tot de aici provin şi câteva fragmente Suciu de Sus (Chidioşan 1970, 287, fig. 1, 3.5.10).

6. La Ciumeşti-Cimitirul catolic/Katolikus temetö a fost descoperit întâmplător un vas tipic Cehăluţ. Deocamdată nu s-a stabilit dacă el provine dintr-o aşezare sau dintr-o necropolă. Urna, atinsă puternic de foc, are un picior inelar, corpul pântecos, gâtul înalt şi marginea uşor evazată şi a fost prevăzută cu o toartă supraînălţată. Motivele decorative constau din proeminenţe înconjurate de caneluri şi fascicule de linii incizate, verticale şi orizontale (pl. XII, 1).

Fără a efectua aici o analiză detaliată a ceramicii de tip Cehăluţ, remarc doar că în compunerea sa apar elemente de diferite origini. Alături de fondul Otomani se regăsesc forme, respectiv tehnici de ornamentare şi motive decorative ce provin din repertoriile ceramice ale culturilor Suciu de Sus, tumulară şi Piliny.

Grupului Cehăluţ îi pot fi atribuite următoarele piese de bronz: acul cu capul în formă de pecete, inelul de buclă şi două brăţări de la Otomani-Cetatea de pământ/Földvár (Ordentlich 1963, fig. 16, 3-6), o seceră, un fragment de ac cu capul sferic şi un pandantiv în formă de potcoavă de la Pişcolt-Nisipărie (Németi 1978, fig. 1,3 şi fig. 7,4), o brăţară de la Sanislău-Păşune/Legelö (Németi 1978, fig. 5,4), ace de la Suplacu de Barcău-Lapiş (Ignat 1984, pl. 12, 3-11) şi Crasna-Cserefordal (Lakó 1987, pl. 2, 3-5), un vârf de lance de la Cehăluţ (Németi 1978, fig. 2,6). Ele indică şi poziţia cronologică a grupului.

O datare timpurie au piesele de la Otomani şi Pişcolt. Dintre acestea, caracteristice sunt mai ales acul cu capul în formă de pecete şi pandantivul. Cu toată ornamentarea sa mai deosebită, acul aparţine unei forme tipice de astfel de piese de podoabă, care se încadrează în perioada tumulară mijlocie şi evoluată (Rihovský 1979, 62 sq.; Novotná 1980, 83 sqq.). Pandantivele în formă de potcoavă au un parcurs de folosinţă mai îndelungat, din perioada tumulară veche până în perioada veche a câmpurilor de urne (Furmánek 1980, 39; Schumacher-Matthäus 1985, 93), totuşi cele mai multe dintre ele sunt prezente de asemenea în perioada tumulară mijlocie şi evoluată.

Acele cu capul în formă de măciulie de la Crasna şi Suplacu de Barcău se numără printre exemplarele timpurii ale acestui tip, care se datează la începuturile perioadei vechi a câmpurilor de urne (Rihovský 1979, 151 sq.; Novotná 1980, 141 sq.; Kemenczei 1991, 36 sqq.). La Suplacu de Barcău au fost descoperite şi două ace cu capul în formă de vas. Din păcate, valoarea de datare a acestor piese este deocamdată destul de limitată, întrucât piesele cu care au fost descoperite împreună n-au fost decât parţial publicate. Pare totuşi posibil ca aşezarea de la Suplacu de Barcău să fi fost în funcţiune şi în perioada veche a câmpurilor de urne. Pentru o astfel de datare pledează şi numeroasele descoperiri ceramice de aici, încă nepublicate, care au analogii clar perceptibile în necropola tumulară de la Lăpuş.

Concluzionând cele prezentate, se poate afirma că comunităţile Cehăluţ au evoluat între începuturile perioadei tumulare mijlocii şi începuturile perioadei vechi a câmpurilor de urne, respectiv în primele două faze ale Bronzului târziu transilvănean.

Problemele celui de-al doilea aspect cultural născut pe baze Otomani - grupul Igriţa - le tratez doar rezumativ, deoarece aria sa de răspândire cade în cea mai mare parte în afara teritoriului aici discutat - cel al nord-vestului României -, dar şi pentru că lipsesc date noi sau săpături recente în obiectivele grupului. Este totuşi de remarcat că descoperiri Igriţa au apărut nu demult şi în Banat, mult la sud de Mureş (Gumă 1993, 166).

Cercetările lui I. Emödi, N. Chidioşan şi S. Dumitraşcu (Emödi 1978; idem 1979 a; idem 1979 b; idem 1980; Chidioşan/ Emödi 1981; idem 1982; idem 1983; Dumitraşcu 1979; idem 1980; idem 1983 a; idem 1983 b; idem 1994; Dumitraşcu/Emödi 1980; idem

1981) au demonstrat că ceramica Igrița conține de asemenea mai multe componente. Alături de cele ale fondului Otomani, cele mai semnificative sunt cele de origine sudică, din mediul Cruceni-Belegiš, eventual şi Gârla Mare. În afara lor se sesizează şi elemente tumulare, Piliny şi Suciu de Sus.

Numeroasele piese de bronz, apărute mai ales în peşteri, datează parcursul evolutiv al grupului Igrița în principal în cea de-a doua fază a Bronzului târziu transilvănean. Este însă probabil că acest parcurs a început încă în faza precedentă şi s-a terminat la începuturile fazei a treia a Bronzului târziu. În acest sens aduc dovezi depozitele de tip Arpăşel ce au apărut în număr mare în zona delimitată de descoperirile Igrița şi care au în compoziție piese cu o îndelungată perioadă de confecționare şi folosință (Kacsó 1995).

Prin mijlocirea comunităților Igrița au ajuns în zona Tisei superioare unele elemente sudice, ce caracterizează şi ceramica următoarei etape cronologice, cea a culturii Gáva.

Înaintarea înspre sud, sud-est a acestei culturi, ce trebuie înțeleasă mai mult ca o uniformizare a producției de bunuri pe spații întinse în cadrul unor grupuri sau comunități înrudite decât ca o deplasare efectivă de populație, a determinat mai întâi sfârşitul grupului Cehăluț, apoi şi a grupului Igrița.

Note:

*Versiunea în limba germană a acestei comunicări a fost prezentată la conferința "*Die Otomani-Füzesabony- Kultur - Entwicklung, Chronologie, Wirtschaft*", 27-28 noiembrie 1997, Dukla - Polonia.

[1] Materialele de la Pişcolt şi Acâş le-am studiat la Muzeul din Carei, cu amabila permisiune a domnilor I. Németi şi N. Iercoşan, cărora le mulțumesc şi pe această cale.

Lista de descoperiri

Lista 1
Descoperiri Cehăluț

1. Acâş-Crasna Veche, jud.Satu Mare. Aşezare (pl. V - IX, 1-2).
2. Andrid-Curtea Fermei CAP, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1978, 99, fig. 1, 1, fig. 2, 1. 3 şi fig. 3, 3.
3. Berveni-Fabrica de Cânepă, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1978, 100, fig. 2,2. Berveni-Râtul Caprei. Aşezare. Németi 1990, 19 sqq. fig. 1-9 (aici şi ceramică Gáva).
4. Carei- Ferma Spitz, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1990., 29 sqq. fig. 10 - 15, 1 - 8 şi fig. 16 (aici şi ceramică Gáva). Carei-Bobald VIII/Bobáld VIII. Aşezare. Németi 1990, 45.
5. Căpleni-Malul Crasnei, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1990, 39, fig. 15, 9-14 (aici şi ceramică Gáva).
6. Cehei-Misig, jud. Sălaj . Aşezare. Lakó/Rad 1988; Bejenariu/Lakó 1996.
7. Cehăluț- Telek, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1978, 100 sqq. fig. 2, 4-6. 9; Bader 1978, 56, pl. 31, 12-18.

8. Ciumeşti-Bostănărie/Tökös, jud. Satu Mare. Mormânt în urnă (pl. XII, 2). Németi 1969, 62, fig. 2, 2 şi pl. 11, 8. Eventual şi alte morminte (pl. IV, 2-4). Ciumeşti-Cimitirul Catolic/Katolikus Temetö. Aşezare sau necropolă (pl. XII, 1).
9. Crasna-Csereoldal, jud. Sălaj. Aşezare. Lakó 1983, 75, pl. 3; idem 1986, 51 sq. pl. 4,6; idem 1987, 78 sq., pl. 2.
10. Curtuişeni-Dâmbul Ars, jud. Bihor. Aşezare (pl. IV, 5-6). Chidioşan 1970, 288, fig. 1, 6-7; Németi 1978, 103, fig. 2, 7-8. 10.
11. Doh-La Izvoare, jud. Sălaj. Aşezare. Lakó 1983, 75, pl. 4, 8-11.
12. Foieni-Lutărie, jud. Satu Mare. Aşezare (?). Németi 1978, 105, fig. 5, 2.
13. Otomani-Cetatea de Pământ/Földvár, jud. Bihor. Aşezare. Ordentlich 1963, fig. 15, 1. 3-6 şi fig. 16, 3-6; Chidioşan 1970, 288 sq. fig. 1, 9; Miclea/Florescu 1980, 111, fig. 399.
14. Pir-Curtea Cetății/Várudvar, jud. Satu Mare. Aşezare (aici şi ceramică Wietenberg târzie; Boroffka 1994, pl. 111, 5-6). Descoperiri inedite în muzeele din Carei şi Baia Mare.
15. Pişcolt-Nisipărie, jud. Satu Mare. Aşezare (pl. I - IV, 1). Németi 1978, 106 sqq. fig. 6 - 11; Bader 1978, 56 sq. pl. 31, 1-11.
16. Roşiori, jud. Bihor. Aşezare (?). Dumitraşcu/Emödi 1980, 53, fig. 11.
17. Sanislău-La Hârburi/Cserepes, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1978, 114, fig. 1, 2. Sanislău-Păşune/Legelö. Mormânt în urnă. Németi 1978, 114, fig. 5, 3-4
18. Suplacu de Barcău-Lapiş, jud. Bihor. Aşezare şi necropolă. Ignat 1984.
19. Supuru de Jos-Dealul Sențiului, jud. Satu Mare. Aşezare. Németi 1978, 114, fig. 5, 5-7; idem 1990, 45 (apartenența descoperirilor la grupul Cehăluț este sub semnul întrebării).
20. Şimleu Silvaniei-Observator, jud. Sălaj. Aşezare. Bejenariu/Lakó 1996, 17.
21. Tarcea-Dealul Legii, jud. Bihor. Aşezare (?). Chidioşan 1970, 288, fig.1,4.
22. Tăşnad-Ştrandul Nou, jud. Satu Mare. Aşezare (?). Németi 1990, 45.
23. Tiream-Malul Barnodului, jud. Satu Mare. Aşezare (?). Németi 1990, 45.
24. Unimăt-Dâlboci, jud. Satu Mare. Aşezare. Dumitraşcu 1969, 45, pl. 6, 1-2.
25. Urziceni-Drumul Careiului, jud. Satu Mare. Aşezare (?). Németi 1990, 45.
26. Valea lui Mihai-Groapa cu lut şi Noua groapă cu lut, jud. Bihor. Aşezare (pl. IX, 3-8 - XI). Chidioşan 1970, 287, fig. 1, 1.3.5.10; Németi 1978, 115, fig. 4, 1-4.
27. Văşad-Dâmbul [iganilor, jud. Bihor. Aşezare (?). Németi 1990, 45.
28. Zăuan-Bánffitag, jud. Sălaj. Aşezare. Lakó 1983, 91 sq. pl. 16, 1-4.

Lista 2
Descoperiri Igrița

1. Arad-Gai, jud. Arad. Depunere cultică. Dömötör 1897, 261 sq.; Kacsó 1995, 110, nota 32.
2. Biharia-Cetate, jud. Bihor. Aşezare. Dumitraşcu 1994.
3. Peştera Călățea, jud. Bihor. Depunere cultică. Comunicare amabilă I. Emödi.
4. Peştera Cioclovina, galeria principală, jud. Hunedoara. Depunere cultică. Emödi 1978, 484, fig. 4.
5. Cociuba Mare, jud. Bihor. Aşezare. Dumitraşcu/Emödi 1980, 53, fig. 9.
6. Deva-Cartierul Viile Noi, jud. Hunedoara. Aşezare. Deva-Cimitirul ceangăilor. Aşezare. Andrițoiu 1992, 69.
7. Peştera Deventza, jud. Bihor. Depunere cultică. Comunicare amabilă I.Emödi
8. Girişu de Criş, jud. Bihor, Aşezare (?). Dumitraşcu/Emödi 1980, fig. 12, 3.
9. Haţeg-Grădişte, jud. Hunedoara. Aşezare. Andrițoiu 1992, 69.
10. Hunedoara. Cimitirul reformat, jud. Hunedoara. Aşezare. Hunedoara-Grădina Castelului. Aşezare. Andrițoiu, 1992, 69.

11. Peştera Igriţa, jud. Bihor. Depunere cultică. Emödi 1980.
12. Peştera Izbândiş, jud. Bihor. Depunere cultică. Chidioşan/ Emödi 1983.
13. Peştera Mişid, jud. Bihor. Depunere cultică. Chidioşan/ Emödi 1981.
14. Oradea-Salca, jud. Bihor. Aşezare. Emödi 1979 a; idem 1979 b; Kacsó 1995, 110, nota 31. Oradea-Cimitirul Rulikovsky/Rulikovszky Temetö. Morminte? Dumitraşcu/Emödi 1980, fig. 10 şi fig. 12, 5.
15. Peştera Româneşti, jud. Timiş. Condiţii de descoperire ? Gumă 1993, 166.
16. Peştera Roşie/Rotstein/Vöröskö, jud. Bihor. Depunere cultică. Hampel 1892, 8; Roska 1942, 35, Nr. 55.
17. Simeria-În Coastă, jud. Hunedoara. Aşezare. Andriţoiu 1992, 69.
18. Tărian, jud. Bihor. Aşezare (?). Dumitraşcu/Emödi 1980, fig. 12, 4.
19. Peştera Ungurului/Magyar, jud. Bihor. Depunere cultică. Repertoriul 1974, 386 sq.; Emödi 1980, 262; Chidioşan/Emödi 1982, 61 sqq.; Dumitraşcu/Crişan 1989, 18 ("Şuncuiuş-Peştera Lesiana"); Dumitraşcu 1992, 3 sq. ("Şuncuiuş-Peştera Lesiana"); Kacsó 1995, 91 sq.
20. Vadu Crişului-Nişă în stâncă, jud. Bihor. Depunere cultică. Kenner 1863, 304 sq., fig. 57; Hampel 1892, 126.

Lista 3
Depozite de tip Arpăşel

1. Arpăşel, jud. Bihor. v. Károlyi 1968, 80, pl. 6, 10 şi pl. 7, 1-10; Kacsó 1995, 81 sqq. fig. 1 - 3, 1-8. 13-14, fig. 4, 1.3.6-7 şi pl. II-III.
2. Balc, jud. Bihor. Holste 1951, 16, pl. 30, 17-26; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 52, pl. 22, 13-20 şi pl. 23, 1-2; idem 1978, 98, Nr. 5, pl. 19 E şi pl. 20 A.
3. Beliu, jud. Arad. Boroffka/Luca 1995.
4. Bicaci, jud. Bihor. Holste 1951, 26, pl. 49, 22-27; Petrescu Dîmboviţa 1977, 53, pl. 28, 3-15; idem 1978, 99, Nr. 9, pl. 22 B.
5. Cehăluţ I, jud. Satu Mare, Hampel 1886, pl. 55, 4; idem 1892, 79; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 54, pl. 30, 10-12, pl. 31-32; idem 1978, 99, Nr. 15, pl. 25-25 A.
6. Chereuşa, jud. Satu Mare. Petrescu-Dîmboviţa 1977, 147, pl. 364, 3-4; idem 1978, 122, Nr. 22.
7. Ciocaia, jud. Bihor. Nánási 1974, 179; Kacsó 1995, 87 sq. fig. 4, 8 şi fig. 8, 9-12.
8. Peştera Cioclovina, jud. Hunedoara. Comşa 1966; Emödi 1978.
9. Crişana II. Petrescu-Dîmboviţa 1977, 155, pl. 370, 13 şi pl. 371, 1-14; idem 1978, 156, Nr. 336, pl. 272 D.
10. Cubulcut, jud. Bihor. Középesy 1901, 363 sqq.; Kacsó 1995, 90 sq. fig. 8, 3-5.
11. Giurtelecu Şimleului, jud. Sălaj. Soroceanu 1995, 65, fig. 8.
12. Giula, jud. Cluj. Roska 1943; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 95, pl. 147, 1-7; idem 1978, 120, Nr. 140, pl. 102 B - 103 A.
13. Guruslău, jud. Sălaj. Moga 1948; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 60, pl. 48, 3-18; idem 1978, 102, Nr. 34, pl. 33 F-34 A.
14. Minişu de Sus, jud. Arad. Petrescu-Dîmboviţa 1977, 64, pl. 55, 1-11; idem 1978, 104, Nr. 52, pl. 39 A; Kacsó 1995, 92, fig. 9.
15. Mişca, jud. Bihor. Chidioşan 1977.
16. Oradea IV, jud. Bihor. Roska 1942, 181 sq. Nr. 226, fig. 219; Kacsó 1995, 83 sqq. fig. 3, 9-12. 15-31, fig. 4, 2. 4. 5, fig. 5-6 şi pl. IV.
17. Oradea. Descoperire apocrifă. Smith 1927, 92, pl. 50.

18. Otomani, jud. Bihor. Ordentlich 1968; Nánási 1974, 181, fig. 6, 3-6; Kacsó 1995, 93, nota 8.
19. Poşaga de Sus, jud. Hunedoara. Téglás 1886; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 103, pl. 179, 4-11; idem 1978, 125, Nr. 163, pl. 130 B.
20. Răbăgani, jud. Bihor. Kuzsinszky 1888, 342; Kacsó 1995, 88 sqq. fig. 7.
21. Sânnicolau de Munte, jud. Bihor. Nánási 1974, 183, fig. 6, 1; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 107, pl. 186, 11-13.
22. Sânnicolau Român, jud. Bihor. Petrescu-Dîmboviţa 1977, 68 sq. pl. 64, 4-6; idem 1978, 106, Nr. 69, pl. 46 A.
23. Tăut, jud. Bihor. Holste 1951, 16, pl. 31, 1-7; Petrescu-Dîmboviţa 1977, 113, pl. 213, 8-35 şi pl. 214, 1-2; idem 1978, 131, nr. 178, pl. 159 A.
24. "Tiszafüred". Csányi 1982, 45, fig. 37; Kacsó 1995, 91.
25. Peştera Ungurului/Magyar I, jud Bihor. Dumitraşcu/Crişan 1989 ("Şuncuiuş- Peştera Lesiana"); Kacsó 1995, 91 sq.
26. Peştera Ungurului/Magyar II, jud. Bihor. Dumitraşcu 1992 ("Şuncuiuş- Peştera Lesiana").
27. Westtranssilvanien. Posta 1918, fig. 1; Kacsó 1995, 93, nota 10.
28. Zăgujeni I, jud. Caraş-Severin. Gumă 1993, 258, pl. 14.
29. Zăgujeni II, jud. Caraş-Severin. Gumă 1997, 64.

Bibliografie

Andriţoiu 1992: I. Andriţoiu, *Civilizaţia tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*. Bucureşti 1992.
Bader 1978: T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică şi tracică*. Bucureşti 1978.
Bejenariu/Lakó: I. Bejenariu/E. Lakó, *Despre sondajul arheologic de la Cehei, Punctul "Misig"* (1987). - *Few Words about the Digging Campaigns from Cehei - "Misig" Point* (1987). Acta Mus. Porolissensis 20, 1966, 11-33.
Berciu 1966: D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*. Bucureşti 1966.
Boroffka 1994: N.G.O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*. Bonn 1994.
Boroffka/Luca 1995: N. Boroffka/S.A. Luca, *Archäologische Metallfunde aus der Schulsammlung Beliu, Kr. Arad*. In: T. Soroceanu (Hrg.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin 1995, 225-228.
Chidioşan 1960: N.Chidioşan, *Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neue Funde von Derşida*. Dacia N.F. 12, 1968, 155-175.
-1970: idem, *Contribuţii la cunoaşterea grupului Suciu de Sus în contextul epocii bronzului din Crişana. - Contribution a la connaissance du groupe Suciu de Sus dans le contexte de l'époque du bronze de Crişana*. Stud. Cerc. Ist. Veche 21, 1970, 287-293.
-1977: idem, *Depozitul de bronzuri de la Mişca. - Le dépôt de bronzes de Mişca*. Stud. Cerc. Ist. Veche 28, 1977, 55-70.
Chidioşan/Emödi 1981: N. Chidioşan/ I. Emödi, *O descoperire de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul Hallstattului în peştera Mişidului, com. Şuncuiuş, jud. Bihor. - Une découverte de la fin de l'âge du bronze et du début du Hallstattien dans la grotte du Mişid, comm. de Şuncuiuş, dép. de Bihor*. Thraco-Dacica 2, 1981, 161-167.

-1982: idem, *Grupul cultural Igrița de la sfîrșitul epocii bronzului. - Le groupe culturel d'Igrița de la fin de l'âge du bronze.* Crisia 12, 1982, 61-86.
-1983: idem, *Descoperirile arheologice din peștera Izbîndiș (comuna Șuncuiuș) aparținînd grupului cultural Igrița. - Les découvertes archéologiques de la grotte Izbîndiș (commune de Șuncuiuș) appartenant au groupe culturel Igrița.* Crisia 13, 1983, 17-32.
Comșa 1966: E. Comșa, *Le dépôt en bronze de Cioclovina (Carpates Méridionales).* Acta Arch. Carpathica 8, 1966, 169-174.
Csányi 1982: *Bronzkor.* In: *Szolnok megye története a régészeti leletek tükrében (Ausstellungskatalog),* Szolnok 1982.
Csányi/Tárnoki 1992: M. Csányi/ J. Tárnoki, *Túrkeve-Terehalom.* In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiß (Austellungskatalog*), Frankfurt a. Main 1992, 159-165.
Dömötör 1897: L. Dömötör, *Öskori leletek Arad és Temes megyében.* Arch. Ért. 17, 1897, 261-264.
Dumitrașcu 1969: S. Dumitrașcu, *Săpăturile arheologice de la Unimăt . - Archäologische Ausgrabungen in Unimăt.* Stud. Com. Satu Mare 1969, 41-47.
-1979: idem, *Raport asupra săpăturilor arheologice din anul 1978 de la Biharea.* Mat. Cerc. Arh. 13, 1979, 297-307.
-1980: idem, *Săpăturile arheologice de la Biharea. - Report on the Archaeological Excavations from Biharea.* Mat. Cerc. Arh. 14, 1980, 137-145.
-1983 a: idem, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Biharea. - Rapport sur les fouilles archéologiques de Biharea.* Mat. Cerc. Arh. 15, 367-374.
-1983 b: idem, *O nouă cultură arheologică protoistorică recent descoperită și studiată: cultura Biharea (Br CD-Ha A_1). - Une nouvelle civilisation archéologique protohistorique récemment découverte et étudiée: la civilisation Biharea (Br CD-Ha A_1).* Carpica 15, 1983, 105-116.
-1992: idem, *Depozitul de bronzuri nr. 2 de la Șuncuiuș, județul Bihor. - Le dépôt de bronzes No. 2 de Șuncuiuș, département de Bihor.* Analele Universității din Oradea 2, 1992, 3-12.
-1994: idem, Biharea I. *Săpăturile arheologice din anii 1973-1980.* Oradea 1994.
Dumitrașcu/Crișan 1989: S. Dumitrașcu/ I. Crișan, *Depozitul de bronzuri de la Șuncuiuș, județul Bihor. - Le dépôt de bronzes de Șuncuiuș, dép. de Bihor.* Crisia 19, 1989, 17-118.
Dumitrașcu/Emödi 1980: S. Dumitrașcu/ I. Emödi, *Materiale arheologice de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului descoperite la Biharea. - Archaeological Material from the End of the Age of Bronze and the Beginning of the Iron Age Reveled at Biharea.* Acta Mus. Porolissensis 4, 1980, 47-55.
-1981: idem, *Descoperiri arheologice hallstattiene de la Biharea. - Découvertes archéologiques hallstattiennes de Biharea.* Ziridava 13, 1981, 75-109.
Emödi 1978: I. Emödi, *Noi date privind depozitul de la Cioclovina. - Neue Angaben über das Depot aus Cioclovina.* Stud. Cerc. Ist. Veche, 29, 1978, 481-495.
-1979 a: idem, *O groapă rituală de la sfîrșitul epocii bronzului descoperită la Oradea. - Une fosse rituelle de la fin de l'âge de bronze découverte a Oradea.* Crisia 9, 1979, 735-743.
-1979 b: idem, *O locuință de la sfîrșitul epocii bronzului descoperită la Oradea.* Lucrări științifice Inst. Ped. Oradea 1979, 149-153.
-1980: idem, *Necropola de la sfîrșitul epocii bronzului din peștera Igrița. - Das spätbronzezeitliche Grabfeld der Igrița-Höhle.* Stud. Cerc. Ist. Veche 31, 1980, 229-273.

Furmánek 1980: V. Furmánek, *Die Anhänger in der Slowakei.* PBF XI 3, München 1980.
Gumă 1993: M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României.* Bucureşti 1993.
-1997: idem, *Epoca bronzului în Banat.* Timişoara 1997.
Hajek 1961: L. Hajek, *Zur relativen Chronologie des Äneolithikum und der Bronzezeit in der Ostslowakei.* In: *Kommission für das Äneolithikum und die ältere Bronzezeit* Nitra 1958, Bratislava 1961, 59-76.
Hampel 1886; 1892: J. Hampel, *A bronzkor emlékei Magyarhonban.* Bd. 1-2. Budapest 1886, 1892.
Holste 1951: F. Holste, *Hortfunde Südosteuropas.* Marburg/Lahn 1951.
Horedt 1967: K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat din Transilvania. - Probleme der jüngbronzezeitlichen Keramik in Transsilvanien.* Stud. Com. Sibiu 13, 1967, 137-156.
-1988: idem, *Zur Zeitstellung der Otomani- und der Wietenbergkultur.* Germania 66, 1988, 155-161.
Hüttel 1978: H.-G. Hüttel, *Zur Enddatierung der Otomani- und Wietenberg Kultur.* Germania 56, 1978, 424-433.
Ignat 1984: D. Ignat, *Aşezarea de la sfîrşitul epocii bronzului de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor). - L'habitat de la fin de l'âge du bronze de Suplacu de Barcău (dép. de Bihor).* Crisia 14, 1984, 9-26.
Kacsó 1975: C. Kacsó, *Contributions á la connaissance de la culture Suciu de Sus á la lumiére des recherches faites á Lăpuş .* Dacia N.F. 19, 1975, 45-68.
-1987: idem, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suciu de Sus-Kultur.* Dacia N.F. 31, 1987, 51-75.
-1990: idem, *Bronzul tîrziu în nord-vestul României.* Symposia Thracologica 8, 1990, 41-50.
-1995: idem, *Der Hortfund von Arpăşel, Kr. Bihor. In: T. Soroceanu (Hgb.), Bronzefunde aus Rumänien,* PAS 10, Berlin 1995, 81-130.
v. Károlyi 1968: L. v. Károlyi, *Archäologische Funde aus Ungarn.* Berliner Jahrb. Vor- u. Frühgesch. 8, 1968, 77-98.
Kemenczei 1963: T. Kemenczei, *Adatok Eszak-Magyarország késöbronzkori történetéhez. - Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in Nordungarn.* Arch. Ért. 90, 1963, 169-188.
-1991: idem, *A pécskai/Pecica második bronzlelet. - Der zweite Depotfund von Pecica/Pécska.* Fol. Arch. 42, 1991, 27-48.
Kenner 1863: F. Kenner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie (1859-1861).* Archiv österr. Geschichtsquellen 29, 1863, 185-337.
Kovács 1970: T. Kovács, *A hajdubagosi bronzkori temetö. - Bronze Age Cemetery at Hajdubagos.* Fol. Arch. 21, 1970, 27-47.
-1992 a: idem, *Bestattungssitten der Füzesabony-Kultur und das Gräberfeld von Tiszafüred-Majoroshalom.* In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiß (Ausstellungskatalog), Frankfurt a. Main, 1992, 96-98.
-1992 b: idem, Tiszafüred-Ásotthalom. In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiß (Ausstellungskatalog), Frankfurt a. Main 1992, 131-133.
Középesy 1901: Gy. Középesy, *Régészeti kutatások Ér-Köbölkuton Biharvármegyében.* Arch. Ért. 21, 1901, 363-368.
Kuzsinszky 1888: B. Kuzsinszky, *Délvidéki és erdélyi muzeumok.* Arch. Ért. 8, 1888, 336-343.

Lakó 1983: E. Lakó, *Repertoriul topografic al epocii bronzului şi al Hallstattului timpuriu în judeţul Sălaj. - The Topographical Catalogue of the Bronze Age and Early Iron Age in Sălaj District.* Acta Mus. Porolissensis 7, 69-100.

-1986: idem, *Date noi pentru completarea celor trei repertorii privind epoca comunei primitive din Sălaj. - Addenda to the Repertories of Praehistorical Finds from Sălaj County.* Acta Mus. Porolissensis 10, 1986, 47-59.

-1987: idem, *Piese de bronz din aşezarea de cultura Otomani de la Crasna (jud. Sălaj). Bronze Items of the Otomani-Culture in the Settlement of Crasna (Sălaj County).* Acta Mus. Porolissensis 11, 1987, 77-81.

Lakó/Rad 1988: E. Lakó/ V. Rad, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Cehei-Mişig (jud. Sălaj). - Preliminary Report on the Archaeological Researches at Cehei-Mişig (Sălaj County).* Acta Mus. Porolissensis 12, 1988, 85-89.

Miclea/Florescu 1980: I. Miclea/R. Florescu, *Preistoria Daciei.* Bucureşti 1980.

Moga 1948: M. Moga, *Dépôt de Guruslău (dép. de Sălaj).* Dacia 11-12, 1945-1947 (1948), 257-264.

Morintz 1978: S. Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spaţiul carpato-balcanic.* Bucureşti 1978.

Nánási 1974: Z. Nánási, *Repertoriul obiectelor de bronz din Muzeul de Istorie de la Săcuieni. - Répertoire des objets de bronze du Musée Historique de Săcuieni.* Crisia 4, 1974, 177-184.

Németi 1969: I. Németi, *Descoperiri funerare din epoca bronzului în jurul Careiului. - Grabfunde der Bronzezeit aus der Umgebung der Stadt Carei (Kreis Satu Mare).* Stud. Com. Satu Mare 1969, 57-71.

-1978: idem, *Descoperiri de la sfîrşitul epocii bronzului în zona Careiului. - Découvertes de la fin de l'époque de bronze aux environs de Carei.* Stud. Cerc. Ist. Veche 29, 1978, 99-122.

-1987: idem, *Contribuţii la cunoaşterea sfîrşitului epocii bronzului din nord-vestul României.* Symposia Thracologica 5, 1987, 110-111.

-1990: idem, *Contribuţii la cunoaşterea sfîrşitului epocii bronzului din nord-vestul României. - Beiträge zur Erforschung der Spätbronzezeit in Nordwestrumänien.* Stud. Cerc. Ist. Veche 41, 1990, 19-54.

Novotná 1980: M. Novotná, *Die Nadeln in der Slowakei.* PBF XIII 6. München 1980.

Olexa 1992: L. Olexa, *Náleziská z doby bronzovej v Niznej Myšli. Predbezná správa o výsledkoch výskumu opevnených sídlisk a pohrebiska otomanskej kultúry. - Fundstelle aus der Bronzezeit in Nizna Mišl'a. Vorbericht über die Grabungsergebnisse auf befestigen Siedlungen und einem Gräberfeld der Otomani-Kultur.* Slov. Arch. 40, 1992, 189-204.

Ordentlich 1963: I. Ordentlich, *Poselenia v Otomani v svete poslednih raskopok.* Dacia N.F. 7, 1963, 115-138.

-1966: idem, *Un depozit de vase de tip Otomani de la Valea lui Mihai. - Ein Verwahrfund von Gefässen vom Typ Otomani aus Valea lui Mihai*, Region Crişana. St. Com. Sibiu 12, 1966, 181-197.

-1968: idem, Depozitul de bronzuri de la Otomani. - *Der Bronzedepotfund aus Otomani.* Acta Mus. Napocensis 5, 1968, 397-404.

-1970: idem, *Die chronologische Gliederung der Otomani-Kultur auf dem rumänischen Gebiet und ihre wichtigsten Merkmale.* Dacia N.F. 14, 1970, 83-97.

Petrescu-Dîmboviţa 1977: M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România.* Bucureşti 1977.

-1978: idem, *Die Sicheln in Rumänien mit dem Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens.* PBF XVIII 1. München 1978.

Polla 1960: B. Polla, *Birituálne füzesabonyské pohrebisko v Streda nad Bodrogom.* In: B. Chropovsky, M. Dušek, B. Polla, *Pohrebiska so starsej doby bronzovej na Slovensku* I. Bratislava 1960, 299-386.
Posta 1918: B. Posta, *Kilényi Hugo régiség-gyüjteménye.* Dolgozatok-Kolozsvár 9, 1918, 109-216.
Repertoriul 1974: *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură şi artă din judeţul Bihor.* Oradea 1974.
Rihovský 1979: J. Rihovský, *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet.* PBF XIII 5. München 1970.
Roska 1941: M. Roska, *A gyulavarsándi (Arad m.) Laposhalom rétegtani viszonyai. - La stratigraphie de la coline "Laposhalom" de Gyulavarsánd (dép. Arad).* Fol. Arch. 3-4, 1941, 45-61.
-1942: idem, *Erdély régészeti repertóriuma.* I. Oskor. Kolozsvár 1942.
-1943: idem, *A kolozsgyulai bronzlelet (Kolozs vm.). - Der Bronzefund von Kolozsgyula (Kom. Kolozs).* Közlemények-Kolozsvár 3, 1943, 127-133.
Rusu 1963: M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit.* Dacia N.F. 7, 1963, 177-210
Schumacher-Matthäus 1985: G. Schumacher-Matthäus, *Studien zu bronzezeitlichen Schmuchtrachten im Karpatenbecken.* Mainz 1985.
Smith 1927: R.A. Smith, *Antiquities of the Bronze Age from Hungary.* The Brittish Mus. Quart.1, 1926-1927.
Soroceanu 1995: T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen. Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten.* In: T. Soroceanu (Hgb.), *Bronzefunde aus Rumänien.* PAS 10, Berlin 1995, 15-80.
Téglás 1886: G. Téglás, *A potsági (Aranyosm.) bronzleletröl.* Arch. Ért. 6, 1886, 148-151.
Vladár 1975: J. Vladár, *Spišsky Štvrtok, befestigte Siedlung der Otomani-Kultur.* In III. Internationaler Kongress für slavische Archäologie, Bratislava 7.-14. September 1975, Nitra 1975, 3-24.
Vulpe 1972: A. Vulpe, *Rezension zu B. Hänsel, Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken.* Dacia N.F. 16, 1972, 414-419.

Lista ilustraţiilor

Fig. 1 - Descoperiri din Bronzul târziu în nord-vestul României.
Pl. I - Pişcolt-Nisipărie. 1. Pandantiv în formă de potcoavă. 2-9. Ceramică Cehăluţ.
Pl. II - Pişcolt-Nisipărie. Ceramică Cehăluţ.
Pl. III - Pişcolt-Nisipărie. Ceramică Cehăluţ.
Pl. IV - 1. Pişcolt-Nisipărie. 2-4. Ciumeşti-Bostănărie/Tökös. 5-6. Curtuişeni-Dâmbul ars. Ceramică Cehăluţ.
Pl. V - Acâş-Crasna Veche. Ceramică Cehăluţ.
Pl. VI - Acâş-Crasna Veche. Ceramică Cehăluţ.
Pl. VII - Acâş-Crasna Veche. Ceramică Cehăluţ.
Pl. VIII - Acâş-Crasna Veche. Ceramică Cehăluţ.
Pl. IX - 1-2. Acâş-Crasna Veche. Idoli din lut ars. 3-8. Valea lui Mihai. Ceramică Cehăluţ.
Pl. X - Valea lui Mihai. Ceramică Cehăluţ.
Pl. XI - Valea lui Mihai. Ceramică Cehăluţ.
Pl. XII - 1. Ciumeşti-Cimitirul Catolic/Katolikus Temetö. 2. Ciumeşti-Bostănărie/Tökös. Ceramică Cehăluţ.

Die Endphase der Otomani-kultur und die darauffolgende kulturelle Entwicklung im Nordwesten Rumäniens

(Zusammenfassung)

Der jüngste Ausdruck der Otomani-Entwicklung im Nordwesten Rumäniens ist das Gefäßdepot von Valea lui Mihai. In diesem Gebiet erschienen solche Funde noch in Otomani-Cetatea de pământ/Földvár, Vărşand-Movila dintre vii/Laposhalom und, wahrscheinlich, Crasna-Csereoldal.

Das Vorhandensein bloß einer sehr geringen Anzahl der Fundstellen, die der letzten Etappe der Otomani-Besiedlung im Nordwesten Rumäniens zugeschrieben werden können, spiegelt vermutlich eine historische Realität wider, u.zw. eine gewisse Entvölkerung der Zone.

Eine massive Verlagerung der Otomani-Gemeinschaften ist aber auch früher geschehen, als die Siedlungen wie jene von Carei-Bobald/Bobáld, Tiream-Holmul Cânepii/ Kenderhalom, Pir-Curtea Cetății/Várudvar oder das Gräberfeld von Pir-Cetate/Vársziget aufgelassen wurden. Dieser Prozeß war sehr wahrscheinlich im Zusammenhang mit der gleichzeitigen, intensiven Bevölkerung des oberen Theißgebietes, was zur Verstärkung der Suciu de Sus-Gemeinschaften geführt hat.

Eine umgekehrte Bewegung, aus dem Suciu de Sus-Territorium nach Westen, Südwesten hin, hat, zusammen mit den aus Süden und Westen gekommenen Impulsen oder Verschiebungen der HGK-Population, am Ende der Koszider Periode, das Erlöschen der Otomani-Kultur herbeigefürt. Die Otomani-Stämme sind aber nicht spurlos verschwunden, sondern haben zur Gestaltung zweier neuen kulturellen Aspekte beigetragen, u.zw. der Cehăluț- und Igrița-Gruppen.

Der Verfassen lege die Hauptcharakteristiken beider Gruppen vor und stellt fest, daß sie in die ersten zwei Stuffen der transsilvanischen Spätbronzezeit datiert werden.

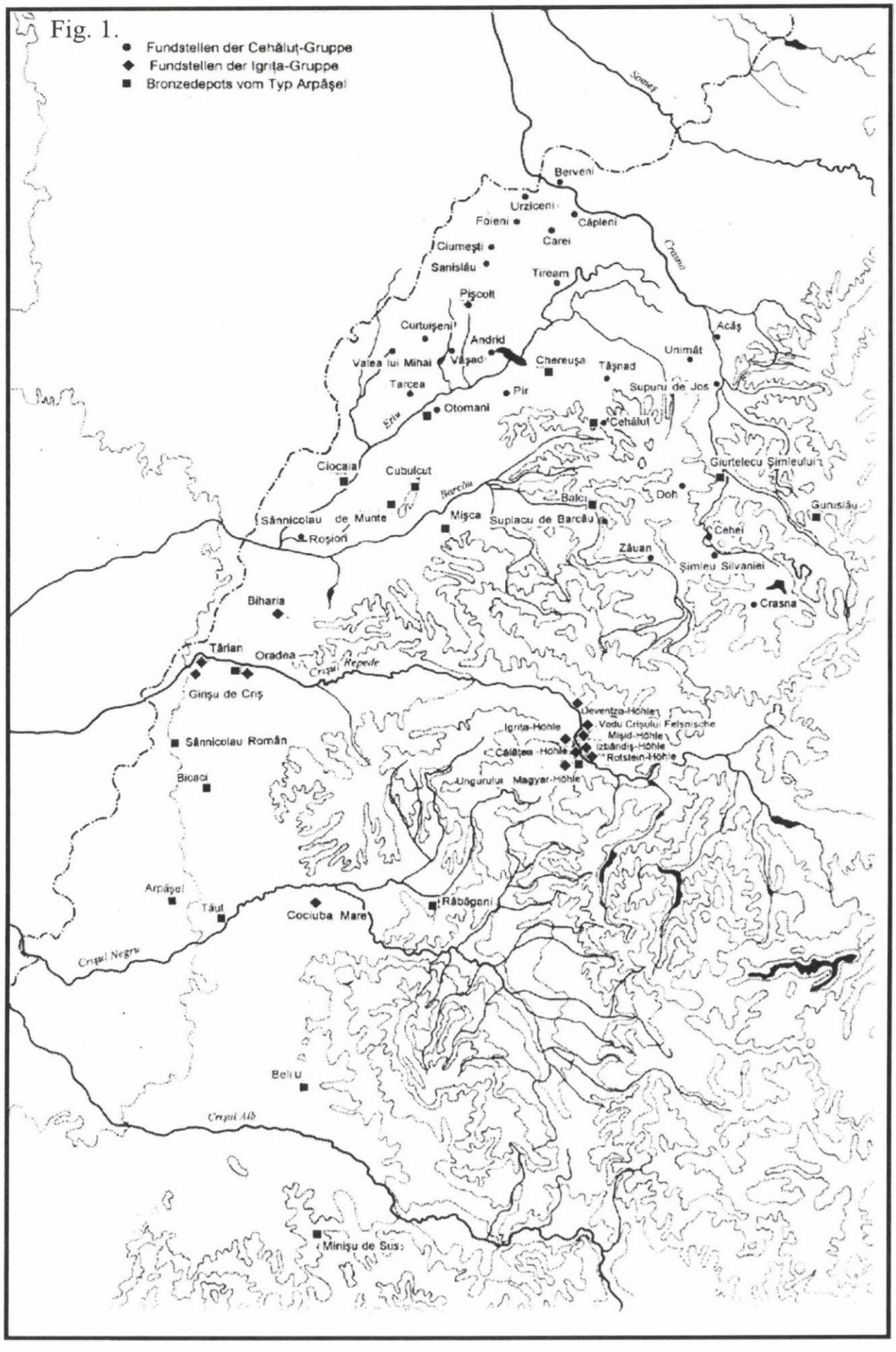
Fig. 1.
Fundstellen der Cehăluț-Gruppe
Fundstellen der Igrița-Gruppe
Bronzedepots vom Typ Arpășel
Someș
Berveni
Urziceni
Foieni
Căpleni
Carei
Ciumești
Sanislău
Tiream
Crasna
Pișcolt
Curtușeni
Andrid
Acâș
Valea lui Mihai
Vășad
Chereușa
Tășnad
Unimăt
Tarcea
Pir
Supuru de Jos
Otomani
Ier
Cehăluț
Ciocaia
Cubulcut
Giurtelecu Șimleului
Barcău
Doh
Balc
Sânnicolau de Munte
Mișca
Suplacu de Barcău
Gurușlău
Roșioni
Cehei
Zăuan
Șimleu Silvaniei
Biharia
Crasna
Tărian
Oradea
Crișul Repede
Ginșu de Criș
Deventza-Höhle
Vadu Crișului Felsnische
Igrita-Höhle
Mișid-Höhle
Sânnicolau Român
Izbândiș-Höhle
Călățea -Höhle
Rotstein-Höhle
Bicaci
Ungurului Magyar-Höhle
Arpășel
Răbăgani
Tăut
Cociuba Mare
Crișul Negru
Beliu
Crișul Alb
Minișu de Sus

Planşa I.

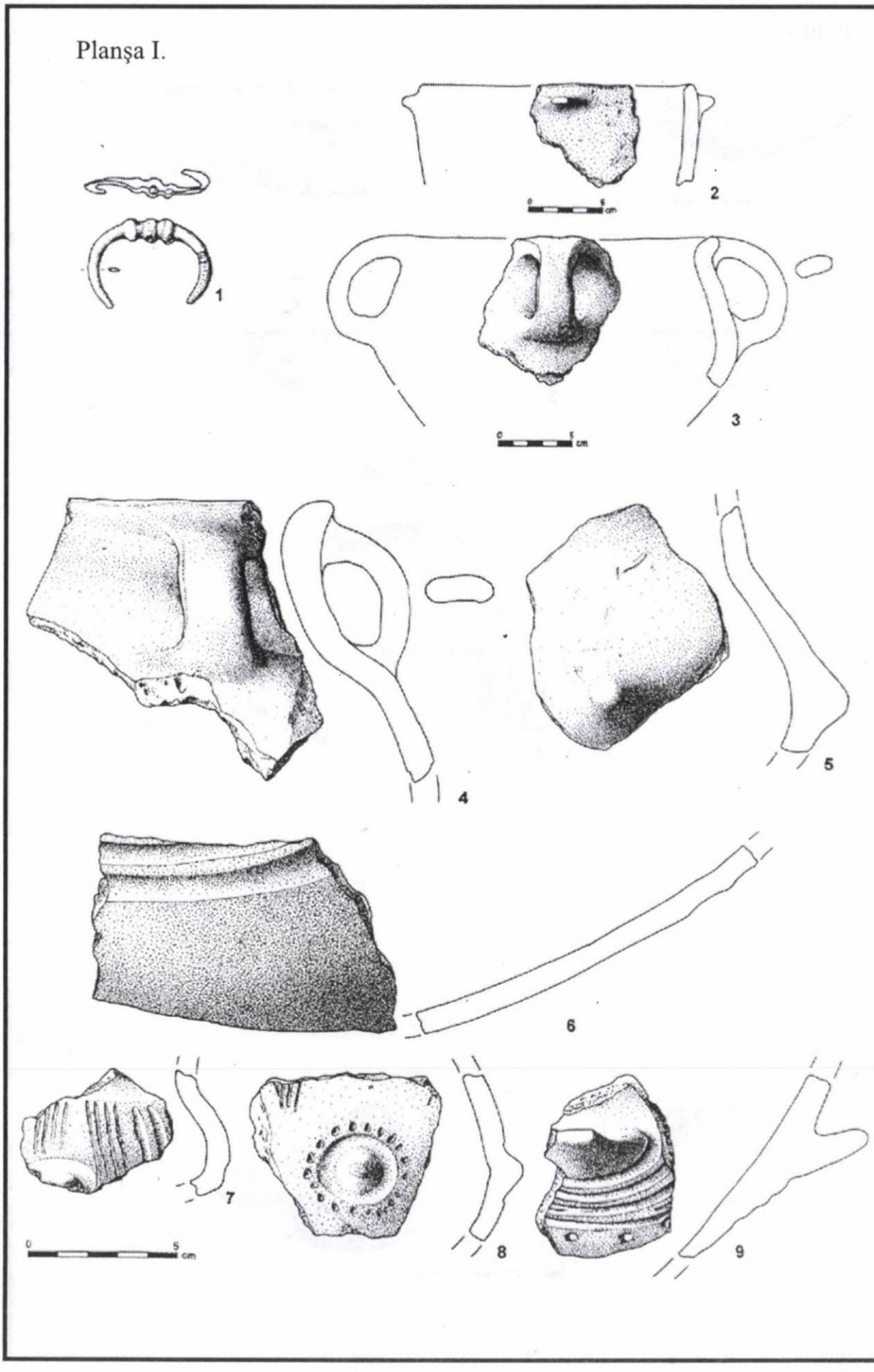

Planşa II.

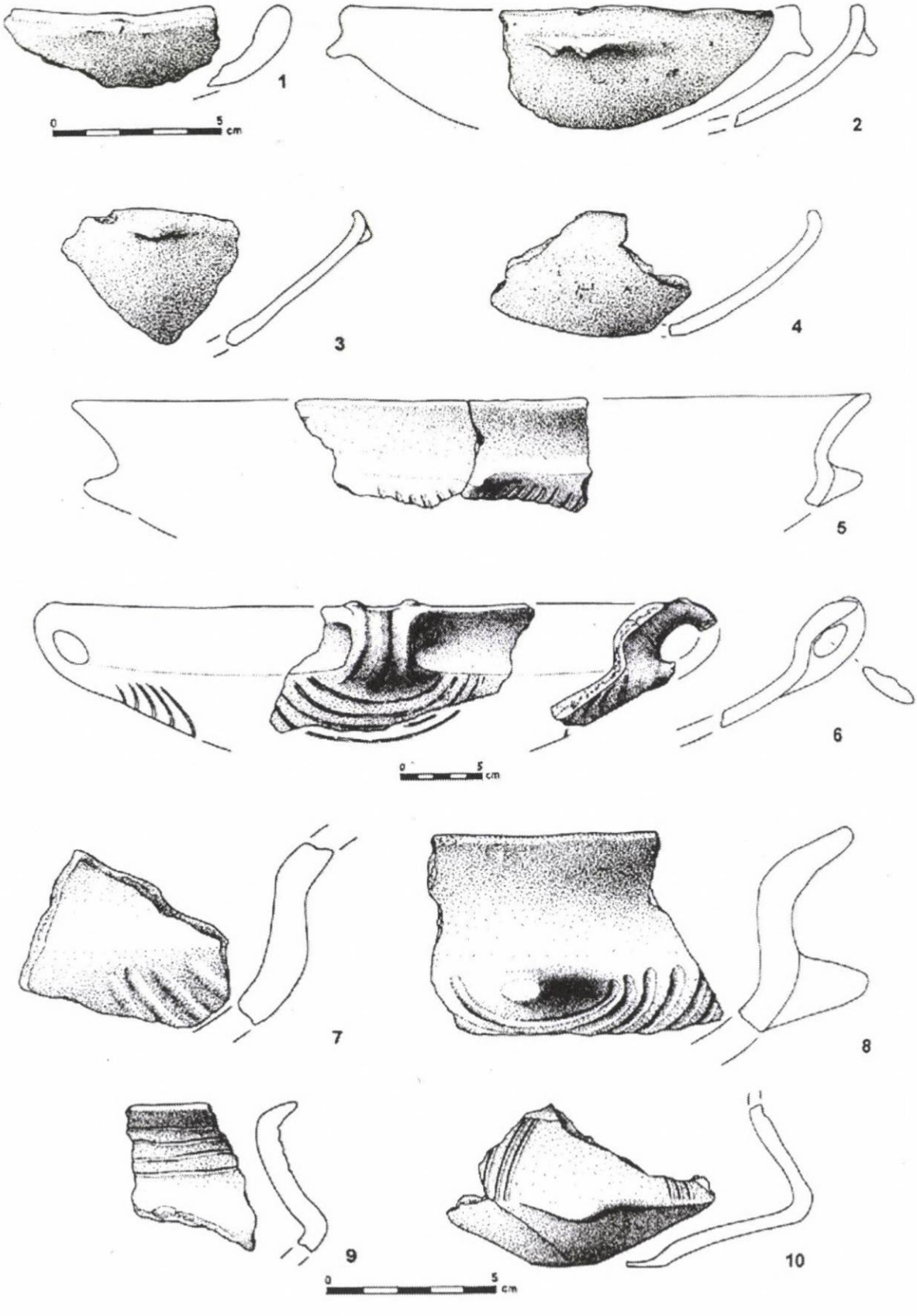

Planşa III.

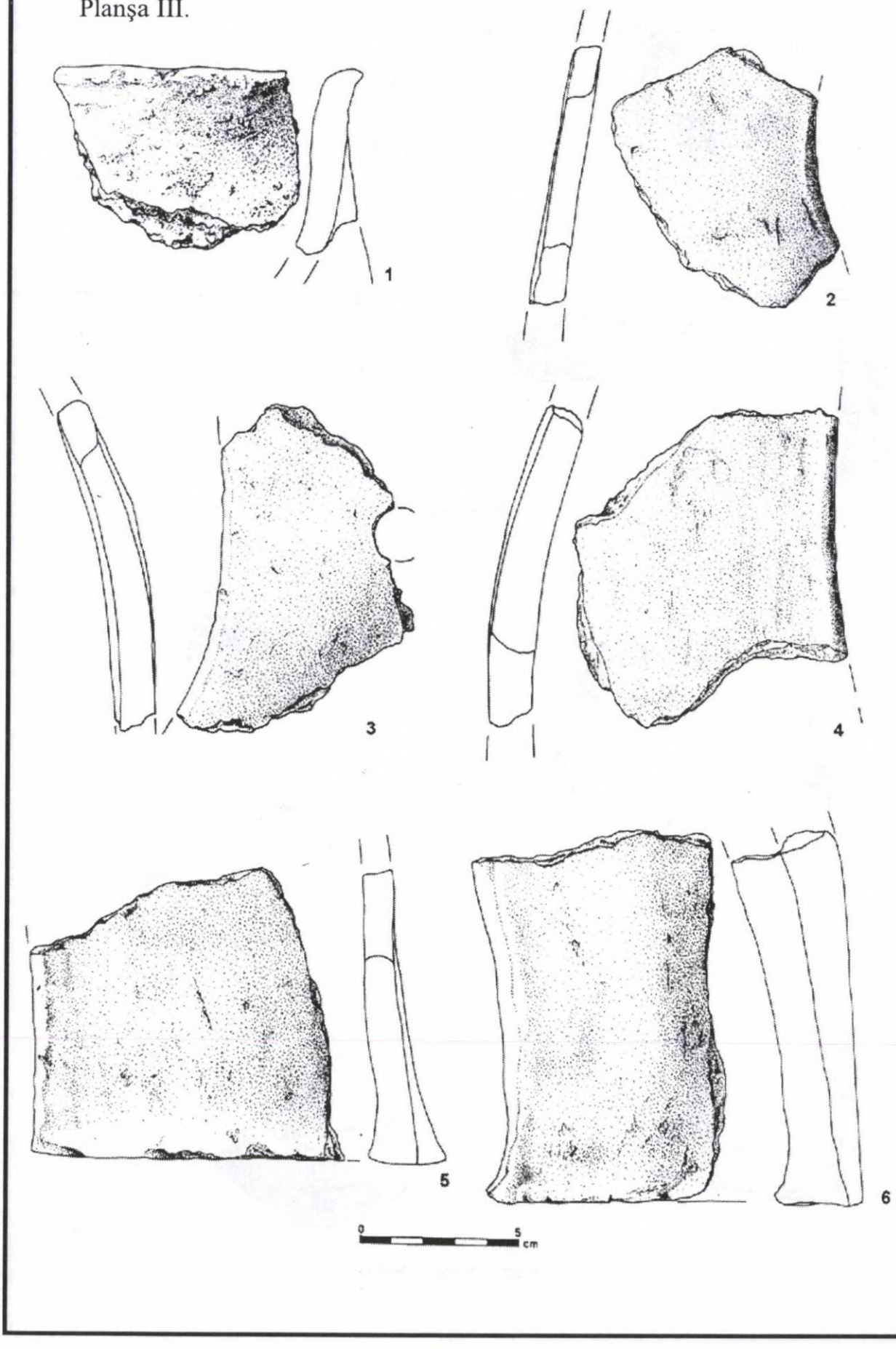

Planşa IV.

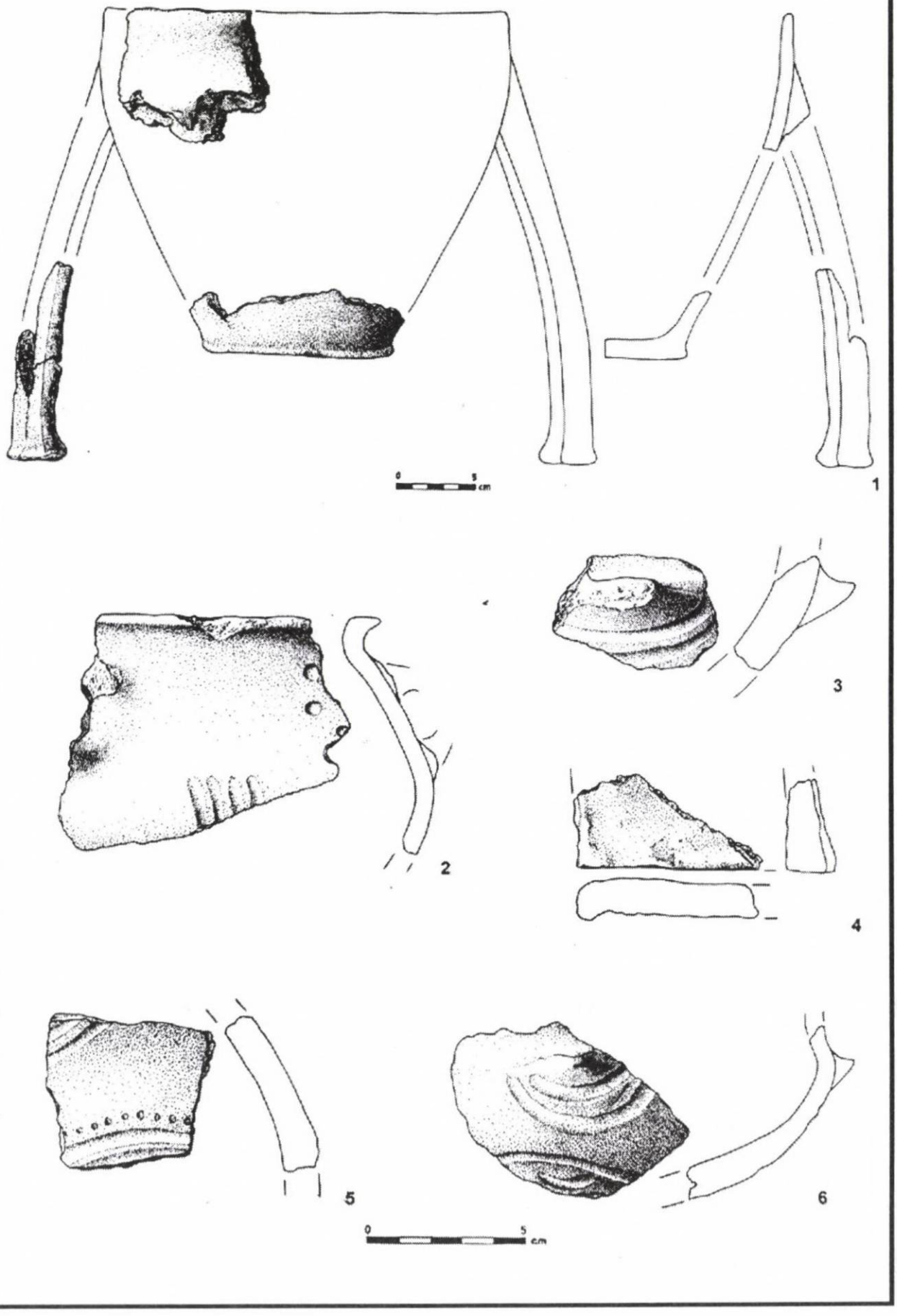

Planşa V.

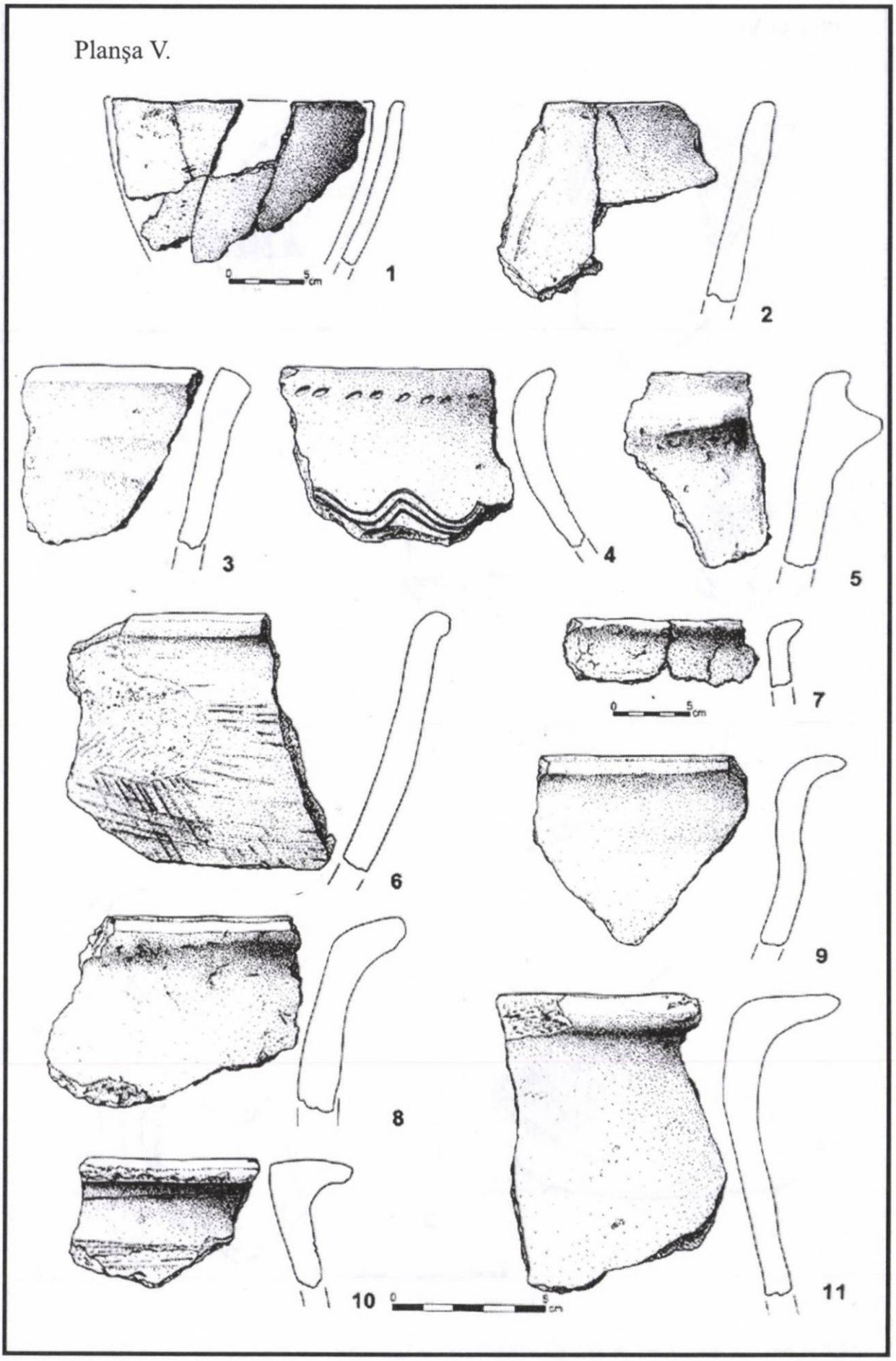

Planşa VI.

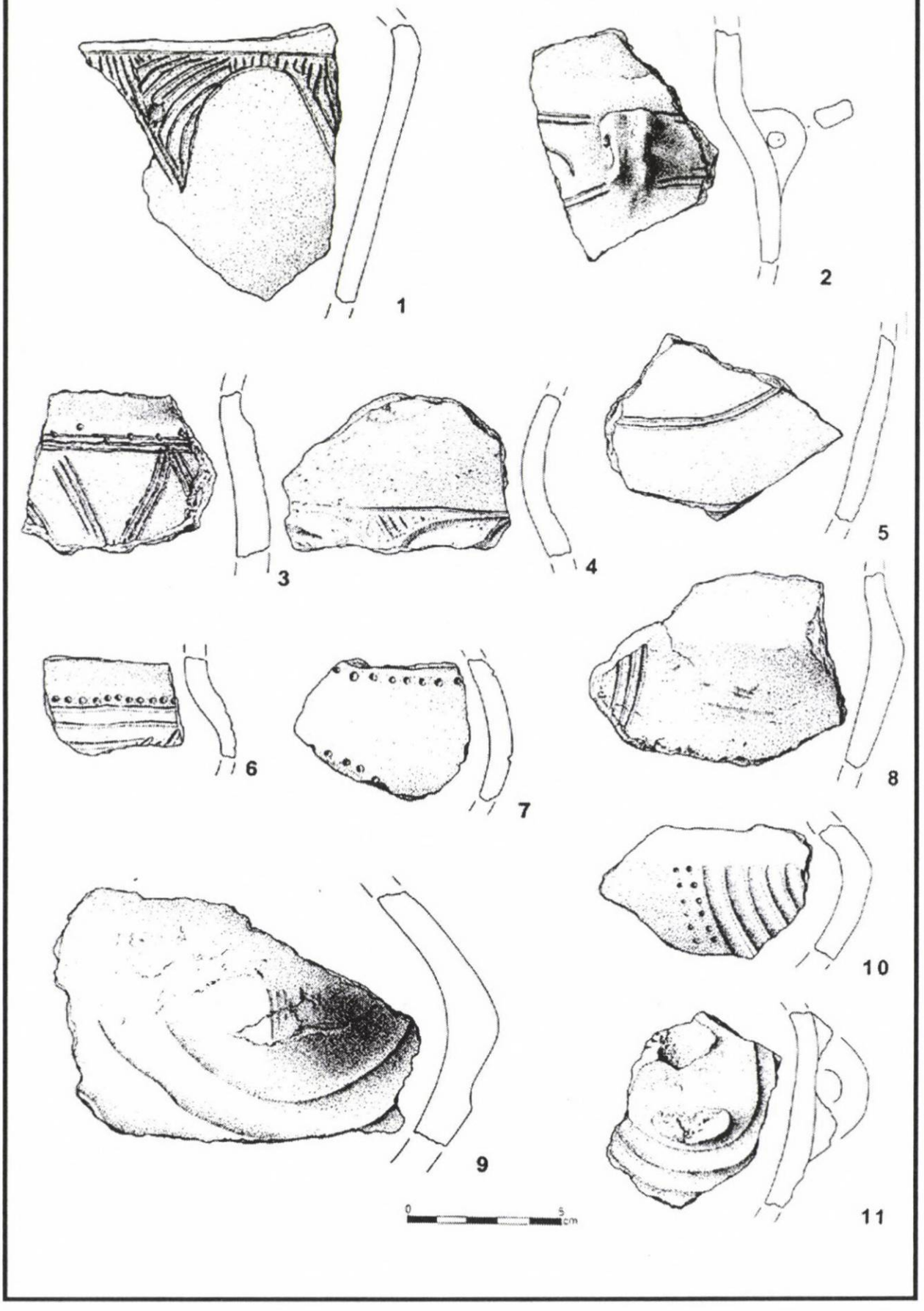

Planşa VII.

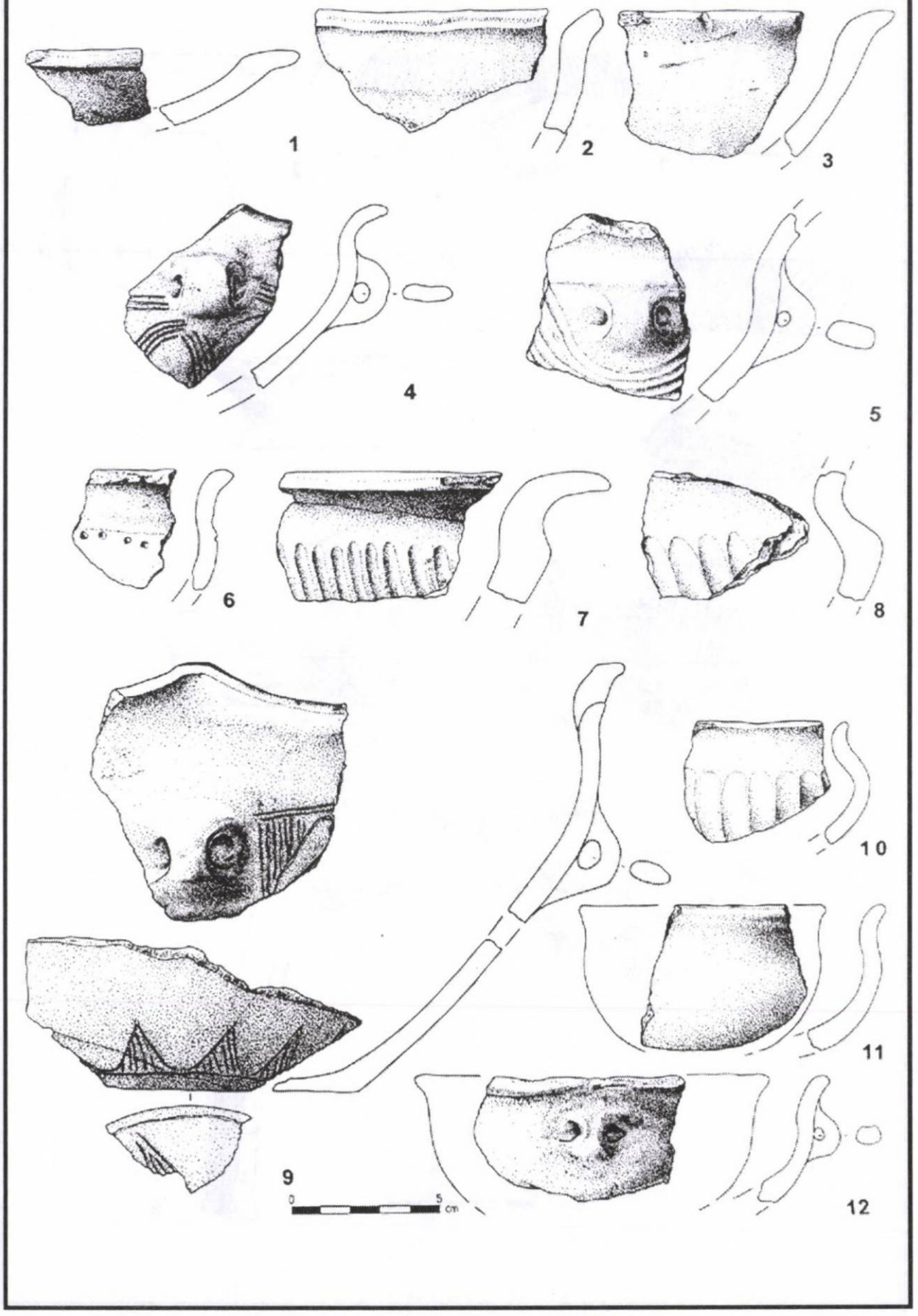

Planşa VIII.

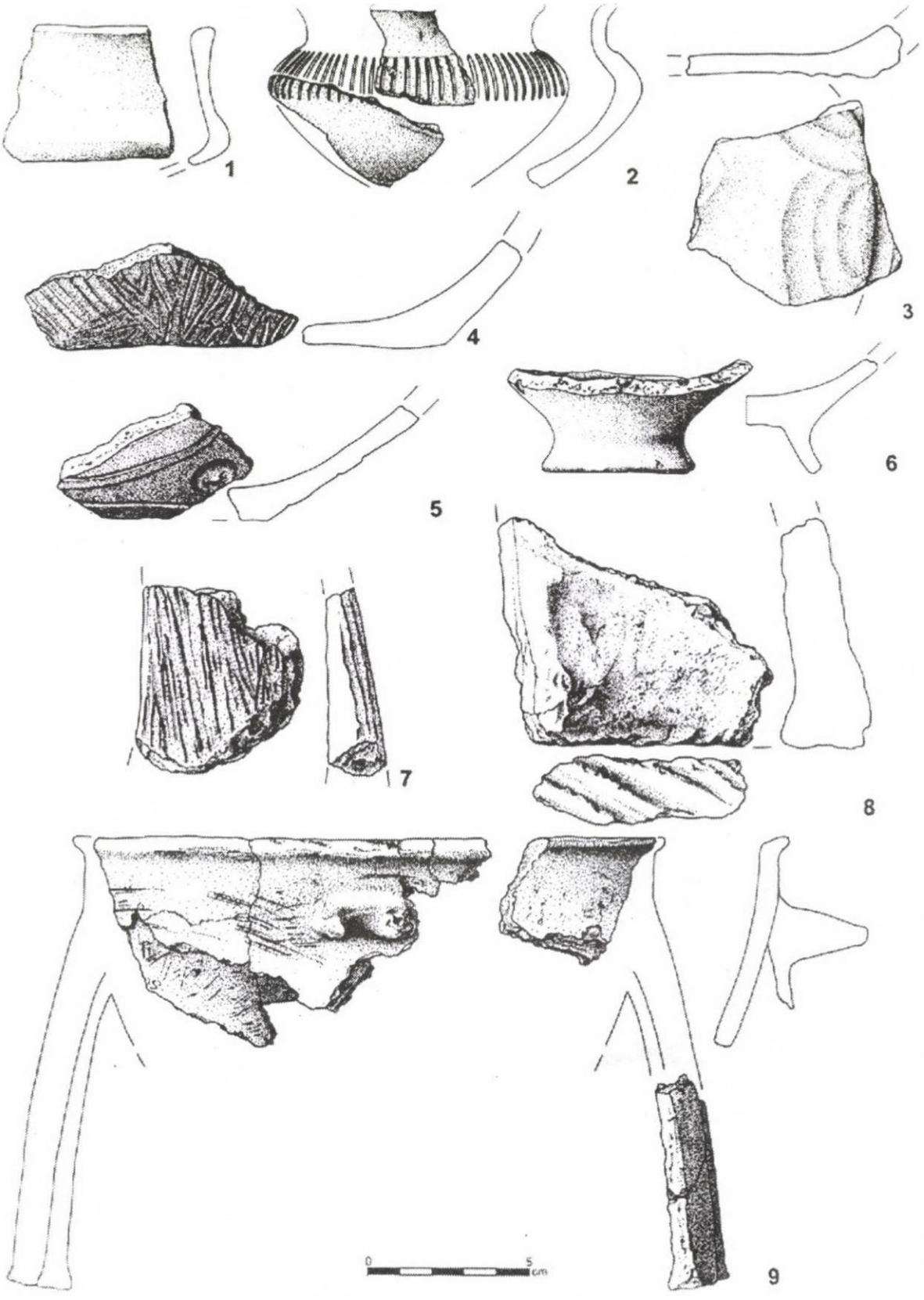

Planşa IX.

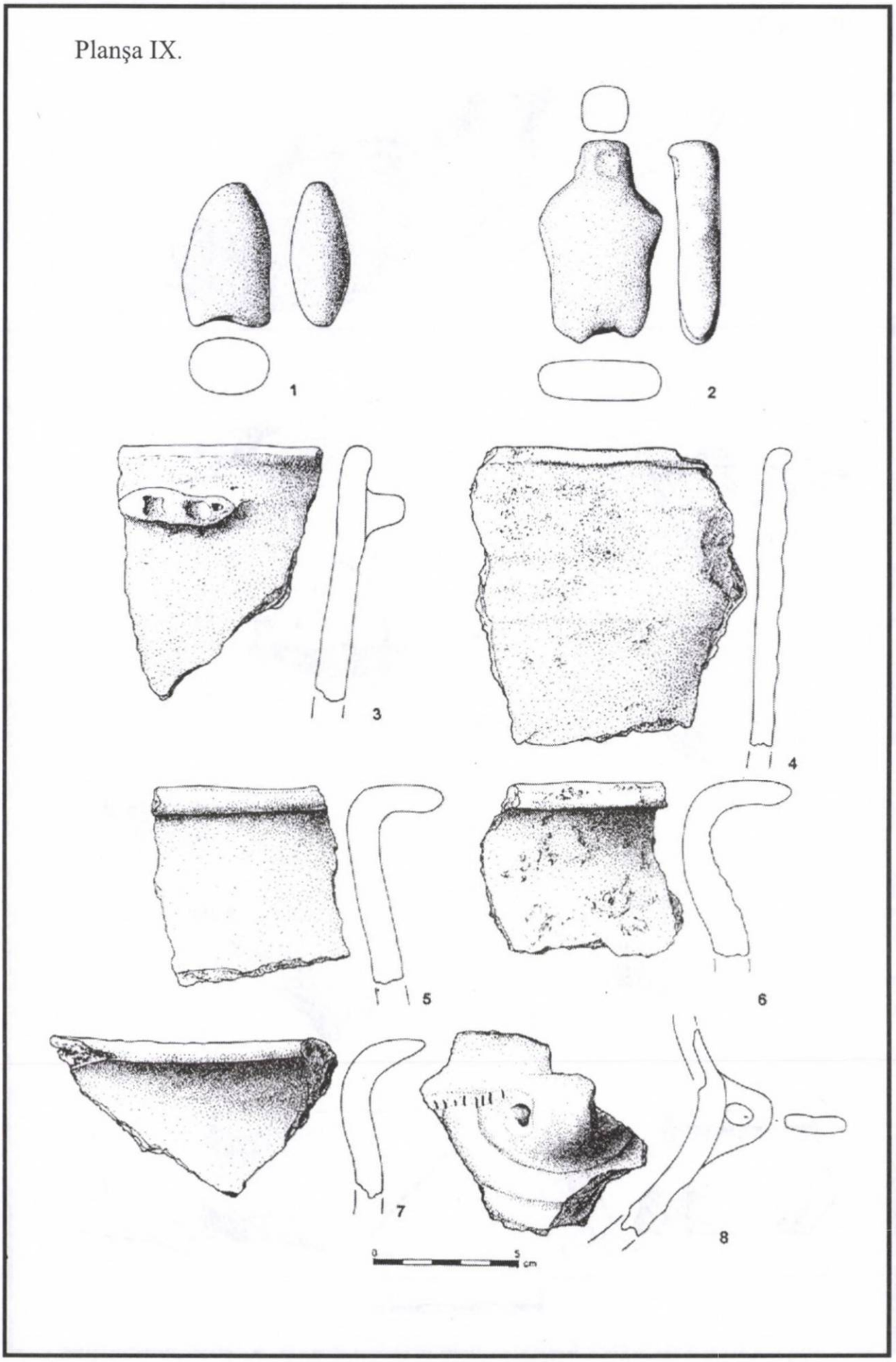

Planşa X.

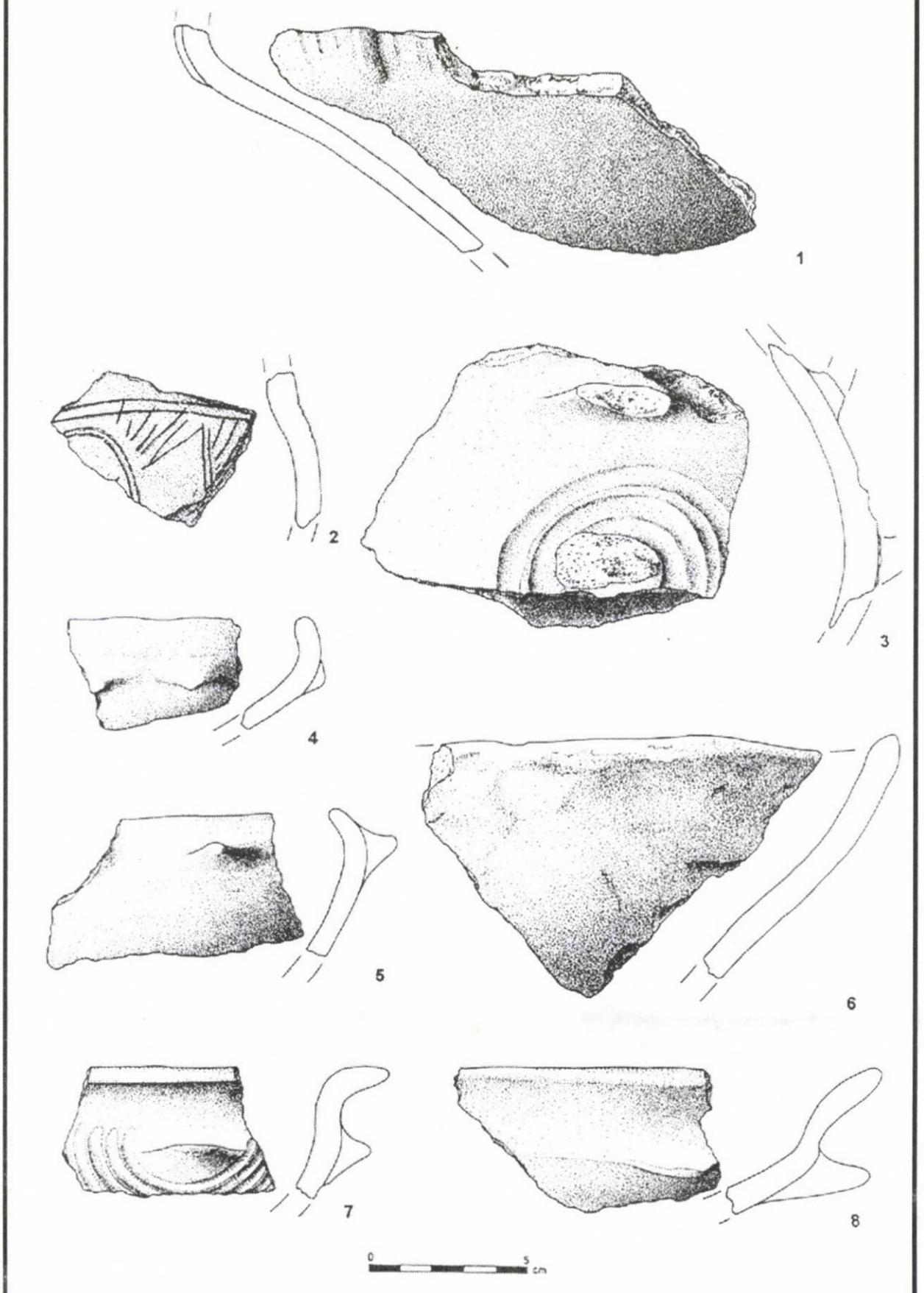

Planşa XI.

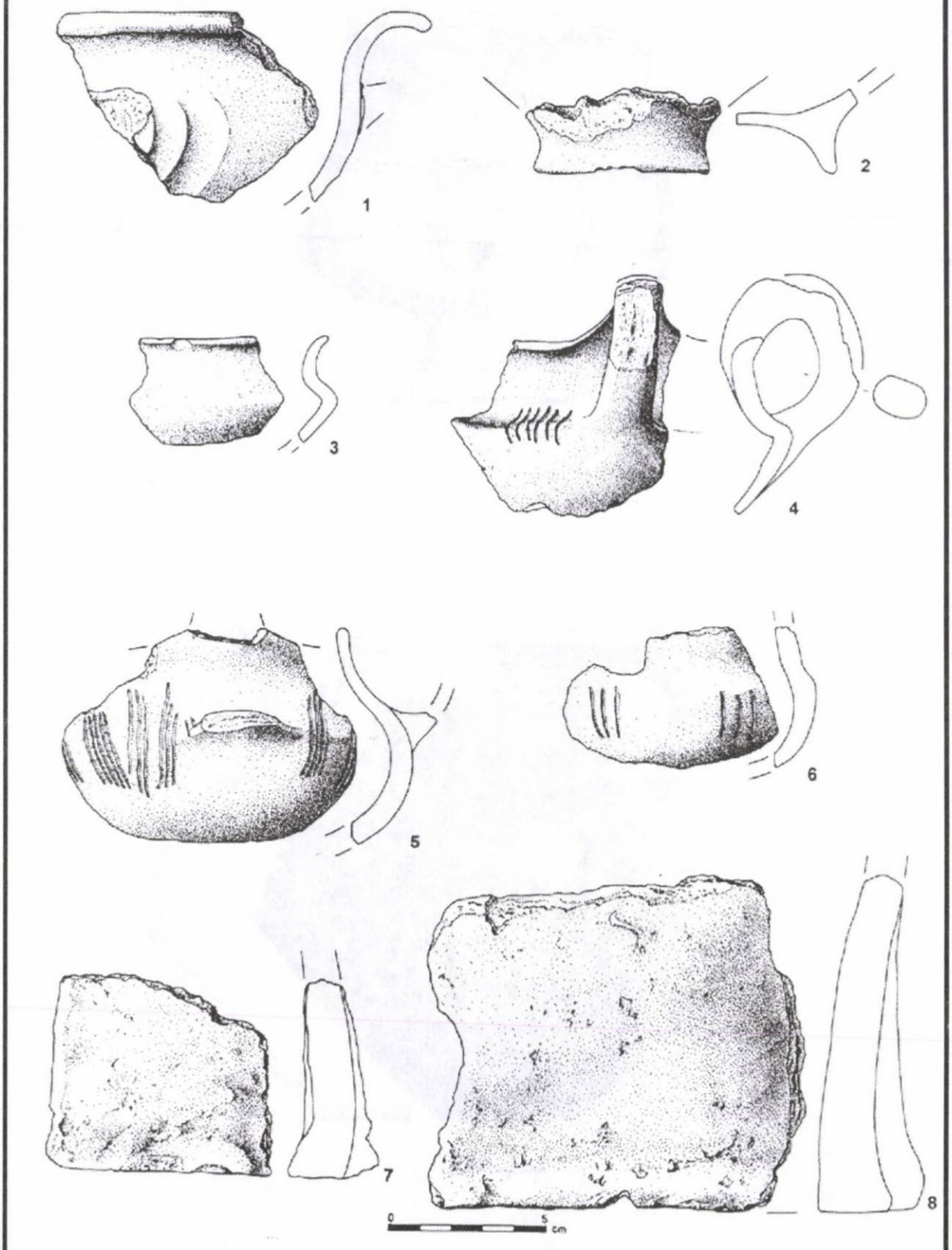

Planşa XII.

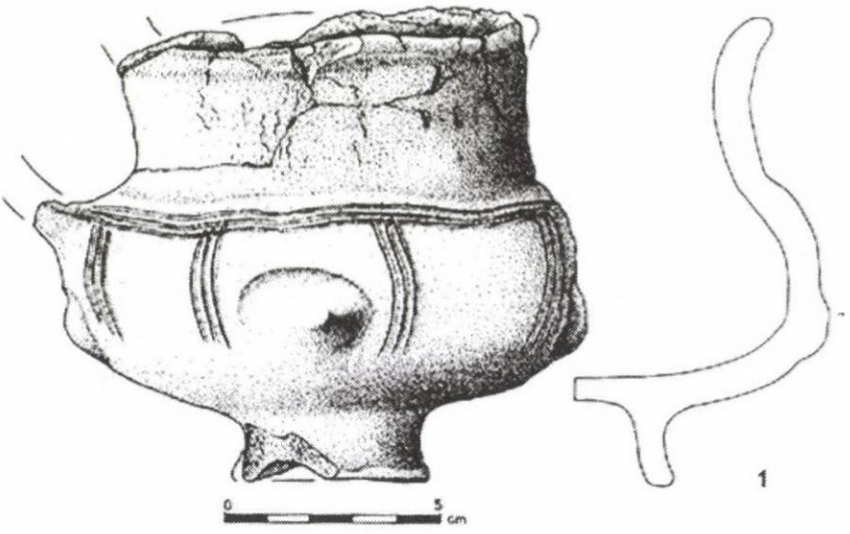

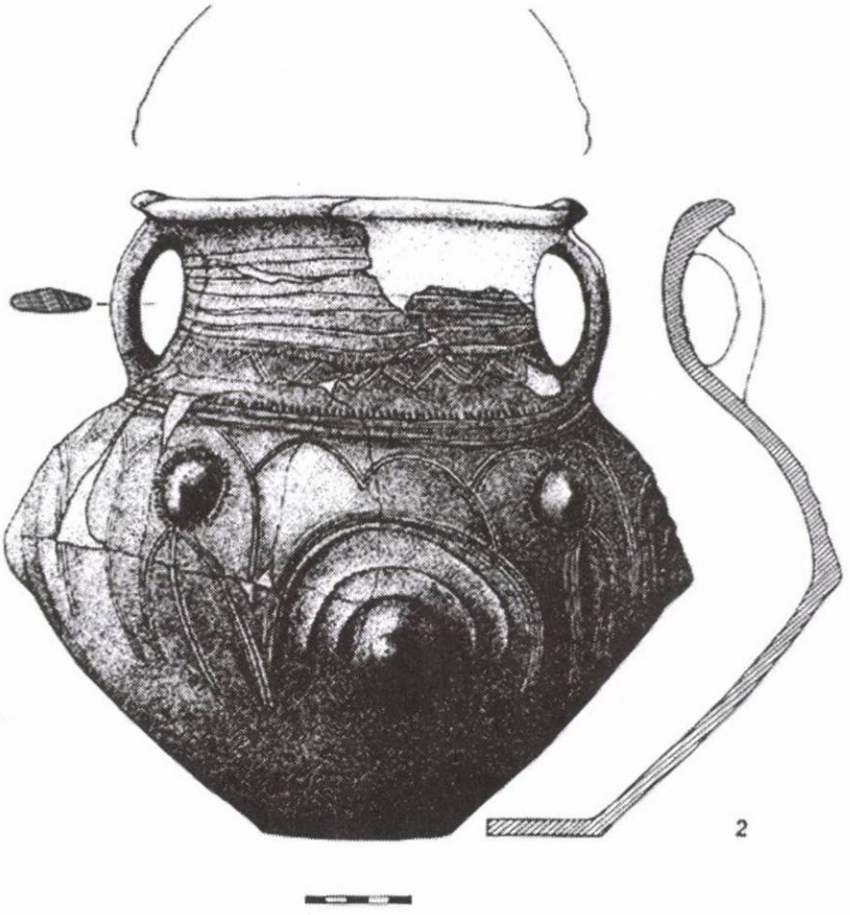

Spada descoperită incidental la Ciumeşti (com. Sanislău)

Ioan Németi

Această piesă a fost achiziționată în anul 1995 de Muzeul din Carei şi a intrat în patrimoniul muzeului sub nr. de inv. 8329[1] . Observații suplimentare referitoare la această piesă am obținut de la Borbély Csaba, Ciumeşti nr. 133, fierar la ferma Asociației Agricole din localitate. Ferma actuală se află la punctul numit Malomháta/ fostele "grajduri CAP"/ = C. 1, în locul necropolei celtice cercetate între anii 1962-1965 (Zirra, 1967, fig. .2) .

Date concrete privind contextul de descoperire nu se cunosc, în zona fostului cimitir celtic au fost executate lucrări gospodăreşti (nivelări de teren etc.) iar pe baza observațiilor noastre făcute pe teren etc, complexe noi arheologice n-au apărut (câteva fragmente ceramice adunate aparținând aşezărilor preistorice bine cunoscute din cercetările sus menționate). După relatările fierarilor, lama de spadă a fost găsită aruncată, ca o bucată de fier ruginită, lângă o pivniță, aflată în apropierea atelierului de fierărie, de unde a fost ridicată de fierarul Cs. Borbély şi dusă în atelier. Aici a fost văzută de către B. Magdás, care a anunțat Muzeul din Carei. Se ridică problema : dacă piesa a fost găsită în incinta fermei actuale, atunci se leagă direct de necropola celtică sau nu are nici o legătură cu aceasta ? Această piesă a fost examinată foarte atent de noi înainte de restaurare în laboratorul din Muzeul Județean Satu Mare. S-a constatat că în crusta de coroziune (oxidul de fier) nu s-a găsit nisip fin, caracteristic solului de aici. Nu avem informații referitoare la o procedură de curățire anterioară. Participând la cercetările din anii 1964-1965 la necropola celtică de la C1, am observat că toate obiectele celtice descoperite au fost acoperite cu o crustă groasă de coroziune, puternic oxidate şi îmbibate de nisip. S-ar putea ca această observație să fie o chestiune minoră, dar nu trebuie să uităm că în curtea fermei staționează numeroase maşini agricole, care revenind de pe câmp puteau să aducă această piesă agățată de ele din alte zone, unde nu există un sol nisipos. În concluzie, locul de descoperire al acestei piese este destul de problematic, este sigur doar că provine din zona localității Ciumeşti.

Descrierea spadei. Lama spadei este dreaptă, în profil are o mică lentilă, fără o nervură mediană pronunțată. Vârful ei este rotunjit (în mod sigur n-a fost ruptă) ,mânerul ei se termină într-un buton scobit spre interior (concav), ornamentat cu un cerc-inel incizat. Profilul mânerului este rectangular. Dimensiuni: lungimea totală = 74 cm, lungimea lamei = 60,3cm, lungimea mânerului = 13,7cm, lățimea lamei variază între 5,2-5,4 cm, grosimea mânerului este de 0,4cm / fig.1/1-1a /

Încadrarea cronologică a săbiilor din epoca Latène se realizează, de obicei, după caracteristicile tecii, iar lama spadei singură este foarte greu de datat. În general, lama spadelor celtice este dreaptă de regulă, are o nervură mediană pronunțată care se observă şi atunci când lama este puternic corodată. La piesa noastră lipseşte această nervură pronunțată. Lungimea spadelor este cca. 0,70-0,90 m la cele din fazele B2şi C1 ale Latene-ului, cu o precizare, că vârful lamei este întotdeauna ascuțit. Cum am observat, la piesa în discuție vărful este rotunjit. Spadele din Latène C_2 şi în special din Lt. D (Latène târziu) sunt mai lungi (peste un metru) , iar vârful este rotunjit (Hunyady, 1944, 114 -116). În concluzie: luând în considerare lungimea lamei şi elementele caracteristice (nervură mediană, vârful rotunjit) ea nu se încadrează în tipurile de spade cunoscute din necropola celtică de la C. I /Zirra, 1967, fig. 13 / M9 / 5, M12 / II: Crisan, 1971, pl. VI / 10 ;VII / 2

A rămas un singur element, care totuşi ne sugerează că piesa susmenționată trebuie căutată tot în lumea celtică; şi anume butonul ornamentat în care se termină mânerul. O

---

[1] Spada a fost recuperată de N. Iercoşan, îi mulțumim pentru amabilitatea cu care a cedat-o pentru publicat.

spadă similară (ornamentul uşor diferă) se cunoaşte de la Tapolca Szentkút din Ungaria (Szabo, Petres, 1992, pl. 75, 1-2). Această spadă are o lamă cu dimensiuni aproximativ egale ca şi piesa noastră în discuţie. Chiar dacă această piesă recuperată nu se poate cu certitudine lega de necropola binecunoscută celtică de la Ciumeşti-Malomháta (C.I- amplasarea cimitirului vezi la fig. 2), ea probabil aparţine epocii Latène, reprezentate cu numeroase descoperiri în raza comunei Sanislău (Németi, 1994-95, nota nr. 20, Idem, 1996, 61-69).

BIBLIOGRAFIE

Crişan I. H.
1971 - În legătură cu datarea necropolei celtice de la Ciumeşti, Marmaţia , Baia Mare, 1977, 51-92

Hunyady I
1944 - Kelták a Kárpátmedencében, DissPann, II, 18, szövegkötet, 1944.

Németi J.
1994 - 95 - Vas-chiup descoperit la Berea, com. Sanislău, jud. Satu Mare, XI-XII, *Satu Mare. Studii şi comunicări*, 33-38.
1996-Descoperiri arheologice din epoca Latène de la Ciumeşti, com. Sanislău, jud.Satu Mare, *Satu Mare. Studii şi comunicări*, XIII, 61-69.

Szabó M. , Petres F Éva
1992 Decorated weapons of the La Tène Iron Age in the Carpathian Basin, Budapest, IPH, 1992.

Zirra Vl.
1967-Un cimitir celtic în nord-vestul României, f.a. - (1967).

Lista figurilor

Fig. 1 Ciumeşti, 1-1a., Lama spadei descoperite la C.I. (?).
Fig. 2 Ciumeşti - Malomháta (Moara)= C.I., schiţă topografică.

The sword discovered accidentally in Ciumesti

(Summary)

The blade of a sword was bought in 1995 by the Museum from Carei. This find was found on the territory of that Celtic cemetery, which was researched between 1962-1965 in Ciumeşti-Malomháta/Mill/=C. I.

The hilt of the sword ends in a big ornamented knob. Relying on this, we could date this find to the La Tène period /?/.

The list of illustrations:

Fig. 1/1- 1a - the blade of the sword found at Ciumeşti=C. I.(?)
Fig. 2-the map of Ciumeşti-Malomháta / Mill /=C. I.

Fig. 1. Spada descoperită la Ciumeşti

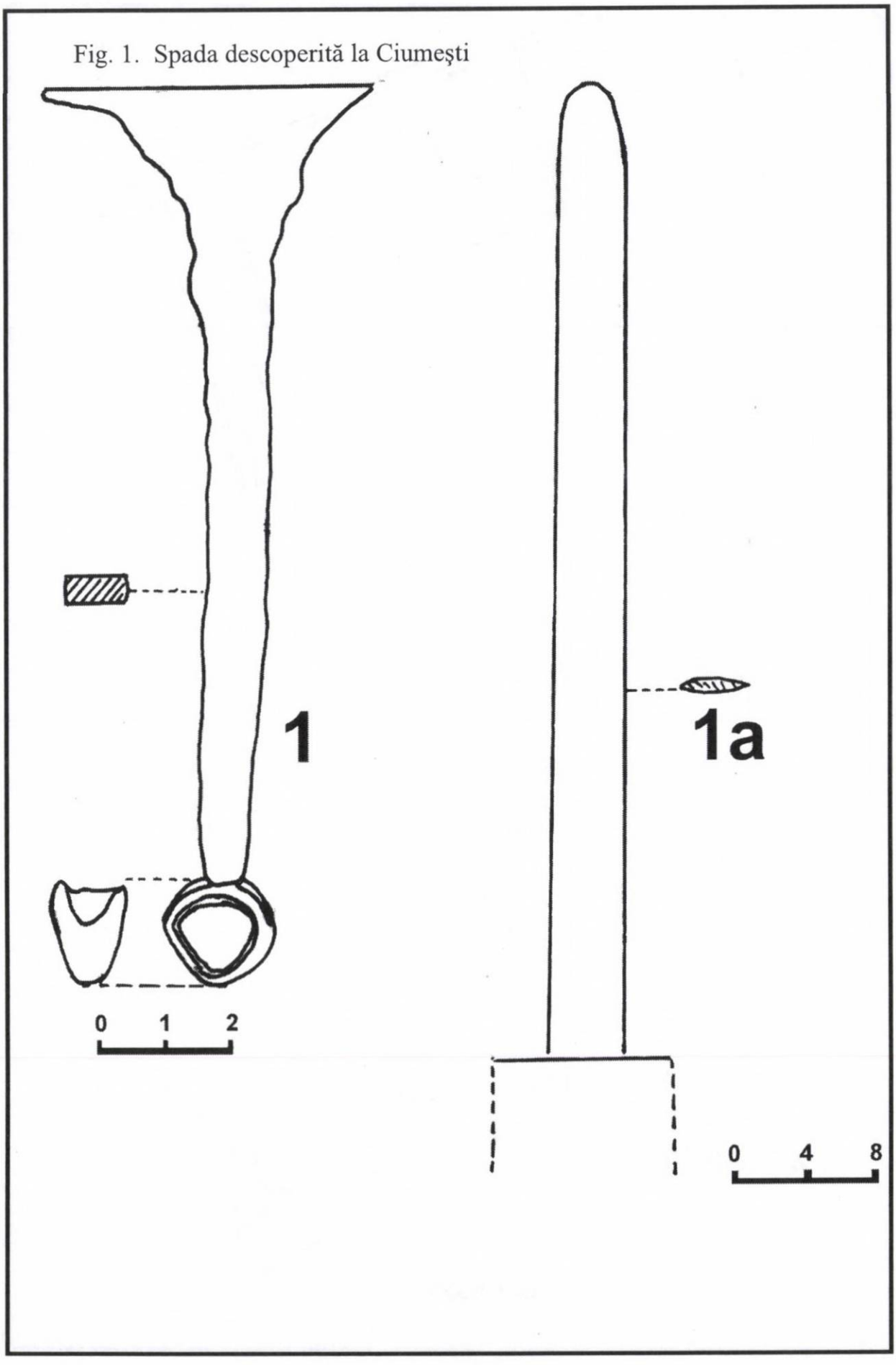

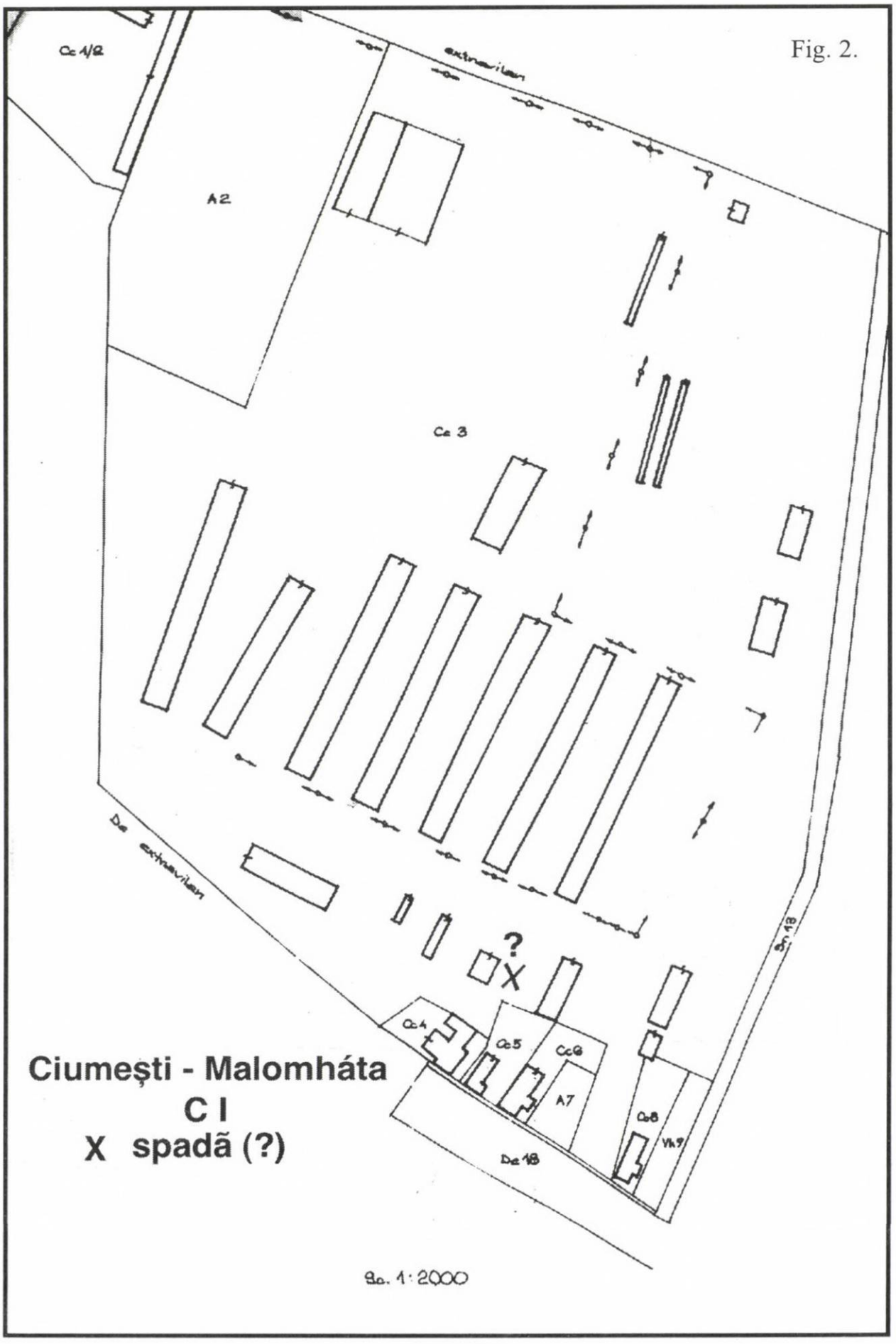
Cc 1/2
extravilan
A2
Cc 3
De extravilan
?
X
Cc4
Cc5
Cc6
A7
Cc8
Vh9
De 18
Sn 13
Ciumești - Malomháta
C I
X spadã (?)
Sc. 1:2000

Fig. 2.

Observaţii cu privire la cultul zeiţei Epona în Dacia romană

Călin Timoc

Literatura istorică de specialitate s-a îmbogăţit în ultimii ani cu foarte multe studii de bună calitate în ceea ce priveşte viaţa spirituală şi religiile Imperiului Roman. Între acestea se numără şi cel al cercetătoarei germane Marion Euskirchen cu privire la Epona, zeiţa protectoare a cabalinelor ce avea în îngrijire şi grajdurile acestora[1]. Din nefericire însă, analiza cultului acestei divinităţi pentru provincia Dacia este incompletă şi realizată cu o serie de confuzii, fapt ce a determinat apariţia lucrării de faţă[2].

Originea şi apariţia acestui cult în religia romană, aşa cum sublinia Marion Euskirchen, nu se poate preciza prea bine. Până nu de mult între specialişti existau neînţelegeri, ei împărţindu-se în două tabere: unii care erau de părere că această zeiţă este de origine geto-gallică, iar alţii, pe baza izvoarelor literare greco-latine, susţineau că ea ar fi o veche divinitate italică[3]. Apariţia însă în RE a unui articol ce înclină spre originea gallică a acestei divinităţi avea să încetăţenească între istorici şi arheologi această informaţie[4].

Se cunoaşte desigur că începând cu secolul II cultul Eponei s-a generalizat în tot Imperiul Roman mai ales în zona europeană, cea mai timpurie atestare epigrafică fiind cea de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa 110 - 112 p. Chr[5].

Zona în care cultul Eponei este cel mai puternic este într-adevăr Gallia, mai ales zona nordică. Totuşi reprezentările artistice sunt diferite aici comparativ cu cele din celelalte zone ale Imperiului. În Gallia este cunoscută "Epona călare", pe când pentru Roma provinciile dunărene şi Grecia zeitatea apare hrănind cai, catâri, măgari sau tronând încadrată de cel puţin două cabaline[6].

Pentru Dacia însă reprezentările figurative cu Epona sunt aproape inexistente. Două plăcuţe votive fragmentare sunt cunoscute la Tibiscum dar ele nu au intrat în discuţia distinsei cercetătoare M. Euskirchen probabil datorită modului defectuos în care au fost ele publicate. Încercăm cu această ocazie să reducem acest neajuns.

Prima plăcuţă (fig. 1), marmoră, 20 x 23 cm, nr. inv. 520 Muzeul Lugoj, relief de formă aproximativ trapezoidală. Este reprezentată Epona şezând, se pare înveşmântată cu o *stola* şi o *palla* flancată de doi mânji jucăuşi. Zeiţa are părul coafat în bucle dese, pieptănat astfel ca să-i încadreze faţa, şi terminându-se în două cosiţe (coafura gallică). Cu mâna dreaptă ea face un gest prin care se fereşte de copitele căluţului din dreapta ei, care se ridică pe picioarele din spate. Acest gen tematic al ipostazei Eponei reprezintă alegoric protecţia divină de care se bucurau aceste animale.

În a doua plăcuţă şi ea fragmentară, 10 x 12 cm, marmoră, apare reprezentat tot un măgar sau un catâr (după urechile lungi pe care le are) având în fundal un arbore. D. Isac,

---

[1] Marion Euskirchen, *Epona*, în BRGK, 74, 1993, p. 694 - 855.

[2] M. Euskirchen în studiul ei se pare că nu a avut acces la revistele de specialitate româneşti. Bibliografia referitoare la Dacia Romană se rezumă la CIL III şi la cea ce s-a mai publicat în străinătate de cercetătorii români referitor la această problemă. Confuziile se referă îndeosebi la denumirea localităţilor din România unde s-au făcut descoperiri de inscripţii dedicate zeiţei Epona. Astfel Ulpia Traiana Sarmizegetusa apare sub denumirea Várhely (denumirea din CIL).

[3] REV, 232, f.s.v. Epona.

[4] *Ibidem*.

[5] Încadrarea cronologică oferită de M. Euskirchen este greşită; vezi I. Piso, *Fasti* ..., Bonn, 1993, (C. Avidius Nigrinus).

[6] M. Euskirchen, *Ibidem*, p. 662 - 674.

cel care a publicat piesa nu a observat două elemente care indică prezența zeiței în imediata apropiere a animalului reprezentat. Câteva bucle din părul divinității în colțul superior din stânga plăcuței şi o cută din *stola* Eponei sub botul asinului. Aceste elemente sunt reprezentative deoarece ne pot oferi tematica iconografică a reliefului votiv : "Epona hrănind cabalinele". În această ipostază zeița este cel mai des cunoscută, Marion Euskirchen denumind acest tip iconografic : "Reichstypus"[7].

Amândouă plăcuțele, după temă şi reprezentare artistică se încadrează cronologic în sec. III. Nu se cunosc analogii. Un lucru inedit îl reprezintă motivul arborelui în fundalul scenei care nu este cunoscut pentru alte reliefuri votive cu Epona în tot Imperiul Roman. Ridicarea unor asemenea plăcuțe votive, după părerea specialiştilor în istoria religiilor antice, s-ar face din două motive :

1. drept mulțumire pentru menținerea puterii de muncă a cailor şi a celorlalte cabaline;
2. pentru recolta bogată în grâne oferită de natură.

Astfel, Epona este pusă în legătură cu cultul fertilității pământului.

Dintr-un pasaj celebru din "Metamorfozele/Măgarul de aur" al lui Apuleius aflăm locul în care aceste plăcuțe sau reprezentări figurative erau puse şi ritualul de venerare : "...Pe când mă gândeam în sinea mea la obrăznicia colegilor mei de grajd şi plănuiam contra perfidului meu cal o pedeapsă pentru a doua zi, când, prin puterea unui trandafir aveam să fiu din nou Lucius, întorcând capul zăresc într-o firidă aflată la aproape jumătatea stâlpului care susținea acoperişul grajdului , o statuie a zeiței Epona împodobită grijuliu cu ghirlande de trandafiri şi încă proaspeți".

Totuşi, pentru Dacia lucrurile nu sunt chiar atât de simple. În cronologia cultului, această provincie oferă limitele temporale în care poate fi el încadrat (110- 12 - 251-253 p. Chr.).

Dedicanții inscripțiilor sunt personaje importante de rang ecvestru ale vieții militare din Dacia Romană : un antrenor al călăreților din garda guvernatorului C. Avidius Nigrinus, guvernatorul C. Iulius Septimius Castinus, un praefectus al alei Tungrorum Frontoniana şi un procurator presidial.

Epitetele care însoțesc numele zeiței sunt *Augusta*, *Sacta*, sau *Regina Sancta*, epitete ce apar destul de des şi la Diana.

Asocierea zeiței *Epona* cu *Dii Campestribus* ne indică clar un lucru cunoscut deja şi în cazul provinciilor de pe limesul paetic: Epona ca matroană a cavaleriei şi divinitate protectoare a unor unități de cavalerie (în cazul nostru probabil al alei I Tungrorum Frontoniana).

Descoperirea la Tibiscum a celor două plăcuțe votive dedicate Eponei, trebuie pusă în legătură cu vindelicii, seminție celtică ce a staționat aici. Unitatea cohors I Vindelicorum este documentată epigrafic la Tibiscum cu epitetul de *Equitata*[8].

Dintre provinciile din această zonă a Imperiului Roman (zona balcanică) Dacia este cu cele mai numeroase monumente dedicate acestei zeițe. Foarte interesant este că tot în zona aceasta va apare mai târziu şi cultul Cavalerilor danubieni unde *Magna Terra Mater* tronează între doi cavaleri. Gesturile pe care ea le face sunt foarte apropiate de cele ale Eponei.

---

[7] M. Euskirchen, *Ibidem*, p. 662 (tipul VI).

[8] D. Benea, P. Bona, *Tibiscum*, Bucureşti, 1994, p. 108.

APPENDIX

1. *Ulpia Traiana*, altar votiv, CIL III 7904 : EPONAB ET/ CAPESTRIB/ SACR/ M. CAVENTIUS/ VIATOR 7/ LEG IIII F F/ FXERC EQ SING/ C. AVIDI NIGRINI/ LEG AVG PR PR/ V S L M.
2. *Apulum*, altar votiv, CIL III 7750 : EPONE REGINA SANCT/ … .
3. *Apulum*, altar votiv, Année Epigr. 1983, nr. 815 : EPONAE AVG/ PRO SALUTE/ D D [N N]/ G [ALLI ET V] O/ LVSI [AN]/AVGG7 AVR/ MARCVS/ VE/ AVP.
4. Ilisua, altar votiv, CIL III 788 : EPO[NAE]/ ALA I [TUN]/ GR FRO[NTON]/ CVI [PRAEEST]/ C. IVL APIGI/ ANVS PRAEF/ EQ/ [V S]/ LM.
5. Ilisua, altar votiv, RE V 232 : EPONE SANCTE/ PRO SALVTE/ C. IVLI SEPTIMI CASTINI LEG AVG/ PR PR III DACIAR/LIBELLA SVPFRI [FRV] MEN TARIUS EIVS V S.

Einige bemerkungen im Bezug mit der Widmung der Göttin Epona in der Provinz Dacia

(Zusammenfassung)

Die zwei Eponatäfelchen die bei Tibiscum gefunden wurden, muss man im Verbindung mit die cohors I Vindelicorum milliaria equitata bringen. Nach dem Studiu von M. Euskirchen diese Ikonographie ist für die balkanische Zone des Römnischen Reiches typisch (Typ VI. "Reichstypus").

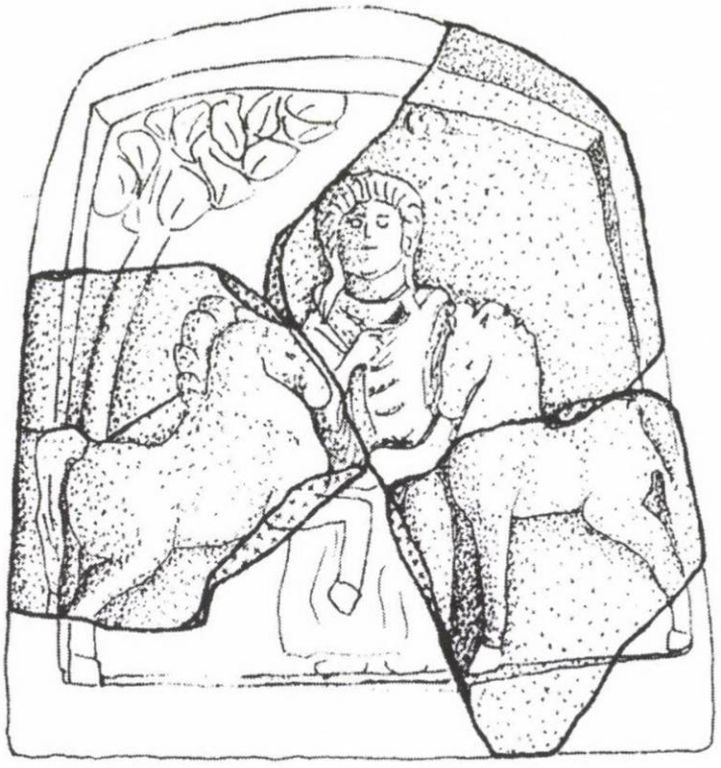

Fig. 1.

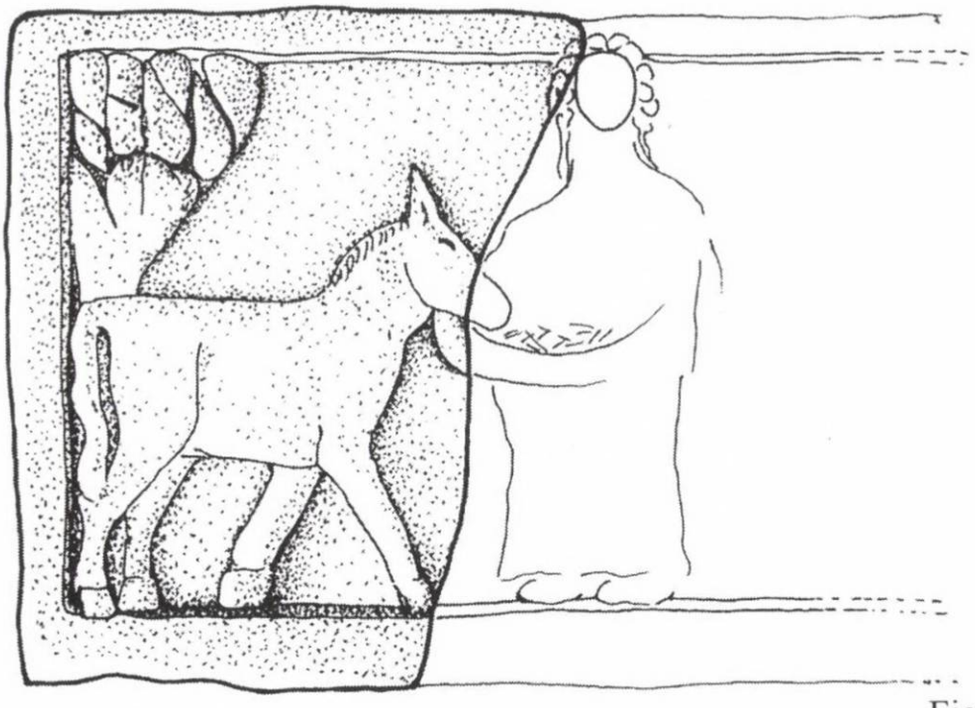

Fig. 2.

Rectificări privind două monede romane imperiale descoperite în județul Satu Mare

Gh. Lazin

Cu ocazia verificării unor monede romane imperiale din colecția Muzeului Județean Satu Mare, am reținut câteva aspecte nu lipsite de importanță privind două monede romane imperiale descoperite cu mai mulți ani în urmă în localitățile (fig. 1), Bercu (com. Lazuri) şi Homorodul de Sus (com. Homoroade).

Astfel, la publicarea monedei găsită în localitatea Bercu (Bader 1967, nr. 1, p. 5), se face referirea următoare: "Bercu, rn. Satu Mare, descoperire izolată, epoca romană. În anul 1966, în comuna Bercu, în hotarul numit Liget - alja, cooperatorul Ioan Lita a găsit o monedă de argint, emisă în timpul împăratului Hadrian. Moneda, prin donația descoperitorului, a ajuns în posesia Muzeului din Satu Mare". În afara indicației emitentului, lipsesc: determinarea piesei, datele tehnice, cât şi specificarea inventarului.

De precizat că informația a fost apoi inserată şi în alte studii, indicându-se doar localitatea şi împăratul (Lazin 1969, nr. 1, p. 111; Mitrea 1969 a, nr. 34, p. 167; Mitrea 1969 b, nr. 34, p. 546).

Bercu (com. Lazuri)
Hadrianus
AR., 2,30 g; D = 17,2 x 18,3 mm.
RIC, II, p. 351, nr. 94 (Roma), anii: 119-122.
Conservarea: bună (Muzeul județean Satu Mare, inv. 39000).

Moneda descoperită la Bercu, se înscrie între emisiunile timpurii ale împăratului Hadrian.

Cea de-a doua piesă adusă în discuție, reprezintă un denar roman imperial descoperit în localitatea Homorodul de Sus, situată în zona Codru. La publicarea ei se face mențiunea: "Homorodul de Sus, descoperire izolată, epoca romană. În anul 1959 cooperatorul Alexandru Ardelean a donat Muzeului un denar roman de argint găsit de el în hotarul satului în timpul arăturii. Moneda a fost emisă în timpul lui Antoninus Pius" (Bader 1967, nr. 3, p. 9). Această descoperire a fost preluată apoi fie într-o serie de note (Mitrea 1969 a, nr. 42, p. 168; Mitrea 1969 b, nr. 42, p. 547), sau în studii care vizează epoca romană (Lazin 1969; Săşianu 1980, nr. 65a, p. 130; Stanciu 1995, nr. 16, p. 144). De fapt denarul reprezintă o emisiune din timpul lui Marcus Aurelius, Av. M. ANTONINVS. AVG. ARMENIACVS; Rv. PIETAS. AVG. TRP. XX COS. III (fig. 2/a-b).

Homorodul de Sus (com. Homoroade)
Marcus Aurelius
AR., 2,85 g. D = 17,8 mm
RIC, III, p. 225, nr. 148 (Roma), anul 166 (vară - decembrie).
Conservarea: foarte bună (Muzeul județean Satu Mare, inv. 39001).

Alături de determinarea piesei, am prezentat şi datele tehnice; precizăm că în lucrarea lui Al. Săşianu descoperirea de la Bercu nu figurează, iar la B. Mitrea apare ca emitent Traian (Mitrea 1969b, nr. 34, p. 546).

Bibliografie:

Bader 1967 - T. Bader, *Descoperiri monetare în Câmpia Someşană*, Baia Mare, 1967
Lazin 1969 - Gh. Lazin, *Circulația monetară în nord-vestul României (sec. II-IV),* în StCom Satu Mare, I, 1969, p. 111-120

Mitrea 1969 a - B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în R.S. România,* în SCIV, XX, 1, 1969, p. 161-171
Mitrea 1969 b - B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes des monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în Dacia, Nr. 5, XIII, 1969, p. 539 - 532
Săşianu 1980 - Al. Săşianu, *Moneda antică în vestul şi nord-vestul României*, Oradea, 1980
Stanciu 1995 - I. Stanciu, *Contribuţii la cunoaşterea epocii romane în bazinul mijlociu şi inferior al râului Someş,* în EphNap, V, 1995, p. 139-226.

Rectification concerning two Roman Imperial coins discovered in Satu Mare county

(Summary)

The author presents two Roman Imperial denaras discovered in Satu Mare county. Thus, to the coin found at Bercu (commune Lazuri), at the date of publishing (Bader 1967, no. 1, p. 5) it was specified only the emmiter, Hadrianus. The coin found at Homorodul de Sus (commune Homoroade, was wrongly published as Antoninus Pius emission; in fact, it belongs to Marcus Aurelius. Alongside with accurated determination are presented also the tehnical data.

The list of illustrations:

Fig. 1 -The map of Satu Mare county
Fig. 2a - Homorodul de Sus (Marcus Aurelius, 1:1)
Fig. 2b - Homorodul de Sus (Marcus Aurelius, 2:1).

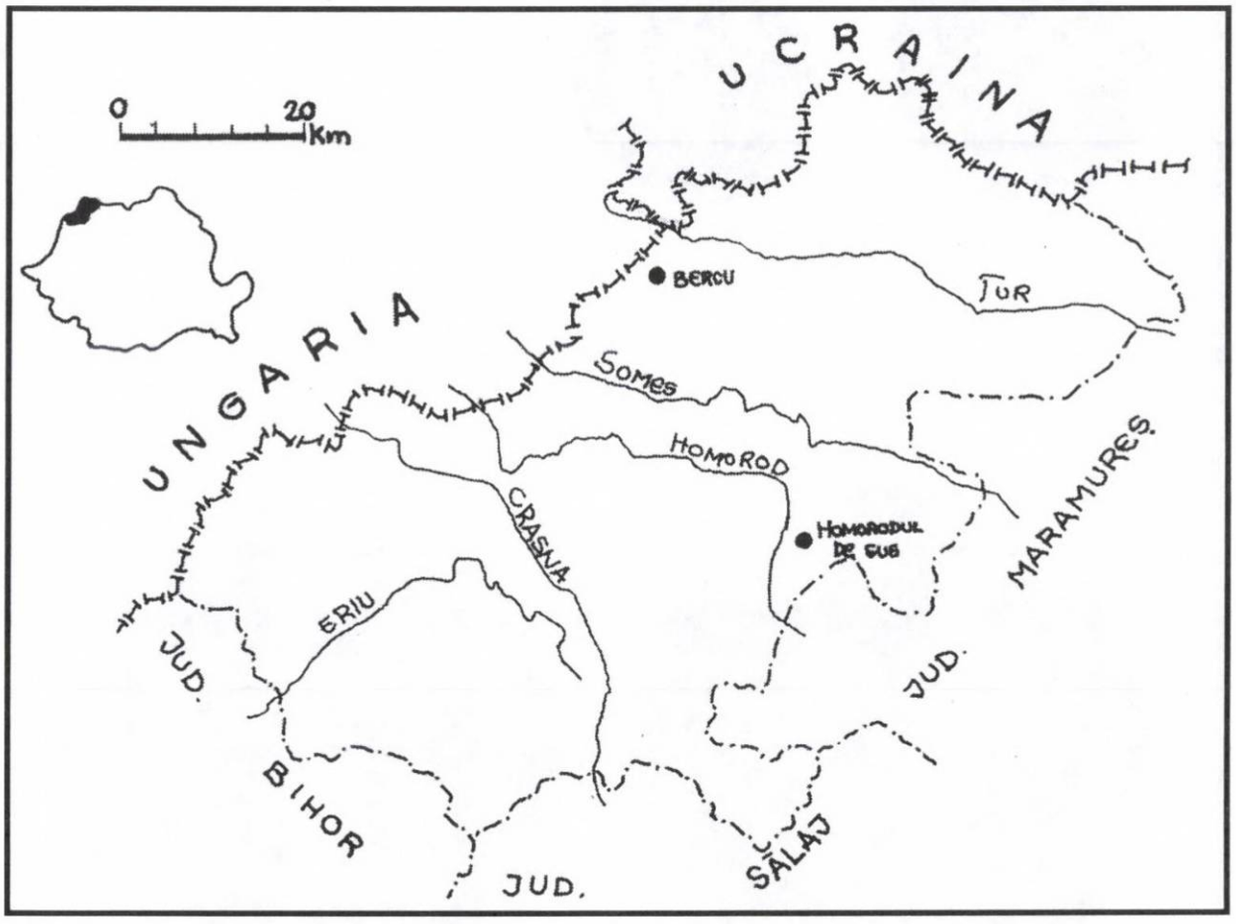

Fig. 1. Harta județului Satu Mare, cu localitățile Bercu şi Homorodul de Sus

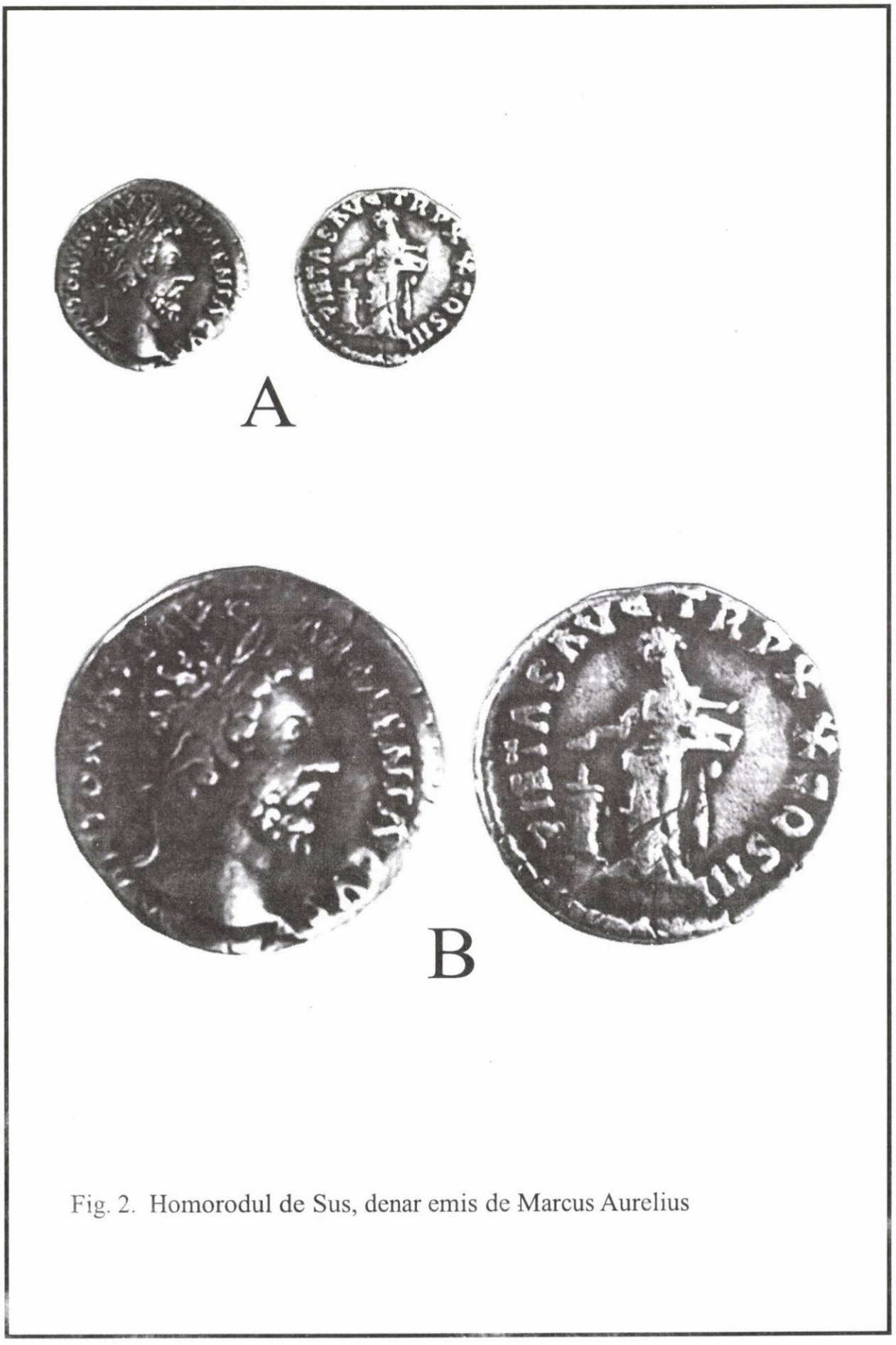

Fig. 2. Homorodul de Sus, denar emis de Marcus Aurelius

ISTORIE

Catolicismul în Maramureş (I) - Mănăstirea eremiţilor

Marius Diaconescu

Individualitatea etnică şi poziţia geografică a regiunii Maramureşului a determinat şi o evoluţie confesională specifică. Populaţia celor cinci târguri de coroană (Hust, Visk, Teceu, Câmpulung şi Sighet) era în unanimitate catolică până la pătrunderea Reformei. Situat la marginea regatului catolic maghiar, la hotarele unui alt stat catolic - Polonia, Maramureşul nu a reprezentat un focar al prozelitismului catolic, cum întâlnim de exemplu în Banat sau Haţeg. Deşi erau situaţi în mijlocul unei majorităţi ortodoxe, compusă din români şi ruteni, nu există indicii concrete care să ateste acţiuni de promovare a catolicismului. Biserici catolice erau doar în cele cinci târguri. Singura mănăstire catolică despre care avem date certe este cea a călugărilor ordinului Sfântului Paul, primul eremit. Despre un lăcaş benedictin care ar fi funcţionat la mijlocul secolului al XVI-lea la Hust, a cărui amintire s-a păstrat în tradiţia despre penetrarea Reformei în Maramureş[1], nu am găsit până în prezent nici o informaţie care să valideze existenţa lui.

Istoria acestei mănăstiri eremite este cunoscută doar accidental şi fragmentar, iar statutul ei este prezentat ambiguu de către unii istorici. În virtutea inerţiei unui punct de vedere clasic, istoricii români o consideră ca un focar al prozelitismului catolic[2]. Evoluţia istorică, impactul redus pe care l-a avut în regiune, precum şi specificul acestui ordin călugăresc - pustnicia, nu indică existenţa unei asemenea acţiuni prozelite. Diverse aspecte ale istoriei acestei mănăstiri au fost surprinse tangenţial în unele lucrări istorice, rezumându-se de obicei la menţionarea lacunară a înfiinţării şi a unor informaţii despre evoluţia ei ulterioară. Desigur că importanţa redusă a acestei mănăstiri nu poate genera o atenţie specială decât în cadrul unei istorii regionale. Pentru a clarifica unele afirmaţii eronate, dar şi pentru a acoperi un imperativ al istoriei regiunii Maramureşului, vom încerca să surprindem prin prisma documentelor evoluţia istorică a acestui claustru. Structura, stilul şi dimensiunile prezentei lucrări sunt tributare informaţiilor reduse preluate atât din colecţii de documente, cât şi din surse inedite.

Începuturile acestei mănăstiri eremite plutesc încă în bezna disputelor istoriografice. Pe baza unui document fals, datat 1213, vechea istoriografie plasa întemeierea aşezământului în acest an de către cavalerii teutoni[3]. Dovedirea falsităţii actului respectiv a anulat această interpretare[4]. Cea mai mare parte a istoricilor, atât maghiari, cât şi români, datează înfiinţarea mănăstirii în 1363, sau cu puţin înainte de acest an[5]. Ei invocă un regest al unui document din 1363 inserat în *Inventarul documentelor ordinului eremit*

---

[1] A. F. Lampe, *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania*, 1728, p. 93.

[2] Al. Filipaşcu, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940, p. 31; P. Binder, *Contribuţii la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureş şi în nordul Transilvaniei*, în *SAI*, 1967, 10, p. 58.

[3] Wenzel Gustáv, *Kritikai fejlegelések Máramaros megye történetéhez*, Pest, 1857, p. ; Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 31.

[4] Cf. trimiterile critice la R. Popa, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Bucureşti, 1970, p. 49, nota 43 şi p. 222, nota 41.

[5] Csánki Dezsö, *Maramaros megye és az oláhság XV. században*, in *Századok*, XXIII, 1889, p. 30; Kisbán Emil, *A magyar palosrend története*, I, Budapest, 1938, p. 97, 323; Belay Vilmos, *Maramarosmegye társadalma és nemzetisége. A megye betelepülésétöl a XVIII század elejéig*, Budapest, 1943, p. 44-45, 183; Guszik T., Fehervary R., *A palosrend épitészeti emlékei a középkori magyarországon*, I, Budapest, 1980, p. 13; P. Binder, *op. cit.*, p. 58, etc.

redactat în jurul anului 1520 de către arhivarul călugăr Gyöngyösi Gregorius. În documentul respectiv regele Ungariei, Ludovic, le face o danie eremiților maramureşeni.

R. Popa neagă cu vehemență veridicitatea acestui document. "Argumentul decisiv" pe care îl invocă constă în inexistența vreunei aluzii la funcționarea mănăstirii în hotărnicia din 1389 a Teceului, care, consideră istoricul citat, descrie "detaliat" o porțiune de teren aparținătoare de târgul respectiv, situată la sud de Tisa, în vestul satului Săpânța[6]. Plasează înființarea aşezământului pe la începutul secolului al XV-lea. Analiza informațiilor documentare infirmă însă ipoteza lui R. Popa.

Există nişte precedente în contactul dintre călugării eremiți şi Maramureş. Nu este exclus ca funcționarea unei mănăstiri a acestui ordin în hotarul târgului Felzaz din Ugocea învecinată, atestată documentar încă din 1272[7], să fi generat primele contacte. Oaspeții întemeietori ai celor cinci târguri de coroană maramureşene vin inițial tocmai din aceste regiuni, o direcție posibilă şi pentru pătrunderea slujitorilor ordinului eremit.

Contactul decisiv a fost cauzat (sau poate doar întărit) de dania regelui Ludovic, care, în 1353, dăruieşte eremiților din mănăstirea Szent Lörincz de lângă Buda 300 de florini anual din venitul cămării de sare maramureşene[8].

Aceste precedente au constituit desigur unele premise ale fundării claustrului respectiv. Pe de altă parte, deceniile 5-6 ale secolului al XIV-lea reprezintă perioada de maximă expansiune în Ungaria, prin noi întemeieri, a ordinului eremit[9]. Conjunctura momentului întăreşte probabilitatea ca mănăstirea să fi fost înființată cu puțin înainte de 1363.

În anul respectiv regele Ludovic face prima donație în beneficiul călugărilor maramureşeni, dăruindu-le o moară pe râul Teceu, pe teritoriul târgului Teceu. Actul, care confirmă funcționarea aşezământului monahal, este transcris în 1387 de către Capitlul din Buda şi întărit de regina Maria în 1389 şi de regele Sigismund în 1421[10]. În 1368 se execută o hotărnicire a pământurilor mănăstirii de către "*nobilis et strenui viri magistri Simonis filii Mauricii comitis Zathmariensis de Wgocza*"[11]. În 1368, "*Simonis filii Maurici*" era comite al Maramureşului, Ugocei şi Sătmarului[12]. Titulatura din documentul regestat nu conține şi mențiunea de comite al Maramureşului, dar este o situație întâlnită şi în alte diplome al căror original este cunoscut.

Aceste prime informații despre mănăstire le datorăm inventarului lui Gyöngyösi Gregorius. El mai menționează şi existența altor acte din secolul al XV-lea pe care le cunoaştem şi din alte surse. Eruditul călugăr eremit a văzut în jurul anului 1520, când a redactat Inventarul în cauză, cel puțin 3 acte din sec. al XIV-lea: hotărnicirea din 1368; transumptul Capitlului din Buda din 1387 a daniei lui Ludovic şi confirmarea ei de către regina Maria în 1389, precum şi o serie de alte documente din veacul următor. Conflictul cu nobilii din Săpânța este confirmat şi de alte izvoare păstrate până azi. Este foarte puțin probabil (nu folosim termenul *exclus* având în vedere relativitatea cercetării istorice) ca

---

[6] R. Popa, *op. cit.*, p. 222.

[7] Fejer G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae, V/1, p. 176.

[8] *Documenta Artis Paulinorum* (*DAP* în continuare), II, Budapest, 1977, p. 415; Gyöngyösi Gregorius, *Vitae fratrum eremitorum ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae* (*Vitae fratrum* în continuare), Budapest, 1988, p. 68. Al. Doboşi, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (sec. XIV-XVI)*, în *SCIM*, II, 1951, 1, p. 129, ştie doar de 100 de florini.

[9] După cum rezultă şi din tabelul prezentat de Guszik - Fehervary, *op. cit.*, în anexă.

[10] *DAP*, II, p. 312, după Inventarul lui Gyöngyösi Gregorius.

[11] *ibidem*

[12] Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I, Budapest, 1996, p. 153.

toate actele din veacul al XIV-lea să fi fost nişte falsuri realizate pentru câştigarea unor procese purtate în jurul unor porţiuni de pământ arabil! Pe de altă parte, într-un inventar din 1554 al averilor mănăstirii sunt menţionate 2 mori în teritoriul Teceului[13], ceea ce confirmă dania din 1363. Unele informaţii păstrate doar în Inventarul realizat de Gyöngyösi Gregorius sunt confirmate deci şi de alte izvoare. Nu se poate nega veridicitatea a cel puţin 3 documente din veacul al XIV-lea, cunoscute de autorul regestelor în jurul anului 1520.

Într-adevăr în hotărnicirea Teceului din 1389 nu este menţionată mănăstirea[14]. O analiză a traseului acestei hotărniciri evidenţiază faptul că hotarele nu sunt "detaliat" descrise, după cum afirma R. Popa. Teritoriul adiacent Teceului situat în sudul Tisei este relativ întins. Documentele din secolele XV-XVI ne informează că mănăstirea a fost construită între hotarele târgului Teceu[15]. Hotărnicirea invocată de R. Popa acoperă o suprafaţă imensă dăruită Drăgoşeştilor, ce cuprinde mai multe posesiuni, ceea ce a împiedicat detalierea hotarelor. Situarea mănăstirii în interiorul acestor hotare explică lipsa oricărei aluzii în actul respectiv.

Întemeiarea mănăstirii eremite trebuie plasată deci la mijlocul secolului al XIV-lea, cu puţin înainte de 1363. Ea se înscrie în valul de înfiinţări de noi aşezăminte pe care îl cunoaşte ordinul eremit în perioada respectivă. A fost închinată "Sfintei Fecioare Maria" (*Beata Maria Virginis*). A aparţinut de dioceza Agriei[16], la fel ca şi celelalte comunităţi catolice din Maramureş. Al. Filipaşcu susţine că mănăstirea maramureşeană era afiliată aşezământului din Satorálújhely[17]. Nici un document păstrat de la această ultimă mănăstire[18] nu confirmă însă aserţiunea respectivă.

Claustrul a fost fundat pe teritoriul târgului Teceu, sigur cu acordul, sau poate chiar la chemarea comunităţii catolice de acolo. Mănăstirea a fost considerată de locuitori ca parte integrantă a târgului lor, căci la mijlocul secolului al XVI-lea, după părăsirea lăcaşului de către călugări, o revendică şi se împotrivesc înstrăinării averilor ei, fără succes însă în faţa potentaţilor locului[19].

Satul Remeţi s-a format în jurul mănăstirii în primul secol de existenţă, prin colonizări succesive cu iobagi. Proprietari ai satului au fost călugării. Averea lor s-a mărit treptat, atât prin donaţii din partea unor persoane particulare, cât şi prin danii regale. Donaţiile credincioşilor catolici din regiune se înscriu desigur în cadrul unor manifestări ale sentimentului religios. Astfel, în 1406, "Clemens literatus de Hwsth" a dăruit mănăstirii jumătate de moară de pe râul "Kwthyaspathakzatha"[20]. În 1481 Martinus Sarff a construit o moară pe râul "Gerchen", din care comitele Maramureşului, Michaelis de Baracz, a donat călugărilor a treia parte, după cum consemnează două acte eliberate de donator şi de juraţii târgului Visk[21].În 1492, Thomas, pleban din Werevcze (Ugocea), le-a dăruit o vie pe dealul

---

[13] Arhivele Naţionale Maghiare, Budapesta, MKA, E 153, Acta Paulinorum, 27 cs., fasc. 206, f. 3.
[14] I. Mihalyi de Apşa, *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Sighet, 1900, p. 93.
[15] Arhivele Naţionale Maghiare, Budapesta, Dl. 21 717. În 1507 regele Vladislav al II-lea transcrie un privilegiu dat de regina Beatrix la cererea "*religiosorum fratrum heremitarum ordinis Beati Pauli primi heremite in claustro beatissime virginis Marie* ***in territorio civitatum nostre Thechew*** *ex comitatu Maramarusiensis existentis fundato degentium...*".
[16] *Vitae fratrum*, anexa II, p. 228.
[17] Al. Filipaşcu, *op. cit.* p. 31.
[18] Documentele mănăstirii eremite din Satorálújhely au fost publicate în regest de Bándi Zsuzsanna, *Északkelet-magyarországi pálos kolostor oklevelei*, Miskolc, 1985, passim.
[19] Direcţia Judeţeană Maramureş a Arhivelor Naţionale, Colecţia de "Documente personale dr. I. Mihalyi de Apşa", nr. 59, f. 14-17.
[20] *DAP*, II, p. 312.
[21] *ibidem*

"Aghegh" de lângă Hust, donație confirmată de plebanul din Hust[22]. În 1524, Keszi Balazs le-a donat o proprietate în comitatul învecinat, Bereg[23]. Este evident că documentele nu ne pot oferi o imagine completă asupra averilor acestei mănăstiri.

Inventarul averilor mănăstirii efectuat la mijlocul secolului al XVI-lea ne oferă mai multe informații despre aceasta. Este foarte detaliat, în special pentru proprietățile din jurul mănăstirii. Coroborate cu celelalte informații, se poate obține o imagine cât mai apropiată de realitate. Conscripția din 1554 a numărat în posesiunea părăsită de călugări 12 sesii iobăgeşti locuite de 24 de familii iobăgeşti şi 6 jeleri, deci un total de 32 de familii. Ei aveau per ansamblu 39 de cai, 18 boi, 40 de vaci şi 25 de porci. Pământul colonilor era în suprafață de 117 iugăre regale, din care 46 către Săpânța, 4 către Visk şi 15 în jurul Tisei. Fiecare sesie a fost estimată la o valoare de 40 de florini, în total 480 de florini. Călugării mai stăpâneau încă 62 de iugăre către Săpânța, 28 către Visk, pământ arabil şi fâneață, precum şi 24 de iugăre dincolo de Tisa, în teritoriul posesiunii Bedeu (*quae olim per nobiles eiusdem possessionis fratribus claustri inscripta erat*). Fiecare iugăr era estimat la un florin, deci un total de 114 florini. Călugării mai fuseseră beneficiari ai veniturilor a trei mori, una în Remeți, estimată la 5 mărci, şi două în Teceu, în valoare estimată la 5 şi respectiv la 10 mărci. Totodată vadul Tisei le aducea un venit care a fost evaluat la 8 florini. În Sighet ei mai dețineau o casă cu trei iugăre de pământ arabil. Această situație a fost conscrisă în 1554[24]. Actul nu conține nici o referire la donațiile particulare menționate mai sus. Probabil din cauză că erau situate în alte regiuni, ori nu erau la cunoştința celor care au realizat conscrierea, ori aceştia nu le considerau aparținătoare de posesiunea Remeți.

Nu putem estima valoarea acestor proprietăți, şi nici nu le putem compara cu altele, mănăstireşti sau particulare. Probabil ele erau suficiente pentru a întreține o comunitate redusă de călugări pustnici, aşezată la periferia regatului.

Călugării au mai beneficiat şi de unele danii pecuniare din partea regalității. În 1419 regele Sigismund le-a scutit proprietățile de orice taxe şi impozite[25]. În 1493 regina Beatrix le-a acordat un privilegiu prin care beneficiau anual de sare în valoare de 50 de florini de la Cămara maramureşeană. Regina a făcut dania respectivă în memoria mamei sale, Isabela, regina Siciliei şi Ierusalimului. În cinstea şi pentru pomenirea ei călugării erau obligați să țină săptămânal o mesă, iar în restul slujbelor, comemorarea cuvenită. Dania respectivă a fost întărită în 1507 de către regele Vladislav al II-lea[26].

---

[22] *ibidem*

[23] Kovacs B., *Az Egri egyházmegye története 1596-ig*, I, Budapest, 1987, p. 123.

[24] A se vedea Anexa.

[25] Kisban E., *op. cit.*, p. 111.

[26] Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta, Dl. 21 717. Publicăm aici în regest documentul respectiv, care se păstrează în confirmarea regelui Vladislav al II-lea din 1507: *" Nos Beatrix ... Quod nos cum zelo devotionis quem specialiter erga matrem misericordie et Sanctum Paulum primum Heremitarum germius dicte cum etiam pro refrigerio et salute anime serenissime condam domine Isabele Regine Sicilie et Ierhusalem genitricis nostre carissime felicis recordationis fratribus heremitis ordinis dicti Sancti Pauli primi heremite in claustro dicte matris misericordie in comitatu Maramarusiensis in territorioque civitatis nostre Thechew vocate constructi et fundati degentium in camera et fodina nostra de Rona comitatus prefati ...* [le dăruim pe veci sare în valoare de 50 de florini de aur] *... preterea idem fratres heremite sponte sua per annos singulos dicti temporis singulis septimanis pro refrigerio et solute anime genitricis nostre prefate in dicte suo claustro unam missam scilicet requiem eternam cum collecta consueta solempniter decantarent et preterea diebus singulis et in iustis et aliis oficiis divinis specialem commemorationem dicere et facere devoverunt et se obligaverunt ...* Poruncim comiților şi cămărașilor noştri din Maramureş, Bernaldinus Monello de Thremo şi Sigismundus Pogan de Cheb, precum şi succesorilor lor *"quatenus absque omni reverentia et subterfugio nulloque alio mandato nostro super inde expectato, unus singulis tertia festum Beati Georgii martiris, ad dictos quinquaginta florenos in valore sales in*

Un aspect important al istoriei acestei mănăstiri constă în raporturile pe care le-au avut călugării cu nobilii români din jur. Documentele păstrate dovedesc deseori acutizarea unor conflicte ce degenerau în vărsări de sânge şi abuzuri. Relaţiile încordate au existat între eremiţi şi nobilii români din satele învecinate, Sarasău şi Săpânţa. Ele s-au desfăşurat întotdeauna pe baza pretenţiilor de stăpânire asupra unor porţiuni de pământ în litigiu, specific relaţiilor dintre locuitorii "*hospites*" ai celor cinci târguri de coroană şi nobilii autohtoni. Ele au fost cauzate de faptul că privilegiile acordate oaspeţilor nu delimitau strict drepturile lor de cele ale vecinilor. Este exagerat să dăm o conotaţie religioasă acestor conflicte!

Cândva între 1426-1430 nobilii din Sarasău şi Săpânţa s-au plâns regelui că eremiţii au ocupat o porţiune de teren care aparţinea Săpânţei. Magistratul comitatului, împreună cu trimisul Conventului din Lelesz au constatat la faţa locului că priorul mănăstirii, Paulus, "*associatis sibi nonnullis incisoribus salium*" au ocupat cu forţa pământul în litigiu[27]. Nu ştim precis cum s-a rezolvat atunci diferendul, dar conflictul cu nobilii din Săpânţa a continuat câteva decenii. În 1437 a fost necesară intervenţia generalului ordinului, Benedictus, la regele Albert, pentru ca nobilii români să restituie moara de pe râul "Chergetheg"[28]. Aceasta nu este singura intervenţie a generalului la rege.

Dacă în 1450 hotărnicirea Săpânţei s-a făcut fără incidente, hotarele de către mănăstire fiind amintite ca trecând pe la semne mai vechi printre pământuri arabile[29], peste 10 ani se redeschide vechiul conflict. La cererea eremiţilor, regele Mathia mandatează Conventul din Lelesz să stabilească hotarele posesiunii mănăstirii dinspre Săpânţa şi Bedeu. Nobilii din Săpânţa nu sunt de acord cu hotarele stabilite şi ambele părţi sunt citate în faţa judecăţii regelui[30]. Disputa se prelungeşte, călugării primind şi ajutorul locuitorilor din Câmpulung, împreună cu care au ocupat o parte a terenului Săpânţei, fapt atestat din nou de magistratul comitatului[31]. În 8 august 1461 regele Mathia porunceşte din nou Conventului din Lelesz să-şi trimită un om de încredere care, împreună cu un nobil, martor al regelui, să ancheteze plângerea nobililor din Săpânţa, Sarasău şi Slatina contra călugărilor eremiţi. În urma anchetei, toate părţile implicate au fost citate iar în faţa judecăţii regelui[32].

Tensiunea dintre călugări şi săpânţeni a fost generată de o porţiune de pământ care începea de la pescăria Răchitiş (Rekethey) şi ţinea până la mănăstire, pe care o revendicau ambele părţi. În primăvara anului 1465 eremiţii ocupă din nou această porţiune, care, după afirmaţiile vecinilor şi nobililor, aparţinea celor din Săpânţa[33]. Deşi părţile au fost convocate la judecata regelui, a fost necesară intervenţia generalului ordinului, Andreas, care a venit el însuşi în Maramureş pentru a stabili hotarele[34]. În favoarea cui a încheiat pacea, ne mărturiseşte inventarul averilor eremiţilor din 1554, unde este conscrisă o

---

camera et fodina nostra de Rona prefata per nos donatos et elargitos computari solvique et extradari facere debeatis et teneamini cum effectum nostram ad rationem et computum" ... [Esztergom, 3 aprilie 1493].

[27] I. Mihalyi de Apşa, *op. cit.*, p. 268-269.

[28] *Vitae Fratrum*, p. 94:"*Is pater Benedictus anno eodem (1437 - n.n.) impetravit a domino Alberto rege Hungarie, ut molendina in fluvio Chergetheg ad claustrum de Maramaros pertinentia, sed per Wallachos desolata et postea per certos nobiles occupata restituentur*".

[29] Petrovay G., *Oklevelek Maramaros vármegye történetéhez*, în *Történelmi Tár*, X, 1909, p. 361.

[30] I. Mihalyi de Apşa, *op. cit.*, p. 429-431.

[31] *ibidem*, p. 437-438.

[32] Arhivele Naţionale Slovace, Bratislava, fond Arhiva Conventului din Lelesz, Acta anni, fasc. 72, annus 1461, no. 2 (Fotocopie la Arhivele Naţionale Maghiare, Budapesta, DF 222 864).

[33] I. Mihalyi de Apşa, *op. cit.*, p. 465-469.

[34] *Vitae fratrum*, p. 118: "*Anno Domini 1465, idem frater Andreas generalis in claustro de Maramaros fecit concordiam, et certam metas rectificavit*".

porțiune de pământ numită Rechitis (Reketye) situată către Săpânța, cu o suprafață de 50 de iugăre regale[35]. Hotarele par a se fi stabilizat în cele din urmă, căci în 1551, cînd se face hotărnicirea posesiunii Săpânța, reprezentanții călugărilor nu au nici o obiecție[36].

În jurul mănăstirii s-a întemeiat în sec. al XV-lea un sat de iobagi. După numele celor care locuiau acolo, atât iobagi, cât şi jeleri, se pare că era un grup eterogen. Întâlnim un "Stephanus Zaz", care e posibil să fi venit din târgurile învecinate. Cu numele de Touth întâlnim 3 persoane, probabil venite din părțile slovace. Restul pot fi atât maghiari, cât şi ruteni[37]. Oricum, inițial satul nu a fost întemeiat numai cu iobagi ruteni, cum susține R. Popa[38], şi nici numai cu unguri, cum afirmă Belay Vilmos[39]. Doar în secolul al XVII-lea s-a rutenizat sub influența noilor colonizări.

Mănăstirea a beneficiat uneori şi de atenția specială a generalilor ordinului. După cum am mai arătat, ei au intervenit de două ori în favoarea lor la rege, în conflictele cu nobilii din Săpânța. În 1444 generalul Brictius le-a dăruit un volum cu regulile ordinului, copiat de el însuşi[40]. În 1543 în Maramureş s-a desfăşurat o adunare a ordinului eremiților[41].

Mănăstirea nu a rezistat impactului cu transformările religioase ale mijlocului secolului al XVI-lea. În 19 aprilie 1554, Adam Ezeky, comitele cămării Maramureşului îi comunica superiorului său, Francisc Thurzo, prefectul cămării regale şi consilier imperial, că a inventariat bunurile mănăstirii eremiților din Maramureş[42]. Deja în 1555, conscripția comitatului Maramureş menționează în dreptul posesiunii Remeți "*quondam heremitarum*"[43]. Rezultă deci că în 1554 ultimii călugări au părăsit mănăstirea.

În 1556 Petru Petrovics a dăruit posesiunea Remeți "*alias ad claustrum fratrum heremitarum ... ibidem constructum a certo iam tempore ipsis fratribus habitatoribus destitutum et desolatum*" lui Paulus Literatus din Sighet. S-au împotrivit însă atât cetățenii târgului Teceu, care susțineau că mănăstirea a fost fundată între hotarele lor, cât şi Laurentius Petrovay din Bedeu, care afirma că porțiunea din Bedeu a posesiunii călugărilor îi fusese zălogită de către aceştia[44]. Posesiunea va urma în perioada următoare traseul impus de autorități, care o vor pasa de la un proprietar la altul, în funcție de grațiile în care se afla vreun pretendent sau altul.

În secolul al XVIII-lea reprezentanții ordinului eremit au căutat actele şi averile mănăstirii, probabil cu intenția de a o reînființa. În 1757 au fost primite de la Cămara de sare maramureşeană scrisorile originale de dare de seamă (litterae relatoriae) şi conscripția

---

[35] Cf. Anexa.

[36] Direcția Județeană Maramureş a Arhivelor Naționale, Colecția "Familii nobile maramureşene", nr. 564, f. 15-17.

[37] Cf. Anexa.

[38] R. Popa, *op. cit.*, p. 222.

[39] Belay V., *op. cit.*, p. 183.

[40] *Vitae fratrum*, p. 100.

[41] *DAP*, II, p. 312. Kovacs B., *op. cit.*, p. 123.

[42] "*Diebus proxime transactis Dominum Vestram Reverendissimam Reverendam ac Egregiam Dominam suis Litteris mihi allatis injunxerant, litterasque suplicatorias fratrum heremitarum claustri in possessione Remethe fundati in comitatu Maramarusiensis existens miserant, uti ex speciali Sacratissime Regiae Maiestatis voluntate bona, et quaelibet haereditarai ad ipsum claustrum de iure attinentia, iuxta contenta Generalis Decreti reviderem, limitaremque...*" , Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta, MKA, E 153, Acta Paulinorum, 27 cs. fasc. 206, f. 7-8.

[43] Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta, MKA, E 158, Conscriptiones portarum, A 2 642, tom XXI, Maramaros, f. 387.

[44] Direcția Județeană Maramureş a Arhivelor Naționale, Colecția de "Documente personale dr. I. Mihalyi de Apşa", nr. 59, f. 14-17.

bunurilor eremiţilor maramureşeni. Se considera că primele măsuri restrictive împotriva mănăstirii au fost luate în 1554, cu ocazia conscrierii averilor şi impunerii lor[45].

Deşi nu există dovezi certe, este mai mult decât probabil că lovitura de graţie a fost dată de pătrunderea şi oficializarea Reformei[46]. Chiar din conscripţia averii din 1554 rezultă că mănăstirea se afla încă atunci pe drumul distrugerii: "*nunc autem desolari cepit*".

După cum afirmă şi autorul inventarului averii, mănăstirea nu a putut fi estimată valoric, deoarece ea nu a fost construită după tipul mănăstirilor, ci al pustnicilor. Existau mai multe construcţii de piatră, potrivit obiceiului pustnicilor[47].

După plecarea călugărilor, biserica, cu hramul "Sfinţii Apostoli Filip şi Iacob"[48], a fost preluată iniţial de comunitatea sătească. Cel puţin în secolul al XVI-lea şi în cel următor a slujit cultului calvin[49]. După ce majoritatea locuitorilor satului au devenit ruteni, biserica a fost resfinţită pentru cultul ortodox. Biserica din piatră este construită în stil gotic şi are dimensiuni reduse. Ea se mai păstrează şi astăzi, lângă ea fiind construită recent o impozantă biserică în stil bizantin pentru comunitatea ortodoxă ucraineană din sat[50]. Urme ale vechilor case de piatră au fost dezvelite recent, accidental, când s-a săpat cu buldozerul un drum de acces către noua biserică. În apropierea vechii biserici, către şoseaua principală, se observă două ziduri, groase de circa 80 cm, realizate din piatră legată cu var şi nisip.

În concluzie, în Maramureş a funcţionat între 1363 şi 1554 o mănăstire a ordinului eremit, care a beneficiat de mai multe donaţii din partea regalităţii şi a unor persoane private, credincioşi catolici. În secolul al XV-lea pustnicii au avut o serie de conflicte cu nobilii români din satele învecinate din cauza pretenţiilor de proprietate asupra unor pământuri. Este exagerat să le dăm o conotaţie confesională. Totodată, documentele nu ne permit să afirmăm că mănăstirea a fost un focar de promovare a catolicismului printre românii ortodocşi maramureşeni. Cauza dispariţiei aşezământului trebuie căutată în impactul Reformei la mijlocul secolului al XVI-lea.

ANEXĂ:

Publicăm inventarul averilor călugărilor eremiţi din 1554, deoarece este mult mai detaliat decât o conscripţie obişnuită la epoca respectivă, pentru a oferi posibilitatea de a fi utilizat şi pentru alte studii, cu altă tematică. Se păstrează la Arhivele Naţionale din Budapesta, MKA, E 153, Acta

---

[45] "*His diebus venerunt ad manus nostras Relatoriae Litterae originales Administratoris Salis fodinarum Maromorosiensium una cum Regestis Conscriptionis bonorum Eremitarum quondam nostrorum B.M.V. de Remethe in Maromoros, olim per Ludovicum Regem in Anno 1363 fundatorem, qui usque ad annum 1492 in praefato claustro perdurarunt et in bonis auctiferunt. In libro Inventarii antiquo post hunc annum nihil amplius legitur ad praelibatum monasterium necessisse. Anno vero 1554 ad est post 62 annos iidem fratres nostri debuerunt in magnis pressuris, et persecutionibus fuisse, quod ex mandato regis, ipsis fratribus Eremitis consonientibus bona ipsorum ex comissione Camere Posoniensis per praefatum Administratorem D. Adamum Eszeki comitem Camerae Maromorosiensis conscripta et taxata sint....*" , Arhivele Naţionale Maghiare, Budapesta, MKA, E 153, Acta Paulinorum, 27 cs., fasc. 206, f. 7.

[46] Belay V., *op. cit.*, p. 45.

[47] Cf. Anexa.

[48] Kisban E., *op. cit.*, p. 97.

[49] A. F. Lampe, *loc. cit.*

[50] Biserica veche a beneficiat de "binefacerile" unei restaurări executate fără respectarea celor mai elementare norme de conservare a unui monument istoric, deşi are o vechime de cel puţin 5 secole! A fost zugrăvită recent în terasit, acoperindu-se în totalitate stilul specific. Doar în interior se mai observă câteva resturi de arcade.

Paulinorum, 27 cs., fasc. 206, f. 3-5. Alte 2 copii ale inventarului se mai află în aceeaşi arhivă, MKA, E 158, Coscriptiones portarum, A 2642, tom XXI, f. 350-360 şi f. 361-370.

1554 fratrum heremitarum bona in Maromaros.

Regestum limitationis possessionis Remethe supra oppidum Techew, fratrum heremitarum ordini Divi Pauli, nec non terrarum arabilium et fenilium, ac molendinorum ad claustrum eorundem fratrum in eadem possessione Remethe existentium pertinentes omnimo in Comitatu Maromarosiensis habita

Possessio Remethe habet sessiones jobbagyionales populosas duodecim.
Primam sessionem residet Thomas Weres qui habet de rebus mobilibus equum 1 et boves 6. Ibidem habitat inquilinis qui habet equum 1, vaccas 6.
Secundam residet relicta MateiTouth qui habet pecudes 8. Ibidem Paulus inquilinus habens equos 2, boves 4.
Tertiam residet Emericus Demether, habet equos 2, vaccas 4. Ibidem Stephanus Wrban, habens equos 2, pecudes 2.
Quartam residet Stephanus Zaz habet equos 3, boves 4, vaccas 4. Ibidem Georgius Weresmarthy habens vaccas 2. Ibidem Lucas Rowach habens vaccas 2.
Quintam residet Antonius Borsy habet equos 2, vaccas 2. Ibidem Csemenh Bezdedy habens equum 1, vaccas 2. Ibidem Stephanus Laszlo habens equum 1. Ibidem Ioannes Touth habens equos 2, vaccas 3.
Sextam residet Nicolaus Dewesseny habet equos 2, pecora 4. Ibidem Petrus Jakab habens equum 1, pecudem 1. Ibidem Blasius Siketh, habens vaccas 2.
Septimam residet Gaspar Ghereh equos 2, pecora 5. Ibidem Thomas Mwsi habens equos 2.
Octavam residet Laurentius Dewesery, qui habet pecora 2. Ibidem Stephanus Csonka habens pecora 3.
Nonam residet Matteus Weresmarthy qui habet vaccam 1, equos 3. Ibidem Andreas Bezdedy inquilinus, equos 2, vaccas 3.
Decimam residet Thomas Kopaz qui habet equum 1, vaccas 2. Ibidem Mathias Soszy inquilinus habet equum 1. Ibidem Stephanus Sossy habens equum 1.
Undecimam Stephanus Zazary qui habet equos 2, vaccas 2. Ibidem Martinus Csom, habens equos 3, vaccas 3.
Duodecimam. Ambrosius Gherech qui habet equos 2, vaccas 2. Ibidem Emericus Weresmarthy qui habet boves 4.
Inquilini:
Relicta Dorothea Thoth, Georgius Bolond, Emericus Kiss.
Quorum jobbagyionum sessionalium aestimatio perennalis facit florenorum 480.

Limitatio tam terrarum arabilium quam fenilium, quae aliquando aracione, alias falcatione coluntur ad claustrum pertinentes.
In prima calcatura, seu diverticulo terra Reketye megy vocata, a parte metae possessionis Zaploncza, continet jugera regalia ... 50.
Ibidem non longe in quarum particula terrae jugera regalia ... 6.
Circa pontem currentem ex Remethe ad partem possessionis Zaploncza, jugera regalia ... 6.

Terrae arabiles, et foenilia in secundo diverticulo seu calcatura a parte oppidi Wysk jugera regalia ... 28.
Aestimatio terrarum praescriptarum arabilium et fenilium circa claustrum in usum sequestratarum juxta limitationem faciunt florenorum 90.
Licet tamen, uti metiri, et considerare potuimus valerent florenorum140.

Continentur ex alia particula terrae Zathonhegy vocata in territorio possessionis Bedew, quae olim per nobilesw ejusdem possessionis fratribus claustri inscripta erat jugera regalia .. 24.
Quae juxta limitationem mensurae regalis faciunt florenorum 24.

In prima calcatura, seu diverticulo terrae colonorum in eadem possessione a parte Zaploncza terrarum tam foenilium, quam arabilium, jugera regalia habent ... 46.
In secunda calcatura a parte oppidi Wysk, habent jugera regalia ... 46.
Ibidem circa Tibiscum habent jugera regalia ... 15.
Quae per vehementiam fluvii Tibisci olim distructa est, nunc litigio pendet. Hae terrae colonorum, quae ad sessiones pertinent in seriem aestimantis computari non solent, cum una sessio populosa faciat florenorum 40.

Limitatio molendinorum
Molendinum in possessione Remethe existentes :
1. molendinum de subter currens, et tempore aestivali non deficiens, perennali aestimatione facit marcas ... 5. Quod licet infra decursum annos, non aliud utilitatis inserat, nisi ex incolis ejusdem possessionis Remethe, in instrumentis quoque molaribus deficit, lapides habet penitus corruptos, et nihil valentes.
2. molendinum in territorio oppidi Thetheu existens, desuper volvens, in fluvio Swugathagh vocatum constructa, tempore siccitatis non deficiens, in perennali aestimatione valet marcas ... 5. Cujus molendini domus penitus desolata, lapides molares coruptae, et destructae sunt, licet aedificatione facta non fiet infructifera.
3. molendinum in territorio oppidi ejusdem Thechew duarum rotarum subtus currentes, in perennali aestimatione facit marcas ... 10.
Hoc molendinum est satis fructiferum, nam ex annuentes Divorum Regum, incolae oppidi Thechew, sub lege tenebantur molere saltem in eo, nec permittebatur alio differri, ut nunc distrahitur.
Limitatio molendinorum omnimo facit marcas 20.

Tributum vadi super Tibiscum ejusdem possessionis, cujus proventus non aliter proveniet, nisi temporibus exundationem aquarum facit florenorum 8.
Proventus montium et sylvarum nullus est, cum et claustrum cum suis pertinentes ex metis oppidi Thechew sit excerpta, et per Divos Reges patribus dotata, neque nisi bonis laboribus apta, modo quoque montes et sylvas teneant ex indultibus oppidanorum de Thechew.

Claustrum juxta lilmitationem decreti non valet aestimari. Ex quo non admodum monasterii, sed cenobii fundata existerat, nunc autem desolari cepit, et ex eo non videtur quod comodi Sacra Regia Maiestas habere possit. Licet habeat domos lapideas ut soleant cenobia habere.

Idem fratres heremitae in oppido Szigeth habent unam sessionem domus, cum tribus jugeribus terrarum arabilium. In qua sua majestas nullum fructum habere poterit, nisi quispiam colonus se mora tunum in eam conferret.

Katholizismus in Maramuresch (I) - Das Kloster der Eremiten

(Zusammenfassung)

In der Region von Maramuresch, im Norden Transyilvaniens funktionierte zwischen 1363 und 1554 ein katholisches Kloster. Dieses Kloster gehörte dem Orden St. Paul, dem ersten Eremit. Die Analyse der Quellen widerspricht der Hypothese des Hyistorikers Radu Popa, nach der das Kloster erst Anfang des XV. Jahrhunderts gegründet worden ist. Die Mönche bekamen mehrere Spenden sowohl seitens der königlichen Autorität wie auch seitens der Katholischen Gläubige. Um das Kloster herum bildete sich ein Leibeigenendorf, das ursprünglich einesehr heterogene ethnische Zusammensitzung hatte: Ungarn, Slovaken und Rutenen. Erst im XVII. Jahrhundert wird das Dorf durch die nacheinander folgenden Wellen ukrainischen Kolonisten rutenisiert.

Im XV. Jahrhundert hatten die Mönche eine Reihe von Auseinandersetzungen mit dem rumänischen Adel aus den benachbarten Dörfern aufgrund der Besitzansprüche über manche Länderein. Es wäre übertrieben, diesen eine religiöse Färbung zuschreiben zuwollen. Sowohkl die Dokumente wie auch die Eigentümlichkeit des Ordens - das Eremitentum - bestätigen keineswegs die Behauptung mancher Hystoriker, nach der das Kloster ein Zentrum für katholischer Proselitysmus unter den orthodexen Rümänen aus Maramuresch gewesen häre. Der Grund für das Verschwinden des Klosters muß in dem Einfluß der Reform Mitte des XVI. Jahrhunderts gesucht werden.

Wir veröffentlichen manche Dokumente als Regesten in dem Anhang, und in den Ende findet man die vollständige Auflistung des Klosterbesitzes von 1554, die besonders detaillreich für die betreffende Zeit ist, in der Absicht, das sie auch anderen Arbeiten mit einem anderen Thema dienen könnte.

Sigilii ale locurilor de adeverire aplicate pe documente sătmărene

Bujor Dulgău

Locurile de adeverire (loca credibilia) sunt aşezăminte sau instituţii specifice feudalismului catolic din Transilvania şi Ungaria create spre a emite, la solicitarea persoanelor particulare ori dispoziţia autorităţii publice, acte autentificate cu propria pecete. Ele erau, totodată, şi depozitare ale unor documente private sau publice oferite spre păstrare.

Capitlul funcţiona pe lângă o episcopie şi poate fi definit ca un colegiu al canonicilor sau corpul de consilieri al episcopului, având în frunte un prepozit. În unele izvoare documentare această instituţie este menţionată sub denumirea de decanat. Numărul canonicilor oscila între 6-12-24.

Conventul presupunea existenţa unei mănăstiri, fiind de fapt un consiliu al acesteia sau al unui ordin călugăresc la catolici, condus de către un abate.

Apariţia foarte timpurie a locurilor de adeverire în Transilvania şi Ungaria trebuie corelată cronologic cu dobândirea unui monopol clerical în domeniul scrisului şi cititului, care a determinat locul şi rolul acestor instituţii în eliberarea şi păstrarea actelor autentice.[1]. Autoritatea şi rolul lor cresc considerabil începând cu a doua jumătate a secolului al XIII-lea, în condiţiile în care cancelaria regală făcea tot mai greu faţă necesităţii crescânde de înscrisuri.Bula de aur a lui Andrei al II-lea din 1231 prevedea în articolul 21 la modul expres ca" adeveririle de acte să se întocmească de către conventuri şi capitluri"[2]. La nivelul secolului al XIII-lea se poate vorbi deja de o generalizare a folosirii sigiliilor. Capitlul din Alba Iulia obişnuia, spre pildă, să emită acte nesigilate la începutul acestui veac. Cum însă începând de la mijlocul de secol al XIII-lea creşte rolul peceţilor autentice, care conferă valoare juridică şi credibilitate documentelor, capitlul şi-a sigilat ulterior actele create deja.[3] În cursul secolului al XIV-lea actele cu caracter juridic ale locurilor de adeverire, utilizate în diverse procese de judecată, aveau o valoare probatorie chiar mai mare decât cele emise de cancelaria regală.[4] Dar, în practica juridică a vremii, actele locurilor de adeverire întocmite în cauze proprii nu erau recunoscute ca valabile, fiind nevoite a se adresa altor instituţii similare. Chiar regele, pe baza principiului imparţialităţii, în cauze de natură personală era obligat a se adresa locurilor de adeverire. De asemenea, nu toate conventurile erau recunoscute ca având peceţi autentice, mai ales cele minore. Începând cu epoca lui Ludovic I autoritatea supraveghează şi controlează locurile de adeverire, conferă sau retrage acest statut, recunoaşte sau nu autenticitatea peceţilor acestora.[5] Întemeiat pe conceptul unanim acceptat că izvorul autenticităţii peceţii era puterea regală, Ludovic I a dispus tuturor capitlurilor şi conventurilor să-şi prezinte matricele sigilare la Buda spre a fi verificate. Tot pe acest temei, articolul de lege XVIII/1471 a conferit regelui dreptul de patronat asupra tuturor bisericilor şi mănăstirilor care posedau asemenea peceţi.[6]

---

[1] Kiss Andrei, *Locurile de adeverire din Transilvania în timpul secularizării lor*, în "Revista Arhivelor", Anul LXXI, vol.LVI, nr.1/1994, p.65.

[2] Miklósi Zoltán, *Hiteles hely és iskola a középkorban,* în "Levéltári Szemle", XVIII-XIX, Budapest, 1940-1941, p.171.

[3] Eckhart Ferencz, *Hiteleshelyeink eredete és jelentösége*, în "Századok", XLVII, Budapest, 1913, p.650.

[4] *Ibidem* , p.651

[5] *Ibidem*, p.652

[6] S.Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârşitul secolului al XV-lea),* în "Documente privind Istoria României. Introducere", vol.II, Bucureşti, 1956, p.604.

Dieta Transilvaniei din anul 1556 a cerut reginei Izabela secularizarea averilor episcopiilor, capitlurilor şi conventurilor, trecerea lor în patrimoniul fiscului, în virtutea unei hotărâri anterioare din 1542. Secularizarea urmărea, în subsidiar, restrângerea puterii clerului catolic şi transferarea bunurilor acestuia în stăpânirea puterii politice.[7]. Deşi continuă să funcţioneze ca instituţii publice, s-au menţinut şi pe mai departe denumirile anterioare de capitluri şi conventuri. De acum încolo creşte rolul cancelariilor comitatense şi orăşeneşti, deci ale autorităţilor laice. E drept că încă o bună perioadă de timp mai ales nobilimea din comitate continuă să se adreseze locurilor de adeverire, după cum rezultă din izvoarele documentare de epocă.

Cancelaria locurilor de adeverire avea în frunte lectorul, unul dintre canonicii cei mai de seamă . Custodele era păstrătorul arhivei şi peceţii, depozitate împreună cu tezaurul în sacristie (conservatorium). Alături de aceştia apare un litteratus notarius, notarius, vicenotarius sau scriba, care , spre pildă, în cazul actelor de adeverire pregătea iniţial un concept rezumativ cu privire la declaraţiile făcute de către părţi în faţa membrilor capitlului ori conventului. Conceptul era apoi citit în prezenţa acestora, se operau eventualele corecturi, după care actul se transcria într-un registru - protocol cu prescurtarea stilionarelor. În final, documentul se transpunea, pe baza registrului, în curat şi întregit , semnat şi validat cu sigiliul propriu. Actele bilaterale se redactau în două exemplare, unul la destinatar , al doilea era depus în arhiva proprie, având de regulă menţiunea "par" sau "pars".[8] Pe documentele mai târzii, din secolele XVII-XIX, apar frecvent menţiunile "copia", "paria" sau "pariter". Capitlurile şi conventurile posedau, de regulă, două tipare sigilare: cel mare (sigillum maius) pentru autentificarea privilegiilor şi cel mic (sigillum minus, s.memoriale sau s. ad causas) pentru restul genurilor de acte[9].

După aceste câteva consideraţii de ordin general privind rosturile locurilor de adeverire, cadrul legislativ şi practica sigilară a acestor instituţii publice până prin secolele XV-XVI, vom prezenta câteva sigilii de acest gen, unele chiar inedite în literatura de specialitate din ţara noastră, conservate pe documente aflate în păstrarea Direcţiei Judeţeane Satu Mare a Arhivelor Naţionale., încadrate din punct de vedere cronologic în secolele XVII-XIX.

1.CAPITLUL din AGRIA

Episcopia şi Capitlul romano-catolic din Agria, comitatul Heves, au fost înfiinţate încă din timpul regelui Ştefan I şi înzestrate cu imense moşii. S-ar număra, după unele aprecieri, printre cele 10 episcopii întemeiate de cel care i-a creştinat pe unguri.[10]

Pe un act de mărturie al unor locuitori din târgul privilegiat Sătmar, întocmit în 1673, utilizat în procesul intentat familiei baronului Károlyi privind dreptul de cârciumărit, apare un sigiliu cu legenda: SIGILLVM AVTENTICVM CAPITVLI AGRIENSIS 1397(Sigiliul autentic al Capitlului din Agria 1397). În câmpul sigilar este gravată o acvilă cu aripile desfăcute, în poziţie frontală, cu capul conturnat spre senestra. În partea de jos figurează, după toate probabilităţile, o eşarfă cu deviză, textul fiind însă indescifrabil. Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 40 mm, timbrat cu timbru mobil. Documentul poartă semnătura lui Stephanus Kolosváry , cantor de Agria.[11]

---

[7] Kiss Andrei, *loc.cit.*, p.65.

[8] Páll Francisc, *Diplomatica latină cu privire la Transilvania sec.XI-XV*, în "Documente privind istoria României. Introducere", vol. II, Bucureşti, 1956, p.249-250.

[9] S.Jakó, *loc.cit.*, p.604

[10] Balázsy Ferencz, *Heves vármegye története*, I, Eger, 1897, p.103.

[11] Direcţia Judeţeană Satu Mare a Arhivelor Naţionale, fond *Primăria municipiului Satu Mare* (în continuare *P.M.S.M*), *Procesele oraşului cu familia Károlyi,* pachet I, act nr.9/1673.

2.CAPITLUL din ALBA IULIA

Două variante de sigilii, cel privilegial aplicat pe un document din 1387 şi cel pentru pricini(ad causas) de pe un document din 1342, au fost publicate de cercetătorul S.Jakó în anul 1956.[12]

Sigiliul ce validează un act de hotărnicie al târgului Mintiu din 1555, eliberat sub formă de transumpt în 1736, are legenda:
SIGIL<LVM> CAPITVLI ECCLESIAE TRANSSYLVANIENSIS (Sigiliul Capitlului bisericii Transilvaniei). În emblemă este reprezentat Sf. Arhanghel Mihail, înaripat , având capul aureolat, suliță în mâna dreaptă cu care răpune un balaur asuprit, iar în mâna stângă ține un scut oval. Este un sigiliu rotund, diametrul de 44 mm, timbrat cu timbru mobil.[13]

3.CAPITLUL din BRATISLAVA

Prepozitura şi Capitlul colegial din Bratislava sunt menționate documentar din secolul al XI-lea, având 12 canonici.[14] Primul document ce atestă calitatea de loc de adeverire a acestui aşezământ este din anul 1230.[15]

Legenda: +S< IGILLVM> ECLESIE SALVATORIS I < ESU> POSO<NIENSIS>(Sigiliul bisericii Mântuitorului Isus din Bratislava). În câmpul sigilar apare Mântuitorul Isus Hristos situat între două turle ale bisericii din cetatea de odinioară. Este un sigiliu rotund, diametrul 33 mm, timbrat cu timbru mobil, aplicat pe un document din anul 1646.[16]

4. CONVENTUL din CĂPLENI

Claustrul din Căpleni, localitate situată în imediata vecinătate a municipiului Carei, a fost ridicat de contele Károlyi Alexandru după 1719, pe ruinele fostei biserici "Sf. Martin" şi a unui claustru foarte vechi, şi dat în administrarea călugărilor franciscani aduşi aici. Adunarea generală a ordinului franciscanilor, întrunită la Galgocz în 1722, a recunoscut statutul de convent al acestui claustru.[17]

Legenda: SIGILVM CONVENTVS KAPLONIENSIS (Sigiliul Conventului din Căpleni). În emblemă este înfățişat Sf. Anton rugându-se, iar deasupra copilul Isus. Este un sigiliu oval, 20 X 24 mm, aplicat în ceară roşie pe un act din 1838.[18] Pe sigiliile de mai târziu este înfățişată Maica Domnului cu Pruncul şi gravată insripția O.F.M.(Oficium Fratres Minorum n.n.)[19].

5.CONVENTUL din LELESZ

Prepozitura din Lelesz, comitatul Zemplén, a fost înființată în jur de 1080 şi aparținea ordinului călugărilor premonstratensi. În cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea a dobândit statutul de loc de adeverire, având jurisdicție teritorială asupra

[12] S.Jakó, *loc.cit.*, p.605 şi planşa V, fig. 1 şi 2
[13] Fond *P.M.S.M.*, pachet 60.
[14] Borovszky Samu, *Pozsony vármegye*, Budapest, f.a., p.487.
[15] *Ibidem*, p.534
[16] Fond *P.M.S.M., Procesele oraşului cu familia Károlyi*, pachet II, act nr.93/1646, fila 28.
[17] *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius) 1804-1904*, Szatmár, 1904, p.388-390.
[18] Arh.Naț. Satu Mare, *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, inv.11, nr.135.
[19] *Idem*, nr.137

comitatelor din Ungaria Superioară. Primul document cunoscut şi validat cu sigiliul acestui convent este din anul 1448, reînnoit ulterior potrivit prevederilor Legii 103/1655.[20]

Sigiliul aplicat pe un act de hotărnicie al târgului Sătmar are legenda: SIGILLVM CONVENTVS S<ANTA> CRVCIS DE LELESZ (Sigiliul Conventului Sf.Cruce din Lelesz). În emblemă figurează o cruce dublă apostolică având în părţile laterale câte o floare. În dextra sus este gravată o stea cu 6 colţuri, în senestra o semilună întoarsă. Este un sigiliu rotund, diametrul de 35 mm, timbrat cu timbru mobil, aplicat pe un document din anul 1609, semnat de cantorul Bernard Martini.[21]

6.CAPITLUL din ORADEA

Capitlul catedral din Oradea a fost înfiinţat ca prepozitură cu 24 de canonici de către regele Ladislau cel Sfânt între anii 1083-1095. Primul document care semnalează existenţa capitlului este din anul 1134.[22] Trei variante de sigiliu, una anterioară anului 1291, două ulterioare, având reprezentate în emblemă pe Sf. Ladislau înarmat, respectiv pe Fecioara Maria, au fost deja publicate de specialistul S.Jakó.[23]

Pe un act de mărturie a unor cetăţeni ai oraşului liber regesc Satu Mare din anul 1735 este aplicat sigiliul cu legenda: SIGILLVM CAPITVLI VARADIENSIS (Sigiliul Capitlului din Oradea). În câmpul sigilar a fost gravată imaginea Fecioarei Maria, şezând , cu Pruncul Isus în braţul stâng şi un glob în mâna dreaptă. Este un sigiliu oval, 39 X 53 mm, timbrat cu timbru mobil dantelat. Documentul poartă ca semn de validare şi semnătura lui Franciscus Pollentary " Substitutum Lectorem et Canonicum Varadiensem"[24].

7.CAPITLUL din SATU MARE

Capitlul catedral din Satu Mare , alcătuit din 6 canonici (prepozit, lector, cantor, custode şi încă doi, unul fiind parohul rom.cat. local şi celălalt directorul seminarului), a fost înfiinţat prin diploma lui Francisc I din 23 martie 1804. Capitlul a fost înzestrat cu moşiile Bessenszeg, Tiszapüspök şi prediul Tiszaszegh, toate situate în comitatul Heves şi desprinse dintre fostele moşii ale Episcopiei rom.cat. de Agria, ridicată acum la rang de arhiepiscopie. Prin Legea XXIII/1836 Capitlul catedral Satu Mare a fost investit cu statutul de loc de adeverire, confirmat de împărat, în calitatea sa de rege apostolic al Ungariei, prin diploma din 1 martie 1838 şi prezentată în adunarea generală comitatensă ţinută la Carei în ziua de 18 februarie 1839. Cu această ocazie s-a hotărât ca, prin intermediul Consiliului Locotenenţial Regal, să fie făcută publică pecetea autentică, fixată prin diploma sus-menţionată, mai ales în cele cinci comitate arondate administrativ Episcopiei rom.cat. Satu Mare: Bereg, Ung, Ugocea, Maramureş şi Satu Mare. Adunarea a mai recomandat să fie procurate toate elenchus-urile (registre sau liste de acte n.a.), aflate în alte capitluri şi conventuri, privitoare la bunurile cetăţenilor din aceste cinci comitate[25].

a. SIGILLUM CAPITULI SZATTHMARIENSIS A<NNO> 1807 (Sigiliul Capitlului din Satu Mare anul 1807). În emblemă este înfăţişat regele Sf.Ştefan, aşezat pe tron, cu sceptru în mâna dreaptă şi, în mod normal, ar trebui să ţină un măr crucifer în mâna stângă ,ceea ce nu se distinge în sigiliu.Inscripţiile S.S. şi I.R.H., de o parte şi cealaltă a capului încoronat, definesc calitatea Sf. Ştefan de rege al ungurilor prin voinţa Domnului

[20] Borovszky Samu, *Zemplén vármegye*, Budapest , f.a., p.361-362.
[21] Fond *P.M.S.M., Litterae metales*, act nr.3/1609.
[22] Borovszky Samu, *Bihar vármegye*, Budapest, f.a., p.462.
[23] S.Jakó, *loc.cit.*, p.604-605 şi planşa V, fig.6.
[24] Fond *P.M.S.M., Procesele oraşului cu familia Károlyi*, pachet III, act nr.33/1735.
[25] Fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1838; *Schematismus centenarius 1804-1904*, p.73-74.

(Iesus Rex Hungarorum) . Este un sigiliu de tip majestate,oval, 30x36 mm, aplicat în ceară roşie[26].

b. SIGILLUM CAPITULI SZATHMARIENSIS 1836

Regele Sf. Ştefan stând în genunchi în faţa unei mese, pe care se disting însemnele puterii: sabie ,sceptru şi coroana regală. Deasupra, în partea stângă, Fecioara Maria (ocrotitoarea Ungariei Mari) cu Pruncul în braţul stâng . Sigiliul are forma ovală ,33 x 37 mm, timbrat cu timbru mobil de culoare neagră[27].

c. SZATMÁRI KÁPTALAN HITELES PETSÉTJE 1838 (Sigiliul autentic al Capitlului din Satu Mare 1838).

Aceeaşi compoziţie, diferă doar poziţiile personajelor, regele este orientat spre dreapta , iar Fecioara apare în dreapta sus. Sigiliu oval, 35 X 39 mm, timbrat cu timbru mobil dantelat. Semnatarii documentului sunt Obermayer András , locţiitor al canonicului-cantor şi Günther Iános, notar jurat[28].

d. A SZATMÁRI SZÉKES KÁPTALAN 1879 (Capitlul catedral din Satu Mare 1879). Compoziţia heraldică este identică cu cea a sigiliului din 1807. Are forma ovală, 30 X 35 mm, imprimat în tuş negru[29].

e. SIGILLUM AUTHENTICUM CAPITULI SZATHMARIENSIS 1887.

Compoziţia heraldică este identică cu a variantei din 1838. Forma ovală, 38 X 42 mm, imprimat în tuş negru[30].

f. .SZATMÁRI KÁPTALAN 1896

Compoziţia heraldică este identică cu cea din tiparul sigilar confecţionat în 1836. Forma rotundă, diametrul de 33 mm, imprimat în tuş violet[31].

Doar cu titlu informativ semnalăm existenţa şi a unui sigiliu al Conventului misercordian din Satu Mare, cu legenda: SIG. CONV. SZATHMARIENSIS F: F: MISER, după toate probabilităţile al fraţilor franciscani. În câmpul sigilar se poate observa o cruce malteză având la bază un glob despicat în două, flancat în părţile laterale de motive florale. Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 25 mm, aplicat în ceară roşie pe un document din anul 1868.[32]

O sumară retrospectivă ne îngăduie a releva faptul că ne găsim într-o perioadă de recul în ceea ce priveşte rolul locurilor de adeverire ca emitente de acte autentice sau depozitare ale documentelor private. Acest lucru este explicabil prin existenţa deja a unor cancelarii laice orăşeneşti şi comitatense bine puse la punct, cu personal calificat şi suficient de numeros.

În privinţa sigiliilor putem remarca faptul că simbolurile heraldice s-au conservat peste timp ori au suferit modificări insignifiante. Marea majoritate a sigiliilor sunt timbrate cu timbru mobil, foiţa având menirea de a proteja tiparele sigilare în contactul cu ceara fierbinte.

În puţinele cazuri prezentate, fapt ce nu permite generalizări, ca semnatari apar mai ales cantorii, doar în cazul Capitlului din Oradea lectorul substitut. Notarul jurat semnează doar actele Capitlului din Satu Mare, în cazul tuturor variantelor enumerate. Acesta din urmă a uzitat, în 90 de ani, şase variante de tipare sigilare, dar cu atribut de loc de adeverire a servit doar tiparul confecţionat ca urmare a privilegiului obţinut din partea regelui.

---

[26] Fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1858.
[27] *Idem*, anul 1866.
[28] *Colecţia Böszörményi Ilek*, inv.189, dosar nr,39, fila 50.
[29] Fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1879.
[30] *Idem*, anul 1890.
[31] *Idem*, anul 1900.
[32] *Idem*, anul 1868.

Parlamentul Ungariei prin Legea privind instituirea notarilor publici regali, adoptată în adunarea din 16 decembrie 1874, suspendă activitatea instituției locurilor de adeverire, care puteau emite în continuare copii autentificate de pe documentele aflate în păstrare, dar li se interzice eliberarea de acte originale ori primirea documentelor spre păstrare.[33]

Lista reproducerilor sigilare

1.Capitlul din Agria - 1397
2.Capitlul din Alba -Iulia - document din 1736
3.Capitlul din Bratislava - document din 1646
4.Conventul din Căpleni - document din 1838
5.Conventul din Lelesz - document din 1609
6.Capitlul din Oradea - document din 1735
7.Capitlul din Satu Mare - 1807
8.Idem - 1836
9.Idem - 1838
10.Idem - 1879
11.Idem - 1887
12.Idem - 1896

Seals of the confirmation of the places applied on documents from Satu Mare

(Summary)

The present investigation has as main idea the sealing of the confirmation of the places offices, respectively the capitlus situated near the catholic diocese and the convents of same monasteries belonging to monastic orders.

In the second part are describes seals for confirming the places from Agria , Alba Iulia, Bratislava, Căpleni, Lelesz, Oradea and Satu Mare.

The List of seals Reproductions/Copies

1.The Capitulary of Agria- 1397
2.The Capitulary of Alba-Iulia- document of 1736
3.The Capitulary of Bratislava-document of 1646
4.The Convent of Căpleni - document of 1838
5.The Convent of Lelesz - document of 1609
6.The Capitulary of Oradea- document of 1735
7.The Capitulary of Satu Mare-1807
8.The same - 1836
9.The same - 1838
10.The same - 1879
11.The same - 1887
12.The same - 1896

[33] *Schematismus centenarius 1804-1904*, p.84

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig.7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Importul de veselă în Transilvania secolului al XVII-lea

Szőcs Péter Levente

Cercetarea culturii materiale medievale este cenuşăreasa istoriografiei, deşi este indispensabilă pentru reconstituirea vieţii cotidiene de odinioară. Astfel, am considerat că studierea veselei, ca o categorie de vestigii strâns legată de cultura gastronomică, oferă răspunsuri pentru întrebări legate de domeniul arheologiei medievale, dar şi al istoriei mentalităţilor. Studiul de faţă propune analiza unui segment mai restrâns din problematica complexă legată de veselă. Din numeroasele întrebări, încercăm le să elucidăm numai pe cele legate de procurarea veselei din afara Principatului Transilvaniei. Considerăm că aceste întrebări sunt importante, deoarece răspunsurile date vor explica legăturile şi influenţele exterioare, care formează moda şi gustul legate de practicile de a mânca. În acelaşi timp, importul de vase va arăta originea formelor şi stilurilor decorative folosite de meşterii transilvăneni la obiectele produse în interiorul principatului.

Având în vedere bogăţia izvoarelor editate, referitoare la Transilvania secolului al XVII-lea, în adunarea datelor ne-am mărginit la acestea, neapelând la cercetări de arhive. Desigur, într-o fază mai evoluată ne vom extinde şi la izvoare inedite, dar în acest stadiu am urmărit numai identificarea izvoarelor care oferă date despre veselă, precum şi clarificarea direcţiilor de cercetare. Totuşi, rezultatele obţinute în această fază intermediară sunt destul de interesante şi oferă răspunsuri la anumite întrebări. Principalele tipuri de izvoare sunt registrele de tricesimă ale oraşelor transilvănene, inventarele de bunuri mobiliare ale unor burghezi din oraşul Cluj, listele de zestre ale unor familii nobiliare, testamente şi însemnările economice ale curţii princiare din vremea lui Bethlen Gábor şi principesa Bornemissza Anna.

Importul vaselor de argint şi aur

Marea majoritate a vaselor transilvănene, executate din metale preţioase, sunt produsele breslelor de argintari din ţară. Izvoarele scrise, precum şi obiectele produse de ele sunt mărturii ale înaltei calităţi ale muncii lor şi ale renumelui dobândit de aceştia[1]. Totuşi, sunt numeroase indicii care demonstrează că există un import destul de însemnat al vaselor de argint şi de aur. Acest fenomen credem că ridică nişte întrebări destul de importante. De ce are loc un import, când obiecte de aceeaşi calitate sunt executate şi în ţară ? Această întrebare este cu atât mai pronunţată dacă avem în vedere situaţia destul de instabilă a economiei transilvănene, cu exces de import şi cu lipsă cronică de bani şi metal preţios[2]. Explicaţia posibilă a acestui fenomen nu ţine de sfera economică, ci mai degrabă de

---

[1] Problema este tratată pe larg în următoarele lucrări: Bielz Julius, *Arta aurarilor saşi din Transilvania*, Bucureşti,1957; Samuil Goldenberg, *Clujul în secolul XVI. Producţia şi schimbul de mărfuri*, Bucureşti, 1958; Pascu Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă la secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1954; V. Guy Marica, *Cănile istoriate ale lui Sebastian Hann*, în *"Acta Musei Napocensis"*, II, (1965), p. 365-402.; eadem, *Sebastian Hann*, Cluj, 1972; eadem, *Implicaţii sud germane ale unui caiet cu modele pentru argintari*, în *"Acta Musei Napocensis"*, 26-30, II, (1989-1993), p. 151-67.

[2] v. Bíró Vencel, *Erdély XVI-XVII. századi kereskedelmének történetéhez*, în: *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 1957, p. 64-77.; Goldenberg, *op. cit.*; Pascu, *op. cit.*

mentalitatea cumpărătorilor de a ține pas cu moda și mai mult de dorința de a exprima un lux care demonstrează puterea și rangul celui care are asemenea obiecte.

Principalul izvor pentru importul de vase este cartea de cumpărături a lui Bethlen Gábor și cea a principesei Bornemissza Anna[3]. Din aceste însemnări reiese uzanța curții princiare de a apela frecvent la cumpărături din străinătate, pe lângă negustori și meșteșugari transilvăneni[4].

Principele Bethlen Gábor achiziționează în mod regulat de la Viena servicii din argint. Astfel în anul 1616 cumpără două pahare de argint de 13 greutăți și 18 lotoni cu 18 florini pe greutate, precum și mai multe cuțite, linguri și furculițe argintate și emailate în valoare de 34 florini[5]. În anul 1617 cumpără șapte pahare aurite, cu capac de 113 greutăți și 3 lotoni tot cu 18 florini pe greutate, două bazine de spălat cu ulcior din argint în greutate de 31 greutăți și 14 lotoni în valoare de 18 florini pe greutate, precum și 12 cești aurite în valoarea de 357 de florini și 75 de denari[6]. În anul 1619 este cumpărat un pahar octogonal aurit de 5 greutăți și 10 lotoni în valoare de 18 florini pe greutate, 14 castroane de argint în greutate de 23 greutăți și 9 lotoni în valoare totală de 404 florini și 89 denari, un candelabru de argint aurit în greutate de 8 greutăți și 14 lotoni în valoare de 138 florini și 30 denari și o cană aurită în greutate de 2 greutăți în valoare de 18 florini pe greutate[7]. În anul 1624 sunt cumpărate 24 cești aurite integral, în greutate de 32 greutăți și 12 lotoni în valoare de 636 florini, două bazine de spălat cu ulcior din argint în greutate de 33 greutăți și 3 lotoni în valoare de 531 florini, precum și două candelabre de argint în valoare de 71 florini[8]. În anul 1626 sunt cumpărate de la un negustor din Kosice (Kassa, Kaschau) două bazine mari de spălat cu ulcior din argint în greutate de 439 greutăți și 10 lotoni în valoare de 7473 florini, o cană cu cioc, aurită integral și o cană hexagonală[9].

Din însemnările economice ale principesei Bornemissza Anna reiese că a fost solicitat în mod regulat un argintar francez de către curtea princiară[10]. Cumpărăturile marii nobilimi sunt ilustrate de lista de zestre a lui Vass Judit din anul 1651, în care găsim castroane pentru fructe din argint provenind din Viena[11].

În colecțiile bisericești, precum și, probabil, în colecții muzeale încă neprelucrate putem găsi obiecte cumpărate din străinătate. În Județul Sălaj, cu ocazia inventarierii colecțiilor bisericești, cercetătorul Bajusz István a identificat mai multe pocale și o patenă

---

[3] Jurnalul de cumpărături a lui Bethlen Gábor este editat integral de Radvánszky, în Radvánszky Béla, *Bethlen Gábor fejedelem udvartartása*, Budapest, 1888; însemnările economice ale principesei Bornemissza Anna sunt editate integral în Szádeczky Béla, *I Apafi Mihály udvartartása. Bornemissza Anna gazdasági naplói, 1667-1690*, Budapest, 1911 și parțial de David Prodan, în *Urbariile Țării Făgărașului*, II, București, 1976, p. 347-94. și 846-8.

[4] Prin Belényesi Ferenc, șeful monetăriei (főpénzverő) curții princiare, se dau comenzi următorilor meșteri argintari: Colomanus Maurer și Georgius Hirling din Sighișoara; Kristóf Tokaji și Daniel Kassai de la Cluj; Kristóf Nádudvari și János Maklári de la Târgu Mureș; v. Szádeczky, *op. cit.* și Thallóczy Lajos, *I. Apafi Mihály udvara*, în Századok, 1878, p. 429.

[5] Radvánszky B., *op. cit.*, p. 7-9.

[6] Radvánszky B., *op. cit.*, p. 10.

[7] Radvánszky B., *op. cit.*, p. 23-24.

[8] Radvánszky B., *op. cit.*, p. 88.

[9] Radvánszky B., *op. cit.*, p. 137., numele negustorului este Kassai Piersel Adorján

[10] Thallóczy, *op. cit.*, p. 430.

[11] *Erdélyi Szótörténeti Tár*, I, bécsi gyümölcstál

provenind din oraşele din sudul Germaniei, cum ar fi Augsburg şi Nürnberg[12]. Numărul relativ mare al acestor obiecte în comparaţie cu totalul vaselor investigate arată ponderea şi importanţa acestei categorii de veselă.

Datorită preţului foarte ridicat al acestor obiecte, principalii cumpărători au fost principii şi marea nobilime din jurul curţii. Desigur, datorită faptului că strângerea datelor nu este exhaustivă, ulterior pot să apară şi alţi deţinători de vase de import, provenind din alte pături, dar acest fapt nuanţează numai impresia că avem de a face cu o modă, care este urmată de toţi cei care au putere financiară suficientă pentru a imita pătura superioară a societăţii transilvănene[13]. Putem să afirmăm, deci, că vasele de import sunt un mijloc excelent pentru reprezentare. Acest fapt explică de ce sunt irosiţi bani grei în străinătate. De altfel, Bethlen Gábor prin luxul desfăşurat, dincolo de a exprima rangul social, a urmărit şi scopuri politice. Delegaţiile occidentale au fost uimite de fastul curţii princiare, iar imaginea vasalului sultanului s-a transformat într-una a unui principe vestit şi recunoscut pe plan european[14].

Datele parţiale, culese de noi dau jaloanele legăturilor comerciale ale Transilvaniei. Cel mai important partener era, încă de atunci, Viena. Datorită legăturilor strânse ale breslelor săseşti cu oraşele din sudul Germaniei, erau la modă produsele din Augsburg şi Nürnberg. Mai avem date despre relaţiile cu oraşele din Ungaria Superioară chiar şi cu Franţa.

Vase de sticlă

Această categorie de obiecte a fost procurată din două surse majore. La începutul secolului al XVII-lea a fost întemeiată prima fabrică de sticlă din Transilvania, care în mod sigur producea deja vase de sticlă[15]. Producţia autohtonă însă era dublată de un import masiv de sticlărie. Acest fenomen poate fi explicat de calitatea inferioară a produselor din ţară, dar şi din cele constatate la vasele de argint, adică reprezentarea şi dorinţa de a urma moda europeană.

Izvoarele cele mai importante legate de importul sticlăriei sunt cărţile de tricesimă ale oraşelor transilvănene. Pe lângă acestea oferă informaţii preţioase jurnalul de cumpărături a lui Bethlen Gábor.

Tricesimele clujene, examinate numai din perioada 1599-1637, consemnează în aproape fiecare an intrarea sticlăriei în Transilvania[16]. Proveniența ei în majoritatea

---

[12] Bajusz István, *Piese de argintărie medievală din Sălaj*, în *"Acta Musei Porolissensis"*, V, (1981), piesele cu nr.: 1, 3, 4, 9, şi Bajusz István, *Piese de argintărie medievală din Sălaj* (II), în *"Acta Musei Porolissensis"*, VI, (1982), piesa cu nr. 12

[13] Despre modă şi rolul acesteia în societatea din secolul al XVII-lea v. S Lauter Éva, *Nádori reprezentáció a 17. században*, în *"Aetas"*, 1992, nr. 3., p. 5-18.; Zimányi Vera, *Néhány szempont az életszinvonal vizsgálatához a 17. századi Magyarországon*, în *"Társadalom és Művelődéstörténeti Tanulmányok"*, 9., p. 7-19.

[14] v. Várkonyi Ágnes, *A fejedelemség virágkora*, în *Erdély Története*, II, Budapest, 1986, p. 93-106.

[15] Despre producerea vaselor de sticlă în Transilvania vezi Bunta Magda, *Contribuţii la studiul produselor artistice ale glăjeriei de la Porumbac*, în *"Acta Musei Napocensis"*, XVII, (1980), p. 219-22.; Gyürki Katalin, *Üvegek a középkori Magyarországon*, Budapest, 1991; Adrian Andrei Rusu, *Sticlăria medievală din Transilvania. Repere generale şi documente arheologice*, Ephemeris Napocensis, V, 1995, p. 301-29.

[16] vezi: Pap F., *Comerţul Transilvănean al Clujului din prima jumătate a secolului XVII în registrele vamale*, I., în *"Acta Musei Napocensis"*, XI, (1974), p. 169-85., II., în *"Acta Musei Napocensis"*, XII, (1975), p. 237-50.; Pap Ferenc, *Schimbul de mărfuri între Cluj şi Polonia în registrele vamale clujene (1599-1637)*, în *"Acta Musei*

cazurilor este Viena, dar şi importul din Polonia este însemnat. O singură dată este amintit un transport şi din Presov (Eperjes, Preschau)[17]. Tipurile aduse în principat sunt : pahare, butelii pentru rachiu sau vin. Vasele de sticlă apar şi în inventarele caselor burgheze, valoarea lor fiind demonstrată şi de faptul că sunt monturate în argint, exemplu în acest sens fiind o listă de inventar din 1627, unde este amintit un "picior de pahar de sticlă din argint"[18].

În inventarele princiare sticlăria apare chiar la sfârşitul secolului al XVI-lea. Astfel, în lista de tezaur a lui Báthory Kristóf, din 1587, sunt amintite pocale de cristal cu capac, aduse din Veneţia şi Viena[19]. Într-o scrisoare a lui Bocskai István, din anul 1606, este comandată din Viena sticlărie de cristal[20]. Pe lângă aceste date, cantitatea sticlăriei achiziţionate de Bethlen Gábor şi preţul plătit este copleşitor. În anul 1616 cumpără din Viena cinci pahare gravate de cristal în valoare de 75 de florini; în 1617, 27 pahare de cristal de tipuri diferite (cu capac, cu picior, gravat), în valoare de 100 de florini; în 1619 57 pahare de tipuri diferite şi două pahare de cristal, în 1627 o sută de bucăţi de pahare diferite[21]. Din Veneţia sunt cumpărate piese şi mai scumpe şi luxoase: în anul 1622 este achiziţionată o ceaşcă de cristal în valoare de 310 florini (!); în acelaşi an mai cumpără cinci pahare de cristal pentru 37 de florini şi în 1626 sunt cumpărate 150 de bucăţi de pahare de sticlă şi de cristal, 144 butelii de sticlă şi 20 ceşti de sticlă hexagonale, pentru o sută de florini[22]. Mai sunt consemnate şi cumpărături din Polonia, mai precis din Cracovia[23].

Proveniența vaselor de sticlă este trădată şi de denumirile folosite: sunt amintite pahare "poloneze", cupe "veneţiene" cu picior sau ceşti şi pahare "vieneze"[24].

Vase din alte materiale

În această categorie intră vasele executate din cositor, ceramică şi din lemn. Despre importul acestor tipuri de vase avem foarte puţine date. Acest fapt este explicat, probabil, de faptul că aceste vase nu au constituit obiectul unui comerţ la distanţă, pentru că valoarea lor era mică şi astfel nu era rentabilă vânzarea lor. Nu putem vorbi nici despre un import datorat nevoii de reprezentare sau datorită modei, cum ar fi cazul vaselor din metal preţios sau de sticlă, deoarece aceste vase sunt de uz comun.

Vasele de cositor sunt importate în marea lor majoritate datorită lipsei de materii prime în Transilvania. Acest fapt este demonstrat de datele din registrele de tricesimă

Napocensis", XIV, (1977), p. 371-99.; Pap Ferenc, *Obiecte de uz casnic şi personal în importul clujan (prima jumătate a secolului XVII)*, în *"Acta Musei Napocensis"*, XX, (1983), p. 531-6.

[17] Bunta Magda, Katona Imre, *Az erdélyi üvegművesség a századfordulóig*, Bukarest, 1983, p. 34

[18] "egj ezwst wuegh pohar lab", inventar din 1627 în colecţia Arhivele Statului filiala Cluj, citat de Jakó Zsigmond, *Az otthon és művészete a XVI-XVII. századi Kolozsváron*, în: *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 1957, p. 385.

[19] Radvánszky Béla, *Magyar családélet és háztartás a XVI és XVII században*, I, Budapest, 1896, p. 134.

[20] Radvánszky, *op. cit.*, p. 135.

[21] Radvánszky Béla, *Bethlen Gábor fejedelem udvartartása*, p. 70-100.

[22] Radvánszky, *op. cit.*, p. 101-132.

[23] Radvánszky, *op. cit.*, p. 135.

[24] Bunta Magda, Katona Imre, *op. cit.*, p. 32-6.; şi lucrările lui Pap F. citate mai sus

despre importul minereului de cositor şi de plumb din Ungaria Superioară şi Polonia[25]. Chiar sunt aduse în ţară şi bucăţi din vase vechi de cositor, pentru a fi prelucrate din nou[26]. Proveniența vaselor de cositor este Viena. De aici sunt cumpărate farfurii şi castroane de cositor[27], acestea fiind numite în inventare ca vase de cositor "vieneze"[28]. În izvoare sunt amintite şi vase "din Anglia". Acestea apar atât în inventarul locuinţelor burgheze, cât şi între obiectele cumpărate de Bethlen Gábor din Viena. Probabil, aceste mărfuri de calitate au fost fabricate în Anglia şi au ajuns în Transilvania prin intermediul Vienei.

Menţiunile referitoare la comerţul exterior cu vasele de ceramică lipsesc cu desăvârşire din izvoare. Avem numai două date care, însă, ţin de exotic şi intră mai mult în categoria vaselor de lux. Este vorba despre cumpărăturile lui Bethlen Gábor din Veneţia în anul 1622, când sunt achiziţionate 12 ceşti din "Jakfur" cu farfurii[29], şi sunt comandate de la meşteri veneţieni opt ulcioare "terra sigillata", din care trei sunt cu stema principelui, în valoare totală de 45 florini[30]. Probabil că aceste ceşti sunt din porţelan chinezesc, ajuns în Veneţia datorită legăturii acestui oraş cu Orientul Îndepărtat.

În concluzie putem afirma că, în general, importul veselei era destinat unor pături înstărite. Vasele cumpărate din străinătate serveau la etalarea luxului, spre a demonstra bogăţia, puterea şi rangul social al proprietarului. Această categorie de obiecte era parte integrantă a reprezentării la masă împreună cu meniul servit şi decorul adiţional. Luxul devenea un mijloc tot mai des folosit pentru a exprima deosebirile sociale practicate de marea nobilime. Importul de veselă acoperea şi lipsurile economiei transilvănene, ca în cazul vaselor de cositor şi, parţial, a celor de sticlă. Chiar prin examinarea acestui segment infim al comerţului transilvănean putem să stabilim principalele căi de comerţ şi partenerii comerciali.

Desigur, prin extinderea cercetării asupra izvoarelor nepublicate putem să nuanţăm imaginea astfel obţinută: putem să identificăm mai multe tipuri de vase importate şi să facem o analiză mai detaliată potrivit păturii sociale a cumpărătorilor. Pe lângă îmbogăţirea informaţiilor avem de rezolvat, însă, şi întrebări destul de importante, după cum cercetarea trebuie extinsă şi la nivelul secolului al XVI-lea.

---

[25] Din Polonia sunt aduse, între anii 1599 - 1637, 129 chintale de plumb (cositor negru) şi 13,5 chintale de cositor, v. Pap F., în *"Acta Musei Napocensis"*, XII, (1975), p. 242., şi Pap F., în *"Acta Musei Napocensis"*, XIV, (1977), p. 388.

[26] Din Cracovia, Kannagyártó Márton aduce cositor vechi în bucăţi, v. Pap F., *Comerţul Clujului cu Cracovia în registrele vamale din prima jumătate a secolului a XVII-lea*, în *"Acta Musei Napocensis"*, XIII, (1976), p. 367

[27] Pap F., în *"Acta Musei Napocensis"*, XX, (1981), p. 534.

[28] În inventarele prezentate de Jakó, *op. cit.*, p. 384-5.

[29] " 12 Jakfuri findzsárokat és azon matéria tányérokat" v. Radvánszky, *op. cit.*,p. 59.

[30] Radvánszky, *op. cit.*, p. 59-60.

The import of plates and dishes in Transylvania in the XVIIth century

(Summary)

In this work is analysed some references, collected from economic sources, related to the trade of vessels.There are also examined the purchases of the princiar household, using the account book of Bethlen Gábor and Bornemissza Anna. The results of this investigation help to give answers to question of origin of some types and motives, used in Transsylvania in the XVIIth century. The main commercial partners are Wien, Velence, Poland. Also we try to explain the reasons of theese expensive shoppings in abroad. We believe that the main reason is to align to the fashion of Europe, and with the lux to exprime the social differences.

Panoplii sătmărene.
Cornuri pentru praful de pușcă

Vasile Czira

Scopul lucrării de față este prezentarea unor tocuri pentru praful de pușcă, mai reprezentative, aflate în colecția Muzeului Județean Satu Mare și în alte colecții. Înainte de a trece la descrierea detaliată a fiecărei piese, dorim să facem un scurt istoric al evoluției acestor tocuri, să prezentăm diferite tipuri ale acestora, materialele din care au fost confecționate și să oferim câteva informații despre utilizarea lor la vânătoare sau la război (având utilitate militară).

Cornul pentru praful de pușcă era o componentă indispensabilă a armelor cu încărcătură prin față. Din el era aprovizionată țeava cu cantitatea necesară de praf de pușcă. Ele au fost folosite începând cu secolul al XVI-lea și până în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Praful de pușcă a fost descoperit întâmplător, încă înainte de secolul al XIV-lea, dar foarte mulți îl consideră și azi, ca inventator pe călugărul de origine germană Schwarz Berthold. Numele lui adevărat era Konstantin Ankvitzen și era alchimist. Se străduia să găsească secretul aurului și astfel, a descoperit întâmplător, componentele chimice ale prafului de pușcă, și anume:14,6 părți praf de cărbune, 11,5 părți sulf și 73,9 părți salpetru. Acest amestec a fost pisat, apoi transformat în praf foarte fin. În timpul unei experiențe praful a explodat și călugărul s-a refugiat din atelier în stradă, având fața plină de funingine. De atunci a primit porecla de Schwarz (negru în lb. germană).(fig. 1.)

Cele mai vechi cornuri sunt cunoscute doar din descrieri ale contemporanilor, din anii 1490-1520, fiind folosite de trupele germane Lansknecht. Aceste cornuri erau confecționate din lemn, erau plate și aveau forma unei semisfere. Erau ca o ploscă, iar în partea superioară aveau o proeminență sculptată, adică o gură de scurgere sau evacuare. Pe cele două părți laterale plosca avea toarte, prin care era trecut un șnur și purtat pe spate. Primele exemplare din lemn, în secolele XVI-XVII, erau toate plate, de formă sferică, de cele mai multe ori bogat ornamentate, cu încrustații din os sau metal. Se mai confecționau cornuri care serveau pentru armele de vânătoare, din os sculptat ori chiar din fildeș, plate, cu formă sferică, având grosimea de 6-8 cm . În centrul sferei era făcut un orificiu, care servea pentru fixarea degetului mare.(fig. 2).

În această perioadă armata era dotată cu cornuri cu benzi metalice de formă triunghiulară (fig3.) sau sub formă de ploscă, ce erau purtate peste umăr, pe curele (fig. 4).

La începutul secolului al XVII-lea, dar și în cursul celui următor, vânătorii încă utilizau destul de frecvent cornurile confecționate din corn de bivol sau de bou, care erau gravate cu motive geometrice, vegetale sau scene de vânătoare (fig. 5).

Pentru a simplifica încărcarea puștii, în secolul al XVI-lea se foloseau tuburi speciale din lemn, încărcate cu praf de pușcă, care conțineau doza necesară unei singure încărcături. Aceste tocuri erau purtate pe o bandulieră sau centură de piele (fig. 6a și b).

Centura cu tocuri de pulbere din lemn și săculețul din piele pentru gloanțele de plumb în a doua jumătate a secolului al XVI-lea se poate vedea și în schița contemporană din figura 7.

O altă descoperire este cartușul de hârtie, folosit pentru prima oară de către armata suedeză în timpul regelui Gustav Adolf (1611-1632). Din anul 1740 cartușul de hârtie este introdus în toate țările europene în dotarea armatei (fig. 8). Astfel, tocurile greoaie pentru praful de pușcă devin în parte de prisos, dar pentru armele de vânătoare sunt folosite până la începutul secolului al XIX-lea.

Aprinderea pulberii din interiorul țevii, de exemplu la arma cu cremene, se produce astfel: cocoșul port-cremene era aruncat de arcul său pe lama amnarului împingându-l înainte; scânteile astfel produse aprindeau pulberea din tigăiță, iar focul de aici se transmitea printr-un orificiu al țevii, numit "lumina " încărcăturii explozive. Amnarul

este o piesă a mecanismului de dare a focului, compusă dintr-o lamă metalică mobilă în formă de L , cu dublu scop: de a produce scântei prin lovirea lamei de către cremene şi de a acoperi lăcaşul tigăiţei (fig. 9).

Cornurile pentru praful de puşcă, realizate cu migală, fantezie şi talent de către meşteri pricepuţi prin prelucrarea coarnelor de cerb, constituie, alături de alte ustensile aflate în uzul soldaţilor ori slujbaşilor zeiţei Diana din secolele trecute, mărturii de mare preţ ale unor apuse vremuri de vitejie şi, negreşit, adevărate opere de artă, în general, de artă cinegetică, în special.

Merită să fie amintite acele cornuri, care au fost făcute din corn de cerb, reprezentative mai ales pentru Ardeal, fiind răspândite începând din secolul al XVII-lea până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Capetele acestor cornuri erau închise cu dopuri de os, cupru sau lemn. Orificiul superior era astupat cu o placă groasă din os, din care ieşea o gură de scurgere sculptată, tot din os. Suprafaţa cornurilor era de cele mai multe ori ornamentată cu cercuri gravate sau alte figuri geometrice. Se mai întâlneau şi reprezentări figurale mai simple, scene de vânătoare sau chiar blazoane ale unor familii nobiliare.

Aceste cornuri au fost confecţionate şi utilizate timp de aproape două secole, fapt dedus din anii de fabricaţie incizaţi, ele datând dintre anii 1600-1782. Ca proveniență trebuie avute în vedere mai ales zonele bogate în cerbi, cum ar fi Maramureşul, Bihorul, Sibiul, Bistriţa ş.a.

În secolul al XVII-lea şi începutul celui următor, au fost răspândite cornurile confecţionate din corn presat de bovine, având formă de pară, înzestrate cu cap de dozare din cupru.

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi, mai ales, la începutul secolului al XIX-lea, o serie de firme engleze au introdus în circulaţie cornuri din cupru, dotate cu închizător sau dozator. Partea lor exterioară era ornamentată cu reliefuri reprezentând scene de vânătoare, animale ori motive vegetale.

Trebuie încă amintite cornurile dozatoare, care au fost confecţionate din corn, os ori metal şi aveau dimensiuni reduse. Cornurile dozatoare de praf de puşcă se foloseau la armele cu fitil, cremene, cu rotiţe şi cremene, între secolele XVIşi XIX. Din aceste cornuri o cantitate mică de praf se punea în tigăiţa amnarului, care se aprindea de fitil sau scânteie şi prin lumina ţevii aprindea încărcătura.

În secolul al XIX-lea erau folosite etaloane pentru dozarea prafului de puşcă, care aveau forma unui degetar cu mâner din lemn. Cele mai multe puteau fi fixate de la 2 la 6-10 grame. Aceste etaloane erau utilizate la puştile şi pistoalele cu percuţie, iar mai târziu se foloseau la încărcarea cartuşelor de vânătoare din carton.

După acest scurt istoric al evoluţiei cornurilor pentru praful de puşcă şi a importanţei folosirii lor vom prezenta câteva piese aflate în colecţiile sătmărene , unele dintre ele chiar pot fi admirate în sălile de expoziţie ale Muzeului Judeţean Satu Mare.

Toc pentru pulbere şi glonţ a carabinei de vânătoare
- secolul al XVII-lea

Piesa este sculptată din lemn, are formă cilindrică, cu partea inferioară rotunjită. Teaca este ornamentată cu cuie din cupru, atât orizontal cât şi vertical. De partea superioară (capac) sunt fixate două verigi din fier de care este legat un lanţ ce nu aparţine piesei, înlocuindu-l pe cel original. Săculeţul pentru gloanţe, confecţionat de obicei din piele de cerb, lipseşte din partea inferioară şi de asemenea şi gura de scurgere. Teaca are o lungime de 10 mm şi lăţimea de 8 mm (fig. 10).

Corn de pulbere
- secolul al XVIII-lea

Această piesă este confecţionată din corn de bou presat, are formă de ploscă, iar partea inferioară este închisă cu o placă metalică. La capetele părţii concave se vede câte o verigă confecţionată tot din metal, iar gura de scurgere este din corn sculptat. Lungimea este de 200 mm, iar lăţimea de 80 mm. Gura de scurgere este de 25 mm (fig. 11).

Corn de pulbere
- confecţionat în anul 1737

Este făcut din corn de cerb, bifurcat şi foarte bogat ornamentat. Piesa este lustruită, iar în partea centrală a feţei se observă un cerb gravat, care sare. Deasupra cerbului apare monograma I. E. şi anul 1737. Pe una din ramuri este gravat artistic un şir de păsări, iar pe cealaltă un şarpe încolăcit. Atât partea superioară cât şi capetele inferioare ale piesei sunt ornamentate cu motive vegetale: flori şi frunze stilizate. Gura de scurgere lipseşte. Piesa are lungimea de 210 mm, iar lăţimea de 165 mm (fig. 12).

Corn de pulbere
- secolul al XVIII-lea

Confecţionat din corn de cerb, este bifurcat, lustruit, cu partea superioară restaurată. Pe partea centrală a feţei are gravat un frumos motiv geometric, o stea stilizată. Conturul ramurilor este realizat printr-o panglică alcătuită din cercuri concentrice gravate. Piesa are lungimea de 140 mm, iar lăţimea tot de 140 mm. (fig. 13).

a) Corn de pulbere
-secolul al XVII-lea
b) Corn de pulbere
-secolul al XVIII-lea

Ambele sunt confecţionate din corn de cerb, sunt bifurcate şi lustruite. Pe partea din faţă se pot vedea motive geometrice stilizate sub formă de cerc.

a) Pe partea superioară a cornului, provenind din secolul al XVII-lea, (a), se găseşte un inel din cupru, având lăţimea de 35 mm, ornat cu motive punctiforme. De o parte şi alta inelul are câte o toartă în care este petrecut un şnur prevăzut cu doi ciucuri. Partea inferioară a celor două ramuri este închisă cu câte o placă şi bogat ornamentată cu puncte şi cercuri. O parte din gura de scurgere lipseşte. Lungimea gurii de scurgere este de 20 mm, iar lungimea piesei este de 180 mm. Piesa are lăţimea de 150 mm
b) Cornul confecţionat în secolul al XVIII-lea, (b), are şi el ramurile închise cu câte o lamă din corn.Îi lipseşte atât gura de scurgere cât şi verigile laterale. Lungimea piesei este de 190 mm, iar lăţimea de 160 mm. (fig.14)

Cornuri de pulbere
a, b, c.- secolul al XIX-lea

Cele trei piese prezentate sunt confecţionate din corn presat, având formă de ploscă. Ele au marginile nituite cu cuie din cupru care fixează cele două părţi componente. Capacul canelat este confecţionat din cupru şi se conectează ghintuit cu mecanismul de dozare şi gura de evacuare.

a - are lungimea de 230 mm, iar lăţimea de 110 mm;
- lateral este prevăzut cu 4 verigi din cupru pentru şnur.

b - are lungimea de 280 mm, iar lățimea de 120 mm;
- în partea superioară are 2 verigi din cupru pentru șnur.
c - are lungimea de 160 mm iar lățimea de 80 mm;
- lateral are patru verigi din cupru pentru șnur (fig. 15).

Tocuri pentru pulbere
a, b, c. - secolul al XIX-lea

Cele trei piese sunt confecționate din plăci de cupru, presate și au formă de ploscă. Toate au încuietoare și sunt folosite la vânătoare, fiind prevăzute cu verigi pentru șnur.

a - pe partea din față are un relief ce reprezintă un iepure agățat pe o verigă. Sub iepure vedem inscripția "JAMES DIXON & SONS". Pe partea superioară a capacului, care este fixat cu șuruburi mărunte din cupru se repetă inscripția "JAMES DIXON & SONS" la care se mai adaugă cuvântul "SHEFIELD", denumirea firmei care a fabricat-o. Piesa este prevăzută cu supapă cu resort. Gura de evacuare lipsește. Lungimea piesei este de 170 mm, iar lățimea este de 90 mm.

b - ambele părți componente ale piesei sunt netede și lustruite. Mecanismul de închidere este identic cu al piesei anterior prezentate. Gura de evacuare este în același timp și cap de dozare și se poate citi pe ea incripția : "DIXON & SONS". Este posibil să fi fost tocul de pulbere al unui revolver cu percuție. Lungimea este de 180 mm, iar lățimea de 70 mm. Lungimea gurii de evacuare este de 35 mm.

c - pe partea din față vedem un relief cu o scenă de vânătoare. un vânător însoțit de doi câini. Pe părțile laterale are câte două verigi pentru șnur. Pe capac are urme accentuate de coroziune, astfel descifrarea inscripției (mărcii) este imposibilă însă se presupune că și aici este tot "JAMES DIXON & SONS". Lungimea piesei este de 210 mm, iar lățimea de 110 mm. Lungimea gurii de evacuare este de 25 mm (fig. 16).

Toc pentru pulbere la pistoalele de buzunar (tercerol) cu percuție
prima jumătate a secolului al XIX-lea

a) Tocul este confecționat din metal, aliaj de argint și este prevăzut cu trei compartimente. Primul compartiment este destinat pulberii, al doilea este locul gloanțelor, iar în al treilea se găsesc capsele. Pe capacul culisant al compartimentului pentru gloanțe vedem scris : "JAMES DIXON & SONS SCHEFIELD", numele fabricantului din Anglia. Lungimea piesei este de 62 mm iar lățimea de 40 mm. Canalul de dozare este de 13 mm.

b) Corn dozator din secolul al XVIII-lea este confecționat din vârf de corn lustruit, cornul de bovină este închis cu un dop de os rabatabil. La bază are o placă din corn. Lungimea este de 140 mm, iar lățimea de 40 mm (fig. 17).

Bibliografie

1. Cristian Vlădescu, Carol König, Dan Popa - *Arme în Muzeele din România*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1973.
2. Temesváry Ferenc - *Vadász fegyverek*, Ed. Zrinyi, Budapest, 1992.
3. Dr. Kalmár János - *Régi magyar fegyverek*, Ed. Natura, Budapst, 1971.
4. Col. Gh. Romanescu - *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Ed. Militară, Bucureşti, 1976.
5. Anthony North, Ian V. Hogg - *The book of guns*, 1977.
6. Kiss A. Péter - *A pisztoly és használata*, Ed. Zrinyi, Budapest, 1996.
7. Harold L. Peterson - *Armi da fouco nei secoli*, Ed. Mondadori, 1966, traducere din limba engleză, New York, 1963.

8. Balázs József, Pongó János - *Pisztolyok Revolverek*, Ed. Zrinyi, Budapest, 1977.
9. Ion Nania - *Istoria vânătorii în România*, Ed. Ceres, Bucureşti, 1977.

Lista ilustraţiilor

1. Momentul descoperirii prafului de puşcă de către Schwarz Berthold (imagine contemporană).
2. Toc pentru praf de puşcă datând de la începutul secolului al XVII-lea.
3. Toc pentru praf de puşcă de infanterie, confecţionat din lemn, datând din secolul al XVI-lea.
4. Gravură executată de Iacob de Gheyn în 1607, care reprezintă un muşchetar ce poartă pe umăr tocuri pentru praf de puşcă.
5. Corn pentru pulbere de puşcă confecţionat din corn de bovină prin tehnica presării, decorat cu scenă de vânătoare.
6. a. Gravură executată de Iacob de Gheyn în 1607, pe care se pot distinge tocuri din lemn atârnate pe o bandulieră.
   b. Toc pentru praf de puşcă confecţionat din lemn, conţinând praf pentru o singură încărcătură.
7. Bandulieră cu tocuri de pulbere din lemn, şi săculeţ din piele pentru gloanţele de plumb datând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea; (gravură contemporană).
8. Cartuşe din hârtie folosite în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.
9. Mecanism de dare a focului la armele cu cremene în secolul al XVIII-lea (lacăt francez).
   1. platina
   2. cocoşul port cremene
   3. amnarul
   4. arcul amnarului
   5. tigăiţa.
10. Toc din lemn pentru pulbere şi glonţ, secolul al XVII-lea.
11. Corn de pulbere, secolul al XVIII-lea.
12. Corn de pulbere din corn de cerb, confecţionat în 1737.
13. Corn de pulbere din corn de cerb, secolul al XVIII-lea.
14. a. Corn de pulbere din corn de cerb, secolul al XVII-lea.
    b.Corn de pulbere din corn de cerb, secolul al XVIII-lea.
15. Cornuri de pulbere din corn de bovină presat, secolul al XIX-lea (a.b.c.).
16. Tocuri pentru pulbere din aramă, secolul al XIX-lea (a.b.c.).
17. a. Toc pentru pulbere folosit pentru pistoale cu percuţie, prima jumătate a secolului al XIX-lea.
    b. Corn dozator din secolul al XVIII-lea.

The list of illustrations

1. The moment of the discovery of gun-powder by Schwarz Berthold (contemporary image).
2. Case for the gun-powder (dating from the beginning of the XVIIth century).
3. Case for the gun-powder for the infantry, case made of wood, dating from the XVIth century.
4. Engraving made by Iacob de Gheyn in 1607, representing a musketeer carrying on his shoulder horns for the gun-powder.

5. Horn for gun-powder made out of cattle horns throught pressing technique, decorated with a hunting scene.
6. a. Engraving made by Iacob Gheyn in 1607, on which one can distingnish cases made of wood hung on a bandoleer.
b. Case for gun-powder, made of wood, containing gun-powder for only one charge.
7. Bandoleer with gun-powder, cases made of wood and leather bag for lead bullets, dating from the second half on the XVIth century (contemporary engraving).
8. Paper cartridges used in the XVIIIth century and at the beginning of the XIXth century. Paper with the percussion mechanism.
9. Mechanism of ignition for flint-steel weapons (guns) in the XVIIIth century (French padlock).
1. platinum
2. flint-carrier cock
3. flint-steel
4. the flint-steel spring
5. place
10. Wooden case for powder and bullet - the XVIIth century.
11. Horn for the powder - the XVIIIth century.
12. Horn for the powder, made of stag horn - made in 1737.
13. Horn for the powder, made of stag horn - the XVIIIth century.
14. a. Horn for the powder, made of stag horn - the XVIIth century.
b. Horn for the powder, made of stag horn - the XVIIIth century.
15. a.b.c. Horn for the powder, made of pressed cattle horn - the XIXth century.
16. a.b.c. Cases for the powder - the XIXth century.
17. a. Case for the powder, used by percussion guns in the first half of XIXth century.
b. Measuring horn from the XVIIIth century.

Panoplies from Satu Mare. Horns for gun-powder
(Summary)

This work has as a purpose the presentation of some representative scabbards for gun-powder, scabbards that are in the collection of the Districtual Museum Satu Mare and in some other collections. Before the minute description of each piece there is also a short story of the evolution of these scabbards. A part of these pieces can be seen in the Districtual Museum in Satu Mare.

Fig. 1.

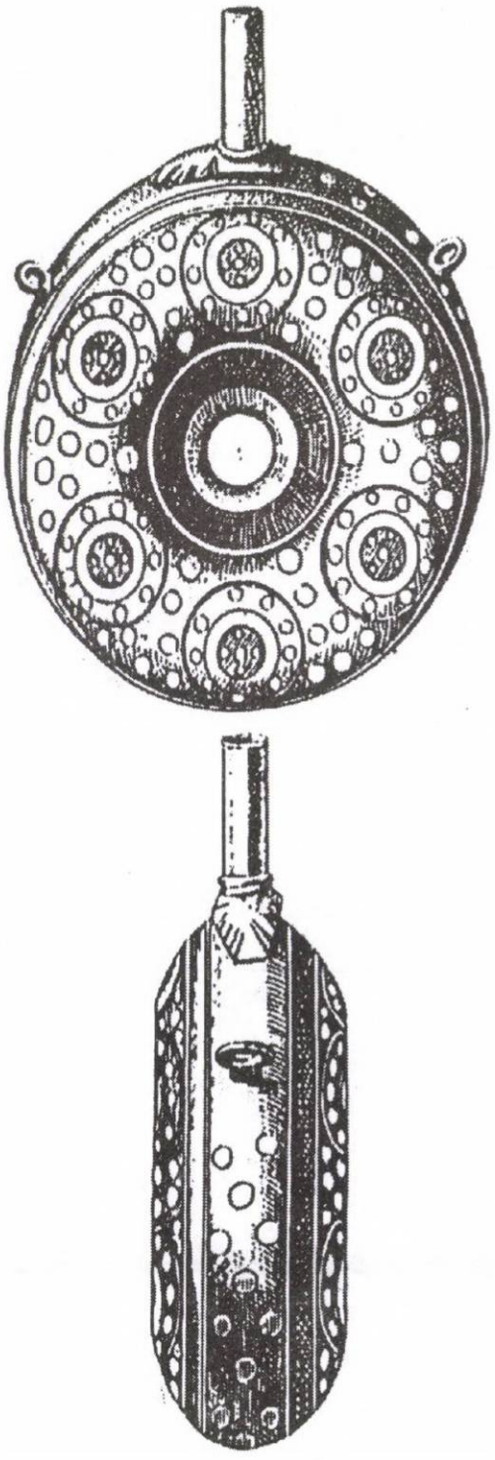

Fig. 2.

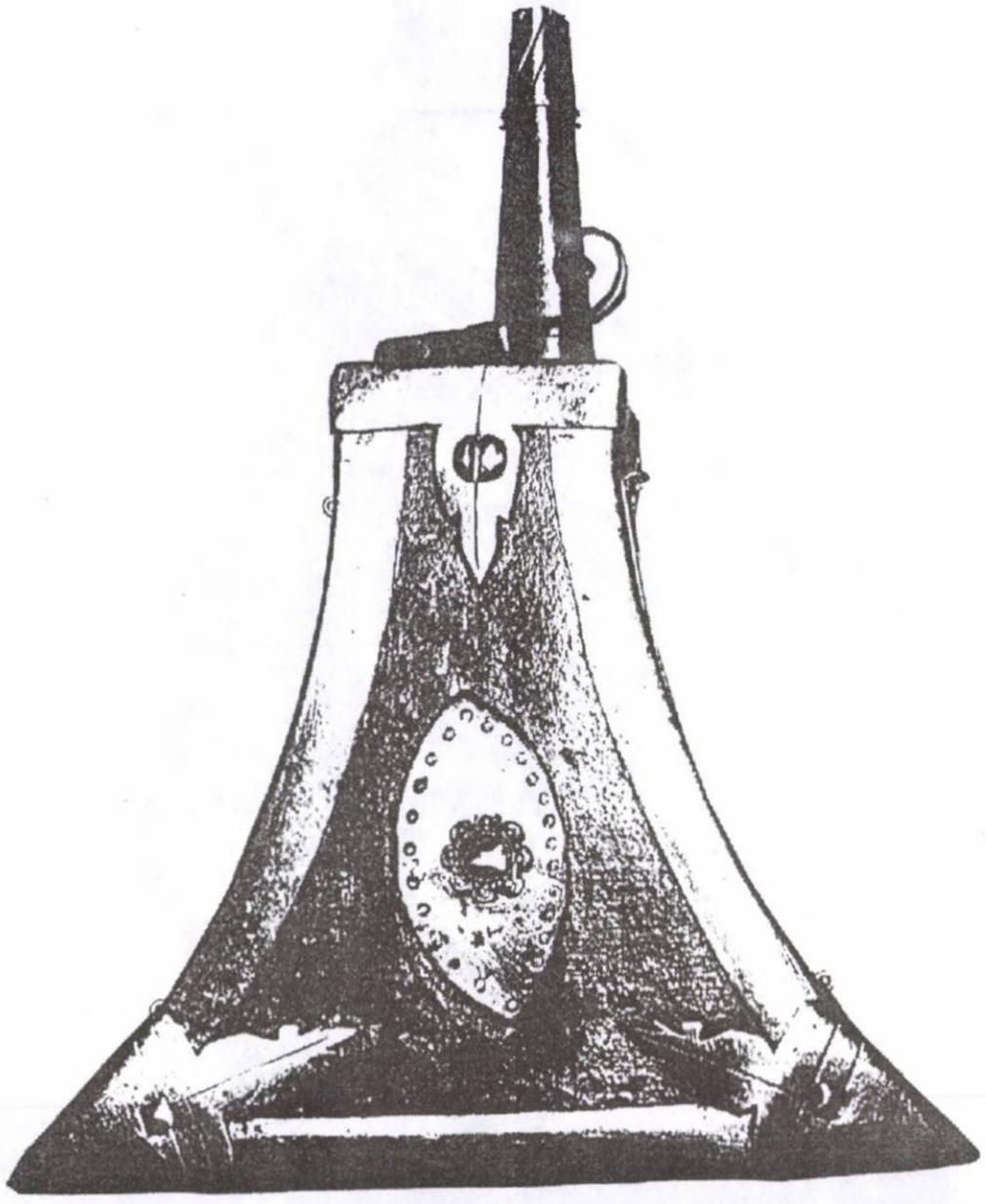

Fig. 3.

Fig. 4.

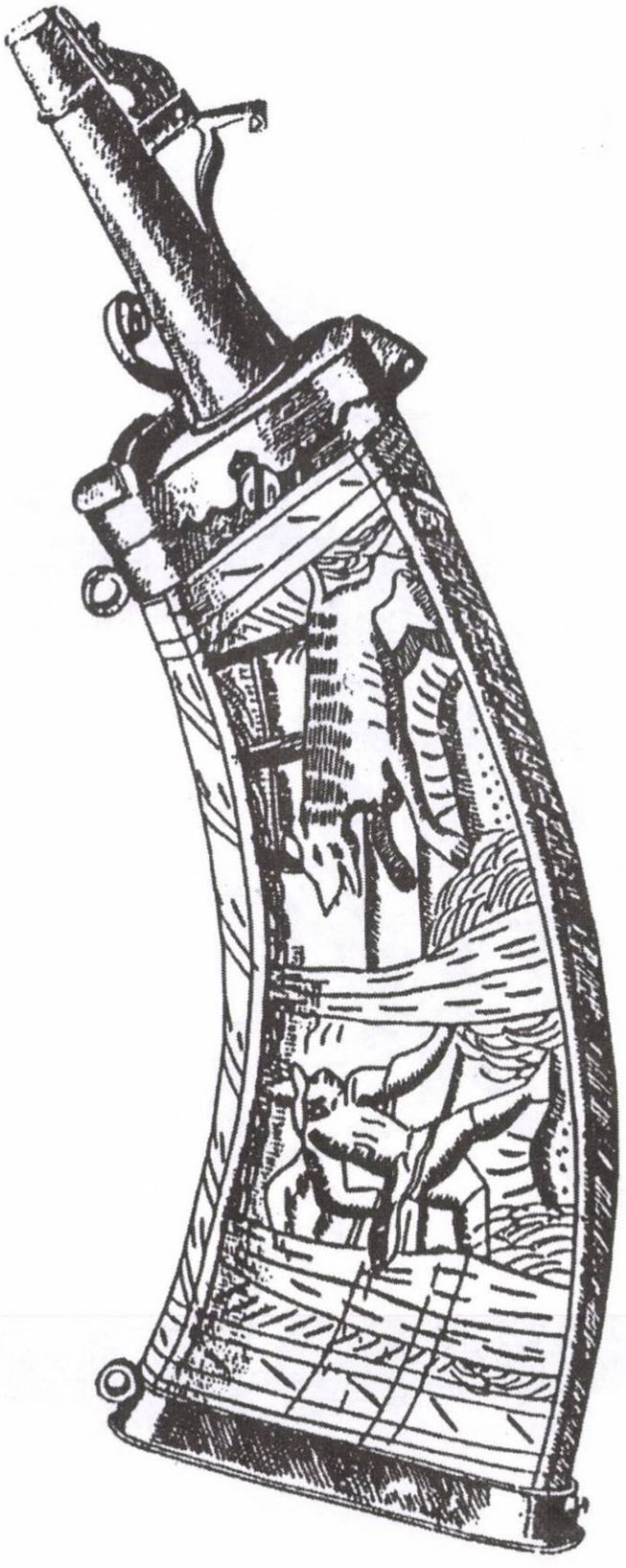

Fig. 5.

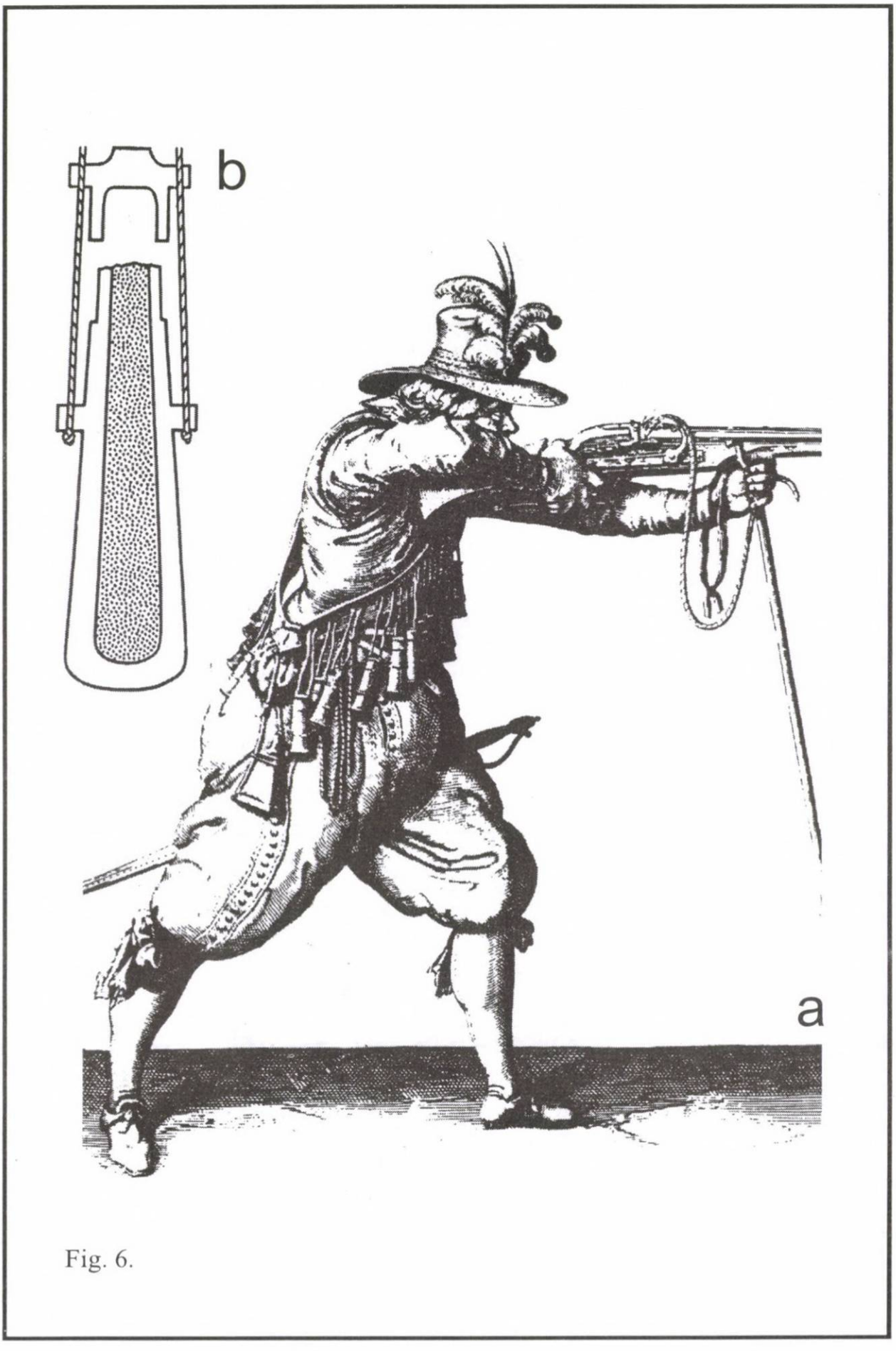

Fig. 6.

M
Nicklas Meldeman briefmaler zů Nürnberg bey der Langen brücken

Fig. 7.

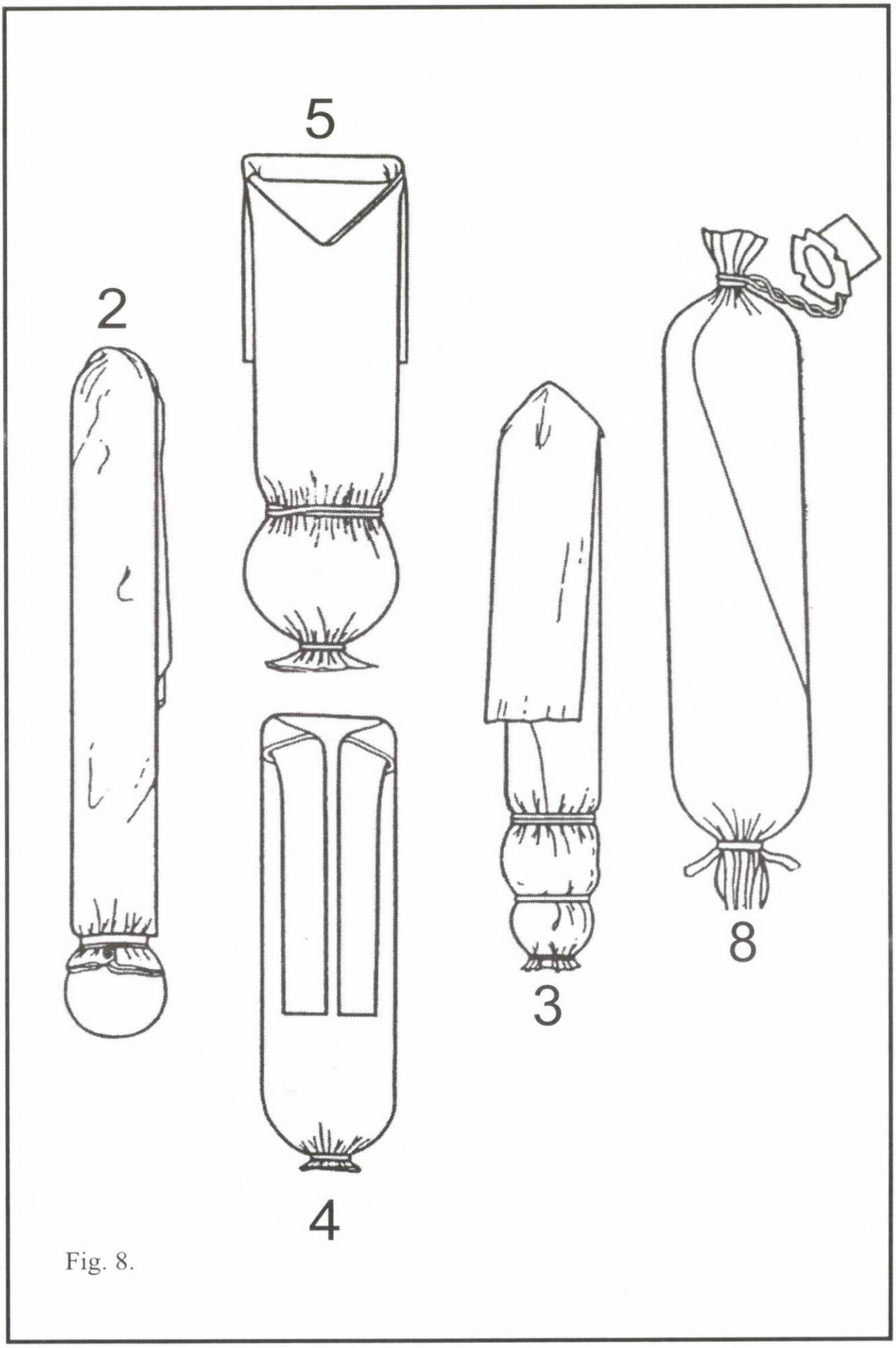

Fig. 8.

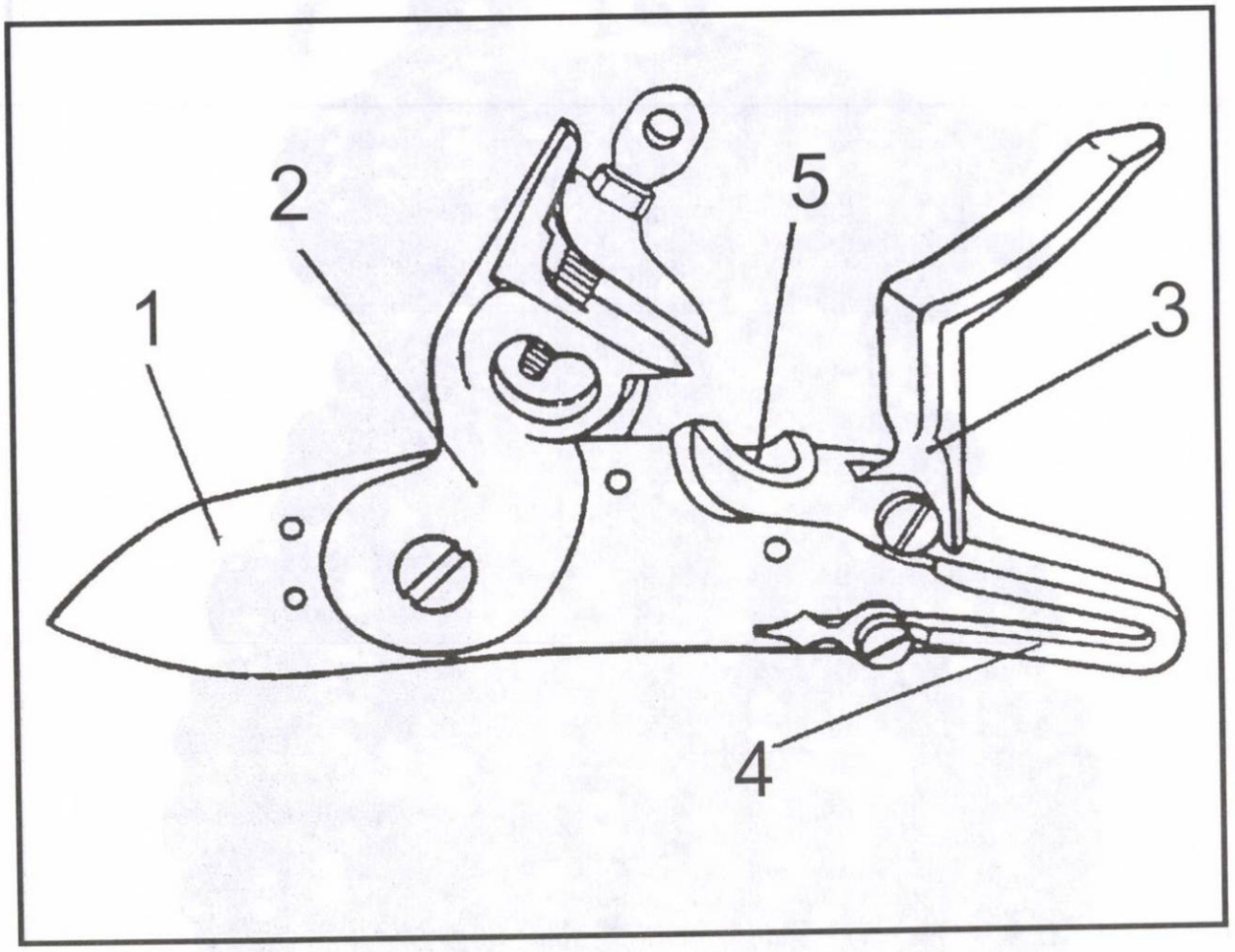

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 13.

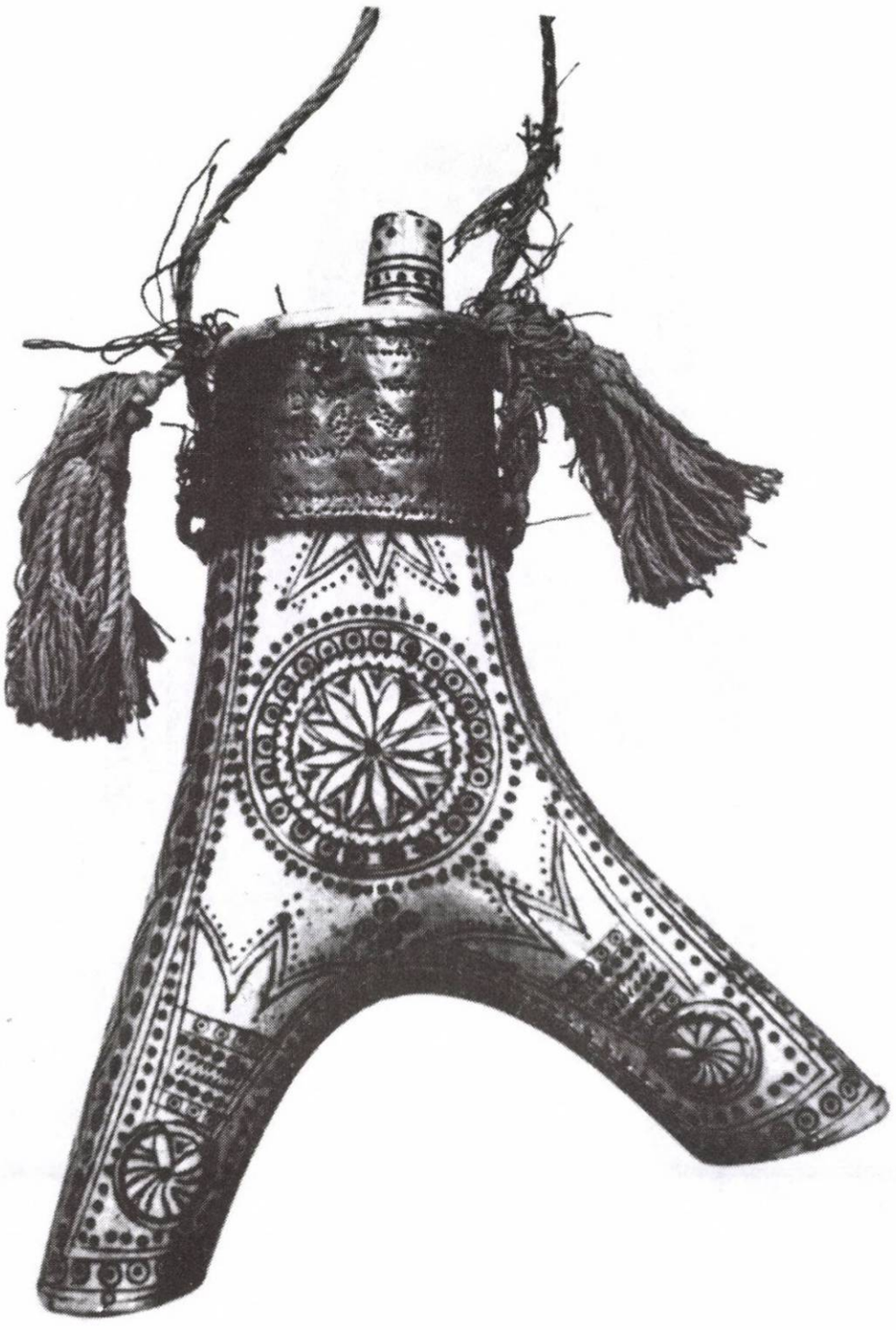

Fig. 14.A

Fig. 14.B

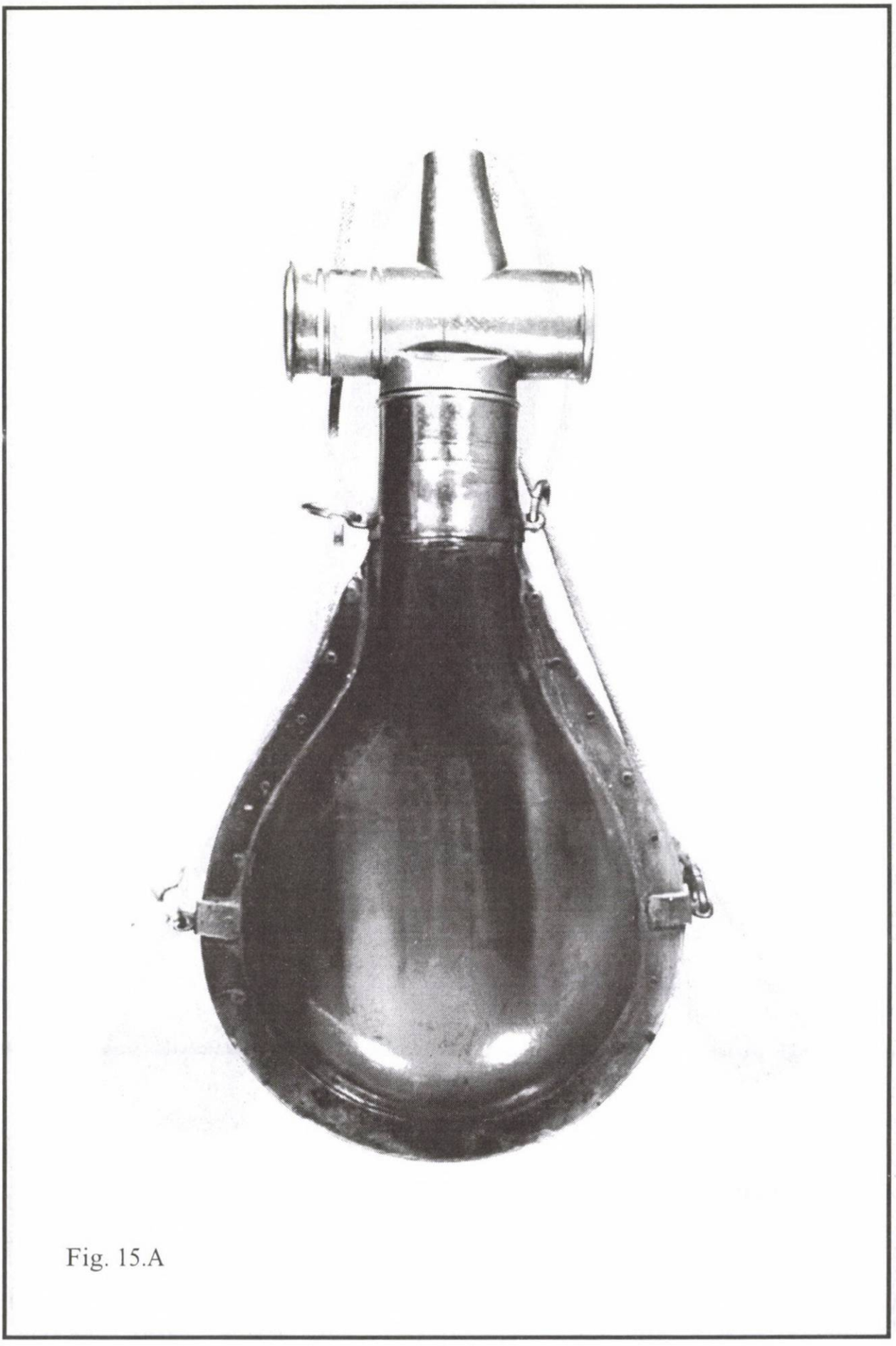

Fig. 15.A

Fig. 15.B

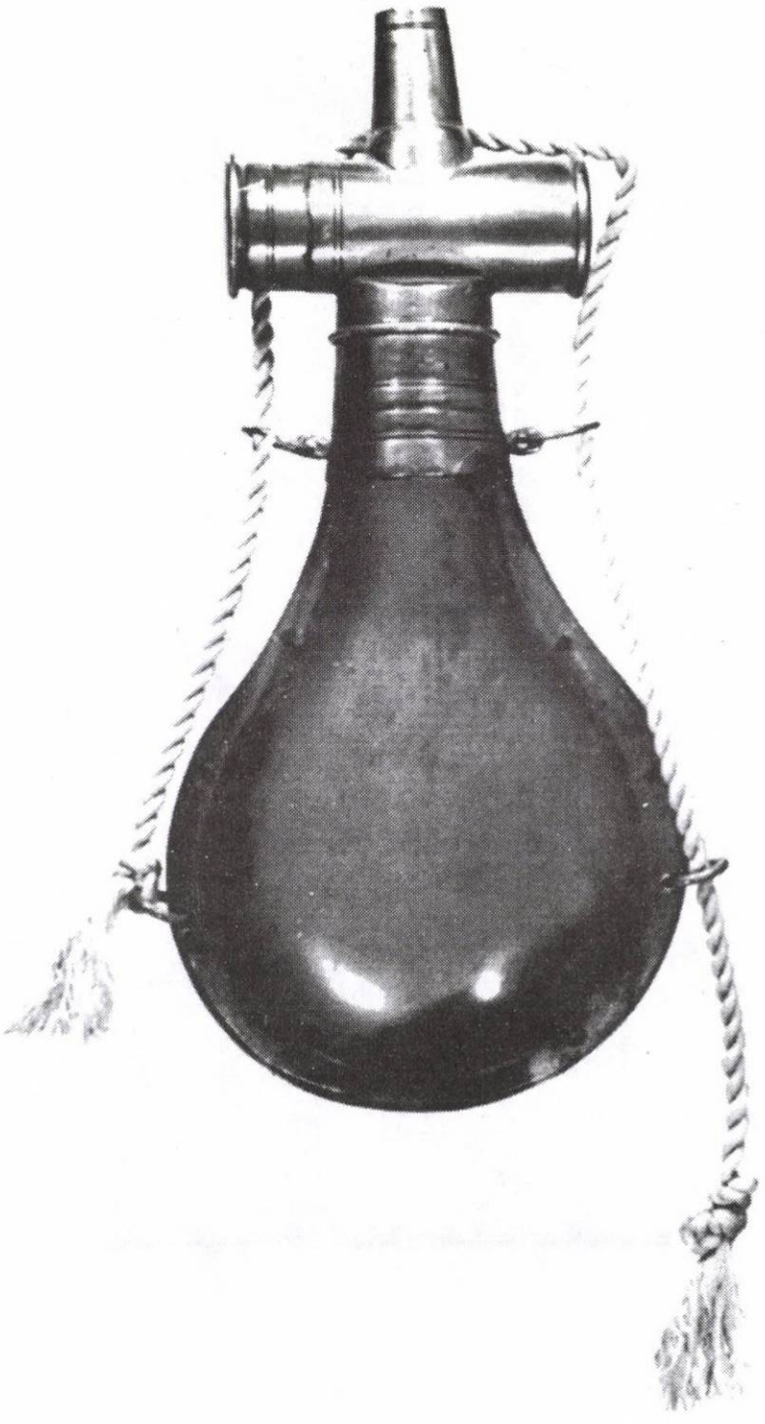

Fig. 15.C

Fig. 16.A

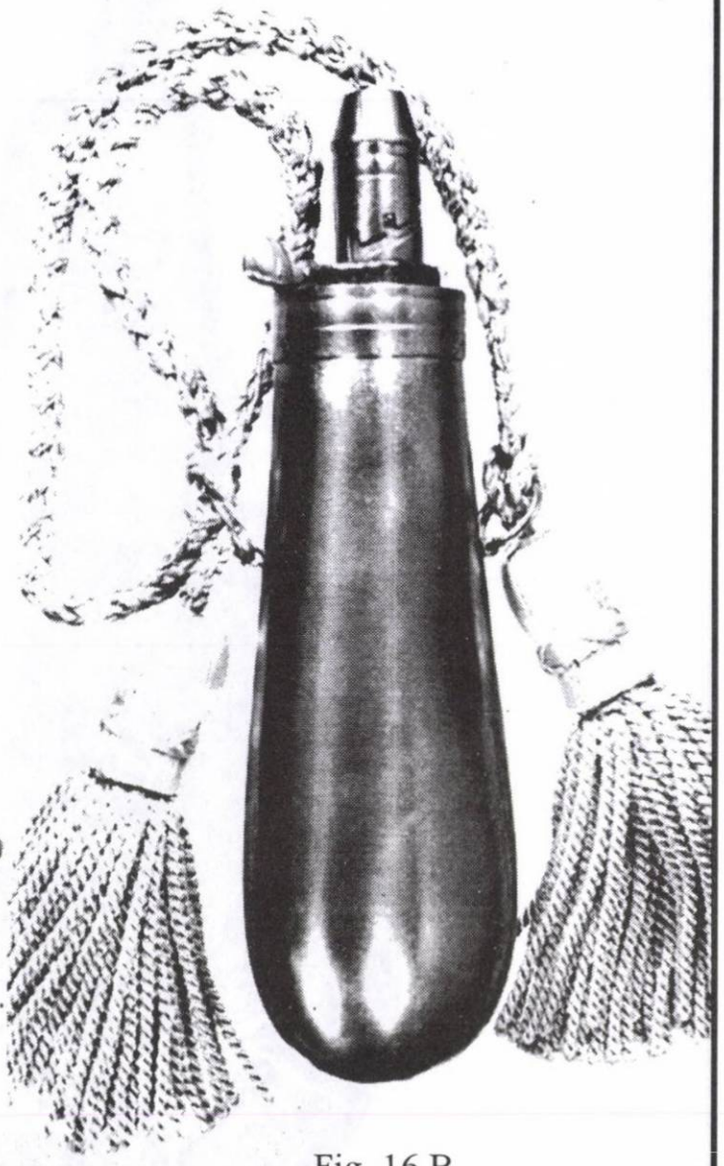

Fig. 16.B

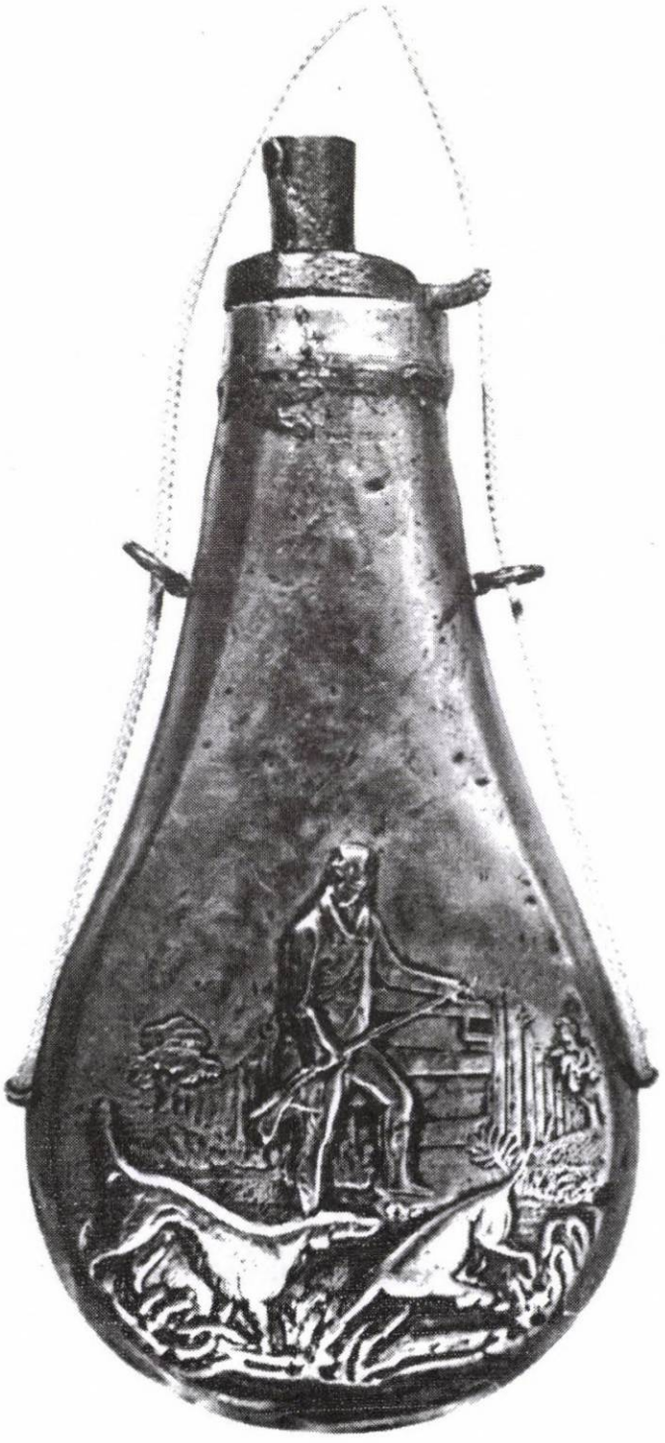

Fig. 16.C

Fig. 17.A

Fig. 17.B

Kivándorlás Szatmár vármegyéből az 1880-as évektől az első világháborúig

Balogh Géza

Szatmár vármegye gazdaságának tőkés irányú fejlődése az 1848-as forradalmat követő évtizedekben eredményezte , azt a tömeges népmozgást amelynek egyik megnyilvánulása a kivándorlás. Nem egy helyi jelenségről van szó, hisz az egész korabeli magyar társadalmat érintette, s a század első felében a nyugat európai régiókban volt velejárója a tőkés gazdaság kibontakozásának. A XIX. század végén Olaszország, Ausztria-Magyarország, Oroszország népessége szolgáltatta a kivándorló tömegeket, mivel e térségben a felbomló feudalizmus keretében felszabaduló munkaerőt a még kezdeti szakaszában levő tőkés gazdálkodás nem tudja lekötni. Erdélyben a XIX. század utolsó évtizedeiben válik tömegessé, hogy tetőfokát a XX. század első évtizedeiben érje el, amikor 339.774 személy hagyja el szülőföldjét[1].

A kérdés jelentőségét, összetettségét felismerve a történelemkutatás 1925-től kezdi következetesen tanulmányozni, amikor még a kutatók többsége még úgy ítéli meg mint egyfajta menekülést az Óvilágból Amerikába, a korlátlan lehetőségek országába[2]. Az 1960-as években tudományos programok jelennek meg, majd sor kerül a kérdés megvitatására, az 1974-es wupertali találkozón, és az 1975-ös San Franciscó-i kongresszuson is. A kivándorlás erdélyi vonatkozásait Egyed Ákos professzor megjelent tanulmányai mutatják be[3], de kevésbé érintve Szatmár vármegye sajátosságait. Tanulmányomban a kérdés helyi összetevőit igyekszem feltárni, felhasználva mindenekelőtt a korabeli sajtóban megjelent utalásokat, a Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentését, levéltári és statisztikai adatokat, stb.

Megvizsgálva Szatmár vármegye gazdaságának helyzetét az elmúlt századfordulón, kitűnik, hogy alapját, lakosainak fő megélhetési forrását, a mezőgazdaság jelentette. Az 1895-ös mezőgazdasági összeírás adatai szerint a tulajdon és birtokviszonyok meghatározója a nagybirtokrendszer. Annak ellenére, hogy a 100 holdon felüli gazdaságok az összbirtok 1,45 %-át teszik ki, a földalap mintegy 52,83 %-át birtokolják[4]. A vármegye területén találunk 85 olyan 1000 holdon felüli gazdaságot amelyek birtokolyák a földalap mintegy 31,27 %-át. Ugyanekkor a parasztság körében jellemző a törpebirtok, melynek felaprózódása a tanulmányozott időben fokozódik. Az egy holdon aluli gazdaságok száma 11.862, az 1 - 5 hold közöttieké 12.455, s az 5 -10 hold közöttieké pedig 7781. E nagyszámú szegényparaszti gazdaságok együtt a földalap csupán 11,01 %-át birtokolják. A földalapnak a fent ismertetett igazságtalan elosztása következtében igen magas azon földművelőknek a száma akik kevés földdel rendelkeznek, vagy egyáltalán nincs földtulajdonuk. Az 1900-as népszámlálás adatai szerint a mezőgazdasággal foglalkozó

---

[1] *Magyar Statisztikai Közlemények*. 67. 5. old.

[2] Puskás Julianna. *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1982. 21. old.

[3] Lásd Egyed Ákos a kérdéssel foglalkozó tanulmányai közül: *A parasztság Erdélyben a századfordulón*. Korunk. 1968. 5 sz. 747-748. old. *Problema emigrării țărănimii din Transilvania la începutul secolului al XX-lea* în *Acta Musei Napocensis* VII (1970) 365-378. old.

[4] A megye mezőgazdasági adataival kapcsolatban vö. az 1895-ös mezőgazdasági összeírás adadtait Szatmár vármegyére vonatkozóan.

174.928 személyből bérlő és földtulajdonos 96.346 (55,1 %), napszámos és béres 78.840 (44.7 %), tisztviselő 488 (0,2 %)[5].

A vármegye lakosságának alacsony életszínvonalára, elszegényedésére utalnak azok az adatok is, amelyekből megtudhatjuk, hogy milyen olcsón voltak kénytelenek eladni munkaerejüket a mezőgazdaságban dolgozók. A napszámosok munkabére 1899-ben a következőképpen alakult[6]:

a.) eltartással

Férfi		Nő		Gyermek	
Nyáron	Télen	Nyáron	Télen	Nyáron	Télen
122	54	86	42	54	26

b.) eltartás nélkül

Férfi		Nő		Gyermek	
Nyáron	Télen	Nyáron	Télen	Nyáron	Télen
170	74	120	60	78	40

krajcár/nap

A fentieket kiegészítik még az egy év alatt ledolgozott napok számát bemutató adatok is, amelyek a következőképpen alakultak: férfiaknál 190 - 250 nap, nőknél 95 -185 nap, gyermekeknél 70 - 165 munkanap[7]. A munkabér alacsony értéke és az évente ledolgozott munkanapok száma rámutat a parasztság, de különösen a nők és a gyermekek kiszolgáltatott helyzetére. akik éhbérért, vagy azon aluli összegekért voltak kénytelenek dolgozni az évnek bizonyos számú napjain. A fennmaradó napokon gyakorlatilag minden munkaerő a semmittevésre volt ítélve - munkanélküliek voltak. A munkanélküliség leginkább a földmunkásokat érintette s ezért nem volt véletlen, hogy ezekből kerül ki a kivándorlók legnagyobb hányada. A mezőgazdasági munkások hagyták el százával, ezrével a magyar földet, mert hát koldulni nem akarnak, önérzetük nem engedi az alamizsna kérést, tehát felcihelődnek és egész családok, falvak mennek Amerikába[8].

A kivándorlási folyamat helyes értelmezése úgy vélem szükségessé teszi nemcsak a kibocsátó ország (vidék) viszonyainak ismertetését, hanem a befogadó ország kínálta lehetőségek bemutatását is. Annál is inkább szükséges ez, mert a kivándorlók történelme "... nem romantikával, dicsőséggel, hanem nehéz fizikai munkával, verejtékkel - és olykor sajnos vérrel is - telített."[9] Az Amerikai Egyesült Államok - mint befogadó ország - belső fejlődésének sajátosságai merőben eltérőek az itteniektől. Az ingyen föld, a kiaknázásra váró természeti kincsek, a gyors meggazdagodási lehetőségek fogadják a bevándorlók tömegeinek egy kisebb hányadát. A nagy többségnek ott is keményen meg kellett küzdeniük a fennmaradásért, azért, hogy az itthonitól valamivel jobb munkabér egy részét megtakarítsák, s esetleg javíthassanak itthon maradt családjuk sorsán. Visszatérve földet, üzletet, szerszámokat vásároljanak, vagy házat építsenek. Hajlandók ezért elfogadni az alacsonyabb életszínvonalat, a tömeges lakás és életfeltételeket, stb.

---

[5] Egyed Ákos *Despre problema ţărănescă în Comitatul Satu Mare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.* în Satu Mare Studii şi Comunicări 1972. 247. old.
[6] *Magyar Statisztikai Évkönyv.* 1899. 300. old.
[7] Egyed Ákos. *i.m.* 249. old.
[8] *Északkeleti Újság.* 1912 okt 5.
[9] Puskás Juliánna. *i.m.* 13. old.

Az általam tanulmányozott korszakban az Amerikai Egyesült Államokban egy új gazdasági fellendülés bontakozik ki. Az 1897-es évben az ipari termelése elérte a 9.489.000.000 dollárt, amíg Nagy Britanniáé 4.263.000.000 dollár, Németországé 3.357.000.000 dollár és Franciaországé 2.900.000.000 dollár. Az AEÁ. a világ legjelentősebb ipari országa lett[10]. A vasút építés addig ismeretlen méreteket ölt, 1860-ban a vasútvonalak hossza mindözzze 49.285 km, hogy 1900-ban elérje a 263.249 km-t, ami több mint egész Európában[11]. Növekszik az acéltermelés, az 1880-ban elért 4.300.000 tonnáról 20.200.000 tonnára 1900-ban, meghaladva Nagy Britannia és Németország együttes termelését[12]. Fejlődik a szénbányászat - az 1880-ban elért 65.000.000 tonnáról, 1900-ban eléri a 245.000.000 tonnát[13]. Jelntős arany és ezüst tartalékokat tárnak fel. 1860 és 1900 között mintegy 3,5-szörösére nő a megművelt terület nagysága[14]. Az AEÁ. területe 1860 - 1912 között újabb 14 nyugati állam befogadásával nő, elérve ezzel a 48-at[15]. Az új nyugati vidékek hasznosítása a XIX. század utolsó évtizedeiben és a XX. század elején óriási jelentőségű az amerikai társadalom gazdasági és politikai fejlődésében. Ehhez hozzájárult a korabeli Magyarországot 1871 - 1913 között elhagyó mintegy 1.300.000 - 1.350.000 kivándorló is, köztük a Szatmár vármegyeiekkel[16].

Mozgatórugói a kivándorlásnak az adott kor gazdasági és társadalmi viszonyaiban keresendők. A források áttanulmányozását követően összegezni a következőképpen lehetne azokat az okokat amelyek a szülőföld elhagyására kényszerítették a lakosság egy részét: az állandósuló és egyre nagyobb méreteket öltő földhiány, az ipar alacsony fejlettsége s e miatt jelentkező munkaerő felesleg, a növekvő pénzbeli kötelezettségek a bankok, földtulajdonosok s uzsorásokkal szemben; a kivándorlást irányító cégek, hajótársaságok ügynökeinek állandó jelenléte, csábító tevékenysége, a visszatértek, hazalátogatók példájának csábító hatása, rábeszélése s az általuk megtakarított s hazajuttatott pénzek lélektani hatásai, a kötelező katonai szolgálat előli menekülés, az emberek meggazdagodási vágya, az államhatalmi szervek tehetetlensége a kérdés kezelésében.

Az állandó és egyre nagyobb méreteket öltő földhiány, a már fentebb közölt, a földalap igazságtalan elosztására vonatkozó adatokból egyértelműen érzékelhető. Ha még ehhez hozzáadjuk azt a szakirodalomban közismert tényt, hogy a parasztság tulajdonában levő földalap az öröklés folyamán egyre fokozottabban és folyamatosan felaprózódik és csökken, s hogy a fokozódó s egyre nagyobb méreteket öltő kapitalista árutermelés miatt a nemesség igyekszik megszerezni a jobbágyföldeket, amire kedvező alkalmat szolgáltattak a birtokrendezések a tagosítások, amelyek éppen az általunk tárgyalt időben fejeződnek be a vármegyében - el kell fogadjuk a korabeli sajtóban közölt megállapítást, mely szerint "Talán kissé nevetséges állításom, de tessék megnézni, egyes községeket, ahol két-három ezer ember életének fenntartására 200-300 kat. hold áll rendelkezésre"[17]. A birtokrendezések alkalmával a parasztokat nemcsak földjeiktől, hanem legelő és erdőhasználattól is megfosztották, ami kihatással volt a megélhetésükre mivel az állattartás is jelentős megélhetési forrást jelentett számukra. Az úrbéresföldek felaprózódását vidékünkön meggyőzően szemléltetik az Aranyosmeggyes környéki 16 falura vonatkozó részleges adatok, melyek szerint a felszabadult jobbágyok 98 %-a fél vagy attól kisebb telekkel

[10] Silviu Brucan: *Originile politicii americane*. Bucureşti 1968. 28 old.
[11] Alexandru Vianu. *Istoria S.U.A.* Bucureşti 1973. 14 old.
[12] *Idem.* 152. old.
[13] *Ibidem.*
[14] *Idem.* 167. old.
[15] *Ibidem.*
[16] Puskás Julianna. im. 65. old.
[17] *Északkeleti Újság.* 1912 okt 5.

rendelkezett. A 288 felszabadított családból 135-en 4/8-ad, 16-an 3/8-ad, 32-en 2/8-ad, 86-an 1/8-ad s 7-en 1/16/od telekkel rendelkeztek[18].

A nehéz körülmények között élő és a sok küzdelmet megért lakosságra különös hatással voltak a különféle agitációk, rábeszélések. Ez egyrészt azok részéről történik, akik már kinnvoltak, megjárták az Újvilágot s sikerült összespórolniuk egy bizonyos mennyiségű pénzt. Érveléseik, a néha túlzottan is rózsás színben bemutatott körülmények, az igéret földjének bemutatott Amerikáról szóló "meséik" ellenében az ellenvélemények hatástalanok maradnak. "Hiába követ el a falu papja, jegyzője, tanítója mindent, hogy a kifelé törekvőknek a lelkében megfogamzott vágyat kiírtsa, hiába hallják, olvassák, hogy annyi derék honnfitársuk, falubelijük lelte irtózatos halálát egy-egy nagyobb bánya- vagy gyári szerencsétlenségnél, nem ér semmit, mert minden okos szónál nagyobb csábító erővel bír az idegenből, postán hazaérkező pénz, vagy egy-egy társuknak Amerika földjéről mondott meséi"[19].

A vármegye területén nagy számban tevékenykednek a Cunard Line, Ligure Americana, Ligure Braziliana, a Companie Generale Transatlantiqe, a brémai Missler cég, a hamburgi és más hajótársaságok ügynökei. Ezeket nagy többségükben a helyi lakosok közül igyekeznek toborozni. "Több helyről vesszük a hírt, hogy a brémai Missler cég felhívásokat küld szét vármegyénkbe is s egyeseket ügynökösködésre szólít fel. Reméljük hazafias vármegyénk lakosai a pénzszerzés ez ocsmány és lehetetlen módját kivétel nélkül undorral utasítják vissza"[20]. A közigazgatás helyi képviselői arról is tudomást szereznek, hogy a hajótársaságok "... a nagy kikötőkben a visszatérő magyarok közül toborozzák legértékesebb ügynükeiket, kiket jól megfizetnek..."[21]. Többet az ügynökök közül sikerül azonosítani, letartóztatni s megbírságolni. A kirótt büntetések, ítéletek olyan csekély értéküek, hogy "... azt a pénzt kifizetik helyettük a hajótársaságok, a kivándorlási tőzsdék. Azután, mikor kikerülnek, azok az ügynökök - pihent erővel folytatják"[22].

Az ügynökökkel folytatott küzdelem számos esetéről olvashatunk a korabeli, helyi sajtóban. A mátészalkai Schwarc Ábrahám szűcsmestert, aki a hamburgi hajótársaság szolgálatában állt több mint két évig, a csendőrség akkor tartóztatja le, amikor egy iparost akar kivándorlásra bírni. A lakásán tartott házkutatás alkalmával egy egész halom kompromittáló bizonyítékot találtak, Schwarc minden ember után, akit közvetített 45 korona honoráriumot kapott s "... hogy az üzlet minnél többet jövedelmezzen vídékre is utazott és agitált Amerika mellett"[23]. Leleplezték a nagykárolyi Zwolenszky Vilmost is, akiről kiderült, hogy "... már régen foglalkozik kivándorlóknak az országból útlevél nélkül való kiszöktetésével. A leleplezés idején is nagymadarászi emberekkel van útban"[24]. Ezek a kivándorlók katonakötelesek, akik "hajlandók fizetni hat-hétszáz koronát, hogy a katonaságtól megszabaduljanak"[25]. A csendőrség kiderítette azt is, hogy Zwolenszky megbízói, sikerük érdekében igen rafinált módszert használtak fel. Kalapjuk mellé virágot - piros szegfüt, orgonát, stb. - tűzetnek, amiről majd felismerik a kivándorolni óhajtó személyt[26]. A letartóztatottak sorsára jut mint ügynök Tokodi Géza budapesti villamoskalauz, Schlenger Nándor és Miksa Lipót ügynökök, akik tömegesen szállítják

[18] Egyed Ákos. *i.m.* 240. old.
[19] *Nagykároly és Vidéke.* 1910. szept. 12.
[20] *Szamos.*. 1902. jún. 9.
[21] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése.* 1906. 22. old.
[22] *Északkeleti Újság.* 1913 okt 25.
[23] *Idem.* 1912 okt 5.
[24] *Idem.* 1912 jul 12.
[25] *Idem.* 1913 aug 27.
[26] *Ibidem.*

Amerika felé az embereket 160-180 koronáért fejenként. Az emberek egy részét úgy csempészték ki útlevél nélkül, hogy a bécsi lószállítmányoknál mint hajcsárokat alkalmazták őket[27]. Megemlíthető még mint azonosított ügynök Major András, aki 5 endrédi lakost akart kiszöktetni[28], Lieb Simon beregszászi lakos aki 60 koronáért a határig kalauzolta embereit[29], Klein Izidor és Dezső[30], Kimpán Lászlóné szatmárudvari lakos, aki több hónapon keresztül 20 koronát kapott minden kivándorló után[31].

A kötelező katonai szolgálat előli menekülés szintén egyik ösztönző a kivándorlásra, s megfigyelhető az ilyen esetek számának növekedése a balkáni háborúk és az első világháború közeledtével. Az ifjak egy jelentős része inkább a bizonytalanságot választotta, s még jó pénzt is hajlandó volt fizetni minthogy a hosszú katonaéveket letöltse. A hivatalos szervek is felfigyelnek a sorozásról való nagyarányú távolmaradásra, s igyekeznek korlátozni, majd felfüggeszteni a hadkötelesek kivándorlását[32]. A vármegye országgyűlési képviselője, gróf Károlyi József, a véderőtörvény megvitatása alkalmával mondott beszédében is megerősíti a katonai szolgálat elöli szökés tényét, hangsúlyozva, hogy "évről-évre sok ezer katonaköteles férfi és ifjú vándorol ki külföldre s ezzel szemben a bevándorlás igen csekély"[33]. Az 1908-as szatmári sorozáson nem kevesebben mint 107-en maradtak távol s közülük 30-an Amerikába költöztek[34]. A kismajtényi legények egy csoportja Birtás György budapesti pincér "ügyességére" bízza magát, aki megígéri, hogy külföldre szökteti őket "olcsó pénzért, útlevél nélkül ... ahol még jó munkát is szerez nekik"[35]. Az ügynököt a rendőri szervek elfogják s a szatmári törvényszék 4 havi fogságra és 240 korona pénzbüntetésre ítéli. A legényeket pedig egyenként 3-3 havi fogságra és 20-20 korona pénzbüntetésre ítélte[36]. A következő évben a vármegye egy távolabbi térségében is kisérletet tesznek a katonaköteles legények, hogy elkerüljék a katonáskodás éveit. Alsóhomoród, Iváskó és Réztelek 19 legénye akart kimenni Amerikába. A csendőrség értesülvén a dologról 12 legényt letartóztatott, hetet pedig keres"[37] - olvasható az egyik tudósításban.

A tanulmányozott források alapján megállapítható, hogy sokszor az egyéni elhatározás, a kalandvágy a gyors meggazdagodás reménye készteti az egyént szülőföldje elhagyására. Igaz e kisérletek sok esetben a határt őrző szervek, a csendőrség közbelépései miatt kudarccal végződnek. De bizonyos, hogy számos alkalommal a kisérlet sikerrel is jár. Ezek pontos számadatai ismeretlenek, de utalás találunk a korabeli dokumentumokban, hogy sokan próbálják meg útlevél nélkül elhagyni az országot s Amerika földjére eljutni. Olyan esetekről is tudunk, amikor az óceánon való átkelés hiúsult meg, vagy pedig mér az óceán túlsó partján nem engedik partra szállni a kivándorlót hiányos okmányai, vagy egészségi állapota miatt. E fenti gondolatokat erősíti meg a Debreceni Kereskedelmi és ipari Kamara Jelentései is. Igaz nem következetesen számolnak be azon személyekről akik útlevél nélkül próbálnak célhoz jutni, de néhány évre - 1904 és 1913 között - találunk adatot. Ezek összesen 1231 személyről szólnak[38], de minden valószínüség szerint többen

[27] *Idem.* 1913 okt 25.
[28] *Idem.* 1914 feb 28.
[29] *Idem.* 1913 aug 2.
[30] *Idem.* 1913 okt 25.
[31] *Nagykároly és Vidéke.* 1912. aug. 21.
[32] *Északkeleti Újság.* 1911 aug. 12.
[33] *Szatmár.* 1908. márc. 29.
[34] *Nagykároly és Vidéke.* 1911. ápr. 6.
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem.*
[37] *Idem.* 1912 aug. 7
[38] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése.* (1904-1913)

voltak a valóságban Szatmár vármegyében is, akik útlevél nélkül vándoroltak ki. Egy 1906-ból származó felterjesztett jelentés szerint is, amely a kivándorlást szabályozó intézkedésekre vonatkozik "Az útlevél törvény szigorításától mit sem várhatunk, mert útlevél nélkül is elegen távoznak s ha nehezen fognak útlevélhez jutni, anélkül fognak menni"[39].

Az alábbiakban néhány olyan kísérletet mutatok be, amelyeknél legalábbis utólagosan úgy tűnik, hogy a kiváltó ok a kivándorlásra a kalandvágy volt - de szükséges róluk szót ejteni mert hozzátartoztak a kor gondolkodási módjához s társadalmunk valóságához. Patai György, a szatmárnémeti katolikus gimnázium pedellusa mintegy 500 korona elsikkaztása után megszökött Szatmárról. Egyik ellensége besúgta, hogy régóta foglalkozott a gondolattal, hogy Amerikába vándorol. Kísérlete sikertelenül végződik mivel a rendőrség Brémában elfogja s sürgöny által kérik intézkedjenek a hazaszállítás lebonyolításáról. Tankóczi Gyula Szatmári főkapitány Kiss József rendőrtisztet bízta meg a hazaszállítás lebonyolításával[40]. Faludi József - 17 éves tanuló - környezetében sokat hallott Amerikáról. Egy fűszerkereskedésben dolgozott. Gazdája 60 koronát bízott rá, hogy a megadott címre juttassa el. A fiú nem vitte el a pénzt, de munkahelyére sem tért vissza. Gazdája értesítette a rendőrséget s a kalandra vágyó fiút Túrócszentmártonban fogták el. Bevallota, hogy Amerikába akart jutni[41]. A fenti példákon jóval túltett a nagykárolyi Tóth Gergely béres, akit gazdája két ökör eladásával bízott meg. Az értékesítést sikeresen oldja meg, majd a 770 koronával megszökik. Kiruccanása a pozsonyi rendőrségen ér véget, ahol letartóztatják és Nagykároly felé indították[42]. Tragikus kimenetellel végződött Tóth Mari szatmári cselédlány kísérlete, aki "... a fölötti bánatában, hogy nem tudott útlevelet szerezni, hogy azzal Amerikába utazzon, f. hó 4-én este ... a Szamosba ugrott s nyomtalanul eltűnt"[43].

A fenti "szélsőségektől" el kell határolni azokat a személyeket akik nem kalandvágyból indultak útnak, hanem szűkös anyagi körülményeik következtében, családjaik nélkülözései következtében próbálkoznak meg kijutni Amerikába s biztosítani maguk s családjaik számára a megélhetési feltételeket. Az ő kísérleteik is sokszor a rendőrség éberségén buknak el. Ide sorolhatók az endrédi Fejér Demeter és Timár Péter[44], az a 4 rezsegei lakos, akik Nagykárolybból indulnak el, de a rendőrség táviratilag intézkedik elfogatásukról, hazaszállításukról[45] és mások is.

A tanulmányozott források között egyszer szerepel olyan eset, amikor az útnakindult félelemből tér vissza szülőföldjére. A pusztahidegkuti Kardos István azzal válik el családjától; hogy "majd az Újvilágból mint meggazdagodott ember tér vissza"[46]. Fiumén keresztül akar átkelni az óceánon, de amikor meglátta a nagy vizet megijedt, visszafordult s meg sem állt hazáig. Családja kérdezősködésére azt válaszolta: "Mind bolond ember az, aki azt mondogatja Tengerre magyar!"[47].

A nemzetiségi elnyomás a kivándorlást előidéző okok között szerepel néhány szaktanulmányban. Anélkül, hogy tagadnánk , hogy egyedi eseteknél a nemzetiségi sérelemből fakadó elégedetlenségek is közrejátszhattak a szülőföld elhagyásánál - de csak mint személyi sérelem s nem mint társadalmi elédgedetlenség, állítható, hogy Szatmár

[39] *Idem.* 1906 22. old.
[40] *Szatmári Hírlap.* 1903. jun. 13.
[41] *Szamos.* 1912. szept. 22.
[42] *Nagykároly és Vidéke.* 1913. márc. 12.
[43] *Szamos.* 1911 jan 10.
[44] *Északkeleti Újság.* 1912. nov. 2.
[45] *Nagykároly és Vidéke.* 1913. júl. 9.
[46] *Nagybánya.* 1906. jan. 25.
[47] *Ibidem.*

vármegye esetében sem a források, sem a statisztikai adatok nem támasztják alá a fenti állítást. Az 1899-es 1913 között kivándorolt 30.498 személy közül a nagy többség - mintegy 21.834 (71,59 %) magyar nemzetiségű, a többiek - mintegy 8568 személy (28,4 %) - román, német s egyéb nemzetiségűek. Ha a nem maggyar nemzetiségű személyek a számukra előnytelen, nemzeti elnyomástól akartak volna megszabadulni, akkor mindenekelőtt a már létező román, német stb. nemzeti államokba emigráltak volna. Az adatok viszont azt bizonyítják, hogy oda vándoroltak ki, ahol a gyors és biztos meggazdagodást remélték.A kivándorolt 7532 román nemzetiségű közül Romániába mindössze 128, vagyis az emigráns románok 1,69 %-a, míg Németországba az 1020 német nemzetiségű közül 140 (13,9 %) emigrált[48]. Ugyanezt a gondolatot támasztják alá a visszavándorlás adatai is. Jelentősebb a nem magyar nemzetiségűek visszavándorlása.Az 1905-1912 között visszavándorolt 5668 személy közül 3787(66,81%) a magyar nemzetiségű s a többi 1881 (33,19 %) más nemzetiségű[49]. Ha a kivándorolt nem magyar nemzetiségűeket ilyen jellegű sérelmek, elégedetlenségek kényszerítették volna a szülőföldjük elhagyására, nem tértek volna vissza nagyobb arányban.

Az áttanulmányozott források hivatalos statisztikák alapján egyértelműen állapítható meg, hogy a kivándorlás folyamatos s nem ciklikus jellegű a vármegye esetében is. Kezdetei visszanyúlnak az 1848-at követő társadalmi átalkulások idejére, hogy tetőpontját az 1906-os évben érje el. A hivatalos statisztikai adatok szerint 1899-1913 között a vármegyéből útlevéllel 30.498 személy vándorolt ki. Ha ezt viszonyítjuk az 1910-es népszámlálás adataihoz - amikor a vármegye lakossága 361.240 személy[50], akkor ez azt jelenti, hogy az össznépesség 8,44 %-át teszik ki a kivándorlók. A hivatalos statisztikai adatok több szempontból veszik számba a szülőföldjüket elhagyó személyeket. Ezek alapján megállapítható, hogy a kivándorolt 30.498 személy közül 21.255 férfi, s 9242 pedig nő volt. (az adatok nem tesznek különbséget gyermek és felnöttek között). A nemzetiségi hovatartozás alapján a megosztás a következő: magyar 21.834 (71,59 %), román 7614 (24,96 %), német 1020 (3,34 %), rutén 24, tóth 2, szerb s egyébb 1 személy[51].

A kivándorlók társadami bázisát a parasztság szolgáltatta. Ennek alátámasztására az egész periódusra nem állnak rendelkezésünkre adatok de az általános tendencia jól követhető néhány részleges adatból is.

Év	Kivándorolt összesen	Ebből földm. és egyébb	Kereskedő	Iparos
1904	1108	977	743[52]	
1907	3704	3672	151[53]	
1908	1261	1205	49[54]	
1909	1873	1640	75[55]	
1910	1763	1724	40[56]	

[48] Lásd a függelékben közölt tabellát az évenkénti kivándorlásra.
[49] *Magyar Statisztikai Közlemények.* 67. kötet
[50] Az 1910-es népszámlálás adatai Szatmár vármegyére
[51] *Magyar Statisztikai Évkönyv.* 1900-1914.
[52] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése.* 1904. 122. old.
[53] *Idem.* 1907. 74. old.
[54] *Idem.* 1908. 81. old.
[55] *Idem.* 1909. 62. old.
[56] *Idem.* 1910. 64. old.

1913	4706	4508	[57]

A kivándorlási irányok közül az Amerikai Egyesült Államok dominál, de számbavehető még a Németországba és a Romániába való kivándorlás is. Ez mindenekelőtt a gazdasági motiváltsággal magyarázható. Az Amerikába emigráltak reménykedtek a gyors meggazdagodásban. A források utalnak rá, hogy a kivándorlók többsége csak időleges távolmaradásra gondolt. Megtakarított pénzét itthon akarta befektetni, kamatoztatni. A statisztikai adatok tükrében a kivándorlók a következő megoszlásban utaztak az álltaluk választott térségekbe[58]:

Amerikai Egyesült Államok	30049	98,52 %
Németország	140	0,45 %
Románia	128	0,41 %
Más európai országok	60	0,19 %
Más földrészekre	99	0,32 %

A Szatmár vármegyei kivándorlók úticéljuk elérésére igénybe vették Fiume, Trieszt osztrák-magyar, Genova olasz, Hamburg, Stettin, Bréma német, Amsterdam és Rotterdam holland kikötőket[59]. Az útirány megválsztásában segítettek az ügynökök, de a helyi és központi korabeli adminisztráció is. A helyi lapokban pontos információk jelentek meg a vonatok és a hajók indulásáról. Közlik a jegyek árát s az esetleges kedvezményeket. Egyes útvonalak kedvezőbb elbírálásba részesülnek, buzdítva a kivándorlókat azok előnybe részesítésére. Ilyen volt például Fiume kikötője is[60].

Az Amerikai Egyesült Államokba érkezettek nyomon követhetők letelepedésük, lakhelyük szerint is. A legtöbben a következő államokban találtak letelepedési és munkalehetőségeket. Connecticut - 164, New Zork - 1112, New Jersey - 884, Pennsylvania - 1015, Ohio - 738, Illinois - 413, Michigan - 340, Visconsin - 7, Missouri - 19, West Virginia - 77, egyébb államok: Sout Atlanticban - 103, stb. Kanadában mindössze 49 személy telepedett le[61].

A kivándorlók egy jelentős hányada csak időleges távolmaradás gondolatával indul útnak, azzal a gondolattal, hogy a megtakarított pénzzel hazatérve földet vásárol, házat épít, szerszámokat, gépeket stb. szerez be, megteremtve maga s családja számára egy biztosabb lét alapjait. Úgy gondolom, hogy sokkal többen voltak, akik a visszatérés gondolatával indultak el, mint amennyien visszatértek. Az ok valószínű az lehetett, hogy időközben többen találják meg az érvényesülés lehetőségeit, a biztosabb fennmaradás anyagi forrásait s ezért határozzák el a végleges letelepedést. A visszavándorlásról pontosabb adatokat a statisztikai kimutatásban 1905 - 1912 közötti évekre találunk. Ebben az időszakban a vármegyébe visszatér 5669 személy. Részleges adatokkal rendelkezem a többi évekre vonatkozóan is. Ezek szerint 1899 és 1904 között visszatért 452 személy s 1913-ban 433 személy. Összegezve tehát, az általam viszgált időszakban összesen Szatmár vármegyébe 6554 kivándorló tért vissza[62]. Az 1905 - 1912-es évekre vonatkozó adatok szerint az 5668 személyből 4890 férfi (86,27 %) s 778 (13,72 %) nő[63]. Nemzetiségük szerint a visszatértek

[57] *Idem.* 1913. 95. old.
[58] Az adatok a *Magyar Statisztikai Évkönyvek.* alapján (1900-1914).
[59] *Magyar Statisztikai Közlemények.* 67. köt. 79. old. Akikre utalást találunk a helyi sajtó hasábjain is.
[60] *Szamos.* 1905. jan. 25.
[61] *Magyar Statisztikai Közlemények.* 67. 81. old.
[62] *Idem.* 4-5. old.
[63] *Magyar Statisztikai Évkönyvek.* 1906-1914.

közül 3787 (66,81 %) magyar, 1557 (27,4 %) román, 322 (5,68 %) német, 1 tóth és 1 rutén volt[64]. Döntő többségük Amerikából tér vissza, mintegy 5647 személy[65]. Ez a visszatértek 99, 62 %-a s az Amerikába kivándoroltak 18,79 %-a. Ezek az adatok is megerősítik a már fentebb hanghoztatott véleményt, mely szerint a kivándorlók nagy többsége vagyon és pénzszerzés céljából hagyta el szülőföldjét. Romániából mindössze 7 személy, Németországból 4 s más földrészekről pedig 8 személy tért vissza.

A közigazgatási hatóságokat váratlanul érte a visszatelepülők hulláma "mert hát olyan tengernyi embernek ... munkát adni igen bajos, sőt lehetetlen. Azért a kormány ennél a kérdésnél mégis bölcsen viselkedett, mert a legmesszebbmenő kedvezményekben részesítette a visszavándorlókat és java részüknek munkát is juttat[66]". A visszatérés hulláma tetőpontját 1908-ban éri el, ami nem véletlen s összefüggésbe hozható az Amerikai Egyesült Államokban kibontakozó válsággal, az elnökválasztással.

Az időlegesen vagy véglegesen eltávozott személyek és az itthoniak közötti kapcsolatok nem szakadnak meg. Számos információ utal arra, hogy az érzelmi kötődések mellett a gazdasági kötődés számos formája is kialakul. Az időlegesen távozók, miután egy bizonyos mennyiségű pénzt összespórolnak, igyekeznek, hogy véglegesen hazatérjenek "hová érzésük vonza, hogy munkájának gyümölcsét megfelelően elhelyezze s hozzátartozóit viszont lássa[67]". Akik viszont huzamosabb ideig maradnak távol a megtakarított pénzt az itthoniakk megsegítésére, vagy a vagyon gyarapítására a hazalátogtókkkal, vagy postaküldeménnyel juttatják el. Annak ellenére, hogy az államigazgatási hatóságok rendeletek útján tiltják meg a postahivataloknak az adatszolgáltatást "a hazaküldött pénzmennyiségre vonatkozóan"[68] a Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentései Utalnak a hazaküldött pénzösszegekre, de azok "a valóságban sokkal nagyobbak a kimutatottnál"[69]. A Szatmár vármegyébe érkezett pénzösszegek - a hivatalos jelentés alapján - a következők: 1904-ben 541.567,97 korona[70], 1906-ban 2.474.970 korona[71], 1909-ben 1.130.613 korona[72], 1910-ben 1.464.199 korona[73]. A valóságban ez a pénzösszeg sokkal nagyobb volt, mert e fent leírt összegek nem tartalmazzák az ismerősök által s a hazatértek által hozott összegeket. A jelentős mennyiségű pénzre utalnak a különböző falvakban történt földvásárlások is, melyek a közös emlékezetben "az amerikás földek" megnevezéssel most is élnek.

Az Újvilágban formálódott közösségek egyik sajátossága, hogy az egy helységből származók, ha a munkavállalási lehetőségek megengednék, igyekeztek egy helyen, vagy egymáshoz közel letelepedni. Ha erre nem adódott lehetőség, igyekeztek egymással a kapcsolatot tartani. Ezt erősíti az a tény, hogy az itthoniak felhívására, segélykérésére igyekeztek közösen válaszolni. Több olyan esemény ismert, amikor pénzbeli küldeményekkel siettek szegények, özvegyek, árvák megsegítésére vagy adakoztak templomok építésére, javítására. A tyukodiak 900 koronát juttatnak el Orosz Ferenc révén azzal a kívánsággal "hogy az összeget karácsonykor osszák szét, vagy a háború végéig kamatoztassák"[74]. Egyben azt is kérdezik "szükséges-e még a gyűjtés, mert akkor újabb

[64] *Ibidem.*
[65] *Ibidem.*
[66] *Szinérváralja.* 1913. szept. 16.
[67] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése.* 1910. 68. old.
[68] *Idem.* 1909. 63. old.
[69] *Ibidem.*
[70] *Idem.* 1904. 123. old.
[71] *Idem.* 1906. 18. old.
[72] *Idem.* 1909. 63. old.
[73] *Idem.* 1910. 66. old.
[74] *Szamos.* 1915. dec. 24.

gyűjtést indítanak"[75]. A királydaróci református egyházközség, templomába orgonát akart állítani. Pénze kevés lévén, az Amerkába kivándorolt hivekhez Szabó Miklós lelkész révén felhívással fordul, hogy adománnyal segítsék az egyházat. Adományaikat Cearo nevű városba Botos Lajoshoz juttassák el. Az összegyült pénzt, 80 koronát, amikor a gyűjtő hazajött, átadta[76].

A nagymajtényiak, plébánosuk, dr. Scheffer János révén, templomuk tetőzetének és falának megjavítása érdekében kérik a kivándoroltakat, hogy adakozzanak egykori egyházuk számára. A felkérésre akik Clevelandban voltak 500 dollárt gyűjtöttek s juttaták el az itthoniakhoz[77].

Az Újvilágban töltött évekről, az ottani élet és munkakörülményekről, az időlegesen vagy véglegesen eltávozók családjaikat, az itthonmaradtakat leveleikben, a sajtóhoz eljuttatott tudósításaikban tájékoztatják. A legtöbben nehéz életfeltételeikről írnak. Kifejezésre juttatják vágyaikat, hogy családjaikat viszontláthassák, s figyelmeztetik az útra készülőket, hogy milyen feltételekkel induljanak el. Megrázóak egy, a szomszédos Sima községből kivándoroltnak sorai. A levél 1902 júniusában íródott s miután tudatja, hogy 102 koronát küldött haza, a magányról rajzol szomorú képet: "Mert bizony, itt künn Amerikában egyedül élni az emberfiának igen bajos, ha betegségbe esik, nincs aki gondozza, gondját és baját kivel megossza. Igen jól esne mikor hazajövök a kőszénbányából és a kedves kis leányom megmosná a hátamat a kőszéntől, mert bizony 10 óráig a föld alatt dolgozni a lámpa világánál ... Ha meglátnátok nem ismernétek fel, piszkosak a kéményseprők, de mi inkább feketék vagyunk ..."[78].

A kivándorlók nagy többsége utak építésénél, bányákban, gyárakban - Dél Amerikában pedig az ültetvényeken találtak munkát. A nehéz munkakörülmények sok esetben halálos kimenetelű balesetekhez vezetnek. Ilyen szerencsétlenség áldozata lett Nagy János, aki Mezőpetriből vándorolt ki, s Pennsylvania egyik bányájában dolgozott. Váratlanul "egy nehéz kőtömeg teljes súlyával rászakadt Nagy Jánosra, s mikor eltakarították társai a köveket, Nagy Jánost alatta már holtan találták"[79]. Ugyancsak egy szénbányában történt katasztrófa áldozata lett 83 ember köztük 3 egykori szatmármegyei lakos is. "Gólya Miklós és két felnőtt fia, Mihály és Ferenc, kik szaniszlói lakosok voltak"[80]. Nyomor és embertelen körülmények fogadták a braziliai ültetvényekre kivándorlókat is[81].

Nem zárható le e tanulmány anélkül, hogy foglalkoznánk a korabeli közigazgatási hatóságok, a közvélemény álláspontjával a kérdéssel kapcsolatban. A hatóságok felismerik, helyes képet alkotnak a kivándorlás okairól, megjelölve a munkalehetőségek hiányát, a szűkös megélhetési feltételeket, az eladósodást[82]. Úgy tűnik sok esetben belenyugszanak a kialakult helyzetbe. Egyes megnyilatkozásaik úgy is értelmezhetők, hogy a kivándorlók csökkentik az elégedetlenkedők számát. Erre lehet következtetni a Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentéseiből is, amikor a következőket olvassuk: "Jelen viszonyaink között mégis csak biztonsági szelepül szolgál a kivándorlás, melyen át a népelégedetlenség robbanó feszereje is eltávozik"[83]. Ezért talán helyes az a meglátás, hogy sokszor

[75] *Ibidem.*
[76] *Nagykároly és Vidéke.* 1913. aug. 27.
[77] dr. Ernst Hauler. *A 900 éves Nagymajtény és 200 éves temploma.* Passau. 1994. 99. old.
[78] *Szatmár.* 1902. szept. 6.
[79] *Nagykároly és Vidéke.* 1911. aug. 24.
[80] *Idem.* 1912. ápr. 23.
[81] *Szamos.* 1901. jan. 6.
[82] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése.* 1910. 66. old.
[83] *Idem.* 1906. 22. old.

magatartásukkal megkönnyítik a kivándorlást. Így népszerűsítik a kivándorlási törvényeket, rendeleteket, ismertetik a követhető útvonalakat, pontos információkat közölnek a vonatok, hajók indulásának idejéről, a költségekről[84]. Teljes nemtörődömséggel a kivándorlók iránt nem vádolható az államigazgatás. Igyekszik népszerűsíteni a törvényeket, azokat a körülményeket amelyek a kivándorlókat fogadják, s egyfajta biztonságot szavatolni a kiskorúak számára. 1903-ban amikor elfogadják a törvényt, hogy a 15 éven aluli férfi és a kiskorú nők csak úgy vándorolhatnak ki, ha megbízható személyek kiséretében utaznak - népszerűsítik[85] s igyekeznek alkalmazni is. Ugyancsak a családok anyagi biztonságát szolgálja az az intézkedés is, amely szerint "a jövőben a családfenntartók , családjuk hátrahagyásával nem utazhatnak Amerikába"[86].

Nem kerülhető ki az a felismerés sem, hodgy a helyi közigazgatásban nyomukra lehet bukkani a titkosan és ellenőrizhetetlenül működő kivándorlási ügynökök tevékenységének, vagy a velük kapcsolatban álló személyeknek. ezt erősíti meg az a tény, hogy alig telik el néhány nap s az útlevelet megkapó személy címére a posta a külfödi társaságok információit viszi. "Tudomásunk szerint némely községben mihelyt valaki útlevelet vált, néhány nap múlva hozza a címére a posta a külföldi hajótársaságok prospektusait s reklám nyomtatványait halom számra"[87] - olvasható az említett debreceni jelentésekben.

A hatóságok felismerik azt is, hogy az itthoni munkáspiacot az amerikai viszonyok rányítják. "Amikor Amerikának munkásra van szüksége, elszívja őket tőlünk, amikor pedig nem kell neki, visszalöki őket"[88]. Ez figyelhető meg az 1906 után jelentkező kivándorlási hullám csökkenésében és a visszavándorlók számának növekedésében, ami összefüggésbe hozható az ottani válság kibontakozásával és az elnökválasztással.

A kivándorlás megszüntetésére a közhivatalok szerint "közgazdasági életünk összetettebbé, azaz az őstermelés mellett az állandó munkát, magasabb munkabért s a hazai és amerikai értékviszonyok közötti aránytalanságok fokozatosan megszüntető gyári és házi iparnak kifejlődése s az őstermelés belterjességének fokozása"[89] szükséges.

A társadalmi közvélemény sokkal radikálisabb. Nem hiányoznak belőle a kritikus hangvételek sem. A közigazgatást közönyösséggel vádolják[90], azt vetik a hatalom szemére, hogy nincs bátorsága, kellő ereje arra, hogy megakadályozza a kivándorlási hiénák tevékenységét[91], a földbirtokosokat azzal, hogy nem érthető módon mellőzik a földbérletre vonatkozó kérést s ezzel mit érnek el? - tevődik fel a kérdés. "Azt, hogy népünkben kihaló félben van a föld iránti szeretet, mely szegény hazánk rögjéhez kötötte. A föld, mely népünk mindene volt, melyet verejtékes arccal szánt-vet, ma már a régi magnetikus erejéből nagyon sokat veszített"[92].

A kivándorlás megszüntetése nem erőszakos úton lehetséges, nem az egyéni szabadság megsértésével "hanem oly intézkedésekkel melyek a kivándorlásra hajlókat önként fogja szándékuktól visszatartani"[93] - olvasható a korabeli sajtóban. Szükséges lenne

---

[84] A *Szamos*. 1905. jan. 12. i számában olvasható "Legujabban a Belügyi Közlöny rendeletet közölt, mely szerint a kivándorlók, az eddigi intézkedésektől eltérően nemcsak Fiumén, hanem Hamburgon, Brémán, Antwerpenen és Lübecken át is utazhatnak."
[85] *Szamos*. 1905. ápr. 20.
[86] *Szatmár*. 1908. jul. 22.
[87] *Debreceni Kereskedelmi és Ipari Kamara Jelentése*. 1906. 22. old.
[88] *Idem*. 1908. 79. old.
[89] *Nagykároly és Vidéke*. 1913. ápr. 30.
[90] *Nagybánya*. 1907. márc. 7.
[91] *Nagykároly és Vidéke*. 1913. ápr. 30.
[92] Ibidem.
[93] Idem. 1910. szept. 22.

továbbá a vidék gazadasági fejlesztése. "Ha minden vidéknek meg lenne a maga gyára vagy ipari vállalata, hol a földműves magának vagy családja tagjainak biztos kenyeret kaphatna s mellékesen művelhetné csekély földjét, akkor a magyar nem vágyna tengeren túl keresni boldogulását s nem mutatna oly szomorú statisztikát a sorozási lajstrom sem"[94]. Vannak akik a társadalom összefogásában látták a megoldást, a közösségek aktív szerepvállalásában, "Mert a társadalom valósággal téli álmát alussza. Hidegen szemléli, hogy pusztulunk, veszünk, hogy egyes közösségekre mérve már eddig 20-25 család örökre elveszett, melyhez évenként átlagosan 1-2 család Amerikába való telepedésével mindig hozzájárul"[95]

Emigrări din judetul Satu Mare în SUA între 1880 şi primul război mondial

(rezumat)

Problema emigrării as fost studiată sub aspectele ei generale privind Transivania. În lucrarea de față am căutat să clarific unele aspecte cu privirea la cauzele care au generat părăsirea în masă a pământului natal. Concluzia la care am ajuns este că fenomenul emigrării a fost determniat de insuficientă dezvoltare economică a teritoriului, de activitatea susținută a unor agenți locali ai unor companii străine de navigație, de efectele banilor sosiți din America, de dorința şi strădania locuitorilor fostului județi Satu Mare de a asigura bunurile necesare de trai familiilor lor, de a scăpa de serviciul militar, etc. Problema asupririi naționale nu a constituit un motiv pentru a părăsi locurile natale în fostul județi Satu Mare.

Foarte mulți dintre cei plecați au emigrat cu gîndul de a strînge şi economisi o sumă oarecare de bani, şi de a se întoarce acasă şi a pune bazele unei gospodării înstărite. Legăturile dintre cei plecați şi familiile lor rămase acasă nu s-au intrerupt. Din economiile făcute cei plecați au trimis diferite sume de bani pentru a ajuta pe cei nevoiaşi:Deasemenea au ajutat comunitățile de acasă în vederea construirii şi reparării unor lăcaşe de cult şi de cultură.

O problemă aparte constituie modul cum este apreciat emigrarea de către autărităților locale ale vremii. Fenomenul este apreciat ca ceva necesar pentru a îndrepta elementele tulburente ale societății. Aşa se explică luarea unor măsuri care uşurează emigrarea.

Opinia societății este mai critică, mai radicală. autoritățile sunt criticate că nu au forța şi hotărîrea necesară pentru a opri activitatea agenților străini. Se afirmă că plecarea oamenilor nu se poate opri cu puterea legilor sau cu forță. Trebuiesc luate măsuri care vizează dezvoltarea economică a teritoriului şi oamenii atunci nu vor dori să părăsească pământul natal.

[94] Ibidem.
[95] *Északkeleti Újság*. 1914. febr. 14.

The emigration from Satu Mare county in USA between 1880 and the First World War
(Summary)

The issue of emigration was studied only in its general aspects concerning Transylvania. In this work I wanted to elucidate some aspects concerning the causes that generated en mass abandon of the native land. The conclusion is that the phenomena of emigration was determined by inssufficient economical development, by the constant activity of some local agents of foreign navigation companies, by the effects of the money that came from America, by the wish of the inhabitants to ensure a decent life for their families, to get rid of military service and so on. The issue of national oppression was not a reason of leaving the native land.

Mellékletek

Kivándorlás Szatmár vármegyéből 1899-1913 között

	1899	1900	1901	1902	1903
Szatmárnémeti thj.v.	-	3	6	6	3
Szatmár vármegye	60	160	350	784	1939

	1904	1905	1906	1907	1908
Szatmárnémeti thj.v.	88	244	220	296	87
Szatmár vármegye	825	2776	3801	3663	920

	1909	1910	1911	1912	1913
Szatmárnémeti thj.v.	113	116	118	243	408
Szatmár vármegye	2615	2063	1379	3391	4367

Szatmár vármegye + Szatmárnémeti thj.v.	1899 - 1913
	30498

Adatok a A Magyar Statisztikai Évkönyv 1900-1914 alapján

Visszavándorlás Amerikából

	1899	1900	1901	1902	1903	1904
Szatmárnémeti thj.v.	-	-	-	-	-	-
Szatmár vármegye	5	12	25	37	130	243

	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Szatmárnémeti thj.v.	1	12	6	5	-	-
Szatmár vármegye	246	456	1108	1229	399	617

	1911	1912	1913	1899 - 1913
Szatmárnémeti thj.v	-	-	3	27
Szatmár vármegye	867	700	430	6504

Adatok a Magyar statisztikai Közlemények 67. köt. 73. old. alapján

Kivándorlás nemzetiségi hovatartozás szerint

	Év	Magyar	Német	Tóth	Román	Rutén	Horvát	Szerb	Egyéb
Vármegye	1899	55	2	-	3	-	-	-	-
Város		-	-	-	-	-	-	-	-

Vármegye	1900	149	-	-	10	-	-	-	1
Város		3	-	-	-	-	-	-	-
Vármegy	1901	332	1	-	17	-	-	-	-
Város		6	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1902	746	9	-	29	-	-	-	-
Város		6	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1903	1068	60	-	265	-	-	-	-
Város		3	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1904	575	58	-	192	-	-	-	-
Város		88	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1905	2107	147	-	500	21	-	-	1
Város		244	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1906	2635	193	-	972	1	-	-	-
Város		220	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1907	2289	119	-	1254	1	-	-	-
Város		291	-	-	5	-	-	-	-
Vármegye	1908	665	30	1	224	-	-	-	-
Város		87	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1909	1627	122	1	865	-	-	-	-
Város		111	-	-	2	-	-	-	-
Vármegye	1910	1256	49	-	756	-	-	2	-
Város		107	5	-	4	-	-	-	-
Vármegye	1911	1079	12	-	288	-	-	-	-
Város		118	-	-	-	-	-	-	-
Vármegye	1912	2161	105	-	1125	-	-	-	-
Város		229	5	-	9	-	-	-	-
Vármegye	1913	3235	100	-	1032	1	-	-	-
Város		44	3	-	62	-	-	-	-

Adatok a A Magyar Statisztikai Évkönyv 1900-1914 alapján

Industria materialelor de construcţii în municipiul Satu Mare la sfârşitul secolului XIX-lea şi la începutul secolului XX

FABRICI DE CĂRĂMIZI

Erdei Liviu Gheorghe

Ca urmare a conjuncturii favorabile construcţiilor şi a uriaşei munci de edificare care o urmează, la sfârşitul secolului XIX. asistăm la masive investiţii în industria materialelor de construcţii. În mai toate oraşele mari iau fiinţă fabrici de cărămizi care alături de industria morăritului era una din principalele investiţii ale burgheziei locale.

Burghezia comercială care începuse să apară la sfârşitul perioadei absolutiste, începe să se transforme în burghezie industrială care, încetul cu încetul, îşi consolidează poziţiile în ramuri industriale ca: industria lemnului, industria morăritului, fabrici de cărămizi, instituţii bancare, etc.[1]

În anii anteriori înfiinţării marilor fabrici de cărămizi, producerea cărămizilor se făcea prin manufacturiere chiar şi în intreprinderi, numite "fabrici". La începuturile fabricării cărămizilor pe scară industrială până şi cele mai mari " fabrici" apăreau sub forma de simple cooperaţii sau asociaţii de capital iar procesul de fabricaţie se desfăşura fără nici o înzestrare mecanică, cu toate că se cunoşteau utilajele de fabricat cărămizi, dar munca manufacturieră aducea profituri mai substanţiale.

In anul 1892 se înfiinţează în oraş prima fabrică de cărămizi individuală " Antal Kristóf & társai elsö szatmári téglagyára " ("Antal Kristóf & asociaţii Prima fabrică de cărămizi Satu Mare") Membrii acestei asociaţii de capital erau: *Antal Kristóf, Hermán Mihály, Fogarassi Sándor, Heinrich Viktor, Kohn Ábrahám, Stern Jakab* [2]. În bună parte aceste persoane sunt moşieri din împrejurimi precum şi negustori dar majoritatea lor participă la consiliile de administratie a unor intreprinderi şi instituţii bancare: Antal Kristof este acţionar şi la " Societatea Moara cu aburi S.A.", la Banca " Casa de Economii Satu Mare" iar Stern Jakab este acţionar la "Banca de Cereale şi credit S.A. Satu Mare" [3] sau ei însăşi au intreprinderi, precum *Heinrich Viktor* care este coproprietarul unei intreprinderi de prelucrare a lemnului şi totodată antreprenor.

In anul următor este înfiintată o fabrică de cărămizi de membrii a două case de comerţ "Grünfeld H. & fia" (Grünfeld H & fiul) şi "Schefteli & Reiter kereskedöi cég" (Schefteli & Reiter Firmă de comert) având pe:*Freund Esechiel şi Grünfeld Bernard* ca asociaţi, sub numele de" Grünfeld H & fia és Schefteli & Reiter és társa, téglagyára R.T" (Grünfeld H. & fiul si Schefteli & Reiter fabrică de cărămizi S.A)[4]

Conjunctura favorabilă construcţiilor face ca necesarul de materiale de construcţie să crească mereu, astfel capacitatea fabricilor devine neîndestulătoare. În condiţiile date fabrica de cărămizi " Antal Kristóf şi asociaţii ", având nevoie de capital pentru lărgirea capacităţii de producţie, în anul 1894 emite 100 bucăti acţiuni cu valoare nominală de 200

---

[1] Sándor Wilmos, *Nagyipari fejlödés Magyarországon*, p. 509, Budapest 1954.

[2] Arh. Naţ., Registru de firme sociale , vol I. p.219

[3] Erdei Liviu-Gh., *Dezvoltarea industrială a municipiului Satu Mare*, în Satu Mare. Studii şi comunicări XI-X p.161

[4] Arh. Naţ., Registru firme sociale. vol II. p. 17.

K. şi se strânge un capital fundamental de 200.000 K. înfiinţându-se intreprinderea " Elsö szatmári téglagyár R.T. " (Prima fabrica de cărămizi S.A Satu Mare)[5]

Scopul societăţii era: fabricarea de ţigle şi cărămizi, comercializarea lor, comerţ cu materiale de construcţie, cumpărarea de terenuri, edificarea lor, şi valorificarea acestora.

Durata societătii se anunţă nelimitată. Suma de 30% din capitalul fundamental, obligatoriu de depus la una din bănci, în valoare de 30.200 K. este depusă la " Szatmári Termény és Hitel Bank " (Banca de Cereale şi Credit Satu Mare). Apariţia şi înfiinţarea societătii este anunţată în unul din ziarele din localitate.[6] În anul 1895 cele 100 bucăţi de acţiuni în valoare nominală de 2000 K. sunt împărţite în 1000 bucăţi acţiuni în valoare nominală de 200 K.

În anul 1895 se înfiinţează o altă intreprindere în această ramură "Elsö szatmári göztéglagyár R.T" (Prima fabrica de cărămizi cu aburi S.A) Capitalul fundamental al societătii se strânge prin emiterea de 700 actiuni cu valoare nominală de 100 Ft. realizându-se 70.000 Ft. drept capital fundamental. [7]

Consiliul de administratie era format din: *Böszörményi Sándor, Irsik Ferenc, Kóvács Béla, Dr. Sebö Antal,Horváth Ágoston, Jánk Károly, Dr.Kölcsey Ferenc, Rooz Gyula, Fried Emil, Tankóczi Gyula, Dr. Mayer József, Sz.Török János, Szerdahelyi Ágoston* [8].

Societatea este lipsită de capital rulant pentru investiţii şi este nevoită să recurgă mereu la credite ceea ce reducea rata profitului. Societatea contractează în 1896 un credit de 30.000K. pentru a putea porni producţia. Se fac investiţii pentru lărgirea uzinei, în valoare de 150.000 K.: se măresc soproanele de depozitare precum şi alte lucrări curente[9]. Profiturile societăţii sunt ridicate ceea ce denotă o căutare a produselor sale, în 1897 se realizează un profit de 34.042 K. [10].

Intreprinderile sunt înfiinţate cu participarea unui număr restrâns de persoane: la "Prima Fabrică de Cărămizi S.A " 95 %, ceea ce reprezintă 95 bucăţi din acţiuni, sunt deţinute de 22 persoane, la "Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A Satu Mare" 56 % din capitalul fundamental este deţinut de 16 persoane prin 377 acţiuni din totalul de 700 bucăti.

Dominată fiind de structurile economice capitaliste, viaţa economică din părţile noastre va fii în mare măsură determinată de conjuncturile economice ce vor fi modelate de mişcările ciclice din economia mondială, de periodicitatea crizelor economice de supraproducţie şi a crizelor financiare şi de credit, de succesiunea perioadelor de expansiune şi depresiune, regres economic. Perioada cuprinsă între 1887 - 1887 a fost perioada de cea mai mare efervescenţă economică în imperiu, cu cea mai mare rată a dezvoltării capitaliste. În această perioadă volumul investiţiilor industriale şi a capitalului bancar s-a triplat. Punctul culminant al avântului economic este atins în anul 1896.[11]

Primele semne ale crizei economice, amploarea ei va fi comparabilă cu marea criză economică din 1873, se vor prezenta în industria construcţiilor, ca apoi să cuprindă şi restul ramurilor industriale.[12]

Odată cu apariţia primelor semne ale noi crize economice îşi fac apariţia şi primele manifestări de capitalism monopolist. La numai 4 ani de la înfiinţarea primei societăţi acţionare din industria materialelor de construcţie, în 1898 apare primul contract de cartell

---

[5] Arh. Naţ., Registru firme sociale, vol II. p. 38
[6] Arh. Naţ., Dosar de firme, CCLXIX.
[7] Arh. Naţ., Dosar de firme, CCLXVII
[8] Arh. Naţ., Dosar de firme, CCLXVII
[9] Arh. Naţ., Fond tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[10] Arh. Naţ., Fond tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[11] Magyarország története 1890 - 1918, vol I. p.265, Bp. 1988.
[12] idem

între "Prima Fabrică de Cărămizi S.A" Satu Mare şi "Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A" Satu Mare. Se referă la la capacitatea de producţie, pe care o limitează la o anumită cantitate, la & 1 se precizează că:"...înţelegerea se referă numai la cărămizile arse şi prelucrate în cuptoare circulare..." iar la & 2 "... arderea de cărămizi în cuptoare libere se permite numai cu aprobarea ambelor părţi..." de fapt are menirea excluderii concurenţei dintre ele pentru a putea face faţă crizei economice. Pentru a preîntâmpina scăderea preţurilor şi pentru realizarea unui profit, se stabileşte preţul de vânzare a cărămizilor, obligatoriu pentru ambele intreprinderi. Astfel & 8 al contractului spune că "... . preţul de fabricaţie a 1.000 bucăţi cărămizi este de 11, 50 K. şi ambele părţi stabilesc ca preţul de vânzare a cantităţii susnumite să fie de 14 K.... astfel la fiecare 1.000 bucăţi cărămizi se poate obţine un profit net de 2,50 K. ..."

Totodată societăţile stabilesc cantitatea de cărămizi produse astfel:" Prima Fabrică de cărămizi S.A Satu Mare " 3.000.000 bucăţi, iar " Prima Fabrică de Cărămizi cu aburi S.A Satu Mare " 2.500.000 bucăţi. La fel şi profitul se împarte în proporţie de 57,15 % şi 42,85 %.[13]

Societăţile prin limitarea producţiei îşi asigurau un venit constant prin lipsa concurenţei pe de o parte, pe de altă parte prin preţul de vânzare stabilit unitar, care în cazul realizării cifrelor propuse şi vânzării lor, nu era deloc neglijabil.

Contractul de cartell se denunţă din partea " Primei Fabrici de Cărămizi S.A Satu Mare" deoarece clauzele contractului nu sunt respectate de cealaltă parte, prin neproducerea şi nelivrarea la timp a cantităţilor ce-i reveneau prin contract. Ca urmare a situaţiei economice înrăutăţite şi a denunţării contractului de cartell " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A Satu Mare " înregistrează o pierdere de 3.431,40 K. [14].

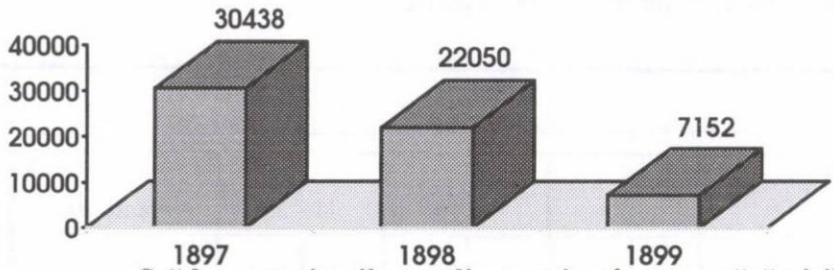

Scăderea veniturilor realizate prin vânzarea cărămizilor între anii 1897 - 1899

Efectele crizei economice se adâncesc şi se fac simţite prin cantităţile tot mai scăzute de cărămizi vândute. Dacă în 1897 se vând cărămizi în valoare de 30.438,84 K, în anul următor se constată o scădere de 8.388,46 K. nerealizându-se decât suma de 22.050,38 K., iar în anul 1899 se vinde abia în valoare de 7.152,06 K. ceea ce reprezintă o scădere de 23.286,78 K faţă de 1897

Fabricile de cărămizi lucrează în majoritatea cazurilor cu muncitori necalificaţi, angajaţi la începutul anului pentru un singur sezon. Sunt plătiţi după mia de bucăţi de cărămizi produse, în afara salariului, patronul , mai este obligat să le asigure masă şi casă. În afara muncitorilor necalificaţi în uzine mai lucrează şi angajaţi permanenţi ca: magazioneri, mecanici pe diverse agregate şi utilaje, funcţionari.

[13] Arh. Naţ., Fond tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[14] Arh. Naţ., Fond tribunal, Dosar de firme, CCLXVII

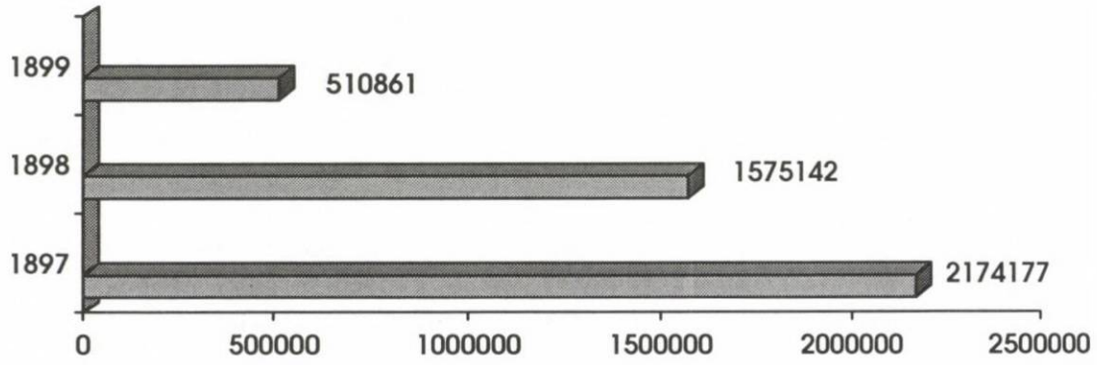

Scăderea numărului de cărămizi vândute între anii 1897 - 1899

În anul 1890 oraşul avea 2 fabrici de cărămizi, mai mulți producători individuali care aveau angajați 61 muncitori[15]

Cu 10 ani mai târziu în oraş sunt patru fabrici de cărămizi, care aveau 30 de angajați. In momentul întocmirii statisticii probabil fiind postsezon nu sunt trecuți decât muncitorii permanenți, pe de altă parte fiind vorba de muncitori necalificati nu se cunoştea precis numărul acestora, patronii făcând evaziuni fiscale. Dintre intreprinderi: 2 lucrau cu 1 muncitor, 1 lucra cu trei angajați, iar cea de a patra cu 25 angajați.[16] Probabil aceştia reprezintă muncitorii angajați pentru lucrări calificate.

Intreprinderi cu angajați între:													
fără	1	2		3 - 5		6 - 10		11 - 20		peste 20		total	
an-gaj.	intrep. şi angaj.	intr.	angaj	intr.	angaj	intr.	angaj	intr.	angaj	intrep	angaj	intrep	angaj
-	3	2	4	3	12	1	8	2	24	1	22	12	73

Numărul intreprinderilor şi a angajaților acestora în 1890

La începutul secolului XX. oraşul cunoaşte o mare acțiune de reconstrucție, de noi construcții edilitare, ceea ce a crescut în mare măsură necesitatea de cărămizi şi țigle.

Creşterea necesităților aduce după sine investiții mai mari în această ramură industrială şi creşterea concomitentă a producției. Fabricile de cărămizi din Satu Mare se acomodează acestor factori şi în perioada 1900 - 1910 în municipiu pe lângă cele trei fabrici de cărămizi mai iau ființă alte trei fabrici, ceea ce dovedeşte că investițiile în această ramură

[15] Magyar Statistikai Kolemenyek (în continuare M. Stat.Köz.) 1890 népszámlálás (recens. pop.) partea II, vol. II, p. 110, Bp. 1893

[16] M. Stat.Köz. 1900 népszámlálás (recens. pop.) partea V, vol. XII, p. 237, Bp. 1906.

industrială se dovedeau a fi rentabile, pe de altă parte că şi fabricile existente nu mai puteau satisface necesităţile mereu crescânde ale populaţiei din oraş şi împrejurimi.

În altă ordine de idei se poate afirma că băncile devin tot mai interesate în investiţii industriale, mai ales în această ramură, deoarece se recunoaşte faptul că fiind un oraş în plin avânt de dezvoltare şi edificare, la începutul secolului XX. necesităţile de materii prime la construcţii vor creşte.

Ritmul de creştere demografică de 30,5 % între 1900 - 1910[17] au întărit presupunerile anterioare. La o asemenea creştere demografică se alătură concomitent şi o creştere a necesităţilor pentru spaţii de locuit. Noile şcoli care se construiesc precum şi clădirile principalelor instituţii, clădiri cu caracter industrial, necesitau din ce în ce mai mult materiale de construcţii. Faţă de perioada 1900 - 1910 numărul caselor construite din cărămidă este deosebit. În 1910 numărul caselor era de 4.271 faţă de 3.047 din 1900, cea ce reprezintă o creştere a numărului acestora cu 40,2 % faţă de perioada anterioară, precum şi creşterea densităţii caselor de locuit pe km^2 de la 16,6 la 23,9. Datorită activităţii edilitare din perioada respectivă, cu toate că are loc o puternică creştere demografică, scade numărul persoanelor / casă de locuit de la 8,6 la 8,0[18] iar numărul persoanelor pe o locuinţă este de 4,2.[19]

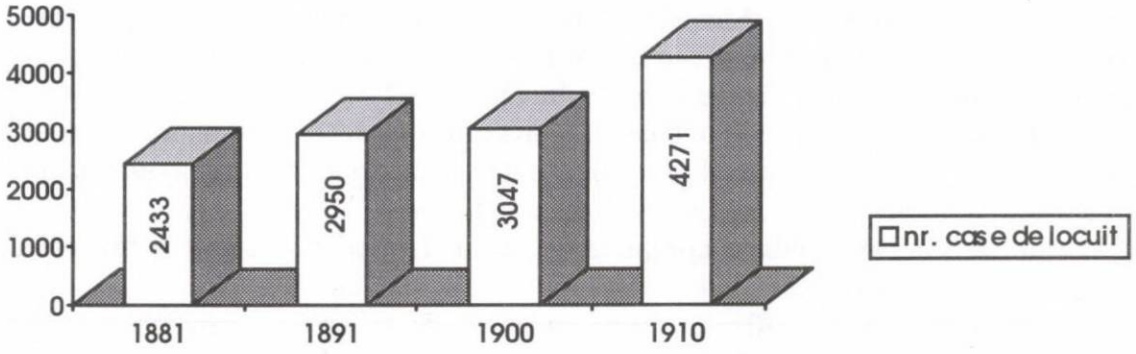

Dinamica creşterii numărului caselor de locuit între 1881 - 1910

Din numărul total de case, cele construite din cărămidă sunt cu 476 mai multe decât în 1900, deasemenea şi cele cu fundaţie de cărămidă sunt cu 1700 mai multe decât în 1900. La 500 de case acoperişul este din ţiglă sau andezită artificială iar restul din şindrilă sau alte materiale de construcţie. Numărul restrâns al acoperişurilor de ţiglă se datorează faptului că în oraş producţia de ţigle la începutul secolului este numai sporadică şi aceste materiale de construcţie trebuie aduse din alte părţi, ceea ce face ca produsul să fie scump sau inaccesibil, iar pe de altă parte şi tradiţiile locale indică folosirea materialelor devenite familiare, oarecum tradiţionale.

În această stare de lucruri se va produce o schimbare, în timp relativ scurt, deoare ce fabricile de cărămizi intensificând producţia şi reclama produselor lor, se vor reprofila pentru producţia de ţiglă, material de construcţie mai pretenţios şi mai scump, care va aduce intreprinderilor venituri importante.

Începutul de secol va fi marcat de o puternică criză economică care va afecta în mare măsură industria şi în special industria materialelor de construcţii. Criza declanşată în 1899 îşi atinge apogeul între anii 1901 - 1903. În toate rapoartele consiliilor de

[17] M. Stat.Köz. 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea VI, vol LXIV, p. 3, Bp. 1920
[18] M. Stat.Köz. 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea VI, vol LXIV, p. 3, Bp. 1920
[19] M. Stat.Köz. 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea VI, vol LXIV, p. 5, Bp. 1920

administrație găsim referiri la " *stagnarea ce se constată în toate ramurile industriale* ", numărul construcțiilor scade rapid.

De exemplu la " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A. " Satu Mare se găseau în stoc la această dată peste 300.000 cărămizi. În tot timpul anului nu s-a putut realiza din vânzarea de cărămizi decât 7.152,06 K. ceea ce înseamnă că din producția şi aşa scăzută la cca. 950.000 bucăți de cărămizi nu s-a putut comercializa decât 5 - 650.000 bucăți. Este o scădere sensibilă deoarece față de 2.500.000 bucăți cărămizi, a căror producere şi-a asumat-o prin contractul de cartell iar cele 800.000 cărămizi produse reprezintă numai 29,2 % din capacitatea de producție şi totodată o scădere de 1.750.000 cărămizi cauzată de *"... lipsa de construcții, stagnarea tuturor ramurilor industriale, prețul scăzut al cărămizilor... "*[20]

În 1902 la " Prima Fabrică de Cărămizi S.A " Satu Mare, 15 acționari dețin 724 acțiuni reprezentând 2/3 din numărul acționarilor, iar membrii Consiliului de administrație dețin 494 acțiuni, mai mult de 50 %, după cum urmează: *Antal Kristóf* 120 buc., *Berenczei Kovács* 80 buc., *Friedmann Mór* 70 buc., *Domahidy István* 60 buc., *Emerich Tivadar* 60., *Lengyel Márton* 54, *Litteczky Endre* 50 buc..[21]

În 1901, pe baza Legii Comerciale paragraful 29, societatea hotărește reducerea valorii acțiunilor cu 25 % prin plata sumei respective la acționari, scăzând astfel valoarea acțiunilor de la 200 K. la 150 K., concomitent şi capitalul fundamental este scăzut de la 200.000 K. la 150.000 K. Societatea nu are creditori şi încearcă o ieşire din impasul financiar prin această scădere a capitalului fundamental şi prin scoaterea la vânzare a unor terenuri aflate în proprietatea societății. In anul 1902 se contractează un împrumut de 20.000 K. de la Banca Austro - Ungară. Se preconiza ca acest împrumut să fie acoperit din prețul de vânzare a unor terenuri aflate în proprietatea societății, care aflându-se în zona de urbanizare a municipiului, se puteau parcela şi vinde la prețuri ridicate. Cu toate că terenurile se aflau în imediata apropiere de sediul fabricii nu puteau fi folosite decât cu pierderi destul de importante, exploatarea lor fiind nerentabilă [22]

În cursul anului 1901 se obține un profit de 16.000 K., bilanțul este făcut după scăderea capitalului fundamental. Din acest profit revine un devidend de 10 K. pe acțiune.

Averea societății, cum reiese din bilanțul anului 1902, era formată din: [23]

Nr	Obiectul	Valoarea	Nr	Obiectul	Valoarea
1	terenuri	78.000 K.	4	terasamente	9.000 K.
2	cuptoare circulare	70.000 K.	5	maşini	2.000 K.
3	soproane, depozite	12.000 K.	6	unelte	2.234 K.

iar din producția de cărămizi se realizează în acest an 31.537,60 K., iar din țigle 885,46 K. Profitul net realizat al anului 1902 a fost de 14.410 K. la care se adaugă profitul din anul trecut care nu s-a împărțit acționarilor, profitul împărțit în devidende este de 16.055,87 K.

Scăderea capitalului fundamental pe lângă că a scos societatea din impasul financiar, precum şi împărțirea celor 100 de acțiuni în 1.000 bucăți, era o măsură de prevedere. Capitalul fundamental al societății nu mai era acoperit de un grup restrâns care investeau sume mari şi în cazul acesta pierderile eventuale ar fi fost mari, în raport cu suma investită . Într-un cerc mai mare de acționari cota parte de pierderi fiind mai mică în general

[20] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[21] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[22] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[23] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

suferind micii acţionari. Majoritatea acţiunilor era deţinută de 15 persoane, care hotărau mersul intreprinderii. Micii acţionari proveneau din rândul meşteşugarilor sau comercianţilor, care căutau să-şi plaseze micile capitaluri acumulate în acţiuni pe care ei le socoteau sigure, asigurându-şi un venit constant, pe de altă parte investiţiile aduceau un venit mai mare decât tezaurizarea în bănci.

Pentru salarii în 1902 societatea plăteşte 3.240 K., iar pentru capitalul de rezervă este trecută suma de 40.084,20 K.. Capitalul de rezervă apare ca ceva nou în bilanţul societăţii, ea va creşte an de an prin trecerea unor sume din profit în fondul acestui capital, dar aceasta nu este singura modalitate de împărţire a profitului, din profitul realizat o parte se împarte ca devidend pe acţiuni, restul este trecut în capitalul de rezervă sau în contul anului următor. În felul acesta societatea, căutase să asigure un minim de profit şi concomitent şi devidend, în cazul în care nu se realiza profit.

În 1902 se incheie un nou contract de cartell cu "Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A" Satu Mare pe o durată de 6 ani şi avea menirea să înlăture *"...concurenţa dintre uzine, pentru menţinerea preţurilor care s-au dovedit a fi scăzute în raport cu preţul de fabricaţie..." "...concurenţă care putea fi dăunătoare fiecărei fabrici în parte. Concurenţa se manifestă sub forma căutării de piaţă, acaparării cumpărătorilor prin: creditări dăunătoare, prin vinderea la preţuri de damping a produselor, preţuri care nu stăteau în concordanţă cu preţul de fabricaţie...".*[24] Prin acest cartell ambele intreprinderi îşi asigurau piaţa, stabilizează preţurile, înlătură concurenţa şi se poate ajunge la un punct de vedere comun pentru desfacerea produselor lor pe pieţe stabile cu o clientelă stabilă. Toate acestea duceau la venituri sigure, la asigurarea că nu vor avea pierderi sensibile.

Anul 1903 aduce societăţii un profit de 14.661 K. din care, profitul net este de 11.816,31 K. sumă care este cu 2.594 K mai mică decât în anul precedent. Cheltuielile de producţie diferă fiind mai mici decât în anul anterior cu 2.801,84 K. Din vânzarea de cărămizi se realizează suma de 27.751 K. iar din cea de ţigle numai 64,80 K. faţă de 885,46 din anul trecut. Se constată o scădere în valoarea cărămizilor vândute, totodată o creştere a valorii stocului de cărămizi din magazii. Dacă în anul 1902 găsim în magaziile intreprinderii un stoc în valoare de 3.857,50 K., în anul 1903 valoarea stocului de cărămizi se ridică la 6.786,80 K. dublul cantiităţii anterioare. Se constată că pe lângă aceaşi cantitate de lut prelucrat se realizează un venit mai mic faţă de anul anterior şi formarea unui stoc de cărămizi nevandabile.

În anul 1904 societatea începe tratative pentru mărirea posibilităţii de export. Nu se realizează, fiindcă fabrica nu poate să facă faţă nici necesităţilor locale, deoarece în cursul anului *"...construcţiile au luat aşa amploare...* încât: *... nici cu eforturi sporite de producţie nu am putut produce atâtea materiale de construcţie cât erau solicitate..."* [25]

Din presa vremii ne putem da seama de amploarea pe care au luat-o construcţiile şi ca atare şi a necesităţilor de materiale de construcţii: *"... aşa se vede că fabricanţii de cărămizi nu mai pot satisface necesităţile de cărămizi, se impune tot mai mult necesitatea înfiinţării unei noi fabrici de cărămizi ..."* Lipsa materialelor de construcţii ia amploare şi acelaşi ziar arată: ... producătorii de cărămizi ne fac mizerii, comenzile nu sunt onorate la timp, din care cauză *construcţiile se opresc săptămâni sau luni din cauza lipsei de cărămizi ... cumpărătorii sunt obligaţi să primească din această cauză ori ce fel de cărămizi de slabă calitate... "*

La S.C " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A " Satu Mare situaţia nu se prezintă aşa de bună ca la precedenta.. În bilanţul intreprinderii găsim o serie de motivaţii

[24] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[25] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII

pentru pierderea survenită de 3.404,10 K. ca: lipsa construcţiilor, preţul scăzut al cărămizilor, criza economică. Se cer economii. Într-adevăr situaţia financiară a intreprinderii nu este cea mai bună, în urmă cu un an s-a contractat un împrumut de 53.000 K.[26]. Pentru ieşirea din impasul financiar, se caută diversificarea producţiei, a materialelor de construcţie produse astfel: *"... în acest an am manufacturiat ţigle pentru că stocul de anul trecut a satisfăcut piaţa... în acest an vom face ţiglele cu utilajele aflate în dotarea noastră..."* [27] Este prima menţiune despre fabricarea ţiglelor în oraş. După cum reiese din afirmaţia de mai sus, au fost procurate instalaţii pentru producerea lor, respectiv, prese. Această preocupare denotă creşterea cerinţelor şi a necesităţilor pentru ţigle din partea populaţiei. Tot cu maşini se produc şi cărămizile pentru fântâni.[28] Pentru a releva importanţa aceastei informaţii trebuie să amintim că la acel timp în Satu Mare majoritatea caselor îşi acopereau necesarul de apă din fântânile săpate în curte. Producerea dintr-o dată a unei mari cantităţi de cărămizi destinate acestora, 20.000 bucăţi, denotă marea ei căutare pe piaţă.

La societate observăm o scădere simţitoare a capitalului de rezervă. În 1898 acest capital se ridica la suma de 54.225,34 K pe când în anul în curs, 1900, ea de abia totalizează suma de 13.433,08 K, diferenţa fiind de 40.971,26 K.

Cu produsele fabricate se realizează un câştig de 18.282 K. dar mai rămâne în stoc o cantitate de cărămizi în valore de 11.669 K. Prin faptul că atât în bilanţul " Primei Fabrici de Cărămizi S.A " Satu Mare şi la " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A " Satu Mare găsim amintit pentru acelaşi an un stoc important de cărămizi nevândute, ne face să admitem, că criza economică devine tot mai acută. Marea căutare de care se bucură ţiglele pe piaţă reiese din faptul că cele 88.957 bucăţi ţigle produse în cursul anului au fost vândute până la ultima bucată. Stocul anului trecut era de 359.950 cărămizi. In cursul anului 1901 s-au produs 2.056.000 bucăţi cărămizi din care 522.260 cu utilaje iar 1.147.000 manufacturate. Aproape toată producţia de cărămizi este vândută.

Anul 1902 continuă să fie nefavorabil afacerilor, stagnează construcţiile, criza economică persistă, profitul anului in aceste condiţii este de numai 1.324,69 K. pe lângă un preţ de fabricaţie de 50.073 K. Se vând cărămizi în valore de 63.275,91 K. Producţia se intensifică si se ajunge ca în anul 1903 să se producă 2.037.000 bucăţi cărămizi. In anul acesta se încheie contractul de cartell între cele două fabrici de cărămizi, contract de la care se aşteaptă mari rezultate.

În proprietatea societăţii la această dată se găseau: terenuri şi imobile în valoare de 150.531,04 K; instalaţii în valoare de 24.971,29 K. toate acestea totalizând 175.502,33 K. sumă care depăşeşte cu mult suma investită în capitalul fundamental. [29]

Dacă facem o asemănare între afacerile celor două fabrici remarcăm că: pe când afacerile " Primei Fabrici de Cărămizi S.A " Satu Mare rămân prospere obţinându-se profituri, cealaltă intreprindere lucrează în deficit. Primul an de cartell nu a redresat afacerile " Primei Fabrici de Cărămizi cu Aburi S.A " Satu Mare , dar în anul următor roadele contractului încep să se arate, înregistrându-se un profit de 6.738 K.

Se constată o creştere a producţiei. Se produc 2.820.000 cărămizi, cu 783.000 mai multe ca în anul anterior şi se obţin din vânzarea lor 77.774 K. Datorită epuizării terenurilor din imediata vecinătate a fabricii, societatea se vede nevoită să cumpere de la " Szatmári Takarékpénztár R.T " (Banca Casa de Păstrare Satu Mare S.A.) terenuri în valoare de

[26] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[27] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[28] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[29] Capitalul fumdamental era de 70.000 K.; iar la această dată diferenţa era de 105.502,16 K.

14.400 K.. În anul următor, 1905, se realizează cu 9.976 K. mai puţin profit ca în anul anterior. Cheltuielile de producţie se ridică la 41.593 K.

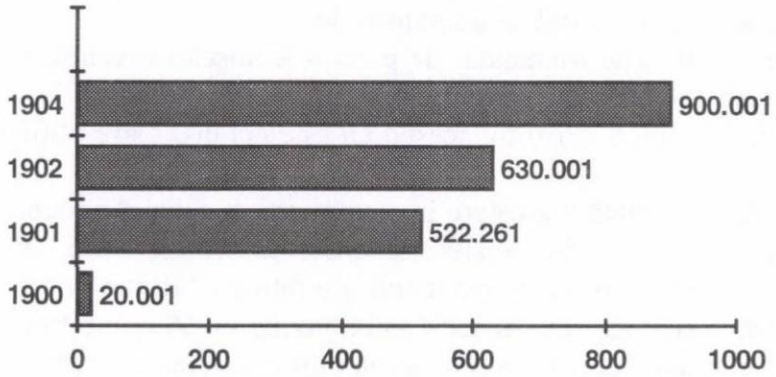

Creşterea numărului de cărămizi produse cu utilaje

Rentabilitatea intreprinderilor nu era aceeaşi, în aceleaşi condiţii. Este o diferenţă în ceea ce priveşte capacitatea de producţie, profitul realizat. Pe când la " Prima Fabrică dr Cărămizi S.A." Satu Mare, se împarte 10 K. devidend pe acţiune, la " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A " Satu Mare se împart 7 K. devidend pe acţiune. Se constată o crestere sensibilă a cărămizilor produse cu utilaje, în 1900 se produceau 20.000 bucăţi, în 1901 se produc 522.260 bucăţi în 1902 530.000 bucăţi, 1904 ajungând la 900.000 bucăţi. [30]

Forţa de muncă utilizată în cea mai mare măsură este totuşi cea manuală, majoritatea materialelor de construcţie fiind produse prin manufacturiere. Utilajele şi maşinile pătrundeau destul de încet în această ramură a industriei mâna de lucru fiind mult mai ieftină şi rentabilă. Majoritatea muncilor erau efectuate de muncitori sezonieri, care erau angajaţi primăvara şi lucrau până toamna târziu, iar cărămizile făcute erau puse la uscat şi pe parcurs,, în decursul, iernii erau arse.

In cursul anului 1905 S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi S.A." parcelează şi scoate la vânzare terenuri aflate în proprietatea societăţii care erau socotite nefolositoare. Devine o practică curentă în activitatea societăţii ca în momente prielnice să scoată la vânzare prin licitaţie asemenea terenuri şi faptul că unele terenuri intră în zona de urbanizare a oraşului fac să fie o sursă importantă de venituri. Din aceste vânzări se obţin 13.560 K., pe lângă acestea anul 1905 este şi un an în deplină eferveşcenţă financiară: se fac investiţii pentru intreţinerea instalaţiilor şi utilajelor, pe de altă parte se răscumpără 200 bucăţi acţiuni, reducând capitalul fundamental de la 150.000 K.la 120.000 K. Dat fiind faptul că producţia fabricii era în continuă creştere şi produsele sale se bucurau de mare căutare pe piaţă, se obţin profituri din ce în ce mai ridicate. Reducerea capitalului fundamental nu influienţează cu nimic mersul afacerilor. Acţionarii puteau obţine venituri mai mari. Din bilanţul intreprinderii reiese *"... că pe lângă un profit mai mic este posibil un devidend mai favorabil ..."*

Profitul net al fabricii în anul 1905 este de 12.860 K. Consiliul de administraţie hotăreşte plata în continuare a 10 K. pe acţiune ca devidend ceea ce totalizează 8.000 K.. Reducerea capitalului fundamental prin răscumpărare de acţiuni este o măsură financiară de asigurare a dominaţiei unui anumit grup, care deţine majoritatea acţiunilor şi pe de altă parte obţinerea unui devidend mai mare. Se constată o concentrare a puterii financiare în mâna unui grup restrâns de persoane care dictau mersul afacerilor. În 1906 mai mult de jumătate din numărul acţiunilor se găsea concentrată în mâna a 12 persoane, o clauză a statutului

[30] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII

societății spunea că se pot aduce hotărâri numai în cazul în care se întruneau cel puțin 2/3 din numărul acționarilor, cele 12 persoane reprezentau 76,8 % din această 2/3, având ponderea ca atare în consiliul de administrație.

Anul 1906 este frământat de puternice mişcări revendicative şi sociale. Afacerile merg bine, se vînd 3.353.000 cărămizi şi în contul capitalului de rezervă în decurs de trei ani s-au trecut 34.440 K. Profitul acestui an este cel mai mare obținut până în prezent, fiind de 22.345 K.

Profitul prezintă o creştere în continuare, la fel şi devidendul este crescut continuu (în 1906 este de 15 K). Se măresc salariile ca urmare a miscărilor revendicative şi se angajază un număr mai mare de muncitori. La fabrica " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A." Satu Mare sunt angajați în acest an un număr de 60 muncitori, bărbați, care au realizat o producție în valoare de 144.000 K, iar la intreprinderea "Schefteli & Reiter" sunt angajați 60 - 70 muncitori care realizază o producție în valoare de 60 - 80.000 K. [31]

Denunțarea contractului de cartell cu " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A. " Satu Mare în anul 1907 este motivată de faptul că aceasta nu putea face față răspunderilor asumate în clauzele contractului. Totodată se semnala apariția unei noi fabrici de cărămizi, care poate fi o reală concurență în afaceri. Este vorba de înființarea la 1 ianuarie 1907 a unei firme noi "Katz Jozsef & Társa " (Katz József & asociații) în care asociatul era dr. Muhi Zsigmond. Scopul intreprinderii era fabricarea cărămizilor şi în special a țiglelor

Noua intreprindere nu a prezentat o concurență reală în 1907, cum reiese din bilanțul S.C " Prima Fabrică de cărămizi S.A. " Satu Mare şi astfel se obține un profit de 28.528,91 K. cu 6.183,79 K. mai mult decât în anul precedent. Concomitent se ridică şi devidendul la 20 K. pe acțiune față de 15 K de dinainte. In decurs de 3 ani devidendul s-a dublat şi prezintă tendință de creştere în continuare. Capitalul de rezervă a crescut la 90.084 K. cu 17.960,20 K. mai mare decât în anul precedent. Toate acestea denotă prosperitatea economică a intreprinderii, cresterea necontenită a producției reflectă căuterea de care se bucură produsele lor pe piață..

Se preconizează o investiție de 70.000 K. pentru reînnoirea utilajelor şi maşinilor în scopul ridicării capacității de producție a fabricii. In anul 1908, se pune în funcțiune cel de al doilea cuptor circular, ca urmare producția de cărămizi se ridică la 5.000.000 bucăți pe an. [32] Fiind în reconstrucție se pune problema lărgirii în continuare a intreprinderii prin construirea unei fabrici de țigle. Aceasta se impune din ce în ce mai mult, deoarece pe piață erau tot mai mari cerințele pentru un asemenea produs. Se vinde cărămidă în valoare de 43.807 K. obținându-se un profit de 34.917 K. Se hotărăşte să se plătească 20.000 K drept dividende, revenind pe acțiune 25 K.. Restul de 14.917 K. este trecut în contul anului următor. Concomitent capitalul de rezervă este crescut la 94.284 K. ca în anul următor să crească la 100.284,20 K., dividendul este şi in acest an ,1909, tot 25 K. deoarece s-a realizat un profit de 36.486 K

După denunțarea contractului de cartell de către S.C " Prima Fabrică de Cărămizi S.A. " Satu Mare, la S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A. " Satu Mare începe o mare acțiune de reconstrucție şi construirea unui nou cuptor circular cu o capacitate de 100.000 bucăți cărămizi. Reconstrucția a devenit o necesitate obiectivă pentru intreprindere, deoarece se constată că: "... cuptoarele circulare sunt complect deteriorate, ceea ce cauza un randament scăzut... şi fără reconstrucția lor nu este posibilă începerea nici unei activități... se mai constată de asemenea că: ... utilajele sunt într-o stare de uzură avansată

[31] Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara jelentése, 1907, Debrecen 1908, p.133
[32] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

aproape inutilizabile..."[33]. Pe lângă reconstrucţia cuptoarelor mai trebuie recondiţionate şi terasamentele.

Din cauza grevei muncitorilor constructori, se ivesc greuăţi în punerea în funcţiune a intreprinderii, construcţiile se tărăgănează ceea ce aduce prejudicii intreprinderii. Utilajele precum şi cazanele au fost revizuite şi reparate de către firma " Fraţii Printz - Fabrică de maşini şi instalaţii de moară" din Satu Mare. Noul cuptor circular, cu o capacitate de 70.000 bucăţi / săptămână, a costat societatea 41.710,69 K. utilajele cu instalare cu tot 23.436,40 K., imobilele respectiv clădiri soproane 109.156,69 K.[34]

Societatea nedispunând de sumele necesare reconstrucţiei este creditată de o serie de bănci din localitate şi din alte oraşe: Banca de Comerţ Satu Mare (Szatmári Kereskedelmi Bank) avansează un credit de 40.000K.; Casa de Păstrare Carei (Nagykárolyi Takarék) creditează 21.000 K,.Banca economică Satu Mare (Szatmári Közgazdasági Bank) acordă un credit de 15.993,89 K. [35]

Imprumuturi		Cheltuieli	
creditori	suma	pentru	suma
Banca de Comerţ Satu Mare	40.000 K	cuptoare circulare	41.710,69 K
Banca de păstrare Carei	21.000 K	utilaje, maşini	23.466,40 K
Banca Economică Satu Mare	15.994 K	clădiri, şoproane	109.156,69 K

Costurile reconstrucţiei la Prima Fabrică de cărămizi cu Aburi S.A

Reconstrucţiile au epuizat total capitalul de rezervă al societăţii şi deasemenea anul comercial se încheie cu o pierdere de 67.033 K., pierdere care va fi scăzută din capitalul fundamental, ceea ce reprezintă o scădere a acestuia cu 46 %. Pentru compensarea acestor pierderi din capitalul fundamentale se preconizează emiterea de 350 bucăţi de acţiuni primordiale cu valoare nominală de 200 K. cu o dobândă de 7 % în valoare de 70.000 K.[36]

Cu toate pierderile survenite în urma reconstrucţiei, afacerile încep să se redreseze astfel încât în 1909 se obţine din vânzare de cărămizi 29.460 K. ceea ce aduce societăţii un profit de 12.951 K. An de an producţia se intensifică astfel că în 1910 din vânzarea de cărămizi se obţine un venit de 47.860 K. ce aduce un profit de 30.863 K. Mărirea producţiei se realizează prin încadrarea a cât mai mulţi muncitori, a căror număr precis nu-l cunoaştem, fiind sezonieri, conducerea intreprinderii nu declara numărul total fiind declaraţi numai angajaţii permanenţi care erau fochişti, sefi de echipă, muncitori calificaţi etc..

[33] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[34] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[35] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[36] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII

Dinamica constructiilor de case de locuit intre 1904 - 1910

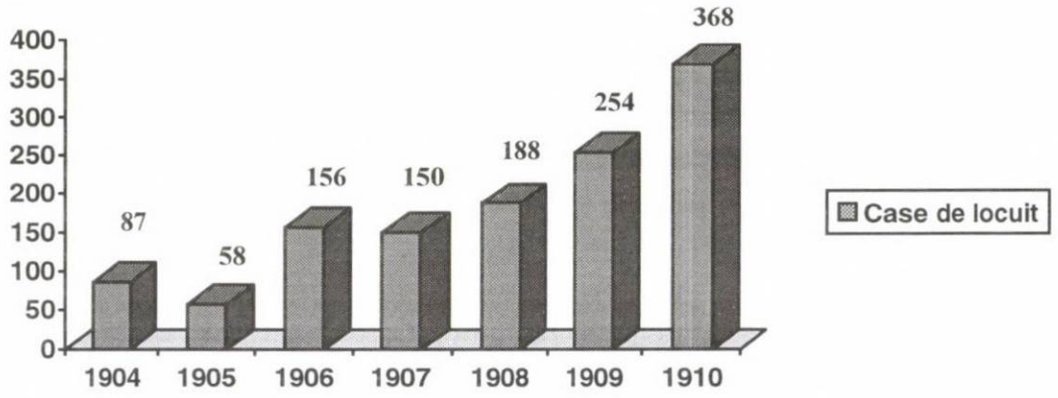

Făcând o analiză a perioadei descrise vedem că S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A." Satu Mare nu a putut face față necesităților şi sarcinilor ce-i revin din contractul de cartell, din cauza degradării instalațiilor şi utilajelor. Prețul de fabricație este ridicat, cu toate că se obține suma de 67.798 K din vinderea cărămizilor în anul 1905, profitul nu depăşeşte 5.814,34 K., pe când în anul 1909, după reconstrucție, la o sumă realizată prin vânzare de 29.460 K. profitul este de 12.951,55K. iar în 1910 se obține un profit şi mai mare.

Creşte şi numărul muncitorilor. Dacă societatea în anul 1905 plătea pentru salarii 3,040,44 K. în 1910 se plătesc 17.814,34 K [37]. Aceasta creştere a numărului angajaților se datorează şi reconstrucției, cu ocazia căreia capacitatea de producție a fabricii a fost mult mărită cu noile utilaje şi instalații, precum şi prin construirea noului cuptor circular de mare capacitate.

Necesitatea reparațiilor şi a reconstrucției se iveşte şi la S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi S.A. " Satu Mare cam în aceaşi perioadă. Reconstrucția nu afectează producția intreprinderii şi nici situația financiară a ei, deoarece dispune de fonduri mult mai mari, decât S.C. " Prima fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A " Satu Mare. Conducerea administrativă a intreprinderii se ocupă şi cu tranzacții financiare, care au menirea de a ridica cota de profit, devidendul, pe lângă acelaşi cheltuieli. In cursul a trei ani devidendul s-a ridicat de la 10 K. la 25 K. adică de 1.5 ori. In timpul lucrărilor de reconstrucție producția nu stagnează.[38]

Suma plătită pentru salarii este în creştere, în anul 1905 se alocă 8.340 K. care în anul 1908 va fi de 11.874 K. ca în anul 1914 să depăşească suma de 14.000 K.[39] Această creştere a sumei alocate pentru salarii denotă o creştere şi la această fabrică a numărului angajaților în perioada amintită

Anul 1910 este anul marilor investiții şi reconstrucții la S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi S.A " Satu Mare. Se achiziționează noile utilaje şi maşini pentru fabricarea țiglelor şi cărămizilor, se construiesc noile săli de maşini. La această dată în proprietatea intreprinderii se găseau maşini şi utilaje în valoare de 40.000 K pe când la 1902 valoarea lor nu era decât de 4.234 K. Creşte valoarea clădirilor şi a soproanelor față de 1902, dacă în 1902 valoarea lor era de 9.000 K. respectiv de 12.000 K. în 1911 valoarea acestora era de 30.000 K. respectiv de 20.000, iar valorea uneltelor folosite în anul 1911 era de 12.500 K.

[37] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXVII
[38] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[39] Arh. Naț., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

Creşterea valorii maşinilor şi utilajelor instalate indică o creştere a capacităţii de producţie a intreprinderii care reiese şi din necesitatea de a construi noi şoprane pentru uscat, deoarece cele vechi au devenit neîncăpătoare. In 1910 cheltuielile de producţie se ridică la 20.2680,67 K. ceea ce indică o creştere a preţului de fabricaţie faţă de 1902. Dacă pentru a obţine un profit de 14.410 K în 1902 s-au cheltuit pentru procesul de fabricaţie 5.151,50 K. în anul 1910 pentru obţinerea unui profit de 22.680 K s-au cheltuit pentru procesul de fabricaţie 20.680 K. Creşterea costului de producţie se datorează pe de o parte măriri producţiei, pe de altă parte majorării salariilor angajaţilor, şi nu în ultimă instanţă şi modificării preţului cărbunelui, care în primul deceniu al secolului XX. a crescut de 4 - 5 ori faţă de ultimul deceniu al secolului XIX.[40]

Lucrările de construcţii şi lărgirea intreprinderii continuă şi în cursul anului 1911. Se începe construcţia unui nou cuptor circular cu un generator de gaz şi a unei uscătorii prevăzute cu instalaţie de aer cald. Capacitatea noului cuptor circular este de 20.000 bucăţi ţigle şi 2.500 bucăţi cărămizi pe zi. In cursul anului se vinde cărămidă în valoare de 63.701 K., din care profitul este de 44.840 K. iar devidendul creşte la 30 K. pe acţiune.[41]

Societatea este nevoită să ridice capitalul fundamental de la 120.000 K. la 300.000 K. prin emiterea a 400 bucăţi de acţiuni nominale, cu valoare nominală de 250 K. acţiuni care vor fi vândute la preţul curent al bursei, adică la preţul de 400 K. acţiunea.[42] Capitalul fundamental este ridicat pentru a putea face faţă cheltuielilor de reconstrucţie, este o practică curentă în activitatea economico - financiară pentru a nu fi nevoită intreprinderea să recurgă la credite. Constatăm că acţiunile S.C ." Prima Fabrică de Cărămizi S.A. " Satu Mare sunt notate la bursă, având căutare şi încă la o cotă apreciabilă. La suma obţinută prin majorarea capitalului fundamental se mai adaugă 20.000 K. din fondul de rezervă de rezervă destinat clădirilor şi astfel se obţine suma de 300.000 K. iar vechile acţiuni în valoare nominală de 150 K. sunt preschimbate în acţiuni noi cu valoare de 250 K. Capitalul fundamental al societăţii este format din 1.200 bucăţi de acţiuni în valoare nominală de 250 K.[43]

Capitalul fundamental astfel ridicat nu este suficient şi se hotăreşte în anul 1913 o nouă ridicare a capitalului fundamental prin emiterea a 750 bucăţi de acţiuni primordiale în valoare nominală de 400 K. Pentru o acţiune primordială se va plăti 7 % din valoarea acţiunii ca devidend şi numai după plata acestora se plăteşte restul devidendului pentru acţiunile normale din suma rămasă. In cazul în care societatea s-ar desfiinţa , primele şi obligatoriu trebuiesc plătite acţiunile primordiale. Acestea sunt garanţii asumate de societate pentru posesorii de astfel de acţiuni. Acţiunile primordiale se emit numai în caz de mare necesitate, deoarece cum am văzut au întâietate faţă de orice acţiune şi suma devidendului este , de multe ori, cu 10 - 12 K. mai mare decât cea plătită pe acţiunile normale.

Astfel capitalul fundamental este crescut de la 300.000 K la 600.000 K. format din 1.200 acţiuni în valoare nominală de 250 K. şi 750 acţiuni primordiale în valoare nominală de 400 K., se mai hotăreşte ca numele societăţii să fie schimbat în " Első Szatmári Tégla és Cserépgyár R.T " (S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi şi Ţigle S.A " Satu Mare)[44]

Tot la această şedinţă a consiliului de administraţie se aminteşte că: *"... am trecut la fabricarea de ţigle pentru faptul că, nu avem concurenţă locală..."* Lipsa concurenţei locale asigura societăţii o largă piaţă de desfacere, prin aceasta posibilitatea obţinerii unui profit ridicat, deoarece cererea pe piaţă era mare. Vedem că, volumul investiţiilor în

[40] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[41] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[42] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[43] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[44] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

aceşti ani este enorm de ridicat în cazul imobilelor şi instalaţiilor fixe, instalate sau terminate până la această dată depăşesc suma de 416.000 K. şi astfel ne putem da seama de amploarea extinderii intreprinderii. Creşte capacitatea de producţie, în 1912 producţia uzinei este de 5-6 milioane cărămizi şi tot atâtea ţigle.[45] Averea societăţii este la 1912 formată din:[46]

mijloace fixe	**Valoarea lor:**		
	vechi	**noi**	**Total**
cuptoare circulare I. şi II.	70.000 K.		
cuptor circular cu generator de gaz		264.178 K.	334.178 K..
maşini şi utilaje (unele)	40.000 K.	38.000 K.	133.990 K.
clădiri	30.000 K.	38.000 K.	68.000 K.
şoproane	20.000 K.	20.000 K.	40.000 K.

Averea S.C" Prima Fabrică de Cărămizi S.A" Satu Mare după reconstrucţie

Timpul nefavorabil din luna august a îngreunat extragerea materiei prime dar în urma investiţiilor producţia a fost modernizată, în soproane uscarea se face cu aer cald produs şi insuflat de cuptoare, în felul acesta perioada de lucru de 6 luni se extinde la 9 luni pe an. Prin intensificarea producţiei se ajunge să se realizeze o producţie de 8 milioane cărămizi, faţă de cele 5 milioane preconizate. Producţia totală a fabricii depăşeşte 12 milioane bucăţi cărămizi şi ţigle. In anul 1913 sunt în funcţiune 4 cuptoare circulare, care foloseau ca şi combustibil gazul. In decursul anilor utilajele de 80 C.P. de până acuma au trebuit să fie schimbate cu unul de 200 C.P., au fost aduse noi prese pentru ţigle, motoare, noi uscătoare de ţigle, care în loc de 300.000 K. au costat 600.000 K.[47]

Societatea are datorii în valoare de 360.000 K, iar pentru acoperirea cheltuielilor curente mai are nevoie de 100.000 K. Pentru acoperirea acestora este nevoită să emită obligaţii cu valoare nominală de 200 K. cu 8 % dobândă[48].

Criza economică din 1913 are grave repercusiuni asupra fabricilor de cărămizi:*"...din întreaga ţară, multe au fost nevoite să declare faliment dar şi restul au încheiat acest an în general cu grave pierderi..."* [49]

Situaţia S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi şi Ţigle S.A " Satu Mare, pe lângă efectele crizei, este îngreunată în deosebită măsură de împrumuturile pe care a fost nevoit să le contracteze şi a căror dobândă era de 10 - 12 %. Din lipsa construcţiilor care cauzează o minimă căutare a cărămizilor şi ţiglelor, fabica nu aputut lucra la întreaga ei capacitate permisă de noile instalaţii. La pierderile înregistrate mai contribuie şi preţul scăzut al cărămizilor.

Scăderea cerinţelor şi necesităţilor de materiale de construcţie în timpul crizei economice se poate ilustra eficient din compararea sumelor realizate din vinderea produselor fabricate în 1912 şi 1913: respectiv 108.224,18 K. în 1912 care va scădea în anul 1913 la 22.289,82 K

În aceste condiţii pierderea înregistrată de societate totalizează suma de 42.495,84 K iar dobânzile plătite în urma înprumuturilor se ridică la 32.593,86 K. Se poate

[45] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[46] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[47] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[48] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[49] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

constata o scădere în numărul muncitorilor folosiţi, ca urmare a crizei, salariile plătite totalizează numai suma de 14. 719 K.

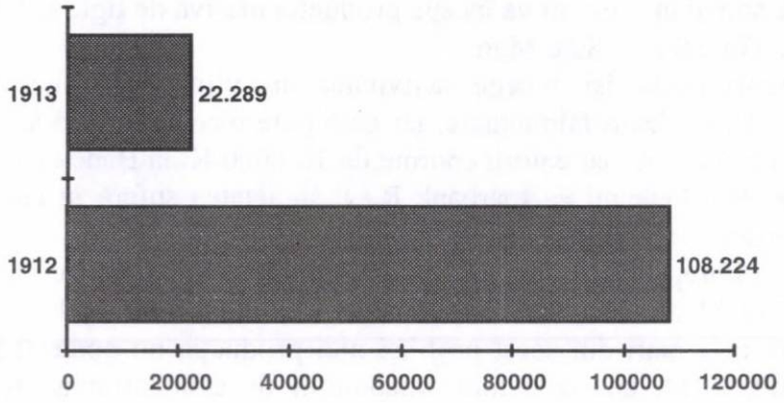

Scăderea vânzării cărămizilor în timpul crizei economice din 1913

Se preconiza ca ieşirea din impasul financiar să se facă prin intensificarea producţiei, prin utilizarea la maximum a posibilităţilor date de noile utilaje. In primăvara anului 1914 existau asemenea speranţe deoarece construcţiile particulare şi publice au luat avânt. Izbucnirea războiului a spulberat toate speranţele şi la 31 iulie 1914 au trebuit stinse toate cuptoarele.

În urma situaţiei create de război societatea are pierdere de 33.505,03 K.iar instituţiilor bancare din localitate le datorează dobânzi în valoare de 32.987,92 K. Pierderea este cumulată cu cea din anul precedent totalizând suma de 76.000 K.[50]

Investiţiile în această ramură industrială erau socotite a fi rentabile şi sigure ca dovadă că , în 1912 - 1913, se înfiinţează în Satu Mare încă două fabrici de cărămizi.La această dată în municipiu mai funcţionau încă patru intreprinderi de acest gen, a căror producţie depăşea 15 - 16 milioane de cărămizi şi a căror afaceri prosperau şi existau posibilităţi de extindere a capacităţilor.Cu toate acestea în oraş sunt persoane care dispun de capital şi sunt dispuse să facă investiţii în această ramură.

În 1912 ia fiinţă " Vulkan Téglagyár R.T " (Fabrica de Cărămizi Vulcan S.A) care îşi propune drept scop: fabricarea de ţigle, cărămizi şi alte materiale de construcţie. Durata intreprinderii se anunţa nelimitată. Capitalul fundamental era format din 300 acţiuni nominale cu valoare nominală de 200 K. Cei 30 % din capitalul fundamental obligatoriu de depus a fost plătită la " Banca Agrară S.A." Satu Mare.[51]

Cheltuielile pentru ridicarea, construirea şi înzestrarea unei intreprinderi noi ar fi fost foarte costisitoare, din care cauză s-au purtat tratative pentru cumpărarea unei uzine înzestrate modern. Pe această cale s-a ajuns la înţelegere cu Makkay Miklos, Lipczky Gyula şi Makkay Izabella a căror intreprindere era preluată de societate pentru suma de 160.000 K. plus amanetul pe intreprindere de 115.000 K. De fapt numai după aceste tranzacţii ia fiinţă societatea din a cărei consiliu administrativ fac parte *Makkay Miklos, Lipczky Gyula, Makkay Lajos, Banyo Andor, Dr. Hirsch József, Szabó Kálmán, Duszik Lajos, ifj. Lipták Daniel, László Bernárt.*[52] Din consiliul de administraţie a societăţii fac parte şi vechi proprietari ai intreprinderii, o parte din suma obţinută din vânzare au păstrat-o, sau au

[50] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[51] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[52] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXXVIII

primit-o sub forma de acţiuni la noua intreprindere. care se promitea rentabilă. Scopul principal al intreprinderii nu era atât producerea de cărămizi, ci mai mult producţia de ţigle, precum reiese din scopul formulat la înfiinţare. Produsul promitea beneficii şi nu prea avea concurenţă, că numai în acest an va începe producţia masivă de ţigle la S:C. " Prima Fabrică de Cărămizi şi Ţigle S.A. " Satu Mare.

Intreprinderea îşi începe activitatea în plină criză economică, când alte intreprinderi similare devin falimentare, iar cele puternice abia dacă se pot menţine. Lipsa totală de fond de rulment , cu datorii enorme de 100.000 K. la Banca de Comerţ şi Industrie S.A (Szatmári Kerskedelmi és Iparbank R.t.), societatea suferă în cursul primului an de activitate o pierdere de 24.276,79 K.[53]

Averea intreprinderii este formată din: imobile în valore de 160.000 K., utilaje în valoare de 5.137,23 K. Dacă luăm în considerare valoarea utilajelor, intrprinderea nu se situează printre cele mari din acest profil,şi nici producţia nu poate fi prea mare. Se pun speranţe în anul 1914, dar izbucnirea războiului duce la sistarea producţiei. Pierderile înregistrate până la această dată, cumulate, dau suma de 28.021,91 K.[54]

În anul 1913 ia fiinţă " Szatmári Tégla és Müpalagyár R.T. (Fabrică de Cărămizi şi andezite artificiale S.A Satu Mare)[55] nouă fabrică de cărămizi şi aceasta relativ mică, având ca scop: fabricara cărămizilor, înfiinţarea sau cumpărarea unei fabrici din acest profil. Capital fundamental de 20.000 K. pentru a cărei strângere sunt emise 200 acţiuni cu valoare nominală de 100 K. Consiliul de administraţie era format din: *Stern Miksa, Hellman Miksa, Mandelbaum Samuel, Mandelbaum Ede, Rubin David, Deutsch Helman, Deutsch Ábrahám.* [56]

Societăţile care s-au format în ultima perioadă nu mai deţin destul capital pentru construirea şi înzestrarea unei intreprinderi noi, precum nici n-ar găsi terenuri disponibile pentru acest scop în imediata apropiere a oraşului. Astfel cumpărarea unei uzine ajunse în situaţie financiară grea sau falimentară, la un preţ derizoriu este o investiţie mai rentabilă, iar pe de altă parte se poate porni producţia imediat, dat fiind utilajele şi clădirile gata instalate şi înzestrate cu uneltele necesare producţiei.

În scopul formulat de noua societate " Fabrica de Cărămizi şi Andezite artificiale S.A.." găsim o noutate pentru industria de cărămizi şi ţigle, care are ca materie primă tradiţională argila, anume andezita artficială în locul ţiglelor. Andezitele artificiale au fost folosite ca materiale de construcţie mai ales pentru acoperirea caselor fiind mai uşoare şi mai lesne de mânuit. In condiţiile crizei economice antrepriza nu este viabilă, suferă o pierdere de 501,12 K. Fondatorii societăţii şi-au dat seama de situaţia economică precară şi nu au produs intensiv, cheltuielile de producţie nedepăşind suma de 451,12 K.. Se prevede o înviorare a afacerilor deoarece se ajunge la o înţelegere cu S.C. " Vulcan Fabrică de Cărămizi S.A ".din localitate. De fapt se ajunge o subunitate a acestuia, situaţie de dinainte de fuzionare.[57].

Războiul aduce mari prejudicii întregii industrii din oraş, iar în cazul nostru societăţilor care se ocupă cu fabricarea materialelor de construcţii, pierderi grele. Criza economică în anul 1913 luase o deosebită amploare în oraş, toate activităţile de edificare şi construcţii de locuinţe sunt sistate. Se continuă şi în anul următor, cu tensiunea

[53] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXXVIII
[54] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXXVIII
[55] Arh. Naţ., Reg. f. soc., Vol V., p. 138
[56] Arh. Naţ., Reg. f. soc., Vol V., p. 138
[57] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLIX

caracteristică conjuncturilor politice nesigure, cu simţământul de nesiguranţă care plutea în aer, se simţea o apropiată descărcare a acestei tensiuni care plana asupra întregii Europe.

De la începuturile industriei materialelor de construcţii din oraş, este cea mai gravă lovitură şi de cea mai lungă durată. In toate perioadele anterioare efectele crizelor au fost uşor compensate, deoarece avem de-a face cu un oraş dinamic în plină dezvoltare economică şi socială, asistăm la uriaşe acumulări de capital, la spectaculoase investiţii industriale.Această acrtivitate febrilă devine din ce în ce mai slabă, odată cu primele semne ale crizei economice şi dispare totul odată cu izbucnirea războiului.

La S.C. " Prima Fabrică de cărămizi şi Ţigle S.A. " Satu Mare anul 1914 se încheie cu o enormă pierdere[58] care survine din cauza marilor dobânzi percepute pe sumele creditate de băncile sătmărene La toate acestea se adaugă cheltuielile de producţie şi sumele plătite muncitorilor calificaţi la locul de muncă, în intreprinderi, sumă ce reprezenta salariul pe întreaga perioadă pe care s-a angajat.Toate acestea împreună totalizează 45.872,03 K. cheltuieli într-un an financiar trunchiat, an aîn care activitatea se suspendă odată cu izbucnirea războiului. Anul se promitea a fi avantajos deoarece valoarea cărămizilor produse până la acea dată era de 91.254 K.[59] In anul care urmează situaţia se ameliorează oarecum dar societatea se găsea în imposibilitate de a-şi plăti devidendele pe acţiuni, fiind în continuă pierdere.

Societatea avea datorii la o serie de bănci din Satu Mare. Creditul avansat de ele totaliza suma de 298.664 K. la care se mai adăugă 27.000 K. valoarea obligaţiilor primordiale emise, precum şi dobânzile acestora în valoare de 6.720 K. Astfel datoriile societăţii se ridică la 326.436 K la care trebuie adăugate 10.000 K. impozite neplătite.

Fabrica îşi continuă activitatea oarecum cu o capacitate şi personal redus, reiese din sumele plătite drept salarii: 11.608,94 K. ultima dată o sumă asemănătoare s-a plătit în 1908; iar din acest an suma alocată pentru salarii va creşte mereu. Pentru continuarea activităţii societatea are nevoie de capital din care cauză va recurge mereu la credite. acestea sunt avansate în contul curent al fabricii care în 1916 era încărcată cu 77.730 K. datorii[60] Creditele din contul curent provin de la persoane particulare, dar constatăm o crestere a datoriilor şi faţă de bănci, Datoriile în contul curent faţă de 1914 au crescut cu 58.116 K.

Printre creditorii S.C. " Prima Fabrică de Cărămizi şi Ţigle S.A " Satu Mare se numărau băncile:[61]

Nr	Creditori	suma creditată	Nr	Creditori	suma creditată
1.	**Satmari Forgalmi Bank R.t** (Banca de Rotaţie S.A Satu Mare)	**1.800 K.**	4.	**Szatmari Egyesult Bank R.t.** (Banca Unită S.A. Satu Mare)	**55.000 K.**
2.	**Szatmari Bank R.t** (Banca Sătmăreană S.A.)	**4.194 K.**	5.	**Nepbank R.t.** (Banca Populară S.A. Satu Mare)	**88.000 K.**
3.	**Szatmari Leszamitó Bank R.t.** (Banca de Scont S.A Satu Mare)	**9.500 K.**	6.	**Szatmar Vm.Tkp. R.t** (Casa de Păstrare a comitat. Satu Mare)	**140.107 K.**

[58] Pierderea survenită în anul 1914 este de 33.505 K.
[59] Intre 1 I. 1914 - 31 VII. 1914
[60] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[61] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX

Creditele din contul curent provin de la persoane particulare, dar constatăm o crestere a datoriilor şi faţă de bănci, Datoriile în contul curent faţă de 1914 au crescut cu 58.116 K.

Pentru a putea să facă faţă creditorilor şi băncilor, societatea recurge la o manevră financiară reducând capitalul fundamental la 120.000 K. ca apoi prin emisie de acţiuni să-l crească din nou la 450.000 K. Se emit 1100 acţiuni cu valoare nominală de 300 K. din care se predau 300 de bucăţi la Szatmár vármegyei Takarékpénztár Rt. (Casa de păstrare a comitatului Satu Mare S.A) în valoare de 90.000 K.[62] cu scopul de a reduce datoriile faţă de bancă şi a dobânzilor aferente acestora.. In felul acesta banca devine acţionar, coproprietar, în societate primind o influienţă mai mare asupra afacerilor societăţii decât până în prezent. Alte 300 bucăţi acţiuni noi în valoare nominală de 300 K. sunt la dispoziţia acţionarilor de a le schimba contra acţiunilor vechi. Rata de schimb era 2 acţiuni noi pentru 3 acţiuni vechi în valoare nominală de 250 K acţiunea.

La "Fabrica de Cărămizi Vulcan S.A" pierderea este minimă de 3.745 K. dar totalizată cu pierderea înregistrată în anul precedent ea este de 28.021,91 K. Produsele fabricii, în valoare de 38.822,99 K., erau în magaziile intreprinderii negăsindu-se piaţă pentru ele. Societatea nu se aventurează în investiţii mari pentru producţie , cheltuielile comerciale şi de producţie nedepăşind suma de 2.019 K.[63] In anul următor, 1915, cheltuielile de producţie sunt şi mai scăzute 1.763,26 K, ca în 1916 să nu mai fie decât 556,98 K., şi numărul salariaţilor scade în raport cu anul 1914 când s-au plătit pentru salarii 1000 K. iar în 1916 numai 800 K.

" Fabrica de Cărămizi şi Andezite artificiale S.A. Satu Mare " care a devenit un subansamblu al " Fabricii de Cărămizi Vulcan S.A ", întreţine o balanţă echilibrată, pasivă fără beneficii sau pierderi. In timpul războiului de fapt activitatea industrială şi comercială a intreprinderii a fost sistată [64]

În anul 1916 îşi încetează activitatea, ne mai putând face faţă conjuncturii economice nefavorabile, una din cele mai mari fabrici de cărămizi din Satu Mare, înfiinţată în 1893 " Grunfeld H. & fiul - Schefteli & Leuter Fabrică de Cărămizi "[65]

În 1910 funcţionau în Satu Mare 3 fabrici de cărămizi al căror personal depăşea 20 de angajaţi. Numărul total al angajaţilor în această ramură era de 181 persoane.[66[Din aceasta două intreprinderi aveau angajaţi cuprins între 21-50 persoane şi a căror număr totaliza în cele două fabrici 92 angajaţi, iar una singură se încadra între 50 -100 , având 89 angajaţi. Din totalul de 181 angajaţi: 168 erau bărbaţi şi 13 femei, printre pesoanele angajate in această ramură se găseau 3 funcţionari şi 5 şefi de lucrări.[67] Fabricile de cărămizi pe lângă munca femeilor foloseau şi pe cea a copiilor sub 16 ani. Aceast fapt survenea din cauză că de obicei muncitorii zilieri, folosiţi cu predilecţie în aceste fabrici, veneau împreună cu familiile lor la lucru, ajutaţi fiind apoi şi de aceştia la lucru. Numărul copiilor care lucrau în acest timp la fabricile de cărămizi era de 6.[68]

---

[62] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[62] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXIX
[63] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLXXVIII
[64] Arh. Naţ., Fond Tribunal, Dosar de firme, CCLIX Proces verbal de Adunare generală, 1917 aprilie 22,
[65] Nu deţinem date în legătură cu activitatea intreprinderii
[66] M. Stat. Köz., 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea II.,Vol XLVIII., pp.1158., Bp. 1913
[67] M. Stat. Küz., 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea II.,Vol XLVIII., pp.1048 - 1849., Bp. 1913
[68] M. Stat. Küz., 1910 népszámlálás (recens. pop.) partea II.,Vol XLVIII., pp.1048 - 1849., Bp. 1913

Anexa I.

Formularele de subscriere de acţiuni la " Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A. " Satu Mare
din 25 martie 1895. Conţine: scopul, modul şi până la ce dată se pot subscrie acţiunile; numele membrilor fondatori iar paginile de la I la XIV numele celor ce subscriu şi numărul acţiunilor subscrise.

Részvény aláírási iv 1895 (március hó 25-én)

Alulírottak elhatároztuk égy gőztéglagyárnak részvénytársaság alakjában leendő felállítását 50 évi időtartamra 70 000 forint az az hetvenezer forint alaptőkével és így hétszáz darab egyenként 100 forintos névértékű törzsrészvényekkel.

Az aláírási zár idejéül 1895 évi május hó 31 napja tűzetik ki s kötelesek az aláírók a jegyzés alkalmával a jegyzet részvények 10 %-át befizetni a hátralevő részletből 20 forintot a közgyűlésig, a fentmaradó 70 forintot pedig a közgyűléstől számított havi 10 forintos részletekben minden hó elsőjén befizetni.

Az első igazgatóság kinevezését valamint a netalán túljegyzendő részvények leszállítási jógát az alapítók maguknak fenntartják

Szatmáron 1895 március hó 25-én

Ifj. Böszörményi Sándor	földbirt. Petyén
Pap Géza	tanácsos Szatmár Arpád ut 17
Dr. Májer József	ügyvéd Szatmár
Fried Emil	birtokos Szatmár
Horváth Agoston	város gazdája
Sarkadi Károly	mérnök Szatmár
Junk Károly	alkapitány Szatmár
Roóz Sámuel	vas kereskedő Szatmár
Tankoczy Gyula	városi aljegyző
Kelemen József	ügyvéd Szatmár
Dr. Kölcsey Ferenc	korházi főórvos Szatmár
Irsik Ferencz	kanonok Szatmár
Szerdahelyi Ágoston	birtokos Vetés
Kováts Béla	kir. tanfelügyelő Szatmár
Keresztes András	kereskedő Szatmár
Dr. Sebők Antal	honvéd ezredorvos Szatmár
Bakó Ignácz	mérnök Szatmár
Dr. Fechter János	kir. katolikus főgymnázium
Sz. Török János	birtokos Szatmár

I. ív.

1. ifj. Böszörményi Sándor	Szatmár	10
2. Nagy László		10
3. Jeney Géza		4
4. Szoboszlai József		2
5. Szentiványi Gyula		2
6. Gillyen József		2
7. Szerdahelyi Ágoston		5
8. Heinik Károly ?		2
9. Györy József		2
10. Horváth János	Hirip	2

11. Papp Dezső	Batizvasvári		1
12. Papp Endre	Szatmár		1
13. Papp János	Hirip		1
14. Papp Lajós Bé	Hirip		1
15. ifj. Böszörményi Sándor II			10
16. Gedeon és Konz			80
17. Boros Ilona			2
18. Nagy László			10
19. ifj. Böszörményi Sándor			1
20. Dr. Majer József			1
21. Rona László és neje			4
			153

II. iv

1. Schwartz János	Apa	földbirtokos	2
2. Klein Rudolf	Apa	földbirtokos	2
3. Májer Salamon	Krassó	földbirtokos	2
4. Grosz Sámuel	Nagy Kolcs	földbirtokos	1
5. Blum Ignáczné	Legó?	"	1
6. Groszman	Csenger		3
7. Dr. Májer József		ügyvéd	20
			31

III. iv

1. Halász Sándor			2
2.			2
3. Dr.			1
4. Kerékgyártó Sándór			1
5. Horváth József	Debrecen		2
6. Ferdinand			2
7. Uray			1
8. Kolozsvári			4 ?
9. Zimmer Mór			1
10. Rácz ? János			1
11. Ovári János			1
12. Morgenthal Mihály			1
13. Keresztes Endre			100
14. Szerdahelyi Ágoston			15
			134

IV. iv

1. Bakó Ignácz			5
2. Pfulmárer ? Simon			1
3. Székely József			2
4. Bakó Ignácz			2
			10

V. iv

1. Sz. Török János			21
2. detó			10
			31

VI. iv

1. Mélt. Meszlényi		püspök ur	10
2. Irsik Ferencz		kanonok	80
3. Hampel János			1
4. Dr. Kádár Ambrus			1

			92

VII. iv

1.	Dr. Jéger Kálmán		2
2.	Kamaráth Gyula	felügyelő	10
3.	Horváth Ágoston	városgazda	10
4.	Martinides Alfréd		2
5.	Rozenfeld Miksa		2
6.	Sepsy Károly	ács mester	5
7.	Fehér József	csizmadia	
8.	Bárány Samú P. Darocz	bérlő	4
9.	Pap Géza	tanácsos	2
10.	Böszörményi Sándor		1
11.	Dr. Reinel Vilmos	ezredorvos	6
12.	Horváth Ágoston		5
13.	Rozenblath József		1
			49

VIII. iv

1.	Roóz Testvérek		20
			20

IX iv

1.	Junk Károly		10
2.	Papp Lajos	g.k. plébános 1	
3.	Papp Lajósné Kozmucz Olimpia		1
4.	Papp Lajósné Kozmucz Olimpia		2
5.	Kovács Béla	kir. tanfelügyelő	20
6.	Junk Károly		10
7.	Dr. Sebök Antal		20
8.	Irsik Ferencz	kanonok	3
9.	Kovács Béla	kir. tanfelügyelő	2
10.	Keresztes Endre		1
11.	Tankoczy Gyula		1
12.	Fried Emil		2
			74

X. iv

1.	Sarkadi Adolf	Szatmár	5
2.	Geiger Ferencz	Debrecen	2
3.	Darvas Izidor	Debrecen	1
4.	Dr. Szántó Samuel	Debrecen	1
5.	Dr. Sternberg Géza	Nagy Károly 2	
6.	Fich Lajós	Ny. Császári	2
7.	Sarkadi Adolf		5
			18

XI. iv

1.	Helmeczy József		10
			10

XII. iv

1.	Dr. Kölcsey Ferencz	10
2.	Madarassy Jenő	1
		11

XIII. iv

1.	Szabó Jstván	1
2.	Tóth József	1
3.	Frankl Miksa	1
4.	Lövi Miksa	1
5.	Werk Albert	1
6.	Valkovits Sámuel	2
7.	Bölönyi László	2
8.	Hórváth Mór	2
9.	Páskui Imre	3
10.	Ruprecht József	1
11.	Pólyánszky Miklós	1
12.	Árokháty Vilmos	2
13.	Dr. Kovács Miklós	1
14.	Einhorn Márton	1
15.	Kalocsai Samu	2
16.	Vetzák ? Ede	1
17.	Koós Gábor ifj.	1
18.	Guttman Ignátz	2
19.	Tankoczy Gyula	5
20.	Miklusovsky Antal	2
21.	Fechtel Ferencz Dr.	10
22.	Bottyán ? József	1
23.	Kerekes Dániel	2
24.	Radocsai Daniel ?	1
25.	Deutsch Mór	1
		48

XIV. iv

1.	Fried Emil	10
		10

Anexa II

Proiectul Contractului de cartell dintre " Prima fabrică de Cărămizi S.A " Satu Mare şi Prima Fabrică de Cărămizi cu Aburi S.A. " Saru Mare din anul 1898, care se va vota şi va deveni contract.

Szerződési tervezet

A " Szatmári Elsőtéglagyár " Rt., másfelől a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár" Rt. között, mindkét részvénytársaság üzleti érdekeinek megóvása, alaptőkéjének hasznosabb gyümölcsöztetése céljából, következő feltételek mellett köttetett:

1. E szerződés kezdődik az aláírás napján, időtartama határozatlan, minden évben November hó elseiéig a következő év Január hó elsejére bármelyik részvénytársaság közgyülése által indoklás nélkül felmondható Azon időpont, melyben e szerződés először megszüntethető 1899 január elsője lehet
2. E kartell szerződés kizárólag csak körkemencében égetett, normális méretű közönséges fali kézi és fali géptéglákra együttesen terjed ki. Szabad kemencékben téglákat égetni, ilyet forgalomba hozni, csakis kölcsönös, mindkét részvénytársaság egyetértő megállapodása alapján lehet.
3. Azon tégla szükségletek, a melyek a két részvénytársaság termékeiből szereztetnek meg a két részvénytársaság között akként oszlik meg, hogy az összes eladásoknak 57,15 az az ötvenkét egész tizenöt % - kját, a " Szatmári Első téglagyár " részvénytársaság ; 42, 85 az az negyvenkét egész és nyolcvanöt század száztólyát, pedig a "Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaság szállíthatja ki.
4. Mindkét részvénytársaság igazgatósága 3 - 3 tagú kartell bizottságot választ a kik időnként, a vételek kiszolgálási arányának mikénti eszközlése céljából tárgyalásokba bocsátkoznak. A szállítások lehetőleg akként eszközlendők, hogy mindkét részvénytársaság a reá eső kvótát szállítsa.
5. Oly építők vagy vállalkozókkal, kik 1.000.000 az az egy millió darab, vagy ennél több darab téglát igényelnek, a szerződés akként kötendő meg, hogy szükségleteinek 57,15 száztoliját a " Szatmári Első Téglagyár " részvénytárságtól, - 42,85 száztóját a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaságtól szállítsák. Az utalványok is így állítandók ki.
6. Kötelezőleg megállapíttatik, hogy a két részvénytársaság évenként legkevesebb 5 250 000 az az ötmilliókétszázötvenezer darab téglát köteles kitermelni, és pedig ebből az arány figyelembe vételével a " Szatmári Első Téglagyár " részvénytársaság három milliót; a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaság kétmilló kétszázövenezret. Ha több vagy kevesebb képezné szükséglet tárgyát, azon is ugy a gyártás, mint az eladás és haszon, ezen szerződésbenmegállapitott arány szerint oszlik meg.
7. Ha valamelyik részvénytársaság a reá eső mennyiségeket kitermelni nem tudná és a naponkénti feldolgozás szükségletéhez képest a reá eső hányadot a vevőnek 10 napon belül szállítani nem tudná, helyette a másik részvénytársaság a szállítást eszközölheti, de a mulasztó fél az ezen építkezéshez szükségelt, a másik részvénytársaság által az arányt meghaladó mennyiségben szállított téglák nyereségéből nem részesíthető.
8. A téglák bekerülési ára 1 000 darabonként önköltségekkel együtt 11 frt. 50 krban, az az tizenegy forint 50 krajcárban, eladási ára pedig 1 000 az az ezer darabként 14 frt. az az tizennégy forintban állapitattik meg.
9. Mindkét részvénytársaság közgyülése feljogosítja a saját igazgatóságát, az igazgatóság által választandó kartell bizottságot, hogy együttes ülésben az árakat esetről esetre szabályozhassák. Ha az árakra vonatkozólag felek között egyértelmű létre nem jönne, a 8 - ik pontban kitett eladási ár az irányadó
10. Mindkét részvénytársaság úgy a saját részéről, mint a másikrészről kiállított, utalványokról folyószámmal ellátott jegyzéket tartozik vezetni, hogy az utalványozott mennyiség bármely időben kölcsönösen megállapítható legyen
11. Mindkét részvénytársaság minden hó 8-áig köteles a másikat, a közvetlen előzőleg lejárt hónapban történt elszállításokról értesíteni.

12. Mindkét részvénytársaságnak joga van úgy az utalványozást mint az elszéllitatott mennyiséget ellenőrizni. - E célból szerződő felek kötelesek könyveiket hivatalos órák alatt az ellenörzés céljából felmutatni.

1, Minden év befejezése után két héten belül, vagy minden év Január hó első felében a két részvénytársaság kikuldöttei összejönnek, az elszámolást a következő pontok szerint eszközlik:

a) Hány ezer darab állitatott élő küllőn küllőn a két részvénytársaság

b) Hány ezer téglát adott el küllőn küllőn a két részvénytársaság és az eladás folytán mennyi szállíttatott el a gyártelepről

c) Az összes elszállításokból megállapítható, hogy e szerződés értelmében menyit volt köteles és jogosult a két részvénytársaság küllőn küllőn arányszerit szállítani

d) Megállapitandó azon többlet, a melyet az egyik részvénytársaság az arányt meghaladó mennyiségben eladott

e) Megállapítandó azon többlet, a melyet az egyik részvénytársaság az arányt meghaladó mennyiségben a gyártelepről kiadott

f) E szerződés tartalma alatt kiadott összes téglák vételára osszeszámittatik a 8 - ik pontban meghatározott bekerülési ár és az eladási ár közötti különbség lesz azon nyereség melynek 57,15 % - léka a " Szatmári Első Téglagyár " részvénytársaságot, 42,85 % - léka a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaságot illeti

14. Azon részvénytársaság a melyik több téglát szállított el mint a menyit rea eső arány szerint szállíthatott volna, a másik részvénytársaságra eső nyereség jutalékot a következő üzleti év első negyedében kifizetni tartozik.

15. A kartell szerződés tartama alatt eladott, de még el nem szállított téglák után befolyt nyereség ha a szerződés felmondva nem lett, a következő üzleti évre vitetik át. Ha azonban a szerződés felmondatott, annak tartalma alatt eladott de a gyártelepről még ki nem szállított téglákra az elszámolás külön ejtetik meg, ezeknek nyeresége is megoszlik amennyiben azok utólag tényleg elszállítatnak.

16. Egyik részvénytársaságnak sem áll jogában a másik ugyeinek a vezetésébe beleszólni, gyártmányait kifogásolni sőt egymást kölcsönösen támogatniok kell minden harmadik személyekkel szemben..

17. A " Szatmári Első Téglagyár " R.t. részéről külön kiköttetett, hogy ezen szerződés tárgyát nem képezi a gyár területén lévő eddig el nem adott kis méretű 200 000 darab tégla.

18. Azon eladások, a melyek ezen szerződés aláírását megelőzőleg köttettek: kartell tárgyát nem képezik. Az aláírás alkalmával mindkét részvénytársaság az eladások jegyzékét: név, épitkezés, mennyiség megnevezésével kicserélik. Ezen eladások, ha utólag felmondatnak, vagy el nem szállíttatnak, másokra át nem ruházhatók, a gyártelepről való ellszálitás pedig kölcsönösen bejelentendő

19. Mindkét részvénytársaság hitelben is szolgáltathat ki anyagokat, de egyik sem élhet olyan jogokkal a nyereség megállapitásánál, hogy a vételár behajthatatlan, vagy kifizetve nincs.

20. Azon részvénytársaság a mely az egyes eladásokat kijátszás céljából el nem könyvelné, vagy nem közölné, vagy eltitkolná, vagy az itt meghatározott áraknál olcsóban eszközölné eladásokat, tartozik a másik részvénytársaságnak minden ily módon eladott egy ezer tégla után, a nélkül, hogy ennek hasznaiban részesülne 5 - 5 forint birság összeget mint kötbért megfizetni Azon részvénytársaság pedig a melyik ezen szerződésnek a kezelésre vonatkozó

pontja itt nem kijátszásból hanem hanyagság vagy kötelességmulasztásból szegné meg, esetről esetre a másiknak 50 forint bírságot mint kötbért tartozik fizetni.

21. Ha valamelyik részvénytársaság az elszámolási határidőt be nem tartaná, megbízottait az összeszámlálásra felhívás dacára sem jelenének meg, vagy az összeszámlálást az által, hogy könyveiket fel nem mutatnák, az adatokat eltitkolnák, megakadályoznák a leszámolást megkísérlő részvénytársaságnak első ízben 100 frt. kötbért tartozik fizetni. Ha pedig ismételten újabb 14 napi összehívásnak sem felelne meg, a kötbér összeg 2 000 frt., az az kétezer forint, leend. E mellett fennmarad a nyereséghez való jog, s a számadásnak peres utoni kieszközlése
22. Ezen szerződés bélyeg illetéke szerződő feleket az arány szerint terheli.
23. A 18-ik pontban említett ezen szerződést megelőző eladások jegyzéke kölcsönösen kicseréltetvén, ezen szerződésnek mellékletét képezik..
24. Mindkét részvénytársaság részéről megállapitattott, hogy a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaság, evenkint mindaddig, míg a magyar kir.államvasutakkal megkötött szerződés le nem jár, a m. kir. államvasutak részére bizonytalan szükséges mennyiséget szállíthatja, ha azonban bármely évben szerződéséből kifolyólag 150 000 az az százövenezer darabnál többetszállitana, az ezt meghaladó menyiségnek beszerzési, kifuvarozási és és eladási ára közötti különbség a kartell szerint közös hasznot képez. Kartell szerződés tárgyát nem képezi a " Szatmári Első Téglagyár "részvénytársaság által a városi hatóság kisebb szükségleteire szállítható néhány ezer tégla.
25. Jelen szerződésből felmerülő minden vitás kérdésre felek a választott bíróságnak az 1868 évi LIV. t.cz. 495 és következő szakaszai, az 1881. évi LIX. t.cz. 74 és következő szakaszai szerinti eljárást kötik ki. A választott bíróság ítélete kiterjed annak megállapítására, hogy követett-e el valamelyik fél olyan mulasztást vagy szerződés szegést melyből kifolyólag a szerződésben kikötőt kötbérhez joga van. Ítéletet mond úgy kötbér, mint a nyereség czimén előálló követelések, az eljárási költségek megfizetése tekintetében. Ha a választott bíróság itálkezése bár mi okból kieszközölhető nem volna, vagy melyik részvénytársaság a választott bíróság ítélete ellen polgári per uton keresne orvoslást, ezen esetekre a Szatmárnémeti kir. járásbíróság sommás eljárású bíráskodása kottetik ki.

Mely szerződés elfogadását a " Szatmári Első Téglagyár " részvénytársaságnak 189 évi hó napján, a " Szatmárnémeti Első Gőztéglagyár " részvénytársaságnak 189 évi hó napján tartatott közgyűlései által.

Anexa III

cu litere îngroşate: fondatorii " Primei Fabrici de Cărămizi cu Aburi S.A. " Satu Mare
cu caractere aldine: persoanele care devin acţionari după 1900

Numele şi prenumele	Nr. acţiuni subscrise	Nr. acţiuni deţinute
Árokháty Vilmos	2	5
Bakó Ignácz	5+2	5
Bárány Samú	4	4
Bartha Anna		4
Bartha Endréné		?
Bartha Kálmán		10
Bartha Szeréna		?
Benedek József Dr.		10
Benedek Józsefné		10
Benedek Tibor		4
Beer Sámuel		?
Berger Armin	2	2
Blum Ignáczné	1	1
Bölönyi László	2	5
Boros Ilona	2+1	1
Böszörményi Sándor id.	1	1
Böszörményi Sándor ifj.	21	21
Bottyán ? József	1	1
Csaba Adorján		?
Darvas Izidor	1	1
Deutsch Mór	1	1
Dr.	1	1
Einhorn Márton	1	1
EngelAdolf		1
Engel Arnold		1
Engel Arnoldné		1
Engel György		1
Engel László		1
Fechtel János Dr.	10	10
Fechtel Ferencz Dr.	10	10
Fehér József	3	3
Ferdinand	2	2
Fich Lajós	2	2
Frankl Miksa	1	1
Fried Emil	10+2	12
Fridman Herman		1
Friedman Hermanné		1
Fűrész Jenő		1
Fűrész Viktor Dr.		1
Gaál Jenő		?
Galocsy Lili		1
Galocsy Samu		1
Gedeon és Konz	80	80
Geiger Ferencz	1	1
Gillyen József	2	2
Grosz Sámuel	1	1
Groszman telep?	3	3
Guttman Ignátz	2	2
Györy József	2	2
Halász Sándor	2	2
Hampel János	1	1
Heidelberg Imre		?
Heinik Károly ?	2	2
Heinrich Viktor		2
Helmeczy József	10	10
Hirsch Ignácz		1
Hirsch Ignáczné		1
Hirsch Ilona		1
Hirsch Jenny		1
Hirsch (Révi) Miklós		27
Hirsch (Révi) Miklósné		20
Horváth Ágoston	10+5	16
Horváth Gusztáv		10
Horváth János	2	2
Horváth József	2	2
Hórváth Mór	2	2
Irsik Ferencz	83	80
Jéger Kálmán Dr.	2	2
Jékei Károly		23
Jeney Géza	4	4
Junk Károly	20	20
Kádár Ambrus Dr.	1	1
Kalocsai Zsigmond	1	1
Kalocsai Samu	2	2
Kamaráth Gyula	10	10

Kelemen József Dr.		?
Kelemen Samu		1
Kerekes Dániel	2	2
Kerékgyártó Sándór	1	1
Keresztes András		50
Keresztes Endre	101	101
Ketzer László		7
Klein Rudolf	2	2
Kölcsey Ferencz Dr.	10	10
Kolozsvári Károly	4	4
Koós Gábor ifj.	1	1
Kovács Béla	22	22
Kovács Miklós Dr	1	
Kun Lajós		
László Adolf		1
László Ernő		1
László Ernő		1
László Imre		1
László Jenő Dr.		1
László Zoltán		1
Löwy Adolf		1
Lipcsei Tivadar		
Löwy Adolfné		1
Lövi Miksa	1	2
Lövi Miksané		1
Madarassy Jenő	1	1
Majer József Dr.	21	21
Májer Salamon	2	2
Makai Károly Dr.		5
Markó Kálmán		10
MandelJános		10
Markovics Gyula		3
Martinides Alfréd	2	2
Meszlényi	10	10
Miklusovsky Antal	2	2
Morgenthal (Molnár) Mihály	1	1
Nagy László	10	10
Ovári János	1	1
Pap Géza	2	2
Papp Dezső	1	1
Papp Endre	1	1
Papp János	1	1
Papp Lajos	1	1
Papp Lajós Béla	1	1
Papp Lajósné Kozmucz Olimpia	1+2	3
Páskui Imre	3	5
Pfulmárer ? Simon	2	2
Pirkler Ernő Dr.		10
Pólyánszky Miklós	1	1
Pusz János		41
Rácz Endre Dr.		15
Rácz ? János	1	1
Radocsai Daniel ?	1	1
Reinel Vilmos Dr.	6	6
Reiter Móricz		10
Rona László és neje	4	4
Roóz Gyula		5
Roóz Samuel		12
Roóz Testvérek	20	20
Róth Lajós		10
Rozenblatt József	1	1
Rozenfeld Miksa	2	2
Ruprecht József	2+1	1
Szarka József		1
Sarkadi Károly	10	10
Sarkadi Adolf	5	10
Saska József		1
Schwartz János	2	2
Sebök Antal Dr.	20	20
Sepsy Károly	5	5
Soltész Miklós		10
Sternberg Géza Dr.	2	2
Sz. Török János	35	35
Szabó Jstván	1	1
Szatmári Zsigmond Dr.		10
Szántó Samuel Dr.	1	1
Székely József	2	2
Székely Margit		1
Székely Viktor		1
Székely Viktorné		1

Szentiványi Gyula	2	2
Szerdahelyi Ágoston	5+15	20
Szoboszlai József	2	2
Szűcs József.		20
Szűcs Károly.		4
Szűcs Lajós.		10
Szűcs Sándor Dr.		10
Tankoczy Gyula	6	6
Tóth József	1	1
Unger István		10
Uray	1	1
Valkovits Sámuel	2	2
Vetzák ? Ede	1	1
Weis Albert		10
Werk Albert	1	1
Zachoraiszky István		10
Zimmer Mór	1	1

The Industry of Building Materials in Satu Mare at he and of the XIX th century and the beginning of the XX th. Brick Factories

(Summary)

On the basis of minute inspection of the existing archives anf of the studies that habe been written so far, in this study the author deals with the development of the industry of builting materials in Satu Mare at the end of the last century and in the first two decades of our century, namely of the brick factories.

The developement phase of this field is viewed beginning with little factories and to big factories. In this period a main role in the production of building materials will be held by the society "The First Brick Factory" in Satu Mare, whose activity analysis is shown in detail. Together with the strict productive activity, economical and social references will be made all along the study.

Figuri ilustre sătmărene (III)
DR. TEOFIL DRAGOŞ
(1874 - 1934)

Claudiu Porumbăcean

Viaţa politică sătmăreană a beneficiat de-a lungul anilor de serviciile unor mari personalităţi politice, unele născute pe aceste meleaguri, iar altele din afara zonei, dar care, prin munca depusă în interesul localnicilor şi a Sătmarului, pot fi considerate personalităţi politice locale. Graţie Partidului Naţional Român (PNR) şi liderilor acestuia, Sătmarul a cunoscut în perioada interbelică o adevărată elită de politicieni români, cei mai mulţi dintre ei şi-au început activitatea ca tineri politicieni în cadrul PNR, pentru ca, după 1918 - 1919 să devină pilonii vieţii politice sătmărene. Mare parte din ei au continuat politica PNR şi apoi a Partidului Naţional Ţărănesc (PNŢ), în timp ce alţii s-au grupat în Partidul Naţional Liberal (PNL), Gruparea Averescană, s.a.

Dacă în numărul trecut al volumului "Satu Mare. Studii şi Comunicări" ne-am oprit asupra a două figuri politice marcante, lideri ai PNŢ- Satu Mare[1], de această dată în centrul atenţiei se va afla un alt mare politician, vicepreşedinte al PNR şi preşedinte al PNL Satu Mare, dr. Teofil Dragoş.

Născut la 24 decembrie 1874 în comuna Hideaga, judeţul Satu Mare (actualmente Maramureş), Teofil Dragoş este fiul lui Gabriel şi Maria Dragoş[2]. Şcoala primară o face în localitatea natală, iar cea medie la Baia Mare, după care urmează studiile superioare la Budapesta şi Viena. În 1900 obţine diploma de avocat la Budapesta, devenind apoi doctor în drept. Din acel an practică avocatura în Baia Mare, fiind unul dintre cei mai remarcabili membri ai Baroului avocaţilor din Satu Mare[3]. De asemenea, este considerat unul din factorii diriguitori ai vieţii sociale şi politice din Baia Mare, fiind înnobilat în timpul administraţiei austro-ungare cu domeniile Dragomireşti şi Deseşti[4].

Proaspăt absolvent, Teofil Dragoş devine membru al PNR, reuşind în scurt timp să câştige încrederea şi aprecierea lui Vasile Lucaciu, liderul politic incontestabil al Sătmarului. De altfel,în raportul primpretorului plăşii Baia Mare, nr. 30/7 mai 1916, adresat comitelui suprem al Comitatului Satu Mare, cuprinzând date şi referiri la viaţa şi activitatea dr. Vasile Lucaciu, se menţionează, printre altele, că de prin 1902 "foarte tânărul avocat începător, dr. Teofil Dragoş, la fel de naţionalitate română, a devenit consilier juridic al său (Vasile Lucaciu n.n.) şi al familiei sale, şi avocatul cu mintea sa limpede şi gândirea lucidă a reuşit să exercite repede influenţă asupra preotului, care nu multe pricepea în problemele materiale, trăind mai ales în nori. Văzând folos din sfaturile practice, de toate zilele, i-a devenit încetul cu încetul confident şi până şi în privinţa politicii a început să asculte de

---

[1] Claudiu Porumbăceanu, *Figuri ilustre sătmărene I. Mihai Popovici*, în *"Satu Mare. Studii şi Comunicări"*, XIII, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1996, p. 163 - 167; *Figuri ilustre sătmărene II. Dr. Titu Demian*, în *Idem*, p. 215 - 218.

[2] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Maramureş, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, nr. 1449, fila 25.

[3] *Erdélyi Monografia*, (Monografia Ardealului), sub redacţia lui Várady Aladár şi Berey Geza, Ed. Gloria, Satu Mare, f.a., p. 91.

[4] *Ibidem.*

el."[5] Aşadar, la doar 28 de ani, Teofil Dragoş devine consilierul juridic şi politic al lui Vasile Lucaciu, fapt ce îi conferă un statut aparte în cadrul PNR.

La 31 august 1909 se constituie PNR Comitatens Satu Mare, şedinţa fiind condusă de George Pop de Băseşti. În comitetul de conducere Vasile Lucaciu este ales preşedinte, în timp ce Teofil Dragoş va deţine funcţia de vicepreşedinte, alături de Alexandru Stan[6]. De asemenea el este ales ca membru şi în comitetul cercului electoral Baia Mare.

În această calitate se implică puternic în lupta dusă de PNR pentru realizarea Marii Uniri, principalul obiectiv al mişcării naţionale a românilor din Transilvania. La 6 noiembrie 1918, la Baia Mare, Comitetul Comitatens Sătmar al PNR lansează chemarea de a se participa la conferinţa din 12 noiembrie 1918 în vederea constituirii Consiliului Naţional Român (CNR) comitatens şi a Consiliului Militar[7]. Documentul poartă semnătura lui Teofil Dragoş. La această conferinţă el este ales vicepreşedinte al CNR comitatens Satu Mare, alături de preotul Alexandru Breban, preşedinte fiind desemnat Ioan Savanyu (avocat)[8]. În comitet făceau parte mai mulţi membri, viitori oameni politici ţărăneşti şi liberali sătmăreni. Aşadar, în 12 şi 13 noiembrie 1918 administraţia judeţului trece în mâinile CNR.

Trebuie menţionat că din 1914 Vasile Lucaciu pleacă din Transilvania în vechiul Regat, iar apoi în emigraţie până la începutul anului 1919 (unde a susţinut cauza naţională a românilor din Ardeal), motiv pentru care Teofil Dragoş preia politic conducerea PNR Satu Mare.

La 27 noiembrie 1918 se constituie Comitetul executiv al CNR Satu Mare, unde Teofil Dragoş este de asemenea vicepreşedinte[9]. Situaţia în zonă rămâne destul de tensionată până la 19 aprilie 1919, când armata română intră în Satu Mare, marcând definitiv scoaterea judeţului de sub tutela Ungariei. La 26 aprilie 1919 Teofil Dragoş prezidează şedinţa CNR Satu Mare cu privire la alegerea noului prefect, desemnarea noii administraţii, precum şi mutarea sediului judeţului din Carei la Satu Mare. Pentru soluţionarea acestor probleme el a fost autorizat de către Iuliu Maniu[10]. La această şedinţă este propus pentru funcţia de prefect al judeţului, alături de Teodor Mihaly, şi Alexandru Rakoczy, dar Consiliul Dirigent îl preferă pe cel din urmă.

În acelaşi an PNR îi propune un post de ministru în guvernul Vaida-Voevod, însă Teofil Dragoş refuză, jurând credinţă doctrinei liberale[11]. Din acel moment începe un nou episod din viaţa şi cariera politică a dr. Teofil Dragoş.

În 1919, la Baia Mare, s-a constituit organizaţia PNL Satu Mare, fiind prima de acest fel din Ardeal[12]. Merite deosebite în înfiinţarea PNL Satu Mare îi revin lui Teofil Dragoş[13], el fiind, de altfel, preşedintele organizaţiei şi primul membru liberal din Transilvania. Prin ceea ce a întreprins aici, Teofil Dragoş a devansat cu mult celelalte judeţe

---

[5] *Lupta românilor din judeţul Satu Mare pentru făurirea statului naţional unitar român. Documente 1848 - 1918*. Ediţie îngrijită de V. Ciubotă , B. Dulgău, D. Radosav şi V. Marinescu, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1989, p. 447.

[6] *Idem*, p. 351.

[7] *Idem*, p. 458.

[8] *În serviciul patriei*, Prefectura Judeţului Satu Mare, 1937, p. 92.

[9] *Lupta românilor din judeţul Satu Mare* ..., p. 487.

[10] *Idem*, p. 525.

[11] *Erdélyi Monográfia*, p. 91.

[12] "*Gazeta Sătmarului*", nr. 8/14 octombrie 1931 şi nr.3/4 noiembrie 1928.

[13] Tankoczi Gyula, *Satu Mare. Város Képes Tükre* (Oglinda oraşului Satu Mare), Satu Mare, f.a., p. 141; *Erdélyi Monográfia*, p. 91.

din zonă. Acest fapt este confirmat indirect de declarația făcută de Ion I. C. Brătianu în vara anului 1920, în care se afirmă că "PNL are intenția să se organizeze acum şi în Ardeal."[14]

La alegerile din martie 1922, PNL îşi prezintă candidați şi în provinciile unite cu România, străduindu-se să-şi extindă organizarea pe întreg teritoriul țării[15]. Odată înființat PNL Satu Mare urmează politica tradițională a familiei Brătianu, motiv pentru care partidul şi liderul său se bucură de o bună apreciere din partea conducerii centrale. De altfel, Teofil Dragoş a făcut parte chiar din cercul intim de prieteni a lui Ionel şi Vintilă Brătianu[16]. După venirea liberalilor la guvernare, Teofil Dragoş va fi numit prefectul județului Satu Mare în intervalul 31 ianuarie - 30 octombrie 1922[17], devenind apoi deputat în Cameră şi Comisar guvernamental al Societății Hidraulice "Ecsed."[18] Din acel moment persoana sa va deveni o prezență obişnuită în Parlament, bucurându-se de încrederea electoratului sătmărean.

Cu ocazia Congresului PNL Satu Mare din 7 noiembrie 1928, Teofil Dragoş este reales în funcția de preşedinte al acestei organizații[19], pentru ca la sfârşitul anului să devină primul candidat pe lista liberală la Camera Deputaților[20]. La 15 iunie 1929, la Oradea, are loc marea consfătuire a PNL din Ardealul de nord, la care participă şi o delegație sătmăreană condusă de Teofil Dragoş. (Au mai fost reprezentate organizațiile județene liberale din Maramureş, Sălaj, Bihor). Cu această ocazie, Vintilă Brătianu şi I. G. Duca au apreciat favorabil activitatea PNL Satu Mare şi a conducerii sale[21]. Anul 1930 marchează un nou Congres al organizației liberale Satu Mare la care participă şi I. G. Duca. Ca şi în 1928, Teofil Dragoş este reales în funcția de preşedinte şi desemnat primul candidat al partidului la alegerile din 5 februarie 1930 pentru constituirea noului Consiliu Județean[22]. În calitate de lider liberal, la 22 februarie 1931 reprezintă organizația sătmăreană la Congresul General al PNL la Bucureşti[23], iar în toamna aceluiaşi an(8 oct) îl primeşte personal pe I. G. Duca la Baia Mare.

Pe lângă activitatea politică, pe tărâm economic ,Teofil Dragoş a îndeplinit funcția de director al Casei de Economii "Aurora" şi preşedinte al Camerei de Comerț şi Industrie Satu Mare, iar pentru merite deosebite a fost decorat de către Carol al II-lea cu ordinul Coroana României în rang de Cavaler[24].

În 1933 este ales pentru ultima oară în Camera Deputaților, dar din păcate acest mandat va fi întrerupt la 18 ianuarie 1934 datorită decesului survenit la vârsta de doar 60 de ani.

Prin întreaga sa activitate, Teofil Dragoş a reuşit să creeze una din cele mai puternice organizații liberale din Ardeal, reprezentând cu cinste Sătmarul, atât în Parlamentul României, cât şi cu ocazia numeroaselor întâlniri avute în țară şi în străinătate. S-a remarcat nu numai ca un bun politician, el dând dovadă de multe calități şi în domeniu administrativ. De asemenea, nu trebuie uitată activitatea sa din cadrul mişcării naționale

---

[14] Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1994, p. 479.

[15] Ioan Scurtu, *Viața politică din România 1918 - 1944*, Ed. Albatros, Bucureşti 1982, p. 48.

[16] *Erdélyi Monográfia*, p. 91.

[17] *În serviciul patriei*, p. 91.

[18] *Erdélyi Monográfia*, p. 91.

[19] *"Gazeta Sătmarului"*,nr. 4/7noiembrie 1928.

[20] *Idem*, nr. 5/5 decembrie 1928.

[21] *Idem*, nr. 7/22 iunie 1929.

[22] *Idem*, nr. 2/14 ianuarie 1930.

[23] *Idem*, nr. 1/15 martie 1931.

[24] *Erdélyi Monográfia*, p. 91.

până şi chiar după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, când Sătmarul trăia poate cele mai măreţe momente din întreaga sa istorie. Toate aceste motive şi nu numai, ne obligă să-i păstrăm numele acolo unde îi este locul, alături de marile personalităţi ale Sătmarului şi, de ce nu, chiar ale României.

Historical characters from Satu Mare (III)
Dr. Teofil Dragos
(1874 - 1934)
(Summary)

Born on 1874, december 24, in the village Hideaga, Satu Mare county (now Maramureş county), dr. Teofil Dragoş was vicepresident of PNR Satu Mare (1909 - 1919) and president of PNL Satu Mare (1919 - 1934). Advocate, master in law, deputat and remarcable political personality, Teofil Dragoş is a very good friend to Ionel and Vintilă Brătianu. His name is representative for this county.

He dies on 1934, Jenuary 18, at the age of 60.

Directoriul comunist la Satu Mare în martie-aprilie 1919

Viorel Ciubotă

O problemă aparte care a lăsat urme adânci în istoria județului Satu Mare a fost instaurarea Republicii Sfaturilor din Ungaria care deşi nu a durat decât între 21 martie- 19 aprilie 1919 a constituit un real pericol pentru procesul de realizare a unității naționale cât şi pentru populația românească în general. Acest regim a fost favorizat de încetineala cu care a pus în aplicare reformele guvernul Károlyi.

Este de remarcat că județele Satu Mare , Sălaj şi Bihor s-au bucurat de o atenție sporită din partea autorităților bolşevice maghiare nu atât datorită faptului că unii conducători ai revoluției erau originari de pe aceste meleaguri, ci pentru că ei au văzut clar că ceea ce se întâmplă aici va putea avea o mare influență şi peste linia de demarcație în zona eliberată de armata română[1].

Fenomenul de bolşevizare a populației sătmărene a fost un proces conştient care urmărea să creeze o alternativă, pentru populația românească, la actul de unire cu România. Ori pentru acest scop nu s-a precupețit nimic. Este drept că procesul a fost favorizat de masele mari de soldați care au revenit de pe fronturile din Rusia sau din lagărele de prizonieri ruseşti şi care au fost printre principalii propagandişti ai ideilor şi reformelor bolşevice. Să mai observăm că această propagandă se făcea, după cum rezultă din documente şi pe un fond de demoralizare a populației româneşti, care din cauza perpetuării ocupației maghiare îşi punea întrebarea dacă vor mai aparține României :"Mulți Români - raporta agentul 66 lt.Radu Ioan - care sunt mai mult în contact cu ungurii nu mai cred că va fi o România mare şi că armata Română o să ajungă şi pe acolo, aceştia sunt Români din Sătmare şi Careii Mari..."[2]. Sau acelaşi agent remarcă că "Socialiştii şi comuniştii lucrează din răsputeri pe teritoriile româneşti. Ardealul e plin de agenți bolşevici care împrăştie proclamații în care se provoacă soldații să-şi omoare ofițerii şi să nu lupte pentru ciocoii oprimatori".[3]

Dintre zecile de documente privind bolşevizarea ținuturilor sătmărene vom prezenta doar câteva care se referă doar la populația românească.

Astfel încă în 10 noiembrie 1918 o adresă a înlocuitorului prim pretorului plăşii Tăşnad făcea cunoscut că la Ady Endre erau doi tineri români reveniți din prinsoarea rusească saturați de idei bolşevice.[4] Din partea cealaltă a Sătmarului din Cavnic, preotul Adrian Lupan scria în data de 9 ianuarie 1919 că "locuitorii toți sunt socialişti şi anume aplecați spre bolşevism, nu respectează pe nimenea" şi fac multe zarve- mai cu seamă românii, am avut mult de furcă cu ei".[5]

La fel şi la Roşiori unde în 10 ianuarie 1919 se raporta că "se ivesc şi semnele bolşevismului"[6]. Şi preotul George Mody din Ghenci în două adrese trimise Consiliului Dirigent vorbea de faptul că "pe aici au trecut şi comunismul , prelegeri comunistice s-au ținut azi iarna şi primăvara în toată seara " şi că "...corifeii comuniştilor în comună tot credincioşi de ai mei au fost în buna parte, şi deja am avut din credincioşii mei şi candidat de deputat în sovietul de la Budapesta"[7].

---

[1] cf.Hajdu Tibor, *A magyarországi tanácsköztársaság*, Budapesta , 1969, p.70.

[2] cf.C.Grad, *Rapoarte şi menorii privind activitatea consiliilor şi gărzilor naționale din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor şi Arad (decembrie 1918-martie 1919),* în "Acta Musei Porolissensis", V, 1981, p.521-522.

[3] *Ibidem*, p.525

[4] Arh.Naț.Sălaj, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem administrative, act nr.4120/1918.

[5] Arh.Naț.Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare, act nr.58/1919.

[6] *loc.cit.*, fond C.N.R. cercual Seini, act nr.15-1919, f.3

[7] Muzeul Județean Satu Mare, colecția Mişcarea națională sătmăreană, inv.nr.20212 şi 20213.

Şi mai tranşant despre bolşevizare scria preotul Romul Mihalca din Sătmărel într-o adresă expediată în 8 martie 1919 vicarului Romul Marchiş din Carei " Spiritul bolşevist neîndestulit cu stările normale şi de azi - a înfiltrat sufletele ostaşilor noştri sosiţi de la fronturi, mai ales din prinsoarea Rusiei"[8]. Şi exemplele ar putea continua! Dar subliniem încă odată că totuşi atmosfera unionistă din majoritatea satelor româneşti nu a fost afectată de această propagandă bolşevică:"Populaţia română de pe la sate e plină de entuziasm la împlinirea marelui vis şi aşteaptă fără răbdare armata română" scria locotenentul Radu Vasile în ianarie 1919"[9].

Revenind la Directoriul din Satu Mare, trebuie remarcat că el s-a instaurat în contextul evenimentelor bine cunoscute din 20-21 martie 1919 care au dus la demisia preşedintelui Károlyi Mihály şi predarea puterii unui guvern format din socialişti şi comunişti sub preşedinţia lui Garbai Sándor[10].

Instaurată în 21 martie la Budapesta , puterea comunistă s-a răspândit cu repeziciune cuprinzând tot teritoriul controlat încă de autorităţile maghiare. La Satu Mare, a doua zi în 22 martie primul semn al noii puteri a fost arborarea steagului roşu pe balconul sediului partidului comunist. Tot aici s-au adunat mulţimile care mai apoi au pornit spre Primăria oraşului pe care au ocupat-o constituind directoratul sătmărean al sfaturilor muncitoreşti şi soldăţeşti. În prima fază el era format din Jellinek Ede, Baumgartner Zsigmond, Matolcsy Lajos, Topa János, Vén Zoltán, Kurthy Sándor, Podolcsak Sandor având numiţi Comisari populari pe lângă instituţiile mai importante din oraş: Balvirszky Antal şi Kőlcer Aladar pe lângă biroul plasei Satu Mare; Bőte Kálman, Bu Lajos pe lângă comandamentul secuilor; Nyistor Iózsef şi Mikle János pe lângă Judecătoria de plasă; Neubeuer Elemér şi Berger Jozsef la Revizoratul şcolar judeţean; Csákányovszky Károly la poştă şi telegraf; Borgida Iózsef la Perceptoratul de Stat; Fokk Gusztáv şi Istók András la Oficiul judeţean de aprovizionare şi alimentaţie publică; Bőte Gyula la biroul plasei Ardud şi Papp Aurel, Boromissza Tibor şi Berger Marcel comisari de presă[11].

Ziarul "Szamos" publica la sfârşitul lunii martie un articol privind structura organizatorică a Directoriului care cuprindea 4 secţii: administrativă şi politică, economie şi alimentaţie , armata şi presa şi cultura, învăţământ şi arte (comisar pictorul Aurel Popp)[12].

Tot din această perioadă datează o circulară tipărită trimisă de Guvernul revoluţionar de la Budapesta în care se precizau obiectivele şi obligaţiile consiliilor militare muncitoreşti şi ţărăneşti locale: instaurarea ordinii, ocuparea castelelor, inventarierea bunurilor de valoare, închiderea băncilor şi caselor de economii pentru ca nici un filer să nu poată fi înstrăinat fără aprobarea comisarului de interne[13].

Din punct de vedere organizatoric Directoriul din Satu Mare s-a împărţit în 12 secţii: administrativă şi politică (conducător Jellinek Ede), armata şi presa (Boromisza Tibor), comandantul oraşului şi a tuturor trupelor (Kossaczky László), economică şi alimentaţie publică (Matolcsy Lajos), cultură şi învăţământ (Papp Aurel), finanţe şi impozite (Zsolnay Ármin), socializare şi probleme de locuinţe (Baumgartner Zsigmond), probleme agricole şi muncitoreşti (Csákányovszky Károly) secţia orfanala (Balvirszky Antal), transporturi, silvică (Körczel Aladar), sanitară (dr. Bodonyi Alajos). Fiecare secţie avea mai mulţi referenţi sau funcţionari care în general erau cei vechi şi pe mulţi dintre ei îi vom întâlni şi în timpul regimului românesc: dr.Lénard István, dr.Borgida Endre, dr.Antal Sándor, Berger Marczel, dr. Popp Octavian, Ferentiu Augustin, Litteczky Endre, dr. Pirkler

---

[8] Arh.Naţ. Satu Mare, fond Vicariatul Naţional Român , act nr.43/1919

[9] cf.Cornel Grad, *op.cit.*, p.523.

[10] cf.Bölöny József, *Magyarország kormányai 1848-1992...*, Budapest, 1992, p.82-84.

[11] "Szatmári Népszava", an I, nr.68/23 martie 1919, p.3.

[12] "Szamos", nr.76/29.

[13] Arh.judeţului Szabolcs-Szatmár, fond Prefectura judeţului Satu Mare, act nr.2760/1919.

Ernő, Tankóczy Béla, etc.[14] Oameni cu o pregătire excepțională care din păcate şi-au pus cunoştințele în slujba unui regim totalitar!

Primele măsuri luate de noul organism s-au îndreptat după cum era şi firesc spre atragerea de partea sa a regimentelor de infanterie 5 şi 12, a trupelor de secui care staționau la Satu Mare. Acest lucru a fost reuşit chiar în după amiaza zilei de 22 martie când mulțimea s-a îndreptat din centrul oraşului spre cazarmi fraternizând cu soldații[15]. Directoriul a trecut imediat la împărțirea trupelor în 3 grupe: o parte mică a fost demobilizată primind însărcinări civile din partea Directoriului[16], o altă parte împreună cu ofițerii care au rămas au fost înrolați în detaşamentul secuiesc iar ultima grupă s-a constituit în batalionul format de Sfatul soldățesc sătmărean. Batalionul era compus din patru companii numărând aproximativ 800 de soldați, conduşi de Boromisza Tibor, membru al Directoriului, comisar al poporului pentru probleme militare şi aparținând de circumscripția militară roşie Oradea[17]. Circumscripțiile roşii au fost organizate pe brigăzi (dandár) fiecare brigadă în 2-3 regimente, acestea erau împărțite în 2-5 batalioane, fiecare batalion în 3-6 companii, fiecare companie în 3-5 plutoane, fiecare pluton în 2-3 grupe, iar grupa era formată din 10-20 ostaşi roşii[18].

O problemă au constituit-o trupele de secui care nutreau o aversiune "față de ideologia republicană a muncitorimii", fiind necesară intervenția Guvernului de la Budapesta în care îi chema pe secui să se supună noilor autorități şi comandanților numiți de către comisarul guvernamental cu probleme militare[19]. Oricum, după mărturia lui Aurel Popp, necazurile cu trupele de secui n-au încetat, deşi comandamentul lor a fost mutat în primărie pentru a putea fi mai bine supravegheat.

Pentru a asigura siguranța regimului Directoriul a desființat jandarmeria şi poliția înființând în locul lor unități revoluționare care aveau sarcini de apărare a obiectivleor importante din oraş, păstrarea ordinii şi apărarea puterii. S-a trecut în acelaşi timp la dezarmarea tuturor locuitorilor din județ printr-un ordin emis în 25 martie 1919 care prevedea obligativitatea predării armelor şi echipamentelor militare[20].

Măsura s-a aplicat efectiv existând adresele pretorilor din Crasna şi Şimleu care arătau că acțiunea de depunere a armelor era în curs de desfăşurare la ea participând notarii cercuali în conlucrare cu consiliile muncitoreşti locale[21]. Ea se suprapunea cu acțiunea de recrutare a tinerilor în gărzile roşii declanşată de Directoriul din Carei care expedia în 5 aprilie 1919 o telegramă tuturor primarilor şi primpretorilor din județ[22].

Un fapt interesant în istoria revoluției comuniste din județul Satu Mare a fost că au existat două directorate județene, unul la Satu Mare şi altul la Carei şi care de foarte multe ori au fost concurente.

Directoriul din Carei s-a înființat probabil în data de 23 martie 1919 de când datează o dispoziție a lui de suspendare din funcție a comisarului guvernamental Makray Mihály, potrivit ordinului 1646 a comisarului de interne de la Budapesta. Această dispoziție era adusă la cunoştință tuturor oficialităților, inclusiv subprefectura, palşilor Tăşnad, Crasna, Şimleu, oraşul Şimleu precum şi celorlalte plăşi sătmărene. [23]El era format din 14 persoane: Lucz György, Drágus Istvan, Farkas Dezső, Kecsnér István, Marián

---

[14] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul, act nr.1858/1919
[15] "Szamos" , nr.76/29 martie 1919.
[16] Arh.Naț.Satu Mare, fond Directoriul, act 12/1919.
[17] *loc.cit.*, fond Aurel Pop, dos. 10, f.4.
[18] *loc.cit.*, fond Directoriul, act nr.73/1919.
[19] *loc.cit.*, act nr.24/1919.
[20] *loc.cit.*, act nr.25/1919.
[21] Arh.jud.Szabolcs-Szatmár, fond Prefectura..., act nr. 2664 şi 2766/1919.
[22] *loc.cit.*, act nr. 2469.
[23] *loc.cit.*, act nr. 57/1919.

Ferencz, Matolcsy Sándor jun., Müller György, Némethy Sándor jun., Prikop Iózsef, Soheer Mihály, Weisz Dezső, Vénig Antal, Toth Gustáv[24]. În 24 martie 1919 el trimitea o telegramă Directoriului din Satu Mare în care îl anunța despre preluarea puterii executive în urma demiterii fostului preşedinte al Comitetului executiv dr.Makray Mihály[25].

Din 9 aprilie 1919 se păstrează un raport a lui Lampert György comisarul politic al județului Satu Mare adresat comisarului poporului de interne în care analiza existența celor două Directorate care îşi arogau dreptul de a dispune asupra întregului județ ceea ce crea o oarecare confuzie. Directoratul din Carei respecta întocmai instrucțiunile Guvernului revoluționar pe când cel din Satu Mare activează doar în raza oraşului Satu Mare iar dispozițiile date sunt de multe ori contradictorii cu cele ale Directoriului din Carei[26]. Oricum este clar că autoritatea Directoriului din Satu Mare s-a întins peste tot județul în primul rând datorită calității şi numărului membrilor săi şi forțelor militare pe care le avea la dispoziție devenind treptat partenerul privilegiat de discuție a guvernului de la Budapesta.

Astfel, încă din prima zi, Directoriul din Satu Mare trimitea o circulară tuturor prim pretorilor (Seini, Oraşu Nou, Ardud, Csenger, Mátészalka, Fehérgyarmat, Carei şi Halmeu), în care făcea cunoscut că puterea executivă a fost preluată de Consiliul muncitoresc militar care decreta introducerea serviciului de noapte la telefon precum şi obligativitatea respectării de către toate instituțiile a dispozițiilor Directoriului. Se interzicea orice întrunire precum şi vânzarea băuturilor alcoolice. Faptele penale urmau să fie judecate conform legilor stării de asediu. Se interzicea părăsirea oraşului fără aprobarea Directoriului[27].

Adresa nr. 2617 din 28 martie 1919 a Comisarului poporului cu probleme de afaceri interne extindea autoritatea deplină a Directoriului din Satu Mare şi asupra teritoriilor neocupate din comitatele Ugocea şi Bereg, ceea ce îndreptățeşte ideea primordialității celui din Satu Mare față de cel din Carei[28].

Noile organisme instaurate au avut puteri deosebit de mari şi extinse după cum reiese din două adrese a prim pretorilor din Seini şi Oraşu Nou din care rezultă că nu puteau ridica nici un fel de corespondență fără controlul directoriului local şi că nu puteau da nici un fel de dispoziție comunelor din subordine fără aprobarea Directoriului din Satu Mare[29].

O măsură extrem de importantă în vederea consolidării puterii, a fost inființarea Tribunalului revoluționar şi introducerea Statariului în 24 martie 1919. Membrii Tribunalului revoluționar Belvirszky Antal, Jellinek Ede, Balás Iános, dr.Tahy Pál şi dr. Borgida Endre trebuiau să-şi comunice urgent adresele Directoriului şi să fie găsiți în orice moment[30]. Judecata se făcea după normele stării de asediu iar dacă mai adăugăm la aceasta ca la începutul lunii aprilie se desființează barourile de avocați avem o imagine clară despre ce fel de "dreptate" se administra în aceste tribunale[31]! Suscită nedumerire cum nişte specialişti eminenți au acceptat să facă parte din astfel de tribunale revoluționare care de altfel nu aplicau decât legea bunului plac. Dintre multele cazuri ajunse în fața acestui tribunal vom cita doar cel al preotului Alexandru Mirişan din Călineşti, arestat pentru agitație şi tăinuire de armament[32].

---

[24] *loc.cit.*, fond Directoriul județului Satu Mare 1919, III, 21-14-24, act nr.725/1919.
[25] Arh. St. Satu Mare, fond Directoriul, act nr. /1919.
[26] cf. *A munkásság és parasztság élete és mozgalmai Szabolcs-Szatmár megyében 1886-1919. Források és dokumentumok*, Nyiregyhaza, 1981, p.314(în continuare A munkásság...).
[27] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul, act nr.5/1919.
[28] *loc.cit.*, act nr.1492/1919.
[29] *loc.cit.*, act nr.814 şi 1872/1919.
[30] *loc.cit.*, act nr.37/1919.
[31] *loc.cit.*, act nr.1946/1919.
[32] *loc.cit.*, act nr. 115/1919.

Un caz celebru pe atunci a fost acela al grupului de militari conduşi de maiorul Sibilobszki, locotenentul Belló şi sergentul Tarsanczki, din fostul regiment 12, acuzaţi că au încercat răsturnarea regimului comunist şi de legături cu trupele române[33]. Ei au fost condamnaţi la moarte şi numai ofensiva trupelor romane i-a scăpat de execuţie.

O atenţie deosebită a fost acordată de către cele două Directoriate de la Satu Mare şi Carei, creerii de consilii de muncitori şi ţărani în localităţile rurale. Încă în 26 martie 1919 Directoriul din Satu Mare se adresa pretorilor din Csenger, Oaş, Satu Mare, Mátészalka, Fehérgyarmat, Seini, Ardud şi Carei cerându-le să organizeze consilii ale muncitorilor şi ţăranilor alcătuite din 8-10 membri în fiecare localitate[34]. Documentar avem atestate asemenea organizaţii în cel puţin 26 de localităţi din Satu Mare: Peleşu Mare, Peleşu Mic, Pir, Csenger-Ujfalu, Doba, Andrid, Moftinu Mic, Oar, Dara, Apa, Medieşu Aurit, Batarci, Craidorolţ, Noroieni, Vetiş, Micula, Vama, Adrian, Cărăşeu, Beltiug, Borleşti, Petea, Halmeu, Bixad, Huta Certeze, etc[35].

Este de remarcat că în general aceste directorii locale apar în satele mixte şi mai puţin în satele curat româneşti. Sunt şi cazuri deosebite în care românii se lasă amăgiţi de ideile comuniste participând în noile organisme ale puterii. Aşa este cazul învăţătorului Ioan Cozma din Petea care în luna ianuarie 1919 încă era militant înfocat pentru unire pentru ca în 30 martie să devină secretarul directoriului din localitate[36]. Sau la Huta Certeze, unde în 6 aprilie se ţinea şedinţa Directoriului din localitate şi care hotărea separarea politică de comuna Certeze pe motiv că aveau circa 140 numere de casă şi 400 bărbaţi de peste 18 ani iar printre membrii consiliului revoluţionar figura şi preotul Lubomirszky pe care în lunile noiembrie 1918- ianuarie 1919 îl găseam alături de Petru Ilea în acţiunile de organizare de consilii naţionale române[37]. Şi la Borleşti printre cei 8 membri ai consiliului revoluţionar figurau doar 2 şvabi şi restul români din care Miclăuş George, Doroş Ioan şi Miclăuş Ioan făcuseră parte şi din Consiliul Naţional Român [38].

Sigur ca regimul comunist nu a precupeţit nimic pentru a câştiga de partea sa pe români începând cu acordarea unor ajutoare materiale şi până la trimiterea unor delegaţi de la centru însărcinaţi cu formarea de directorii locale aşa cum este cazul lui Ferenczi Ferenc expediat în 1 aprilie 1919 în Ţara Oaşului pentru a organiza consilii româneşti de muncitori şi ţărani[39].

Regimul comunist a luat măsuri radicale în domeniul economic încercând să pună mâna pe acest sector care i-ar fi dat posibilitatea să controleze apoi societatea în ansamblul ei. Este incredibil câte măsuri de naţionalizare a putut lua Directoriul Sătmărean în mai puţin de o lună de zile şi efectiv să le pună în aplicare! De acest domeniu se ocupa secţia de socializare a Directoriului care din 28 martie s-a mutat în palatul episcopal trimiţând în 9 aprilie o telegramă primarilor în care informa că prelua toate problemele privind socializarea bunurilor[40]. Măsurile de socializare pornesc încă în data de 24 martie 1919 când Directoriul acorda împuternicire lui Ullman Sándor şi Sámuel Simon de a rechiziţiona de la Iosif Sutai automobilele şi camioanele de interes obştesc. La nevoie ei puteau apela şi la ajutoare militare pentru îndeplinirea sarcinii[41].

---

[33] *loc.cit.*, act nr.2211/1919.
[34] *loc.cit.*, act nr.139/1919.
[35] *loc.cit.*, act nr.2742, 2724, 2669, 2646, 2640, 2333, 2233, 1633, 1641, 1590, 1586, 953, 1410, 1416, 1418, 1425, 1480, 679, 2091, 2627, 1697, 2743/1919.
[36] "Szatmári Népszvava", an I, nr.78/4 aprilie 1919, p.3.
[37] Arh.Naţ. Satu Mare, fond Directoriul, act nr.1623/1919.
[38] *loc.cit.*, act nr.1697/1919.
[39] *loc.cit.*, act nr.516/1919.
[40] *loc.cit.*, fond Directoriul din Carei, act nr.3545/1919.
[41] *loc.cit.*, fond Directoriul din Satu Mare, act nr.31/1919.

Următoarea măsură a fost naționalizarea ziarelor din Satu Mare printre ele aflându-se "Szamos" şi "Szatmári Népszava" care va deveni şi organul de presă al Directoriului din Satu Mare[42]. Lovitura principală însă s-a îndreptat împotriva întreprinderilor care aveau mai mult de 20 muncitori şi asupra băncilor.

Acțiunea cu întreprinderile a început printr-o circulară a Secției de prevederi sociale din 29 martie 1919 în care îi îndemna pe muncitori să informeze Directoriul care sunt întreprinderile care au mai mult de 20 angajați[43]. S-a întocmit un inventar al acestor înteprinderi, 29 la număr şi care cuprindea şi unități aflate deja în zona eliberată precum şi uzina electrică care aparținea orașului Satu Mare.. Existau în județ fabrici de cărămidă (Satu Mare, Carei, Tiream), mori cu aburi, fierăstraie cu aburi, fabrici de sticlă., etc. situate în Satu Mare, Carei, Baia Mare, Poiana Codrului, Surdeşti, Seini, Ferneziu de Sus, Berveni, etc.[44] După această inventariere Directoriul dispunea naționalizarea întreprinderilor cu mai mult de 20 muncitori numind în fruntea înteprinderilor delegați care răspundeau pentru continuitatea producției. În acelaşi timp în întreprinderi s-au ales prin vot secret sfaturi muncitoreşti din 2-7 membri care aveu sarcini de control şi de educație politică[45].

Rând pe rând au fost naționalizate hotelurile, prăvăliile care desfăceau mărfuri en gros şi en detail , farmaciile [46]. S-a trecut la confiscarea obiectelor de aur din prăvălii emițându-se totodată o hotărâre privind obligativitatea cetățenilor de a preda obiectele de aur, pietre prețioase, bijuteriile, în caz contrar cei care nu respectau dispoziția fiind pedepsiți[47].

De o atenție specială s-au bucurat şi marii proprietari din județ, mulți dintre ei fiind arestați iar obiectele lor de valoare confiscate. De exemplu de la familia Böszörmenyi Károly din Petin arestat în 27 martie 1919 şi de la care s-au confiscat nu mai puțin de 251 de obiecte diferite de argint[48].

O altă măsură care a afectat clasa mijlocie dar şi pe marii proprietari a fost blocarea băncilor astfel că depunătorii n-au mai avut posibilitatea să-şi scoată numerarul. Din multitudinea de cazuri citäm pe cel al notarului din Sânmiclăuş, jefuit în timpul revoluției de locuitorii români şi care nu-şi putea ridica cele 2800 de coroane pe care le avea depuse în banca din Vállaj deşi nu avea alte venituri [49]. La fel parohia din Virtiş (Ungaria) care avea banii depuşi la Debretin şi care nu i-au mai fost înapoiați de către bolşevici[50].

Probabil ca aceste măsuri au neliniştit populația chiar şi cea care nu dispunea de resurse deosebite pentru că atât Guvernul de la Budapesta cât şi Directoratele de la Carei şi Satu Mare încercau să liniştească pe micii proprietari speriați de o eventuală expropriere[51].

Atenția comuniştilor s-a îndreptat şi asupra țăranilor adoptând în această privința modelul din Rusia, dar atenuat. Astfel în 25 martie erau transmise instrucțiuni în vederea conscrierii îndreptățiților la pământ. Se cerea să se facă propagandă în favoarea constituirii de cooperative agricole de producție[52]. Oricum comuniştii în această primă fază nu au vrut să treacă la măsuri radicale privind proprietatea pământului aceasta şi datorită faptului că Ungaria de atunci era în proporție de 80% rurală şi exista pericolul îndepărtării maselor de țărani de noua putere. Din această cauză procesul de formare de cooperative agricole de

[42] *loc.cit.*, act nr.1783/1919.
[43] *loc.cit.*, act nr.1727/1919.
[44] *loc.cit.*, act nr.784/1919.
[45] *loc.cit.*, act nr.1742/1919.
[46] *loc.cit.*, act nr. 1754, 1765/1919 şi Arh. jud. Szabolcs-Szatmár, fond Prefectura ..., act nr.3120/1919.
[47] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul din Satu Mare, act nr.1737 şi 1778/1919.
[48] *loc.cit* , act nr.206/1919, f.2 şi 6.
[49] Arh. jud.Szabolcs-Szatmár, fond Prefectura..., neinv.
[50] Arh.Naț. Satu Mare, fond Vicariatul ..., act nr.314/1919.
[51] *loc.cit.*, act nr.432/1919 şi Arh.jud.Szabolcs - Szatmár, fond Prefectura.... act nr.78/1919.
[52] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul din Satu Mare, act nr.73/1918.

producție n-a avut deloc succes în Satu Mare astfel ca în 5 aprilie 1919 existau doar două cooperative de acest gen la Ardud şi Doba[53].

O foarte mare atenție a acordat-o Directoriul unor măsuri populiste mai ales în domeniul aprovizionării şi a locuințelor pentru a atrage populația săracă de partea sa. Printre aceste măsuri enumerăm: interzicerea scoaterii alimentelor şi vitelor din raza localităților, introducerea prețurilor maxime, precum şi înființarea de comisii de verificare a prețurilor, confiscarea alimentelor dosite, naționalizarea locuințelor locuitorilor sătmăreni din Viile Satu Mare, conscrierea şi repartizarea pentru muncitori a spațiilor care depăşeau 3 camere, etc[54]. La aceste măsuri mai trebuie să adăugăm ziua de muncă de 8 ore, creşterea salariilor cu 25-30%, introducerea contractului colectiv de muncă, , egalitatea în drepturi a femeilor, etc., măsuri menite de asemenea să întărească poziția puterii comuniste.

Directoriul din Satu Mare a acționat şi în domeniul învățământului şi culturii pentru că nu trebuie să uităm că el a avut în rândurile sale o serie de intelectuali valoroşi: Aurel Popp, Berger József, Baumgartner Sigismund, Zsolnai Armin[55]. Printre măsurile luate în acest domeniu enumerăm: gratuitatea învățământului, laicizarea lui prin îndepărtarea însemnelor religioase, a crucilor din şcoli precum şi prin desființarea gimnaziilor confesionale, dotarea şcolilor primare cu terenuri agricole, naționalizarea teatrelor din Satu Mare şi Carei[56].

Guvernul revoluționar de la Budapesta a încercat sa legitimeze puterea comunistă prin organizarea în luna aprilie 1919 a unor alegeri aşa zis libere, deoarece erau excluşi foarte mulți cetățeni de la vot, de exemplu cei cu proprietați de peste 5 jugăre, etc[57]. Alegerile au dat bineînțeles câştig de cauză comuniştilor. În Satu Mare au fost exprimate 4778 de voturi fiind aleşi 77 de candidați. La Carei au fost realeşi în totalitate foştii membri ai Consiliului muncitoresc. La Csenger au fost aleşi 20 de membri în Consiliul de muncitori şi țărani şi 16 în Consiliul militar. La Halmeu au fost contestații împotriva candidaților propuşi, lucru care a creat nemulțumiri. Directoriul de aici a solicitat intervenția Directoriului din Satu Mare ca să liniştească spiritele[58].

La solicitarea Comisarului de Interne din 15 aprilie 1919, Directoriul din Satu Mare comunica numele deputaților sătmăreni aleşi în Sovietul de deputați din Budapesta: Nyisztor György, Jellinek Ede, Körczel Aladár, Topa János , Tóth Gusztáv, Soltész György, Papp Aurel, Csákányovszky Károly. Ei nu au apucat din cauza precipitării situației militare, să-şi ocupe locurile de deputați[59].

Prin măsurile luate după modelul sovietic, puterea comunistă a nemulțumit chiar şi păturile sărace, care în prima fază a revoluției au sprijinit noile autorități. Dintre aceste măsuri se remarcă naționalizarea caselor, naționalizarea pământurilor confiscate de la marii proprietari şi neaplicarea reformei agrare. Nemulțumirile populare în Satu Mare izbucnesc încă înainte de intrarea armatei române în oraş şi anume în 17 aprilie când are loc o demonstrație anticomunistă în centrul şi pe străzile orașului. Peste câteva ore detaşamentul secuiesc cantonat în apropriere, ocupa orașul, lucru facilitat de plecarea detaşamentului revoluționar pe front. Deşi Kun Béla într-o convorbire telefonică cu membrii Directoriului i-a sfătuit să reziste, aceştia nu au mai aşteptat sosirea trupelor române şi au părăsit cu o zi înainte orașul fugind cu un tren spre Mátészalka şi de acolo la Debrețin[60]. Semnele degringoladei Directoriului începuseră încă din 8 aprilie 1919 când referentul cu probleme

---

[53] *loc.cit.*, act nr.976/1919.
[54] *loc.cit.*, act nr.1725, 1743/1919 şi Arh. jud. Szabolcs-Szatmár, fond Prefectura..., act nr.3222 şi 3238/1919.
[55] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul din Satu Mare, act nr.9/1919.
[56] *loc.cit.*, act nr.2173, 2635 şi 2843/1919.
[57] cf. *A munkásság...*, p.318.
[58] *Ibidem*, p.317.
[59] Arh.Naț. Satu Mare, fond Directoriul din Satu Mare, act nr.2487 şi 2488/1919.
[60] *loc.cit.*, fond.

de presă din Satu Mare raporta privitor la starea de spirit din oraş faţă de ştirile referitoare la iminenta ocupaţie, că atât Consiliul muncitoresc cât şi Consiliul militar sunt cuprinse de amărăciune, chiar dacă e posibil ca operaţiunile de ocupaţie să fie efectuate de francezi, fiind cunoscute atrocităţile săvârşite de aceştia la Arad şi Seghedin[61].

Această situaţie se mai înviora odată cu apariţia unor noi ştiri cum se întâmplă de exemplu în data de 12 aprilie 1919 când la Păuleşti (lângă Satu Mare) aterizează un avion sovietic cu doi pasageri:locotenentul major Victor Odorovics şi Fodor György, comunist care locuia în Rusia. Ei plecaseră la 5 dimineaţa din Kiev, zburând spre Budapesta cu un mesaj adresat lui Kun Béla, aterizând forţat din cauza lipsei de combustibil. Între veştile favorabile pe care le aduceau se aflau şi acelea că 4000 de oameni înarmaţi se grăbeau să vină în ajutorul Internaţionalei a III-a şi că în Ucraina, actualul preşedinte al Sovietului, Rakovski, fost comunist român, mobilizează şi constituie o mare armată română cu care să atace oraşul Iaşi[62]. Din fericire acestea s-au dovedit simple fabulaţii fără urmări practice pentru situaţia din Sătmar.

Căderea Directoriului din Carei s-a întâmplat în noaptea de 17 spre 18 aprilie când clădirile Comitatului şi Primăriei erau pline de zgomot şi alergătură. Permanent maşini încărcate porneau la drum . Din casieria dărilor statului au furat 400000 coroane . La fel şi din caseria Tribunalului revoluţionar luând cu ei şi procesele verbale ca să nu poată fi descoperite sumele furate.

Au încercat să ia şi bijuteriile confiscate şi păstrate în depozitul bijutierului Kepecs dar acesta bănuind că va fi căutat, s-a ascuns cu cheile şi astfel a salvat milioane de coroane de la furt. În zorii zilei " nu mai putea fi găsit din această gaşcă de tâlhari nici unul" relata ziarul local "Szatmármegyei közlöny".

I-au obligat şi pe poliţişti să urce în trenul cu care au fugit dar aceştia în gara Valea lui Mihai au sărit din tren şi s-au întors acasă. Este dată şi lista celor din directoriu: dr. Kovacs(Chaimovics) Lajos avocat, Műller Gyula, dr. Balázs (Cutrin) József avocat, Tóth Gusztáv,dr. Suták István avocat, Márkus Gyula tâmplar, dr. Somossy Miklós avocat, Nann István pietrar, preşedintele Tribunalului revoluţionar şi Vörös Tibor[63].

Lua sfârşit, într-un mod puţin glorios, o pagină de istorie sătmăreană care din păcate a lăsat urme adânci în conştiinţa oamenilor mai ales prin multele fărădelegi făptuite.

The Communist Directorate in Satu Mare on March-April 1919

(Summary)

Set up on March 1919, Béla Kun's communist regime had important effects also upon the population of Satu Mare County who in this period stayed under the control of the Bolshevik troups. The Romanian population was attempted to be drawn into the communist camp, of course together with the renounciation to the union of Transylvania to Romania and with the blaming of the act of December 1st 1918 at Alba Iulia.

The firm intervention of the Romanian army was necessary to put to end, after a month, to Béla Kun's regime which denied the peoples' right to self -determination and independence.

[61] cf. *"A munkásság ..."*, p.315.
[62] Ibidem, p.321.
[63] "Szatmármegyei Közlöny", an 45, nr.14/11 mai 1919, p.2.

Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Aspecte inedite din biografia col. Paulian Constantin (1874-1919)

Lucian Cucuiet

Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 a decretat unirea definitivă a Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Sătmarului şi Maramureşului cu regatul României. De fapt, pentru o perioadă de câteva luni(decembrie 1918-aprilie 1919) localitățile din județul Satu Mare [1] nu s-au aflat sub autoritatea directă a Consiliului Dirigent în perioada menționată, continuând să rămână sub controlul guvernului maghiar. În regiunile sătmărene, sălăjene, maramureşene şi bihorene, situația administrației s-a schimbat din luna aprilie 1919, când s-a instaurat administrația românească.

Consiliul Dirigent(2 decembrie 1918- 10 aprilie 1920), al cărui preşedinte a fost Iuliu Maniu, reprezenta "un organ politic şi administrativ, cu caracter provizoriu care să instituie în fapt autoritatea statului român pe teritoriul Transilvaniei şi să acționeze în vederea uniformizării statale".[2]

În data de 3 decembrie 1918 s-a discutat la Alba Iulia problema preluării administrației locale, ordonându-se consiliilor naționale județene româneşti să instituie controlul asupra administrației din județele lor.

Fiind situat la vest de linia provizorie de demarcație: Sighet-Jibou-Ciucea-Hălmagiu-Zam, stabilită prin Convenția de la Belgrad din 13 noiembrie 1918, în fapt armistițiul încheiat cu Ungaria de către aliați, județul Satu Mare a cunoscut următoarele aspecte militare până la instaurarea administrației româneşti din 27 aprilie 1919. În județ erau instalate Regimentele 5 şi 12 Infanterie maghiare, precum şi Divizia de secui care s-a retras în ajunul Crăciunului anului 1918 de la Cluj la Satu Mare. Autoritățile civile şi militare maghiare au introdus un regim de teroare împotriva populației româneşti. Acest regim s-a caracterizat prin:asasinate, arestări, refugierea unor fruntaşi ai mişcării naționale din județul Satu Mare.[3]

Într-un raport al oficiului parohial greco-catolic din Bicău, redactat în 7 mai 1936 s-a menționat moartea tragică din luna februarie 1919, la Seini, a preotului Isidor Silaghi:"pe malul Someşului a fost împuşcat şi aruncat în apă , unde l-au păzit legat cu rădăcina unei salcii, mutilat în chipul cel mai îngrozitor".[4] La Hotoan, au fost uciși frații Mesaroş Emilian, în vârstă de 34 de ani, care în ziua de 18 aprilie 1919 a fost împuşcat în odorul casei sale de către un ostaş secui pentru că s-a împotrivit să dea carul şi caii, iar fratele său, Valentin , de 23 ani, vrând să-şi apere fratele, a fost şi el împuşcat, aşa cum a fost consemnat de preotul locului, Vasile Pătcaşiu.[5]

Din registrele parohiale de la Pomi şi Bârsău de Sus, reies alte cazuri la fel de dramatice. La 16 aprilie 1919, în localitatea Pomi, Boitor Ioan de 48 ani, "prin trădare a fost prins de secui, după aceea groaznic chinuit, împuşcat şi străpuns în mai multe locuri şi aruncat în Someş, cadavrul său s-a găsit în hotarul Pomi la 9 mai 1919"[6]. În aceeaşi zi, în casele lor din localitatea Bârsău de Sus "au fost uciși prin împuşcare de către soldați secui

---

[1] Județul Satu Mare cuprindea, în perioada:decembrie 1918-aprilie 1919, 10 plăşi :Satu Mare, Baia Mare, Şomcuta Mare, Carei, Ardud, Seini, Oaş, Cinghir , Fehérgyarmat şi Mátészalka

[2] Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național român(1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p.292

[3] Doru Radosav, Viorel Ciubotă, *1918 în Sătmar*, Editura Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 1996, p.115

[4] Arhivele Naționale Satu Mare, *fond Prefectura Județului Satu Mare*, dos.inv.nr.28/1936, f.13

[5] Arhivele Naționale Satu Mare, *Colecția Registrelor de stare civilă*, Hotoan, reg.inv.nr.779, f.54-55, poz.7 şi 8

[6] *Idem*, Pomi, reg.inv.1149, f.70, poz.14

comunişti, Vasile Crişan de 41 de ani şi Grigeasa Ciocan, născută Ana Criste, de 46 ani, căsătorită cu Griga Ciocan"[7].

Au fost arestaţi, între alţii, protopopul Dumitru Coroianu din Santău, Petru Cupcea, protopop din Supuru de Jos, studenţii Ioan şi Augustin Gherman din Pomi.[8]

La cererea Antantei, armata română a trecut linia de demarcaţie în ziua de 16 aprilie 1919. Primele trupe române au intrat în judeţul Satu Mare dinspre Sălaj, ocupând Şomcuta şi Baia Mare, apoi zona Carei. Trupele române au trecut linia de demarcaţie pentru a pune capăt omorurilor săvârşite de soldaţii secui şi pentru a înainta spre Tisa[9] cu misiunea de a elibera zona de nord-vest a ţării.

În Sâmbăta Mare a Paştelor- 19 aprilie 1919, la amiază, au traversat podul de peste Someş primele trupe române din avangarda Diviziei a 2 a Cavalerie ,[10] fiind conduse de către colonelul Ressel.[11]

La orele trei după masă a sosit la Satu Mare şi generalul Lascăr Davidoglu, comandantul armatelor române din nord-vestul Ardealului,"făcându-i-se o frumoasă primire în sala festivă a oraşului de către primarul maghiar István Lénárd. În răspunsul dat de către generalul Lascăr Davidoglu, s-a arătat misiunea armatei române, asigurând populaţia oraşului. Peste două zile a sosit la Satu Mare generalul Al.Constantinidi, care prin activitatea sa a ajutat la întemeierea autorităţilor româneşti în părţile sătmărene".[12] În ziua de 22 aprilie 1919, Primăria oraşului Satu Mare a primit o nouă conducere, românească, fiind numit primar avocatul Augustin Ferenţiu[13]. Este deosebit de important faptul că în data de 27 aprilie 1919, Iuliu Maniu, preşedinte a Consiliului Dirigent, împreună cu prefectul Alexandru Racoţi Filip, avocat din Remetea Chioarului, s-au deplasat la Carei, fiind reşedinţa judeţului Satu Mare, unde au preluat prefectura, ai cărei funcţionari numărând 135 de persoane şi toţi maghiari, [14] în marea lor majoritate au jurat credinţă statului român.

Discursul primului primar român al municipiului Satu Mare, Augustin Ferenţiu, rostit la iniţiativa Casei Culturale Române, la teatrul orăşenesc, în ziua de 19 aprilie 1924, la cinci ani după intrarea trupelor române [15] în localităţile Satu Mare şi Carei, se constituie într-o sursă de cunoaştere deosebit de importantă pentru înţelegerea manifestărilor locale. Sunt prezentate succesiv, momente importante din zilele de 16,17,18 şi 19 aprilie 1919. Se dezvăluie cu emoţie aşteptarea armatei române, primirea acesteia, intrarea triumfală în oraşul Satu Mare, tabloul impunător al manifestării istorice din ziua de 19 aprilie 1919. Discursul a fost publicat în ziarul "Satu Mare" în numerele sale din 20 aprilie, 27 aprilie şi 4 mai 1924. În primul articol se consemnează "Sunt cinci ani de când, într-o splendidă zi de primăvară cu raze calde şi cer albastru, bicicliştii armatei române îşi fac apariţia maiestuos în piaţa centrului I.Brătianu(n.n. azi, piaţa Libertăţii). Lume multă de toate naţionalităţile le-a ieşit întru întâmpinare. Trupele româneşti nu veneau numai să revendice un pământ al lor, dar veneau şi cu misiunea sfântă de a scăpa populaţia oraşului de aspra stăpânire

---

[7] *Idem*, Bârsău de Sus, reg.inv.nr.214, f.144, poz.5 şi 6
[8] Apud Doru Radosav, Viorel Ciubotă, *op.cit.*, p.117 şi 119
[9] Octavian Ardelean , *În serviciul patriei, 1933-1937*, Satu Mare, 1937, p.28
[10] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol.II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p.427
[11] Octavian Ardelean, *op.cit.*, p.28
[12] *Ibidem*
[13] *Ibidem*, p.29
[14] *Ibidem*, p.106
[15] Arhivele Naţionale Satu Mare, *fond personal Popp S.Aurel* dosar inv.nr.301/1924, (în care figurează discursul în întregime)

bolşevică(n.n.Directoriul comunist maghiar).Peste tot au fost primiți ca armată desrobitoare"[16].

Pentru izbânzile şi jertfele eroilor români căzuți să împlinească lucrarea istorică pentru eliberarea şi întregirea țării s-au ridicat monumente şi cruci comemorative. În județul Satu Mare, în 22 de localități se află monumente, morminte şi cruci amintind "semnătura de suflete" de eroi şi de martiri ai neamului.

Pe un mormânt comemorativ împrejmuit din cimitirul ortodox din Carei, pe placa din granit este înscrisă dorința eternă a eroilor:

"Noi ne-am făcut datoria
Ca voi să fiți fericiți
Fraților nu ne uitați
Eroii neamului 1919".

Din relatările generalului Victor Popescu(1896-1986), reiese "numărul masiv de morți şi răniți care i-a determinat pe ai noştri să se retragă înafara urbei(n.n. Carei).Revenind, inamicul a fost anihilat, după cum s-a putut sărbători eliberarea. Ne-am instalat apoi în oraş, la sediul comandamentului."[17]

Întemeindu-se pe planurile de operațiuni "Divizia a 7 a Infanterie a operat în zona Hodod-Zalău pe trei coloane, iar Divizia a 2 a de Cavalerie a înaintat cu una din brigăzile sale de-a lungul Văii Someşului, iar cu a doua brigadă, întărită cu infanterie şi artilerie,a înaintat pe valea Crasnei".[18] Scopul acestei brigăzi întărite era să atingă calea ferată dintre Carei şi Satu Mare pentru a stopa retragerea pe această linie a trupelor maghiare de pe valea Someşului.

Valoarea eroismului înscris în lăcaşul etern al existenței noastre naționale a constituit o dimensiune esențială a unor evenimente istorice. Acțiunile militare stabilite pentru eliberarea județului Satu Mare, a oraşelor Carei şi Satu Mare, precum şi pentru oprirea retragerii trupelor maghiare pe aliniamentul menționat, s-au desfăşurat în perioada 16-19 aprilie 1919. În direcția Satu Mare, dinspre sud-vest au pătruns două coloane militare româneşti, una de la Sătmărel şi a doua dinspre Doba, ambele făcând parte din Divizia a 2 a Cavalerie.

În apropiere de Doba "a încetat din viață pe câmpul de luptă Butyn, Transilvania, în ziua de 17 aprilie 1919, colonelul Paulian Constantin".[19]

Amintirea veşnică a personalității militare a colonelului Paulian Constantin(1874-1919) se regăseşte în denumirea localității ce s-a înființat la 1 ianuarie 1926 [20], în apropiere de Doba, purtându-i cu venerație numele:colonel Paulian.

Din dosarul personal al colonelului Paulian Constantin, reproducerea datelor păstrate oferă imaginea unei importante biografii militare. S-a născut în ziua de 22 martie 1874, la Craiova, fiind fiul lui Paul şi al Vasilicăi şi s-a căsătorit, în data de 7 noiembrie 1910, cu Maria Zorileanu.

După absolvirea Şcolii de ofițeri în anul 1892, Constantin Paulian a fost avansat la gradul de locotenent, începând cu 8 aprilie 1897, în cadrul Regimentului 9 Artilerie şi apoi la gradul de căpitan, în data de 7 aprilie 1905, la Regimentul 1 Artilerie. La 1 aprilie 1909, căpitanul Paulian Constantin a trecut la arma infanterie, an în care a fost şi avansat la gradul de maior în regimentul 18 infanterie Gorj. Gradul de locotenent colonel l-a obținut în ziua de 1 octombrie 1915. Peste aproape un an, la 1 aprilie 1916 a fost numit comandantul

[16] *Satu Mare*, anul VI, nr.30 din aprilie 1924, p.I
[17] Mircea Traian Gozaru, *g-ral Victor Popescu, La răspântia imperiilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p.76
[18] Constantin Kiriţescu, *op.cit.*, p.424 şi 427
[19] Arhivele M.Ap.N. Piteşti, *dosar personal Paulian Constantin*,inv.nr.259
[20] Octavian Ardelean , *op.cit.*, p.125

Brigăzii 7 Vânători de Munte, iar cu data de 1 noiembrie 1916 a fost avansat la gradul de colonel. În primăvara anului 1918, respectiv de la 1 iunie a fost desemnat comandantul Regimentului 72 Infanterie.

Absolvent al Şcolii Superioare de Război, colonelul Paulian Constantin a reprezentat demnitatea militară, fiind descris în documentul consemnat, "ca un ofiţer cu o aleasă cultură şi educaţie, un om cu un temperament liniştit, conştiincios".[21] Pentru serviciul militar, ofiţerul Constantin Paulian a fost decorat cu Medalia Jubiliară "Carol I" în anul 1906, cu medalia "Coroana României cl.V" în 1912, iar în anul 1918, a primit medalia "Semnul Onorific de Aur"[22].

Din menţiuni documentare aflate la parohia orotdoxă Doba rezultă şi numele "sergentului Nedelcu Bosingeanu din Regimentul 9 Roşiori, împuşcat de un militar secui la marginea satului Doba, decedat în data de 19 aprilie 1919".

Dezvelirea unui obelisc din marmură albă închinat memoriei eroilor: colonel Constantin Paulian şi serg.Nedelcu Bosingeanu, în localitatea Paulian, comuna Doba, care să fie situat pe drumul naţional Satu Mare-Carei, conform planurilor întocmite,[23] ar reprezenta un nou act de pioasă şi eternă recunoştinţă eroilor neamului căzuţi în părţile sătmărene.

The Liberation of the District Satu Mare(April 1919). Aspects from the Biography of the Colonel Constantin Paulian(1874-1919).

(Summary)

The military activities of the Romanian Army for the liberation of the district Satu Mare and of the towns Satu Mare and Carei were done from the 16 th to the 19 th of April, 1919.

The population was set free from the severe and comunist Hungarian rule.

The memory of the military personality of the Colonel Constantin Paulian, deadly shot in the nearby of Doba, remained for ever in the memory of the place. The locality Paulian carries on his name.

[21] Arhivele M.Ap.N. Piteşti, *dosar personal*, inv.nr.259

[22] *Ibidem*

[23] Pentru realizarea documentară a acestui proiect de obelisc au contribuit:Onea Viorica, Gheorghe Ilea, arhitect, Ghetina Mihai, primarul comunei Doba, col.(r) Percea Dumitru, preşedintele comitetului judeţean Satu Mare pentru restaurarea şi îngrijirea monumentelor şi cimitirelor de eroi, mr.Bretan Valer, preot Ioan Taşnadi din Doba şi inginer Chira Vaşile.

Aspecte privind istoria Partidului Național Țărănesc. Organizația județului Satu Mare

Claudiu Porumbăcean

În intenția de a afla cât mai multe lucruri despre Sătmarul interbelic, acest capăt de țară cu o istorie complexă, plină de date marcante şi personalități ilustre, am considerat că ar putea fi interesantă o scurtă istorie a organizației județului Satu Mare a Partidului Național Țărănesc, mai ales că un asemenea istoric nu există pentru nici un partid din județ. Din păcate elanul începătorului a fost stopat destul de repede din cauza lipsei de informații, datorită regimului totalitar comunist, care a lăsat foarte puține date despre partidele politice interbelice şi postbelice locale.

Arhivele Statului Satu Mare nu dețin nici un fond cu numele "Partidul Național Țărănesc" (se va prescurta P.N.Ț., n.a.); de asemenea, nici Muzeul Județean de Istorie. Presa locală este incompletă, dar ea rămâne, totuşi, principala sursă de documentare. Luând legătura cu cei care au trăit momentele tumultoase din timpul şi după cel de-al doilea război mondial, am ajuns la concluzia că nici aceştia nu îmi pot oferi un suport documentar în ceea ce intenționez să fac pentru că documentele deținute de ei au fost luate de Securitate şi, probabil, duse la Bucureşti, sau arse. Importante au fost, totuşi, relatările unor astfel de persoane despre ceea ce au cunoscut în legătură cu P.N.Ț. Satu Mare.

Din aceste motive obiective lucrarea de față nu poate şi nici nu se vrea a fi exhaustivă, dar are totuşi pretenția de a fi un început perfectibil care să mărească şansele cunoaşterii adevărului istoric despre P.N.Ț. organizația Satu Mare şi despre liderii săi.

Partidul Național Țărănesc a luat ființă în octombrie 1926, prin fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc. Cele două partide au cunoscut o evoluție semnificativă, avându-şi originea în realitățile societății româneşti de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea.

Noul partid a promovat o ideologie nouă - țărănismul - care prevedea asigurarea primatului agriculturii în viața economică, a țărănimii în structura socială a democrației rurale ("statului țărănesc") în plan politic [1].

În încercarea de a prezenta un scurt istoric al P.N.Ț. Satu Mare nu vom porni strict de la data fuziunii celor două partide, deoarece în zona Sătmarului se înregistrează o puternică activitate a Partidului Național Român (P.N.R.) încă din vremea dualismului, pentru ca, după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, aceasta să cunoască o dezvoltare remarcabilă. Nu mai insistăm acum asupra rolului pe care l-a avut partidul la realizarea unirii, acesta fiind prezentat de alți istorici sătmăreni într-o lucrare dedicată mişcării naționale din această zonă [2].

După instaurarea administrației româneşti P.N.R. s-a implicat în organizarea politico-administrativă a județului şi municipiului Satu Mare, un prim semn al acestei activități fiind numirea în funcția de primar al Sătmarului a lui Augustin Ferențiu la data de

---

[1] Ioan Surtu - *Istoria partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică , Bucureşti, 1994, p. 465.

[2] Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Sergiu V. Marinescu şi Doru Radosav - *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, Bucureşti 1989, pe larg.

23 aprilie 1919[3]. Acesta a condus oraşul până în 1930, fiind ulterior şi conducătorul organizaţiei orăşeneşti a P.N.Ţ.

După 1918, P.N.R. (care îşi va lua numele de Partid Naţional - P.N. -) va colabora cu P.Ţărănesc în cadrul Blocului parlamentar (1919 - 1920), precum şi în lupta de opoziţie dusă împotriva guvernului Averescu (1920 - 1921) şi a guvernului Ion I.C. Brătianu (1922 - 1926). Pe parcursul acestei colaborări s-au redus tot mai mult diferenţele existente între cele două partide, ajungându-se, în timpul negocierilor din 1924 - 1926, la elaborarea unui program şi a unui statut reciproc acceptat, precum şi la stabilirea organelor de conducere la nivel central şi judeţean[4].

În acest sens se desfăşurau lucrurile şi în Satu Mare, dovadă fiind şedinţele de partid premergătoare unificării celor două partide, ştiut fiind faptul că la Satu Mare exista o puternică organizaţie judeţeană a P.N. Ca urmare, P.N. convoacă toţi membrii din judeţ să se prezinte la "adunarea generală a partidului care se va ţine în Satu Mare (sala mică a hotelului "Dacia") la 4 martie 1925, orele 2^{00} " [5].

Obiectul acestei convocări a fost reorganizarea partidului şi alegerea delegaţiei care va participa la congresul P.N. Adunarea a fost foarte populată, participând nu numai cei îndreptăţiţi în conformitate cu statutul şi poziţia în partid, ci şi un mare număr de intelectuali din oraşul şi judeţul Satu Mare, precum şi ţăranii din diferite comune ale judetului, îndeosebi din Ţara Oaşului. Şedinţa a fost deschisă de preşedintele organizaţiei judeţului GHEORGHE MUREŞAN - protopop, canonic onorar - care, după o scurtă expunere a situaţiei actuale, propune ca reorganizarea partidului în judeţul Satu Mare în vederea fuziunii să fie amânată (deşi era un punct important al ordinii de zi) şi în acest scop să fie convocată o nouă adunare după ce fuziunea va fi ratificată de congresul P.N. În continuarea şedinţei, preşedinţii organizaţiilor din circumscripţiile electorale au comunicat numele delegaţiilor aleşi pentru congresul partidului, convocat la Bucureşti în data de 8 martie 1925. Fiecare circumscripţie electorală a ales câte doi delegaţi şi doi supleanţi, care vor primi legitimaţiile cuvenite de la preşedintele organizaţiei judeţene[6].

Menţionăm că la acea dată P.N. nu se afla în tratative de unificare doar cu P.Ţ., ci şi cu partidul condus de Nicolae Iorga (în intenţia constituirii unui bloc al opoziţiei), căruia Iuliu Maniu îi va adresa, mai târziu, o scrisoare:

"Însufleţit ca şi Dvs. de convingerea că este o poruncă imperioasă de a lupta pentru a reda ţării libertăţile care i-au fost răpite printr-o guvernare de uzurpare, suntem dispuşi a încheia un acord de colaborare cu partidul Dvs., în sensul precizat în scrisoarea ce mi-aţi trimis, sperând că vom cădea de acord şi asupra mijloacelor de luptă ..." [7].

Fuziunea a fost ratificată la 8 martie 1925, dar noul partid nu a avut o viaţă prea lungă datorită ostilităţii lui Iorga faţă de fuziunea cu P. Ţ., şi a faptului că I. Maniu nu l-a recunoscut ca singur conducător al P.N. [8].

Revenind la Satu Mare, tot în 1925, mai este semnalată în presa locală o consfătuire intimă între membrii comitetului P.N. din judeţ, pentru pregătirea alegerilor

---

[3] Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura judeţului Satu Mare*, dos. 4/1918, f.4-7
[4] Ioan Scurtu - *Op.Cit.*, p.466.
[5] "Satu Mare" - anul VII, nr.17/1 martie 1925.
[6] *Idem* - anul VII, nr.19/6 martie 1925.
[7] Iuliu Maniu - *Testament moral politic*, Ed. Gândirea românească, Bucureşti, 1991, p.75.
[8] Ioan Scurtu - *Op.cit.*, p. 43; Idem - *Viaţa politică din România 1918-1944*, Ed.Albatros, Bucureşti, 1982, p.62.

comunale. Întâlnirea a avut loc în ziua de 7 octombrie la Casa Albă. Se iau în discuţie alegerile comunale, noile înscrieri în partid (ex. preotul Puşcaş), se analizeaza structura partidelor politice. Se deleagă pentru Congresul partidului din Bucureşti, părintele Andercou din comuna Racşa şi se numeşte delegaţia care va participa la Congresul P.Ţ. din Ardeal, ce se va ţine la Arad. Dintre participanţi au luat cuvântul preotul Gavril Pop, Bălănescu, V. Costin (învăţător), Iosif Nistor (învăţător), Bruncat Vasile Roşca şi prof. Mătăişanu din Zalău [9].

Apropierea alegerilor intensifică pregătirea, motiv pentru care membrii comitetului judetean al P.N. Satu Mare, sunt convocaţi la o nouă consfătuire pentru data de 21 octombrie, orele 2^{00}, în sala mică a hotelului "Dacia". La această şedinţă se numesc persoanele care vor fi înscrise pe lista P.N. la alegerile din judeţ. Deasemenea se vor face diferite propuneri în privinţa luptei ce urmează să se dea în alegerile comunale[10] . Mai trebuie adăugat faptul că la alegerile din 1925 simbolul electoral al partidului era "coasa şi secera".

Următoarea convocare a organizaţiei judeţene a P.N. s-a petrecut la 3 februarie 1926, tot la hotelul "Dacia" [11], iar câteva zile mai târziu sunt prezentate o parte din rezultatele alegerilor comunale [12] :

Baia Mare: P.N.L. - 1.479 voturi, P.N. - 1.690 voturi în comune;

Valea Vinului: P.N. - 172; lista guvernamentală - 65;

Firiza de Sus: P.N. - 114; lista guvernamentală - 59;

Borleşti: P.N. - 188; lista guvernamentală - 115;

Gerăuşa: P.N. - 98; lista guvernamentală - 52;

Mădăras: au fost aleşi 7 din lista liberală şi 2 din lista naţională.

Din păcate, lipsa altor date face destul de dificilă stabilirea partidului care a obţinut majoritatea sufragiilor în judeţ.

Anul 1926 este anul în care după mai multe negocieri, Congresul general al P.Ţ. şi al P.N., desfăşurat la 10 octombrie, a consfinţit fuziunea convenită, dând naştere principalului partid de opoziţie al perioadei interbelice - P.N.Ţ.[13]. În funcţia de preşedinte al partidului a fost ales Iuliu Maniu; vicepreşedinte - Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Alexandru Vaida-Voevod şi Paul Brătăşanu; secretar general Virgil Madgearu; casier Mihai Popovici.

După constituirea P.N.Ţ.-ului, conducerea judeţeană a acestui partid, lansează prin intermediul presei locale următorul comunicat:

"Sfătuim pe membrii P.N.Ţ. din comunele judeţului nostru să strângă la consfătuiri pe săteni şi să procedeze la organizarea partidului în tot judeţul. Numai în felul acesta evenimentele politice nu ne vor surprinde nepregătiţi" [14].

Anul 1927 marchează primul Congres al P.N.Ţ.-ului judetean, care s-a ţinut în 15 martie la Baia Mare, în sala Teatrului din oraş. Principalul punct al dezbaterilor din congres se anunţa a fi cel al reorganizării comitetului judeţean[15] . Au fost reprezentate 197 de organizaţii din judeţ, la care se adaugă şi participarea lui Mihai Popovici. Lucrările

[9] "Satu Mare" - anul VII, nr.79 şi 82/4 şi 14 octombrie 1925.
[10] *Idem* - anul VII, nr.83/18 octombrie 1925.
[11] *Idem* - anul VIII, nr.9/31 ianuarie 1926.
[12] *Idem* - anul VIII, nr.15/21 februarie 1926.
[13] Vlad Georgescu - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ed.Humanitas, Buc., 1992, p.205.
[14] "Satu Mare" - anul VIII, nr.79/19 decembrie 1926.
[15] *Idem* - anul IX, nr.10/6 martie 1927.

congresului au fost deschise de fostul preşedinte ALEXANDRU BREBAN, personalitate distinsă.

** Născut la 1 august l876 în Someşeni, Alexandru Breban îmbrăţişează cariera preoţească, devenind protopop greco-catolic în Baia Mare.*
Numele său se va lega de acest oraş unde îşi va desfăşura şi activitatea politică alături de cea religioasă, devenind chiar primar al oraşului Baia-Mare. În 1919, odată cu restaurarea administraţiei româneşti în zonă, Alexandru Breban este numit comisar guvernamental cu probleme de învăţământ în comitatele Ugocea, Maramureş şi Satu-Mare, pentru ca în 1921 să fie ales deputat în Parlamentul României din partea P.N.R. Aceeaşi funcţie o va obţine şi în 1932, dar de această dată din partea P.N.Ţ.[16]

Revenind la lucrările primului Congres al P.N.Ţ. Satu-Mare, după deschiderea făcută de Alexandru Breban, ia cuvântul Mihai Popovici care face o analiză critică a guvernării averescane şi arată care este originea P.N.Ţ. Se dă citire unei moţiuni, iar apoi se procedează la alegerea noului comitet judeţean compus din:[17]

preşedinte - dr. MIHAI POPOVICI (ministru de finanţe)
vicepreşedinţi - Alexandru Breban (protopop Baia-Mare)
- dr. Mihail Pop (avocat Satu-Mare)
- dr. Andrei Doboşi (avocat Satu-Mare)
- dr. Mircea Augustin (avocat Ardud)
secretar general- dr. Ştefan Dărăban (avocat Satu-Mare)
- dr. Coriolan Bohăţiel (avocat Satu-Mare)
membrii în comitet - Alexe Pocol (deputat, fost senator)
- dr. G. Oşianu (fost deputat)

În acelaşi an 1927, P.N.Ţ. încearcă să ajungă la guvernare, ceea ce face să-şi îndrepte criticile (şi pe plan judeţean) împotriva activităţii Partidului Poporului şi a Partidului Naţional Liberal (P.N.L.). În această atmosferă este începută campania electorală din 1927, fiind depusă totodată şi lista P.N.Ţ. cu candidaţii la alegerile parlamentare, care are în componenţă următoarele persoane: Mihai Popovici (fost ministru), Alexandru Breban (protopop), Gafencu (ziarist), dr. Titu Demian (avocat), dr. Victor Marc şi Pavel Pavel (ziarist)[18].

Din păcate nu ştim câţi dintre candidaţi au ocupat fotoliile Parlamentului la aceste alegeri (probabil doar Mihai Popovici); se ştie însă că la nivel naţional P.N.Ţ. a obţinut 22,09% din sufragiii, ceea ce înseamnă ocuparea a 54 de locuri în Camera Deputaţilor[19].

Activitatea de opoziţie continuă şi după alegeri , astfel că la ll martie 1928 a avut loc întrunirea comitetului organizaţiei judeţene a P.N.Ţ. Satu-Mare în urma căreia s-a trimis o telegramă Regenţei prin care s-a cerut înlăturarea guvernului liberal. În acelaşi timp s-a hotărât să se redacteze şi un memoriu, tot în acest scop, semnat de mai multe mii de cetăţeni[20]. Au fost delegate persoanele care vor reprezenta judeţul Satu -Mare la puternicele manifestări naţional-ţărăniste de la Bucureşti şi Alba-Iulia, la ultima participând peste

---

[16] *Erdély Monografia(Monografia Ardealului) - sub redacţia lui Váarady Aladár şi Berey Géza,* Ed. Gloria, Satu Mare, f.a., p.62.
[17] "Satu Mare " - anul IX, nr.12/20 martie 1927.
[18] *Idem* - anul IX, nr. 26/26 iunie 1927.
[19] Ioan Scurtu -*"Istoria ...,* p.81.
[20] "Satu Mare" - anul X, nr.12/18 martie 1928.

100.000 de oameni (6 mai 1928) nemulţumiţi de politica guvernului liberal şi doritori să vadă înfăptuite promisiunile P.N.Ţ.-ului[21] .

Pentru a avea o situaţie cât mai clară a partizanilor săi din judeţ , conducerea P.N..Ţ.-ului face apel la intelectualii Sătmarului să "binevoiască a trece pe la birourile dl. Andrei Doboşi şi Mihai Pop pentru a se înregimenta şi servi în cadrele acestui partid, fără considerare dacă este membru vechi sau doreşte a se înscrie acum. Se poate trimite şi o declaraţie pentru cei care nu pot veni personal"[22] .

În urma acestei puternice campanii de răsturnare a guvernului liberal de la putere, în noiembrie 1928 s-a format primul guvern naţional ţărănist prezidat de Iuliu Maniu. Excepţionala popularitate a P.N.Ţ.-ului a fost ilustrată de victoria în alegerile parlamentare din decembrie 1928, când listele acestui partid au obţinut 77,76% din totalul voturilor, fiind cel mai mare procentaj obţinut până atunci de un partid politic din România[23] .

Imaginea P.N.Ţ. Satu-Mare la sfârşitul deceniului 3 şi începutul deceniului 4 ne este foarte clar conturată; avem în faţă un partid puternic care domină judeţul în ceea ce priveşte aderenţa sa în rândurile populaţiei. Aşa cum afirmă şi Tankoczi Gyula în lucrarea "Satu-Mare Város Képes Tükre", "P.N.Ţ. Satu Mare se înscrie pe linia politică a lui Iuliu Maniu. Scopul partidului este constituirea unui Stat Democratic Ţărănesc"[24]. Potrivit acestei lucrări conducerea orăşenească şi judeţeană a partidului este următoarea[25]:

- <u>la oraş</u>: preşedinte Augustin Ferenţiu
  secretar general Ştefan Anderco
  comitetul executiv: Dr. Andrei Doboşi, Coriolan Bohăţiel, Barbu Gavril, Popescu Constantin, Dr. Lupuţi Nicolae, Cazacu Simion, Roca Radoveanu Vasile, Dr. Demian Titu, Aurel Pop, Albu Traian;
- <u>la judeţ</u>: preşedinte Mihai Popovici (fost ministru de finanţe)
  vicepreşedinte Titu Demian
  secretar general Gavril Barbu
  comitetul executiv: Andrei Doboşi, Augustin Ferenţiu, Dr. Mircea Augustin, Nicoară Iuliu, Dr. Gavril Oşan, Alexandru Breban, Dr. Gheorghe Pop, Vasile Barbul, Dr. Demian Atanasie, Gheorghe Anderco, Dr. Ion Doboşi, Dr. Victor Marcu, Costin Augustin, Dragomir Emil, Dr. Ştefan Anderco.

Din păcate activitatea partidului, atât la guvern, cât şi în teritoriu, a fost puternic influenţată de marea criză economică din anii 1929 - 1933, care s-a resimţit puternic în toată România. Totuşi, activitatea guvernamentală a P.N.Ţ. continuă (cu întreruperea guvernului N. Iorga) până în noiembrie 1933, când Carol al II-lea, a adus la putere pe liberali. Pentru această perioadă informaţiile sunt din ce în ce mai puţine în legătură cu activitatea P.N.Ţ. Satu Mare. Se ştie că, după căderea guvernului Iorga, P.N.Ţ. revine la putere, iar pe plan local dr. Titu Demian a îndeplinit funcţia de primar al oraşului Satu Mare în intervalul 12 iunie 1932 - 18 decembrie 1933, având merite deosebite în domeniul finanţelor [26].

---

[21] Ioan Scurtu - *"Viaţa politică...*, p.64-65.
[22] "Satu Mare" - anul X, nr.30/22 iulie 1928.
[23] Iosif Constantin Drăgan - *Istoria românilor*, ed. Europa Nouă, Buc., 1994, p.203.
[24] Tankoczi Gyula - *Satu Mare, Város Képes Tükre(Oglinda oraşului Satu Mare),* Satu Mare, f.a. p.141.
[25] *Ibidem*
[26] *Idem*, p.14.

În ceea ce priveşte Prefectura, în perioada guvernării țărăniste, ea a fost condusă de dr. Andrei Doboşi (avocat) în perioada 15 noiembrie 1928 - 24 aprilie 1931 şi dr. Gavril Oşianu (avocat) în intervalul 11 iunie 1932 - 16 noiembrie 1933[27].

La 20 iulie 1932, dr. Coriolan Bohățiel este ales senator în Sfatul Țării cu 12.856 de voturi; aceeaşi sursă ne mai informează că un alt candidat pentru Senat este Andrei Doboşi, din partea consiliilor [28].

Înainte cu două luni de părăsirea conducerii țării (septembrie 1933) conducerea județeană a P.N.Ț. publică în presă un raport (un fel de dare de seamă) referitor la ceea ce a făcut partidul pentru țară, județ şi municipiul Satu Mare. Dar să vedem care sunt realizările P.N.Ț. la nivel județean:

"1). Guvernul, îndată ce a pus mâna pe frânele țării a ordonat reintegrarea consiliilor comunale şi a celui judetean, precum şi al municipiului Satu Mare, dizolvate de fostul guvern Iorga - Argentoianu, care a instituit comisiuni interimare, pentru a da partizanilor lor câte un os de ros ...

2). De la mutarea capitalei județului de la Carei la Satu Mare, Prefectura județului a trăit din mila Primăriei Satu Mare. Acum s-a hotărât edificarea Palatului Administrativ al județului, pentru care scop sunt bani strânşi 9 milioane.

3). Prefectul a făcut toate demersurile şi toate formele pentru ca satele să capete păşunile şi pădurile pe care le cer. Nădăjduim că în scurtă vreme aprobarea să vină şi de la Minister.

4). Pentru întreținerea drumurilor şi podurilor județene s-a cheltuit suma de 3.408.440 lei, ceea cea alte guverne au cheltuit pe lucruri care nu se văd ...

5). Prefectura a împărțit ajutoare celor nevoiaşi 224.000 lei, iar bisericilor le-a dat ajutor în sumă de 1.619.000 lei.

6). Prefectura şi Comitetul şcolar județean a dat pentru construirea de şcoli noi şi pentru reparare 758.946 lei.

7). S-a desăvârşit reforma agrară prin împroprietărirea voluntarilor cu 300 iugăre.

8). În Țara Oaşului, în comuna Racşa s-a făcut o pepinieră de plasă unde se cresc altoi de tot felul. S-a dat gratuit țăranilor 5.000 altoi. S-au plantat pe şosele şi dealuri sterpe. La Ardud - o grădină de cultură a cerealelor; la Fersig - o pomărie şi crescătorie de oi de rasă Caracul ..."[29].

Cu toate aceste realizări, la nivel național P.N.Ț. îşi pierde influența în rânduielile electoratului, o dovadă fiind rezultatul alegerilor parlamentare din decembrie 1933, când a întrunit doar 13,9% din totalul voturilor [30]. Ca urmare a acestei decăderi, după trecerea în opoziție, în cadrul partidului se procedează la unele schimbări. În funcția de preşedinte a P.N.Ț. a fost ales Ion Mihalache. A urmat o perioadă de ample dezbateri ideologice şi politice în timpul căreia țărănismul a căpătat noi nuanțe şi dimensiuni [31], s-a adoptat un statut (1934) şi un nou program al partidului (1935). Conducerea partidului a adoptat acest nou statut ca urmare a unei cerințe de reorganizare. Noul statut asigură "criterii adecvate selecționării cadrelor, asigură în conducere un loc de frunte țăranilor, care de acum vor lucra în diferite comitete cu intelectualii partidului, şi acordă o deosebită atenție tineretului.

---

[27] *În serviciul patriei*, Prefectura Satu Mare, 1937, p.91.
[28] "Satu Mare" - anul XIV, nr.32/24 iulie 1932.
[29] *Idem* - anul XV, nr.27/17 septembrie 1933.
[30] Ioan Scurtu - *Istoria ...*, p.469.
[31] Iuliu Maniu - *Testament...*, vez p.159("economia dirijată, social organizată").

Statutul, cu un cuvânt, pune temelia unui fundament solid de organizare. Deci, ca acest statut să nu rămână literă moartă, partidul, în noua sa compunere, în alegerea noilor conducători trebuie să se călăuzească numai de meritele câştigate pe teren, muncă, calităţi spirituale, intelectuale, ori de autoritate ale persoanelor pe care le va alege, eliminând cu desăvârşire interesele familiale, nepotismul, care la noi n-au existat de altfel nici până acum ..."[32].

Un moment foarte important din istoria organizaţiei judeţene a partidului s-a petrecut la data de 3 mai 1936, când s-au desfăşurat lucrările Congresului judeţean al P.N.Ţ. Satu Mare, la care participă Iuliu Maniu, Mihai Popovici, dr. N. Lupu, Ion Mihalache [33]. Cu această ocazie s-a ales noua conducere a organizaţiei pe 2 ani, în frunte cu dr. TITU DEMIAN (avocat), secretar general fiind dr. Ştefan Anderco. Noua conducere a rămas valabilă (şi din cauza neţinerii altor congrese datorită condiţiilor istorice neprielnice) până la Congresul partidului din 23 martie 1946[34].

** În ceea ce priveşte persoana lui Titu Demian, acesta s-a născut la 7 septembrie 1896 în satul Negreia (actualmente judeţul Maramureş), provenind dintr-o familie românească de ţărani înstăriţi.*

În anul 1923 absolvă Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj, după care vine la Satu Mare, unde practică avocatura, obţinând şi titlul de doctor în drept.

Pe linie politică deţine funcţia de primar în 1932-1933, pentru ca din 3 mai 1936 să devină preşedintele P.N.Ţ. Satu Mare, funcţie pe care o va deţine până la desfiinţarea partidului de către comunişti.

La alegerile din 20 noiembrie 1937 P.N.Ţ. obţine doar 20,4% din voturi, ceea ce, în acel context echivala cu o înfrângere. La 27 februartie 1938 a fost adoptată o nouă Constituţie, după care s-a trecut la dizolvarea partidelor politice (30 martie 1938), cu excepţia F.R.N., partid unic înfiinţat de noul regim de dictatură.

După instalarea regimului autoritar carlist, P.N.Ţ.a încercat pe diverse căi să-l determine pe Carol al II-lea să revină la sistemul democratic pentru a rezolva criza politică în care se afla ţara. Din păcate aceste eforturi au fost zadarnice în special datorită cenzurii chesturii poliţiei. Spre exemplificare menţionăm un raport trimis de Chestura poliţiei Satu Mare (la 24 februarie 1938) către prefectul judeţului, în care se arată că P.N.Ţ. a dat dispoziţie organizaţiilor sale din judeţul Satu Mare să voteze contra Constituţiei cu ocazia plebiscitului din 25 februarie 1938[35].

O altă formă de protest faţă de noul regim este Memorandumul românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crişana, Satu Mare, Maramureş) prezentat de fruntaşii P.N.Ţ. regelui Carol al II-lea la 15 decembrie 1938[36]. Acest Memorandum cuprinde 20 pagini şi este semnat, în calitate de autori principali de Iuliu Maniu (fost preşedinte al Consiliului de Miniştri) şi Mihai Popovici (fost ministru, fost preşedinte al P.N.Ţ. organizaţia Satu Mare, senator de drept). Alături de ei mai semnează alţi 48 de membri de frunte ai partidului (foşti

---

[32] "Satu Mare" - anul XVI, nr.6/8 aprilie 1934.

[33] Arhivele Statului Satu Mare , *Fond Aurel Pop*, dos. 41, fila 107-108.

[34] "Dreptatea" - nr.59/13 aprilie 1946.

[35] Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura judeţului Satu Mare, seria Confidenţial- Personale* (C.P.), dos. 1/1938, f.4.

[36] Vezi pe larg: Cornel Grad şi Doru E. Goron - "*Un document despre situaţia Transilvaniei la 20 de ani după unire: Memorandumul Românilor din Transilvania(Ardeal, Banat, Satu Mare, Maramureş) prezentat de fruntaşii P.N.Ţ. regelui Carol al II-lea la 15 decembrie 1938* ", în A.M.P. (Zalău), nr.XVIII, 1994, p. 379-407.

miniştri, parlamentari, prefecţi, publicişti, etc.)[37]. După ce se face o prezentare critică a situaţiei Ardealului şi Banatului în ultimii 20 de ani, semnatarii memoriului cer regelui "să binevoiască a nu mai prelungi nici un moment situaţia actuală, din ceas în ceas mai prejudiciabilă. Nu o schimbare de guvern se cere acum, ci o schimbare de regim radicală[38]. [...] Binevoiţi, sire, a reda poporului român LIBERTATEA!"[39].

Revenind la semnatarii acestui document mai trebuie adăugat că printre cei 48 de membri de marcă ai partidului se află şi trei personalităţi sătmărene. Pe lângă numele lui Mihai Popovici, care este, alături de Iuliu Maniu, principalul semnatar, mai sunt menţionate dr. Titu Demian, dr. Victor Marcu (fost deputat Satu Mare) şi dr. Andrei Doboşi (fost deputat Satu Mare)[40]. În legătură cu dr. Titu Demian trebuie făcută o observaţie: documentul îl prezintă ca "fost prefect Satu Mare "însă acest lucru este fals, pentru că Titu Demian nu a fost niciodată prefectul judeţului Satu Mare, în schimb el a deţinut funcţia de primar al oraşului în perioada 12.06.1932 - 18.12.1933 şi pe cea de preşedinte al P.N.Ţ. Satu Mare[41].

Criza în care se afla ţara a fost agravată de pierderile teritoriale din 1940. Prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940 judeţul Satu Mare trecea integral în componenţa Ungariei, pentru o perioadă de peste 4 ani. În această situaţie se aflau încă 10 judeţe ale României. După 23 august 1944 atenţia Bucureştiului este îndreptată spre eliberarea acestui teritoriu. Semnată la 12 septembrie 1944, convenţia de armistiţiu dintre Puterile Aliate şi România consideră nul acest arbitraj (art. 17 şi 19)[42], iar la 10 octombrie regele Mihai a promulgat Legea Nr. 487, care decretează înfiinţarea Comisariatului român pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei condus de Ionel Pop, membru P.N.Ţ.

Din păcate lucrurile s-au agravat pe măsura trecerii timpului, datorită amestecului sovietic şi maghiar ceea ce a încetinit foarte mult revenirea la viaţa politică sătmăreană interbelică. Această afirmaţie este susţinută şi de ziarul "Dreptatea". În articolul intitulat "Despre unele declaraţii privitoare la Ardealul de Nord şi despre realitatea lucrurilor se precizează că în Bihor şi Satu Mare, administraţia are în frunte atât la judeţ (este vorba de prefectul maghiar SIKOLYA)[43] cât şi în municipiu, vechi elemente ale administraţiei maghiare. Românii dau concursul lor în măsura în care li se cere şi li se admite. Dar acelaşi articol menţionează că în Satu Mare, recent, s-a modificat situaţia prin alegerea unui prefect de judeţ român , membru P.N.Ţ.[44].

Acelaşi ziar, într-un alt număr , prezintă constatările unei anchete efectuate în Satu Mare[45], din care reiese că organizaţia judeţeană a P.N.Ţ. şi-a reluat activitatea după război şi, mai mult, a reuşit să domine numeric conducerea judeţului. Sursa citată prezintă procesul-verbal de constituire a Uniunii Democrate Române, datat la 15 decembrie 1944. În funcţia de preşedinte a fost ales dr. Titu Demian liderul P.N.Ţ. Satu Mare, secretar general a

---

[37] *Idem* - p.379.
[38] *Idem* - p.380.
[39] *Idem* - p.406.
[40] *Idem* - p.390.
[41] "Poliţia sătmăreană" - serie nouă, nr.34(52) din 28 februarie 1996.
* Autorul se află în posesia unei scrisori din partea fiicei lui Titu Demian, care confirmă cele afirmate mai sus.
[42] Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura judeţului Satu Mare, seria Armistiţiu*, dos.1/1994, f.2-60.
[43] *Idem*, dos.2/1994, f.15 şi 51.
[44] "Dreptatea" - nr.127/28 ianuarie 1945.
[45] *Idem* - nr.132/10 februarie 1945.

fost desemnat Ştefan Anderco, iar comitetul executiv era format din Titu Demian, Ştefan Anderco, Potra Iulian, Radu Ioan, Şinca Teofil şi Molnar Gavril, majoritatea fiind membri de marcă ai P.N.Ţ. De asemenea proporţia este identică şi în cazul persoanelor care ocupau funcţia de vicepreşedinte.

În ceea ce priveşte conducerea judeţului, P.N.Ţ deţinea funcţia de prefect prin Ştefan Anderco (secretar general P.N.Ţ Satu Mare), cea de viceprimar al oraşului Satu Mare prin persoana lui Şinca Teofil, la care se adaugă şi alte funcţii din aparatul administrativ deţinute de membrii acestui partid. Situaţia este identică şi în cazul conducerii preturilor: Gavril Molnar la Satu Mare, Augustin Mircea şi Lang Augustin la Ardud, Vasile Ţântaş la Negreşti-Oaş, etc.[46]. Din păcate P.N.Ţ-ul nu a obţinut conducerea aparatului poliţienesc, acesta fiind monopolul comuniştilor prin sprijin sovietic (Eduard Jelinek şeful Poliţiei şi Weisz Vasile conducătorul securităţii).

Cu mici modificări P.N.Ţ.-ul va deţine aceste funcţii prin membrii săi până în luna mai 1945, când au loc primele schimbări semnificative în peisajul politico-administrativ al judeţului. Persoanele şi funcţiile amintite au fost confirmate de dl. Gavril Molnar, fost primpretor al plăşii Satu Mare şi de alte persoane contemporane evenimentelor[47]. Potrivit afirmaţiilor lui Gavril Molnar această administraţie a conferit judeţului un statut de "autonomie locală".

La o scurtă analiză putem afirma că dispare majoritatea maghiară de la începutul lunii noiembrie, iar poziţia de conducător al P.N.Ţ.-ului, în comparaţie cu celelalte partide se datorează prestigiului, tradiţiei şi forţei de care beneficia acesta în toată România şi în special în Satu Mare.

Acest fapt poate fi şi motivul pentru care, în evenimentele tensionate din februarie 1945, judeţul Satu Mare s-a numărat printre doar cele şase judeţe din ţară în care Partidul Comunist nu a preluat puterea. Dar profitând de funcţiile deţinute în cadrul aparatului represiv, aceştia au încercat prin unele mişcări să influenţeze mersul activităţii politico-administrative din judeţ. Situaţia în care se afla Transilvania de Nord în acele momente este prezentată într-un memoriu (din păcate anonim) datat la l2 februarie 1945. Documentul menţionează: "e de remarcat totuşi azi că, după 1 februarie 1945, s-a început o epocă de şi mai accentuate persecuţii împotriva românilor şi în special împotriva conducătorilor şi aderenţilor P.N.Ţ.-ului, apoi celor care au venit de la autorităţile române din Bucureşti [...]. În Sătmar au fost arestaţi şi se găsesc încă în această situaţie dr. Augustin Mircea - notar public şi dr. Virgil Codreanu - avocat Ardud"[48].

Din păcate pentru viaţa politică a judeţului şi chiar a Transilvaniei de Nord, presa, principalul mijloc de propagandă şi reformare, traversa o perioadă critică. Presa românească este persecutată, neapărând decât gazete româneşti care propăvăduiesc idei de extremă stângă. Astfel în regiunea Sătmarului apar nu mai puţin de trei titluri de ziar, toate aparţinând Frontului Plugarilor, la acestea adăugându-se presa maghiară, în timp ce organul de presă al P.N.Ţ. - intitulat "Satu Mare", nu va mai apărea niciodată.

---

[46] Claudiu Porumbăceanu - *"Situation administrative et politique du departament de Satu Mare du 25 octobre 1944 ou moins de mars 1945"*, în Transilvania review, vol.IV, nr.4, 1995, p.88-89.

[47] Gavril Molnar, fost primpretor al plăşii Satu Mare în perioada 1944-1945: Valer Moş, fost preşedinte al A.F.D.P.R. - Satu Mare în " Solstiţiul" , nr.66, 67,68 din 1992.

[48] Ion Lăcustă -. *"12 februarie .Transilvania de Nord. Viaţa românească s-a refugiat la sat*e", în Magazin istoric, serie nouă, nr.2/1995, p.26.

Nu putem trece de această perioadă fără a remarca eforturile depuse de P.N.Ţ. şi de liderii săi pentru reintegrarea nord-vestului Transilvaniei la teritoriul ţării. Nu puţine au fost telegramele adresate şi discuţiile purtate de Iuliu Maniu şi alte personalităţi ale partidului cu reprezentanţii S.U.A. şi Angliei sau chiar ai U.R.S.S., alături de demersurile întreprinse pe plan intern.. Din păcate eforturile sale au fost zadarnice pentru că "regia" a tot ceea ce avea să se întâmple aparţinea Moscovei, iar "actorul" favorit era Partidul Comunist, singurul "capabil" să conducă România şi să obţină reconstituirea sa.

Poziţia predominantă a P.N.Ţ.-ului sătmărean în comparaţie cu reprezentanţii F.N.D. nu a lăsat indiferent guvernul Petru Groza; procesul grupării se face simţit şi la Satu Mare. Astfel, la 4 aprilie 1945 guvernul trimite Prefecturii judeţului Satu Mare un tablou cu funcţionari repartizaţi prin transfer la Satu Mare[49]. Din acest document reiese că funcţionarii provin din Hunedoara, Olt, Mehedinţi, Sibiu , Muscel, Severin, Dâmboviţa, Arad, etc. Având în vedere că, în iulie 1945, din 114 posturi de notari 75 proveneau din vechea administraţie maghiară[50], iar în serviciile Prefecturii, din 84 de salariaţi 46 erau dintre cei "preluaţi de administraţia horthystă"[51], înclinăm să credem că teoria înlocuirii funcţionarilor maghiari nu este fondată, fiind mai degrabă vorba de o împânzire a aparatului administrativ cu persoane agreate de guvernul Petru Groza şi înlocuirea funcţionarilor ţărănişti sau fideli opoziţiei, condusă de Iuliu Maniu.

După cum era de aşteptat, guvernul a făcut în aşa fel încât fantomatica reformă agrară din 23 martie 1945 să fie percepută ca o lovitură dată P.N.Ţ.-ului, chiar dacă acesta din urmă este adevăratul autor al proiectului de reformă, dat publicităţii încă din perioada interbelică. Spre deosebire de P.N.Ţ., Partidul Comunist nu a făcut din această reformă decât o măsură electorală şi un pas spre colectivizare. Presa F.N.D.-istă dorea să obţină un puternic capital politic, astfel că la Satu Mare (ca şi în alte părţi) se prezintă cititorilor liderii localnici ai P.N.Ţ, care s-au sustras de la expropriere: este vorba despre dr. Titu Demian având 119 iugăre în Mărtineşti, dr. Victor Marcu cu 118 iugăre în Şomcuta[52], ş.a. urmărindu-se astfel discreditarea opoziţiei, în special a P.N.Ţ. De altfel, martorii evenimentelor contestă acest articol[53]. Interesant ar fi fost să se prezinte modul de sustragere , pentru că practic era imposibil ca cineva să se opună exproprierii ba, mai mult, articolul apare la 2 ani şi 3 luni de la legiferarea reformei agrare.

Politica de discreditare a P.N.Ţ.-ului continuă şi după reforma agrară, mai ales că principalul eveniment ce avea să vină era cel al alegerilor parlamentare.

Începând cu luna mai 1945 P.N.Ţ. Satu Mare începe să piardă o serie de posturi din administraţie ca urmare a unor schimbări impuse, la care se adaugă demisiile altor demnitari. Totuşi încă P.N.Ţ. mai beneficia de sprijinul prefectului Ştefan Anderco, dar şi aceştia vor fi înlăturaţi în cursul anului. Asemenea înlocuiri din funcţiile de bază au loc pe tot cuprinsul judeţului în toamna anului 1945.

Un exemplu elocvent privind atitudinea ostilă avută de comunişti faţă de P.N.Ţ. îl constituie cazul din localitatea Seini. Într-un buletin informativ eliberat de Legiunea de jandarmi Satu Mare se menţionează că: "în noaptea de 30/31 ianuarie şi 1 februarie 1946,

---

[49] Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura judeţului Satu Mare*, dos. 23/1945, f.36.
[50] *Idem*, dos.54/1945, f.33.
[51] *Ibidem*, f.33.
[52] "Sătmarul" - anul II, nr.276/ 1 iulie 1947.
[53] Ion Puşcaşu, economist, preşedintele A.F.D.P.R., filiala Satu Mare.

tineretul român care simpatizează cu P.N.Ţ. - Iuliu Maniu, a făcut pe zidurile clădirilor din comuna Seini semnul Partidului şi au scris «Trăiască Maniu!»"[54] . In continuare documentul prezintă intervenţia rapidă a evreilor şi a comuniştilor, care au şters pereţii, scriind "Trăiască Guvernul", "Jos Maniu". Urmarea a fost izbucnirea unor neânţelegeri încheiate cu o bătaie între cele două tabere de susţinători. Cazul a fost cercetat de şeful postului de jandarmi Seini, iar actele au fost înaintate justiţiei cu raportul nr. 133/4 februarie 1946[55].

Un moment deosebit de important pentru istoria şi activitatea acestui partid îl reprezintă Congresul judeţean P.N.Ţ. din anul 1946.

La 12 martie 1946 în şedinţa Consiliului Politic judeţean a fost analizată cererea P.N.Ţ. Satu Mare pentru aprobarea ţinerii Congresului judeţean la data de 23 martie[56]. În documentul citat nu este prezentată nici o hotărâre în legătură cu această cerere, dar, din alte surse, reiese că aceasta a fost acceptată deoarece organele de presă ale P.N.Ţ. ("Dreptatea" şi "Patria") menţionează în paginile lor Congresul P.N.Ţ. din judeţul Satu Mare , ţinut la 23 martie 1946[57].

Încă înainte de Congres ziarul "Patria" ne înfăţişează o vie activitate a P.N.Ţ.-ului în tot judeţul, în articolul "Activitatea P.N.Ţ. la Satu Mare"[58] Potrivit acestui articol "curentul pentru ideile şi programul P.N.Ţ.-ului este atât de puternic încât în cele mai multe localităţi rurale aproape unanimitatea locuitorilor se declară adepţii săi. Aceeaşi situaţie este întâlnită şi în rândul muncitorilor; într-o singură zi s-au scris în partid 96 de ceferişti".

În acest context s-a ţinut la 23 martie Congresul P.N.Ţ., lucrările fiind deschise la ora 10,30[59]. Aici trebuie făcută o precizare: conform declaraţiei lui Valer Moş, P.N.Ţ.-ul urma să-şi ţină Congresul în sala Teatrului, dar acest lucru nu s-a putut deoarece sala era ocupată de evreii comunişti care celebrau aşa numita "sărbătoare a şetrelor", specifică în cultul lor, astfel că ţărăniştii au fost nevoiţi să-şi ţină Congresul în curtea în care era sediul partidului, pe strada dr. Vasile Lucaciu nr. 24 (fosta Republicii)[60].

Au fost de faţă conducătorii organizaţiei, în frunte cu dr. Titu Demian, Ştefan Anderco, Alexandru Miclea, Victor Marcu, Ioan Doboş, protopop I. Dragomir, Şinca Teofil, Atanasie Demian, Gavril Molnar, etc. Persoanele din conducere au fost în unanimitate realese în funcţie deţinute de la ultimul Congres (3 mai 1936)

Titu Demian arată că "în 1936 s-a ales conducerea organizaţiei pe 2 ani, dar aceasta conduce şi azi datorită neţinerii congresului", motiv pentru care se decide "formarea unei comisii de candidare care să propună noua conducere".

Preşedinte de onoare al organizaţiei a fost desemnat Mihai Popovici.

În funcţia de preşedinte a fost reales dr. Titu Demian, vicepreşedinte Alexandru Miclea, secretar - general Ştefan Anderco, iar casier Aurel Pelle.

A fost aleasă de asemeni delegaţia permanentă a organizaţiei şi comitetul judeţean[61]. Dar în timpul Congresului, "participanţii au fost vizitaţi de către şeful Securităţii

---

[54] Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura judeţului Satu Mare*, dos.78/1946, f.7.
[55] *Ibidem.*
[56] *Ibidem*, f.39.
[57] "Patria" (Cluj), nr.36/1946.
"Dreptatea", nr.59/13 aprilie 1946.
[58] "Patria" - nr.13/1946.
[59] "Dreptatea" - nr.59/1946.
[60] "Solstiţiu" (Satu Mare), nr.68/1992.
[61] "Dreptatea", nr.59/1946.

Weisz Vasile, împreună cu o ceată de muncitori aduşi, care blocau intrarea, alături de comisarul Milea de la Poliţie şi oameni ai Securităţii , aşa-zişii comunişti din <<ilegalitate>>, cu scopul de a intimida participanţii la Congres"[62].

Asemenea acţiuni de întimidare, s-au produs pe tot parcursul perioadei electorale şi preelectorale, ceea ce a generat o stare de spirit destul de încordată în rândurile populaţiei. La 15 iulie 1946 este începută oficial campania electorală şi în judeţul Satu Mare , după cum ne informează presa locală[63].

Nu vom insista aici asupra modului în care F.N.D.-ul şi-a organizat şi desfăşurat campania electorală, pentru că acest lucru este ştiut şi nu-şi află locul în lucrarea de faţă. În schimb, vom aminti câteva din atacurile calomnioase adresate P.N.Ţ.-ului de către blocul stângist. F.N.D.-ul urmărea, pe lângă acţiunile de intimidare îndreptate împotriva opoziţiei şi a susţinătorilor săi, şi discreditarea acestora prin tot felul de articole calomnioase, ca de exemplu cel referitor la profesorul universitar preot Paşca Ioan din comuna Buteasa, membru P.N.Ţ., care este acuzat de împuşcarea ţăranului Ilea Vasile, pe motiv că profesorul nu era de acord cu reforma agrară comunistă[64]; sau cazul preotului Pop Vasile din Odoreu, tot membru P.N.Ţ. Acesta era acuzat că l-ar fi scos din biserică pe un oarecare credincios Drăglici Petru, motiv pentru care presa locală, subjugată F.N.D.-ului, afirmă: "maniştii şi-au pierdut capul pentru că, în urma faptelor ticăloase s-au izolat de poporul pe care-l mai pot înşela !"[65]. Dar, cu toate acestea, majoritatea populaţiei nu a putut fi derutată, ea continuând să susţină P.N.Ţ.-ul, partid majoritar după cum afirmă şi contemporanii perioadei[66]. Din păcate, informaţiile privind campania electorală desfăşurată de opoziţie sunt destul de reduse, ele provenind mai mult din mărturiile câtorva participanţi. Ştim însă că poziţia, în comparaţie cu B.P.D.-ul, beneficia de resurse materiale mult mai scăzute, fără acces la presa locală şi alte mijloace de propagandă, ceea ce făcea dificilă desfăşurarea unei campanii electorale. Nu trebuie uitat faptul că pregătirile pentru alegeri se desfăşurau într-o ţară cu mari dificultăţi economico-sociale ceea ce indirect avantaja partidele de opoziţie.

În luna octombrie P.N.Ţ. Satu Mare depune lista cu candidaţii locali ai partidului pentru alegerile parlamentare, formată din: dr. Titu Demian, Vasile Netea, Alexandru Micle, Paul Nichita, Ioan Crişan, Constantin Marian, Augustin Micu [67].

În contextul prezentat, la 19 noiembrie 1946, au avut loc alegerile în vederea constituirii Parlamentului, un moment deosebit de important în istoria zbuciumată a acestor ani de după război. De această zi se legau speranţele opoziţiei şi ale întregii ţări, dornică să vadă în România un for legislativ cu adevărat proporţional din punct de vedere politic. Din păcate, speranţele mulţimii au fost spulberate de falsul şi minciuna care au modificat rezultatele şi au ars buletinele de vot, nemailăsând nici o dovadă P.N.Ţ.-ului, care revendica succesul scrutinului, punând România şi lumea întreagă în faţa unei victorii zdrobitoare a B.P.D.-ului, datorită căreia în România s-a uitat înţelesul cuvântului "libertate" timp de peste 40 de ani.

---

[62] "Solstiţiu", nr.68/1992.
[63] "Democratul"(Carei), nr.45/1946.
[64] "Sătmarul", nr.21/1946.
[65] *Idem*, nr.23/1946.
[66] Ion Puşcaşu, Gavril Molnar, Valer Moş, ş.a.
[67] Muzeul Judeţean de Istorie Satu Mare, colecţia de documente, nr.inventar 5.960

Din rezultatele date publicității la acea vreme pentru Satu Mare, reiese că P.N.Ț. a obținut doar 24.023 voturi, ceea ce echivala cu obținerea unui singur loc în noul Parlament; atfel spus dr. Titu Demian, primul pe listă, a obținut dreptul de a reprezenta în Parlament organizația județeană Satu Mare a P.N.Ț.[68].

Această situație a consternat întreaga populație; Iuliu Maniu a declarat că P.N.Ț. "a câştigat considerabile majorități în alegeri şi a biruit în mod strălucit". Pe această bază "P.N.Ț. reclamă puterea în numele popularității covârşitoare pe care a dovedit-o în numele opiniei publice româneşti care i-a acordat încrederea sa"[69].

Chiar dacă sursele oficiale care să demonstreze victoria opoziției au fost în mare parte distruse, totuşi mărturiile unor participanți la alegeri pot oferi o imagine mult mai apropiată de adevăr decât cea comunistă.

Concluzia autorului este că P.N.Ț. a câştigat alegerile cu o majoritate confortabilă, chiar dacă nu a obținut 8o sau 83% din totalul voturilor. Această situație este valabilă şi pentru alte părți din țară, natinal-țărăniştii având poate chiar mai multe procente în zone cu o populație covârşitor românească. Pornind de la această realitate, la 30 noiembrie 1946, Comitetul Central Executiv al P.N.Ț. cerea "imediata anulare a acestor alegeri şi convocarea urgentă a corpului electoral pentru noi alegeri"[70]. Eforturile lor însă au rămas fără nici un rezultat. La l decembrie 1946 regele Mihai a deschis noul Parlament, ceea ce a însemnat legiferarea regimului comunist. Dr. Titu Demian a fost ultimul reprezentant ales al P.N.Ț. Satu Mare, însă el refuză (ca şi ceilalți colegi de partid aleşi în alte județe) să se prezinte în acest Parlament în semn de protest față de grosolanul fals electoral săvârşit de guvernul Petru Groza.

Cât priveşte urmările acestui scrutin ele sunt cunoscute. Concret, pe plan local s-au luat măsuri împotriva celor care "au manifestat contra guvernului înainte, în timpul şi după alegeri"[71]. Această afirmație este susținută şi de un document care cuprinde 15 personalități publice, acuzate în acest sens. Mai putem adăuga faptul că, beneficiind de sprijinul sovietic, comuniştii au trecut în Satu Mare, prin grija lui Weisz şi a acoliților săi, la arestări şi hărțuieli ale liderilor opoziției, dedându-se la adevărate orori, care au continuat mai bine de 40 de ani în gulagurile de pe teritoriul țării.

Teroarea la care au fost supuşi liderii, membrii şi simpatizanții P.N.Ț., ia amploare după desființarea partidului, după aşa-numitul moment "Tămădău" (iulie 1947). Arestări, persecuții, domicilii forțate sunt doar câteva din pedepsele aplicate de aparatul represiv unor oameni vinovați că îşi exercită drepturile legale, fireşti. Pentru sătmăreni închisorile de la Satu Mare, Oradea sau alte temnițe, mutații forțate (ex. Titu Demian domiciliu forțat la Cluj) şi confiscarea averilor, excluderea din servicii, şcoli, nu sunt vise sau închipuiri ci crude realități pe care azi ne chinuim să le uităm.

În încheierea acestui scurt istoric nu putem afirma decât că P.N.Ț. a fost un partid a cărei existență nu poate fi uitată, pentru că de numele său se leagă multe evenimente, bune sau mai puțin bune; el este parte din istoria României. Prin liderii săi, doctrina sa şi modul în care şi-a desfăşurat politica, P.N.Ț. şi-a câştigat un loc de necontestat în viața

---

[68] "Sătmarul ", nr.108/1946.
[69] Ioan Scurtu - *Istoria...*, p. 448.
[70] *Ibidem*
[71] Dumitru Păcuraru - *Arhiva personală.*

politică a României, motiv pentru care azi trebuie respectat şi tratat aşa cum a fost, cu laude şi cu critici, dar nu cu minciuni.

Noi credem că organizaţia P.N.Ţ. a judeţului Satu Mare a respectat numele şi locul acestui partid, fiind principala forţă politică a judeţului, cu lideri de o certă valoare.

Aspects concerning the history of the National Peasant Party. Satu Mare Organization

(Summary)

The National Peasant Party was founded on October 1926, after the fusion of the National Party with the Peasant Party. 1927 marked the first Congress of the PNT Satu Mare. Mihai Popovici was appointed the president of the organization. He had this position till 1936, being followed by dr. Titu Demian, until 1947 when the Party was dissolved.

PNT Satu Mare respected the name and the place that this party deserved, being the main political force of the county, having as its leaders people of a high ethical and preofessional value.

Istoria comunității evreiești din comuna Vama -Oaș, de la venirea lor pe aceste meleaguri până la emigrarea acestora în Izrael

Gheorghe Haiduc

Se presupune că, comunitățile evreiești din nordul țării și mai ales din zona Sighetului, a Maramureșului și a Oașului îndeosebi și a Sătmarului, provin din întinsul Imperiu al Khazarilor , sec.VII-X dintre nordul Mării Caspice, Mării Negre, Don și Volga. Parte din aceștia i-au însoțit pe Unguri sec.IX în Panonia și în lupta pentru cucerirea Transilvaniei. Fiind foarte prospere din punct de vedere al natalității,comunitățile evreiești au sporit foarte mult și mai ales în sec.XIV, când Ștefan Batory le-a dat evreilor dreptul de a avea propriul parlament și jurisdicție proprie. Astfel că, atât în Ungaria cât și în Transilvania, au găsit în aceste teritorii condiții favorabile de așezare, atât în mediul urban cât și în mediul rural. Populația băștinasă era tolerantă cu ei și prin atitudinea lor de "Bine ați venit" se încadrează ușor în marile comunități orășenești și cele sătești autohtone, care le asigurau drepturi egale în rândul populației în interiorul cărora s-au stabilit.

În zona Oașului khazarii evrei au venit în mod spontan într-o perioadă de secole, în mici grupulețe. La început au intrat în cea mai nordică zonă a țării, Bucovina, Maramureșul, Oașul și apoi s-au extins înspre sud-est.

O mare comunitate de evrei s-a format la Sighet, găsind bune condiții pentru negustorie(comerț) și în unele cazuri chiar și pentru contrabandă. La Baia Mare, Băița și Baia Sprie s-au format mari comunități datorită minelor de aur și cupru, unde negustorii și mai târziu comercianții își aveau rolul lor de a manevra nu numai mărfuri de negoț și larg consum pentru populație, dar în zonă se folosea și multă valută în aur, chiar dacă manevrarea ei se făcea în mod clandestin de către cei care o dețineau. Toate aceste condiții au făcut și mai posibile mari mișcări de populație evreiască și mai ales spre zona noastră, cam pe la anul 1496, când în Polonia au fost privați de dreptul de stăpânire a pământului în posesia căruia erau de secole. așa că, și aceștia ajunși în zonă, au fost nevoiți să se ocupe de negoț, îndeletniciri necesare traiului. De atunci, și de la aceștia au luat ființă"Târgușoarele evreiești" ca formă de autonomie, grupându-se în mici ghetouri, mai ales în centrele populate, denumite în termeni populari"maghernițe evreiești"[1]. Maghernițele erau împrejmuite cu ziduri anume, sau prin natura așezării construcțiilor în formă de "U", formând în felul acesta zona închise cu o populație majoritar evreiască. Dintre acestea putem aminti în partea de nord a țării orașele: Vișeu, Sighet, Baia-Mare, Satu -Mare, Seini.

În mediul rural se grupau pe cât posibil în centrul fiecărei localități, exemplu în acest sens putem da Negreștiul și Vama. În comuna Vama pe strada Principală chiar în centrul comunei pe o distanță de 250 m, au locuit 18 familii de izraeliți, și toți aceștia în perioada interbelică se ocupau cu comerțul. O altă grupare asemănătoare ca mărime era la șosea în aproprierea gării și a fabricii de cherestea.

La Negrești, evreii în majoritatea lor ocupau tot două străzi din centrul comunei (actualmente orașul Negrești), strada Principală și strada pe care a existat Sinagoga, denumită și astăzi strada "Cozăreni", adică strada khazarilor denumire sinonimă dată evreilor.

Datorită unei vieți intense, și în mediul rural mulți evrei au preconizat să formeze și aici mici comunități eveiești. De aceea îi găsim organizați în comunități mai mari sau mai

---

[1] Informator Robotin Gheorghe 78 ani , str.Principală Vama.

mici în fiecare sat şi comună în marele Maramureş, în Ţara Oaşului şi în întreg Ardealul, precum şi în întreaga ţară, exceptând zonele cu populaţia majoritar săsească sau şvăbească.

Aşezarea evreilor în mediul rural a dat un nou impuls vieţii satelor şi putem spune că prin emigrarea lor, evreii erau obişnuiţi să străbată căi lungi pentru a-şi asigura negoţul, ocupaţie necesară cerută în cadrul aşezărilor din care ei făceau parte şi astfel uşor se acomodau situaţiei date.

Prin capacitatea lor de buni negustori şi mai târziu de buni comercianţi, au reuşit într-o perioadă scurtă de timp să prospere şi mulţi dintre ei să-şi asigure o poziţie socială bună. În Vama pe la sfârşitul sec.XIX şi începutul sec.XX, respectiv în perioada interbelică, erau doi moşieri de etnie evreiască, un număr de 19 familii se ocupau cu un comerţ mixt stabil. Trei familii se ocupau cu comercializarea vaselor de ceramică de Vama. Erau apoi trei societăţi care se ocupau cu activitatea forestieră, dintre care una de prelucrare a lemnului numită Gyeruk(Făbricuţă) al cărei director era Sirmai Arpad. De comercializarea lemnului se ocupa "Societatea de aur" şi " Societatea Tarsuleţ sau ŢEIK". Erau apoi mulţi meseriaşi cizmari, pantofari, croitori şi croitorese, tăbăcari, tâmplari, brutari şi mecanici. În total în Vama erau 19 persoane cu diferite meserii.[2]

Atât comercianţii cât şi meseriaşii prin atitudinea serviabilă de care au dat davadă, şi-au câştigat încrederea şi simpatia localnicilor. Ba mai mult ca să-şi câştige fiecare comerciant cât mai numeroasă clientelă, prin înţelegerea cu aceştia dădeau mărfuri, produse alimentare şi băuturi alcoolice în "credinţă"(pe credit), ceea ce făcea ca mulţi dintre ei să-şi apropie şi să-şi asigure cât mai multă clientelă. Ca drept dovadă a celor afirmate mai sus, prin anul 1952, cetăţeanul Petö Emeric în vârstă de 76 ani, locuind chiar în vecinătatea Casei de rugăciuni a comunităţii evreieşti, umblând prin acel imobil părăsit a găsit mai multe registre de credit ale unor foste familii de comercianţi, în care erau trecute zeci de nume de ţărani din Vama, care datorau cu sume mari de bani unora dintre aceştia, sume care nu au mai fost recuperate niciodată.

Registrele, considerăm noi că au fost duse în Casa de rugăciune pentru o mai bună siguranţă a lor. Aceasta s-a făcut atunci când asuprirea şi persecuţiile s-au accentuat mai mult. Considerând probabil că, acel program care începuse împotriva lor va trece şi se vor reîntoarce din ghetourile de adunare iar la casele lor şi-şi vor putea continua activitatea comercială încasând astfel sumele de la datornici. Dar nu a fost să fie aşa. Zilele pentru ei şi familiile lor erau deja numărate şi de acel iad de exterminare n-a scăpat aproape nimeni din cadrul etniei lor. Să revenim iar la acele favoruri pe care le acordau unii comercianţi clienţilor lor statornici. Pentru unii era o posibilitate de a-şi amâna datoria adunată în cont, până când va veni un timp mai bun şi vor putea vinde cereale sau vreun animal cu un preţ favorabil, după aceea vor putea să-şi plătească sumele datorate. Pentru alţii însă, era destul de periculos de a deveni debitor, deoarece între comerciant şi clientul cumpărător se făcea o învoială în scris sau verbală cu martori, stabilindu-se pentru neplata la timp un "zălog"(amanet) casă, pământ, animale, care în caz de neplată la termenul stabilit prin convenţie, bunurile puse "în joc" erau "zălogite" adică ridicate cu forţa în favoarea comericantului[3] . Se putea întâmpla însă ca şi comercianţii să dea faliment din cauza unor debitori insolvabili. Am putea da în acest sens mai multe exemple, dar să ne ocupăm doar de două cazuri întâmplate în comuna Vama. Când un comerciant de altă naţionalitate intra între comercianţii evrei cu o prăvălioară se solidarizau toţi şi-şi ieftineau mărfurile în aşa fel ca adversarul intrus între ei să-şi ieftinească şi el mărfurile la rândul său şi să vândă pe "credinţă" (pe credit), chiar şi la unele persoane greu solvabile. Aşa s-a întâmplat cu Vasile

[2] Informator Contra Ioan Ciuntu 78 ani str.Băilor Vama.
[3] ibidem ,Informator Robotin Gheorghe

Crișan din Vama. Acesta și-a deschis prăvălie mixtă lângă un comerciant evreu numit Șulă. Crișan, ca să concureze cu el își chema clienții de pe stradă ca să cumpere mărfuri de la el și tot ieftinea prețurile la mărfuri ba vindea chiar și pe credit spunând clienților că el este adevăratul Șulă pentru că el vinde mărfuri și mai ieftin decât vecinul lui. După un an de activitate comercială a dat faliment. Și din toată afacerea de comerciant, a rămas cu multe datorii și cu porecla de "Șulă" adică Văsălica lui Șulă. Nume pe care îl poartă și urmașii lui și care se va perpetua poate pentru multe generații[4].

Un alt exemplu este acela când, Bătrânul Dumitrean a cumpărat pe credit(credință) produse alimentare și băuturi alcoolice o perioadă mai îndelungată de timp, de la comerciantul Klepper Ștrulă, care locuia în actuala casă a lui Bindiu Emil. Construcția este așezată la colț de stradă, cu fața orientată spre strada Băilor. iar cu spatele spre str.Principală. Partea din față cu cele două camere erau ocupate de prăvălie (bold), iar camerele din spate erau locuință orientate cu geamurile spre str.Principală. Bătrânul Dumitreanu având mari datorii făcute în cont(pe credit), trebuie ca să-i cedeze lui Klepner două chiubele(0,88 ha) de pământ din locul numit Ciolocdâmb conform convenției cu acesta în contul datoriei făcute. Lucrurile s-au întâmplat astfel: Ștrulă în una din zilele, din luna iunie 1936, după terminarea muncii de comerț s-a retras în camera de zi, unde în fața mesei s-a așezat să se roage. Dumitreanu pe spinarea unui cal, pândind momentul pe geamul din spatele locuinței, l-a împușcat mortal cu arma de vânătoare Făptașul crimei n-a fost descoperit numai după moartea sa în anul 1944, când problema evreilor era pusă sub semnul întrebării, fiind prea târziu pentru a se lua măsuri împotriva familiei acestuia[5].Se spune în comună că Dumitreanu, regretând fapta sa, când era pe patul de moarte și-a luat singur canon(pedeapsă), ca să i se pună la cap în loc de perină, un sac cu pietre pentru ispășirea acelui mare păcat de crimă, astfel tragicul eveniment a rămas în istoria comunei ca o faptă josnica acelor timpuri.

O altă acțiune folosită de evreii din Vama era aceea de a da bani pe "ujură", ceea ce ar însemna sinonim "pe jurământ" cu dobândă, dar mai explicit cuvântul înseamnă bani dați cu camătă, care se făcea tot prin convenție scrisă sau verbală. Învoielile se făceau în secret deoarece dintotdeauna era combătută prin lege această formă de împrumut. Deși convenția se făcea prin "juruire" totuși în multe cazuri banii erau bani pierduți, sau cu multe eforturi recuperați prin forță. Ajungându-se la recuperarea banilor prin confiscarea unor obiecte puse zălog[6], ceea ce reprezintă echivalentul banilor dați plus ujura (dobândă) stabilită după ei. Atât comerțul pe credit, cât și banii dați cu camătă era o problemă asemănătoare cu un "loz în plic". Niciodată nu se știe pe cine ai în față și acei debitori neplătitori în termeni populari se numeau "răi platnici"[7] și vestea despre ei străbătea repede satul și vorba ceea "Cine s-a fript o dată cu o ciorbă, suflă și în iaurt."

Așa înțelegeau unii din cadrul populației sătești comerțul "să păcălești sau să fi păcălit". Totuși ură sau dușmănie împotriva comercianților evrei n-a existat. Deoarece, eveii știau să vorbească frumos cu clienții și aceștia la rândul lor trăiau cu crezul că "evreii pentru comerț sunt născuți"[8].

Vom devia puțin de la descrierea istorică și etnografică a comunității evreiești din Vama făcând legătura și cu alte comunități din zonă.

Așadar evreii khazari și-au sporit numărul în zonă datorită în primul rând unor legi îngăduitoare față de ei, dar și al climatului pacifist întâlnit aici, mai ales în mediul rural și

[4] Informator Crăciun Ioan Nonu n.1907-1996 Vama.
[5] Informator Rakoș Elisabeta Douloaie 72 ani str.Principală nr.73 Vama
[6] Zălog, înseamnă a da garanție unei datorii de a putea fi recuperată.
[7] Răi platnici, înseamnă răi plătitori
[8] Informator Contra Ioan Ciuntu ibidem

îndeosebi în satele cu populaţie majoritar românească, cum este cea din Oaş, unde în fiecare sat au existat comunităţi evreieşti bine organizate, ocupând mai ales zona de centru a fiecărei aşezări. Prin ocupaţia lor de buni negustori şi mai târziu de buni comercianţi, şi-au acumulat o situaţie economică bună, iar pe plan religios în fiecare aşezare şi-au construit Sinagogă sau Casă de rugăciune, frumos amenajate şi mai ales la oraşe erau adevărate monumente de cult. Dar şi casele de rugăciune de la sate erau frumos împodobite şi cu un inventar de cult bogat, ceea ce înfăţişa ponderea economică şi bunăstarea fiecărei comunităţi.[9]

Din punct de vedere al cultului reliogios, aveau rabini şi cateheţi plătiţi , care se ocupau de cultivarea cultului lor. Limba maternă şi-o însuşeau în familie, apoi şi-o întregeau cu cunoştinţa istorico-religioasă în şcoli anume pentru copii iudaici. Cei din zona Oaşului erau trimişi, fie la Seini, fie la Sighet, unde funcţionau asemenea şcoli pentru ei. Mai târziu (perioada interbelică), erau cuprinşi în mod obligatoriu în învăţământul de stat.[10]

În Vama, întreaga populaţie evreiască, pe lângă limba maternă mai cunoştea şi vorbea perfect limba română şi cea maghiară.

Deşi s-au ridicat din rândurile evreimii mulţi intelectuali, totuşi nu şi-au scris măcar sporadic propria lor istorie. Au lăsat ca istoria şi destinul lor să-şi depene firul mai mult prin viu grai, tradiţii şi obiceiuri pe care le respectau cu sfinţenie. Şi dacă cercetătorii mai tineri n-au prins timpurile când studiul şi cercetarea se puteau face chiar prin informatorii din rândurile lor, acum aceşti informatori lipsesc cu desăvârşire, putându-ne folosi doar de bătrânii satelor, care au locuit în vecinătatea fostelor familii de evrei. Noi în studiul pe care-l efectuăm ne folosim de acei bătrâni care au fost contemporani şi vecini cu familiile de evrei. Prezentul studiu l-am început în primii ani de cercetare după cel de-al doilea Război Mondial. Am constatat prin cercetările efectuate că, comunităţile evreişti au fost încadrate în mod armonios în rândul populaţiei româneşti autohtone, răspândindu-se cumva cu o densitate făcută ca prin înţelegere aproape egală numeric în fiecare sat din cadrul zonei Ţării Oaşului. Afirmaţia se dovedeşte şi prin studiul atent pe care îl menţionăm mai jos cu explicaţia că, înainte de a trece la descrierea comunităţii evreieşti din Vama am găsit de cuviinţă ca să-i stabilesc acesteia locul pe care-l ocupă în cadrul comunităţii din Oaş, cu care era asociată simbolic prin limbă, port, obiceiuri, activitate comercială, şi prin înrudiri. Folosindu-ne în acest scop de un valoros document autentic reuşim ca să stabilim numericeşte toate comunităţile din zona Oaşului, după documentul intitulat: Şematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice a Maramureşului pe anul 1932, Districtul Ţării oaşului Pag.67-73.

Deci, în mod cronologic vom enumera toate satele cu comunităţi evreieşti existente în perioada interbelică din Ţara Oaşului, precum şi oraşele cele mai apropiate zonei Oaş:

1.Batarci	Izraeliţi	204	(casă de rugăciune)
2.Tămăşeni	-//-	30	-//-
3.Bixad	-//-	97	(casă de rugăciune)
4.Boineşti	-//-	15	-//-
5.Călineşti	-//-	183	(casă de rugăciune)
6.Cămărzana	-//-	100	(casă de rugăciune)
7.Certeze	-//-	352	(casă de rugăciune)
8.Comlăuşa	-//-	118	(casă de rugăciune)

[9] Sarközi Francisc 88 ani str.Principală nr.700 Vama.

[10] Act nr.88/1942 dat de Direcţiunea Şcolii , către Inspectoratul Şcolar Satu -Mare(în limba maghiară).

9.Gherța Mare	-//-	51	-//-
10.Gherța Mică	-//-	56	(casă de rugăciune)
11.Lechința	-//-	36	-//-
12.Moişeni	-//-	25	-//-
13.Negreşti	-//-	457	(Sinagogă)
14.Prilog	-//-	10	-//-
15.Oraşu Nou	-//-	275	(Sinagogă)
16.Racşa	-//-	21	-//-
17.Tarna Mare	-//-	350	(casă de rugăciune)
18.Bocicău	-//-	7	-//-
19.Valea Seacă	-//-	63	(casă de rugăciuni)
20.Târşolți	-//-	127	(casă de rugăciuni)
21.Trip	-//-	12	(casă de rugăciuni)
22.Baia Bixad	-//-	126	(casă de rugăciuni)
23.Tur	-//-	11	-//-
24.Turț	-//-	336	-//-
25.Vama	-//-	208	(casă de rugăciuni)[11]

Dacă timpul ar fi stat pe loc în ceea ce priveşte sporul natural al natalității dintre anii 1932-1944 (12 ani) am putea spune că situația noastră este aproximativ reală. Însă din lipsă de documente statistice şi autentice mai apropiate de anul 1944, când s-a întâmplat progromul împotriva populației evreieşti de către coaliția nazisto-hortistă în cei patru ani de stăpânire vremelnică maghiară după odiosul Dictat de la Viena, trebuie să acceptăm cifrele în privința numărului populației evreieşti în mod relativ. Folosindu-ne de date şi documente luate din alte surse, de la Primărie, putem constata că sporul natural al natalității pe comuna Vama în acea perioadă de timp(1932-1944) a crescut cu 24, 3%[12]. Deci considerăm că şi populația de etnia evreiască din comuna Vama şi de aiurea a crescut cu acelaşi spor de natalitate.

Pentru a fi şi mai siguri în afirmațiile noastre, am investigat şi audiat mai mulți informatori din sat cu privire la populația de etnie evreiască din Vama, buni cunoscători ai acelei perioade printre care amintim pe Sarközi Francisc în vârstă de 88 ani, care în perioada 1918-1947 era morar şi care prin meseria pe care o practica, avea relații directe cu întreaga populație sătească. Şi deci, era bine informat despre toate problemele ce se petreceau în fiecare zi în comună.[13] O altă informație am primit-o de la Robotin Gheorghe de 78 ani din Vama de meserie olar, care la fel era bun cunoscător al tuturor problemelor contemporane ale acelei perioade. Fiecare dintre aceştia au declarat că atunci când au fost deportați evreii, în anul 1944, comunitatea lor număra aproximativ 300 de suflete.[14]

Se mai poate dovedi şi prin alte exemple concrete luate din documentele şcolare din acea perioadă , deşi puține, pe care le vom trata la timpul potrivit.

După cum am arătat în primul capitol, evreii au pătruns în zona noastră din nord şi din nord-vest şi s-au aşezat în satele maramureşene şi în Țara Oaşului. Deplasarea a fost făcută în mod treptat şi într-o perioadă îndelungată de timp. Tot din documentul "Şematismul Eparhiei Greco-Catolice" din anul 1932 găsim următoarele date: în 14 sate

[11] "Şematismul" Eparhiei greco-catolice de Maramureş 1932.

[12] Act nr.85/1940 emanat de către Direcțiunea şcolii Vama către Inspectoratul Şcolar Satu-Mare(în limba română).

[13] Informator Sarközi Francisc ibicem

[14] Informatori Robotin Gheorghe şi Sarközi Francisz ibidem.

din Maramureş Sighet era o populaţie izraelită de 4640 suflete şi erau cuprinşi pe linie religioasă în 12 "case de rugăciune" şi 2 "Sinagogi" de cult.

În Districtul Sighet în 25 de sate româneşti, în acelaşi an au existat 4767 suflete de etnie evreiască , care erau cuprinşi pe linia religioasă în 19 Parohii şi o Sinagogă.

În mediul urban în cele trei oraşe apropiate Ţării Oaşului, putem aminti că în oraşul Sighet, era o populaţie de etnie evreiască de 10.634 locuitori, care aveau 5 Sinagogi şi 3 case de rugăciune. În oraşul Baia Mare erau 2310 izraeliţi, aveau două Sinagogi şi trei Case de rugăciune.

Cea mai numeroasă populaţie de etnie evreiască era în municipiul Satu Mare de 17.848 suflete, având cinci Sinagogi şi zece Case de rugăciune.[15]

Deoarece comuna Negreşti în anul 1967 a devenit oraş considerăm că ar fi bine să-i amintim pe izraeliţii din această comunitate pe baza unui document dat de Pretura Oaşului, pe care-l redăm mai jos. Faţă de cifra aratată în Şemetismul din anul 1932 populaţia izraelită s-a înmuţit foarte mult, aşa cum ne arată şi următorul document:

COPIE

Nr.1009/1935 *Plasa Oaş com.Negreşti*

GRAFICUL

populaţiei comunei Negreşti pe naţionalităţi a anului 1935 luna ianuarie

Români	*3504=76,40%*
Evrei	*605=13,20%*
Unguri	*394=8%*
Slovaci	*84=1%*
Total	*4586=100%*

Deci faţă de anul 1932 când erau înregistraţi 457 de izraeliţi în Negreşti, în anul 1935 s-a ajuns la 605 suflete, ceea ce reprezintă numai în trei ani calendaristici un spor al natalităţii naturale de 32,44 % mai mulţi. Bazaţi pe aceste date putem afirma că în timp de 12 ani, în cadrul fiecărei comunităţi din Oaş a crescut natalitatea cu cel puţin 34,44 % mai mult.

Potrivit datelor referitoare la populaţia de etnie izraelită din Vama pe care am amintit-o şi în capitolul anterior, de 208 suflete la care putem adăuga cel puţin procentele stabilite, cu ajutorul celor două documente, de cel puţin 34,44 % mai mult şi pe baza informaţiilor primite, noi vom vorbi despre o populaţie evreiască în Vama la deportarea lor, de 300-330 persoane. Motivele le vom susţine prin documente. În acest scop am făcut cercetări în arhiva şcolară şi am găsit act nr.85/octombrie 1940, în care sunt menţionaţi elevii înscrişi la începutul anului şcolar, an în care au fost înscrişi 37 elevi de etnie izraelită dintre care băieţi 19, iar fete au fost 18.

Situaţia statistică şcolară nr.88 la început de an şcolar 1943-1944 erau înscrişi 52 de elevi repartizaţi pe clase după cum urmează:

cls.I 6	cls. a-IV-a 14	cls.a-VII-a 5
cls.aII-a 4	cls.a-V-a 5	cls.a-VIII-a 1

[15] "Şematismul" ibidem.

cls.a-III-a 8 cls. a-IV-a 9 TOTAL : 52 elevi

Pentru că suntem la capitolul elevi, prezentăm o situație a direcțiunii școlii din Vama, care se găsește în arhivele Primăriei, al cărui original s-a trimis Inspectoratului Școlar Județean Satu Mare (documentul a fost redactat în limba maghiară), cu numărul 86/1942.

nr.86/1942

Direcțiunea Școlii Primare de Stat Vama

Situație

cu privire la predarea orelor de religie din Șc.Primară de Stat Vama pe anul Școlar 1940-1941

Nr. crt.	*Cui au fost atribuite orele*	*Religia*	*Limba de predare*	*Cls. ia*	*Retribuț*	*Cine plătește orele de religie*
1.	*Kolos Vince lelki p.*	*reformat*	*maghiară*	*I - VI*	*120 pengö*	*Episcopia cu adresa nr. ... contribuie cu ... 62 pengö*
2.	*Dr. Coman Gh.*	*român*	*greco - catolic*	*I- VI*	*200 pengö*	*Parohia greco-catolică Vama*
3.	*Basch Emil*	*izraelit*	*maghiară*	*I - VI*	*240 pengö*	*Părinții elevului*

Din prezenta situație, putem afirma fără comentarii că și elevii izraeliți erau destul de mulți înscriși la orele de religie, din moment ce rabinul, pentru plata de catehet era retribuit cu cea mai mare sumă de bani. Din nefericire pentru copii care au fost cuprinși la școală în acea perioadă nu s-au găssit documente de înregistrare a lor (cataloage). După investigațiile făcute am găsit un tabel cu șase elevi de evrei care au primit vaccin contra pojarului: Schvartz Maria, născută în 1929 octombrie 3, din părinții Simon comerciant și Maria, Steinfeld Mauritiu n.12 X 1929 fiul lui Iosif pantofar; Schwarz Morați n. 27 ian. 1927 tatăl Beila comerciant; Perl Gizela n.12 nov.1929 tatăl, Perl Ruchel sactăr ; Kappel Endre și Marton (ikre-gemeni) n.8II. 1929 tatăl pantofar.[16]

Am constatat că toate documentele școlare, cataloage, situații statistice, etc. au fost distruse sau ridicate odată cu retragerea armatelor maghiare. Așa că, n-a rămas nici urmă despre acei copilași bălai inteligenți, și cu mai mult spirit inventiv. Ei de o jumătate de secol și mai bine fac parte din corurile îngerești care poate se roagă și pentru noi.

După unele investigații efectuate în rândul oamenilor vârstnici precum și pe baza unor documente scrise găsite în arhiva primăriei, am constatat că comunitatea de etnie evreiască numeric era destul de puternică, așa după cum am arătat mai sus. Puternică era și din punct de vedere economic. Majoritatea capilor de familie și nu numai, se bazau pe o activitate de comerț stabil-mixt și ambulant, individual sau un comerț prin asociere. Unele familii sărace făceau un comerț sporadic legat de anotimp, sau în cel mai bun caz făceau

[16] Tabel cu elevii evrei care au primit vaccin, din 12 octombrie 1943.

un comerț clandestin nedeclarat. Iar unii dintre aceştia din urmă se ocupau şi cu agricultura, găsindu-şi rostul prin munca câmpului de care vom aminti mai jos.

Având o bază funciară dezvoltată şi bine pusă la punct, mulți evrei au atins treapta socială de mici moşieri, iar cei cu pământ puțin arendau unele terenuri care le asigura cele necesare prin munca de agricultură.[17]

Alți izraeliți erau buni meseriaşi şi se bucurau de mare popularitate prin meserie în rândul colectivității săteşti. Cine din generația vârstnică nu-şi aminteşte despre Neufeld Bala cel mai bun croitor din sat, sau despre croitoresa pentru dame Pepi. Din rândul meseriaşilor tâmplari cel mai îndemânatic specialist în tâmplărie a fost Lazăr Azik şi mulți, mulți alții care practicau alte meserii.[18]

În capitolul I am arătat că în Vama erau trei asociați care se ocupau cu exploatări forestiere, dar şi cu prelucrarea şi debitarea lemnului, care în zona Oaşului era foarte necesară dar şi productivă . La Vama, era un caz fericit pentru patronii celor trei societăți descrise în capitolul I, deoarece din vechi timpuri (sec.XVIII-XX) la noi era o fabrică de cherestea care a funcționat în apropierea gării de azi. După ce s-au terminat exploatările forestiere a lemnului de esență stejar din lunca Talnei şi a Turului, depresiunile Darvaş, Valea Mariei, Valea Răcşii, Valea Birțului, fabrica a fost mutată în anul 1922 la Luna, unde a funcționat până în anul 1939, asigurând prelucrarea lemnului exploatat de la Dealul Mare (Nagyhegy), Cornetul Vămii, Cornetul Negreştiului, Salhedi, Seleşan, Coasta Căptii, Valea Puturoase, etc. Încheindu-se şi aici exploatările forestiere fabrica s-a scindat în două părți, din care una a fost mutată la Bixad, iar cealaltă în Câmpulung la Tisa[19].

La fabricile forestiere din zonă a lucrat şi populația evreiască dintre care unii ca patroni şi antreprenori iar alții ca muncitori.

Am făcut această descriere, pentru că, întreaga activitate forestieră din zonă şi mai ales din Vama era curpinsă în cadrul celor trei societăți menționate mai sus şi care tot de aici îşi recrutau şi forța de muncă. Printre patronii din perioada interbelică putem aminti pe:
1.Iacob Brendstein, născut în Buştina 1907, căsătorit în Vama;
2.Herman Brandstein npscut în 1904;
3.Zelman Leibi Brandstein născut în 1902. Toți trei din părinții Samuel Brandstein şi Hermina Leibi, locuitori în Vama la numărul 127. Deci ei formau cea mai mare societate forestieră.

Din fericire s-au reântors toți trei acasă la Vama din deportare (vezi act nr. 1158/15.VII.1945, act nr.1157/15.VII.1945, act nr.1156/15.VII.1945.

Aşa după cum se observă comuna Vama avea bune condiții economice şi sociale şi putem spune că toate activitățile ce reprezentau ocupațiile acestora fără deosebire de etnie, asigurau bune condiții de viață pentru fiecare familie, inclusiv cele de izraeliții, care posedau o situație economică şi de capital bună.

Un singur lucru nu înțelegem? de ce n-au rămas despre evrei documente scrise atunci la deportare? Câți erau numeric în fiecare comunitate şi ce bunuri posedau?

În ceea ce priveşte Vama, din întâmplare am găsit un tabel cu 28 capi de familie în care sunt menționate clădirile şi suprafețele funciare din intravilan pe care le posedau la deportare. Dar nici acestea nu exprimau adevărul, deoarece nu s-a făcut un inventar al animalelor, uneltelor gospodăreşti şi ale altor bunuri din interiorul locuințelor, mărfurile din prăvăliile comercianților şi apoi peste toate acestea , multe familii nici nu sunt cuprinse pe

[17] Informator Rakoş Karol 1880-1962.
[18] Informator Pintea Mihai Moreanu n.1890-1974, str.Principală.
[19] Informator Rakoş Paraschiva Gherzănoaie 72 ani str.Principală la 731.

tabelul amintit, aşa că documentul găsit, îl vom întregi cu date culese de la informatorii pe care îi vom cuprinde la sfârşitul tabelului.

Legionarii aţâţau mai ales tinerimea împotriva iudaicilor făcând acte de terorism, asuprire şi chiar crime în rândurile acestora.[20]

Partidul lui Goga-Cuza nu se lăsa mai prejos, terorizând şi maltratând populaţia de etnie evreiască. Pe toate clădirile şi gardurile curţilor de la sate şi oraşe erau scrise lozinci cu conţinut şovin, printre care şi una care era considerată mai xenofobă "Când întinde Cuza mâna fug jizii în Palestina"[21]

La Vama erau douăsprezece cuiburi legionare conduse de Pintea Mihai Moreanu, iar preşedintele partidului cuzist era Crişan Vasile(Şulă) care a fost ales şi primar al comunei timp de două luni.

În Ardeal în cei patru ani de ocupaţia străină existau mai multe partide reacţionare, dar cel mai crud şi mai şovin era partidul "Rondioşilor" a cărui politică era îndreptată făţiş împotriva românilor şi a evreilor.[22]

Cu câteva săpătmâni înainte de deportarea evreilor, aceştia erau obligaţi să poarte un semn distinct "Steaua lui Moise", simbolul cultului evreiesc, care era confecţionat dintr-un carton tare îmbrăcat în pânză galbenă. Steaua trebuie să aibă dimensiuni de 8-10 cm, şi era atârnată pe pieptul fiecărei persoane de etnie izraelită. La câtă umilinţă au fost supuşi. Dacă unii evrei vărstnici purtau barbă şi perciuni, în plină stradă erau bătuţi şi le erau smulse barba şi perciunii de către unii şovini înfocaţi. Nu erau scutiţi de bătăi şi teroare nici elevii de şcoală, chiar şi elevii de alte etnii. Elevii de naţionalitate maghiară erau îndemnaţi în multe cazuri chiar de către educatorii lor la fapte criminale şi de terorizare a elevilor consideraţi străini de neamul lor maghiar.[23]

Rând pe rând, teroarea împotriva evreilor s-a înteţit şi aşa după cum ştim, a culminat cu adunarea lor în "Ghetouri" care era o acţiune penibilă de teroare, nu numai pentru ei, dar şi pentru populaţia sătească românească. Vâlva adunării evreilor a stârnit în rândul populaţiei de bună credinţă o mare durere şi neîncredere în viitor.

La Vama, evreii cu mic cu mare, au fost adunaţi în mai puţin de o oră într-o zi de marţi 23 mai 1944 orele cinci dimineaţa şi au fost împărţiţi în două"Ghetouri". Evreii de pe strada Principală, str. Băilor şi a Olarilor au fost în cartierul în casa de rugăciune a acestora. Evreii care locuiau la şosea şi pe str. Valea Măriei au fost adunaţi în sala de clasă de la Şcola de jos, proprietatea Bisericii greco-catolice, care avea o suprafaţă de 11 m X 12 m = 132 mp. Confesiunea Reformată maghiară a refuzat ca să fie adunaţi în şcoala lor pe considerentul ca să nu o murdărească "Puturoşii evrei" aşa cum se exprimau si despre români "büdes olah" (români puturoşi). Considerăm necesară această menţiune deoarece prin investigaţiile făcute în puţinele documente şcolare pe care le-am găsit, copiii de români erau numiţi "olah", adică valahi care cuvânt era considerat de maghiari nume înjositor pentru naţiunea română din Transilvania.[24]

La dizlocarea evreilor s-a stârnit un mare zgomot în comună provocat de zbierătele şi groaza etnicilor evrei, care au fost percepute imediat de către vecinii lor. Buimăciţi şi în panică multe familii de evrei nu ştiau ce se întâmplă cu ei. După scurgerea unei perioade de timp, aceştia au fost duşi în locurile amintite mai sus, iar în stradă a apărut mulţime de populaţie sătească, îndeosebi români, tineri, bătrâni, copii care-şi compătimau vecinii şi prietenii lor stârnindu-se după spusele bătrânilor, o adevărată zi de doliu pentru comună, şi

[20] Informator Pintea Mihai Moreanu ibidem.
[21] Informator Crăciun Ioan ibidem
[22] Informator Saközi Dora 78 ani str.Principală nr.700
[23] Informator Robotin Gheorghe ibidem.
[24] Informator Rus Gheorghe Câmpan de 73 ani str. Valea Măriei.

aşa cum este o zicală:"Fiecare sat îşi plânge tragediile şi morţii săi". Aşa s-a întâmplat şi în Vama.[25]

Acţiunea de adunare a evreilor care era mai mult o arestare a fost dirijată şi condusă de către primarul Varadi Laioş un om crud şi fără milă, Kanc Karaly viceprimar, Sarközi Gheiza organul politic, din acea vreme, Pal Augustin Levente octatou (comandant), Frond Emanuela[26].

Au mai participat comandantul "Zászlauşi" (din unitatea militară Seini), care conducea activitatea "Levente" pe comună cu numele de Kapas Alexandru. La acţiune au mai participat şi o trupă de jandarmi cu pene, bine înarmaţi.

Aşa deci, evreii trăiau coşmarul unui stres psihic şi fizic mai accentuat încă de pe data de 5 mai, după apariţia Decretului 1610/1944, care prevedea acea oribilă măsură considerată o pedeapsă de a purta pe piept steaua de culoare galbenă şi în mod obligatoriu anexată pe piept, pe o îmbrăcăminte de culoare neagră ca să poată fi observată de la distanţă şi semnalată persoana care o purta că este evreu. Tot acel Decret prevedea şi interzicerea părăsirii domiciliului până la noi ordine, precum şi deportarea lor. Această măsură i-a pus mult pe gânduri, culminând brusc cu acea înfricoşătoare dimineaţă de 23 mai marcând punctul culminant, când au fost adunaţi în cele două "Ghetouri". Multe dintre familii au fost luate prin surprindere şi nepregătite pentru a întâmpina zilele ce au urmat. Probabil şi de buimăciţi (emoţionaţi) şi înfricoşaţi, unii părinţi nu şi-au luat cu ei nici măcar mâncare pentru o zi, aşa că până la plecarea lor în convoi cu căruţele la ora unsprezece din zi, copiii au flămânzit şi cereau mâncare de la părinţii lor, neînţelegând ce se întâmplă cu ei. Alţii cereau părinţilor să-i ducă acasă. Zbierătele s-au înteţit, părinţii nu mai ştiau ce să le spună ca să-i liniştească. În această situaţie li s-a îngăduit la unele familii să iasă în curtea aşezărilor despre care am vorbit mai sus (ghetouri), ca în felul acesta să aline foamea copiilor prin vorbe... dar în acelaşi timp făceau semne persoanele adunate la poartă ca să le aducă mâncare. În acele momente grele, s-au găsit câteva femei române curajoase care deşi ştiau gravitatea pătrunderii lor la ei, totuşi unele dintre acestea au mers repede acasă şi au adus pâini întregi şi căni cu lapte şi mâncare pentru copii.

Dintre acele femei curajoase despre care îşi mai amintesc bătrânii satului putem aminti pe Pop Gustina a Sanţarului, Man Ana vecină cu casă de rugăciune a evreilor, Pintea Ana Moreanca, Cseh Iuliana a lui Cseh Mihai soţie, şi altele. Prin faptele curajoase ale acelor femei, cu toată împotrivirea gărzii care îi păzea, s-a dovedit solidarizarea cu aceştia în suferinţele de calvar începute pentru ei.[27]

Pe la orele zece, în faţa primăriei au început să se adune căruţele cu cei în care să fie îmbarcaţi şi transportaţi spre Satu Mare.

Un număr de şase evrei gospodari aflând că vor fi transportaţi cu căruţele la Satu Mare au cerut să fie transportaţi cu propriile lor căruţe, lucru care a fost acceptat de către organele primăriei şi comandantul de jardami. Astfel că la orele unsprezece din acea zi cu mult soare s-a făcut îmbarcarea în şase căruţe proprietatea personale a evreilor gospodari. Mai erau pregătite, făcându-se îmbarcarea încă-n şaptesprezece căruţe ale unor cetăţeni din comună, aceştia cerându-şi scuze prietenilor lor evrei că ei nu sunt vinovaţi de ceea ce se întâmplă...

Au fost rânduiţi pe familii, astfel că în fiecare căruţă erau în medie 10-15 persoane, împreună cu bagajele lor care la multe familii au fost mai mult lenjerii de corp şi cuverturi

[25] Informator Pop Gustina 1913-1989.
[26] Informator Pal Augustin Piţiri 73 ani str.Olarilor
[27] Informator Pop Gustina ibidem.

de învelit peste noapte. Dar înainte de pornirea convoiului, nu se ştie cum şi cine au tăiat cu cuțitul pe sub burtă unul din caii lui Rakos Samuilă, consilier la primărie[28].

Se crede că acea înscenare a fost făcută chiar de către vreunul din păzitorii lor cu scopul de a sustrage atenția privitorilor staționați la poartă care aşteptau momentul pornirii lor la drum, şi plânsetele de despărțire să nu stârnească mare durere pentru săteni. Primarul Varadi Laioş i-a acuzat pe evrei cu voce tare că ei, evreii se fac vinovați de incindentul comis, şi să nu-i fie milă nimănui de ei că asta o merită... Populația prezentă însă, n-a fost impresionată negativ de incident, aşa cum se aşteptaseră cei din conducerea primăriei.

Pornind convoiul căruțaşilor mulți consăteni şi-au condus vecinii şi prietenii până la ieşirea din comună.[29]

Aşa după cum am arătat mai sus, deşi era zi de primăvară soarele strălucea parcă mai puternic decât în zilele anterioare. Copiii înghesuiți, ba şi din cauza căldurii se sufocau şi plângeau neînțelegând ce se întâmplă cu ei. De ce sunt duşi şi unde ? Aceeaşi întrebare şi-o puneau şi părinții lor. De ce aceasta? Unde ne duc, cu ce am greşit? Sigur că aceste întrebări şi răspunsuri le dădea numai "Noul Testament".

În toată comuna după plecarea lor, s-a lăsat o stare jalnică de doliu...la care nimeni nu putea ajuta cu nimica. Înțelegând că dacă era vorba de foc, puneau mână de mână toți locuitorii şi-l stingeau, dacă era vorba de inundații la fel, se întrajutorau pentru a scăpa toți din fața urgiei.[30] Dar din şuvoiul urgiei care era pregătit pentru ei, credința bunilor voitori de a-i scăpă era imposbilă.

În fine, convoiul de căruțe ajunsese la Satu Mare, unde au fost debarcați şi preluați de către unități de jandarmi şi militari.

Celor cărora le-au fost încredințați ca să-i ducă în Ghetou au procedat cu ei brutal precum se proceda cu animalele trimise la abator pentru sacrificare. Aceasta informație am primit-o chiar de la un martor ocular care i-a dus pe evrei cu căruța proprie şi i-a predat autorităților din Satu Mare. Acesta se chema Kontz Karol bătrânu.[31]

Cele 6 atelaje ale familiilor de evrei nu s-au mai reântors la Vama niciodată, cu excepția atelajului lui Lazăr Laioş care avea cei mai frumoşi cai din comună, pentru care şi-a lăsat în schimb proprii ca Koncz Karol despre care am vorbit mai sus. Dar nu i-a avut în proprietate mult timp, deoarece unul din fii lui Lazăr cu numele de Favi s-a reântors din lagărul de muncă şi şi-a recuperat caii pe care i-a folosit mai mulți ani la cărăuşie de lemne.[32]

Aşa după cum se poate constata din unele documente şi declarațiile unor martori oculari care afirmau că floarea tinerimii evreieşti de sex bărbătesc a fost chemată prin ordine de chemare la aşa-zisa concentrare şi încadrați în detaşamente de muncă încă de prin anul 1942, care nu au ştiut ce se întâmplă acasă cu familiile lor(1944). Dar ei trăiau cu speranța că războiul se va termina şi crunta asuprire împotriva lor se va termina şi atitudinea autorităților față de ei se va schimba odată şi odată. Deci, trăiau cu speranța, care până la urmă s-a realizat. Mulți dintre aceştia după terminarea războiului s-au reîntors acasă.

Ce s-a întâmplat însă cu familiile acestora dislocate de la domiciliul lor în mod forțat şi sub teroarea nazisto-hortistă au fost adunați în Ghetoul de la Satu Mare şi apoi la Auschwitz.

---

[28] Informator Sarközi Dora ibidem
[29] Informator Sarközi Francisc ibidem.
[30] Informator Pintea Ana n.1891-1986.
[31] Informator Pal Agustin ibidem
[32] Informator Sarközi Francisc ibidem

La Satu Mare sub mari presiuni evreii trebuiau să-şi declare obiectele de valoare pe care le deţineau asupra lor şi să fie predate autorităţilor. Mulţi pătrunşi de sinceritate, au căzut în această capcană, că , pasămite acestora li se vor face anumite favoruri.

Pe măsură ce veneau convoaie numeroase din provincie se făcea şi îmbarcarea lor în vagoane de marfă cu via Germania, care în multe cazuri erau luaţi de-a valma.

Îmbarcaţi în asemenea vagoane fără aer, hrană şi mai ales copiii şi tinerimea adolescentă n-au rezistat şi mulţi, foarte mulţi au decedat spre Auchwitz, lagărul morţii.

Pe baza unor declaraţii, care s-au transformat apoi în documente scrise, se spune că evreii din Vama au fost îmbarcaţi în vagoane pe data de 27.05.1944 şi au ajuns la crematoriu amintit mai sus pe data de 1 iunie. Declaraţiile au fost date de către unele persoane care au supravieţuit, despre care vom vorbi mai jos la timpul potrivit. Afirmaţiile sunt consemnate în dosarele depuse la Judecătoria Negreşti.

Dar până atunci să vedem rugăciunea unui evreu deportat, găsită în arhiva unui lagăr al morţii, pe care autorul francez André Duplex o reia din publicaţia Suddeutsche Zeitung şi o introduce pe prima pagină a cărţii sale "La Force du Pardon" (Puterea iertării) al cărei conţinut îl redăm mai jos tradusă în l.română. Vezi "Deşteptarea Credinţei" editată de Biserica română-unită Dej (nr.12(31) anul VII decembrie 1996) şi care este menţionată mai jos:

RUGĂCIUNE

"Pace la toţi oamenii de rea voinţă. Răzbunarea să înceteze. Orice apel la pedeapsă şi ispăşire. Crimele au depăşit orice măsură, orice înţelegere. Există prea mulţi morţi...

Astfel Doamne nu măsura suferinţele lor cu cântarul justiţiei Tale , şi nu lăsa aceste suferinţe numai în sarcina pentru că li s-ar cere o teribilă factură. Ele să fie plătite...

Totul să fie depus în faţa Ta Doamne, pentru istoria păcatelor, răscumpărarea pentru triumful justiţiei ca numai binele să fie socotit şi nu răul!

Şi când toate acestea se vor sfârşi, dă-ne Doamne să trăim, oameni printre oameni şi ca pacea să revină pe bietul nostru pământ, pace pentru oamenii de bună voinţă şi pentru ceilalţi"...

Câtă noblеţe este întruchipată în această rugăciune concepută şi scrisă în grele împrejurări percepute, că se găseşte la pragul sfârşitului vieţii sale.(Din rugăciune au fost luate numai câteva pasaje, căci ea este lungă şi nu se opreşte la Legea Talionului: ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte, ci la iertarea duşmanilor lor.

În continuare revenim la firul depănării desfăşurării evenimentelor după deportare. În ziua de 24 mai 1944 organele primăriei au făcut inventarul imobilelor rămase de evrei pe care le redăm în forma lor originală, dar nu înainte de a face precizarea că tot ceea ce s-a găsit în interiorul locuinţelor, a prăvăliilor sau în anexele gospodăreşti au fost furate încă-n acea noapte din imobilele acestora. Sigur că , este uşor de înţeles acest lucru. În comună pe lângă unele familii şovine mai erau peste douăzeci de salariaţi şi comunei aduşi din Anya orszag (Ungaria mamă) care în primul rând, ei au fost beneficiarii bunurilor evreişti.

COPIE : act nr.1/24 mai 1944

Nr. crt.	Nume şi prenume	Nr. casei	Încăperi din		Anexe gos.	Suprafața intravilanului	
			locuințe	prăvălie		grădină stânjeni	curte stânjeni
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Herskovics Lajos	5	5	1	2	360	50
2.	Iacobovics Ignaz	7	5	-	3	670	150
3.	Lazar Leopold	8	4	1	2	950	100
4.	Merkovics Bernart	9	3	-	2	500	100
5.	Neurfeld Ianö	14	4	1	1	700	35
6.	Berkó Abrahám	17	3	1	2	900	87
7.	Tambar Elek olar	38	4	1	-	1100	130
8.	Friedman Lipit	63	4	1	2	365	50
9.	Schvartz Simon	73	3	1	1	340	60
10.	v. Lóvi Hermina L.	127	4	1	3	130	35
11.	Berkö Ignat	130	3	-	1	107	58
12.	Kappel Marton	132	4	1	-	70	60
13.	Müler Samuel	135	4	1	1	128	50
14.	Samuel Iosif	135	4	1	2	1825	290
15.	Motzen Pappi	137	4	1	1	-	385
16.	Sckhartz Béla	139	4	1	1	995	95
17.	Casa parohială Szófer Gherzan	214	4	-	3	80	450
18.	v. Schvatz Sarmen	192	2	1	-	940	150
19.	Klepner Herman	201	3	1	2	105	90
20.	Lébi Iosif	228	3	1	4	650	245

21.	Klepner Zoltan	274	3	1	2	758	62
22.	Klepner Herman	395	3	1	2	165	70
23.	Berkou Bernat	420	3	-	1	130	55
24.	Klepner Izidor	442	4	1	4	1255	55
25.	Sckvarcy Herman	427	3	-	2	30	95
26.	Berkau Bernat	451	3	-	-	550	50
27.	Slaimovici Marton	143	3	1	3	330	50
28.	Strul Izidor	-	-	-	-	-	- chirie, a locuit în Vama la 24 mai 1944

NOTA: 19 familii aveau prăvălii şi autorizaţii pentru comerţ, dintre care trei se ocupau cu comerţ ambulant de ceramică, folosind ca mijloc de transport căruţa (se va arăta numele lor)

3 familii erau pantofari

3 familii erau croitori

1 familie se ocupa cu olăritul (olar)

2 familii erau agricultori, dar se ocupa şi cu comerţul clandestin.

Considerăm necesar ca pe baza unor date culese cu ajutorul informatorilor să întregim datele din "Situaţia" autentică redată mai sus pentru a cuprinde mai detailat, atât baza economică, cât şi locul pe care-l ocupau în cadrul comunei familiile de evrei. Dar şi ocupaţiile lor luat fiecare caz în parte, după cum urmează:

1.Herskovics Laioş, a locuit pe str. Sosea la nr.5 actuala casă a lui Laslau Vilmus. S-a ocupat cu agricultura, având bază funciară bună. Majoritatea terenurilor agricole erau cuprinse într-un mare trup denumit "Tagu lui Ştrulă" şi era situat pe hotarul satului Prilog. Avea şi prăvălie, se ocupau de comerţ mixt. Dintre membrii familiei deportate s-a reîntors Maria.

2. Iakobovics Ignat Valip, a locuit pe str. Sose la nr.7 în actuala casă a lui Nagy Ernö. A fost comerciant de lemne şi a deţinut mai multe atelaje cu cai . Avea şi mult pământ pe hotarul satului Racşa şi se numea "Tagu lui Valip (Conacul lui Valip)".

3.Lazăr Leopold, a locuit pr str.Sosea la nr.8 pe actuala gospodărie a lui Contra Petru(Petruca). S-a ocupat cu comerţul de lemne şi a avut atelaje cu cai. Familia lui se ocupa şi cu agricultura, având mari suprafeţe agricole.

4. Markovics Bernat(Berli) a locuit pe str. Şosea la nr.9, a fost comerciant de ceramică de Vama. A confecţionat şi obiecte mici în miniatură pentru copii. Achiziţiona ceramică de la mai mulţi olari din Vama îndeosebi de la Rakos Sigismund pe care o transporta cu atelajele lui proprii la târgurile şi pieţele din Satu Mare, Carei, Valea lui Mihai, Halmeu şi alte localităţi. Avea o familie numeroasă, dar nu s-a reîntors acasă nici unul din membrii familiei.

5. Neufeld Ianö la nr.14 de pe str. Şosea în actuala casă a lui Monica Pop, s-a ocupat cu comerțul mixt. Iosif, fiul lui era măcelar, iar Béla era croitor iar Rozalia casnică. Toți trei frații s-au reîntors din deportare. Tot în această familie mai erau copii mici de şcoală cu numele de Titu, Heini şi Ella care au murit la Auschwitz.

6. Berköz Abraham a locuit la Şosea la nr.17, casă care apoi a fost vândută la preotul Corodan. S-a ocupat cu comerțul mixt. Au avut mai mulți copii cu numele de Brkö Izidor Țuli care era comerciant de vase din ceramica de Vama, care le comercializa în târgurile din apropiere. Ceramica o mai comercializa la Mănăstirea Bixad, unde de mai multe ori pe an se făceau pelerinaje.[33]

Țuli cunoştea şi el meseria de olar, dar cele mai multe vase le achiziționa de la olarii care nu aveau atelaje de tranport sau autorizație de comercializare.

7. Tambar Elec, a locuit pe str. Foglaru Mare la nr.38, a fost comerciant de vase, dar cunoştea şi olăritul. Vasele le achiziționa de la olarii din Vama şi le transporta pe la târgurile din zonă. Avea o familie formată din 12 persoane. Sora lui cu numele de Sara avea prăvălie şi desfăşura un comerț mixt în fosta casă veche a văd. Man Mihai a lui Cati număr 38.

8 .Fridman Maier(Lipiț) a locuit pe str. Principală nr.63, actualmente este proprietatea lui Sarközi Francisc. A avut o familie numeroasă şi s-a ocupat cu comerțul mixt. Acasă nu s-a mai reîntors nici unul din membrii familiei.

9. Schvartz Simon a locuit pe str.Foglaru-Mare nr.73, la actuala casă a lui Pop Toader Santaru, care a fost refăcută. S-a ocupat cu comerțul mixt, dar în curte, într-un alt corp de clădire a avut şi măcelărie. La deportare a avut copii de toate vârstele. S-a reîntors acasă o fiică cu numele Maria.

10. Văd.Lövi Hermina a locuit pe str. Principală nr.127, această casă mai există şi astăzi iar în ea locuieşte văd.Rakos Paraschiva. La acelaşi nr. de casă a mai locuit şi familia Herman Brandstein.

Familia s-a ocupat cu comerțul mixt, iar o perioadă de timp a avut măcelărie. În familie au fost cinci frați: Feri, Marton, Laisş, Sandor şi Nați.

S-au reîntors din deportare Francisc care a fost mecanic la comunală, proprietatea lui Sarközi şi Levi. Familia a avut şi batoză de treierat cereale.[34]

11. Berkou Ignat, a locuit pe str. Mică la nr. casei 130 pe care mai târziu a cumpărat-o Contra Emanuilă.

Berkö a avut mai mulți copii dintre care Zoltan era cizmar, Neți, Vigenr şi Herşkou. S-a ocupat cu agricultura, a avut atelaje şi a arendat pământ. Herşkou s-a ocupat şi cu comerțul mic. Nu s-au reîntors din deportare nici unul din membrii familiei.

12. Kappel Marton Iosăluc, locuia pe str. Mică la nr.132, în actuala casă a lui Contra Minu. S-a ocupat cu comerțul mixt. A avut mai mulți copii printre care Henri(Herşu) care a învățat şi de rabin(şoctăr). Leibi fratele lui se ocupa cu comerțul mixt. Cele două surori Matel şi Ița erau casnice. Din rândul familiei s-a reîntors acasă numai Herşu, care în primi ani s-a ocupat cu agricultura şi apoi cu comerțul, iar apoi în ultimii ani înainte de plecarea în Israel a fost magazioner la colectiv, (CAP)Vama.

13. Müler Samuel poreclit şi Lipideu, a locuit pe str. Principală la nr.135 în actuala casă a lui Petö Vilmuş. S-a ocupat cu comerțul mixt. Au fost şase frați dintre care primul era medic uman. Nu s-a reîntors acasă nici unul dintre membrii familiei.

---

[33] Informator Crăciun Io an Nonu ibidem

[34] Informator Oros Iacob n.1919-1988.

14. Samuel Iosif Iosăluc, a locuit tot la nr. 135/A. S-a ocupat cu crâşmăritul, bătrânii spun că berea cea mai bună o găseau aicea. Casa şi crâşma erau pe locul actualului bufet a lui Pițu.

Samuel a avut mai mulți copii dintre care cei mai mari au fost: Sara, Pepi şi Herman. Tot în acea curte a mai locuit şi o doamnă cu numele de Pepi, fiind cunoscută ca o mare croitoreasă [35].

15. Motzen Pepi, a locuit pe str. Principală la nr. 137, într-o curte cu Man Ion Coti. S-a ocupat cu comerțul (obiecte de uz casnic). Pe lângă comerț s-a ocupat şi cu croitoria împreună cu sora sa necăsătorită la deportare.[35]

16. Schvartz Bela poreclit "Berli lui Pița". A locuit pe str. Principală la nr. 139, pe locul actualei case a lui Varadi Emeric. S-a ocupat cu comerțul de băuturi alcoolice. Deşi erau o familie numeroasă nu s-a reîntors acasă numai o fiică cu numele de Gizela, care a venit acasă bolnavă psihic. În anul 1969 a fost dusă la Sighet la spitalul de neurologie unde la puțin timp a decedat. Mai avea un frate cu numele Armin, geamăn cu ea, care nu s-a reîntors acasă.

17. Szofer Gherzan, rabin a locuit în casa parohială a comunității evreieşti de pe str. Principală nr. 214. A avut un singur băiat în vârstă de 8 ani cu numele de Herskovics.

18. Văd. Schvartz Şarmen, a locuit pe str. Băilor nr. 192. S-a ocupat cu comerțul mixt şi cu agricultura posedând mari suprafețe agricole pe care le dădea în arendă[36].

Deşi a fost o familie mare formată din mulți copii s-a reîntors acasă o singură fiică cu numele de Maria. Fratele ei mai mare şi copiii cei mai mici decât ea nu s-au reîntors acasă.

19. Klepner Herman a locuit pe str. Principală la nr. 201, actuala casă a lui Bindiu Emil. A avut cazane de fiert rachiu. S-a ocupat şi cu agricultura fiind considerat mic moşier. Avea prăvălie cu unelte agricole. A avut o familie numeroasă, acasă reîntorcându-se o fiică care s-a căsătorit la Halmeu.

20. Leibi Iosif şi Leibi Lazăr erau frați şi au locuit la str. Principală la nr. 228. S-au ocupat cu comerțul mixt. Deținеau şi pământ. Deşi, amândoi aveau familii, nu s-a reîntors acasă niciunul.

21. Klepner Zoltan, locuia pe str. Principală la nr. 274, pe mama lui o chema Sara, care era văduvă iar pe soția lui o chema Margareta.

A avut mai mulți copii, dintre care Iura, Favi, Maria, Samuel, Paul şi Tița. Se ocupau cu comerțul mixt, dar deținеau şi atelaje de tracțiune cu cai; terenurile agricole pe care le deținеau şi le lucrau singuri în cadrul familiei.

22. Klepner Herman Liliac, a locuit într-o curte cu Batari Sigismund la nr. 395. S-a ocupat cu comerțul mixt, fiind proprietar a mai multor terenuri agricole pe care le lucra cu familia sa care era destul de numeroasă. Printre copii se numără Herman, Maria şi Ella, dar niciunul nu s-a mai reîntors din deportare.

23. Herskau Hekou Bernat a lui Iți, a locuit pe str. Băilor nr. 420, în actuala casă a lui Tătar Ioan. Se ocupau cu comerțul de băuturi alcoolice. Acasă nu s-a mai reîntors niciunul, deşi aveau o familie mare.

24. Klepner Isidor, a locuit pe str. Mică la nr. 442 în actuala casă a lui Laslau Augustin. A avut mai mulți băieți, dintre care Laioş elev în cls. A III-a, Rozalia în cls. A V-a şi Sirena în cls. A VII-a. S-a reîntors acasă numai Alexandru. Familia s-a ocupat atât cu comerțul mixt cât şi cu agricultura având bune condiții pentru exersarea acestei îndeletniciri.

---

[35] Informator Rakoş Elisabeta Douloaie ibidem

[36] Informator Rakoş Elisabeta Gherzănoaie ibidem

25. Schwartz Herman, a locuit pe str. Şosea, spre Luna la nr. de casă 427. Pe aceeaşi ogradă se găseşte casa lui Dan. Deoarece era în apropierea fabricii de cherestea de la Luna s-a ocupat cu comerțul şi crâşmăritul, având bune condiții în vechiul han care rămăsese încă din perioada când Vama se lua la podul de peste Talna. Dintre băieții pe care i-a avut doi erau căsătoriți şi locuiau pe str. Valea Măriei.

26. Berkau Bernat, a locuit la şosea nr. 451 ocupându-se cu comerțul mixt, dar a avut şi măcelărie, pe care o exersa cu bune rezultate. A avut familie numeroasă, toți fiind adolescenți. Nu s-a reîntors niciunul.

27. Sisimovici Martan, str. Valea Măriei nr. 143, pe actuala grădină se găseşte casa văd. Pintea Dumitru. Se ocupau cu comerțul. Copii, neajungând la vârsta şcolară. Ei nu s-au reîntors acasă (actuala casă este a familiei Pop Marcel şi Florica, fiica văduvei).

28. Berkou Herman a locuit pe str. Principală în fosta casă a lui Venter Alexandru unde avea amenajată o brutărie. Era familie tânără şi aveau trei copii, neîntorcându-se din deportare.

29. Strul Izidor, a locuit la şosea în actuala casă a lui Cseh Iuliu. Avea familie şi lucra la fabrica de cherestea din Luna, apoi la Bixad. Nici acesta nu s-a mai reîntors.

30. Naum Zoltan a locuit în aceeaşi curte cu Klepner Beila în fosta casă de naşteri, lângă biserică. S-a ocupat cu comerțul, dar avea şi teren arabil pe care-l lucra cu familia. Nu s-a reîntors niciodată.

31. Berkou Azik Şulă a locuit în actuala locuință a familiei Balla Irma. Acesta era tâmplar de meserie iar soția avea prăvălie mixtă.

32. văd. Kappel Ghiloika a locuit într-o curte cu Pop Gustina de pe str. Principală, neîntorcându-se din deportare.

33. Leibi Paul şi Alexandru erau frați, necăsătoriți şi se ocupau cu comerțul. Ei locuiau pe str. Principală, pe locul actualei case a lui Varga Emeric.

34. Klepner Favi a locuit pe str. Principală, pe locul actualei case a lui Crişan Teodor. S-a ocupat cu agricultura dar şi cu comerțul de cereale.

35. Klain Ignat a venit din Bixad şi s-a căsătorit cu Schwartz Maria. După venirea lor din deportare au locuit în casa lui Emil.

36. văd. Farcaş Elisabeta (Etelca) a avut două fete Frida şi Serena câştigându-şi existența practicând meseria de croitorese. Au locuit în casă pe chirie, nu s-au mai întors.

37. Farcaş Frida a locuit în actuala casă a lui Pintea Mihai. S-a ocupat cu comerțul, nu s-a mai reîntors acasă.

38. văd. Klain Liza a avut un singur băiat cu numele Matei care se ocupa cu comerțul ambulant.

39. Sckvartz Ignat a locuit pe str. Fugăieni (Olarilor), pe actualul loc unde se găseşte casa lui Ioja Emeric. Se ocupa cu comerțul mixt. Nu s-a mai reîntors acasă.

40. Klepner Itac, soția Havi, au locuit în aceeaşi curte cu Herşkau Bernat, în actuala curte a lui Tătaru Ioan. Au avut mai mulți copii, dintre care cel mai mic în cls. I cu numele Buku[37].

41. Kappel Beila, a avut mai mulți copii, printre care Nați, căsătorit, soția Hani şi locuiau cu părinții Malvi, Zoli, Leibi, Ignat şi Ella, aceştia au locuit în fosta casă a lui Rakos Gherzan pe str. Principală. Beila a mai avut doi frați necăsătoriți cu numele de Leibi şi Sandor care se ocupau cu comerțul mixt.

42. Kleppner Iosif, numit şi Iosiful cel mic (Chiş Ioşca). A locuit în actuala casă a lui Banghi şi s-a ocupat cu comerțul. A avut mai mulți copii printre care Herşkou şi Lazăr erau elevi la şcoală.

[37] Informator Robotin Gheorghe

Aşa după cum se poate constata din "situaţia" întocmită de Primăria Vama cu privire la averea evreilor, întocmită la 24 mai 1944 în care sunt înregistrate şi luate în evidenţă la acea dată, care conţine multe lacune. Nu se ştie însă care a fost motivul că au fost omise 14 familii cu gospodăriile lor,din "situaţii". Cercetând mai multe documente am găsit capi de familie şi am stabilit precis domiciliul acestora, apoi prin audierile unor informatori răspândiţi pe mai multe străzi din comună, am reuşit să reconstituim unele gospodării şi numărul de familii ale comunităţii evreieşti din Vama (sat). Am descoperit că la deportare au fost 42 de familii care au fost răspândite în cadrul comunei pe diferite străzi, astfel:

Pe str. Şosea au locuit 14 familii de evrei; pe str. Principală au locuit 18 familii; pe str. Foglaru-Mare o familie; pe str. Mică 3 familii;pe str. Fugăieni o familie; pe str. Băilor 3 familii; pe str. Valea Măriei 2 familii.

În total sunt 42 gospodării răspândite pe 7 străzi, dintre care cele mai aglomerate şi cu familii de evrei mai numeroase au fost pe str. Şosea şi pe str. Principală. Pe str. Şosea cinci gospodării au rămas nemodificate până în zilele noastre. Pe str. Principală au mai rămas 7 gospodării evreieşti cu mici modificări. Pe str. Mică din cele 3 gospodării vechi evreieşti a rămas una singură. Pe str. Băilor au rămas 2 case au anexele nemodificate, iar pe str. Valea Măriei a rămas o casă în vechea ei formă, în total 16 case evreieşti au rămas nemodificate din forma lor iniţială.

Pe baza acestor date putem constata că locuinţele cu anexele lor gospodăreşti, ce aparţineau odinioară familiilor de etnie evreiască, au fost construite din materiale solide, având posibilitatea de a se păstra bine până în zilele noastre.

Primii evrei vămeni care s-au reîntors din lagărele de muncă au fost bărbaţii pe care îi vom aminti mai jos după un act original:

COPIE

Primăria comunei Vama Jud. Satu Mare
nr. 124/1944

Certifică

Primăria com. Vama din jud. Satu Mare, certifică în mod oficios că locuitorii de mai jos sunt locuitori evrei din comuna Vama şi că numiţii au executat diferite lucrări în companiile de muncă, sau detaşamente de lucru Ungare, că numiţii în intervale de timp specificate mai jos au executat, respectiv au fost concentraţi:

1.	*Klepner Iosif*	*de la*	*1943 mai 14*	*până la data de*	*1944 oct. 24*
2.	*Lövi Ignaţiu*	"	*1942 dec. 15*	"	*1944 nov. 8*
3.	*Neufeld Iosif*	"	*1942 nov 15*	"	*1944 dec. 8*
4.	*Leibi Marton*	"	*1943 ian. 15*	"	*1944 oct. 30*
5.	*Kappel Zoltan*	"	*1942 oct. 1*	"	*1944 oct. 18*
6.	*Berkau Izidor*	"	*1943 oct. 1*	"	*1944 oct. 18*
7.	*Kappel Ignaţiu*	"	*1944 ian. 4*	"	*1944 dec.20*
8.	*Kleppner Henrik*	"	*1943 apr. 30*	"	*1944 dec. 9*
9.	*Neufel Beila*	"	*1944 apr. 30*	"	

Drept pentru care am eliberat prezentul certificat pentru ca numiţii să-şi poată ridica ajutorul bănesc ce le compete fiecăruia de la Uniunea Evreilor.

Dat în comuna Vama la 2 ianuarie 1945.

Primar *Notar*

Petru Man *Dumitru Pop*

Şi deci, să lăsăm în monografia noastră să vorbească documentele în continuare. Pe baza unor documente putem stabili că s-au mai reîntors acasă din lagărele (detaşamentele) de muncă şi alte persoane după cum urmează:

CERTIFICAT DE IDENTITATE

Act Nr. 1158/12.VII.1945 dat de Primăria Vama
Vama domiciliul definitiv 127.

1. *Iacob Brandstein n. în Buştina, în anul 1907 din părinții Samuel Brandstein şi Hermina Léibi, căsătorit, comerciant de lemne, locuitor în com. Vama la nr. 127.*
2. *Domiciliul definitiv la Vama la nr. 127.*
   Hermen Brandstein născut în anul 1904 în Buştina din părinții Samuel Brandstein şi Hermina Léibi din Vama. Necăsătorit, comerciant de lemne.
3. *Domiciliul definitiv la Vama la nr. 127.*
   Zelman Léibi Brandstein n. la Buştina în anul 1902, căsătorit, din părinții Samuel Brandstein şi Hermina Léibi.

Toți trei după revenirea în comună şi-au reluat activitatea în cadrul muncilor forestiere.

Primăria com. Vama *Jud. Satu Mare*
Nr. 110/1946

CERTIFICAT

Primăria comunei Vama din jud. Satu Mare, certifică în mod oficios că d-nul Izrael Herman, locuitor în comuna Vama, de profesiune comerciant, are locul apt pentru comerț în comuna Vama nr. 201.

Se certifică mai departe că în acel loc şi până la data de azi tot comerț s-a exercitat.

Dat în Vama la 11 ianuarie 1946.

Primar *Notar*
Contra Ioan *D. Pop*

X
X *X*

CERERE

D-nul Notar *Valea lui Mihai 29.IV.1946*

Subsemnatul Hoffman Beila născut în comuna Vama la 29 iunie 1916, fiul lui Léibi şi al lui Bercou Paula (Pepi) vă rog să binevoiți a-mi elibera un certificat de naştere de care am nevoie la scoaterea unui brevet de comerț.

Cu onoare vă rog să mi-l trimiteți cu poşta recomandat şi două certificate de naştere.

Cu stimă Hoffman Beila
Valea lui Mihai

Notă: certificatele s-au trimis cu nr. 713/7 mai 1946. Semnează D. Pop.

X
X X

Notariatul cercual Vama *Primăria com. Vama*
Taxa de timbru s-a încasat în numerar cu chit. nr... 1945 lei 160.

X
X X

Certificat de moralitate

Primăria comunai Vama din jud. Satu Mare certifică în mod oficios că d-na Berkovitz Rozalia din comuna Vama ... are purtarea morală bună şi că până la data de azi nu a fost pedepsită penal ... Numita se bucură de bună reputaţie în comună din punct de vedere politic şi moral.
Dat la 8 iulie 1945
Primar *Notar*
Contra Ioan *Dumitru Pop*

Kappel Malvina este trecută pe tabelul săracilor de a primi făină de porumb.
Luna martie 1947.

X
X X

Primăria comunei Vama *jud. Satu Mare*
Nr. 108/1946

CERTIFICAT

Primăria comunei Vama jud. Satu Mare certifică în mod oficios că dra. Lazăr Maria locuitoare în comuna Vama la nr. 8, născută la data de 20.VIII. 1924 în com. Vama din părinţii Leopold şi Kleppner Parasca de profesiune casnică. În comună nu are nici un fel de avere, în afară de 1/3 parte dintr-o casă de locuit ... şi că numita a fost deportată de către autorităţile ungare în Germania de unde s-a înapoiat cu mâna stângă lipsă.
Drept pentru care s-a eliberat prezentul certificat spre cele legale.
Dat în comuna Vama la 4 februarie 1946.

Primar *Notar*
Contra Ioan *Pop Dumitru*

X
X X

Primăria comunei Vama *jud. Satu Mare*
nr. 1242/1945
Taxa de timbru s-a încasat în numerar cu chitanţa nr. 141/1945.

CERTIFICAT DE NAȚIONALITATE

Se certifică de noi primăria com. Vama din Jud. Satu Mare în mod oficios că dra. Klepner Ella locuitoare în comuna Vama (de profesiune casnică), născută la data de 21 august 1923 din părinții Herman şi Rekhi Rozalia, are naționalitatea română fiind înscrisă în registrul de naționalitate română a com. Vama nr. 238 întocmit în conformitate cu dispozițiunile articolului 53 şi următoarele din regulamentul Legii pentru dobândirea şi pierderea naționalității române.

Dat în comuna Vama la 10 iulie 1945.

Primar *Notar*
Contra Ioan *Pop Dumitru*

X
X X

Primăria comunei Vama
nr.1073/1945

CERTIFICAT COMUNAL

Primăria comunei Vama din Jud. Satu Mare certifică în mod oficios că d-nul Klepner Zoltan, locuitor din comuna Vama până la data de 30 august 1940 a posedat autorizație pentru desfacerea fabricatelor C.A.M.

Autorizația în timpul cât numitul a fost deportat în Germania s-a pierdut.

Dat în comuna Vama la 9 iulie 1945.

Primar *Notar*
Contra Ioan *Pop Dumitru*

X
X X

Notariatul Vama

Tabel
asupra comercianților pe grupe din notariatul Vama

Luăm din tabel numai pozițiile comercianților de etnie izraelită: 3. Klepner Herman, autoritățile pentru comerț mixt pe anul 1945, nr. 10/1945

12. *Kappel Zoltan nr. 134, aut. nr. 4/1945 pentru comerț, membrii de familie pentru aprovizionare 4.*

17. Berko Izidor, comerț mixt autorizație nr. 7/1945. Membrii de familie pentru aprovizionare 2.

Dat în comuna Vama la 15 iulie 1945.

Primăria Vama *Notar D. Pop*

Primăria Vama *Jud. Satu Mare*

Lista membrilor comisiei interimare propuşi pentru numire

Din totalul membrilor propuşi în nr. de 18, doi sunt din comunitatea evreiască :

1. Klepner Alexandru, comerciant de 29 ani
2. Klepner Iosif, agricultor. Ambii au reprezentat comunitatea evreiască din Vama.

Din actele înregistrate mai sus rezultă că în comuna Vama, în afară de evreii menționați în "certificatul" întocmit de către primărie la data de 2.I.1945 cu număr de înregistrare 24/1944, s-au mai reîntors din deportare un număr de 7 bărbați şi 4 persoane de sex feminin.

După reîntoarcerea acestora acasă, care înainte de deportare făceau parte din diferite familii cu stare materială bună şi cu un rost în viața satului, şi-au reluat activitatea cu multe rețineri.

La reîntoarcere, gospodăriile lor cu toate bunurile agonisite în decursul a mai multor generații, au fost prădate în întregime. Aşa cum spune o zicală românească "au găsit numai cei patru pereți ai casei" şi altceva nimica. Tragedia familiilor lor, i-a făcut pe supraviețiutori să cadă într-o stare de frică, neîncredere şi o mare, mare, melancolie psihică. Aceştia stăteau retraşi, fără poftă de viață, gândindu-se fiecare la tragedia ce s-a abătut asupra familiilor lor, plângându-i ani şi ani pe cei dragi. Cu greu şi-au revenit din starea în care se găseau.

Unii, au început să-şi adune lucrurile lor găsite pe la diferiți cetățeni care şi le-au însuşit pe nedrept.

La Vama cele mai multe lucruri, şi cele mai valoroase obiecte au fost însuşite de către salariații comunei din acele timpuri, care majoritatea au fost aduşi pe meleagurile noastre şi apoi s-au retras odată cu armatele maghiare, ducând cu ei tot ce-au agonisit şi însuşit în cei patru ani de dominație.

Unele obiecte s-au găsit la omul de serviciu de la Primărie cu numele Pall Andrei şi fratele acestuia Pall Iuliu, care în parte au fost recuperate de la aceştia[38].

Tot autoritățile maghiare, au adus din rândul secuimii două familii: Toamaş secuiul, care avea şase copii, pe care i-au plasat în casa evreiască de la şosea, acesta înainte de a-i deporta pe evrei era folosită ca brutărie. Această familie după întoarcerea evreilor acasă au locuit tot acolo.

Un alt secui a fost Sabou Gheorghe, care a locuit tot în casa evreiască pe strada Valea Măriei, până la înstrăinarea acesteia de către unul din moştenitori. Casa a fost vândută apoi lui Pintea D[39].

Deoarece au fost multe probleme de rezolvat în cadrul comunității evreieşti, având în vedere că totalul de aproximativ 330 suflete s-au reîntors acasă numai 29 de persoane, ceea ce reprezintă doar 8,78% din totalul evreilor deportați. Astfel că au cerut sprijinul autorităților ca să-i ajute în problemele juridice de dobândire a dreptului de moştenitor cu privire la imobile ale căror proprietari nu s-au reîntors din deportare. În acest scop a apărut ordinul redat mai jos:

Prefectura Jud. Satu Mare
Pretura Plăşii Oaş nr. 421/10 aprilie 1946.
Tuturor Primăriilor din Plasa 1 - 7. La sediu.

Conform ordinului Oficiului Jud. Al bunurilor inamice Satu Mare nr. 800/1946 şi în conformitate cu ordinele telegrafice primite de la Comisariatul General al Guvernului pentru legătura cu Comisia aliată de control nr. 4743 din 12 martie 1946, 5161 din 22 martie 1946 şi 5985 din 1 aprilie 1946 ...

[38] Sesiyare scrisă adresată Primăriei de către Klapner Alexandru.
[39] Informator Pop Gustina ibidem.

Avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele ...

Bunurile cetăţenilor evrei deportaţi nu sunt considerate bunuri inamice şi inventarierea acestor bunuri de către C.A.S.B.I (Comisia Aliată de Supraveghere a Bunurilor Inamice) , are un caracter de conservare...

Bunurile mobile şi imobile ale evreilor reîntorşi, vor fi date în administrarea, respectiv în custodia acestora ...

În cazul când deportaţii au murit în lagăre şi au în ţară ascendenţi sau descendenţi, sau fraţi şi surori, aceste rude vor fi numite ca administratori sau custozi la bunurile deportaţilor morţi în lagăre.

S-a revenit la Comisia Aliată de Control ca aceste bunuri să fie deblocate ...

Inventarierea bunurilor evreieşti vor avea numai un caracter de protecţie şi conservare, după cum am arătat mai sus ...

Pretor *Secretar*
Dr. Oşan Gheorghe *Simion Erdöss*

Ocolul Agricol Negreşti
No. 310 din 14 iulie 1945

Către Primăria comunei Vama

Urmarea Ord. nr. 855 al Camerei de Agricultură. Veţi pune în vedere ca pentru administrarea bunurilor absenteiştilor evrei - în cazul când nu au nici un membru de familie prezent - se va face de stat, sau de comunitatea evreiască locală, pe baza unui martor de la Oficiul Judeţean al C.A. S. B. I. ce funcţionează la Prefectura Judeţului ...

Şeful Ocolului Agricol *Secretar*
Ing. agronom Bandiu N. *I. C. Chioreanu*

România
Jud. Satu Mare
Pretura Plăşii Oaş
No. 132/1946

Obiect: Activitatea Comitetului Democrat Evreiesc din 11 februarie 1946.

Tuturor Primăriilor din Plasă
La şedinţă.

Vă comunicăm în copie Ord. Prefecturii nr. 903/1946 pentru luare la cunoştinţă.

Pretor *Secretar*
Dr. Oşan Gheorghe *Simion Erdöss*

Copie:

Prefectura Jud. Satu Mare, Serviciul Administrativ nr. 903 din 6.II. 1946. Obiectiv: Activitatea Comitetului Evreiesc. D-lor Pretori, la sediu. Gruparea Democratică a Evreilor din S-M prin adresa nr. 293/1946, din 23 ianuarie 1946 ne aduce la cunoştinţă că Guvernul a recunoscut C.D.E. ca singurul care este menit să reprezinte evreimea faţă de autorităţile competente. Vă rugăm să luaţi măsuri ca în toate chestiunile interesând evreimea să se adreseze numai prin intermediul Comitetului Democrat Evreiesc.

Prefectura Judeţului Satu Mare ss dr. Palcău L.S.

Şeful Serviciului ss. dr. Nicolae Chişu.

X

X X

DELEGAŢIE

Subsemnatul Klepner Iosif locuitor în comuna Vama preşedintele organizaţiei politice a Uniunii Democratice Evreieşti din com. Vama prin prezenta declaraţie, declar că din partea acestei organizaţii politice propun să intre ca membru în Comisia Interimară a comunei Vama pe următorii membri activi ai partidului:

1. *Klepner Iosif*
2. *Klepner Alexandru*
3. *Schwartz Alexandru*

Drept pentru care am dat prezenta declaraţie spre cele legale.
Vama la 4 aprilie 1947.

În faţa noastră Notar ...

Aşa după cum se observă, din prezentele documente, evreii reîntorşi din detaşamentele de muncă, din deportare au început să-şi reintre în drepturi, în viaţa socială şi politică a comunei Vama.

REFACEREA FAMILIILOR EVREIEŞTI DUPĂ CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL, PE BAZA DATELOR SCOASE DIN MATRICOLELE DE STARE CIVILĂ DE LA PRIMĂRIA VAMA

Nr.	Numele şi prenumele părinţilor	Numele copiilor	Data naşterii			Total membrii de familie
			Anul	Luna	Ziua	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bercau Izidor	Edit	1946	VIII	9	4 persoane
	Bercau Cecilia	Atanasie	1947	XI	9	
2.	Stein Herman	Avram	1946	VIII	18	3
	Frida n. Bercau					
3.	Lövi Ignat	Marcu	1946	X	10	3
	Edit n. Neufeld					
4.	Schvartz Ignatiu	Tiberiu	1946	XI	4	4
	Ileana n. Grün	Margareta	1956	II	23	
5.	Stainfeld Iosif	Alexandru	1947	II	25	4
	Emilia n. Mauzeş	Rozalia	1950	X	20	
6.	Klepner Francisc	Helena	1947	III	1	4
	Rozalia n. Stein	Ioan	1949	III	8	
7.	Rotenstein Reghina	Mauriţiu	1947	III	19	3

		Iosif	1948	II	18	
8.	Meufeld Lövi	Estira	1947	VII	22	3
	Rozalia					
9.	Klein Bernat	Herman	1949	VI	17	5
	Maria n. Schvartz	Paul	1958	IV	17	
10.	Schvartz Elena	Ernestin	1952	V	2	2
11.	Leibi Herman	Nathan	1952	VIII	1	6
	Rozalia n. Rotens	Ilolanda	1950	XI	15	
		Adolf	1953	XII	12	
		Oşar	1955	V	10	
12.	Lövi Francisc	Maria	1951	IV	1	4
	şi Ileana	Moise	1953	II	12	
13.	Lövi Marciz		Iancu	S-au născut la Satu		4
	Rozalia		Estera	Mare		
14.	Neufeld Iosif		Iosif	"		4
	şi Emilia		Idiş			
15.	Klepner Alexandru		Nu au avut copii			2
	şi Margareta					
16.	Neufeld Beila		"			2
	nu a emigrat în Israel					
TOTAL	membrii / 16 familii					56 persoane

Toate familiile de mai sus au emigrat în Israel între anii 1956-1967.

Dintre cele 16 familii a rămas doar Neufeld Beila care a murit la Căminul de bătrâni din Satu Mare în anul 1986.

În matricolele de stare civilă existente la Primăria din Vama, dintre anii 1895-1958 s-au găsit înregistrate 409 persoane (născuți). Dintre aceştia 218 erau de sex bărbătesc, 191 de sex feminin.

La deportarea evreilor în anul 1944 după investigațiile făcute pe baza documentelor menționate mai sus am putut constata că din comuna Vama au fost deportate 330 persoane, repartizate pe grupe de vârstă după cum urmează :

Între 0 şi 7 ani 43, din care,de sex bărbătesc	20,	sex	femeiesc	23.
Elevi de vârstă şcol. 7 - 14 ani - 52	" 24,	"		28
Tineret adolescent 15-18 ani - 27	" 14	"		13
Născ. între 19-29 ani - 77	" 43	"		34
Născ. între 30-60 ani - 92	" 50	"		42
Născ. peste 60 ani - 39	" 16	"		23

Total populație evreiască 330, din care s-au reîntors acasă 30 de persoane care au fost încadrați în detaşamente de muncă în Germania.

Dintre bărbații reîntorşi acasă în anul 1947, după ce se restabiliseră unele legi cu privire la cetățenii de etnie evreiască, şi pentru a putea intra în posesia bunurilor care constituiau obiect de moştenire, au cerut prin instanță judecătorească constatarea morții prezumtive a celor dragi, decedați în lagărul Auschwitz prin exterminare.

Judecătoria Rurală Negreşti jud. Satu Mare.
Dosar No. 604/1947.
Carte de judecată civilă nr. 68/1947, Şedința Publică din 19 iunie 1947, instanța compusă din: Grigore Adamescu - judecător; Nicolae A. Radu - grefier.

Cererea înaintată de Lóvi Mauriţiu domiciliat în com. Vama prin petiţia înregistrată sub nr. 1173 din 4 aprilie 1947 cere cercetarea morţii prezumtive a dispăruţilor: Vais Estira, Lóvi Alexandru şi Iacobovics Etelca...

Pentru aceste motive în numele legii

HOTĂREŞTE

Admite cererea şi constată moartea prezumată a dispăruţilor Vais Estira, născută în com. Medieşu Aurit jud. Satu Mare la 12 ian. 1872, din părinţii David şi Stern Hinda.

Lóvi Alexandru, născut în com. Vama la 4 iunie 1902 din părinţii Herman şi Vais Estira.

Iacobovics Etel, născută în Debreţen, Ungaria la 19 noiembrie 1910 din părinţii Mendel şi Herscivics Serena, cu ultimul domiciliu în Vama. Data morţii prezumate stabilindu-se pe data de 1 iunie 1944 ...

Dată şi pronunţată în şedinţa publică din 19 iunie 1947.

Judecător *Grefier*

ss indecifrabil *ss indescifrabil*

În aceiaşi sedinţă de judecată s-au mai judecat cauzele de mai jos pe care le prescurtăm în conţinut. Procedeul a fost acelaşi, asemănător celui anterior.

Judecătoria Rurală Negreşti

Dosar No. 640/1947

Schwartz Simion, locuitor în com. Vama cere constatarea morţii prezumtive a dispăruţilor: Fărcaş Etel, n. la 24 sept. 1890, din părinţii Elias şi Kotz Ida; Múler Armin, n. la 9 ianuarie 1931 din părinţii Samuel şi Farcaş Etelca cu ultimul domiciliu în com. Vama, jud. Satu Mare.

Moartea s-a stabilit pe 1 iunie 1944.

X

X X

Judecătoria Negreşti, jud. Satu Mare

Dosar No. 639/1947

Schwartz Simion, domiciliat în Vama cere constatarea prezumtivă a morţii dispăruţilor Schwartz Adalbert născut în Vama la 14 martie 1888, din părinţii Ignaţiu şi Roth Zali; Schwartz Samuilă născut la 20 ianuarie 1937 din părinţii Adalbert şi Kohan Elena; Schwartz Mariţiu, născut în Vama la 27 ian. 1930 din părinţii Adalbert şi Kohan Helena.

Toţi au fost născuţi în com. Vama şi au avut domiciliul ultim aici.

Data morţii prezumtive a fost datată pe ziua de 1 iunie 1944 ...

X

X X

Judecătoria Rurală Negreşti jud. Satu Mare

Schwartz Simion domiciliat în comuna Vama judeţul Satu Mare cere constatarea morţii prezumtive a dispăruţilor: Klepner Rozalia născută în comuna Vama judeţul Satu Mare la data de 25 august 1904, din părinţii Izidor şi Ziberstein Maria; Schwartz Francisc născut în com. Vama la 1 oct. 1933; Schwartz Eva născută în com. Vama la 11 nov. 1935; Schwartz Zoltan născut în com. Vama la 25 XII 1936.

Toți din părinții Simion și Klepner Rozalia, cu ultimul domiciliu în Vama jud. Satu Mare, de religie mozaică. Data morții prezumate 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare
Dosar No. 603/1947

Cerere înaintată de petenta Berkou Fida, dom. în com. Vama ... cere constatarea morții prezumate a dispăruților: Berkou Lenke n. în com. Vama jud. Satu Mare la 19 noiembrie 1909 din părinții Ignațiu și Grous Ida cu ultimul domiciliu în Vama ... Data morții prezumate stabilindu-se pe ziua de 1 iunie 1944. Ludecic Pasternac născut în Vama la 23 mai 1932 din părinții Samuilă și Berkou Lenke, cu ultimul domiciliu în Vama, data morții 1 iunie 1944 ... la Auschwitz.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare
Dosar No. 611/1947

Cererea înaintată de petentul Klepner Iosif, domiciliat în Vama jud. Satu Mare cere prin petiție constatarea morții prezumate a dispăruților: Klepner Izidor născut în Negrești la 22 aprilie 1884 din părinții Mihai și Braun Estira; Klepner Eva născută în comuna Vama la 19 august 1909; Klepner Ileana născută în Vama la 16 mai 1911. Ambele sunt din părinții Izidor și Zilbestein Maria. Klepner Vilhem născ. în comuna Vama; Freidman Berta, n. în com. Călinești jud. Satu Mare la 5 iunie 1908, din părinții Samuilă și Herskovics Mali, toți cu ultimul domiciliu în Vama. Moartea prezumată stabilindu-se pe 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare
Dosar No. 602/1947

Berkou Izidor domiciliat în Vama cere prin petiție constatarea morții prezumate a dispăruților: Herskou Pepi cu ultimul domiciliu în Vama născut la 15 sept. 1891, din părinții Bernat și Klein Sura.
Moartea prezumată stabilindu-se pe 1 iunie 1944.

X
X X

Judecătoria Rurală Negrești jud. Satu Mare
Dosar No. 600/1944

Azi fiind la ordine judecarea cererii petentului Schvartz Ignat domiciliat în comuna Vama, cere constatarea morții prezumate a dispăruților; Schvartz Mihai născut la 11 oct. 1908; Schvartz Hani, născ. la 22 ianuarie 1912; Schvartz Maria n. la 19 august 1913; Schvartz Herman născut la 1 aprilie 1925; Schvartz Zoltan născut la 13 mai 1927.

Toţi au fost născuţi în comuna Vama din părinţii Schvartz Samuilă şi Klepner Ida Lenke cu ultimul domiciliu în Vama.

Moartea prezumată s-a stabilit la 1 iunie 1944.

X

X X

Din totalul evreilor reîntorşi din deportare numai şase persoane i-au declarat pe cei dispăruţi prin moarte prezumată la Auschwitz, ai căror membrii de familie sunt 25 persoane, declaraţi morţi, iar restul de 275 persoane au rămas nedeclarate instanţei judecătoreşti. Potrivit acestei evidenţe apar şi în matricolele decedaţilor din acea perioadă, descoperire făcută prin cercetare.

Averile şi bunurile familiilor ale căror membri nu s-au reîntors, au fost înstrăinate unor locuitori din Vama de către rudeniile acestora sau de către membrii Comitetului Evreiesc reînfiinţat după război, iar sumele de bani dobândite în acest fel nu se ştie ce destinaţie au avut.

În concluzie, şi faptele şi nenorocirile care s-au abătut asupra populaţiei de etnie evreiască, fac arte din ororile crunte ale războiului, îndreptate mai ales împotriva unei naţiuni nevinovate luate de-a valma: bunici, copii, nepoţi, lipsiţi de cea mai elementară apărare din partea unor autorităţi sau opinii publice. De aceea, conştienţi de ororile petrecute, trebuie să urâm războaiele şi orice acte de violenţă şi xenofobie care apar între etnii şi popoare, să le dezaprobăm şi să militäm pentru înţelegere, iubire şi pace între semeni şi naţiuni.

Acţiunea de deportare a şvabilor sătmăreni - 1945

Dorin Dărăban

Acţiunea de ridicare şi deportare a etnicilor germani din România s-a făcut începând cu luna ianuarie 1945. Aproape în fiecare zi a lunii ianuarie se pot reconstitui, pe baza surselor arhivistice, astfel de acţiuni. Comisiile de deportare au dat dovadă de zel fără precedent în ridicarea şi concentrarea şvabilor sătmăreni, zel explicabil prin faptul că erau inspirate şi conduse de sovietici, animaţi de o ideologie comunistă, indiferenţi faţă de sărbătorile creştine. Ridicarea şi concentrarea şvabilor este o parte integrantă a procesului de mobilizare a etnicilor germani din România. Între 1-31 ianuarie 1945 se poate evidenţia sau reconstitui calendarul şi ritmul deportărilor. La 18 ianuarie 1945 este dat publicităţii comunicatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, în care se arată următoarele: "se aduce la cunoştinţa populaţiei de origine etnică germană, că vor fi ridicaţi din ordinul Înalt Comandamentului sovietic, pentru a fi duşi în locurile unde se simte nevoia de braţe de muncă. Se vor ridica următoarele categorii de cetăţeni: bărbaţii de la 17-45 de ani şi femeile între 18-30 de ani, în afară de cele care au copii sub un an. După ce ajung la locul de destinaţie, familiile vor fi încunoştiinţate şi autorizate să scrie şi să le trimită pachete. Ridicarea are un caracter provizoriu întrucât este dată de nevoile de muncă pentru necesităţile războiului".[1]

La 9 februarie 1945 este dat publicităţii un nou comunicat în care se arată următoarele:" se răspândesc tot felul de versiuni de către indivizi interesaţi, care au găsit cu acest prilej un mijloc de afaceri necinstite. Nu s-a schimbat nimic din precedentul comunicat. Nu este vorba de o nouă ridicare, lumea să stea liniştită. Toţi cei care răspândesc ştiri alarmante sau pretind că au posibilitatea să facă intervenţii în scop de exceptare a unora din cei care sunt în categoria celor care urmează să fie ridicaţi nu sunt decât indivizi necinstiţi care caută să extorcheze pe cei naivi. Să nu li se dea crezare şi să se ceară arestarea lor.[2] "

Ca efect al notei nr.75 a Comisiei Aliate adresată Primului Ministru privind internarea supuşilor germani şi maghiari, Ministerul Afacerilor Interne dă ordinul 32137 către Inspectoratele Regionale de Poliţie, la 31 decembrie 1945 în care se arată că de la primirea ordinului de ridicare, operaţia se va executa în 3 faze: adunarea pe chesturi conform tabelelor întocmite şi vârstelor fixate în ordinul alăturat, transportul lor şi al efectelor cu mijloace proprii sau plătite de ei până la cel mai apropriat lagăr, unde sunt adunaţi de către inspectorii de jandarmi, predarea celor de pe teritoriul urban de către organele de poliţie către cele ale jandarmeriei, încheierea de procese verbale şi cu certificarea ambelor organe pe tabele nominale. La 2 noiembrie 1944 Comisia Română a transmis un răspuns la nota 75 din 31 octombrie 1944 a Comisiei Aliate, în care se arată că : "s-au făcut excepţii de la internarea supuşilor germani în ceea ce priveşte bătrânii peste 60 de ani, paşaportarii germani de origine cehă şi polonă, cetăţenii necesari întreprinderilor unde funcţionau". Se mai arată că nici un funcţionar al statului nu a sabotat îndeplinirea obligaţiilor luate prin art. 2 al Convenţiei. Datele cerute asupra tuturor supuşilor români de origine etnică germană şi maghiară necesită o lucrare într-un termen foarte foarte lung şi nu se poate prezenta la termenul cerut.[3]

La 6 ianuarie 1945 Comisia Aliată trimite ordinul nr.031 către Consiliul de Miniştri privind mobilizarea pentru lucru a locuitorilor germani. În ordin se specifică că în perioada 10-20 ianuarie 1945 să fie mobilizaţi la muncă toţi cei apţi indiferent de cetăţenia lor. Femeile care au copii sub 1 an să fie exceptate. Cei mobilizaţi să aibă asupra lor îmbrăcăminte de iarnă, bocanci, cămăşi, lenjerie de pat, cuţit şi furculiţă, obiecte sanitare,

---

[1] *Dreptatea* - 18 ianuarie 1945, Comunicatul Preşedintelui Cons.de Min.

[2] *România liberă*- 9 februarie 1945, idem.

[3] Baier, Hannelore - *Deportarea etnicilor germani din Romania, 1994, pag.35*

hrană pentru 15 zile, greutatea lor nedepăşind 20 de kg. Cei mobilizaţi vor avea dreptul să scrie sau să primească scrisori sau colete poştale. Cei care nu se vor supune, ca şi familiile lor sau cei care-i vor ajuta să se sustragă deportărilor vor fi aspru sancţionaţi[4]. Începând cu 3 ianuarie 1945 a sosit în fiecare reşedinţă de judeţ un ofiţer sovietic, pentru coordonarea operaţiei de adunare a celor internaţi. Poliţia şi autorităţile de stat trebuiau să dea tot concursul solicitat. Cei concentraţi au fost duşi la anumite locuri de adunare iar hrana a fost asigurată 2-6 zile de autorităţile române. Locurile de adunare erau situate neaparat lângă o staţie de cale ferată. La 8 ianuarie Direcţia Poliţiei de Siguranţă dă ordinul telegrafic 32974 către Inspectoratele regionale în care se arată următoarele categorii de exceptaţi: femei căsătorite cu români, copii rezultaţi din tată român şi mamă minoritară, incapabilii de muncă infirmi şi bolnavii complet netransportabili, soţiile de origine etnică română. Se ridică minoritari înscrişi în partidele de stânga , specialişti din întreprinderi de stat, copii rezultaţi din căsătoria între un tată minoritar şi mamă românca. De asemenea convoaiele celor internaţi se organizează de către poliţiile din zonele respective şi transportul este făcut de organele de jandarmerie. La 10 ianuarie 1945 într-un ordin telefonic, nr.33224, tot către Inspectoratele regionale se arată că mobilizarea se face după planurile întocmite anterior şi la termenele stabilite de delegatul Comisiei Aliate. Mobilizarea se face sub conducerea românească sub controlul sovietic. În cazul întreprinderilor se va decide de un delegat al fiecărei fabrici care dintre muncitori vor fi exceptaţi în raport cu necesităţile de lucru. Vor fi exceptate călugăriţele, cu excepţia surorilor de caritate, germanii apatrizi veniţi în ţară înainte de 1916 şi care au legătură cu familii româneşti sau cei care au produs venituri mari pentru ţară.[5] La 12 aprilie 1945 Ministerul Afacerilor Interne dă ordinul circular nr.278 în care se cere verificarea germanilor exceptaţi de la deportare. Datorită acestui ordin aflăm că au mai fost exceptaţi de la ridicare şi preoţii, călugării, ofiţerii, subofiţerii, maiştri, trupa - activi sau în rezervă- aflaţi sub arme. Toţi cei care au fost descoperiţi că au scăpat prin fraudă sau abuz au fost predaţi Cercurilor teritoriale, pentru a fi încadraţi în batalioanele de muncă din interiorul ţării. Vinovaţii pentru exceptările neregulamentare au fost arestaţi şi deferiţi justiţiei. Acţiunea de deportare, foarte bine organizată, a nesocotit orice drepturi ale omului, fiind pedepsiţi nu doar cei cei vinovaţi pentru dezastrul provocat de Germania ci şi cei nevinovaţi, care erau cei mai mulţi. Prin ordinul nr.51723, din 8 ianuarie 1945 al Inspectoratului General al Jandarmeriei către Inspectoratele teritoriale se arată că ordinul de deportare este dat de Comisia Aliată şi nu de Ministerul de Interne şi trebuie îndeplinit la temenele prevăzute. La 22 ianuarie 1945 ministrul sănătăţii , dr. I. Constantinescu a sugerat 9 categorii de exceptaţi de la deportare: cei căsătoriţi cu membri ai altor naţionalităţi, cei care luptaseră în armata română, cei căsătoriţi cu cetăţeni ai Aliaţilor, cei care nu au fost cetăţeni germani înainte de 23 August 1945, femeile însărcinate sau cu copii sub 7 ani, bărbaţii trecuţi din eroare ca etnici germani. Această încercare de a limita numărul celor deportaţi nu a avut rezultatul scontat.[6] În nota Serviciului de Informaţii (SSI) în 5 februarie 1945, se arată că sovieticii au nesocotit criteriile de ridicare stabilite de autorităţile române şi Comisia Aliată. La Sibiu începând cu 10 ianuarie la ridicarea etnicilor germani a participat şi-un batalion NKWD, care în unele cazuri au împuşcat pe unii membri ai familiilor care aveau rude în SS german. În rapoartele S.S.I. din 24 ianuarie şi 3 ianuarie se arată că deportarea etnicilor germani este o pierdere importantă pentru potenţialul economic al ţării. Se mai spune că familii întregi au fost sfâşiate după hazardul vârstei:părinţi de copii, soţi de soţii, mame de copii rămaşi în grija rudelor .[7]

Pedepsirea fără discernământ în ceea ce priveşte faptele fiecăruia are pentru sistemul totalitar sovietic aceleaşi conotaţii ca şi procedeele fasciste. Reprezentanţii englezi au protestat formal doar pentru nerespectarea condiţiilor de triere şi nu pentru acţiunea de

[4] *Ibidem* , pag.41
[5] *Ibidem* , pag.43
[6] *Ibidem*, pag.9
[7] *Adevărul de Cluj*, februarie,1994, Despre soarta germanilor

deportare. În nota SSI din 16 ianuarie se arată atmosfera de îngrijorare ce domnea în rândul minoritarilor germani ca şi speranţa că vor fi salvaţi printr-o mediere diplomatică anglo-americană. În nota SSI din 9 ianuarie ca şi-n cele din 15, 18, 19 , 26 ianuarie se arată că populaţia germană a fost infiltrată de simpatizanţi comunişti pentru a cunoaşte starea de spirit, în lipsa celor care trebuiau ridicaţi au fost luaţi proprietarul imobilului sau capul familiei. De asemenea au avut loc, datorită desnădejdii foarte multe sinucideri. Cercurile politice necomuniste dezaprobă cu hotărâre această măsură arbitrară.[8] Acţiunea de deportare a început la Bucureşti în 10 ianuarie 1945, Braşov- 11 februarie, Sibiu- 12 ianuarie, Timişoara-13 ianuarie, Brăila- 3 februarie, Satu Mare - 3 ianuarie 1945. Asupra numărului celor deportaţi planează încă multe incertitudini datorită faptului că lipseşte numărul exact al celor morţi în lagăre, celor neidentificaţi în arhive sau cei emigraţi în Germania sau morţi acasă şi care nu au avut sau nu au mai rămas urmaşi şi în final cei care intră în coeficientul inerent de pierdere al informaţiei, atât de frecventă în istorie. De asemenea în unele cazuri, nu s-au putut reconstitui date legate de perioada de detenţie datorită lipsei documentelor sau mărturiilor participanţilor. Astfel la 15 august 1949, Institutul Naţional de Statistică stabileşte numărul celor deportaţi la 70148, Direcţia Siguranţei Publice la 19 februarie stabileşte numărul lor la 64419, Hanelore Baier în cartea sa estimează la 70000 numărul celor deportaţi. Alţi cercetători situează numărul lor la 85.000 de persoane. Comisia Română a prevăzut, potrivit criteriilor Comisiei Aliate, un număr de 41300 de persoane care se încadrează în aceste limite. La 12 noiembrie 1949 un raport al Direcţiei Siguranţei Naţionale a stabilit că 46540 de persoane au fost deportate din care 1200 au decedat în lagăre, 40000 s-au reîntors acasă, 5000 au rămas definitiv în Germania. Complexitatea acţiunii de deportare a făcut ca numărul celor deportaţi să nu poată fi stabilit niciodată cu precizie.

În convoaiele destinate deportării au fost luaţi şi români fără nici o legătură cu etnia română. În telegrama nr.3673 din 15 ianuarie 1945 a Inspectoratului de Poliţie Sibiu către Marele Stat Major se arată că în trenul care a trecut prin Rupea către URSS se aflau şi români care nu au putut fi eliberaţi cu toate intervenţiile făcute. La 15 februarie Inspectoratul de Poliţie Oradea arată într-un raport că s-au ridicat 130 de români din localităţile Sanislău, Pişcolt, Ciumeşti jud.Sălaj. Au fost ridicaţi şi germani înscrişi în P.C.R. Coloman Müller Şeful Organizaţiei Antifasciste Germane într-o telegramă către L.Pătrăşcanu arată că în Timişoara au fost ridicaţi 16 militanţi germani. Au fost ridicaţi foarte mulţi lucrători feroviari care au fost înlocuiţi cu personal în vârstă , fără calificarea necesară, din această cauză având de suferit siguranţa transportului pe calea ferată. Primul Ministru Rădescu a întocmit aproape 15 tabele cu 6400 de persoane, exceptate, potrivit criteriilor stabilite, cărora li s-au eliberat adeverinţe de justificare a situaţiei lor.

În nota informativă nr.988967 a Marelui Stat Major către Consiliul de Miniştri privind modul în care s-a făcut ridicarea şi trierea etnicilor germani din Bucureşti, la 12 ianuarie, se arată următoarele: cetăţenii au fost ridicaţi de organele jandarmeriei după tabelele întocmite în prealabil. Erorile petrecute nu au fost din vina organelor NKWD care nu au ridicat pe nimeni din proprie iniţiativă ci din cea a organelor de ordine româneşti. Trierea s-a făcut superficial şi într-o mare dezordine. Din cauza aglomaraţiei, întunericului, dezordinii, s-au întâlnit cazuri când persoane venite la gară, cu pachete şi bagaje pentru cei arestaţi, care se aflau închişi în vagoane, au fost arestate de santinelele NKWD socotind că fac parte din conviul arestaţilor. Au fost ridicate multe persoane care n-au intrat în prevederile dispoziţiilor în vigoare cum ar fi militari cu grade inferioare, specialişti din intreprinderi, datorită preocedeelor greşite şi lipsite de conştiinciozitate ale organelor respective.[9] La Sibiu au fost ridicate romînce căsătorite cu germani, persoane care nu se încadrau în limitele de vârstă, cei care nu puteau face dovada că nu sunt germani, se arată în nota 466 a Centrului de Informaţii de la Sibiu. La Timişoara acţiunea de ridicare a

[8] *Magazin istoric*, ianuarie 1995, art. Minoritatea germană din România
[9] Baier, Hannelore , *op.cit.*, pag.59

început în noaptea de 13/14 ianuarie se arată în nota Agenturii SSI din Banat. Acțiunea a fost condusă de autoritățile militare şi civile române secondate de militari sovietici. Toate aceste operațiuni s-au bazat pe un recensământ general, întocmit în prealabil de autoritățile române din fiecare regiune şi pus la dispoziția Comandamentului sovietic. Au fost ridicați toți aceia care au activat în Grupul Etnic German, indiferent de originea lor etnică.[10] Arestările etnicilor germani au provocat în rândul acestei populații o stare de spirit disperată. Anterior arestărilor s-au răspândit în rândul acestei populații, numeroase şi variate zvonuri şi versiuni care vehiculau idei despre deportarea în URSS a tuturor germanilor, primele anticipări în acest sens fiind determinate de faptul că autotitățile române au întocmit tabele cu toți etnicii germani de ambe sexe, încă înaintea apariției ştirii despre măsurile proiectate împotriva lor. De la înregistrarea primelor versiuni etnicii germani au manifestat o accentuată îngrijorare, fără să fi abandonat în general speranțele că până la urmă vor reuşi să scape de la deportare. O parte a fruntaşilor germani Otto Roth, Victor Glondys, au făcut intervenții în favoarea lor. Paralel cu păstrarea unor speranțe, germanii s-au preocupat şi de găsirea unor soluții de sustragere , preconizând diferite planuri: fuga, mobilizarea la unități militare române, opunerea de rezistență, sinucidere. Pe măsura apropierii datei fatidice şi a neivirii nici unui indiciu concret că amenințarea a trecut, speranțele lor au scăzut rapid cedând locul unor depresii şi tensiuni care şi-au atins apogeul în zilele deportării. La Bucureşti, întrucât operația efectuată şi condusă de autoritățile române n-a dat rezultatul scontat, Comandamentul sovietic a dat ordin ca continuitatea operațiunilor de ridicare a etnicilor germani să se facă direct de către poliția militară sovietică iar autoritățile civile şi militare române să secondeze şi să faciliteze acțiunea. La Timişoara cei care au reuşit să se sustragă deportării au fost deferiți Curții Marțiale pentru a fi aspru sancționați. Au fost arestați şi evrei care sub regimul trecut s-au declarat germani ca să scape de persecuții. Din Bucureşti au fost ridicate 15000 de persoane iar la Braşov s-au înregistrat cele mai multe cazuri de sinucidere, circa 41. În rândul populației române s-a manifestat în general compătimire pentru soarta etnicilor germani, deportarea fiind înfățişată ca o pierdere mare pentru potențialul uman şi economic al țării. Se răspândeşte în sânul populației o versiune îngrijorătoare care arată că URSS ar fi cerut 800.000 brațe de muncă, inclusiv români. La Sibiu persoanele ridicate au fost transportate cu 100 de camioane sovietice însoțite de un batalion NKWD. Cei câțiva observatori englezi care au participat la această acțiune nu au găsit prilejul să protesteze sub nici o formă. Locuințele rămase goale au fost inventariate şi sigilate iar întreprinderile şi atelierele germane au fost închise. Românii au fost considerați ca autori, morali a măsurilor aplicate minoritarilor germani, ca unii care au pregătit terenul. Au fost incriminați mai cu seamă Teohari Georgescu, subsecretar la Ministerul de Interne şi gen.Virgil Stănescu de la Siguranța Statului ca şi gen. Aurel Aldea de la Marele Stat Major. Documentele Ministerului de Interne arată că s-a încercat o înțelegere între Comisia Română şi cea Aliată în ceea ce priveşte faptul că munca germanilor în URSS să fie trecută în contul reparațiilor de război. La 8 ianuarie gen.Vinogradov dădea ordin de mobilizare în numele Comisiei Aliate iar la 13 ianuarie în numele Guvernului român.[11]

La 13 ianuarie 1945 reacția guvernului român care invoca motive juridice, umanitare şi economice pentru oprirea deportărilor nu a putut fi publicată datorită cenzurii. La 12 ianuarie gen. Schyler protestase în fața faptului că ordinul de deportare fusese dat în numele Comisiei Aliate, încălcându-se chestiunile juridice. Nu s-a insistat prea tare cu protestele pentru a nu destabiliza relațiile interaliate.[12] Au fost arestate multe persoane care ar fi urmat să fie supuse procesului de triere dar care nu a mai avut loc fiind îmbarcați şi trimişi cu vagoanele de marfă în URSS. În locul celor dispăruți au fost ridicați membri ai familiilor din care făceau parte. Din Sibiu au fost ridicate 4000 de persoane. Spiritul de

[10] *Ibidem*, pag.69.
[11] *Allgemeine Deutsche Zeitung*, 13 ianuarie 1995.
[12] *Ibidem*, 15 februarie 1995

nemulţumire şi îngrijorare era în continuă creştere, aştepându-se cu teamă, ca sub diferite pretexte să înceapă şi deportările de români. Se remarcă şi-o slăbire a încrederii în posibilităţile de reacţie ale guvernului român faţă de exigenţele sovieticilor şi ale Comisiei Aliate precum şi-n posibilităţile de protecţie ale românilor de către propriul guvern. În nota nr.31049 către Prefectura Poliţiei Bucureşti de la Ministerul de Interne se cere întocmirea unor evidenţe a celor exceptaţi de la ridicări şi eliberarea unor adeverinţe de excepţie ca să poată exercita în linişte profesiunile care au condus la această exceptare. Au fost exceptaţi un număr de 10528 de germani.[13] Comisia Aliată a adresat nota A/192, la 9 februarie 1945 către N.Rădescu privind mobilizarea etnicilor germani care s-au sustras ridicărilor şi organizarea de batalioane de lucru pe teritoriul ţării. Batalioanele de lucru urmau să fie folosite la lucrările de stat iar despre numărul celor mobilizaţi, efectivul batalioanelor de lucru care se vor forma, punctele de dizlocare şi la ce lucrări vor fi folosiţi se va raporta de 3 ori pe lună Comisiei Aliate.[14] Organizarea se face de către Comandamentul General al Teritoriului prin cercurile teritoriale. Prin ordinul telefonic 39179 Direcţia Generală de Poliţie dă dispoziţii Inspectoratelor regionale să mobilizeze pe toţi aceia care s-au sustras de la măsurile de ridicare din trecut şi aceia care au fost mobilizaţi în cadrul armatei. Se păstrează limitele de vârstă fixate prin ordinele anterioare. Se exceptează muncitorii din fabrici, româncele măritate cu germani, germanele măritate cu români, călugării şi călugăriţele, posesorii de adeverinţe eliberate de organele de poliţie. Cei ridicaţi au fost predaţi imediat cu tabele nominale Cercurilor teritoriale respective. Au fost organizate mai multe lagăre: Târgu-Jiu unde au fost internaţi 5246 germani, Oradea 761, Mehedinţi 443, Slobozia 1189, Văcăreşti 544, Sighet 242, alţi 1743 internaţi în lagăre mai mici: Bedinţi(TM), Ciurel şi Crângaşi(Bucureşti), etc. În octombrie 1945 prin Ungheni s-au primit 285 de deportaţi, în majoritate bolnavi. La 3 noiembrie 1945 în urma înţelegerii dintre Teohari Georgescu şi gen.Vinogradov s-au repatriat 8000 de deportaţi pe la Sighet, în mare parte grav bolnavi. Prin nota din 11 noiembrie 1945 Direcţia Siguranţei Publice cerea stabilirea numărului celor repatriaţi şi domiciliul lor. Contextul politico-militar în care s-au petrecut deportările s-a datorat înfrângerilor suferite de armata germană şi de reparaţiile reclamate de URSS. Acestea erau stipulate de la nivelul armistiţiilor şi tratatelor încheiate de conducerile statelor respective. La nivelul celor mici şi a lumii asupra căreia s-au răsfrânt nemijlocit aceste înţelegeri politico-militare, ele au fost percepute eufemistic, astfel încât cauzele deportărilor au apărut distorsionate prin explicările date de autorităţile care au făcut această acţiune. Derularea evenimentelor politice şi militare de la începutul anului 1945, care în principal au fost legate de înfrângerile consecutive ale Germaniei, au avut un ecou în lumea sătească, care a conştientizat iminenţa pericolului care plana asupra celor de lângă ei. S-a ascuns în permanenţă adevărata cauză a deportărilor, dar mai ales dimensiunea aceste acţiuni, lăsându-se să se înţeleagă că aceste deportări sunt simple concentrări de populaţie pentru un timp relativ scurt. Ideologia comunistă ca de altfel orice ideologie totalitară, a ascuns şi a pervertit realitatea în sensul preîntâmpinării oricăror rezistenţe, prin explicaţii circumstanţiale şi confortabile din punctul de vedere al acelora care se aflau la comanda destinelor celor mulţi.[15]

Ascunderea adevăratelor cauze ale deportărilor precum şi ale dimensiunilor pe care le-a luat acest fenomen, reflex al ideologiilor totalitare, comuniste în cazul de faţă, s-a suprapus unui nivel explicativ, confuz, venit dinspre o lume care în habitudinile şi tradiţionalismul ei, nu a fost în stare să motiveze un astfel de seism social. Sesizarea pericolelor vine dinspre o zonă instinctuală, mai mult decât una a conştientizării. Trecând peste dramele războiului, asumate de lumea celor mici în mod egal atât de lumea celor învingători cât şi de cea a celor învinşi, comunitatea şvăbească a fost obligată să-şi asume dincolo de propria închipuire, sentimentul culpabilităţii generale al etniei din care făceau

[13] Baier, Hannelore, *op.cit.*, pag.99
[14] *Ibidem*, pag.98
[15] Radosav Doru, *Donbas, O istorie deportată*, 1994, pag.23

parte, o sinecdocă a culpei, totum pro patriae, adică a responsabilității întregului pentru vina unei părți din populație. Această lume a fost dislocată de la rosturile ei seculare şi supusă să trăiască o nouă dramă. Întrucât scopul deportărilor era munca de reconstrucție în URSS, autorităților comuniste ca executante a dizlocărilor de populație au urmărit cu precădere realizarea numărului necesar de concentrare, cel stabilit de sovietici, discernământul şi selecția germanilor au trecut de multe ori pe plan secund. Acest aspect îl găsim şi-n cazul deportărilor din județul Satu Mare. Aici deportarea a început încă înainte de a se da ordinul de ridicare, fiind ridicați şi români sau maghiari. Numărul celor concentrați trebuia îndeplinit fără nici o derogare şi de multe ori completat cu cei de altă etnie.Operațiile de concentrare şi de deportare s-au făcut de către comisii alcătuite în preajma acțiunii propriu-zise. Mărturiile celor deportați evidențiază existența acestor comisii şi uneori furnizează date mai exacte asupra componenței lor precum şi a atitudinii celor din comisie față de cei supuşi deportărilor. Componența lor a variat de la o localitate la alta, adică erau formate din ruşi împreună cu români sau şvabi sau maghiari. Cu toate inexactitățile provenite din informațiile culese se pot totuşi reliefa câteva elemente care să contureze funcțiile şi componența lor. În majoritatea cazurilor studiate aveau o componență mixtă: civili români şi un reprezentant sovietic. La Terebeşti comisia era formată doar din românii din sat.[16] Şi la Poiana Codrului în componența comisiei de triere s-au aflat numai români.[17] În Ardud ca şi-n Moftinul Mare comisia era formată din civili români şi reprezentanți sovietici.[18] Dincolo de înregistrarea componenței comisiilor de deportare, cei intervievați fac referiri asupra atitudinii oamenilor din aceste comisii, atitudini diferențiate de la caz la caz. În Terebeşti se observă atitudinea tolerantă a soldaților ruşi care i-au lăsat pe deportați să-şi completeze cele aduse inițial de acasă cu lucruri aduse mai târziu de rudele lor "am trimis vorbă să ne aducă, părinții, haine mai multe şi am reuşit destul de uşor să le primim."[19] La Mădăras unii dintre cei care urmau să fie deportați au fost chiar îndemnați să fugă ", mi-a zis soldatul pe ruseşte să fug că nu o să-mi facă nimic, dar nu am înțeles de ce să fug doar ne duceau la curățit şcoala"[20] În Ardud cei care executau operațiunile de ridicare erau ruşii" ne-au strâns numai ruşii nu era nici un român cu ei".[21] De cele mai multe ori soldații ruşi s-au comportat destul de bine cu cei ridicați la muncă. Percepția celor deportați vis-á-vis de comisiile de deportare este în funcție de modul în care membri comisiei s-au raportat la cei supuşi deportării.

Valabile rămân doar comportamentele interumane deşi nu sunt excluse anumite accente xenofobe şi de-o parte şi de alta. Atitudinea deportaților față de membrii acestei comisii este una morală nu una inspirată de considerente etnice. Este o lume care comunică şi se comunică prin considerente etice şi etnice. Atât din listele deportaților ca şi în anumite raporturi întocmite, existente în arhive , se pot identifica o mulțime de români deportați alături de şvabi: Miculaş, Codrea, Sominca etc.[22] Astfel numai în Sanislău, în 8 ianuarie au fost ridicate 418 persoane, în majoritate români, care au fost îmbarcați în trenuri şi duşi în Donbas. Asemenea cazuri s-au întâmplat şi-n Tăşnad, Ciumeşti. Acest lucru se arată într-o notă a Direcției Generale a Poliției nr.01145 din 5 martie 1945 către Comisia Română. În documentele păstrate în arhive descoperim că au fost deportați 94 de români şi 76 de maghiari din Sanislău.[23] Alături de cei 76 de maghiari reformați din Sanislău au fost deportați şi 191 de maghiari romano-catolici. La 17 august 1945 Inspectoratul de Jandarmi Oradea trimite Prefecturii din Satu Mare un tabel cu 53 de români din Seini, Turulung, etc. deportați alături de şvabi. La 6 aprilie 1945 Consiliul de Miniştri cere Ministerului de

[16] Mărturia lui Herman Terezia, (1925), Terebeşti.
[17] *Idem,* Suciu Maria,(1924), Poiana Codrului
[18] *Idem*, Bicsi Elisabeta(1928), Ardud
[19] Idem, Herman Maria(1916), Terebeşti
[20] Idem, Gyorgy Kaizer, (1919), Mădăras
[21] Idem, Bicsi Elisabeta, (1928), Ardud
[22] Radosav Doru, *op.cit.* pag.27
[23] Arhivele Statului, Filiala Satu Mare, fond Prefecturã, nr.14/1945

Interne, prin nota nr.4680, să dispună cercetarea pe teren a faptelor relatate şi să se facă intervenţiile necesare. La 30 aprilie 1945 acest minister trimite nota nr.479 către Prefectura Satu Mare, cerând alcătuirea unor tabele cu românii deportaţi. Comisia Română pentru aplicarea armistiţiului prin nota nr.024946 din 17 aug. Către Prefectura Satu Mare cere să se dea dispoziţii organelor administrative comunale să alcătuiască tabele cu persoanele deportate, la care se vor anexa copii după certificatele de naştere şi naţionalitate . Acest lucru este cerut pentru a se putea interveni pe lângă Comisia Aliată pentru repatrierea lor .[24]

Procesul de deznaţionalizare a şvabilor, de maghiarizare a lor, s-a constituit într-un argument la protestul lor în încercarea de a se salva de la deportare . Din cei 418 deportaţi din Sanislău , s-au prevalat de acest argument 287 dintre ei, conform unei liste întocmite de autorităţile locale [25]. La 25 mai 1945, prefectul judeţului Satu Mare, dr. Ştefan Anderco trimite un protest Ministerului de Interne arătând că din eroare au fost deportate 94 de persoane din Sanislău şi 35 din Ciumeşti.[26] Erorile deportărilor nu fac altceva decât să confirme, pe de o parte că evenimentele tragice ale istoriei escaladează orice distincţii etnice, confensionale, iar pe de-altă parte comunitatea umană asupra căreia s-a repercutat o istorie potrivnică devine solidară în evoluţia ei. Participanţii la deportări, prin mărturiile lor relevă o serie de cauze ale acestei acţiuni, cauze de-o mare varietate, fiecare percepând motivele deportării în funcţie de explicaţiile sau zvonurile lansate de autorităţi sau de cei de lângă ei. Nu trebuie excluse însă contaminările la nivelul mentalităţii colective, care preia enunţuri şi mesaje care îmbracă uneori forme fanteziste. O primă categorie a acestor cauze ale deportărilor sunt acelea care ascund dimensiunile reale ale acestei dizlocări de populaţie. A doua categorie de mărturii relevă ascunderea destinaţiei transporturilor celor ridicaţi "ne-au zis că ne duc într-un loc neştituit pentru 2 săptămâni"[27] sau "trebuia să mergem la Carei ca să îngrijim soldaţi ruşi"[28] sau "era necesar să curăţim şcoala pentru încartiruirea soldaţilor"[29] sau "ne-au zis că ne duc la lucru pentru 6 săptămâni"[30]. După cum se poate observa trecând pe la casele oamenilor cei însărcinaţi cu ridicarea le-au spus diferite motive pentru a justifica ceea ce făceau. Desigur că marea majoritate erau neadevăruri şi erau formulate pentru liniştirea oamenilor şi împiedicarea lor să fugă sau să se ascundă. Au existat şi mărturii care evidenţiază cauze fanteziste rezultate din explicaţiile venite dinspre mentalul colectiv aflat în derută, aspect specific unui nivel de percepţie informal"ne-au chemat la vot "[31] Foarte rar s-au putut detecta în informaţiile participanţilor formularea explicita a cauzelor deportării "nu ne-au spus nimic unde vor să ne ducă"[32] sau " ne-au zis că ne vor duce în Muntenia la reconstruirea fabricilor distruse"[33] sau "ne-au minţit că ne duc pe timp de 6 luni, un fel de detaşare cu serviciul"[34] . Ascunderea adevăratelor cauze ale deportării precum şi a dimensiunilor pe care le-a luat acest fenomen a făcut ca această lume să nu fie în stare să motiveze un asemenea seism naţional, o zdruncinare socială şi emoţională de asemenea amploare. Între 1-31 ianuarie 1945 se poate reconstitui calendarul şi ritmul deportărilor. Majoritatea celor deportaţi au fost ridicaţi între 3-6 ianuarie din următoarele localităţi ale judeţului Satu Mare:Sanislău, Carei, Tăşnad, Ardud, Mădăras, Socond, Răteşti, Camin, Sandra, Hurezu mare, Moftinu Mare şi cel Mic, Căpleni, Ciumeşti, Tiream, Urziceni, Santău, Beltiug, Foieni, Terebeşti, Turulung, Craidorolţ şi Satu Mare.

[24] *Ibidem*, dos.18/1945, fila 119-120.
[25] *Ibidem*, dos.18/1945, fila 113-117.
[26] *Ibidem*, dos.18/1945, fila 122-118.
[27] Mărturia lui Herman Terezia(1925), Terebeşti
[28] *Idem*, Herman Maria, (1916), Terebeşti
[29] *Idem*, György Keizer(1919), Mădăras
[30] *Idem*, Matusz Matilda, (1923), Terebeşti
[31] Radosav Doru, *op.cit.*, pag.24.
[32] Mărturia lui Suciu Maria, (1924), Poiana Maria
[33] *Idem*, György Keizer (1919), Mădăras.
[34] *Idem*, Steinbrunner Iosif, (1927), Moftinul Mare

Unii au fost deportaţi chiar din 1 ianuarie 1945 ex. Andrek Ştefan din Moftinul Mare, Glazer Iosif din Ardud etc. Al doilea val de deportări masive a fost făcut între 13-15 ianuarie 1945 şi au fost ridicaţi cetăţeni din următoarele localităţi: Hurezu Mare, Sanislău, Santău, Terebeşti, Petreşti, Căpleni, Foieni, Moftinul Mare, Craidorolţ, Cămin, Poiana Codrului. La Căpleni s-au făcut deportări în zilele de 4-9 ianuarie, Moftinu Mare 6,8,31 ianarie 1945, Carei 4,5, 31 ianuarie, Sanislău 8,9,10,13 ianuarie, Ardud 22,29,30 ianuarie , Mădăras 5,13 iar Turulung 4,5 ianuarie, Urziceni 5,9 ianuarie, Satu Mare 5,22, ianuarie etc. Au fost depistate câteva cazuri de deportare încă din luna decembrie 1944 ex. Schiesz Iacob din Răteşti (2 decembrie), până în mai 1945 ex.Czunbel Ianoş din Sanislău (3 mai). Au fost de asemenea deportaţi copii, în ciuda prevederilor foarte clare, ex.Trunk Rozalia din Tiream (15 ani), Tempfli Veronica din Răteşti (13 ani) sau soţ şi soţie sau frate şi soră ex.Hermann Matilda şi Ioan din Terebeşti, Merk Maria şi Ernest din Moftinu Mare. Ridicarea populaţiei şvăbeşti s-a făcut la nivelul localităţii respective. În general, concentrarea celor care urmau să fie deportaţi s-a petrecut sub semnul derutei, al cunoaşterii situaţiei reale deşi toţi simţeau un pericol iminent. Dislocarea şvabilor sătmăreni şi deportarea lor s-a făcut cu multă greutate, fiind o întrerupere bruscă a unei vieţi integrate organic în lumea satului, cu o mentalitate exclusiv rurală, fără seisme care să marcheze comunitatea. S-a făcut o fracturare a unor existenţe constituite pe continuitate şi implacabilitatea unui ciclu vital caracteristic entităţii săteşti.[35] Impactul cu o lume necunoscută a generat deruta în rândul oamenilor mai ales în rândul celor tineri, nedislocaţi până atunci din universul satului la aşa o mare distanţă de locurile natale şi într-o manieră aşa de bruscă. Acest impact asociat cu o lume necunoscută, a făcut ca deportarea să fie considerată de lumea ţărănească ca o fatalitate încorporată destinului lor. Cu toate că în general, deportarea s-a făcut intempestiv, găsind pe majoritatea nepregătiţi, au existat totuşi semnale că acest lucru se va petrece. Au circulat informaţii privind ridicarea şvabilor , mai ales în lumea românească, care i-a avertizat pe consătenii lor, asupra iminenţei deportării, "A venit la noi un vecin român, care ne-a spus că mâine ne vor ridica ruşii"[36] În alte locuri totul era învăluit în tăcere şi îngrijorare "nu ne-a spus nimeni nimic, nici unde ne duce nici de ce "[37]. S-a ascuns în permanenţă adevărata cauză a deportărilor, mai ales proporţiile pe care le-a luat aceasta; păreau simple concentrări de populaţie pentru un timp relativ scurt. S-au folosit explicaţii circumstanţiale sau confortabile pentru preîntâmpinarea oricăror forme de rezistenţă "după înregistrarea celor prezenţi au spus că ne vor lăsa imediat acasă"[38].

Departing of the German population of Satu Mare
(Summary)

The deporting of the German population is placed in the time when Romania was forced to obey to the stipulation of the stipulation of the Armistice Convetion. The same thing happened in Poland, Hungary, Jugoslavia and Soviet Union. The reason is cooperation with the German Army. The action was done in the hard time of winter. The steps made on differnet levels had no results.

[35] Radosav Doru, *op.cit.*, pag.22.
[36] Mărturia lui Matusz Matilda, (1923), Terebeşti
[37] Idem, Suciu Maria, (1924), Poiana Codrului
[38] Idem, Herman Maria, (1916), Terebeşti

CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE

Istoria presei sătmărene

Nae Antonescu

1. *Biruinţa română - Conştiinţa română*
2. *Ogorul sătmărean*

Anul 1938 în istoria României marchează începutul unei dictaturi patronată de regele Carol al II-lea, care, prin mijlocirea unei noi Constituţii, a desfiinţat partidele politice existente atunci şi a deschis calea partidului unic de tip totalitarist. Era atunci moda veacului în părţile răsăritene ale continentului european, dar şi în Germania şi în Italia. În consecinţă şi în România criza ideologică începea să se manifeste viguros. Gazeta "Satu Mare" apărută în 1919 a fost nevoită să-şi încheie existenţa, ea fiind organul politic al Partidului Naţional Ţărănesc. La începutul anului 1938 au apărut ultimele numere.

În acest context de împrejurări oraşul Satu Mare rămânea fără nici un organ de presă românesc, fapt inadecvat pentru o capitală de judeţ. Era atunci o perioadă tulbure de agitaţii politice revizioniste maghiare ajutate şi de ideologia fascistă a veacului, o stare de neglijenţă generală, vechile concepţii democrate cu partidele lor intrau în ilegalitate lăsând arena politică la dispoziţia extremismelor naţionaliste de toate categoriile.

În acele vremuri tulburi o seamă de ziarişti români conştienţi de imperativul naţional al momentului au început să redacteze cotidianul "Biruinţa română" "tribună zilnică independentă de informaţie şi luptă naţionalistă".Apare la 8 februarie 1938 sub conducerea unui Comitet de redacţie, având sediul în strada Gh. Lazăr, nr. 5, şi se imprimă la tipografia "Balogh" din Satu Mare în şase pagini.

Redactorii acestui cotidian sunt câţiva ziarişti sătmăreni, cu o bogată activitate jurnalistică şi culturală în perioada interbelică. "Cuvântul înainte" este semnat de dr. I. C. Barbul, personaj politic proeminent care îndemna pe toţi cetăţenii români din Satu Mare "să păşească totdeauna pe drumul cinstei şi al demnităţii" (I, 1938, nr. 1 din 8 februarie, p. 2). Cotidianul este prezentat şi de ceilalţi redactori, în primul rând Augustin Dragomir (1915 - 1985), frate cu actualul director al Bibliotecii Academiei Române, Gabriel Ştrempel. Redactorul, în articolul "În loc de program"insistă asupra rolului pe care va trebui să-l îndeplinească noul cotidian "Biruinţa Română" : "Noi, care ne-am înrolat sub flamura acestei tribune de slovă românească urmărim stabilizarea prestigiului pe care trebuie să-l aibă aici la câţiva paşi de frontieră, un ziar românesc" (I, 1938, nr. 1 din 8 februarie, p. 1).

Textul articolului este imprimat pe prima pagină, ca şi cel al lui Mircea Laţia, al doilea redactor, "Rolul presei de provincie", ale cărui idei erau în esenţă următoarele : "cotidianul trebuie să fie expresia fidelă a regiunii sătmărene, simţită ca o profundă necesitate naţională" , "Un ziar local este deci spiritul unui ţinut, al unei provincii chiar, afirmându-l, în toate caracterele şi aspiraţiile lui" (I, 1938, nr. 1 din 8 februarie, p. 1).

"Biruința Română" şi-a recrutat colaboratorii dintre intelectualii fruntaşi ai oraşului Satu Mare şi din împrejurimi. Unul dintre aceştia a fost Octavian Ruleanu (1910 - 1993) năsăudean de origine şi profesor de limba şi literatura română în Satu Mare, scriitor şi colaborator al publicațiilor literare transilvănene din epocă, membru în Comitetul de direcție al prestigioasei reviste "Pagini literare" din Turda. La "Biruința Română" era titularul paginii de cultură şi literatură. Cotidianul sătmărean avea în vedere cât mai multe categorii de cititori : publica periodic o rubrică a învățământului primar şi liceal, una a femeii cu preocupări distincte, discuta problemele economice, îndeosebi cele agrare şi avea corespondenți pentru Baia Mare, Seini, Ardud şi Halmeu.

De la 19 februarie 1938 ziarul îşi schimbă denumirea în "Conştiința română" în credința că noul titlu exprimă mai clar posibilitatea de angajare a cetățenilor sătmăreni la întărirea ideii naționale, atacată atunci în mai multe părți ale țării. Cu schimbarea denumirii se observă şi o mai bună organizare a profilului cotidianului sătmărean, ducând mai departe aceeaşi atitudine națională de apărare a granițelor româneşti, care, de altfel era şi principalul motiv de apariție al ziarului. Eugen Seleş, directorul Liceului Mihai Eminescu din localitate asociază şi activitatea "Astrei" sătmărene la programul cultural al "Conştiinței române", sprijinind în acelaşi timp şi revista "Afirmarea", principala publicație literară a oraşului Satu Mare din intervalul interbelic. În această perioadă de început a ziarului sătmărean colaborează : Florian Văsuțiu (gazetar, viitorul director al săptămânalului, "Ogorul sătmărean"), Mihai Bălaj (1909 - 1976) din Seini, Nicoale V. Ilieşiu, fost redactor la "Frontul" şi "Granița", Ioan Giurgea publicist, autorul volumului "Probleme şcolare şi naționale" (1938) şi redactor la revista "Şcoala sătmăreană".

Ziarul cultivă îndeosebi problemele culturale, educative şi literare. Este menționată şezătoarea "Scriitorilor români din Ardeal" organizată de revista "Afirmarea" în 13 martie 1938 la care a conferențiat profesorul şi scriitorul Victor Papilian, după care au luat cuvântul Constantin Gh. Popescu, redactor şef al "Afirmării", M. G. Samarnieanu, directorul revistei "Familia" din Oradea, Octavian Ruleanu, Dumitru Hinoveanu (1905 - 1963) poet din Seini, Al. Negură din Arad, Septimiu Popa din Cluj. Publicul sătmărean a fost pregătit pentru acest eveniment de articolul "Sub falduri spirituale" ale lui Augustin Dragomir: "Mîine Sătmarul va trăi clipe festive sub faldurile spirituale" (I, 1938, nr. 29 din 13 martie, p. 1). Ca numai peste o săptămână actorul Constantin Tănase să fie primit cu onoruri speciale în Satu Mare.

Începând cu 1938 ziarul organizează o redacție specială pentru părțile sălăjene, cu sediul în Zalău. Rubrica de cultură se numeşte acum "Sătmarul cultural" la care colaborează şi Ion Groşanu, viitorul redactor al refugiaților din Bucureşti, "Ardealul". Cu prilejul înmormântării poetului Octavian Goga (mai 1938) "Conştiința română" apare în chenar de doliu.

Anul 1939 al cotidianului sătmărean a fost dominat de ofensiva împotriva revizionismului maghiar, tot mai mult în atac, susținut şi de fascismul italian şi cercurile hitleriste. Ideea "imperativului național" devine axa de bază a ziarului "Conştiința română", care-şi sărbătoreşte un an de apariție în condițiile unei mari instabilități politice. Augustin Dragomir încearcă un bilanț retrospectiv al anului ce s-a scurs de la întemeierea "Conştiinței române", chiar şi numai apariția zilnică, fără subvenții, o consideră o realizare şi în

condițiile în care asigura publicitatea gratuită asociațiilor caritabile. Condițiile de lucru ale celor trei redactori, Augustin Dragomir, Mircea Lația şi Florian Văsuțiu erau dintre cele mai grele. Cel de-al doilea redactor mărturiseşte : "În camera mea îngheţase apa în lighean şi ne-am scris fiecare articolul fără să mai simțim că ne dejeraseră degetele pe stilouri." Încep să colaboreze în acest timp I. V. Munteanu, un mai vechi gazetar ardelean, Andrei Radu şi Dariu Pop.

Rezultatele primului an de apariție au fost consemnate în presa bucureşteană şi în "Cronica"de Baia Mare redactată de Gh. Crişan : "Un an de apariție. Cotidianul din Satu Mare s-a zămislit acum un an, într-o cameră înghețată, numai din căldura sufletească a celor trei tineri redactori: Dragomir, Mircea şi Văsuțiu, trei tineri decişi să-şi sîngereze sufletele alese pe rugul pe care au pierit atâția". Izbânda lor, izbânda entuziasmului tineresc ce i-a animat este într-adevăr o sărbătoare, o sărbătoare mult mai mare decât o simt cei ce ar trebui să-i sărbătorească" (Gh. Crişan, "Laudă lor …", în "Cronica", IV, 1939, nr. 6 din 8 februarie, p. 1).

Situația politică internațională devenea tot mai acută , popoarele se agitau şi se pregăteau pentru cel de-al doilea război mondial. Ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler în 1939 (martie) a creat o reală panică şi în opinia publică românească. Norii grei amenințau şi România, mai cu seamă pentru că nu aveam atunci o politică națională prea sigură. "Conştiința română" înființează atunci şi o redacție la Bucureşti iar Nicolae Iorga scrie articole mobilizatoare, cu fulgere şi trăznete în ziarul "Neamul românesc", texte ce sunt reproduse în cotidianul sătmărean.

Începuse cel de-al doilea război mondial şi România nu era departe de ostilități. După două săptămâni "Conştiința română" scrie : "Istoria ne învață că cel ce dă semnalul de război n-are prea multe şanse de a gusta din nectarul păcii" (Augustin Dragomir, "15 zile de război", II, 1939, nr. 209 din 17 septembrie, p. 1).

În anul 1939 apar colaboratori noi : Titus L. Roşu, fost profesor de istorie în Satu Mare, în 1939 la Oradea colaborator al revistei "Familia", N. Vîj (pseudonimul lui Constantin Gh. Popescu, redactorul "Afirmării"), iar pagina literară dobândeşte un nou nume : "Conştiința literară" : "Prezentăm astăzi cititorilor noştri o inovație. E pagina literară a ziarului, rezervată fiecărui sfârşit de săptămână" (Octavian Ruleanu, "Rînduri pentru cultură", II, 1939, nr. 278 din 10 decembrie p. 3). Această pagină a consemnat activitatea scriitoricească din Satu Mare, evenimentul de seamă a fost socotit conferința lui Ionel Teodoreanu la Satu Mare, intitulată "Cum am scris *La Medeleni*". Ziarul "Conştiința română" i-a închinat un număr de articole semnate Octavian Ruleanu, Constantin Gh. Popescu şi alții.

Anul 1940 evoluează sub acelaşi cer de amenințări la soarta țării. În atenția cotidianului sătmărean era mereu păzirea frontierei de vest. Subiect constant, politic şi cultural prin mijlocirea editorialelor, tot mai mult semnate "Conştiința română". În acestă perioadă de tensiuni etnice apare colaborarea masivă a poetului Ion Şiugariu. "Conştiința română" rămâne la postul ei de veghe şi după dispariția săptămânalului "Ogorul sătmărean". Era deci singurul ziar românesc care se tipărea atunci în Satu Mare.

Evenimetele politice s-au precipitat de aşa manieră încât Dictatul de la Viena din 30 august 1940 şi-a spus nefast cuvântul. Era urmarea directă a unei politici rău gândite de

către oamenii care au condus România de atunci, ca şi proliferarea mişcărilor extremiste internaţionale, fasciste sau comuniste. După răpirea Basarabiei şi Bucovinei de nord de către comuniştii ruşi a urmat Transilvania de nord. Trupul ţării fusese ciopârţit. Ultimul număr al cotidianului "Conştiinţa română" se tipăreşte la data de 31 august 1940, ultima tipăritură periodică românească din Satu Mare, care încheie perioada interbelică.

La fel ca mulţi alţii, şi redactorii "Conştiinţei române" s-au refugiat în partea de sud a Transilvaniei şi începând cu 12 septembrie anunţă tipărirea cotidianului sătmărean, într-o nouă serie, la Lugoj, păstrând acelaşi titlu şi se imprimă în patru pagini : "Tribună zilnică independentă de luptă şi naţionalistă". Colaboratori : Ion Groşanu, Vasile Negreanu, Grigore Bugarin, Fane George Pajişte, directorul revistei "Litera" de la Arad, Florian Văsuţiu. Ultimul număr al "Conştiinţei române" a apărut la Lugoj : 1940, nr. 204 din 13 octombrie.

Astfel îşi încheie existenţa zilnică ultimul cotidian sătmărean românesc din intervalul interbelic. A avut o viaţă zbuciumată dominată de tensiuni politice şi interetnice, cu însemnate privaţiuni materiale, uneori lipsit de sprijinul oficial, dar cu răbdarea şi cu sacrificiul celor trei redactori şi colaboratori a înscris o pagină glorioasă în istoria presei sătmărene româneşti.

X

X X

Gazeta "Ogorul sătmărean" a apărut de la 10 decembrie 1939 şi până la 14 iulie 1940. Publicaţia a fost redactată de câţiva tineri intelectuali şi publicişti proveniţi îndeosebi din mediul rural şi avea ca scop ridicarea materială şi morală a ţărănimii. În articolul program al gazetei, directorul ei, Florian Văsuţiu scrie: "Grupaţi în jurul acestei gazete săptămânale "Ogorul sătmărean", un mănunchi de tineri ridicaţi din mijlocul păturii ţărăneşti, pornim azi la drum, în dorinţa de a ajuta guvernul în marea operaţie întreprinsă : ridicarea satelor." Din chiar primul număr, Eugen Seleş, directorul Liceului Mihai Eminescu, se raliază ideilor gazetei sătmărene : "Acest ziar îşi ia drumul spre satele noastre"scrie în articolul intitulat "Drum bun", apărut în primul număr.

Câteva cuvinte despre conducătorul gazetei sătmărene. Florian Văsuţiu era originar din Valea Vinului, judeţul Satu Mare. A lucrat în toate formele gazetăreşti : corector, reporter, redactor la unele ziare sătmărene : amintim doar "Gazeta" şi "Frontul". A fost corespondent de presă la "Noua gazetă de vest" din Oradea, la "Ecoul" şi "Ştirea" din Arad, "Curierul"din Deva. A colaborat la "Cronica" din Baia Mare, la "Nord-Vestul" lui Dimitrie Şeptilici. A înfiinţat o editură legată de "Ogorul sătmărean" în care a apărut un singur volum, "Boli molipsitoare la animale", de dr. Ştefan Piersic, prim medic veterinar al judeţului Satu Mare. În anul 1942 a publicat monografia "Sanatoriul de tuberculoză Georgiu" într-o editură din Timişoara. În anul 1945 a editat "Calendarul de la Orăştie". A scris şi literatură. Volumul "Frământări" a rămas în manuscris şi cuprinde următoarele capitole : "Cuscrii", "În căutarea sănătăţii", "Angajamentul" şi "Confidenţe".

"Ogorul sătmărean" a înfiinţat diverse rubrici legate de tematica agricolă rurală, şcolară, bisericească, industrie, îngrijirea animalelor, economie casnică. Pagina "Agricultura

sătmăreană" este redactată de Camera agricolă şi cea de industrie şi comerţ. Potrivit programului gazetei, acela de a sprijini ţărănimea, gazeta condusă de Florian Văsuţiu are în vedere şi ridicarea economică a Ţării Oaşului, tipărind diverse corespondenţe cu privire la această parte a judeţului Satu Mare.

"Ogorul sătmărean" are colaborări literare. Semnează poezii : Dumitru Hinoveanu - "Se aude o doină", Dariu Pop - "Pastel", Gh. Crişan - "Popas", "Când mă frământ". În aprilie 1940 se comemorează cinci ani de la moartea lui Panait Istrati. Sunt menţionaţi apoi scriitorii românii care au vizitat oraşul Satu Mare : Ionel Teodoreanu în decembrie 1939 : "Timp de trei ore, publicul sătmărean, care nu este obişnuit cu astfel de manifestări, a admirat frumoasa conferinţă a lui Ionel Teodoreanu", scrie gazeta. De asemenea este amintit profesorul universitar Liviu Rusu, care a conferenţiat în cadrul "Astrei sătmărene" despre "Naţiune şi cultură". Şi bătrânei societăţi din Transilvania i se dedică o pagină care expune meritele ei pentru progresul poporului român.

Pentru cititorul de la sate se publică poezii populare, poveşti, cum este "Soacra cu trei nurori", creaţii literare accesibile ţărănimii. Cele mai multe reportaje le semnează Horia Gheorghiţă, jurnalist sătmărean, cărora li se adaugă şi folclor din zonele Codrului şi ale Ţării Oaşului. Există în paginile gazetei şi numeroase ştiri din lumea sătească. La pagina culturală au colaborat : Ion Şiugariu, Octavian Ruleanu, Aurel Peia, Petru Coza, Horia I. Gheroghiţă, Grigore Riţiu. "Ogorul sătmărean" a avut un program iluminist îndeosebi cu privire la protecţia muncitorului agricol sătmărean.

Three Newspaper in Satu Mare

(Summary)

The three newspaper presented in our article belog to the latest examples of the Romanian press in the fourth decade of our century. It's about 1938-1940, before the unhappy Diktat of Viena in 1940, when the parts of Satu Mare were given to the Hungarian rule of those times. A specific characteristics of those three periodicals was the fight againest the Hungarian tendency for revising which strongly manifested itself, being supported by the German hitlerism and the Italian fascism.

It was the time after the ceasing of the "Satu Mare" gazette, at the beginning of 1938 and that's why there was the need of some representants of the Romanian press in Satu Mare. Thus, "The Romanian Victory" starts in February 1938, but it ceases after only ten issues, changing into the daily paper "The Romanian Consciousness" which is printed between 1938 and August 31th , 1940. After this period, another printing, in refuge, is tried in Lugoj.

"The Romanian Consciousness" has three editors: Augustin Dragomir, Mircea Laţia and Florian Văsuţiu. It was the paper of the people in Satu Mare, a paper that fought keeping the Romanian borders in theirnatural space, cheked by history, but it also ceased in the autumn of the year 1940 and, together with it, the whole omanian press in Satu Mare.

Contributors: Eugen Seleş, Octavian Ruleanu, Constantin Gh. Popescu (these both editors at the magazine "Afirmarea").

"Ogorul Sătmărean" was printed between 1939-1940 under newspaperman Florian Văsuțiu who had as a main purpose the material and moral development of the peasantry in Satu Mare. It also had literary contributions: Ion Şiugariu, Gh. Crişan, D. Hiniveanu, Oct. Ruleanu, Aurel Peia, Petru Coza, Horia I. Gheorghiță.

Contribuţii cu privire la istoria presei române din Budapesta (1821 - 1945)

Glück Eugen

În stadiul actual al cercetărilor avem la dispoziţie doar sinteze incomplete, ce ignoră adesea varietatea profilului şi orientării periodicelor.

Productele presei române din Budapesta nu au putut fi reunite pe parcurs într-o colecţie unitară. Actualmente ele trebuie căutate în bibliotecile din Bucureşti, Budapesta şi Cluj-Napoca. Doar pe această cale s-au putut evidenţia până acum, 72 titluri, inclusiv calendare.

Apariţia periodicelor din Budapesta, mai ales în primele decenii de activitate, a fost facilitată de condiţiile locale. A stat la dipoziţie, la sfârşitul secolului trecut, tipografia universităţii. Mai târziu s-a lărgit spaţiul tipografic, culminând în crearea editurii şi tipografiei "Poporul Român" - 1901.

Una din bazele spirituale ale presei române din Budapesta a fost catedra de limbă şi literatură română de la Universitatea "Pázmány Péter" înfiinţată în 1862, prima de acest fel. Buda şi Pesta au reunit în prima jumătate a secolului al XIX-lea o bogată colonie macedo-română, sensibilă la exigenţele naţionale. După 1867 s-a concentrat aici viaţa parlamentară, juridică şi administrativă cu o puternică intelectualitate.

Publicaţiile cunoscute până la această dată, indiferent de durata apariţiei, acoperă întreaga gamă a periodicelor. Astfel găsim periodice cu profil politic 22, satiric 8, social-cultural 6, religios 5, oficial 4, didactic 4, literar 3, turistic 1. Deasemenea se cunosc 19 seriale de calendare.

Presa politică a fost inaugurată de "Amicul Poporului", apărut la 3/15 iunie 1848 la Pesta, continuând editarea până în toamna anului respectiv şi totalizând 23 numere. Ca redactor a funcţionat Sigismund Pop, paroh ortodox în Pesta. Ca orientare politică gazeta urmărea linia acelor români care căutau să obţină anumite drepturi din partea guvernului maghiar instalat după victoria revoluţiei izbucnită în martie 1848. Articolele publicate au salutat reformele legiferate, în primul rând abolirea iobăgiei şi au chemat românii la arme alături de revoluţionarii unguri. S-a acordat o atenţie prioritară revendicării privind separarea ortodocşilor români de ierarhie sârbă, creând o biserică naţională proprie.

După informaţiile noastre la 12 iunie şi 1 iulie 1849, a apărut la Pesta "Democraţiea", cu aceiaşi orientare ca "Amicul Poporului". Există părerea că redacţia ar fi fost influenţată de Nicolae Bălcescu, care sosise la Pesta în cunoscuta lui misiune.

După înnăbuşirea revoluţiei de la 1848 - 1849, reapariţia presei politice româneşti a devenit posibilă numai după destinderea provocată de apariţia diplomei din octombrie 1860. În 1861 apare "Concordia" la început sub redacţia lui Sigismund Pop 1861 - 1863. El este urmat de Alexandru Roman, primul titular al catedrei de limbă şi literatură română din Pesta 1863 - 1868. Din motive principiale a abandonat redacţia preluată de fiul lui Sigismund Pop. După nouă ani de la apariţie, din motive materiale, gazeta a fost sistată. Redacţia de la bun început a susţinut linia majorităţii deputaţilor români "naţionalişti" care cereau legiferarea drepturilor naţionale. Profund nemulţumit de legea votată în 1868, A. Roman a părăsit redacţia, succesorul său practicând o linie militantă mai moderată.

O poziţie radicală a adoptat "Federaţia" 1868 - 1876 sub conducerea lui Alexandru Roman. Chiar titlul gazetei evidenţiază că se obiecta în primul rând unirea Transilvaniei cu Ungaria în preajma pactului dualist 1865 şi abolirea autonomiei ardelene.

O atitudine asemănătoare exprima "Amicul Poporului" 1867 - 1868 care formula revendicări naționale invocând drepturile istorice ale poporului român.

În anul 1869 s-a transferat de la Viena la Pesta redacția și administrația foii "Albina"și care a apărut până în 1876 sub conducerea lui Vincențiu Babeș. Gazeta a susținut revendicările românești prezentate parlamentului, criticând totodată structura dualistă a monarhiei pajurei bicefale.

O parte din forțele politice românești după 1867, considerau că țelurile naționale pot fi satisfăcute cu sprijinul așa-zisului partid deakist de guvernământ. Ideile lor au fost difuzate în gazeta "Patria" apărută la Pesta în anii 1871 - 1872. Redactorul foii a fost Francisc Virgil Olteanu. Neavând audiție considerabilă și-a încetat apariția.

Ideile respective au fost reluate de așa-zisul grup "moderat", având în frunte pe mitropolitul Miron Romanul. Purtătorul lor de cuvânt a fost "Viitorul" din Pesta 1883 - 1885. Redacția a aparținut lui Zamfir Rozescu apoi lui Constantin Diaconovich. Foaia milita pentru aplicarea reală a legii naționalităților din 1868, și extinderea sistemului electoral mai favorabil românilor din Ungaria asupra Ardealului. Având o audiență redusă, după doi ani și-a încetat apariția.

La începutul secolului al XX-lea Partidul Național Român a adoptat linia activistă susținută și de foaia "Noutatea". Cunoaștem doar un singur număr al acestuia, care a văzut lumina tiparului la 1/14 iunie 1905.

Succesele electorale ale P.N.R. și crearea unui grup parlamentar puternic a generat editarea unui periodic capabil să popularizeze linia politică adoptată. În aceste condiții apare la Budapesta la 6 ianuarie 1906, "Luptă" sub direcția lui Alexandru Vaida-Voievod. În realitate, conducerea spirituală a aparținut lui Vasile Lucaciu. Redacția a fost sprijinită și de peste munți, în primul rând de către Nicolae Iorga.

În condițiile istorico-politice contemporane ziarul a trebuit să se concentreze asupra problemelor cotidiene, țelurile finale naționale fiind subînțelese. O campanie vehementă a fost susținută împotriva legii școlare din 1907, care urmărea restrângerea învățământului în limba maternă. A fost criticat grupul lui Vasile Mangra care în 1910, s-a raliat Partidului Muncii de guvernământ, crezând în satisfacerea unor revendicări naționale.

Alegerile din 1910, desfășurate sub presiunea Partidului Muncii, au decimat rândurile parlamentarilor români. La fel, au apărut divergențe și în legătură cu dreptul de proprietate. Ele au dus la sistarea gazetei încă în anul amintit.

La mijlocul primului deceniu al secolului nostru a izbucnit un conflict între monarh și coaliția partidelor maghiare de opoziție care au câștigat alegerile din 1904. Ei cereau o mai mare influență pentru Ungaria în treburile comune, ca de exemplu în armata cezaro-crăiască. Căutând să obțină și sprijinul alegătorilor români cu începere de la 31 decembrie 1905, au editat săptămânalul "Lumina". Redactor șef a fost numit Ioan Salusinsky. Gazeta a criticat așa zisul guvern "darabont", neconstituțional, instituit de Francisc Iosif și Partidul Național Român al cărui electorat voia să-l câștige. Printre altele i-a aprobat pe cei care au înăbușit răscoala țăranilor din 1907. După ce au preluat guvernarea, în 1906, redacția însera știri despre succesele Partidului Independenței, principalul element al coaliției, în mediul românesc. După căderea guvernului coaliționist în 1910, "Lumina" și-a încetat activitatea.

Linia politică înaintată de Vasile Mangra a fost reprezentată în "Deșteptarea" din Brașov, sub conducerea lui Constantin Sulică. În urma intrării României în război și înaintarea armatei române, redacția s-a refugiat la Budapesta și și-a reînceput apariția la 10/23 septembrie 1916. În anul următor încetează apariția din Budapesta.

În situaţia politică creată în urma alegerilor din 1910 s-au depus eforturi de a suplini dispariţia "Luptei". La 15 februarie 1911, a apărut "Naţiunea", foaie politică şi culturală sub redacţia doctorului Csato. Gazeta în cele câteva numere ce au ajuns în mâinile cititorului a încercat o reevaluare a situaţiei în ciclul "Critica generală a politicii româneşti". Într-un vast material Alexandru Vaida-Voievod a analizat politica externă a monarhiei austro-ungare.

În 1913 a ieşit "Gazeta Română" totalizând 27 numere. Redactorul Liviu Linţa nu s-a declarat deschis ca adept al Partidului Naţional Român, dar a oferit spaţiu ideilor acestuia. Deputatul Teodor Mihali a criticat programul primului ministru Tisza István. Au fost publicate şi criticate cele venite de la Bucureşti referitor la această problemă. A relatat despre tratativele P.N.R. şi primul ministru Tisza, susţinând poziţia românească. De asemenea, pagini întregi au fost destinate unor lucrări literare contemporane.

Apariţie mai lungă a realizat "Poporul Român". Apărut sub îndrumarea lui Dimitrie Bîrăuţiu în perioada 1901 - 1906, a militat pentru promovarea ataşamentului faţă de "limba şi credinţa străbună" precum şi trezirea sentimentelor naţionale. Cu anumite rezerve a sprijinit P.N. R., mai ales pe teren şcolar. În permanenţă s-au publicat materiale istorice şi literare.

În 1906 întreprinderea a ajuns în prag de faliment. Grupul aşa-zişilor politicieni români "moderaţi", în frunte cu deputatul Burdea din Caransebeş a oferit preluarea deficitului. Câştig de cauză a avut însă grupul constituit de deputatul Aurel Vlad şi care a preluat editarea foii transformând-o într-un organ popular al P.N.R. În anii 1910 - 1911 Dimitrie Bîrăuţiu s-a prevalat de stipulaţiile contractului şi a pretins retrocedarea dreptului de editare. În final, s-a încheiat un compromis, Dimitrie Bîrăuţiu devenind la 6 martie 1911 editorul periodicului "Foaia Poporului Român", transformat apoi, la 15 ianuarie 1915, în cotidian. Linia politică adoptată s-a dovedit a fi loială faţă de P.N.R. şi totodată se străduia să ofere o amplă informaţie internă şi externă. După izbucnirea primului război mondial - 1914 - a sprijinit eforturile monarhiei austro-ungare, iar în 1916 a criticat intrarea României în război, ceea ce a fost condiţia supravieţuirii ei şi ce nu a fost un fenomen izolat. Anul 1918 a dus la dispariţia gazetei.

"Poporul român" după 1911 a rămas oficios al P. N. R. şi în scurt timp redacţia s-a mutat la Arad.

O altă grupă a periodicelor politice au format gazetele muncitoreşti şi socialiste. La 16 august 1903 a apărut "Adevărul", organ al Partidului Social Democrat, respectiv al secţiei române constituită în cadrul lui. Condiţiile materiale şi de cadre precare au impus mai multe mutaţii. De la 29 iulie 1916 a fost publicat la Lugoj, dar, de la 20 iulie 1907 apare la Budapesta. Cu excepţia unei întreruperi în primul război mondial (1914 - 1916), a apărut până în anul 1919, ca săptămânal sau lunar. După actul de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, redacţia s-a stabilit la Sibiu. Cel mai de seamă redactor al periodicului a fost Ioan Fluieraş.

În decursul anilor foaia a susţinut revendicările muncitoreşti, a militat pentru sufragiul universal şi a adoptat o poziţie antimilitaristă abandonată însă în 1914, susţinând efortul de război al Puterilor Centrale, dar şi iniţiativele de pace. Datorită poziţiei sale de clasă "Adevărul" se găsea în opoziţie cu P. N. R., dar în 1918 s-au situat împreună alături de dreptul de autodeterminare al poporului român din Transilvania. Din motive organizatorice între 1907 - 1912 "Adevărul" a apărut alternativ cu "Glasul Poporului"..

În urma unei sciziuni politice în mişcarea muncitorească a luat fiinţă "Partidul Social Democrat Reorganizat". Acesta a editat începând cu noiembrie 1902 "Voinţa

Poporului". Gazeta a popularizat poziția respectivului partid şi a publicat ştiri din activitatea desfăşurată mai ales în mediul țărănesc român în care avea audiție, în vestul Transilvaniei. Primul redactor a fost Ioan Salusinsky, succedat de alții la mici intervale. Îngustarea bazei de masă a Partidului a dus la încetarea apariției cu numărul 2/15 septembrie 1904.

În 1907 foaia a reapărut ca susținător al intereselor rurale, reuşind să iasă în 3 ianuarie şi 24 octombrie.

Tot la Budapesta au apărut primele numere din săptămânalul "Muncitorul Român" - 1907 -, dar în curând s-a mutat la Timişoara. În primul număr a prezentat programul "Partidului țăranilor şi muncitorilor din Ungaria", o formație abia existentă. Se cerea trezirea maselor şi difuzarea culturii, puțin compatibile însă cu poziția antisemită declarată.

Ca o contrapondere a presei socialiste a apărut în 1903 "Voința Poporului Român", urmărind reținerea maselor țărăneşti de la mişcările socialiste. Au apărut patru numere, sub redacția profesorului Gheorghe Alexici, cunoscut în lumea publicisticii cu pseudonimul "Popa Coresi".

În 1919 a fost editată "Revoluția Socială", care a propagat ideile revoluției comuniste şi a îndemnat formarea batalionului românesc în cadrul Armatei Roşii ungare.

X

X X

Începuturile presei satirice româneşti în bună măsură se leagă de oraşele de pe cele două maluri ale Dunării. Prima încercare a dat naştere, în 1861, efemerei reviste "Tutti-Frutti". Ea a fost urmată de "Strigoiul" tot cu scurtă apariție. O inițiativă mai consistentă s-a dovedit a fi "Umoristul", începând cu data de 1/13 octombrie 1863. După o dezvoltare simțitoare în 1866 a fost nevoită să se reprofileze. Sufletul redacției a fost Iosif Vulcan.

Revista, bogat ilustrată a criticat toate persoanele şi fenomenele considerate dăunătoare intereselor poporului român. Folosind metodele specifice acestui gen de presă s-a militat pentru înființarea mitropoliei ortodoxe-române din Transilvania, s-a cerut deschiderea unei academii de drept, cu limba de predare română şi alte aşezăminte culturale naționale. A criticat deputații români din vestul Transilvaniei care au recunoscut cu ocazia întrunirii dietei - 1865 - ideea națiunii politice ungare. Corupția şi alte scăderi sociale au fost abordate. A sprijinit reformele lui Cuza, inclusiv cea rurală.

Cu numărul 5/17 ianuarie 1867 titulatura s-a schimbat în "Gura Satului". Redactor principal a rămas Iosif Vulcan, având drept colaborator principal pe Mircea V. Stănescu care în 1870 preia conducerea. În februarie 1871 redacția se mută la Arad. Şi această revistă a sprijinit acțiunile deputaților români opoziționişti şi aplicarea ei. În viața politică a românilor a stăruit pentru linia activistă.

Golul creat după strămutarea redacției revistei "Gura Satului" a fost completat de "Priculici", un supliment al gazetei "Albina", redactat de poetul Iulian Grozescu. Au apărut în 1872 - 1873 12 numere inspirate de ideile susținute de periodicul - mamă.

După o lungă pauză, la 20 ianuarie 1906 a urmat "Nuieluşa" foaie satirică ilustrată. Apariția bilunară programată s-a menținut până la numărul al şaselea. O nouă încercare începând de la 1 februarie 1908 eşuează în scurt timp.

Prima perioadă de apariție a coincis cu lupta dintre coroană şi coaliția partidelor maghiare. Revista, prin metodele şi specificul ei a criticat insuficienta activitate a P.N. R. în

condiţiile date. A condamnat abuzurile comise la alegeri de guvernanţi ca şi înăbuşirea răscoalei ţărăneşti din România - 1907 .

Revista satirică "Cucu" a fost redactată la Budapesta între 1 mai 1905 şi 16 noiembrie 1906. O existenţă efemeră caracterizează difuzarea din 1908. În octombrie 1910 o găsim din nou la Budapesta devenind, în anii 1911 - 1912 şi 1914 - 1918 supliment la "Foaia Poporului Român". Aproape în toate etapele a fost redactată de Nicolae Ştefu, cunoscut sub pseudonimul "Nicu Străjerel". În anii 1905 - 1910 a adoptat o linie conformă cu cea a P. N. R. În 1910 a criticat linia adoptată de Vasile Mangra şi aderenţii săi.

Ca supliment al "Foii Poporului Român" s-a raliat liniei acestuia pe tărâm politic şi a criticat scăderile general-umane.

X

X X

Alături de organele cu caracter politic ce abordau problemele curente remarcăm "Rumänische Revue" ce apărea cu text german şi pe care cu un termen contemporan am putea-o califica ca revistă de politologie. Fondatorul şi redactorul ei a fost Cornel Diaconovich. Apărută cu scadenţă lunară în iunie 1885, este nevoită din motive personale ale redactorului să se transfere la Reşiţa cu numărul 6/1886.

Scopul principal al revistei a fost informarea opiniei publice europene despre justeţea revendicărilor mişcării naţionale române din Ungaria. Între colaboratori au figurat şi Ioan Slavici. Aproape toate numerele au cuprins opere literare din întreg spaţiul românesc.

X

X X

Situaţia etno-demografică din Ungaria, precum şi dispoziţiile legii naţionalităţilor din 1868, au reclamat publicarea normelor legale în limba română.

La Buda, în 1850 a fost imprimată "Foaia de legile ţării şi a guvernului pentru ţara de coroană Ungaria". După instaurarea dualismului, începând cu anul 1877 şi până în anul 1915 a apărut "Colectarea legilor din anul ...". Publicaţia a fost editată de firma Otto Nagel, ca mandatar al Ministerului de Interne Ungar. Între anii 1899 - 1904 a fost tipărită de Toldy Alajos "Magazinul legilor statului pe anul ...". O ediţie oficială a apărut între 1906 - 1915, cu titlul "Traducţiunea autentică a legilor din anul ...".

Aici e locul să amintim că tipografia universitară din Buda a imprimat în 1837 primul număr din "Almanahul Statului din Prinţipatul a Toată Ţara Românească".

X

X X

Presa bisericească s-a plămădit în cadrul centrelor eparhiale. O excepţie reprezintă revista "Amvonul", cu caracter pastoral greco-catolic, începând cu 1/15 ianuarie 1868. Redactor a fost Iustin Popfiu. Numerele următoare au apărut la Oradea. Este interesant de

remarcat că în numărul amintit redactorul a stăruit pentru înfiinţarea unei parohii greco-catolice române la Pesta.

Cunoaştem un singur număr din "Foi pentru misiune" imprimată în 1872, la Pesta. De fapt, este vorba de o traducere în limba română a unei reviste luterane din Lipsca ce urmărea propagarea creştinismului la scară mondială.

Legiferarea autonomiei bisericii ortodoxe române din Transilvania şi Ungaria - 1868 - şi aplicarea Statutului Organic a introdus sistemul anual al sinoadelor eparhiale şi publicarea proceselor verbale. La Pesta a apărut în 1871 "Protocolul şedinţelor celui I sinodiu eparhialu alu diecesei romane dreptumăritoare /greco-orientale/ a Caransebeşului conventu pe 1870". Creîndu-se tipografia eparhială numerele următoare au fost realizate pe plan local.

Consolidarea influenţei cultelor neoprotestante a determinat editarea unor publicaţii destinate enoriaşilor români. În 1911 a apărut la Budapesta "Adevărul". Redactorul - Vasile Berbecar - a lucrat la Buteni (comitatul Arad) şi a transmis materialele tipografiei din Budapesta. Revista trata probleme de credinţă şi morale, difuzând şi ştiri despre activitatea cultului baptist. În acelaşi an, la Budapesta a mai apărut şi "Aurora" care începând cu numărul al doilea a adoptat titlul de "RazeleAurorei". De fapt era un supliment destinat copiilor. Ulterior, ele au fuzionat adoptând titlul din urmă, în tot timpul apariţiei până în anul 1918.

X

X X

Între publicaţiile cu profil cultural în primul rând trebuie să amintim "Biblioteca Românească" iniţiată la Buda în 1821 de Zaharia Carcabechi. Apariţia lui constantă a avut loc între 1829 şi 1834, realizând două numere. Redactorul a sesizat tendinţele vieţii contemporane şi a căutat în aceasta locul românilor. Nu este întâmplător că ultimul număr este dedicat contelui Széchényi István, liderul reformelor în Ungaria. Totodată a fost şi prizonierul trecutului, persistând în folosirea literelor chirilice.

În viaţa culturală română din Transilvania revista "Familia" apărută la 5 iunie 1865 a şi făcut epocă. Imprimată cu litere latine, condusă de Iosif Vulcan, a avut un caracter enciclopedic şi literar. Începând cu 18 octombrie 1870, revista devine organul fundaţiei care se străduia să creeze în Transilvania un teatru românesc. Sufletul mişcării a fost tot Iosif Vulcan. În 1880, de acum săptămânal, revista s-a transferat la Oradea. Între meritele redacţiei a figurat şi lansarea lui Mihai Eminescu - 1864.

La 1 ianuarie 1875 Iosif Vulcan a pus în circulaţie revista "Siedietoria", o versiune populară a "Familiei". În anul 1880 publicaţia s-a strămutat la Oradea. În acest caz paginile afectate literaturii au fost dominate de productele lui Iosif Vulcan mai ales poezii cu subiect istoric. O valoare mai elevată a reprezentat publicarea materialelor de folclor, pregătite de Iosif Vulcan spre a edita în final sub formă de carte sub patronajul asociaţiei Kisfaludy.

În lipsa cauţiunii legale cerută pentru publicaţiile politice, Iosif Vulcan nu a putut aborda în revistele sale probleme curente. Totuşi a căutat să promoveze cauza naţională ca de exemplu popularizând momente din războiul de independenţă a României - 1877-1878.

O răspândire apreciabilă a avut şi revista "Poporul" editată în 1894 ca foaie economică. Mai târziu, a devenit ediţia românească a sistemului editorial "Földművelési Értesítő" (Buletinul de agricultură). Cel mai de seamă redactor a fost profesorul Alexici,

care semna "Popa Coresi". Ultimul număr a ieşit la 13 aprilie 1919. Revista oferea sfaturi agricole în toate domeniile, introducând şi o rubrică literară inspirată din literatura românească modernă. În rubrica noutăţilor au apărut şi ştiri politice într-o orientare prudent-guvernamentală.

"Familia Română", săptămânal ilustrat redactat de Lucian Bolcaş, a apărut la 1/14 februarie 1908. Greutăţile financiare au oprit editarea numărului 31. Conţinutul revistei a fost apolitic, punând accentul pe operele literare contemporane, mai ales ale lui Ioan Slavici şi Emil Isac. Au fost inserate şi reportaje, ca de pildă despre participarea învăţătorilor români la cursurile de perfecţionare de la Budapesta.

"Foaia Ilustrată" a ajuns în mâna cititorilor începând cu anul 1902 ca supliment la "Poporul Român", fără să fi avut o apariţie definitivă. La 19 martie 1911 a devenit supliment la "Foaia Poporului Român". Cu ritmicitate săptămânală a ieşit între 1 octombrie 1915 şi 23 iunie 1918. În tematica ei au figurat protagoniştii contemporani ai literaturii române. Un mare interes au stârnit prezentarea diverselor colţuri ale lumii, mai ales după izbucnirea primului război mondial. Totodată, s-au publicat reportaje despre câmpurile de luptă evidenţiind prezenţa soldaţilor români. Participarea României (1916 - 1918) a fost comentată în limitele obligatorii.

X

X X

Prima revistă literară apărută la Pesta a fost "Aurora Română" întemeiată de Ioanichie Miculescu, parohul ortodox local, totodată proprietarul, redactorul responsabil şi editorul publicaţiei. Începând cu 1/13 ianuarie 1863 au fost tipărite 60 numere în decurs de doi ani. La redactare, la început, a colaborat şi Iosif Vulcan. Colapsul revistei s-a datorat greutăţilor financiare.

Revista apărea cu litere latine şi a pus accentul pe productele literaţilor din arcul intracarpatic (Iustin Popfiu, Zaharia Boiu, Iulian Grozescu, Aurel Mureşan, Pavel Draga, Iosif Vulcan). S-a acordat spaţiu şi literaturii universale precum şi celei maghiare, mai ales lui Jókai Mór şi Petöfi Sándor. O valoare documetară a reprezentat rubrica ştirilor.

În 1866, Ioanichie Miculescu a încercat să iniţieze anuarul "Almanahul Musei Române" continuarea nu a fost însă posibilă.

Cel mai important periodic literar românesc apărut la Budapesta a fost "Luceafărul", cu apariţie bilunară între 1 iunie 1902 şi 15 octombrie 1906, dată la care redacţia s-a mutat la Sibiu. În fruntea iniţiativei a stat Octavian Tăslăuanu (1876 - 1942), în epoca respectivă funcţionar al Consulatului General al României în capitala ungară. În redacţie au mai figurat Octavian Goga, Ion Lapedatu, Al. Ciurea, etc.

Revista a avut o orientare literară panromânească. Numărul cel mai elevat este cel dedicat jubileului de 40 ani de domnie a regelui Carol I (1916). Dintre poeţi mai frecvent au figurat Octavian Goga, Maria Cunţan, Zaharia Bârsan, George Coşbuc, Şt. O. Iosif. Pe tărâmul poeziei s-au evidenţiat Ion Agârbiceanu, Mihail Sadoveanu, Sandu Aldea, etc. O realizare majoră a constituit publicarea în 1904 a primului fragment în traducere românească din "Tragedia omului" renumita operă a lui Madách Imre, prin stăruinţa lui Octavian Goga.

X

X X

Presa pedagogică românească apărută la Budapesta este inaugurată de "Foaia Învățătorilor Poporului" săptămânal editat de Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice între 1868 - 1873. Revista publica dispozițiile oficiale, de regulă câte un articol de fond, şi apoi studii şi articole dedicate problemelor pedagogice. Rubrica ştirilor cuprindea şi relatări despre şcolile confesionale româneşti.

Ca supliment al revistei s-a tipărit "Îndrumări Economice" care căuta să răspândească prin intermediul învățătorimii metode avansate ale producției agricole.

Dezvoltarea intelectualității româneşti din Transilvania şi Ungaria a fost promovată de fundația Gozsdu - 1870. Până în anul 1907 activitatea fundației s-a făcut cunoscută opiniei publice prin "Analele Fundației Gozsdu".

O realizare mai puțin cunoscută este "Roza cu ghimpi", publicație bilunară editată de studenții români din Pesta, sub formă de manuscris între 1877 - 1894.

În redacție au figurat pe parcurs tineri care, ulterior, au devenit persoane celebre ca Valeriu Braniște.

Revista urmărea răspândirea unor cunoştințe filosofice, istorice sau din domeniul ştiințelor exacte, prin articole întocmite de tinerii autori. De fapt, rubrica cea mai prețioasă este cea a ştirilor care contribuie la cunoaşterea situației în rândurile studenților români din Pesta.

Asociația studenților a editat anuarul "Raportul general al societății de lectură Petru Maior din Budapesta" între 1882 - 1884 şi 1900 - 1901. După această dată apariția a continuat ca almanah. Publicația a conținut diverse articole şi ştiri. Din acestea din urmă putem afla că în anul universitar 1897 - 1898 la Budapesta s-au aflat 182 studenți români, dintre care 49 beneficiari ai bursei Gozsdu.

X

X X

De domeniul turismului aparține periodicul "Lista vizitatorilor români de la sct. Lucasbad" editat între 1900 - 1904. Cititorul a putut afla datele celor care au făcut cură la băile respective din Buda şi articolele de specialitate prezentând valențele apelor minerale de acolo.

X

X X

În ridicarea nivelului cultural al maselor, îndeosebi rurale, un rol au jucat calendarele. Dincolo de materialul strict calendaristic ele, de regulă, au conţinut şi texte literare şi cunoştinţe ştiinţifice. De asemenea au fost inserate sfaturi practice.

Tipografia Universităţii din Buda a publicat începând cu 1806 serialul "Calendariu pe anul de la Hristos ...", mai întâi cu litere chirilice, apoi, din 1828 cu cele latine. Noi am putut urmări apariţia până în anul 1830.

Învăţătorul Ştefan Popovici Neagoie de la şcoala română din Pesta a pus în circulaţie între 1828 - 1832 "Calendarul Românesc" cu litere chirilice şi latine, cuprinzând materiale istorice inspirate din ideile Şcolii Ardelene.

Învăţătorul Moise Bota în 1862 a publicat la Buda numărul scadent din "Calendariu Romanu". În paginile acestuia se poate citi o poezie gratulatorie adresată lui Emanuil Gozsdu cu ocazia numirii lui de comite suprem al Caraşului. Un studiu evocă cucerirea Daciei de romani şi începutul formării poporului român.

"Calendarul Vice-Strigoiul" tipărit în 1862 la Pesta a avut un caracter satiric.

"Calendarul Umoristului" redactat de Grigore Ardelean şi Iosif Vulcan (1865 - 1867) a ţintit săgeţile satirei atât împotriva guvernanţilor cât şi unor manifestări ale intelectualităţii române.

După o lungă întrerupere, o mare răspândire a obţinut "Calendarul Poporului Român", editat de redacţia gazetei respective cât şi de succesoarea ei (1903 - 1918). Au fost cuprinse în calendare lucrări literare, noutăţi ştiinţifice şi sinteze politice, aceasta în esenţă în spiritul P. N. R. În timpul primului război mondial operaţiile militare şi soarta soldaţilor a constituit o preocupare permanentă.

Tot aceeaşi editură a pus în circulaţie şi un "Calendar de buzunar" (1917 - 1918).

"Calendarul Foii Ilustrate" (1904 - 1914) şi "Calendarul Cucului"(1908 - 1910) au fost iniţiative ale foilor respective. "Calendarul Voinţei Poporului" a fost editat de Partidul Social Reorganizat 1904 - 1905.

O serie de calendare au apărut din raţiuni comerciale. "Calendarul ilustrat pentru toţi" (1905 - 1918) a fost o întreprindere a Librăriei Mehrer Vilmos. "Calendarul ilustrat al poporului" a fost lansat de soc. Franklin (1905 - 1918). "Calendarul Naţional" a fost imprimat în 1911 de tipografia Kunossy, cu text bilingv.

"Calendarul pentru cetitul bibliei", apărut în 1918, a fost destinat credincioşilor baptişti.

Un segment special al cititorilor a vizat calendarul "Amicul Soldatului" redactat de Lucian Bolcaş, fiind cunoscut nouă cel pe anul 1914.

Schimbările istorico-politice din anii 1918 - 1920 s-au repercutat şi asupra ediţiilor de calendare care anterior găseau cumpărători în toată Transilvania. Pentru românii din Ungaria post Trianonică a apărut "Calendarul nostru" din care cunoaştem pe cele din 1923 - 1925 şi 1931. Pe lângă conţinutul tradiţional ele oferă date despre activitatea comisariatului pentru problemele românilor şi conducerea bisericii ortodoxe române.

"Calendarul" tipărit de soc. Phyloxia a avut un caracter de popularizare a produselor farmaceutice a firmei respective.

După anul 1940 editurile din Budapesta au încercat din nou să pătrundă în Ardealul de Nord. Astfel a apărut "Calendarul poporului Român pe anul 1941" sub redacţia lui Bătár Arpád. Pe lângă un conţinut religios şi literar s-au remarcat unele aspecte ale trecutului comun româno-maghiar. Au fost zugrăvite în culori pozitive stările existente în Ungaria. Calendarul "Fraternitatea" (1941 - 1943) era destinat tineretului cu aceeaşi orientare.

În sfârşit ne referim la câteva periodice din provincie. Din "Gazeta Economului" cunoaştem doar numărul prim 3/15 mai 1892, redactat de David Voniga din Gyula. Tot el a editat la Gyula în 1895 gazeta "Lumina" din care cunoaştem zece numere. La Bătania a apărut temporar, în 1917, foaia "Calea Vieţii" de orientare greco-catolică, redactată de Nicolae Brânzeu. Mai amintim "Buletinul Diviziei XX", organ al garnizoanei române care se găsea în Debreţin în anii 1919 - 1920, fiindu-ne cunoscute 18 numere.

Dat fiind faptul că pe parcurs materialele s-au risipit în mai multe colecţii este foarte posibil să mai existe şi alte periodice neidentificate până în prezent.

Contributions regarding the history of the Romanian Press in Budapest (1821 - 1945)

(Summary)

This study has the purpose of enriching the information about the important role of Buda and Pesta (reunited in 1872) in the Romanian press between 1821 - 1918.

In order to archieve this purpose the dates and the characteristics of the 79 gezates and periodical issued in Budapest are published.

The study also shows that the spiritual basis of the Romanian press in Budapest was the Romanian Language and Literature Department of the Pázmány Pétér University in Budapest. It also shows that the printing of the Romanian publications at the beginning of the XIXth century was based on the university's printing-shop.

A szatmárnémeti római katolikus polgári iskolai tanítónőképző intézet

Bura László

I. 1. A polgári iskolai tanítónőképző létesítése

Az előzmények:

1842-ben a Szatmári Római Katolikus egyházmegye püspöke, Hám János új szerzetesközösséget alapított, a Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek Kongregációját.[1]

Az alapító elgondolása szerint a Társaság (egyik) célja: a nőnevelés. Alapvető eszköze a gyermekek oktatása. Szatmárnémeti anyaházukban még 1842-ben a magyar elemi iskolák szabályai szerint működő négyosztályos nyilvános leányiskolát nyitottak.

Elemi iskolájuk 1866-ban hatosztályossá lett (1868-ban már az 1868. évi XXXVIII. t.c. írta elő a hatosztályos elemit), 1868-tól pedig hétosztályos iskolaként működött.

A nővérek vezette elemi iskolában különösen gazdag volt az utolsó két évfolyam tananyaga. Az iskolában (a tantervi előírások mellett) tanítottak kézimunkát, rajzot, francia nyelvet, zongorát és gitárt.

A rend anyaházában a megalapítástól kezdődően gondos felkészítő képzésben részesítették a tanítói-nevelői munkát végző nővéreket. A tanfolyam az 1857/58-as tanévben nyilvánosan elismert tanítóképzővé vált. Az ekkor még két tanév időtartamú iskola 1872-ben hároméves, 1885-től négyéves időtartamúvá vált.

1890-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elrendelte, hogy a 7 osztályos felső elemi iskolákat át kell alakítani polgári iskolákká, amelyekben "csakis felső nép- és polgári iskolai tanítónők működhetnek".

A Szatmári Irgalmas Nővérek rendje ekkorra már 13 ilyen iskolát működtetett (Máramarossziget 1863, Székesfehérvár 1864, Esztergom 1865, Selmecbánya 1867, Rozsnyó 1868, Sátoraljaújhely 1873, Gyulafehérvár, Gyergyószentmiklós 1876, Léva 1880, Lőcse 1881, Rózsahegy 1885, Jászberény 1886, Szatmárnémeti 1889). Szükségessé vált tehát a polgári iskolák számára megfelelő tanerők képzése. Ezért létesítették 1894-ben (az anyaház mellett működő) Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítónőképzőt.

Az iskola fenntartója a Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrendje volt, a Római Katolikus Tanítónőképző (az anyaházzal szomszédos) épületében működött (1896-tól mindegyik szaknak - és évfolyamnak - saját külön tanterme volt). Egyházi iskolaként az egyházmegyei főhatóság is felügyelte, de a tantervek, a tanítási anyag vonatkozásában, valamint a vizsgákat a Vallás és Közoktatási Minisztérium (is) ellenőrizte.A II. év utáni alapvizsga[2] és a III. évet záró (szak)képesítő vizsga megtartására a minisztérium által kinevezett bizottság (minisztériumi megbizottak és szakemberek) volt illetékes, következésképp az intézet által kibocsátott oklevél birtokosa az állam bármely polgári iskolájában taníthatott.

---

[1] A szerzetesrendre és tevékenységére vonatkozóan vö.: Bura László: *Krisztussal élve a világ felé fordulva*. A Páli Sznet Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek 1842 - 1992. Gloria Nyomda Kolozsvár, 1992.

[2] Kötelező módon 1901-ben vezették be.

Az intézmény 1923-ban szűnt meg, ugyanis a román iskolai rendszer nem ismerte a polgári iskolák típusát, vagy csak 4 osztályú gimnáziumot, vagy 8 osztályos líceumot (a magyar gimnázium megfelelője) ismert el.

A polgári iskolai tanítónőképző a középfokú tanítónőképzőknél magasabb fokú oktatási intézmény volt, ugyanis a hároméves intézménybe a tanítóképzőt elvégzett vagy érettségizett (és tanítóképzői különbözeti vizsgát tett) hallgatók iratkozhattak be.

A polgári iskolai tanítónőképző intézetnek rendes tanulói mellett minden tanévben voltak magántanulói is, olyanok, akik már működő, gyakorló tanítók voltak, következésképp csak az év végi vizsgaidőszak idején jelentek meg és vizsgáztak. (A magánvizsgához is, a magánvizsgázó szakképesítő vizsgájának engedélyezéséhez is minisztériumi engedély volt szükséges.)[3]

2. A tanítóképző szerkezete és működése 1894-től 1924-ig

Az intézet 1894-ben az I. évfolyammal (csonka intézményként) indult, a harmadik tanévben (1896-ban) vált teljes felépítésű oktatási intézménnyé. Az ezt követő 12 tanévben azonban csonka intézményként működött[4] (csak minden harmadik évben indult kezdő évfolyam), majd 1910-től megszűntéig ismét teljes intézmény volt.

Az államilag is elismert, magasabb fokú szakképesítést nyújtó intézetben megalapításakor két tagozat működött: a nyelv- és történettudományi és a mennyiségtan-természettudományi szak.

A későbbiekben a két szakon belül (több tanévben is) a szak egészétől eltérő szakosításra is felkészítettek, a nyelv- és történettudományi szakképesítésre készülők mellett voltak csak nyelvtudományi és csak történettudományi szakképesítésre, a mennyiségtan és természettudományi szakon belül csak mennyiségtani vagy csak természettudományi szakképesítésre felkészülő tanulók. A nyelvtudományi szakképesítésre készülők német vagy francia nyelvből szerezhettek felső fokú képesítést, a természettudományi szakon készülők földrajzból, természetrajzból vagy vegytanból.[5]

A Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítóképzőben már az intézet ötödik tanévében a kézimunka tanítására feljogosító szakképesítő vizsgát szerveztek.[6] Harmadik tagozatként 1909-ben javasolták zene és kézimunka (munkamesternői) tagozat indítását,[7] az engedélyezést követően 1910-ben a tagozat megindult. Az 1920/21-es tanévtől torna szak is létesült, a szakvizsgákat letevő, a szakképesítést megszerező tanulók tornamesternői minősítést kaptak.[8]

---

[3] Az intézet igazgatója minden tanévben a tantestületi gyüléseken ismertette az adott tanévben engedélyt szerzett tanulók nevét, az engedélyezett vizsgát, jegyzőkönyvben rögzíteték az engedély számát.

[4] Vö. a diáklétszámról készített táblázattal.

[5] Ezekhez a sajátos szakvizsgákhoz és a külön szakból szerzett szakképesítéshez mindenkor minisztériumi engedély volt szükséges. 1910-ben például Perlaky Mária engedélyt kapott a minisztériumtól, hogy francia nyelvmesternői szakon vizsgázhasson az I - III. év tananyagából, ezt követően pedig francia nyelvmesternői szakképesítő vizsgát tehessen.

[6] Az iskolai dokumentumokból nem tűnik ki, hogy a díszítő rajzon kívül a tanulóknak milyen sajátos szaktárgyakból kellett vizsgázniuk.

[7] A felterjesztésben megindokolták: az oktatásban szükséges tantárgyak, tanításukhoz, felkészítésükhöz az intézet rendelkezik megfelelő tanerőkkel. A kézimunka szakra jelentkezettek felkészítését a felterjesztéssel egyidőben, még az engedélyezés megérkezése előtt megkezdték.

[8] A minisztérium 2000/1921-es rendelkezése tette lehetővé.

Az első világháború végén feltehetően a megváltozott államforma (királyságból köztársaság) körülményei késztethették az Egyházmegyei Hatóságot az intézmény átszervezésére, főiskolává alakítására. Az Egyházmegyei Hatóság (1918. nov. 11-én) átiratban értesíti az intézmény igazgatóját és tanári karát: "A polgári iskolai tanítóképzőt állami polgári iskolai tanárképző főiskolává átszerveztem", egyben tudatja, hogy a (budapesti) Erzsébet Nőiskola - Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola igazgatóját is felhívta, hogy (a tanári testület bevonásával) "A polgári iskolai tanító és tanítónőképző intézetek Szabályzatait a főiskolai jellegnek megfelelően haladéktalanul dolgozzák át és jóváhagyás végett mutassák be." [9]

Az átiratban azt is közölték, hogy az intézet által kibocsátott okleveleket az állam továbbra is ugyanúgy elismeri, az átirat egyben sürgeti, hogy mind az előadószemélyzet, mind a felszerelés, berendezés tekintetében mielőbb meg kell szervezni a főiskolai jelleg megkívánta kiegészítéseket.

Az 1919/1920-as tanévtől az intézmény működésében számos nehézséget okoztak a Nagyszebeni Kormánytanács majd a Kolozsvári Oktatási Államtitkárság intézkedései és rendeletei.[10]

1921-től az iskola (az Államtitkárság rendelete alapján) kétnyelvű (baloldalt román, jobb oldalt magyar nyelvű) okleveleket bocsátott ki.[11]

1921 nyarán a tankerületi főigazgatóság magán jellegűvé nyilvánította az iskolát, de a rendelkezést még a tanév megkezdése előtt sikerült visszavonatni.

Az 1922-es tanévtől az intézmény felépítésében módosulás történt, három szak indult: 1) Nyelv- és történettudomány, 2.) Földrajz, természetrajz, vegytan, 3.) Mennyiségtan - fizika.

Ugyanebben a tanévben rendelettel szabályozták a tanulók beiratkozását: vallási korlátozást vezettek be.[12]

1923-ban megtiltják magántanulók vizsgáztatását.

1924-ben megszüntetik az oktatási intézményt.

II. Az iskola belső élete

1. Az iskola vezetése

A polgári iskolai tanítónőképző vezetője az igazgató, [13] aki a tanév folyamán a tanári kar (közülük a szükség szerint egy- kettő - három az egyes évfolyamok osztályfőnöke is volt) tagjai segítségével szervezte az iskolában folyó oktató - nevelő munkát.

---

[9] Az átirat megjelölte szervezési kérdéseket a tantestület 1919. I. 15-i tanácsülésén vitatták meg..

[10] Az 1919/1920-as tanévben megtiltották a magyar történelem, az alkotmánytan, Magyarország földrajza és a népiskolai szervezettan tantárgyak tanítását.
Az 1920/1921-es tanévben az Erdélyi Tanügyi Tanács megengedte, hogy a magyar történelem tanítható tantárgy, a földrajz is, de "az új határok szerint", az Alkotmány is tanítható, de "a történelmi eseményekkel fejlődésben".
1921-ben elrendelték, hogy a tanároknak román nyelvvizsgát kell tenniük. Február végén megengedték, hogy az iskola fenntartói saját költségükön román nyelvtanfolyamot szervezzenek.

[11] A Kolozsvári Közoktatási Államtitkárság 12424/1921 .VI. 21-i rendelete alapján.

[12] Görög katolikus és görög keleti vallású tanulók nem iratkozhattak be az iskolába.

[13] Igazgatói: Dr. Steinberger Ferenc (1894 - 1900), Hámon József (1900 - 1906), Dr. Kovács Gyula (1906 - 1918).

Az iskola tanári kara a szükséglet szerint változó, általában hat - hét (az alaptantárgyakat tanító) állandó tanár és több (a tanítóképzőkben is alkalmazott) óraadó .[14] Az iskola szaktanárait az egyházmegyei hatóság ajánlotta (ajánlhatta), de - az alaptantárgyaknál (nyelvek, történelem, matematika, természettudomány) bizonyosan - a minisztérium vizsgálóbizottsága állapította meg, hogy rendelkeznek-e megfelelő oklevéllel, szakképesítéssel, szaktudással. [15]

A gazdasági tantárgyak tanítására a földművelésügyi minisztérium azzal a feltétellel biztosított szaktanárt, hogy az iskola (esetleg más iskolában kiegészítéssel) a működéséhez szükséges óraszámot biztosítja.[16]

Mind a közoktatási minisztérium, mind az egyházmegyei hatóság ellenőrizte és értékelte a polgári iskolai tanítónőképzőben végzett munkát, mind a II. évet követő alapvizsga, mind a tanulmányok befejezését követő szakképesítő vizsgák után a minisztérium (a kiküldött vizsgáztató bizottság véleményezése alapján) írásban közölte az értékelését.[17]

A közoktatásügyi minisztérium fontos tantárgynak tekintette (még) a rajzot is. Ezt tanúsítja az eljárása, amely révén behatóbban irányítani és ellenőrizni kívánta a polgári iskolai tanítóképzőben végzett rajzoktatást. Minden tanév végén az iskolában vissza kellett tartani (meg kellett őrizni) az elkészített tanrajzokból egy gyűjteményt, amely az iskolában folyó rajztanítás menetét mutatta, ezt el kellett küldeni a minisztériumba. A minisztérium pedig az országos rajztanárképző főiskola tanári karát felhasználva értékeltette, véleményeztette a rajztanítás menetét és színvonalát.[18]

Tanévenként (általában[19]) négy alkalommal ülésezett az iskola tantestülete: szeptember elején (a tanév megkezdésekor), december végén / január elején (az első félév befejezésekor), április végén / május elején (a tanév befejezése időpontjának megállapítása és az év végi vizsgák előkészítése céljából), június végén (a tanév befejezése, a vizsgák eredményének megállapítása, a következő tanév szervezési - oktatási kérdéseinek rögzítése céljából).

---

[14] Az iskolában tanítottak: (1894-től) Perényi János, Krasznay Zsigmond (1895-ig), Puskás Alexandrina, Vrasda Eleonóra (1895-ig), Kubovics Engelberta, Castelli Cornelia, (1895-től - a következőkben csak az új tanerőket soroljuk) Stark Lajos, Nedománszky Avelin, Pósch Alkantára, Szakáll Demetria, Bagossy Bertalan, (1896-től) Heigarl Hildegárd, Veszprémy Placida, (1907-től) Lehoczky József, Dr. Kováts Gyula, Szabó Honória, Hámon József, (1903-től) Dr. Schőber Emil, Holczmann Béla, Paulus Basilia, (1905-től) Németh Szilla, (1907-től) Zerdahelyi Sigismund, Tersányszky Edvina (1915-ig), Szilasi Emerita (1919-ig), (1908-tól 1912-ig) Varjas Endre, (1910-től) Máté László, (1911-től) Dőry Leontina, Molnár Leonilla), Schwank Mervina, (1915-től) Névery Flávia, (1917-től) Govicski M. Salvatoris, (1919-től) Tempfli István, (1922-től) Huszár Polixénia, Obert Annuntiata,

[15] 1896. III. 28-án a tanári gyűlésen az igazgató ismertette a minisztériumi vizsgáló bizottság megállapítását. Daubner M. Cyrilla alkalmas a német és a francia nyelv tanítására a polgári iskolai tanítóképzőben.

[16] A minisztériumi feltétel teljesítése alapján nevezték ki 1910-ben a polgári iskolai tanítóképzőbe Máté László gazdasági szaktanárt.

[17] Az értékelések elégedettek az intézményben folyó munkával. A tanügyi reform bevezetésekor készült tanfelügyelői értékelés szerint sem a tanári kar, sem a tanulóanyag nem rosszabb az állami intézetekénél. Az 1906. évi decemberi gyülésen ismertetett értékelés azt jegyzi meg, hogy a természetrajzi ismeretek növelését kéri..

[18] Vö.: 1912.VI. 25-i jegyzőkönyv. A rajztanítás ellenőrzése hangsúlyozottan jelentőssé vált, ugyanis az intézetben 1910-től munkamesternői (= kézimunka) szakcsoport is működött, s ennek több rajz szaktárgya is volt.

[19] Szükség esetén és rendkívüli események (tanár elhalálozása) alkalmával soron kívüli tanári gyülésen oldották meg az intézet ügyeit.

A két félév [20] végén megtartott értekezleteken megbeszélték a félév során adódott oktatási - nevelési kérdéseket, minősítették a tanulók munkáját, [21] a tanév vége előtti gyűlésen előkészítették a vizsgaidőszakot a vizsgák, a II. évet követő alapvizsga és a tanulmányokat befejező szakképesítő vizsga gördülékeny megszervezése céljából. A minisztériumi tantervben előírt tananyagból és az utasítások szellemében tételjavaslatokat is készítettek és küldtek a minisztériumba.

Az iskolában tanulók beiratkozási díjat és tandíjat fizettek, külön díja volt a képesítő vizsgának. A díjak mértékét az iskola kezdeti korszakából az okiratok nem említik, csak a világháború utolsó évéből és az 1920-as évből ismerjük.[22]

2. Tantervek, tananyag

A polgári iskolai tanítónők képzésének, képesítésének tartalmi és formai kérdéseit a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szabályzata határozta meg, [23] a Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítóképző az iskola megalapításakor (a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye illetékes hatósága jóváhagyásával) ennek alapján, az ebben előírt tantervek (valamint a kalocsai polgári iskolai tanítóképző tapasztalatai) alapján kezdte meg működését. A minisztérium a századfordulón az állami polgári iskolai tanítóképzők számára tantervi reformot dolgozott ki[24], az új tantervet a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye is elfogadta és rendelkezése alapján az 1901-es tanévtől a szatmárnémeti polgári iskolai tanítónőképző is alkalmazta.

A polgári iskolai tanítóképzőben tanított tantárgyak közt voltak egyformán kötelezők mind a nyelv- és történettudományi, mind a mennyiségtan - és természettudományi szak tanulói számára, és sajátos szaktárgyak az egyes szakokon felkészülők számára.

---

[20] A tanévet két félévben szervezték meg, a tanítás szeptember második hetében (többnyire évenként változó napon) kezdődött,az első félév január elejéig, a második (általában) május közepén (néha utolsó harmadában) fejeződött be. Karácsonykor (december 22/23-tól január 2-ig) és húsvétkor (kilenc nap) szünetelt a tanítás. A tanítás befejezése utáni héten tartották meg a gyakorlati tanításokat, amelyet a vizsgák követtek. A képesítő vizsgára készülők számára (általában) két -három hét felkészülési időt biztosítottak.

[21] A minősítések: jeles, jó, elégséges, elégtelen. A tanulók általános minősítése: jeles rendű, másod rendű, (harmad rendű = elégtelen). Az írásbeli dolgozatok külalakjának minősítése: szép, csínos, rendes, kevésbé rendes, elég rendes. Az erkölcsi magaviselet: példás, dicséretes.
A minősítéseket a tanév végén bevezették a "kalkuluskönyvbe". Neve: A szatmári római katolikus polgári iskolai tanítóképző intézet növendékeinek Érdemsorozata.

[22] Az 1918/1919-es tanév megkezdése előtt készült tantestületi gyűlés jegyzőkönyve rögzíti: A beiratkozási díjat 18 Koronáról 40 Koronára emelték, az évi tandíjat 100 Koronáról 200 Koronára, a magántanulókét 120 -ról 260 Koronára.
Az 1920. szeptemberi tanácsülésen készült jegyzőkönyv rögzíti: a felekezetközi tanács javaslata alapján a tandíj 1600 Korona, illetőleg/vagy 800 lei.

[23] Vö.: 1868. évi XXXVIII. sz. törvénycikk, illetőleg a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 47146/1984-es sz. leirata.

[24] A polgári iskolai tanítóképzőkben folyó oktatás módosítása céljából az intézet tanári kara is megfogalmazta elképzelésit, módszertani javaslatait, s hogy a készülő reform a törvénymódosításban felhasználhassa, ezeket a Magyar Tanítóképző című szaklapban közölte.

A közös tantárgyak : Hit és erkölcstan (mindenkinek saját lelkésze bizonyítványa szerint), Nevelés- és oktatástan, Oktatási módszertan, Tanítási gyakorlatok, Magyar irálygyakorlatok,[25] Rajzolás, Női kézimunka, Háztartástan.

A nyelv- és történettudományi szakcsoport nyelvtani szaktantárgyai: Magyar nyelvtan, irálytan,[26] Irodalomtörténet, Fogalmazás, Német nyelvtan, Német irálytan,[27] Német irodalomtörténet, Német fogalmazás. A történelmi szaktantárgyak: Történelem, Földrajz, Alkotmánytan.

A mennyiségtan és természettudományi szakcsoport matematikai szaktantárgyai: Polgári számtan, Könyvviteltan, Algebra, Mértan, természettudományi szaktantárgyai: Természetrajz, Vegytan, Természettan.

A kézimunka szakcsoport szaktantárgyai: Női kézimunka tanításának módszere, Házi ipari technológia, Díszítményi rajz, Ruhaszabási rajz, Kézimunka, Gépi munka.

A torna szakcsoport szaktárgyai: Elmélet, Történet, Vezénylés, Rend- és szabadgyakorlatok, Svéd torna, Szertorna és atlétika, Játék.

Az egyes tantárgyak megnevezése[28] és óraszáma a tanévek során változott. Szemléltetéséül a következőkben bemutatjuk az I. évfolyam 1894/5 -ös, a II. évfolyam 1895/6-os és a III. évfolyam 1896/7-es tantárgyelosztását és óraszámát, majd az 1901-től érvényes (az állami polgári iskolai tanítóképzőkével azonos) tantárgyfelosztást és óraszámot:

A közös tantárgyak:

Megnevezése / óraszáma:	I. évf. (1894/95)	II. évf. (1895/96)	III. évf. (1896/97)
Hittan	2	2	2
Nevelés- és tanítástan	2	1	2
Magyar irálygyakorlatok	1	1	2
Rajzolás	2	2	2
Női kézimunka	2	2	2
Háztartástan	1	1	
Összesen:	10	9	10

Nyelv és történettudományi szakcsoport :

	I. évfolyam	II. évfolyam	III. évfolyam
Magyar nyelvtan, irálytan, irodalomtörténet	3	3	4
Német nyelvtan és irodalom	3	3	4
Történelem	4	3	4
Földrajz	3	3	3
Összesen:	13	12	15

[25] Stílusgyakorlatok

[26] Magyar stilisztika

[27] Német stilisztika

[28] Ezt az adattárban összesítő táblázatban részletesen bemutatjuk.

Mennyiségtan és természettudományi szakcsoport:

I. évfolyam		I I. évf.		III. évf.	
Mennyiségtan	6	Mennyiségtan	4	Polgári számtan	1
				Algebra	2
				Geometria	2
Természetrajz és vegytan	6	Ua.	4	Ua.	3
		Természettan	3	Fizika	3
Összesen:	12	11			11

Az *1901-től alkalmazott tantárgyfelosztás*, amely az állami polgári iskolákétól a két hittanórával különbözik:

A közös tantárgyak:

I. évfolyam		II. évfolyam		III. évfolyam	
Vallástan	2	Vallástan 2		Vallástan	2
Bölcseleti előtan	2	Gondolkodástan	2	Neveléstörténet	3
Magyar irodalomtörténet	2	Nevelés- és tanítástan 2		Tanítási gyakorlat	4
		Tanítási gyakorlat	2		
Rajzolás	2	Rajzolás	2		
Összesen:	8		10		9

Nyelv és történelemtudományi szak:

I. évfolyam		II. évfolyam		III. évfolyam	
Magyar nyelv és irodalom	5	5			5
Német nyelv és irodalom	4	3			3
Történelem	5		5		3
Földrajz	3		4		3
				Alkotmánytan	2
Összesen:	17		17		16

Mennyiségtan és természettudományi szakcsoport:

I. évfolyam		II. évfolyam		III. évfolyam	
Matematika	5	Matematika	5	Matematika	5
Geometria	3				
Kereskedelmi számtan	3	Könyvviteltan	2	Politikai számtan	2
Állattan	3	Állattan	2	Állattan	2
Növénytan	3	Növénytan	2	Növénytan	2
Ásványtan	2	Ásványtan	2	Ásványtan	2
Vegytan	2	Vegytan	2	Vegytan	3
		Természettan	6	Természettan	6
Gazdaság- és háztartástan	1	Gazdaságtan	1	Gazdaságtan	1
Összesen:	22		22		23

A tantárgyak tanítási óraszáma alapján az egyes évfolyamok heti óraszáma a következő volt:

É	Szak	1894	1898	1901	1904	1907	1910	1914	1916	1919	1920	1921	1922
I.	Nyelv- és tört.	23	25	25	23	23	23	23	23	24	28	-	43x
	Mennyiségtan és t.	22	25	30	30	30	30	30	30	30	36	-	44x
		1895	**1896**	**1899**	**1902**	**1905**	**1908**	**1911**	**1914**		**1920**		**1922**
II	Nyelv- és tört.	24	25	24	27	30	35	28	30		28	22	
	Mennyiségtan és t.	23	25	26	32	32	32	35	35		36	34	
		1896	**1897**	**1900**	**1903**	**1906**	**1909**	**1912**	**1915**			**1921**	**1922**
III	Nyelv- és tört.	25	28	22	25	26	29	28	26			25	
	Mennyiségtan és t.	21	24	21	32	32	30	32	32			34	

A nyelvtudományi szakon a német vagy a francia nyelv tanítására (a nyelvmesternői képesítés megszerzésére) felkészülők számára (heti két óra) többlet volt a német vagy a francia nyelv irodalma, irodalomtörténete [29] és a német illetőleg francia fogalmazás.

Az 1914-es tenévben a Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítónőképzőben (a Katolikus Nővédő Egyesület javaslatára) szociális tanfolyamokat (is) szerveztek.

Az 1917(1918-as tanévben (a kultuszminisztérium rendelete alapján) 20 órás iskolaegészségügyi előadássorozatot tartottak, tárgya az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem. A tanfolyamot *polgári iskolai egészségtan* néven (heti 1 órában) a II. évfolyamon vezették be a tanév második félévében. Az elméleti előadásokkal párhuzamosan néhány órát egészségtani próbatanításra (is) fordítottak.

A polgári iskolai tanítónőképző megindulásakor az iskola tanárai meghatározták, hogy az egyes tantárgyak tanításában milyen tankönyveket fognak használni. Ez az iskolába beiratkozó és magánvizsgára jelentkező jelentős számú tanuló felkészülése szempontjából is fontos volt. Felkészülésük segítése céljából az intézet igazgatója az első tanév végén azt is javasolta, hogy a tantestület nyomtassa ki a tanterveket. E célból aztán a tanári kar minden tagja sajtó alá rendezte szaktantárgya tantervét.

A harmadik tanév megkezdése után alakult ki a három évfolyamú intézet teljes tankönyvanyaga. Az iskola tanári kara azonban a későbbiekben is, minden tanév végén, a tanévet befejező tantestületi gyűlésen foglalkozott az iskolában használatos tankönyvek kérdésével, ugyanis több esetben is szükségessé vált az addig használatos tankönyv újabb kiadású vagy jobbnak talált tankönyvvel való kicserélése.

Az 1894/95-ös tanévben az *I. évfolyam* számára a következő tankönyveket használták:

A *Nyelv- és történettudományi szak*on:

1. Vincze András: Vallástan, I -II. rész.
2. Dr. Bihari: Testi neveléstan
   Dr. Bihari : Iskolai neveléstan
   Dr. Bihari: Népiskolai oktatástan
3. Szinnyei: Rendszeres magyar nyelvtan

[29] A német irodalomtörténetet németül tanulhatták.

Névy: Stilisztika, I-II. rész.
4. Lehmann: Német nyelvtan
Heinrich: Német olvasó
5. Márki: Földrajz, II. rész
Balló: Csillagászattan
6. Vaszary: Világtörténet, I -II -III. rész
7. Thuránszky: Háztartástan

A *Mennyiségtani és természettudományi szak*on:
1. Vincze András: Vallástan, I - II. rész
2. Dr. Bihari: Testi neveléstan
Dr. Bihari: Iskolai neveléstan
Dr. Bihari: Népiskolai oktatástan
3.Lutter: Közönséges számtan
4. Roller: Könyvviteltan
5. Mauritz: Algebra
6. Močnik - Klamarik - Wagner: Geometria
7. Báthory: Állattan
8. Dr. Kovács: Kémia
9. Thuránszky: Háztartástan

A tanév végén javasolták, hogy Szinnyei tankönyve helyett a következő tanévtől Simonyi: Rendszeres nyelvtan című tankönyvét vezessék be, Roller könyve helyett pedig: Buhn Samu: Egyszerű és összetett könyvviteltan című tankönyvét.

A *II. évfolyam* tankönyvei (1895/96):

A Nyelv és történettudományi szakon:
Vincze András: Erkölcstan
Némethy Lajos: Szertartástan
Dittes - Gyertyánffy: Logika
Thuránszky: Háztartástan
Névy: Poetika olvasó könyvvel
Környei: Irálytan[30]
Barát Ferenc: Aesthetika
Heinrich: Német olvasókönyv, I - II.
Regeln und Wörterverzeichnis für die deutseche Rechtschreibung
Ribári Mangold : Magyar történet
Márki: Földrajz, I. rész
Polcz: Európa földrajza

II. *Mennyiségtan és természettudományi* szak:
Vincze, Némethy, Dittes - Gyertyánffy, Thuránszky fentebb említett tankönyvei és
Močnik - Klamárik - Wagner: Geometria
Dr. Prautl : Növénytan
Dr. Róth Samu: Ásványtan

[30]Stilisztika

Fehéry Ipoly: Természettan

Ősszel, a tanév megkezdésekor elhatározták, hogy módszertani kézikönyv hiányában vezérfonalul "A reáliskolai tanítás terve és a reá vonatkozó utasítások" című könyvet fogják használni, amely kultuszminisztériumi utasításokat tartalmaz.

A *III. évfolyam* számára (1896/97-es tanév) a következő tankönyveket jelölték ki:
Mindkét szak számára közösek:
Vincze András: Egyháztörténet
Kellner: Képek a nevelés és tanítás történetéből

A *Nyelv és történettudományi szak* számára:
Beöthy Zsolt: A magyar irodalom története
Névy: Rhetorika
Névy: Olvasókönyv a Rhetorikához
Ribáry: A magyarok oknyomozó története
Heinrich G.: Német (nyelvtan és) Olvasókönyv, III. rész
Csiky: Alkotmánytan
Cherven - Schneider: Az Osztrák- Magyar monarchia földrajza
Lange - Cherven: Atlasz

A *Mennyiségtan és természettudományi* szak:
Ihász G. : Magyar nyelvtan
Névy: írásművek elmélete
Névy: Olvasókönyv az írásművek elméletéhez
Kovács : Kémia, II. rész
Lutter N.: Számtan
Fehér I.: Természettan
Wagner - Močnik: Geometria
Thuránszky: Háztartástan

A következő tanévtől két (az I-II. évfolyamot érintő) tankönyv megváltoztatását javasolták:

Mauritz Algebrája helyett (I. évf.) Močnik- Wagner S.: Algebra című tankönyvét, a nyelvtudományi szakcsoport II. évfolyama számára pedig Kádár: Közéleti foglamazványok című (új) tankönyvét.

Az 1897. június végi tanévzáró gyűlésen javasolt módosítás:

Oldal János: Német irodalomtörténet című (magyar nyelvű), a II. évfolyam számára Varga Ottó: Politikai földrajz című tankönyve (a Márki: Földrajz-a helyett).

Ugyanakkor segédkönyvül ajánlották:
Hunfalvi: Dél-, Észak - és Közép-Európa földrajza,
Kerékgyártó: Művelődéstörténet az Árpádok korához.
1898. júniusában kiegészítő tankönyvül ajánlották az előző évben megjelent
Szinnyei: A magyar nyelv című munkáját.

Az 1898/99-es tanév utolsó tanácskozásának jegyzőkönyvéből megtudjuk, hogy a következő tanév II. évfolyama számára a szaktanár az addig használt ásványtan tankönyv (Róth: Ásványtan) másikkal (Dr. Koch: Ásványtan) való helyettesítését javasolta.

Ugyanekkor a következő módszertani és természettudományi tankönyvek használatát jelentették be: Ditter - Gyertyánffy: Kis népiskolai módszertan, Dr. Cserey: Növényhatározó, Dr. Schőber: Ásványhatározó, Des Comtes Henrik: Nemzetgazdaságtan.

1900. júniusában:

Bihari: Iskolai szervezettan (Minisztériumi tanterv a polgári leányiskolák számára)

Schach: Magyar szöveg német fordítása

Szabóky: Arányszámok

1901 júniusában:

Havas - Bogyó: Kereskedelmi számtan (Lutter helyett)

Paszlavszky: Állattan (Báthory helyett)

Paszlavszy: Növénytan (Prautl helyett)

Sebestyénné: Gazdaságtan (Thuránszky helyett)

Bartha József irodalomtörténetét (a Beöthy Zsolté helyett)

1902-ben:

Molnár László: Nevelés- és tanítástan (Dittes F.: Neveléstan és Bihari P.: Neveléstan c. munkája helyett)

Szíjártó Miklós: Kísérleti természettan (Fehér I. Természettana helyett)

Greguss - Csengeri: Költészettan (Névy Petikája helyett),

Pinterics Károly: Könyvviteltan (Buhn tankönyve helyett)

1903-ban: (Új tankönyv):

Molnár- Schutz: Neveléstörténet

1904-ben:

Hajdu - Zoltvány: Bölcseleti előtan III. kiadás (az I. kiadás helyett)

Négyessy László: Magyar nyelvtan (Szinnyei helyett)

Fleischhacke . Kárpáthy: Német olvasókönyv (Schach helyett)

Újházy: Egyetemes történelem (Vaszary: Világtörténet helyett)

1905-ben: Kiss János dr.: A szépről és a szépművészetről (Baráth Ferenc: Széptan helyett)

Molnár- Schultz: Nevelés és tanítástan (Dr. Kiss - Öreg: Nevelés- és tanítástana helyett)

1906:

Ring Armin dr. : A minőleges elemzés alapvonalai (Nuricsán dr.: Kémia helyett)

Dr. Némethy: Földrajz (Varga helyett)

Horvay Ede: Német nyelv

Kobel: Természetrajz

Zimányi: Ásványhatározó

1908: Radványi Teofil dr.: Német irodalmi olvasókönyv (Szaktanítónőknek, azoknak, akik alsóbb fokon németül akarják tanulni az irodalmat.)

Dr. Horváth Béla: Vegytan (Ring Árminé helyett)

1910-ben a tanárok a következő tanévre új tankönyvként jelentik be:

Borosai: Mértan (Wagner helyett)

Liebermann - Bugárszky: Vegytan (Koch helyett)

1912-ben új tankönyv:

Prónai: Magyar irodalomtörténet, II. kötet

Holczmann: Filozófiatörténet

1915-ben:

ifj. dr. Csiky Kálmán: Alkotmány (Az átdolgozott, államilag engedélyezett tankönyv)

Husz Ödön: Gyakorlati bevezetés a biológiába

A tananyagban és a tankönyvek használatában az 1919/1920-as tanévben gondot okozott, hogy a Nagyszebeni Kormánytanács rendelete megtiltotta a Magyar történelem, az Alkotmánytan, Magyarország földrajza és a Magyar népiskolai szervezettan tanítását.

Az 1920/21-es tanévben viszont az Erdélyi Tanügyi Tanács engedélyezte, hogy a Magyar történelem tanítható tantárgy, a Földrajz is, de az új határok szerint [31], az Alkotmánytan pedig a történelmi eseményekkel fejlődésben tanítható.

Az intézet könyvtárnak állományáról az ismert dokumentumok nem tesznek említést. Az okiratok tanúsítják viszont, hogy az intézet megalakulásakor könyvtára is létesült. [32]

.Az 1918 nyarán készült tanácskozási jegyzőkönyv megállapítja, hogy a "Tanári könyvtár"-ban, pedagógiai, fizikai, idegen nyelvi és magyar irodalmi könyvek találhatók.[33]

3. Az oktatás gyakorlati kérdései

A polgári iskolai tanítónőképző tantestületi gyűléseinek jegyzőkönyvei alapján megállapítható, hogy az iskola rendes tanulói számára kötelező volt az óralátogatás, ezt ellenőrizték, a hiányzásokat igazolniuk kellett.[34] Számottevő mulasztás esetén a tanulót nem osztályozták.[35]

A jegyzőkönyvek nem foglalkoznak a tanítási órák módszereivel. A tananyagot bizonyosan megbeszélték, volt számonkérés is, osztályozták, minősítették a tanulók munkáját.[36]

A tanulók évi munkáját mindkét félév végén minősítették, az időszaki érdemsorozatot az első félév végi tantestületi gyűlésen felolvasták, (Írásbeli értesítőt nem adtak, indoka: nem középiskola.) a tanév végi eredményt pedig bevezették az Érdemsorozat könyvébe. [37]

A tanulók túlnyomó többsége[38] jeles vagy jó átlageredményt ért el, viszonylag kevés volt az elégséges átlagú,[39] néhányan ismétlőre buktak.[40] Az iskola

---

[31] Tehát a történelmi múltból csak az Erdély magyarságára vonatkozó részeket taníthatták, nem taníthatták Magyarország földrajzát (Erdélyét igen), az Alkotmánytan kérdéseiben hasonlóképp csak az Erdélyre vonatkozó kérdéseket, illetőleg a tantárgy vonatkozásában 1919 után végbement változásokat tárgyalhatták.

[32] Az 1896-os tanév megkezdésekor rendezték az iskola könyvtárát, addigi könyvtárosa, Kubovics Engelberta ekkor adta át a tisztséget Pósch Alkantára tanárnőnek.

[33] Vö.: 1818. június 24-i jegyzőkönyv.

[34] 1915-ben Halmosi Lenke édesanyja ápolása címén kért távolmaradásra engedélyt, de az ellenőrzésekor kiderült: egyéb ügyei voltak.

[35] Az iskola működése során két tanulót nem osztályoztak megbetegedésből származó hosszasabb hiányzása miatt. Egy tanulónak - három hónapot meghaladó hiányzása miatt - magántanulásra való átiratkozását javasolták.

[36] A tananyag ismeretét kitűnő, jeles, jó, elégséges és elégtelen minősítéssel osztályozták, az átlageredmény alapján jeles-, jó rendű, elégséges, elégtelen.
Az erkölcsi magaviseletet: példás, dicséretes minősítéssel osztályozták. (Az erkölcsileg kifogásolható magatartású tanulót nem tűrtek meg az iskolában. Ezért kellett 1915-ben Halmosi Lenkének is igazolnia kimaradása alatti cselekedeteit.)

[37] A tanulók Érdemsorozat-át tartalmazó iktatókönyv mindennapos megnevezése: "kalkuluskönyv".

[38] Összesítve a tanévek eredményeit: 89 %.

dokumentumaiból megállapíthatjuk: Néhány gyenge tanulót (év közben) figyelmeztettek, egy esetben javasolták, hogy a mennyiségtan szakról iratkozzék át a nyelv- és történelemtudományi szakra.

A polgári iskolai tanítónőképző tanulói valamennyien tanítóképzőt végzett növendékek, a magántanulók többsége falusi tanítónő, de sokan tanítottak városi felső elemi iskolában vagy polgári iskolában.[41] A különböző tanítóképzőkben végzettek (matematika) alapképzése viszont nem volt azonos, számos tanítóképzőben nem oktatták azt az algebra és mértan tananyagot, amelyet a tanterv a polgári iskola I. osztálya számára előír,[42] s ami az ott tanítótól magasabb fokú mértan tudást kívánt meg. Az elmondottak következményeként a mennyiségtan tagozaton az igényes tantervi követelmények megvalósítása a matematikai tantárgyak oktatásában (többször is) gondot jelentett.

Az 1906-os tanév megkezdésekor növénytan tanára is szóvá tette: sok tanuló természetrajzi ismeretei hiányosak és gyakorlatlanok a természetrajzban .

A vizsgák

Az osztályvizsgákat a tanév befejezését követő vizsgaidőszakban szervezték meg, először a szaktárgyak (magyar, német, matematika, természetrajz) írásbeli vizsgáit, majd a szóbeli vizsgákat (minden tantárgyból).

A magántanulók vizsgáját a rendes tanulók vizsgája után külön szervezték. Lehetővé tették számukra, hogy hallgatóként részt vegyenek a rendes tanulók vizsgáján, hogy a vizsga menetét, követelményeit láthassák.

A III. tanulmányi év befejezése után a tanári kar értékelte a tanulók munkáját és megállapította, hogy ki jelentkezhet a (szóbeli és gyakorlati részből álló) képesítő vizsgára.

A képesítő vizsgát a tanulók a III. évfolyam befejezése után tehették le az erre kijelölt állami vizsgáztató bizottság előtt. A közoktatásügyi minisztérium nevezte ki a bizottság elnökét, két miniszteri biztosát, tagja volt az egyházmegyei tanfelügyelőség megbizottja, a bizottságba bevonták a szaktanárokat is.

A képesítő vizsgára készülők számára (a tanév végétől) általában egy hónapnyi készülési időszakot biztosítottak. A III. évfolyamot végzetteknek jelentkeznie kellett a képesítő vizsgára, a jelentkezések alapján elkészítették a jelentkezési naplót.[43] Ebbe bevezették, hogy melyik szakból jelentkezett, a kért vizsga jellegét: képesítő, félszaki,[44] s azt, hogy milyen nyelvű tanításra (magyar; magyar és német) kér szakképesítést. A szakképesítő vizsgára jelentkezőnek a tanügyi munkára való alkalmasságát, ennek megfelelő egészségi állapotát orvosi igazolással is igazolnia kellett.

A képesítő vizsga menete a következő volt: írásbeli vizsga magyarból, németből, szaktárgy(ak)ból, ezt követte (három nap múlva) a képesítő írásbeli dolgozatainak az

---

39 A tanévek összesítésében: 7,39 %.

40 Összesen 9 tanuló, az összes tanulók 3,16 %-a.

41 Budapesten, Bukarest református elemi iskolájában, Debrecenben, Erzsébetvárosban, Gyergyószentmiklóson, Hajdurorogon, Kisvárdán, Léván, Ligetesen, Lőcsén, Miskolcon, Munkácson, Nagyváradon, Sátoraljaújhelyen,Selmecbányán,Szamosújváron, Szatmárnémetiben, Zalatnán.

42 A polgári iskolai tanterv előírása szerint az I. osztályban egyszerre kezdődik az algebra és a mértan tanítása.

43 A szatmárnémeti katolikus felső nép- és polgári Tanítónő-vizsgáló bizottság jelentkezési naplója.

44 Így nevezték azt a vizsgát, amely a nyelv- és történettudományi, illetőleg a mennyiségtan - természettudományi szaknak csak egyik részének (nyelv, mennyiségtan, természettudomány) tanítására képesített.

értékelése. Utána következett a képesítői gyakorlati oktatás. (A magántanulóknak igazolniuk kellett, hogy három évet tanítottak, de ez nem mentesítette őket a gyakorlati oktatástól.) A következő napon: szóbeli képesítő vizsga.

A német vagy francia nyelvmesternői képesítésre jelentkező magántanulóknak a vizsgához minisztériumi engedélyre volt szükségük.

Az 1899. tanévben kiadott miniszteri rendelkezés rendelkezés alapján (feltehetően a túlterhelés enyhítése érdekében) a képesítő vizsgát (akárcsak az állami polgári iskolai tanítónőképzőkben) két részben (két alapvizsga) lehetett letenni. (Vö. képesítő vizsgálati anyakönyv). Az első alapvizsgára (a szakcsoport tantárgyainak egy részéből) a II. évfolyam végén került sor, a másodikra (a szakcsoport többi tantárgyából) a III. tanév befejezése után.

(A minisztérium átmenetileg nem utasította el azt a lehetőséget sem, hogy a tanuló, ugyanúgy, mint eddig, a teljes vizsgát egyetlen vizsgaidőszakban tegye le.)

Az 1901/1902-es tanévtől a Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítónőképzőben is a tanulók kizárólagosan az új szabályzat előírásai szerint vizsgázhattak, ennek értelmében minden tanulónak két alapvizsgát kellett tennie. Mindkét alapvizsgát minisztériumi vizsgabiztos vezette.

A nyelvtudományi és történettudományi szakcsoport első alapvizsgájának tantárgyai:

Hittan (Alapvető és ágazatos hittan. Szertartástan)
Bölcseleti előtan (Lélektan, logika.) (2 osztályzatot kaptak)
Magyar nyelv (Nyelvtan, stilisztika, retorika, esztétika, poetika) (2 osztályzat)
Egyetemes történelem
Egyetemes földrajz

A második alapvizsga tantárgyai:

Írásbeli:
Magyar nyelv és irodalom,
Német nyelv és irodalom
(~ Francia nyelv és irodalom)[45]

Szóbeli:
Hittan (Erkölcstan, Egyháztörténet)
Nevelés- és tanításstan; a nevelés elméletének és intézményeinek története.
A magyar irodalom története
Német nyelvtan és német irodalom
A magyar nemzet története és Alkotmány és jogi ismeretek
Magyarország földrajza és statisztikája

A *mennyiségtan - természettudományi szakcsoport* második alapvizsgájának tantárgyai:

Írásbeli: Mennyiségtan

Szóbeli:
Hittan
Nevelés és tanításstan
Mennyiségtan (algebra, geometria)
Természettan
Kémiai és ásványtani praktika[46]

[45] A francia nyelvmesternői szakon.

Biológiai praktika[47]
Kereskedelmi és politikai számtan
A második alapvizsgát kiegészítette a harmadik vizsga: *Gyakorlati vizsga* (Ez két részből állott:)
Tanítási tervezet mint pedagógiai írásbeli dolgozat
Gyakorlati tanítás

A *Női kézimunka szakcsoport* szakvizsgái:
Női kézimunka tanítási módszere
Házi ipari technológia
Díszítményi rajz
Ruhaszabászati rajz
Kézimunka
Gépi munka
A torna szakcsoport képesítő vizsgai tantárgyai:
Elmélet
Történet
Szertorna és atlétika
Játék
Gyakorlati tanítás (szaktanítás)

A II. szakképesítő vizsga után a vizsgáztató bizottság döntése alapján megállapították, hogy a szakképesítőn sikeresen átment tanuló milyen tantárgyak és milyen nyelven (magyarul, németül) történő tanítására alkalmas. Az iskola irattári anyaga alapján tudjuk, hogy a nyelv- és történettudományi szak tanulói közül többeket a német, illetőleg a francia nyelv felsőbb fokú oktatására képesítettek, nyelvmesternői szakképesítést kaptak.[48]

Ugyancsak minisztériumi engedély alapján szervezték meg a munkamesternői (kézimunkatan) képesítő vizsgát az 1898/99-es tanévben [49], hasonló képesítő vizsgát 1910-ben, 1913-ban, 1914-ben és 1915-ben tartottak.

A természettudományi szakon az 1922/1923-as tanévben egy tanuló földrajzból szerzett szakképesítést.

Az intézet az 1920 - 1921-es tanévtől tornamesternői szakra is felkészített. A II. évfolyam befejezése után 1921-ben 8-an tették le az első alapvizsgát,[50] 1922-ben a torna szak III. évét befejezett tanulók tornamesternői szakképesítő vizsgát tettek.[51]

---

46 Kémiai és ásványtani gyakorlat

47 Biológiai gyakorlat

48 Német szakképesítő vizsga volt 1907-ben, (1909-ben), 1910-ben, 1912-ben, 1913-ban, 1914-ben, francia szakképesítő volt 1910-ben, 1913-ban, 1920-ban, 1922-ben és (1923-ban). (Perlaky Mária 1910-ben, Kaszás Etelka 1912-ben külön minisztériumi engedély alapján képesítő vizsgázhatott franciából, illetőleg németből.) (A zárójelbe tett évszámot vizsgáiról a tanácsülés jegyzőkönyve tudósít, a képesítő jegyzőkönyve nem került elő.)

49 A vizsgán az I - II. év végzettei jelenhettek meg, a kézimunkatanfolyam tantárgyaiból kellett vizsgázniuk, (Az okiratok nem sorolják fel a tantárgyakat.), a vizsgabizottság elnöke Dr. Radnai Rezső miniszteri biztos volt.

50 A II. évfolyamon 4-en - 4-en iratkoztak iratkoztak át a nyelvtudományi, illetőleg a mennyiségtani szakról, magánvizsgát tettek az I - II. év tantárgyaiból.

51 A Képesítő vizsgai anyakönyv torna szakból az 1921/ 1922-es tanévre tanúsága szerint 11-en szerezték meg a szakképesítést.

A Szatmárnémeti Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítónőképző Intézetben működése folyamán összesen 253 tanuló szerzett szakképesítést.[52] Közülük 152-en a nyelv- és történettudományi szakon[53], 5-en a francia szakcsoportban,[54] 79-en a mennyiségtan - természettudományi szakon, 6-an a kézimunka szakcsoportban,[55] 11-en a torna szakcsoportban.

III. Az iskola diáksága

1. A források:

Az iskola (külső) történetét a következő dokumentumok alapján mutathatjuk be:

A szatmári római katolikus polgári iskolai tanítónőképző intézet Felvételi naplója az 1894/95-ös iskolai évtől (1918-ig) A szatmári római katolikus polgári iskolai tanítónőképző intézet tanácskozásai Jegyzőkönyve 1894/5-tól 1919-ig, 1919-től 1923-ig, A szatmári római katolikus polgári iskolai tanítónőképző intézet növendékeinek Érdemsorozata az 1894/95. iskolaévtől 1922-ig.[56]

2. A diáklétszám alakulása

A Szatmári Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítóképző intézetben 1894 - 1923 között 1062 tanuló tanult, közülük 571 rendes (53,76 %), 489 magántanuló (46,24 %).[57]

A nyelv- és történettudományi szakon 689, a mennyiségtan és természettudományi szakon 373 tanuló.

A beiratkozott tanulók egy része (149 tanuló = 14 %) már közvetlenül a tanítóképző elvégzése, a tanítói oklevél megszerzése utáni tanévben a polgári iskolai tanítóképzőben folytatta a tanulmányait, mások egy (95 tanuló, 8,93 %), két (58 tanuló, 5,42 %), három (30 tanuló, 2,82 %),négy (25 tanuló, 2,35 %), öt (22 tanuló, 2,06 %), hat (20 tanuló, 1,88 %), stb évvel a tanítói oklevél megszerzése után.[58]

A szatmári polgári iskolai tanítónőképzőben tanuló, szakképesítést szerző tanulók az ország 25 tanítóképzőjében szerezték meg tanítónői oklevelüket. A legtöbben Szatmárnémetiben (590 tanuló, közülük 520 a római katolikus tanítónőképzőben, 70 a református tanítónőképzőben), Debrecenben (36-an, közülük 27-en a katolikus, 9-en a református tanítónőképzőben), Budapesten (35-en, közülük 22-en Budapesten, 13-an Budán), Nagyváradon (33-an, közülük 20-an a római katolikus, 13-an a református tanítóképzőben), Ungváron (31), Kassán (14), Pozsonyban (14), Nagyszebenben (13),

---

52 Vö.: Az összesítő táblázattal!

53 Közülük 7-en magyar és német nyelven való tanításra, 15-en német nyelvből felső fokú képesítéssel.

54 A szakcsoporton kívül francia nyelmesteri szakképesítést szerzett még 5 tanuló.

55 Munkamesternői képesítést szereztek (a vizsgát a tanácskozási jegyzőkönyv említi, a vizsgázók számát nem) többen 1899-ben, s egy tanuló 1914-ben.

56 Ezenkívül: A vizsgára jelentkezések naplói, Munkamesternői osztályozó anyakönyv az 1910/11-es tanévről, A francia szakcsoport képesítői anyakönyve az 1921/22-es tanévben, Képesítői anyakönyv tornából az 1921/22-es tanévben.

57 Vö.: Összesítő táblázat részletezi.

58 Részletezve az összefoglaló táblázatban.

Egerben (12), Eperjesen (8), Temesváron (8), Sepsiszentgyörgyön (7) Szegeden (5), Pápán (4), Pécsen (2), Balázsfalván, Esztergomban, Kalocsán, Szabadkán (1 - 1). [59]

3. A diákok származáshelye

A diákok származáshelyének vizsgálatakor el kell különítenünk azokat, akik a tanítói oklevél megszerzése után azonnal vagy egy-két évvel az iskola rendes tanulóiként folytatták tanulmányaikat azoktól, akik azt magánúton végezték. Az előzőek esetében ugyanis valójában a származás helyét kell figyelembe vennünk, míg az utóbbiak esetében ez kevésbé fontos, érdekesebb annak megvizsgálása, hogy melyik tájegységhez (közigazgatási egységhez) tartozik a működési helyük, ahol a vizsgákra felkészülnek, illetőleg ahonnan vizsgázni jönnek. (Számos esetben ugyanis ez már arra utal, hogy melyik tájegységen működő polgári iskolába vagy felső elemi iskolába kerültek a szatmári polgári tanítónőképzőben képesített tanerők.)

A szatmárnémeti polgári iskolai tanítóképzőben tanuló rendes tanulók származási helyüket (születésüket, illetőleg a szülők lakhelyét) tekintve a következő helységekből jöttek: [60]

Abaúj vm.: Alsómeczenzéf 1896, Kassa, 1907, 1908. - Összesen: 3 tanuló.

Alsó-Fehér vm.: Nagyenyed 1907, 1908. - Összesen : 2 tanuló.

Árva vm. : Liszkófalva, 1919, 1920, 1921. - Összesen: 3 tanuló.

Bács-Bodrog vm.: Péterréve 1913, Szabadka 1908. - Összesen: 2 tanuló .

Baranya vm.: Pécs 1917. - Összesen: 1 tanuló.

Bars vm.: Fenyőkosztolány 1894, 1895, 1896, Léva 1904, 1905, 1906/2, 1910/2, 1913, 1914/2, 1915/2, 1916/2, 1917/2, 1918/2, 1919, 1920/2, 1921/5. - Összesen: 28 tanuló.

Bereg vm.: Beregszász 1904, 1905, 1910, 1911, 1918, 1919, 1920, 1921, Nagybereg 1915. - Összesen: 9 tanuló.

Bihar vm.: Belényes 1913, 1914, 1916, 1917, Hosszúpályi 1915, Nagyvárad 1896, 1904, 1905, 1906, 1913/2, 1914/2, 1915/2. - Összesen: 15 tanuló.

Borsod vm.: Gyöngyös 1911, Miskolc 1904/2, 1905/2, 1906/2, 1907, 1908, 1909, 1911, 1914, Parasznya 1918. - Összesen: 12 tanuló.

Brassó vm.: 1898. - Összesen: 1 tanuló.

Csanád vm.: Mezőhegyes 1919, Tornya 1919/2, 1920, 1921/2. - Összesen: 6 tanuló.

Csík vm.: Gyergyószentmiklós 1919, 1920, 1921. - Összesen: 3 tanuló.

Csongrád vm.: Gyopárhalma 1913, Hódmezővásárhely 1913, Nagymágócs 1904, 1905, Szeged 1908, Szentes 1906. - Összesen: 6 tanuló.

Esztergom vm.: Esztergom 1894/2, 1895/2, 1901, 1902, 1903, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1920. - Összesen: 14 tanuló.

Fehér vm.: Gyulafehérvár 1897. - Összesen: 1 tanuló.

Fejér vm.: Székesfehérvár 1895, 1904, 1905, 1906/2, 1907, 1913, 1914, 1915, (9)

Gömör (és Kis-Hont) vm.: Murányalja 1916, 1917, 1918, Nagyrőcze 1913, 1915, Rozsnyó 1910, 1911, 1912, 1920/2, 1921/2. - Összesen: 14 tanuló.

---

[59] A többi iskolára vonatkozóan vö. az összefoglaló táblázattal !

[60] A helységneveket a közigazgatás az adott időszak közigazgatási beosztása és hivatalos megnevezései alapján soroltam be.

Hajdú vm.: Debrecen 1895, 1896/2, 1897, 1898/2, 1899, 1900, 1902/2, 1903, 1907, 1909, 1910, 1904, 1915, 1916, 1919. Összesen: 18 tanuló.

Háromszék vm.: Kézdivásárhely 1896, 1910. - Összesen: 2 tanuló.

Heves vm.: Eger 1906, 1910, Tiszfüred 1907. - Összesen: 3 tanuló.

Hont vm.: Selmecbánya 1907, 1908/2, 1909/2, 1906, 1917, 1918, Zebegény 1916. -Összesen: 9 tanuló.

Jász-Nagykun-Szolnok vm.: Túrkeve 1913. - Összesen: 1 tanuló.

Kis-Küküllő vm.: Dicsőszentmárton 1913. - Összesen: 1 tanuló.

Kolozs vm.: Bánffyhunyad 1917, Kolozsvár, 1896, 1906, 1907. - Összesen: 4 tanuló.

Krssó-Szörény vm.: Orsova 1904, 1905, 1906. - Összesen: 3 tanuló.

Liptó vm.: Aknasugatag 1897, Aknaszlatina 1913, 1915, Huszt 1910, 1900, 1912, 1916, 1917, 1918, Máramarossziget 1894, 1913, 1917, Nagybocskó 1898, 1899, 1900, Rahó 1912, 1913, 1914. - Összesen: 18 tanuló.

Nógrád vm.: Alsópálfalva 1906, Őrhalom 1913. - Összesen: 2 tanuló.

Pest - Pilis- Solt - Kiskun vm.: Budapest 1895, 1896, 1897, 1904, 1905, 1906/2, 1908, 1913/2, 1914, 1915, 1917, Cegléd 1914, Kecskemét 1919, Tass 1900. - Összesen: 16 tanuló.

Pozsony vm.: Pozsony 1904, 1905, 1906/2. - Összesen: 4 tanuló.

Sáros vm.: Cséres 1922. - Összesen: 1 tanuló.

Somogy vm.: Babócsa 1910, 1911, 1912. - Összesen: 3 tanuló.

Sopron vm.: Jobbaháza 1907, 1908, 1909, Kapuvár 1897, 1901, 1902, 1903, 1917, 1918, Malomháza 1908, 1909, Osli 1910. - Összesen: 12 tanuló.

Szepes vm.: Szomolnok 1904, 1908, 1909. - Összesen: 3 tanuló.

Szeben vm.: Nagyszeben 1904. -Összesen: 1 tanuló.

Szabolcs vm.: Apagya 1919, 1920, 1921, Kisvárda 1910, Nyírábrány 1913, Nyíregyháza 1904, 1905, 1906, 1910, 1911, 1912, 1916, 1917, 1918, Révaranyos 1916, 1917, 1918. - Összesen: 17 tanuló.

Szatmár vm.: Alsófernezely 1913, 1914, 1915, (Alsó)Pálfalva,[61] 1904, 1905, Avasfelsőfalu 1894/2, 1895, Batiz 1917, 1918, Batizvasvári 1911, 1912, Csanálos 1911, 1912, 1922/2, Csegöld 1920, Csonkás 1919, 1920/2, 1921/2, Gilvács 1900, Józsefháza 1915, Kakszentmárton 1897, Kálmánd 1904/2, 1905, 1906/2, Kaplony 1922, Kapnikbánya 1919, Királydaróc 1898, 1899, Mezőfény (Dégenfeld tanya) 1916, 1918, Mikola 1894, Misztótfalu 1896, Nagybánya 1896, 1898, 1899, 1901, 1902, 1903, 1904, 1910, 1911, 1912/3, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, Nagydobos 1908, Nagykároly 1916/3, 1917/2, 1918/2, 1920/2, Nagysomkút 1894, 1895, 1896, Szamosdob 1910,Szatmárnémeti 1894/2, 1895/6, 1896/5, 1897/2, 1898/2, 1899, 1901, 1902/4, 1903/2, 1904/2, 1905/3, 1906/4, 1907/9, 1908/7, 1912, 1913/7, 1914/7, 1915/5, 1916/7, 1917/8, 1918/10, 1919/4, 1920/5, 1921/4, 1922/5, Színérváralja 1900. -Összesen: 187 tanuló.

Szilágy vm.: (Ér)Szakácsi 1904, 1919, 1920, Menyő 1916, 1917, 1918, Tasnád 1904/2, 1905, 1906/3, Zilah 1901, 1902/2, 1903/3, 1915, 1916, 1917, 1918, 1921. - Összesen: 22 tanuló.

Szolnok-Doboka vm.: Szamosújvár 1894, 1895, 1917, 1918. - Összesen: 4 tanuló.

Tolna vm.: Tolna 1898, 1899 1900. - Összesen: 3 tanuló.

---

61 A helységnév így szerepel a beírási anyakönyvben, de ezt a nevet a közigazgatásban nem használták, a közhasználatban mindig csak Pálfalva, a tájegységhez kötő jelzőkkel való névkiegészítés után a hivatalos névhasználatban: Szatmárpálfalva.

Torda-Aranyos vm.: Torda 1904. - Összesen: 1 tanuló.

Torontál vm.: Oroszlános 19001, 1902, 1903, Zsombolya 1916. - Összesen: 4 tanuló.

Udvarhely vm.: Parajd 1907, 1908, Székelyudvarhely 1895, 1896, 1907, 1908, 1909, 1915. - Összesen: 8 tanuló.

Ugocsa vm.: Csomafalva 1919, Halmi 1908, 1909, 1910, 1911, 1916/2, 1917/2, 1918, 1919, Kökényesd 1916, 1917, Nagyszőlős 1910, 1911, 1912, 1916/2, 1917, 1918, 1919, 1920, Nagytarna 1916,1917, 1918. - Összesen: 25 tanuló.

Ung vm.: Munkács 1896, 1897, 1900, 1901, Nagyberezna 1920, 1921, Tiha 1911, 1912, Turjaremete 1920, Ungvár 1897, 1911, 1913, 1914, 1915. - Összesen: 14 tanuló.

Vas vm.: Németszentmihály 1913. - Összesen: 1 tanuló.

Veszprém vm.: Enying 1907, 1909. - Összesen: 2 tanuló.

Zala vm.: Horvátszentmiklós 1903, Köveskálla, 1907, 1909. - Összesen: 3 tanuló.

Zemplén vm.: Nagymihály 1914, 1915/2, Nagyrozsvágy 1915, Sárospatak 1897, 1904, 1907, 1908, 1909, Tolcsva 1913, 1914, Vámosújfalu 1896, 1897. - Összesen: 13 tanuló.

Zólyom vm.: Felsőmicsinye 1916. - Összesen: 1 tanuló.

Külföldről:

Ausztria (Bajorország): München 1915, Rieb 1895, 1896. - Összesen: 3 tanuló.

Horvátország: Fiume 1913, 1914, 1915. - Összesen: 3 tanuló.

Románia: Bukarest 1913. - Összesen: 1 tanuló.

Megállapíthatjuk, hogy a legtöbb rendes tanuló Szatmár megye helységeiből származik (187), számottevő a közvetlenül szomszédos megyékből (Ugocsa 25, Szilágy 22, Máramaros 18, Hajdú 18, Szabolcs 17 , Bihar 15, Bereg 9), származó tanulók száma is, de számosan jöttek távolabbi (Ung, 14, Esztergom 14, Zemplén 13, Borsod 12, Hont 9) vagy egészen távoli (Bars 28, Csanád 6, Csongrád 6, Győr 5) megyékből is.

Az iskolában magánvizsgázók a következő helységekben működtek:

Abaúj vm.: Alsó-Meczenzéf 1914. - Összesen: 1 tanuló.

Alsó-Fehér vm.: Marosújvár 1913/3, 1914, 1915, Zalatna 1900, 1914. - Összesen: 6 tanuló.

Árva vm.: Felsőrubicza 1913, 1915, Pekelnik 1913. - Összesen: 3 tanuló.

Bács-Bodrog vm.: Ókér 1917, Szabadka 1903, 1908, Titel 1903, Topolya 1910. - Összesen: 5 tanuló.

Baranya vm.: Mohács 1915, Pécs 1919. - Összesen: 2 tanuló.

Bars vm.: Aranyosmarót 1911, 1912, Léva 1894, 1895, 1909, 1915, 1916, 1918/2, 1919/4. - Összesen: 13 tanuló.

Békés vm.: Békés 1901. - Összesen: 1 tanuló.

Bereg vm.: Balazér 1901, Bene 1914, 1915, Beregilosva 1919, Beregkisfalud 1916, 1918, Beregszász 1900, 1901, 1903, 1906, Falucska 1898, 1899, Iloncza 1916, Ilosva 1898/2, 1899, Makkosjánosi 1898, Mezővári 1901, Nagybégány 1918, Nagylucska 1909, Serbóc 1920, Vásárosnamény 1899. - Összesen: 22 tanuló.

Beszterce-Naszód vm.: Beszterce 1896. - Összesen:1 tanuló.

Bihar vm.: Gáborján 1901, Hosszúpályi 1914, Komádi 1917, Kőröskisjenő 1915, Nagy-Báród 1913, Nagykágya 1922, Nagyvárad 1901, 1913, 1917, 1918, 1919/2, 1919/2, Pusztaújlak 1914, Zsáka 1918, 1919. - Összesen: 16 tanuló.

Borsod vm.: Miskolc 1894/2, 1898, 1907, 1909, 1911, 1916, Parasznya 1917. - Összesen: 8 tanuló.

Csanád vm.: Alsódombró 1914, Csanádapáca 1917, 1918, 1919, Makó 1911, 1912. - Összesen: 6 tanuló.

Csík vm.: Ditró 1920, Gyergyószentmiklós 1894, 1907, 1909, 1919. - Összesen: 5 tanuló.

Esztergom vm.: Esztergom 1903, 1904, 1905/2, 1906/3, 1917, 1918, 1920/2. - Összesen: 11 tanuló.

Fehér vm.: Adony 1915, Gyulafehrévár 1895, 1896, 1918, 191. - Összesen: 5 tanuló.

Fejér vm.: Bodakajtor 1919, Székesfehérvár 1914. Összesen: 2 tanuló.

Gömör (és Kishont) vm.: Rimazsaluzsány 1917, Rozsnyó 1896, 1908, 1909, 1912/2, Tornalja 1919. Összesen: 7 tanuló.

Győr vm.: Győrsziget 1915. Összesen: 1 tanuló.

Hajdú vm.: Debrecen 1898, 1899, 1907, 1908, 1909, 1914/2, 1915, Hajdúdorog 1907, 1908, 1909, Hajdúnánás 1917, Hajdúszovát 1916, 1917, 1918. - Összesen: 15 tanuló.

Háromszék vm.: Dálnok 1922. - Összesen: 1 tanuló.

Heves vm.: Eger 1915, Nagy Gombos puszta 1894, Tiszafüred 1917. - Összesen: 3 tanuló.

Hont vm.: Nagymaros 1920, Selmecbánya 1894, 1895, 1896/2, 1907, 1909, 1910, 1911, 1914, 1915. - Összesen: 11 tanuló.

Hunyad vm.: Haró 1895, 1896. - Összesen: 2 tanuló.

Jász-Nagykun-Szolnok vm.: Abádszalók 1915, Dévaványa 1917, 1918, 1919, Jákóhalma 1901, Mezőtúr 1903. - Összesen: 6 tanuló.

Kis-Küküllő vm.: Erzsébetváros 1894, 1909. - Összesen: 2 tanuló.

Kolozs vm.: Apahida 1898, 1899, Kolozusvár 1903, 1905, 1906, 1907, 1908, Méra 1917, Nagynyulas 1912. - Összesen: 9 tanuló.

Komárom vm.: Császár 1920. - Összesen: 1 tanuló.

Krassó-Szörény vm.: Borovica 1917, 1918, Lugos 1914. - Összesen: 3 tanuló.

Liptó vm.: Rózsahegy 1895, 1908, 1917/2, 1919. Összesen: 5 tanuló.

Máramaros vm.: Aknasugatag 1915, Aknaszlatina 1894, 1895, 1896, 1909, 1913, 1914/3, Beregkisfalud 1917, Borsa 1908, 1909, 1911, Budfalva 1916, 1917/2, Bustyaháza 1913, 1914, Hatinka 1910, Herincse 1910, 1900, 1912, Hosszúmező 1910, 1915, Kerecke 1917, Királymező 1911, 1913, 1914, Máramarossziget 1905/2, 1911, 1913, 1918, Szurdok 1906, Taraczyújfalu 1914, 1915. - Összesen: 36 tanuló.

Maros vm.: Marosvásárhely 191. - Összesen: 1 tanuló.

Nagy-Küküllő vm.: Moha 1903, Ürmös 1910. - Összesen: 2 tanuló.

Nógrád vm.: Csitár 1915, Salgótarján 1919, Szirák 1915. - Összesen: 3 tanuló.

Pest (- Pilis- Solt - Kiskun) vm.: Aszód 1915, Budapest, 1906, 1910/2, 1911/2, 1912, Erzsébetfalva 1894, Kiskunmajsa 1914, Kiskunszentmiklós 1914, 1915, 1916. - Összesen: 13 tanuló.

Sáros vm.: Felsőodor 1919/2, Magyarraszlavica 1919. - Összesen: 3 tanuló.

Sopron vm.: Kapuvár 1915. - Összesen: 1 tanuló.

Szabolcs vm.: Buj 1915, Encsencs 1903, Fényeslitke 1916, 1917, Kisvárda 1904/2, 1905/3, 1906, 1916, 1917, 1919, Nagykálló 1917, Nyíregyháza 1914, 1915, Rakamaz 1914, 1915, 1916, Tiszalök 1917, 1919, Újfehértó 1916, Vaja 1904, Viss 1917. - Összesen: 22 tanuló.

Szatmár vm.: Batiz 1910, 1916, 1917, 1918, Batizvasvári 1909, Börvely 1916, Cégény 1907, Csomaköz 1913, 1914, Dégenfeld tanya 1915, 1917, Erdőd 1915, 1918, Fehérgyarmat 1919, Felsőbánya 1901, Felsőviső 1913, Gencs 1908, Iloba 1910, 1911,

Tanügyben dolgozók gyermeke:
tanító: 76
tanár: 44. - Összesen: 120.
lelkész
görög katolikus papi családból: 28
protestáns papi családból: 5. - Összesen: 33
egészségügyi értelmiségi:
(állat-, fog-, általános) orvos : 11
gyógyszerész: 3. - Összesen: 14.
jogi pályán dolgozók gyermeke:
ügyvéd, ügyész, bíró: 34.
tisztviselő:
(bányaipari-, kereskedelmi -, köz)tisztviselő: 174
gazdasági tanácsos: 4 - Összesen: 178
mérnök: 14
katona, rendőr: 14
kereskedő:
kiskereskedő: 32
nagykereskedő: 3. - Összesen: 35
(kis)iparos. 110
vállalkozó
malomtulajdonos: 2
fürdőtulajdonos: 4
géptulajdonos: 2
papírgyáros: 3 . - Összesen: 11.
földbirtokos
kisbirtokos: 15
középbirtokos: 21. - Összesen: 36
zsellér : 2
ismeretlen (nem pontosított)
nyugdíjas: 6
özvegy: 80
árva: 18. - Összesen: 104.

A tanulók anyanyelve, vallása

A szatmári polgári iskolai tanítónőképzőben tanulók többsége (97,1 %) magyar anyanyelvű volt, szakképesítést szereztek román (2,06 %) , német (0,56 %) és szlovák (0,19 %) anyanyelvű tanulók is.

Vallási megoszlásukat tekintve római katolikus volt 707 tanuló (66,5 %), görög katolikus 107 (10,6 %), református 172 (6,93 %), izraelita 48 (1,92 %), unitárius 4 (1,6 %), ágostai evangélikus és ortodox 1 - 1 (0,09 - 0,09 %). [63]

63 Az iskola működésének egész időszakára vonatkozóan és részletezve vö. az összefoglaló táblázattal.

1912, Józsefháza 1913, Kapnikbánya 1907, Királydaróc 1920, Kőbányatelep 1907, 1911, Madarász 1901, Mátészalka 1904/2, 1914, 1915, 1916/2, Mezőfény 1918, Mérk 1915, 1916, Mezőpetri 1911, 1917, 1918, Misztótfalu 1911, 1912, Nagybánya 1894, 1895/2, 1899, 1901/2, 1902/2, 1903, 1910, 1911, 1919, 1920, 1921/2, Nagykároly 1899,1909, 1910, 1915/2, 1916, 1917, 1918/2, 1919, 1920, 1921, 1922/4, Nagysomkút 1909, 1919, Ombod 1907, 1909, Ópályi 1913, 1915, Pusztadaróc 1911/2, Sárköz 1915, Szamosdob 1916, Szamosszeg 1912, Szatmárnémeti 1894/3, 1895/4, 1896, 1901, 1903, 1904, 1905, 1907/5, 1908, 1909/4, 1910/2, 1912, 1913, 1914/2, 1915/6, 1916/3, 1918/3, 1919/2, 1922/3, Szinérváralja 1908, Tatárfalva 1901. - Összesen: 129 tanuló.

Szepes vm.: Gölnicbánya 1896, Lőcse 1894/2, 1895/3, 1896/2, 1899, 1903, 1917. - Összesen: 129 tanuló.

Szilágy vm.: Girókuta 1907, 1908, Kraszna 1920, Szilágynagyfalu 1921, Szilágysomyló 1904, 1916, 1917, Tasnád 1904, 1905/3, 1919, Zilah 1915, 1916, 1917, 1921. - Összesen: 16 tanuló.

Szolnok-Doboka vm.: Monostorszeg 1917, Szamosújvár 1898, 1899, 1915, 1916/2, 1917, 1918. - Összesen: 7 tanuló.

Temes vm.: Temes-Rékás 1899, 1901, 1902, 1903. - Összesen: 4 tanuló.

Tolna vm.: Németkér 1907, 1908, 1909. - Összesen: 3 tanuló.

Torontál vm.: Zsombolya 1919. - Összesen: 1 tanuló.

Trencsén vm.: Trencsén 1913. - Összesen: 1 tanuló.

Turóc vm.: Turócszentmárton 1897. - Összesen: 1 tanuló.

Udvarhely vm.: Székelyudvarhely 1919, 1921. - Összesen: 2 tanuló.

Ugocsa vm.: Egres 1897, Felsőveresmart 1915, Halmi 1907, 1912, 1913, 1914/2, 1915, 1916, Kökényesd 1915, Mátyfalva 1910, Nagyszőlős 1914, Túrterebes 1894, 1895, 1896, 1909. - Összesen: 16 tanuló.

Ung vm.: Alsónémeti 1920, Ligetes 1909, Munkács 1898, 1901, 1907, 1908, 1909, 1910, Nádudvar 1903, Oroszkomoróc 1908, Őrdarma 1921, Szerednye 1916, Turjaremete 1918, 1919, 1920, Ungvár 1894, 1895, 1899, 1901, 1902, 1903, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1914, 1916/2, 1917/2, 1918, Vajkóc 1915. - Összesen: 34 tanuló.

Vas vm.: Kőszeg 1904, Németszentmihály 1915. - Összesen: 2 tanuló.

Zala vm.: Belatinec 1917, Muracsány 1914, 1915, 1916, 1917. - Összesen: 5 tanuló.

Zemplén vm.: Legyesbánya 1916, Nagygereblyés (Orosz Hrabóc) 1914, Nagymihály 1915, Nagy-Rozvágy 1913, Perbenyik 1914, Sátoraljaújhely 1909, Zebegnyő 1915. - Összesen: 7 tanuló.

Zólyom vm.: Felsőszabadi 1915, Rimazsaluzsány 1916. - Összesen: 2 tanuló.

Külföldről:

Ausztria (Bajorország): Hirschhöf 1914. - Összesen: 1 tanuló.

Románia: Bukarest 1912, 1914. - Összesen: 2 tanuló.

A különböző tájegységek működő, az iskolában magánvizsgázó tanítói közül is a legtöbb a Szatmár megyei (129), számottevőbbek a szomszédos megyékben tanítók (Máramaros 36, Bereg 22, Szabolcs 22, Bihar 16, Szilágy 16, Ugocsa 16, Hajdú 15), de több távolabbi megye is számos tanítójával van jelen: Ung 32, Bars 13, Szepes 11, Zemplén 7. [62]

4. A tanulók társadalmi összetétele (a szülők foglalkozása):

62 A részletes adatokra vonatkozóan vö. az összefoglaló táblázattal !

Az I. évfolyam tantárgyai

I.é vf.	Közös tantárgyak	Hittan	Vallástan (1902)					
		nevelés- és tanítástan	Meveléstan (1898)	Böécselet előtan (1901)			Hittan (1919)	
		Magyar irálygyakorlatok		Magyar iroda-lomtörténet				
		Rajzolás			Rajz (1904)		Rajz (1919)	
		Női kéziumnka						
		Háztartástan						
	Nyelv- és történelem	Magyar nyelvtan, irálytan, irodalomtörténet		Magyar nyelv és irodalom				Magyar nyelv (1922)
		Német nyelvtan és irodalom		Német nyelv és irodalom			Német nyelv	
		Történelem					Világtörté-nelem	Történelem
		Földrajz						
	Mennyiségtan és természet-tudomány	Mennyiségtan	Algebra (1898)	Matematika	Mennyiség-tan (1904)	Matematika (1913)	Mennyiség-tan (1916)	Matematika (1921)
			Geometria	Geometria	Méréstan (1904)			
			Polgári számtan					
			Könyvvitel	Kereskedel mi számtan	Kereskedel mi számtan			
		Természetrajz és vegytan	Természet-rajz (1898)	Allattan (1901)		Allattan (19079	Természet-rajz (1919)	Fizika (1922)
				Növénytan1 901		Növénytan (1907)		
				Asványtan	Asvány kőzetés földtan (1904)	Asványtan (1907)		
			Vegytan (1898)	Vegytan			Vegytan (1919)	
		Gazdálkodástan	Gazdaság-és háztartástan				Gazdaság-tan (1919)	
	Kézimunka							Geometriai rajz

A II. évfolyam tantárgyai

II.	Közös tantárgyak	Hittan	Vallástan (1899)			Vallástan 1905	Hittan 1911		Hittan 1920
		Nevelés és tanítástan 1895	Tanítástan és módszer-tan	Oktatástan 1899	Nevelés és tanítástan 1902	Nevelés és oktatástan 1905	Elméleti nevelés és oktatástan 1911	Nevelés és tanítástan 1914	Mód szertan 1920
				Gyakorlati tanítás 1899	Tanítási gyakorlat 1902			Tanítási gyakorlat 1914	Gyakorlati tanítás 1921
				Bölcseleti előtan 1899	Gondolko-dástan 1902	Gondolko-dástan 1905	Bölcselet 1911	Logika 1914	Logika 1920
		Magyar irálygyakor-latok		Magyar nyelv 1899	---	----	---	----	----
		Rajzolás					Rajz 1911	------	---
		Női kézimunka				Női kézimunka 1906	----	---	---
		Háztartás-tan	-------	------	----	----	----	-----	----
	Nyelv- és történettud.	Magyar nyelvtan, irálytan, irodalomt ört.		Magyar nyelv 1899	Magyar nyelv és irodalom 1902				Magyar nyelv és irodalom 1919
		Német nyelv és irodalom		Német nyelv 1899	Német nyelv és irodalom 1902				Német nyelv 1919
		Történelem							
		Földrajz							
								Rajzolás 1914	Rajz 1920

A II. évfolyam tantárgyai (folytatás)

II.	Mennyisé gtan, term.tud.	Mennyi-ségtan	Algebra 1896	Algebra 1899	Matematika 1902		Mennyiség-tan 1911		
			Geometria 1896	Geometria 1899					
				Polgári számtan és könyvvitel 1899	Könyvvitel-tan 1902		Könyvvitel 1911		Politikai számtan 1919
		Természet-rajz és vegytan		Természet-rajz 1899	Állattan 1902	Állattan 1905	Természet-rajz 1911		Természet-rajz 1921
					Növénytan 1902	Növény-tan 1905			

		Természet-tan 1895	Fizika 1896	Természet-tan 1899	Természet-tan 1902	Ásvány-, kőzet, földtan 1905			Fizika 1920
					Vegytan 1902	Vegytan 1905	Vegyítéstan 1911	Vegyítés-tan 1914	Vegytan 1920
			Háztartás-tan 1896	------	Gazdaság-tan 1902			Gazdaság-tan 1914	
		-------	-------	------	--------	-------	-------	Magyar irodalom-tört. 1911.	Magyar nyelv 1920

A III. évfolyam tantárgyai

II.	Közös	Hittan 1896	Vallástan 1897	Hit- és erkölcstan 1900	Vallástan 1903	Egyháztörténet 1912	Hittan 1915		Hittan 1922
		Nevelés- és tanítástan 1896	Neveléstan 1897	A pedagógia története 1900	Neveléstörténet 1903	Nevelés- és módszertan	Neveléstörténet 1915		Neveléstörténet 1921
			Gyakorlati tanítások 1897		Tanítási gyakorlat 1903		Tanítási gyakorlat		Gyakorlati tanítás 1921
		Magyar irálygyakorlatk.		Közös magyar nyelv 1900	------	------	------	------	----
		Rajzolás	Rajzolás 1897	-------	------	------	-------	------	----
		Női kézimunka		Női kézimunka	------	------	--------	--------	----
	Nyelv és történelem tud.	Magyar nyelvtan, irálytan, irodalomtört.		Magyar irodalom 1900	Magyar nyelv és irodalom 1903		Magyar irodalomtörténet 1912	Irodalomtörténet 1905	-------
		Német nyelvtan és irodalom tört.		Német irodalom 1900	Német nyelv és irodalom 1903		Német ny. és irodalomtört.	Német ny. és irod. tört. 1905	
		Történelem		Történelem és politika 1900	Magyar történelem 1903		Magyar történet 1912	Történelem 1915	Történelem 1921
		Földrajz		Földrajz és statisztika 1900	Földrajz 1903				Földrajz 1921
					Alkotmánytan 1903				Alkotmánytan 1921
									Román 1921

A III. évfolyam tantárgyai (folytatás)

II.	Mennyiségtan és term.tud.	Polgári számtan			Matematika 1903	Mennyiségtan 1912		Matematika 1921
		Algebra		Algebra 1900				
		Geometria		Geometria 1900				
			Kereskedelmi és politikai számtan 1900		Politikai számtan 1903	Politikai számtan 1912		Politikai számtan 1921
		Természetrajz és vegytan 1896	Vegytan 1900	Vegytan 1903		Kémia 1912		Vegytan 1921
		Fizika 1896	Fizika 1900	Természettan 1903		Fizika 1912	Természettan 1915	Fizika 1921
				Állattan 1903				
				Növénytan 1903		Biológia és ásványtan 912	Ásvány, küzet és földtan 1915	
				Ásványtan 1903				
			Háztartástan 1900	Gazdaságtan 1903				
								Román 1921

A szakképesített tanulók száma :

A szakcsoport:	Nyelv- és történettudományi	Francia nyelv	Mennyiségan-természetudományi	Kézimunka	Torna
1897	11		8		
1901			1		
1904	13		3		
1907	13		8		
1910	22		11		
1911			1		
1912	1		5		
1913	7			4	
1914	2				
1915	5			2	
1916	15		14		
1917	9				
1918	9				

1919	26		7		
1920	7		1		
1921	3		1		
1922	11	3	16		11
1923			3		

1.Diáklétszám

	A									B									C						
	Nyelv- és történettud			Nyelvtudományi szak			Történettudományi			Mennyiségtan és term.t.			Mennyiségtani szak			Temészettudományi			Kézimunka						
Tanév	I.	II.	III.	I.	II.	III	I.	II.	III.	I.	II.	III	I.	II.	III.	I.	II.	III	I.	II.	III.	to	ö.	r	m
1894	11			4			4			10			1										30	11	19
1895	7	10		1	3		1	3		6	9		2										42	24	18
1896	2	5	7	1	1	3	2	3	2	2	4	7		1	1								41	30	11
1897	1		5			1			2	1		6											16	14	2
1898	12									9	1												22	14	8
1899	1	10								1	4												16	6	10
1900	1		9			1						2											13	11	2
1901	12	1								5													25	10	15
1902		14									3												17	12	5
1903			14									3											17	5	12
1904	27									13													40	27	13
1905	1	15									8												24	9	15
1906			13									8											21	15	6
1907	29									12													41	19	20
1908	4	21								1	13												39	25	14
1909	2	4	20	1							1	11											39	14	25
1910	17	1	3		1					8						1		1	3				35	20	15
1911	5	8	2							1	7								1	3			27	11	16
1912	4	2	7									5									4		22	10	12
1913	24	5	2	1		1				17													50	33	17
1914	14	15	5	1						1	22										2		60	27	33
1915	18	6	18									16											58	12	46
1916	15	8	10	29						1			21										84	52	32
1917				20	28	8						1	1	19									77	39	38
1918	6	7	25									19											57	32	25
1919	20	7	8							23		2											60	29	31
1920	3	12	3							1	18	1											38	25	13
1921	3		10							3	1	15										2	34	27	7
1922	8					1				4						4							17	8	9
Össz.	254	151	161	58	33	15	7	6	4	119	91	96	25	20	1	5		1	4	3	6	2	1062	571	489

to = torna

ö = összesen

r = rendes tanuló

m = magántanuló

Hány évvel a tanítói oklevél megszerzése után folytatták tanulmányaikat.

Tanév	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	22
1894	8	3	4	2	2	3	3	1					1				1	1
1895	7	1		1	1	2	1		1	1					1			
1896	1		1							1			1	1				
1897		2																
1898	7	2	3	3		2		3	1									
1899	2																	
1900													1					
1901	5	9	1	1					1	1								
1902																		
1903																		
1904	12	7	10		2	1					2	1	1	1		1		
1905																		
1906																		
1907	17	6	5	1	5	2	2		8									
1908				1	1	1												
1909						2		1										
1910	14	3	4	2			4		3	1		1	1		1			
1911	1	1		2		1			1			1						
1912	1				1	1					1							
1913	19	8	5	2	1	1	1	1		1	1							
1914	7		1	4					1						1			
1915	6	6	5	1	1	1	1											
1916	19	15	9	5	4	2	6	3		1			1					
1917	3	2	1	1	4	3	2	2										
1918		3		1	1									1				
1919	13	17	5	2				3		2		1						
1920		2	2															
1921		2	1	1	1			1										
1922	7	6	1		1			1										
Összesen:	149	95	58	30	25	22	20	17	17	8	4	3	6	3	2	2	2	1

A tanulók előző iskolája:

Az iskola	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	Ösz
Balázsfalva.																					1				1
Buda, II. ker.						1	2	1	1	1								1	1	2	1	1	1		13
Budapest	1	1	2		3	1	1	2	1	1	1			1				1	1	2	1	1		1	22
Debrecen rk						1		2			1	1	1	1	1					1		1	5	5	27
Debrecen ref																				4	3	3	1	2	9
Eger	1	1									1	1	1							1		1	3	2	12
Eperjes												1	1	1	1								1	3	8
Esztergom																	1								1
Győr											1			1	1								1	2	8
Kalocsa				1																					1
Kassa		1	2	1	1	1	1				2			1	1					1	1			1	14
Kolozsvár		1	1	2	3	1	1	2	1	1	1										1		4	1	20

Nagyszeben														1	1		1	2	1			2	1	4	13
Nagyvárad rk.						1		2			1	1	1	1	1					1		1	5	5	20
Nagyvárad ref.																				4	3	3	1	2	13
Pápa																	1			1	1	1			4
Pécs																							1	1	2
Pozsony	2	2	2		1															3	1	2		1	14
Sepsiszentgyörgy																				1		2	1	3	7

A tanulók előző iskolája (folytatás)

Az iskola	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	Össz
Szabadka															1										1
Szatmárnémeti róm.kat	25	36	34	12	14	10	7	18	13	13	31	20	17	29	30	35	23	16	10	22	25	25	28	27	520
Szatmárnémeti ref.														3	2	2	5	4	5	9	12	8	11	9	70
Szeged												2	1	1						1	1				5
Temesvár																					5	2	1		8
Ungvár						1	1		1	1				1	1						3	5	10	7	31
Reál gimn.												1													1
Ismeretlen	1																								1

A magántanulók származási helye:

Megye	1894	95	96	97	98	99	1900	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Össz.
Abaúj																					1									1
Alsó-Fehér							1													2	2	1								6
Arva																				2		1								3
Bács-Bodrog										2					1		1							1						5
Baranya																				1						1				2
Bars	1	1														1		1	1			1	1		2	4				13
Békés								1																						1
Bereg					4	3	1	3		1						1					1	1	3		2	1	1			22
Beszterce-N			1																											1
Bihar								2												2	2	1		2	2	3		1	1	16
Borsod	2			1										1		1		1					1	1						8
Csanád																		1	1		1		1	1	1					6
Csík	1													1		1									1	1				5
Esztergom										1	1	2	3											1	1		2			11
Fehér	1	1																				1			1	1				5
Fejér																					1					1				2
Gömör															1	1			2					1		1				7

Győr																					1							1
Hajdú					1	1							2	2	2					2	1	1	2	1				15
Háromszék																											1	1
Heves	1																				1		1					3

A magántanulók származási helye (folytatás)

Megye	1894	95	96	97	98	99	1900	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Össz.
Hont	1	1	2											1		1	1	1			1	1					1			11
Hunyad		1	1																											2
Jász-Nagy-kun-									1		1									1		1	1	1						6
Kis-Küküllő	1															1														2
Kolozs	1	1								1	1	1	1	1					1						1					9
Komárom																											1			1
Krassó-Szörény											1	1	1																	3
Liptó		1													1									2		1				5
Márama ros	1	1	1									2	1		1	2	3	4	1	4	6	3	1	4	1					36
Maros																						1								1
Nagy-Küküllő										1							1													2
Nógrád																						2				1				3
Pest - Pilis-Solt	1												1				2	2	1		2	2	1							12
Sáros																										3				3
Sopron																						1								1
Szabolcs										1	3	3	1								2	2	4	5		1				22
Szatmár	4	6	1			2		6	2	2	3	1		9	3	8	6	7	4	3	4	13	10	4	9	6	3	3	7	126

A magántanulók származási helye (folytatás):

Megye / év	1894	95	96	97	98	99	1900	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Össz.
Szepes	2	3	3			1					1													1						11
Szilágy											2	3		1	1						1	2	2		1	1	2			16
Szolnok - Doboka					1	1																2	2	1						7
Temes						1		1	1	1																				4
Tolna														1	1	1														3
Torontál																										1				1
Trencsén																														1
Turóc				1																										1
Udvarhely																										1	1			2
Ugocsa	1	1	1	1										1		1	1		1	1	3	3	1							16

Ung	1	1			1	1		2	1	2				2	3	3	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1	2	1		34
Vas											1											1								2
Zala																						1	1	1	2					5
Zemplén																	1				1	2	2	1						7
Zólyom																							1	1						2
Bajor-ország																				1										1
Románia																			1		1									2

A tanulók anyanyelve és vallása:

tanév	lét-szám	ma-gyar	ro-mán	né-met	szlo-vák	róm.k at.	gör.-kat.	gör. kel.	ref.	evan-gelikus	helv.	uni-tárius	izrae-lita
1894/95	30	30				23			4				3
1895/96	42	42				34			6				2
1896/97	41	40		1		34			4	1			2
1897/98	16	16				11	2		2				1
1898/99	22	22				16	4		1				1
1899/900	16	16				11	1		2		1		1
1900/01	13	13				8	2		2				1
1901/02	25	25				14	3		7				1
1902/03	17	17				11	4		2				
1903/04	17	17				11	4		2				
1904/05	40	39		1		26			8				2
1905/06	24	24				17			3	4			3
1906/07	21	21				15			2	1			3
1907/08	41	41				27	2		7	1			4
1908/09	39	37		1	1	23	3		9	1			4
1909/10	39	38			1	24	4		8				3
1910/11	35	34	1			22	4		7				
1911/12	27	25	2			16	5		5	2			1
1912/13	22	21	1			14	2		5				1
1913/14	50	50				29	4		13	1			3
1914/15	60	56	1	3		28	6		11	2			3
1915/16	58	58				35	8		7	3		1	4
1916/17	84	80	4			45	18		13	5		1	2
1917/18	77	73	4			47	12		12	2		1	3
1918/19	57	53	4			37	9		10			1	
1919/20	60	58	2			47	4		9				
1920/21	38	37	1			30	2	1	5				
1921/22	34	33	1			30	1		3				
1922/23	17	16	1			12	3		2				
Össze-sen	1062	1032	22	6	2	707	107	1	171	23	1	4	48
Százalék	100	97,1	2,06	0,56	0,19	66,5	10.6	0,09	6,84	0,92	0,09	1,6	1,92

Şcoala Pedagogică Romano-Catolică din Satu Mare
(Rezumat)

Studiul prezintă Şcoala Pedagogică Romano-Catolică din Satu Mare pentru învăţământul de şcoală civică, care era o instituţie de învăţământ de grad superior (postliceal), elevii ei fiind de şcoală normală sau de liceu. Instituţia a funcţionat între anii 1894 - 1924, avea două secţii : limba şi istorie, matematică-ştiinţe naturale.

Instituţia - în cursul celor trei ani de studiu - a pregătit cadre didactice pentru şcolile medii (cu clasele I-IV) denumite şcoli civice.

Acest tip de şcoală medie a dat elevilor o pregătire generală (fără studierea limbii latine), corespunzătoare pentru a ocupa diferite posturi publice, absolvenţii clasei a IV-a şi-au putut continua studiile lor la şcoala comercială, la şcolile normale pentru educatoare şi învăţători, respectiv după absolvirea acestora la instituţiile de învăţământ care pregătea profesori pentru "şcoala civică", tip de şcoală necunoscut de sistemul de învăţământ românesc (de altfel motivul desfiinţării).

Instituţia - în timpul existenţei sale - a pregătit în afara profesorilor de limbă şi literatură (maghiară/germană) şi de istorie şi profesori de limbă germană sau franceză (toate examenele s-au dat numai cu aprobarea Ministerului Învăţământului, în faţa comisiei numită de minister), pe o perioadă a pregătit profesori de lucru de mână, iar din anul şcolar 1920/1921 a avut şi secţie de profesori de educaţie fizică. În anul şcolar 1921/1922 şcoala a avut trei secţii : limba şi istorie, geografie - ştiinţele naturale - chimie, matematică - fizică.

În această şcoală au studiat mai mult copii proveniţi din familii cu posibilităţi materiale mai modeste, copii micilor meseriaşi, ai ţărănimii, etc., în şcoala (în afara elevilor de origine maghiară) au studiat elevi germani, români şi nu numai romano-catolici, ci şi un număr însemnat de elevi greco-catolici, dar şi protestanţi şi evrei.

Studiul prezintă împrejurările înfiinţării, apoi - în baza documentelor originale - structura şcolii, planurile de învăţământ, obiectele de învăţământ pe secţii şi pe ani de studii, manualele folosite în tot cursul existenţei şcolii (pentru fiecare obiect). Totodată prezintă numărul, locul de proveniență, originea socială, limba maternă şi componenţa confesională a studenţilor.

The Roman-Catholic Teacher's Training College From Satu Mare

(Summary)

This study presents the Roman-Catholic Teacher's Training College From Satu Mare for civil school teachers. This was an Institution of superior level (college), its students being graduaded from pedagogical schools or secondary schooles.

The institution, functioned betwen 1894 - 1924 and it had two sections : language and history, mathematics - natural sciences.

The institution, in the course of three academie years, trained teachers for schools with classes I-IV, called "civil schools". The kinds of schiools offered the pupils a general education (without studying latin), suitable for occupying different public jobs; the graduates of the IVth classes could continue their studies in commercial schools, in pedagogical schools for civil schools - this being a kind of school that was unknown for the Romanian education (that is why it was closed).

The institution, while it worked, trained teachers of Hungarian and German language and literature, history, teachers of German and Frech language (all this exams were taken only with the approval of the Ministry of Education, in front of a committe named by the minister) and, for a certain period it trained teachers of handcraft, as well as, beginning with the year 1920/1921 it had a section of teachers of gymnastics.

In 1920/1921 the school had three section : language and history, geography, natural sciences-chemistry, mathematics-physics.

The pupils studying in this school, mainly came from families of modest material possibilities, most of them being children of craftmen, peasants, etc.

Besindes Hungarian pupils, German and Romanian pupils also studied in this school, and they were not only Roman-Catholic children, but also Greek-Catholic and Protestants ones.

The study presents the circumstances of its etablishment, and - on the basis of original documents - the structure of the school, the teaching plans, the subjects for each section, for each year, the textbooks used in the course of its existence (for each subject). At the same time, it presents the pupils number, the place they come from, their mother tongue and religion.

Fenomenológia és történelem. Martin Heidegger a történelmi provincializmus ellen

Kereskényi Sándor

Már a fiatal Heideggernél egészen sajátos értelemben jelenik meg a történelem problémája. Habilitációs írása nem historiográfiai, hanem teoretikus igényekkel lép fel - Duns Scottus kategória - és jelentéselméletének nem historiográfiai rekonstrukcióját kívánja nyújtani, hanem a középkori gondolkodó tanításának a modern transzcendentálfilozófiához és fenomenológiához való affinitását törekszik felmutatni.

Közismert, hogy milyen jelentős helyet foglal el a heideggeri filozófiában az *idő,* a *lét* az *igazság* és a *történetiség* problémája. Többször szól a történettudományról is. Az egzisztenciálfilozófus számára a történettudomány tárgya az ember mint kultúrateremtő lény. A kultúrateremtés az időben bomlik ki, és megy át különféle változásokon. A történelem tudománya eleve az idők különbözéséből indul ki - időfogalma éppen ezért nem lehet homogén, matematikai sor leképzése. Nincs az a törvény, amely megszabná az idők egymásra következését. Ennek persze következményei vannak a leírás és az értelmezés számára is. Az évszámoknak például csak a tartalmilag jelentősre van értékük. A kvalitatív vonatkozásokat rejtő eseményeknek a történelem számára való fontosságát már maga az időszámítás kezdete - Róma alapítása, az olimpiai játékok kezdete vagy Krisztus születése - mutatja.

A fenomenológia Heidegger számára is *az eredetről szóló tudomány* - feladata a tényleges élet a maga eredetiségében történő öneszmélésének a megragadása. A *tényleges élet* pedig történeti - ezt tanúsítja a "helyesen értelmezett hegeli filozófia" vagy a "mindennapos keresztény élettapasztalat". De vajon sikerült-e az európai filozófiának, a metafizikának mint lételméletnek, az élet ténylegességét, történetiségét alapjaiban megragadnia? Vajon véletlen-e az, hogy az élet felé forduló gondolkodók - főleg Pascal, Kierkegaard és Nietzsche - egyúttal elfordultak a metafizikai hagyománytól, sőt a hagyományos történetfelfogástól is, mi több, egy idő után a történetfilozófia ádáz ellenfeleivé váltak?

Heidegger szerint tehát teljességgel érthető az, hogy a hagyományos filozófiai módszertannal szembehelyezkedő fenomenológiai kutatás vezérfonalává a történelemhez való másfajta viszony érvényesítése válik.

Egyáltalán nem biztos, hogy a történelem, ahogy a történettudományban megjelenik, minden további nélkül egybeesik a voltaképpeni történelmi valósággal. Ez az alapok válságával (Grundlagenkrisis) magyarázható, abból, hogy magukat a dolgokat nem eredeti tapasztalatok nyomán közelítjük meg. Az ontológiai, antropológiai és logikai tradíció rémuralma annál egyszerűbb és magától érthetődőbb, minél inkább besüpped a filozófia - saját kérdéseire a legkényelmesebben kidolgozható válaszokat keresendő - abba a felszínesen értelmezett hagyományba, amely a dolgok sürgősségéből rajzolódik elő.

Ebben Heidegger - már a *Lét és Idő* előtt - egyfajta mentalitástörténeti provincializmust lát, egyfajta vidékies végességet az ógörög egyetemesség-szemlélethez viszonyítva. De hogyan lehet túllépni a modern gondolkodás technikaközpontuságának hamis egyetemességtudatán?

Elsősorban a *szubjektum* és az *otthon* (Heimat) viszonyának az újragondolása révén. Az ember számára az otthon jelképezi a *létező* és a *logosz* kölcsönösségét, egyszerre felszabadító és korlátozó egymásra utaltságát. Ezt már az arisztotelészi filozófia körvonalazta, ám mélyebb tematizálását csupán az egzisztenciális analitika képes elvégezni - úgy, hogy abban mindez az idő terminusaiban fog feltárulni.

A *Lét és Idő* hatalmas kísérlet ilyen vonatkozásban. Mérvadó eredményei ellenére nem tekinthető teljesen sikeresnek. Nem utolsó sorban azért, mert a mű megírása túl nagy feladatnak bizonyult a fiatal gondolkodó számára.

A nagy műből akkor még hiányzott az az etikai, humanitárius mozzanat, amely a negyvenes évek második felétől állandósul Heidegger gondolkodásában. "A múlt bizonyos értelemben a jövőből származik" - hangoztatja ekkor, és vizsgálódásaiban egyre nagyobb szerepet kap a bűn, magát a történelmi tudatot pedig a *lelkiismerettel-bírni-akarás*

tudataként közelíti meg. Ekkor írja le azt is, hogy "a felelősség annyit tesz, mint készen állni arra, hogy magunkra vállaljuk a bűnt".

A heideggeri filozófia erkölcsközpontú fordulatára aligha került volna sor a nácizmus felkavaró és megrázó tapasztalata nélkül. A nácizmus Heidegger számára *a provincializmus alantas érdekeinek a lázadása* volt az egyetemes értékek ellen. (Nagyszerű elemzés során világítja meg a nácizmus hősi halál kultuszának nyomorúságos kisszerűségét, bénító provincializmusát...)

A történelem folyamán minden lényeges és nagy dolog abból származott, hogy az embernek "otthona volt" - míg ma már atombombára sincs szükség, az *elgyökértelenedés* oly pusztító módon bekövetkezett - írta nem sokkal halála előtt. "Már csak egy Isten menthet meg bennünket" - aki megajándékozhat az erkölcsiség, a hit és a tudás egyetemességével.

Miként Pallas Athéné őrt állott a templomban a görögök számára, akképp nekünk is vissza kell nyernünk életünkben valami szent középpontot. Vissza kell nyernünk az Egyetlent, mert csupán ezen keresztül kapcsolódhat az egyéni az egyetemeshez

Bárcsak korunk, melyet a külsővé vált kultúra és a sebes életritmus jellemez, visszapillantóbb módon tekintene előre - ez a heideggeri hagyaték egyik fő gondolata. Az újítások mániákus hajszolása, az, hogy az élet és a művészet tartalma és a történelem tanulsága fölött az emberek szinte őrült módon átsiklanak, a folytonosan váltakozó pillanatok csábítására beállított életfelfogás, az a nyomasztó levertség, amely a modern tudatból árad - mindez eszményvesztésre utal...Vajon ez lenne a *posztmodern világfalu* végső értelme?

"Meggondolandó, hogy a technikailag uniformizált világcivilizáció korában lehet-e még otthonról beszélni...". A halállal szembenéző mester figyelmeztető szavai ezek. Vajon mit tehetünk? Elsősorban talán azt kell tudatosítanunk, hogy *a vidék önismeretének feltétlenül el kell jutnia a történetiségig* - az itt-volt egzisztencialehetőség erkölcsi vonatkozásainak a megragadásáig. Másrészt - ha abból indulunk ki, hogy a vidék, a mindennapi tevés-vevés terrénuma azért olyan, amilyen, mert látszólag "van ideje", mert "nem számol az idővel" - meg kell szüntetnünk az ittlét széttöredezettségét. Valós és jelképes otthonuk egyetemességbe emelésével, mert csak így térhetünk vissza a valóságos történelmi időbe.

Fenomenologie şi Istorie. Martin Heidegger împotriva provincialismului istoric

(Rezumat)

În filosofia lui Martin Heidegger joacă un rol important, poate hotărâtor analiza relaţiei dintre subiectul axiologic şi spaţiul natal. Acest spaţiu apare într-o abordare istorico-fenomenologică. Numai un Dumnezeu ne poate salva - susţine filosoful. Acesta înseamnă că viaţa noastră - dacă nu vrem să se scufunde în provincialismul desăvârşit - trebuie să aibă un centru valorico-ontologic. Numai prin acesta se face legătura indispensabilă între universalitate şi individualitate.

Phenomenologie und Geschichte. Martin Heidegger gegen historische Provinzialismus

(Zusammenfassung)

In Philosophie Heideggers spielt die wichtigste Rolle die Beziehung zwischen Subjektivität und Heimat. In seinem Werk ist die Heimat aus den phenomenologischen Ansicht gespiegelt. Nur ein Gott könnte uns gerettet - sagt der Philosoph. Das bedeutet, dass unser Leben einen Mittelpunkt braucht. Durch diesen Einzigen ist das Eigene mit der Universalität verbunden.

ARTĂ ŞI ETNOGRAFIE

Maeştri sătmăreni de odinioară

Imola Kiss

Cu toate că plaiurile sătmărene, scăldate de bătrânul Samus, nu se pot mândri cu existența unei colonii de pictură de talia Băii-Mari, şi aici s-au născut mari personalități ale artei peisajului şi portretului , încă în prima jumătate a secolului trecut, artişti care au dus faima locurilor natale peste mări şi țări şi care prin opera lor au pus bazele picturii moderne central- europene.

I
Ligeti Antal
(1823-1890)

Renumitul peisagist , neobositul călător, cel care a descoperit talente de talia lui Munkácsi Mihály ori Mészöly Géza, şi priceputul "supraveghetor" al Galeriei Naționale, ceea ce în secolul trecut a corespuns funcției de şef de secție, căci colecția de pictură era doar o secție a Muzeului Național, s-a născut la Carei la 10 ianuarie 1823, ca fiu al lui Anton Hekler şi al Iulianei Kaffka.[1] Cu toate că din fragedă copilărie are înclinații artistice, părinții îl îndrumă spre comerț. Astfel, în 1836 ajunge la Cluj, unde însă timp de nouă ani are ocazia să cunoască viața artistică din acest important centru cultural din Ardeal. Este perioada în care aici şi-a desfăşurat activitatea renumitul pictor Carol Popp de Szathmáry[2], care a avut un rol decisiv asupra evoluției artistice a viitorului pictor. În perioada şederii sale la Cluj, a învățat foarte mult de la Szathmáry, ceea ce se poate vedea din asemănarea dintre lucrările celor doi pictori din perioada de început a activității artistice a lui Ligeti Antal. De atunci datează un autoportret al pictorului Ligeti Antal, în care acesta apare în fața hârtiei de desen cu creionul în mână. În anul 1845 renunță definitiv la meseria de comerciant şi se hotărăşte să se dedice numai şi numai artei. Astfel datorită situației sale materiale precare, viitorul artist porneşte spre leagănul artei, Italia, "per pedes". La mijlocul secolului trecut , la fel ca în timpul Renaşterii, țara lui Leonardo da Vinci şi Raffaello îi atrăgea ca un magnet pe cei care erau sortiți să-şi aleagă această frumoasă şi nesigură meserie. După o călătorie lungă, dar plină de impresii şi experiențe, ajunge la Florența, renumit centru artistic, care prin relieful calm şi pitoresc a atras mai mult peisagiştii. La Florența îşi desfăşura prodigioasa activitate artistică unul dintre cei mai de seamă mânuitori ai pensulei, Markó Károly[3] . Ligeti, auzind de faima şcolii lui Markó Károly doreşte din tot sufletul să ajungă elevul acestuia, dar este conştient de faptul că pentru a fi acceptat trebuie să stăpânească anumite cunoştințe elementare de desen şi pictură, care nu pot fi dobândite decât la München. După acest pas important, Ligeti se va întoarce la Florența, unde în sfârşit ajunge elevul lui Markó Károly. Timp de trei ani artistul careian va picta la Florența,

---

[1] Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, nr.305(parohia romano-catolică Carei), fila 50 verso

[2] *Carol Popp de Szathmáry* (1813-1887), pictor şi grafician renumit, unul dintre pionierii fotografiei româneşti. Mulți ani şi-a desfăşurat activitatea la București, fiind pictorul oficial al casei regale

[3] *Markó Károly* (1791-1860), maestru renumit al peisajului, primul mare profesor al acestui gen de pictură, membru de onoare al Academiei din Florența.

dedicându-se pentru întreaga viaţă peisajului. Însă liniştea elevilor lui Markó Károly va fi tulburată de un eveniment istoric, ce va scutura din temelii întreaga Europă:revoluţia din 1848. Imediat după izbucnirea revoluţiei Ligeti se întoarce la Satu Mare şi se înrolează de partea revoluţionarilor, luptând până la depunerea armelor, când se va întoarce din nou în Italia cu ajutorul comitelui suprem al Sătmarului, baronul Vécsey Miklós (fig. 2). Lucrările executate sub îndrumarea lui Markó Károly sunt pline de sensibilitate şi denotă o bună cunoaştere a naturii în cele mai fine detalii. Cu toate că au lucrat mult timp împreună, Ligeti niciodată nu a devenit un imitator al maestrului său.[4]

În 1850 îl întâlnim din nou acasă, când de fapt îşi începe cariera artistică propriu-zisă, atât de grea şi plină de încercări a adevăratelor talente. Nici atmosfera politică nu i-a fost favorabilă. La ce se putea aştepta un fost revoluţionar după înăbuşirea acesteia? Se va stabili la Sopron , unde va încerca să-şi asigure existenţa pictând portrete, dar lucrările datate din această perioadă vor purta semnătura Hekler, căci numele de origine germană a fost mult mai bine acceptat în acea conjunctură politică. La mijlocul secolului trecut arta portretului era mult îndrăgită. Dar, artistul îndrăgostit de peisaj a încercat să aducă anumite înnoiri aşezându-şi modelele în natură, deci să introducă peisajul. Acest lucru nu a fost acceptat mai ales de noii îmbogăţiţi, care imitând întru totul marea nobilime erau adepţii regulilor foarte severe bine stabilite dinainte.Astfel, Ligeti a avut de întâmpinat anumite dificultăţi, fiindu-i chiar refuzate unele portrete, care au fost pictate în natură.

Perioada şederii lui Ligeti la Sopron este marcată printr-o întreagă galerie de portrete, executate cu multă migală, caracteristică stilului academic al secolului trecut, însă acestea în marea lor majoritate poartă amprenta pensulei unui mare artist, care a încercat să înnoiască arta portretului, introducând o pată de culoare şi prospeţime prin peisajul în care şi-a aşezat modelul. Aceste lucrări în marea lor majoritate sunt semnate Hekler. Nu se ştie când şi-a schimbat numele în Ligeti. Este posibil ca acest nume să fi fost doar nume de artist[5].

În 1851 Ligeti va părăsi Sopronul pentru a se muta la Budapesta. Capitala maghiară atrăgea artiştii, care sperau să găsească mijloacele necesare unui trai cât de cât sigur. Un exemplu concret în acest sens îl reprezintă marele portretist Barabás Miklós[6], primul artist care a reuşit să-şi câştige existenţa doar prin artă. Barabás Miklós cunoscându-l pe Ligeti, după ce s-a convins de talentul acestuia, l-a sprijinit , trimiţându-i clienţi pentru portrete, căci Barabás Miklós era atât de vestit, consacrat şi aglomerat , încât nu mai putea face faţă tuturor solicitărilor.

Nu peste multă vreme norocul îi va surâde şi lui Ligeti Antal, căci contele Károlyi István, mare iubitor de artă, recunoscându-i talentul îl va chema la castelul său din Fót, unde va picta timp de doi ani, între 1852-1854. Cu ajutorul şi sprijinul contelui, Ligeti va avea posibilitatea să-şi împlinească visul şi să călătorească mai întâi în Sudul Europei, apoi în Nordul Africii, Asia-Mică, de unde trimite scrisori foarte interesante contelui. Visul său tainic, cel mai îndrăzneţ, a fost să ajungă la Locurile Sfinte. Astfel, în 1854, trecând prin Viena, ajunge în Italia, unde va picta până în 1857, când va porni spre Ierusalim, ţara visurilor sale. "Parcă aş fi păşit într-o viaţă nouă, mă simt atât de puternic impresionat de tot ce mă-nconjoară şi-i mulţumesc din suflet bunului Dumnezeu că mi-a permis să văd şi să

[4] Lyka Károly, *A táblabiró világ művészete*, Budapest, 1981, p.177.

[5] În lista oficială a celor care şi-au schimbat numele(un fel de Buletin oficial) în cursul secolului al XIX-lea, editată la Budapesta în 1895, sub titlul "*Századunk névváltoztatásai Helyhatósági és Minisztériumi engedéllyel, megváltoztatott nevek gyüjteménye*" apărută sub redacţia lui Szentiványi Márton, Ligeti Antal nu este prezent.

[6] *Barabás Miklós* (1810-1898), cel mai mare portretist maghiar al secolului al XIX-lea, care cu toate că a fost autodidact a ajuns regele neîncoronat al portretului şi are un merit deosebit în ridicarea Budapestei la rangul de puternic centru artistic al Europei.

trăiesc toate acestea"[7]îi relatează într-o scrisoare plină de entuziasm contelui Károlyi István. Peregrinările la Locurile Sfinte durează timp de un an. Şederea lui Ligeti în Orient este plină de aventuri, este atacat de tâlhari, scăpând ca prin minune , apoi, în timp ce picta, a fost muşcat de un şarpe veninos, ceea ce l-a determinat să se întoarcă înainte de data planificată.

În 1858 Ligeti se află din nou la Budapesta, iar în 1859 impresiile sale de călătorie vor fi împărtăşite prin expoziţia organizată la Galeria de Artă din Budapesta, unde lucrările intitulate "Sahara" şi "Nazareth" au un succes deosebit. Renumitul scriitor romantic Jókai Mór afirma: " privind tabloul simţi căldura soarelui , totul este foarte adevărat , şi totuşi surprinzător :«"Nazareth"este perla expoziţiei, iar "Sahara" un adevărat diamant»[8]

Întorcându-se la Fót, pe moşia binevoitorului său mecena, Károlyi István, se căsătoreşte la 19 iunie 1860 cu Laura Zsolnay, fiica administratorului moşiei contelui. La Fót astăzi o stradă îi poartă numele.[9]

În 1862 dorind să fie independent se mută la Budapesta, unde intră în viaţa artistică a capitalei, fiind alături de Henszlmann Imre[10] şi Barabás Miklós unul dintre întemeietorii Asociaţiei Artiştilor Plastici, având ca scop încurajarea artei autohtone, descoperirea a noi talente, organizarea a noi expoziţii de înalt nivel artistic, care corespund exigenţelor artei europene, editarea unui anuar şi a unor reviste ale artiştilor plastici, care ar avea rolul cizelării gustului marelui public, dar totodată s-ar ocupa şi de problemele curente ale artiştilor, deci cu dublă destinaţie. În această perioadă o lucrare semnată de Ligeti a fost cumpărată de guvernul vienez cu 80 de lire sterline pentru o galerie din Anglia.[11]

Lucrările executate de Ligeti Antal, pline de sensibilitate şi culoare, sunt din ce în ce mai gustate de public. Aceste tablouri denotă nețărmurita dragoste a pictorului pentru natură, pentru peisaj, fiecare copac, fiecare frunză este executată cu o deosebită migală, artistul fiind atent la orice trăsătură de penel, totul să fie la locul bine stabilit dinainte într-o perfectă ordine. Culorile sunt pline de fantezie, reflectând cu fidelitate toate nuanţele apusului de soare oriental, cu toate legendele şi misterele sale. Călătoria pictorului la Locurile Sfinte şi-a pus amprenta pentru totdeauna asupra stilului său . Îndrăgind peisajele exotice, pline de culoare şi de o linişte ca dinainte de futună, executând nenumărate schiţe la faţa locului, acestea la întoarcere au fost transpuse în tablouri dominate de cele mai multe ori de câte un copac oriental singuratic sau un apus de soare aparent dulceag, dar plin de sensibilitatatea omului fascinat de locurile natale ale Mântuitorului.Este foarte interesant că în nici unul dintre aceste tablouri nu apar personaje biblice, pictorul fiind fidel celor văzute acolo şi atunci; singura excepţie este "Fuga în Egipt" semnată în 1861.[12] Toate lucrările sale sunt învăluite de un smalţ auriu , care se revarsă peste toate obiectele, conferind tablourilor un deosebit calm şi o căldură neobişnuită .

În anul 1868 se eliberează postul de "supraveghetor ", şef de secţie al Galeriei Naţionale. La concursul organizat se prezintă nume cu rezonanţă în arta maghiară a secolului al XIX-lea, cum ar fi Orlai Petrich Soma [13]sau Székely Bertalan.[14] Dintre toţi

---

[7]Rapaics Iudith, *Ligeti Antal*, Budapest, 1938, p.15.

[8]*" Vasárnapi Ujság"* din 1855, p.308.

[9] Rapaics Iudith , *op.cit.*, p.17.

[10] *Henszlmann Imre*(1813-1888), arheolog şi istoric de artă cu studii de medicină la Viena şi de istoria artei în Italia, a fost primul care a subliniat importanţa istorică a monumentelor de arhitectură şi a pus bazele ocrotirii acestora.

[11] *"Magyar Művészet"*, 1925, p.360-361.

[12] Lyka Karoly, *Nemzeti romantika*, Budapest, 1982, p.97.

[13] *Orlai Petrich Soma* (1822-1880), pictor budapestan, cu studii de drept, apoi cu studii de pictură la Viena şi München. A executat în mod special compoziţii cu caracter istoric. Prieten apropiat al poetului paşoptist Petőfi Sándor, i-a făcut în mai multe rânduri portretul, în binecunoscutul stil academic corespunzător epocii .

candidații este ales Ligeti Antal, care într-adevăr se şi dovedeşte a fi corespunzător din toate punctele de vedere : este un foarte bun organizator şi în decursul timpului va fi un foarte bun restaurator.Este numit în această funcție la 7 aprilie 1868. În perioada în care Galeria de artă este condusă de Ligeti Antal, colecția se îmbogățeşte considerabil. Tinerele talente - unii dintre ei au devenit adevărați giganți ai picturii maghiare din secolul al XIX-lea- au găsit la Ligeti nu numai înțelegere, dar şi sprijin material şi moral. Unul dintre aceşti tineri deosebit de talentați a fost Munkácsi Mihály (1844-1900), care a devenit maestru emerit al artei maghiare, cel mai însemnat reprezentant al curentului realist. Văzând talentul incontestabil al fostului ucenic de tâmplar, Ligeti face tot posibilul să-l ajute să-şi continue studiile atât de necesare unui viitor pictor . Astfel, la insistențele lui Ligeti Antal, Munkácsi Mihály se va înscrie la Academia de Pictură din München. Ligeti strânge personal bani pentru drumul lui Munkácsi în Germania , 20 de napoleoni, şi-l sfătuieşte să nu imite pe nimeni, căci prin originalitate poate deveni într-adevăr un pictor mare şi admirat. [15]La München, Munkácsi Mihály va deveni studentul lui Wagner Sándor[16] şi al lui Wilhelm von Kaulbach[17]. Scrisoarea prezentată în lucrarea de față datează din 20 iunie 1867 şi este adresată lui Munkácsi Mihály, care era atunci student la Academia din München. Citind scrisoarea lui Ligeti Antal, ne înduioşează grija părintească a acestuia față de soarta tânărului pictor confruntat de griji materiale. Dorința de a-l ajuta, de a-i vinde tablourile sau de a-i face cunoştință cu amatori de artă înstăriți îl preocupă neîncetat pe Ligeti Antal. Scrisoarea este, totodată, şi un document prețios, căci ne dă informații legate de constituirea Asociației Artiştilor Plastici Maghiari din secolul trecut, de decorarea unor artişti ca Thán Mór[18] şi Székely Bertalan de însuşi împăratul Franz Iosif, de intenția de participare la Expoziția Mondială de la Paris din 1867, pe care Munkácsi a şi vizitat-o.

Scrisoarea lui Ligeti adresată lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867:

LIGETI ANTAL LEVELE MUNKÁCSI MIHÁLYHOZ
JÚNIUS 20 . 1867

Kedves Munkácsi barátom!

Én azt hiszem, hogy legjobban tenné, ha az Akadémia szünidőre hazájába visszatérne és azt annyival inkább hiszem mert ez alkalommal egyszersmind a jövőre vonatkozó ügyeiben is személyesen járhatna el ami igen lényeges dolog. Én az Ön képét csakugyan Almásyval szeretném megvétetni - eddig még nem beszélhettem vele ő igen ritkán látogatja Pestet.

---

[14] *Székely Bertalan* (1835-1910), unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai picturii istorice maghiare. Cu studii de pictură la Viena şi München, a executat portretele poeților Petőfi Sándor, Arany János şi numeroase fresce cu caracter istoric . Începând din 1871 este profesor, apoi din 1902 director al Înaltei Şcoli de Desen din Budapesta. A fost profesorul favorit al pictorului sătmărean Aurel Popp.

[15]Rapaics Judith, *op.cit*.p.20.

[16] *Wagner Sándor* (1838-1919) ,pictor maghiar , reprezentant al realismului istoric, cu studii la Viena şi München, unde datorită meritelor obținute în domeniul picturii istorice va obține o catedră la Academia münchenează.

[17] *Wilhelm von Kaulbach* (1804-1874), pictor german, director al Academiei din München începând din 1847. Era specializat în compoziții istorice.

[18] *Thán Mór* (1828-1899), cu studii de pictură la Viena, este unul dintre precursorii picturii istorice romantice din Ungaria. Toate lucrările sale sunt caracterizate de un puternic patriotism. Era un mare maestru al frescelor executate în binecunoscutul stil academic al epocii.

Társulatunk most készül a műegyletbeli összeolvadassal a közös-ügyi munkálatok már be vannak fejezve és így most még csak közgyűlés beleegyezése kívántatik, hogy két egylet egyé váljon. Következésképp társulatunk most oly átmeneti korszakot él, midőn még nem lehet meghatározni, hogy miképp és mit fog tenni vagy tehetni később, - különben ez ügy a jövő hóban már alkalmasint el lesz döntve és akkor majd meglátjuk mit lehet tennünk az Ön havi dijára nézve, ha addig más segélyforrás nem fogna részére megnyilni. Ami pedig Kraust illeti igyekezzen adresst megszerezni mindenek előtt írni fogok neki és ha ő elválásunk óta nagyon meg nem változott úgy remélem, hogy nála jó fogadtatásra számíthat. A koronázás alkalmával a Művészet is nagy kitüntetésben részesült Thán Mór és Székely Bertalan személyeiben , miután Ferencz József érdemjellel díszítették fel.

Palika még most is itt lebzsel és kritizál.

A nagybátyja Csabával jelenleg itt tartózkodván, már vagy kétszer meglátogatott. A többit majd ha itt lesz, addig is az Isten áldja meg, kívánja:

őszinte barátja
Ligeti Antal

23 június

Egy kis reményem támadt képének eladására nézve azért tartám itt e levelet, hanem tovább nem akarom itt tartani, hadd menjen Ön pedig jöjjön. Addig is lesz rá gondom , hogy képe helyett pénzt találjon. Párizsba én is el szándékozok menni, talán még együtt mehetünk. Palika a hét végén ? Szendrey? Árpáddal Erdélybe utazik freskókat festeni.

Ligeti Antal

Scrisoarea lui Ligeti Antal adresată lui Munkácsi Mihály - 20 iunie 1867.

Dragul meu prieten Munkácsi,

Eu consider că cel mai bine ar fi dacă, pe timpul vacanței de la Academie, te-ai întoarce în țară, căci astfel te-ai putea interesa personal de problemele ce privesc viitorul Dumitale, ceea ce cred eu că este foarte important. Eu aş vrea foarte mult ca tabloul Dumneavoastră să fie cumpărat de Almásy, până în prezent nu am reuşit să vorbesc cu el, căci vizitează destul de rar Pesta.

Societatea noastră acum se străduieşte să se contopească cu Societatea Artiştilor, problemele administrative sunt terminate, nu a mai rămas decât acordul adunării generale şi cele două se vor uni. Prin urmare societatea noastră trece printr-o perioadă de tranziție, încât nu se poate şti încă ce va face şi cum, dar acest lucru se va lămuri, cred eu, luna viitoare şi atunci vom vedea ce putem face cu bursa Dumneavoastră, în cazul în care până atunci nu veți beneficia de altă sursă de venit. În ceea ce-l priveşte pe Kraus, încercați să-i aflați adresa, înainte de toate îi voi scrie şi, dacă nu s-a schimbat foarte mult de când nu ne-am mai văzut, veți avea parte de o primire cordială din partea lui. Cu ocazia încoronării şi Arta s-a bucurat de o considerație deosebită, fiind decorați de Franz Iosif pictorii Thán Mór şi Székely Bertalan.

Palika se află şi acum aici şi critică pe toată lumea. Unchiul său se află şi el aici şi împreună cu Csaba m-au vizitat de două ori până acum. Restul, când veți fi acasă, până atunci Dumnezeu să vă ocrotească, vă doreşte prietenul Dumneavoastră sincer:

Ligeti Antal
23 iunie

Am avut ceva speranţe legate de vânzarea tabloului Dumneavoastră, de aceea am mai reţinut scrisoarea , dar nu vreau s-o mai ţin, aşadar să plece, iar Dumneata să vii. Până atunci voi avea grijă să vă aştepte banii la întoarcere în locul tabloului. Palika, la sfârşitul săptămânii, împreună cu Szendrei Árpád, va pleca în Ardeal să picteze fresce. Şi eu aş vrea să plec la Paris, poate vom merge împreună.

Ligeti

Tot în 1867, Ligeti obţine de la Minister 800 de forinţi pentru Munkácsi, aceasta fiind prima bursă acordată unui artist.Tot cu scopul de a-l ajuta, Ligeti propune cumpărarea de către Galeria Naţională a unui peisaj executat de Munkácsi, intitulat "Furtuna ". Un alt mod de a-l scoate pe tânărul şi talentatul artist Munkácsi din impasul financiar în care se afla la începutul carierei sale artistice a fost prezentarea lui, de către Ligeti, unor importanţi colecţionari din rândul nobilimii, cum ar fi contele Almásy Pál, contele Zichy Rezső sau contele Andrássy Gyula, care în urma recomandărilor călduroase făcute de pictorul careian, au cumpărat tablouri semnate de Munkácsi Mihály. Contele Almásy Pál este, de altfel, pomenit în scrisoarea mai sus prezentată, ca fiind unul dintre posibilii cumpărători.[19]

Artiştii Ligeti Antal şi Munkácsi Mihály au pictat şi împreună. Tabloul, care este rodul colaborării celor doi artişti, reprezintă o scenă a vestitei şi importantei bătălii de la Isaszeg, din 6 aprilie 1849, când a fost repurtată una dintre cele mai strălucite victorii ale trupelor maghiare asupra austriecilor .

Ligeti, ca excelent peisagist şi ca unul care a participat direct la revoluţia din 1848, a pictat cadrul în care s-a desfăşurat lupta, iar lui Munkácsi Mihály i-au revenit personajele, pe care acesta le picta cu o deosebită uşurinţă şi pricepere . "Lupta de la Isaszeg"este una dintre cele mai reuşite tablouri istorice din arta maghiară a secolului al XIX-lea, privitorul care nu ştie că este opera a doi artişti nici nu-şi dă seama de acest lucru.

După ce Munkácsi Mihály a devenit cunoscut, apreciat , chiar căutat, legătura dintre cei doi artişti a slăbit, dar trebuie subliniat că Ligeti Antal are meritul incontestabil în descoperirea şi sprijinirea marelui Munkácsi Mihály.

În afară de Munkácsi Mihály, Ligeti Antal a mai strâns în jurul său şi alte tinere talente, care s-au bucurat de sprijinul său moral şi material. Printre ei se numără Mészöly Géza (1844-1887), unul dintre cei mai fini şi sensibili peisagişti ai secolului al XIX-lea. Ligeti Antal a fost cel care l-a încurajat să aleagă această frumoasă şi grea meserie. La insistenţele lui Ligeti Antal, între 1869 şi 1871 Mészöly Géza frecventează cursurile Academiei Vieneze, apoi lucrează la München şi Budapesta, devenind unul dintre cei mai căutaţi artişti. Lucrările sale sunt învăluite într-o ceaţă argintie, dând peisajelor o atmosferă de mister. La sfârşitul vieţii Mészöly a lucrat mai mult în maniera lui Corot, devenind unul dintre reprezentanţii impresionismului maghiar de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Paál László (1846-1879) este una dintre figurile reprezentative ale picturii maghiare din secolul trecut, arta sa este puternic legată de Barbizon, însă acest impresionism este pătruns de un iz naţional. Pictorul Paál László s-a bucurat, de asemenea, de sprijinul lui Ligeti Antal, în 1869, cu ajutorul acestuia, a primit o bursă de stat.

---

[19] *Contele Almásy Pál*(1818-1883) mare om de cultură, important politician, vicepreşedinte al parlamentului din 1848, el a fost cel care a declarat independenţa Ungariei. În urma înfrângerii revoluţiei a fost nevoit să ia calea exilului, trăind mulţi ani la Paris.

Ligeti Antal a întocmit cu deosebită migală şi exactitate Catalogul Galeriei Naţionale din Budapesta, a reorganizat colecţia, punând accent pe caracterul autohton al acesteia, astfel şi pictorii din ţară şi-au găsit locul binemeritat în cadrul colecţiei. În 1870 a avut loc prezentarea întregii colecţii marelui public. Tot lui Ligeti Antal i se datorează existenţa unui istoric al Galeriei Naţionale, care cuprinde alături de prezentarea lucrărilor, şi biografia artiştilor plastici prezenţi prin lucrările lor în expoziţie.

Ţinând seama de cele prezentate mai sus, putem afirma, fără pic de modestie, că pictorul careian Ligeti Antal a fost una dintre figurile ilustre ale artei moderne central-europene.

II.
Bartók Lajos
(1851 - 1902)

Pictorul şi profesorul de desen Bartók Lajos, potrivit Lexiconului Artiştilor Maghiari s-a născut în Satu Mare la 28 iulie 1851[20]. În urma cercetărilor efectuate la Direcţia Judeţeană Satu Mare a Arhivelor Naţionale, informaţia a fost confirmată, chiar întregită. Aflăm, că pictorul s-a născut ca fiu al lui Bartók Lajos, ajutor în cadrul biroului financiar al oraşului şi al Karolinei Gaál, casnică. Era de religie reformată şi a fost înregistrat în matricola parohiei Mintiu[21].

Bartók Lajos a urmat între 1872 şi 1876 studii de desen la Budapesta, după care s-a întors la Satu Mare şi a activat ca profesor de desen la Gimnaziul reformat. În această perioadă a executat numeroase ilustraţii pentru revistele vremii, îndeletnicire atât de caracteristică artiştilor secolului trecut. Lucrările lui se distingeau prin "exactitatea redării detaliilor"[22]. La cererea parohiei reformate din Satu Mare, în 1884, pictorul Bartók Lajos execută portretele lui Gyene Károly[23] şi Darvay Ferenc[24], în mărime naturală. Tot în acest an începe să expună la Budapesta la expoziţia Asociaţiei Artiştilor Plastici . Apare cu o lucrare executată în ulei, intitulată "Turma". La expoziţia din toamna anului 1885 este prezent cu o lucrare de gen, executată tot în ulei, intitulată "Micul cizmar", cu care va câştiga admiraţia criticilor de artă : "un tânăr pictor sătmărean (képíró) înzestrat cu un mare talent şi-a trimis un frumos tablou la această prestigioasă expoziţie"[25]. Din perioada sătmăreană se mai cunoaşte un ciclu de fresce executate în fosta casă Losonczy[26] : "Zorile", "Amiaza", "Seara", "Miezul nopţii". Tot în perioada sătmăreană ne-au rămas frumoasele fresce executate pentru sala festivă a Liceului reformat. Frescele, care împodobesc acum sala profesorală a Liceului Kölcsey Ferenc, sunt în număr de 12, dar, iniţial, bănuim că ele

---

[20] Dr. Szendrei János, Szentiványi Gyula, *"Magyar Képzőművészek Lexikona"*, Budapest, 1915, p. 127.

[21] Direcţia Judeţeană Satu Mare a Arhivelor Naţionale, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă* (parohia reformată Mintiu), inv. nr. 1340, fila 109, poz. 74, din 28 iulie 1851.

[22] *Képes Családi Lapok*, Budapest , nr. 8 din 19 noiembrie 1882, p. 127.

[23] *Gyene Károly*, între 1852 - 1856 şI 1861 - 1863 a fost curatorul Bisericii "cu lanţuri" şi al Liceului Kölcsey Ferenc precum şi judele primar al oraşului. A fost şi preşedintele Comisiei pentru învăţământ din Satu Mare. A donat un număr mare de cărţi liceului. Gyene Károly este totodată şi fondatorul colecţiei de numismatică a Liceului Kölcsey.

[24] *Darvay Ferenc*, se cunoaşte fundaţia ce-i poartă numele, lui i se datorează existenţa a mai multor clase de liceu. Pentru informaţiile legate de aceste două personalităţi, imortalizate de pictorul Bartók Lajos, aduc mulţumiri D-lui inginer Bara Csaba.

[25] *Catalogul expoziţiei de la "Műcsarnok"*, 1885, toamna, lucrarea nr. 17, p. 5.

[26] Casa Losonczi se găsea în Piaţa Libertăţii, a doua după Casa Albă, cf. Borovszky S., *Szatmár-Németi szabad királyi város*, Budapest, f. a., p. 53.

au fost într-un număr mai mare. Frescele sunt executate în stil academic încă specific sfârşitului de secol trecut. Existenţa lor a fost semnalată din nou, imediat după evenimetele din 1989 - căci înainte, pentru a fi salvate, au fost ascunse în spatele unor dulapuri imense în laboratorul de biologie - de fostul director al liceului Bura László şi publicate într-un articol în revista de cultură "Művelődés" în 1992[27], însă după cum afirmă autorul articolului, ele necesită a fi studiate în continuare, pentru identificarea tuturor personajelor şi descrierea lor detaliată. Din cele 12 fresce rămase, numai două sunt datate. Ele au fost executate în 1892, respectiv 1893 şi sunt compoziţii de mărimi considerabile, cea mare (3/2,25 m) reprezintă sala de şedinţe a Comitatului de la Carei în timpul dezbaterilor. Un număr mare de delegaţi aşezaţi în jurul meselor lungi, sunt surprinşi de pictor înaintea luării unor decizii. Unii dintre ei parcă ar fi observat prezenţa artistului, care urmăreşte cu interes evenimentele, şi îşi întorc curioşi faţa spre privitor. Feţele înalţilor demnitari au fost executate cu o deosebită migală, purtând amprenta măinii pricepute a artistului, care de-a lungul carierei sale a realizat nenumărate portrete. Fiecare figură exprimă o stare de spirit, o părere, un gând. Personajele sunt îmbrăcate în costume specifice demnitarilor epocii. Fresca este de asemenea un document, un izvor istoric preţios, ce redă cu fidelitate imaginea sălii prefecturii din Carei, aşa cum arăta la sfârşitul secolului trecut. Lumina pătrunde în sală din stânga prin ferestrele neogotice ale clădirii. Cea de-a doua compoziţie, executată de pictorul sătmărean Bartók Lajos pentru sala de şedinţe a Gimnaziului reformat, azi sala profesorală, reprezintă o scenă istorică : principele Bethlen Gábor tronând în mijlocul oamenilor săi de încredere. Un înalt prelat îi întinde principelui un rotulus, pe care stă scris "CANONES" (legi). Scena este dominată de figura impunătoare a principelui Bethlen Gábor, costumat în ţinuta solemnă. Principele Bethen Gábor a fost ales de pictor sau de cei care au comandat lucrarea, deoarece avusese merite deosebite în sprijinirea Colegiului reformat din Satu Mare. Profesorul Bura László presupune că înaltul prelat, care întinde rotulusul principelui, poate fi preotul Milotai Nyilas István (1571 - 1623), ulterior episcop reformat, preot confidenţial al principelui. Milotai Nyilas István a fost înainte preot reformat al bisericii şi, totodată întemeietor al Colegiului reformat din Satu Mare. Prima bibliotecă a colegiului a fost cumpărată în 1632 din donaţia generoasă a principelui Bethlen Gábor.

Celelalte fresce reprezintă personalităţi cu rol determinant în reforma religioasă. Pe peretele dinspre stradă, încadrând compoziţia cu principele Bethen Gábor, pictorul i-a înfăţişat pe Martin Luther şi Jean Calvin, promotorii reformei religioase. Amândoi sunt aşezaţi într-o nişă pictată după moda epocii în care au trăit. În partea superioară a nişei se observă la ambele personaje motivul scoicii (rocaille). Cele două fresce au aceiaşi dimensiune : 1/1,75 m. Martin Luther este reprezentat picior peste picior, cu cartea în mână, scriind. Faţa marelui reformator este calmă, plină de înţelepciune. Jean Calvin este reprezentat ca un bătrân cu barbă, ce-şi sprijină capul cu mâna stângă. Şi în cazul acesta accentul este pus de pictor pe faţa personajului, care meditează, probabil asupra importanţei reformei şi a principiilor rigide impuse de aceasta. Privirea este plină de înţelepciune, dar totodată, este pierdută în depărtări. La picioarele lui vedem aruncată o pană şi un rotulus.

Pe peretele ce se află faţă în faţă cu geamurile, figurile impunătoare ale altor două personalităţi reprezentative ale religiei reformate atrag atenţia privitorului : Károli Gáspár şi Szenczi Molnár Albert. Ambele fresce au dimensiunile de 1/2,25 m. Károli Gáspár (1529 - 1591) a fost preot, ridicat apoi la rangul de protopop reformat, cu studii de teologie în Germania şi Austria. Născut la Carei, are deosebitul merit de a fi tradus în întregime Biblia din limba latină în limba maghiară. Deci, locul său într-o asemenea clădire este incontestabil. Szenczi Molnár Albert (1574 - 1633) este un renumit scriitor religios

[27] Bura László, *A Kölcsey Ferenc Liceum freskói*, în "Művelődés", nr. 7 din iulie 1992, p. 42 - 43.

protestant cu studii de teologie la Wittemberg, Strassburg, Heidelberg, unde a deprins şi tehnica tiparului. Elev al lui Károli Gáspár el este autorul unui dicţionar latin-maghiar şi al unuia maghiar-latin (1604). Szenczi Molnár Albert mai publică şi o ediţie îmbunătăţită a Bibliei traduse de Károli Gáspár. Trăind mai toată viaţa în străinătate, odată cu izbucnirea războiului de treizeci de ani se întoarce în ţară la invitaţia principelui Bethlen Gábor.

Pe cel de-al treilea perete de o parte şi de alta a uşii ce se deschide în sala vecină, întâlnim chipurile a doi episcopi reformaţi : Sélleyi M. István şi Balogh János. Sélleyi M. István (1627 - 1692) având înalte studii de teologie la Utrecht şi alte vestite universităţi apusene, a fost condamnat la moarte la Bratislava de "delegatum judicium", dar contele Leopold Kollonitsch, mare duşman al protestantismului, îl aruncă în temniţă în 1674 şi, împreună cu 40 de camarazi ai săi, este trimis la Neapole la galeră. A fost eliberat doar în 1676, iar în 1677 s-a întors în ţară. A fost şi este considerat pe bună dreptate, ca un martir al protestantismului.

Nu ştim care au fost motivele alegerii făcute de Bartók Lajos sau de cel care a comandat lucrarea în privinţa celor patru personaje pictate pe plafonul sălii. Aceştia sunt: principele Bocskai István, principele Bethlen Gábor, principele Gheorghe Rákóczi I şi împăratul Iosif al II-lea. La cei trei principi ai Transilvaniei, fiecare având legături mai mult sau mai puţin importante cu Satu Mare,voi indica anii în care au trăit, iar la Iosif al II-lea anii domniei. Principele Bocskai István (1557-1607) este figura machiavelică a vieţii politice ardelene, care s-a evidenţiat în organizarea şi conducerea luptei antihabsburgice. În 1605, sub conducerea lui, începe asediul cetăţii Satu Mare, pe care o cucereşte cu ajutorul sătmărenilor. Principele este reprezentat într-un medalion baroc, bust, parcă iese dintr-un coş cu flori. In urma restaurărilor repetate personajul şi-a pierdut din valoarea artistică iniţială.

Principele Bethlen Gábor (1580 - 1629). De numele vestitului principe este legată înfiinţarea bisericii reformate din Satu Mare, căci în 1622 biserica din cetate aparţinând catolicilor este donată de Bethlen Gábor reformaţilor. Figura principelui este reprezentată tot ieşind dintr-un coş cu flori baroc, mai bine realizată din punct de vedere artistic decât cea dinainte.

Principele Gheorghe Rákóczi I (1593 - 1648) în 1645 este stăpânul cetăţii Satu Mare. El este reprezentat de Bartók Lajos din profil, cu barbă, cu privirea pierdută.

Ultima personalitate politică reprezentată de pictor este Iosif al II-lea (1780 - 1790), ilustrul reformator al casei de Habsburg, n-a prea avut, după cunoştinţa noastră nici o legătură cu Sătmarul. De la înălţimea sălii tronează bustul inconfundabil al arhicunoscutului împărat.

Luate împreună, aceste fresce care împodobesc pereţii Liceului Kölcsey Ferenc, au o deosebită valoare artistică şi documentară, căci au fost executate de un artist sătmărean, după moda şi cerinţele epocii, care dovedeşte un incostestabil simţ artistic şi talent.

Tot la Satu Mare Bartók Lajos realizează şi lucrările "Haiducul", "Casa în sat", "Lângă şemineu", "Ghicitoarea". Aceste opere pictate în ulei au aparţinut acelui curent idealist, romantic, care a caracterizat pictura europeană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar care şi-a avut rolul bine determinat în evoluţia artei picturale.

În 1889 pictorul Bartók Lajos va părăsi Sătmarul, ocupând postul de profesor de desen în localitatea Vác, la o şcoală specială de surdo-muţi. De atunci va fi preocupat de arta portretului, care a fost foarte la modă la cumpăna secolelor XIX - XX. Portretul a fost mult gustat nu numai de marea nobilime ci şi de burghezie, ajunsă acum la o stare de stabilitate materială. Nu se cunoaşte anul în care Bartók Lajos s-a mutat la Budapesta, dar câteva din lucrările pictate acolo sunt : "La dans", "Cântecul meu", "Duşmanii". Din păcate nici o lucrare a pictorului Bartók Lajos nu se găseşte în colecţia Muzeului Judeţean Satu

Mare ori în colecția Galeriei Naționale din Budapesta, cu toate că operele lui se găseau în vestitele colecții particulare sătmărene. Astfel, numai prin oferta generoasă a colecționarilor s-ar putea îmbogăți patrimoniul Muzeului Județean Satu Mare cu o mărturie a ceea ce a fost arta lui Bartók Lajos, însemnată personalitate a picturii sătmărene a secolului al XIX-lea.

Artistul Bartók Lajos a murit la Budapesta în anul 1902.

Lista ilustrațiilor

I. Ligeti Antal

Fig.1 -Pollák Zsigmond , pictorul Ligeti Antal (xilogravură)
Fig.2 - Muhi Sándor, baronul Vécsey Miklós
Fig.3 - Ligeti Antal, Peisaj, 1854 (ulei, pânză)
Fig.4 - Scrisoarea pictorului Ligeti Antal, adresată lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867 (Colecția Galeriei Naționale din Budapesta , nr.inv. 1130/1920).

Pe această cale aduc mulțumiri colegilor de la Galeria Națională din Budapesta pentru ajutorul acordat în cercetarea arhivei pictorului Ligeti Antal, în special D-lui Szűcs György (Ez úton mondok köszönetet a budapesti kollegáknak a szivélyes segítségért).

II. Bartók Lajos

Fig. 1. Bartók Lajos, "Principele Bocskai István" (frescă, sala profesorală a Liceului Kölcsey Ferenc).
Fig. 2. Bartók Lajos, "Principele Bethlen Gábor" (frescă, sala profesorală a Liceului Kölcsey Ferenc).
Fig. 3. Bartók Lajos, "Principele Gheorghe Rákóczi I" (frescă, sala profesorală a Liceului Kölcsey Ferenc).
Fig. 4. Bartók Lajos, "Împăratul Iosif al II-lea", (frescă, sala profesorală a Liceului Kölcsey Ferenc).

Formerly masters from Satu Mare
I.Ligeti Antal (1823 - 1890)
II.Bartók Lajos (1851 - 1902)
(Summary)

This work has the goal to present two personalities of the art of painting from Satu Mare : Ligeti Antal and Bártok Lajos.

Ligeti Antal was born at Carei and, even if he was destined to be a merchant, after serious painting studies with masters as Carol Popp de Szatmáry, the painter of royal court from Bucharest, or Márkó Károly, one of the most well/known painters of XIXth century, he become on of the most creditable painters in Budapesta. Ligeti Antal has studied in Italy; after years spent at the Holy Places, wich inspired him, he became section chief at National Gallery in Budapest. Ligeti Antal wrote down a catalogue of the National Gallery, also containing the biographies of the painters. In the long run Ligeti proved that he is also a skilled restorer. He has the merit in discovering talents as : Munkácsi Mihály, Mészöly Géza or Paál László, that became famous masters of Central-European painting. Ligeti

Antal was one of the most refined landscapist, giving original and full of sensitiveness works, all of these being surrounded by golden and mystical mist, which is in keeping with the legendary places that he traversed with so much respect and faith.

Bartók Lajos is less known than Ligeti Antal but he has, also, indisputable merits. Perhaps he has a more important role because he worked a long time on Satu Mare. Even if in the patrimony of Satu Mare County Museum there are not paintings signed by him we can realize the talent that he had because at Kölcsey Ferenc Secondary School are kept 12 frescos signed by Bartók Lajos. They are representing prominent personalities of Reformation, materialized in a typical of past century manner. Even if we know only the works and some other scattered at the collectors from Satu Mare, we can assert that Bártok Lajos has a worth-while place in Satu Mare Gallery of the painters from the end of XIXth century.

The List of Pictures

I. Ligeti Antal

Picture number 1 - Pollák Zsigmond, painter Ligeti Antal (xylograph).
" 2 - Muhi Sándor, baron Vécsey Miklós.
" 3 - Ligeti Antal, Landscape, 1854.
" 4 - The letter of painter Ligeti Antal for Munkácsi Mihály, on June 20, 1867 (The collection of the National Gallery in Budapest, inventary number 1130/1920).

On this way I express my thanks for my mates at the National Gallery in Budapest for the help offered in studying the archives of the painter Ligeti Antal, especially to Mr. Szűcs György.

II.Bartok Lajos

Picture number 1 - Bartok Lajos "Prince Bocskai István"(fresco, Kölcsey Ferenc Highschool teachr's room).
Picture number 2 - Bartók Lajos, "Prince Bethlen Gábor" (fresco, Kölcsey Ferenc Highschool teacher's room).
" 3 - Bartók Lajos, "Prince Gheorghe Rákóczi I", (fresco, Kölcsey Ferenc Highschool teacher's room).
" 4 - Bartók Lajos, "Emperor Joseph II", (fresco, Kölcsey Ferenc Highschool teacher's room).

Fig. 1. Pollák Zsigmond, pictorul Ligeti Antal
(xilogravură)

Fig. 2. Muhi Sándor, baronul Vécsey Miklós

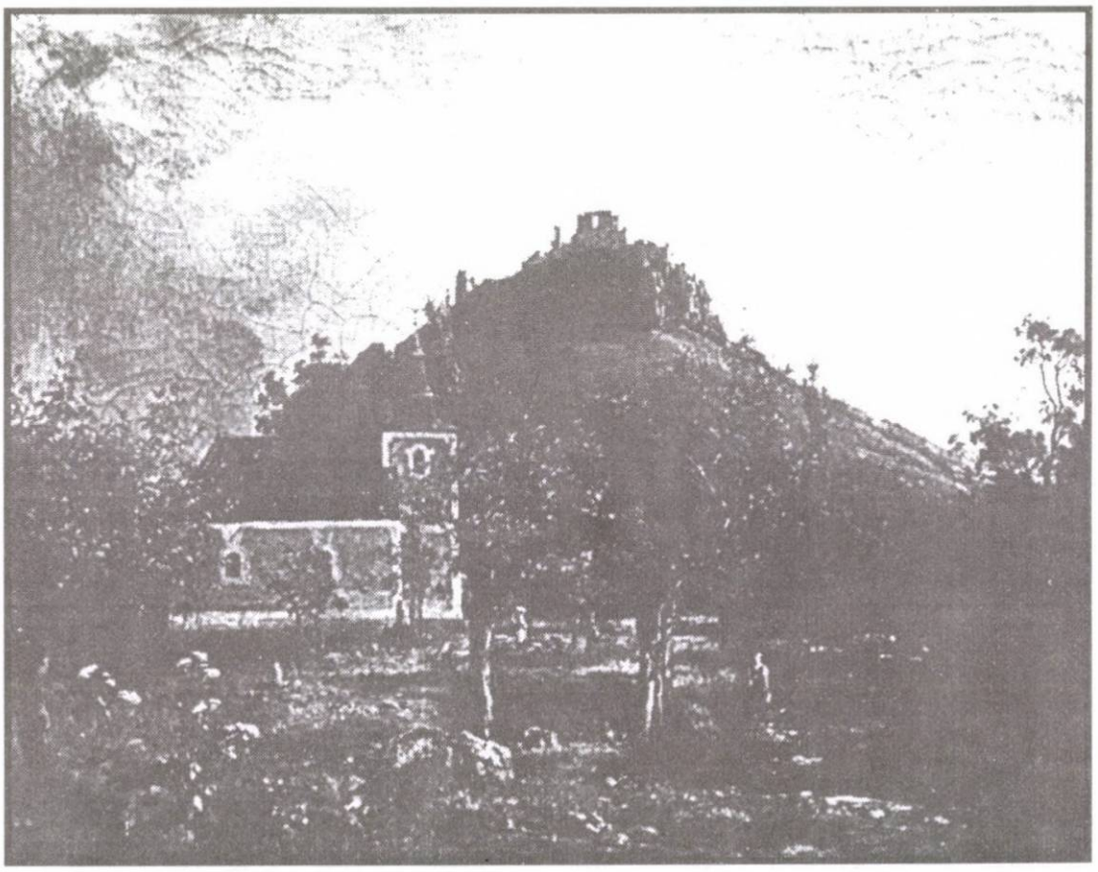

Fig. 3. Ligeti Antal, Peisaj, 1854

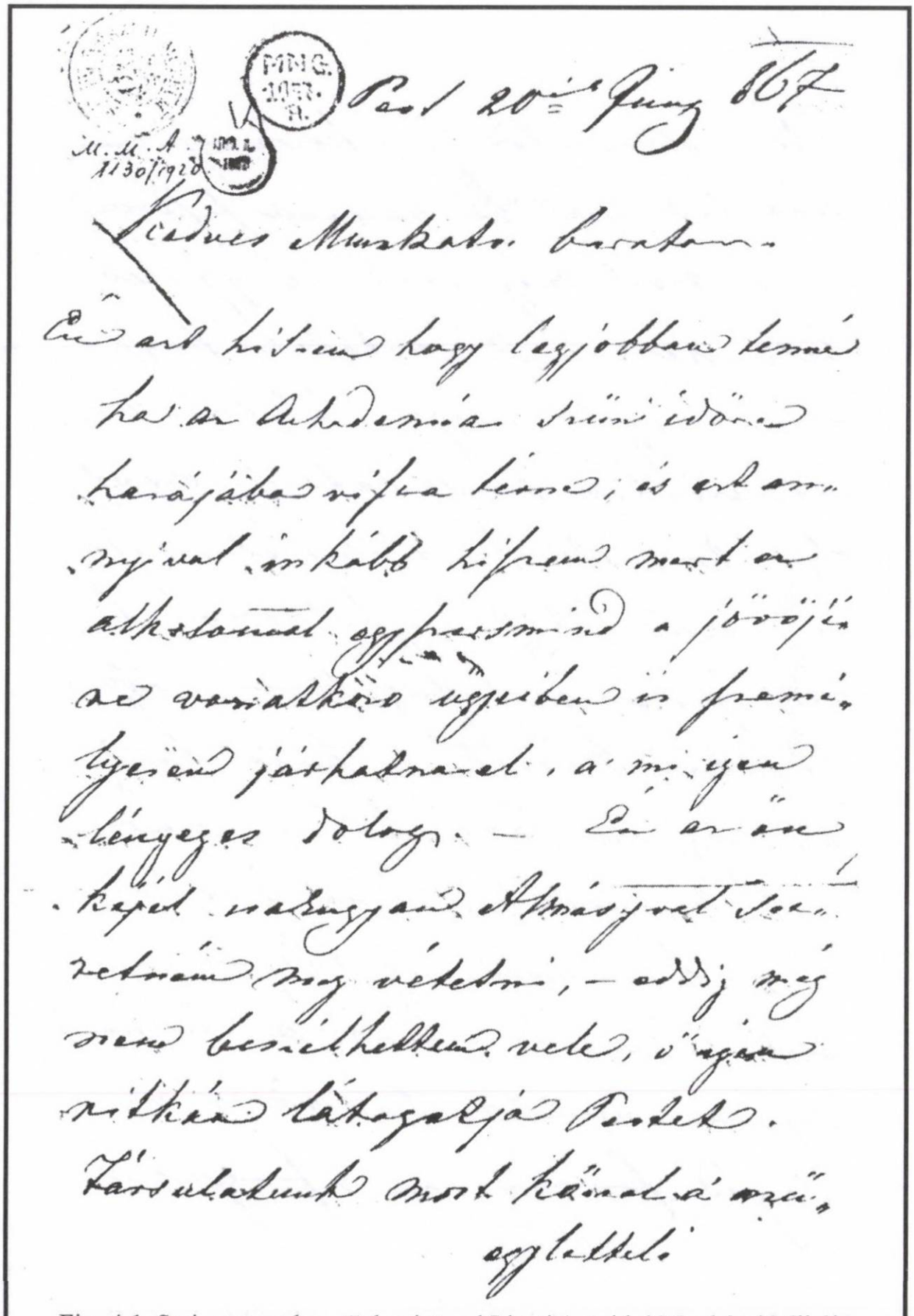

Fig. 4.1. Scrisoarea adresată de pictorul Ligeti Antal lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867

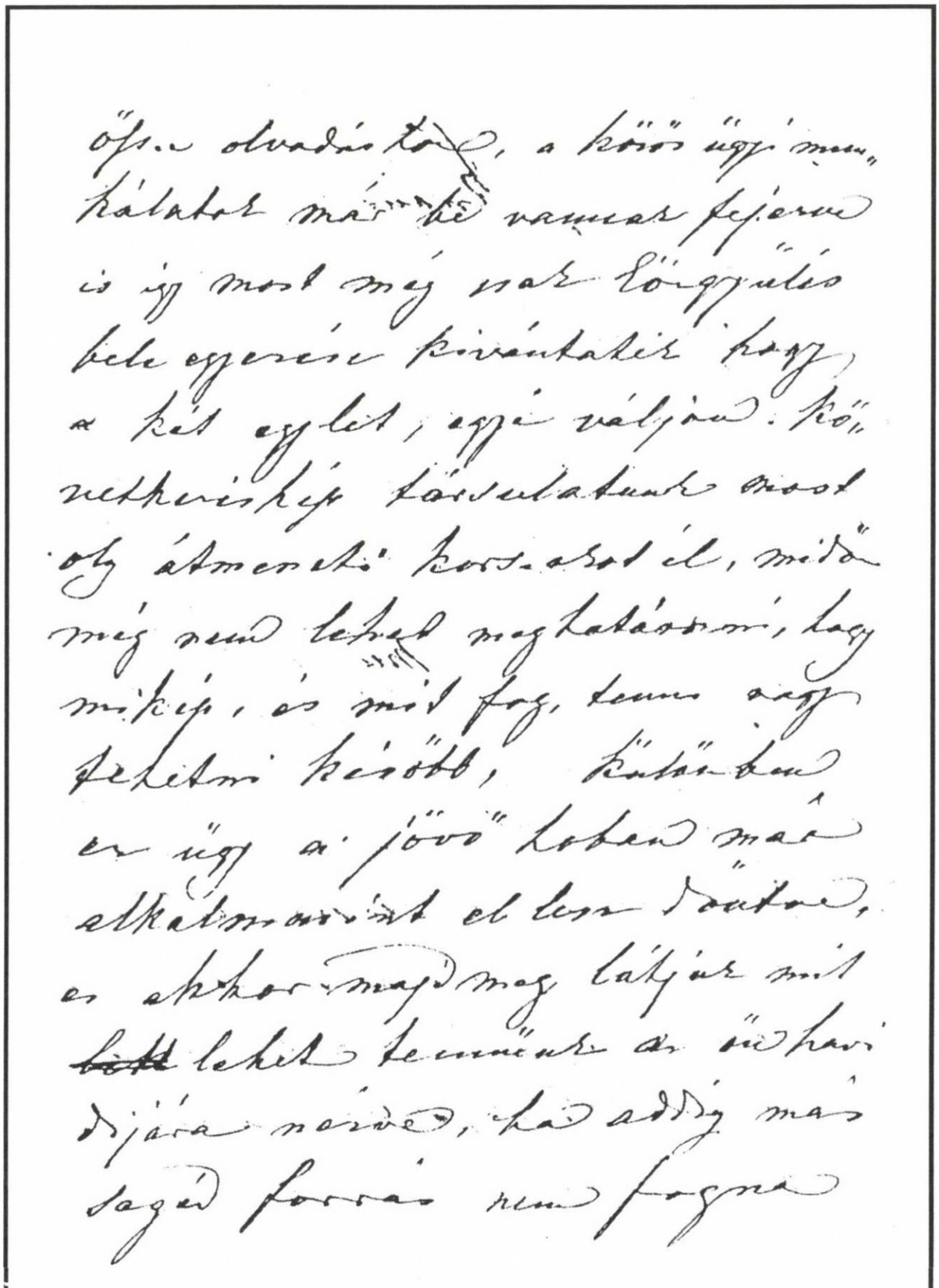

Fig. 4.2. Scrisoarea adresată de pictorul Ligeti Antal lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867 (continuare)

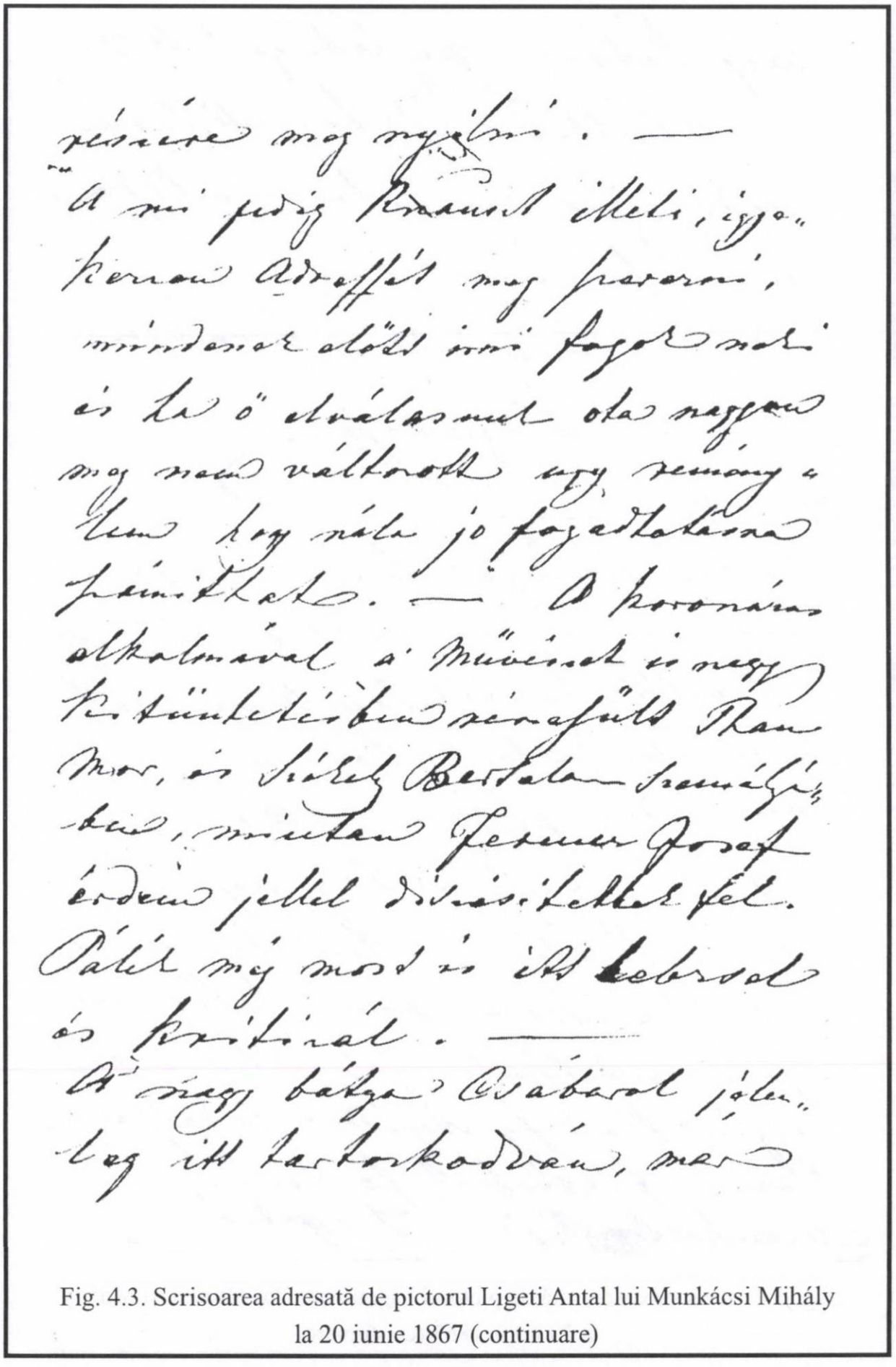

Fig. 4.3. Scrisoarea adresată de pictorul Ligeti Antal lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867 (continuare)

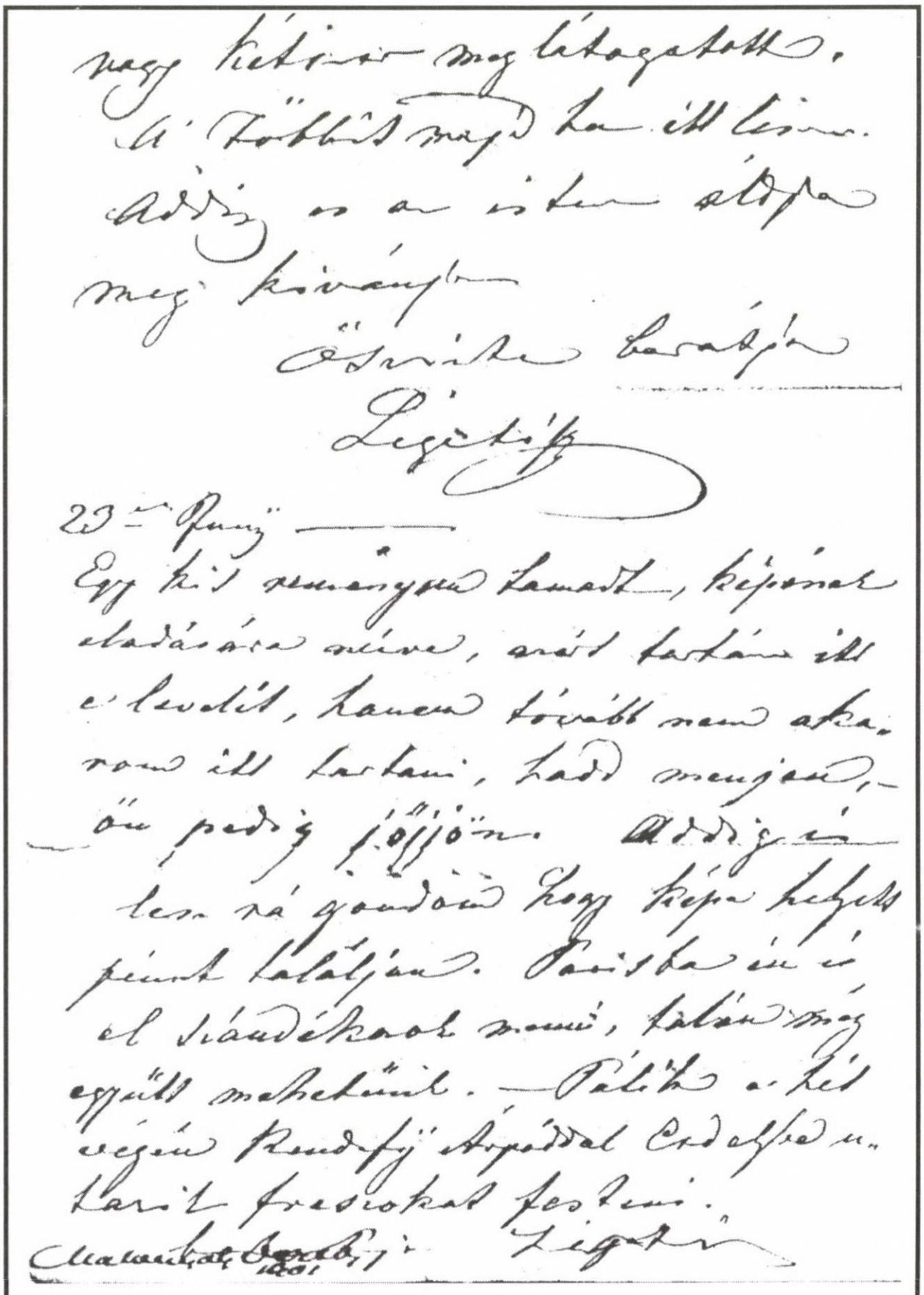

Fig. 4.4. Scrisoarea adresată de pictorul Ligeti Antal lui Munkácsi Mihály la 20 iunie 1867 (continuare)

Fig. 1. Bartók Lajos – Bocskai István

Fig. 2. Bartók Lajos – Bethlen Gábor

Fig. 3. Bartók Lajos – Gheorghe Rákoçzi I

Fig.4. Bartók Lajos – Iosif al II lea

Ţara Oaşului în creaţia lui Ion Ţânţaş

Doina Miclăuş

Ţara Oaşului este una din cele mai pitoreşti zone ale judeţului Satu Mare. La începuturile primăverii, ea seamănă cu un vast tablou de un verde fraged, care se transformă toamna în pete arămii conturate de coline mai întunecate. Frumuseţea naturală a peisajului din Ţara Oaşului a constituit pentru mulţi artişti ai acestor meleaguri , un veşnic izvor de inspiraţie.

Unul dintre pictorii sătmăreni deosebit de originali şi un profund cunoscător al oamenilor din părţile Ţării Oaşului şi a locurilor sale, este Ion Ţănţaş.

Născut la 5 iulie 1909 în comuna Tur, localitate ce aparţine oraşului Negreşti Oaş, Ion Ţănţaş, va fi puternic înrăurit de acest spaţiu milenar în întreaga sa creaţie plastică. Pictorul s-a desăvârşit printr-o muncă exemplară şi conştiincioasă, fiind un artist de o rară vocaţie.

În operele sale, naturile statice, peisajele caracteristice şi scenele din viaţa satului oşenesc, sunt bine realizate, cu mult simţ estetic.

Amintirile minunate legate de satul natal, nu l-au părăsit niciodată, ajutându-l să înţeleagă pe deplin originalitatea şi valoarea folclorului Ţării Oaşului.

Este al cincilea copil născut în familia învăţătorului Vasile Ţănţaş. Familia Ţănţăşenilor, după porecla Bodoreni, s-a stabilit în Negreşti încă din secolul al XVII-lea, venind de peste munţi din Maramureş.

Mediul cultural al familiei îl va entuziasma de timpuriu, devenind un pasionat iubitor al valorilor artistice locale.

Dificultăţile materiale îl determină să urmeze cursurile liceale pe rând, la Satu Mare, apoi la Sighetul Marmaţiei şi Lugoj.

În urma morţii părinţilor, situaţia materială moştenită, nu-i permite lui şi fratelui său să-şi continue şi studiile superioare, fiind chiar nevoit să le întrerupă.

Între anii 1935-1937 se angajează ca funcţionar la Administraţia financiară Satu Mare, Târgu-Lăpuş şi Ileanda Mare.

Cei mai frumoşi ani ai vieţii sale, Ion Ţănţaş îi petrece ca student al Facultăţii de Drept din Cluj.

În această perioadă execută lucrări de pictură şi grafică.

Cu toate că mai presus de orice iubea pictura, colaborează la cele două reviste redactate de Petre Nistor, "Tangenta" şi " Caleidoscop".

Colaborarea sa se rezuma de fapt, la realizarea de portrete şi caricaturi ale poeţilor şi prozatorilor celor două publicaţii.

Ilustrează şi cartea"Noua lirică ardeleană", antologie editată de Octavian Şireagu, unde apare şi figura visătoare a poetului C.S.Anderco.

Cu două luni înainte de a muri, vorbind despre tinereţea lui Ion Ţănţaş, Petre Nistor afirma ca s-a descurcat singur cu tehnica picturală, îndelung şi cu multă mizerie.

Condiţiile mizere din tinereţe, sunt evocate de însuşi artistul Ion Ţânţaş:"mă mir cu ce am trăit. Nici nu-mi aduc aminte ce mâncam. Ştiu atât că eram foarte dârz şi mândru".[1]

Prima sa expoziţie o pregăteşte după ce în 1937 revine la casa părintească din Negreşti.

Lucrările ce le va expune sunt inspirate din viaţa oşenilor. La 24 aprilie 1938, Ion Ţânţaş, deschide prima sa expoziţie de pictură cu acestă temă la Satu Mare în sala de festivităţi Dacia.

Expune 30 de lucrări, cele mai multe fiind portrete din regiunea natală. Tânărul artist încearcă să redea în culori portretul oşenesc.

---

[1] Ion Ţânţaş , Amintiri, arhivele MJSM, nr.inv.50301.

Portretele de bătrâni şi ţărănci sunt prezentate , aşa cum le-a văzut pictorul, cu gubele lor, pălăriile caracteristice şi nedespărţitul fluier al păstorului.

Reuşita primei sale expoziţii îi asigură o călătorie în Delta Dunării, tot în interesul picturii, unde realizează o serie de portrete de lipoveni şi diverse peisaje.

Organizează la Galaţi o mică expoziţie,însă fără succes.

"Ca să trăim şi aşa destul de mizerabil"[2] declara pictorul, este nevoit să picteze portrete particulare.

În toamna anului 1941, la insistenţele prietenului său Petre Nistor, se înscrie ca student la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti secţia pictură. Între timp este mobilizat pe front în mai multe rânduri, până la 1 iulie 1944, când este demobilizat, an în care susţine examenele restante la Academia de Arte Frumoase. În iulie 1944, obţine diploma.

Elev al profesorului Jean Al. Steriadi, va realiza portretul acestuia.

În ceea ce priveşte exprimarea clară în pictură, va urma lecţia maestrului, slujindu-se de un desen ferm.

Absolvind şi seminarul pedagogic universitar, în toamna anului 1946, Ion Ţănţaş este numit profesor de desen şi caligrafie la şcoala Normală din Năsăud.

De acum va fi un participant activ la mai toate expoziţiile anuale, municipale şi de stat.

Perioada anilor 1966-1973 este cea mai importantă din viaţa pictorului, reuşind să organizeze trei expoziţii valoroase.

Majoritatea lucrărilor lui Ţânţaş au fost achiziţionate de Muzeul Judeţean Satu Mare, secţia de artă, între anii 1978-1986, lucrări care acoperă întreaga tematică abordată de artist: portrete, peisaje , naturi statice, compoziţii.

Pentru pictura lui Ion Ţânţaş, caracteristic este faptul că el priveşte Oaşul , nu ca pe o atracţie turistică a celor care vizitează acele meleaguri, ci ca unul care cunoaşte bine oamenii acestei legendare "ţări".

Comuniunea sa cu satul oşenesc,a avut un rol important pentru destinul artei sale, impunându-se ca un pictor de un autentic talent şi originalitate, aducând în plastica românească contemporană imaginea unei frumuseţi noi şi covârşitoare, proprie ţinuturilor din această parte de ţară.

O mare parte din tematica lucrărilor sale, este legată de oamenii şi locurile din Ţara Oaşului. Realizează o serie de portrete de ţărani, care apar fireşti, simpli, aspri, gravi şi monumentali în costumele lor.

Toate portretele lui Tânţaş se caracterizează printr-o intensitate a privirii, o privire pătrunzătoare, exprimând optimism, hotărâre şi statornicie pe meleagurile în care s-au născut.

Imaginile cele mai grăitoare ne sunt oferite de portrete de oşeni:"Oşan cu secure ", "Oşan în suman", sau portrete cu caracter de studiu,"Portret de femeie" şi "Portret de bărbat".

Figura ţăranului din zona Oaşului este bine reprezentată în lucrarea "Oşan cu secure"(fig.1). Executată în ulei pe carton , ea înfăţişează un ţăran în straie oşeneşti , cu un suman pe umeri şi o secure în mâna stângă.

Este folosită o pastă abundentă , ca de altfel în toate lucrările sale, cromatica dominantă fiind verdele şi portocaliul.

Aceeaşi consistenţă a pastei şi tuşe groase apare şi în lucrarea intitulată "Oşan în suman"(fig.2) realizată în ulei pe pânză.

Privirea ţăranului este dârză, în acelaşi timp blajină şi pătrunzătoare, simbolizând o înţelepciune senină, omenia caracteristică poporului român. Totul este riguros şi energic realizat de un desen expresiv.

---

[2] Ion Ţănţaş, Autobiografie, Arhivele MJSM, nr. inv.50292, 50293.

O lucrare impresionantă din seria de portrete, este un "Autoportret"(fig.3). Lucrarea în ulei pe carton, datează din anii 60.

Autorul este preocupat de culoare, utilizând o pastă densă, accentuând astfel şi mai mult aceaşi privire blândă dar deschisă spre lume şi încredere nestrămutată în viitor.

Portretele de copii, surprind printr-o privire blândă şi surâzătoare, portrete care ne vorbesc cât se poate de convingător despre inocenţa vârstei. Ilustrativă este lucrarea "Coconaşul cu căciulă".

Bucuria şi gingăşia, sunt transpuse pe pânză în chip măiestrit de Ion Ţânţaş în lucrarea "La bunici"(fig.4), executată în ulei pe carton.

Ea aminteşte şi de copilăria artistului, sau chiar de oamenii bătrâni şi sfătoşi de pe meleagurile natale ale Oaşului.

Din creaţia artistului nu lipsesc peisajele. Ion Ţânţaş aduce în lucrările sale vigoarea ţinutului natal, pictorul având o adevărată vocaţie pentru natură şi în mod special pentru pădure.

Din tinereţe artistul a fost încântat de frumuseţile peisajului "Ţării Oaşului".

Pânzele sale nu sunt numai peisaje, ci o adevărată cufundare în lumea vegetală, calmă , odihnitoare. Îndrăgostit de păduri, pictorul le prezintă în toate orele zilei, în toate anotimpurile.

Verdele strălucitor predomină aproape în fiecare tablou, la fel galbenul ruginiu şi roşul incandescent.

Sugerând răcoarea pădurii dese specifice zonei, lucrarea "Pădure la Tur"(fig.5) este realizată în ulei pe pânză într-o cromatică închisă.

Peisajele lui Ţânţaş surprind frumuseţea simplă a naturii. Materialitatea, concreteţea copacului, a vegetaţiei, dau strălucire pastei, adesea de o savoare şi frumuseţe neaşteptată.

Pictorul este un cronicar al pădurii, evocând-o romantic.

În toate peisajele sale, culoarea este aşternută cu pensulaţie amplă, în straturi cu o consistenţă variabilă, transformând pânza într-o simfonie a verdelui.

Peisajele "Ţării Oaşului" care îi sunt atât de familiare, sunt evocate de artist cu multă plăcere, făcându-ne să pătrundem în interioare care sunt locuri simple şi odihnitoare.

Alături de portrete şi peisaje, Ion Ţânţaş realizează şi naturi statice care se caracterizează tot prin densitatea şi suculenţa pastei şi tuşele largi.

Portretului , peisajului şi naturii statice, i se adaugă compoziţii de mare valoare.

"Pintea Viteazul în faţa oraşului Baia Mare"(fig.6), este o astfel de compoziţie executată în ulei pe pânză. Pe lângă valoarea ei artistică, lucrarea are valoare documentară şi istorică.

Poate fi aşezată între tradiţie şi documentaţie, între istorie şi legendă.

Prezentând câteva din lucrările deţinute de Secţia de artă a Muzeului Judeţean Satu Mare, ne dăm seama că pictorul Ion Ţânţaş a realizat o artă autentică, care se încadrează în tezaurul patrimoniului nostru naţional.

Se stinge din viaţă la 15 iulie 1973 la Bucureşti.

Prin lucrările sale, prin întreaga sa creaţie artistică, artistul născut pe meleagurile Oaşului, a simţit întotdeauna legătura directă , vie cu pământul părinţilor săi, fiind legat cu tot sufletul de satul său natal din "Ţara Oaşului".

Ion Ţânţaş este un pictor la care siguranţa desenului se armonizează cu valenţele culorilor.

Toate tablourile sale sunt străbătute de căldură, autenticitate, poezie.

Prin pictură sa realistă, Ion Ţânţaş, poate fi considerat unul dintre continuatorii şcolii româneşti de pictură.

Lista ilustraţiilor

1.Oşan cu secure, ulei pe carton
dimensiuni 0,900 x 0,680
semant dreapta jos

2.Oşan în suman, ulei pe pânză
dimensiuni 0,640 x 0,540
semnat dreapta jos

3.Autoportret, ulei pe carton
dimensiuni 0,485 x 0,385

4.La bunici, ulei pe carton
dimensiuni 0,720 x 0,510
semant dreapta jos

5.Pădure la Tur, ulei pe pânză
dimensiuni 0,140 x 1,200
semnat dreapta jos

6.Pintea Viteazul în faţa Oraşului Baia Mare
ulei pe pânză
dimensiuni 1,730 x 0,880
semnat dreapta jos

The region Oaş in Ion Ţânţaş's Creation

(Summary)

The purpose of this paper is to show, in some words, the life and work of painter Ion Ţânţaş, emphasizing some works that are to be found in the collection of the Art Section of the District Museum Satu Mare: "Self-Potrait", "Peasant from Oaş in specific coat", "Peasant from Oaş with an axe", "Forest in Tur", "At the grand parents' ", "Pintea the Brave in front of the town of Baia Mare".

Throughout his whole artistic creation, the painter always felt his direct link to the Region Oaş, fully understanding the originality and the value of the folklore of this region.

The list of illustrations

1.Peasant from Oaş, with an axe, oilpainting on cartboard
size 0,900 X 0,680
signed in the right down corner
2.Peasant from Oaş, dressed in specific coat, oilpainting on canvas
size 0,640 X 0,540
signed in the right down corner
3.Self-portrait, oilpainting on cartboard
size 0,485 X 0,385
4.At the grandparents' , oilpainting on cartboard
size 0,720 X 0, 510
signed in the right down corner
5.Forest in Tur, oilpainting on canvas
size 0,140 X 1,200
signed in the right down corner
6.Pintea the Brave in front of the town of Baia Mare
oilpainting on canvas
size 1,730 X 0, 880
signed in the right down corner

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

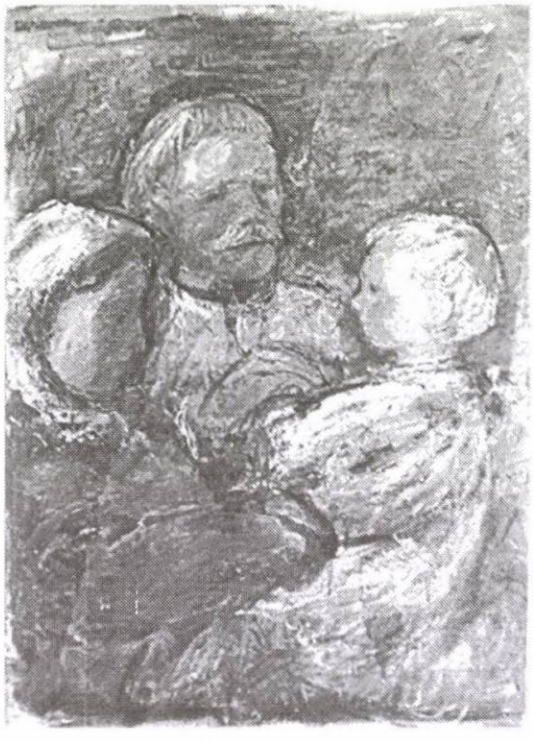

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Portretul în pictura contemporană

Liviu Paul

Consideraţii preliminare

Prezenta lucrare îşi propune o analiză succintă a portretului în pictura contemporană şi mai ales impactul asupra genului, tradiţional prin definiţie, al diverselor curente ce au dominat arta secolului XX.

Succesiunea debordantă, într-o perioadă de timp relativ scurtă a diverselor curente avangardiste, trecerea de la "... estetica permanenţei bazată pe credinţa într-un ideal de frumuseţe neschimbător şi transcendent, la o estetică a tranzitoriului şi a imanenţei, ale cărei principale valori sunt schimbarea şi noul"[1] au remodelat, redefinit conceptul tradiţional modificând uneori subtil, alteori tranşant coordonatele structurale specifice genului. Dacă conceptul tradiţional presupune o expresie fizionomică, o structură psihofizică redate prin mijloace picturale subordonate nevoii de a particulariza o anumită fizionomie, în cazul picturii contemporane avem de a face cu o semnificativă mutare de accent.

Mai mult sau mai puţin vizibil, pictura contemporană abordează forma arhetipală, forma denudată de particularităţi specifice genului şi cultivată cu precădere ca pretext pur pictural, ca modalitate de articulare a unui spaţiu fictiv subordonat unor legalităţi plastice şi deseori ca posibilitate de a exprima o lume imaginară ce transcende realitatea cotidiană.

O trecere în revistă a genului în arta secolului XX ne face să constatăm o evidenţă şi anume situarea operelor între doi poli diametrali opuşi.

La un pol avem de a face cu o imagine "imitativă", la polul opus avem de a face cu o imagine "simbolică". Această bipolaritate îşi are evident, extremele sale şi în acelaşi timp zone de contact ce se suprapun deseori. La o extremă avem de a face cu cel mai pur stil "iluzionist" (trompe l'oeil- fotorealist) la cealaltă extremă cu tabloul abstract: grafie incoştientă a propriului eu "autoportret involuntar".

Dacă în secolele precedente istoria artei poate fi împărţită în etape succesiv "imitative" şi "simbolice", secolul XX este marcat de coexistenţa ambelor modalităţi de expresie, în cazul mişcării Dada punându-se chiar semnul de "egalitate" între marea abstracţie" şi "marele realism" prin intermediul operei lui Marcel Duchamp.

Dominantă în pictura secolului XX imaginea abstractizată se instituie aproape ca normă; supremaţia ei nefiind contestată decât în mişcările avangardei. Care avangardă nu urmărea să repună în drepturi imaginea în înţelesul ei tradiţional, dimpotrivă avea să ducă până la ultimele lor consecinţe revoluţiile artistice declanşate de cubism şi futurism. Odată cu epuizarea fenomenelor de avangardă ale căror poetici negativiste instituiseră un curent iconoclast are loc un reviriment datorat pop-art-ului. Acesta reinstaurează "imaginea" şi funcţiile ei specifice de reprezentare a lumii înconjurătoare.

Tehnicile şi procedeele insolite, şocante ale "pop-art-ului", combinaţiile între figurativ şi nonfigurativ, între obiect şi suprafaţă vor crea premisele formării unei noi stări de spirit: post - modernismul. Eludând falsa opoziţie figurativ - nonfigurativ, eliberând artistul de prejudecata negării cu orice preţ, estetica post - modernismului prin intermediul parodiei, citatului, remodelării, amestecului a două sau mai multe modalităţi stilistice repune în circuit pictura bazată pe imagine şi relansează o convenţie artistică bazată pe "traseul model - operă de artă - receptor relaţie univocă a cărei finalitate implică într-un fel sau altul, redescoperirea modelului"[2].

---

[1] Matei Călinescu *"Cinci feţe ale modernităţii"*, p. 15 al. 15.

[2] Pavel Suşară *"De la Arcimboldo la dadaism"*, rev. Arta 03/1990.

Esența fenomenului postmodern a fost intuită de Hervé Fischer în titlul cărții apărute în 1981 "L'histoire de l'art est terminée " carte în care susține sfârșitul artei ca proces istoric integrând fenomenele artistice actuale conceptului de "meta-artă"; artă "post - istorică". El susține că "abandonarea valorii noului e de neevitat, dacă vrem să ținem arta în viață. Arta nu e moartă, ceea ce se încheie e istoria ei, înțeleasă ca progres către nou".

Într-o subtilă analiză a artei moderne istoricul italian Giulio Carlo Argan, făcând o paralelă între opera lui Francis Bacon şi Ben Nicholson distinge existența a două poetici specifice secolului XX.

O poetică irațională negativist/nihilistă şi una rațional abstract/utopică. Poetica iraționalului îşi are rădăcinile în existențialism; consideră inevitabil eşecul acțiunii umane şi defineşte arta drept "studiu", "experiență" asupra realității. Această experiență descoperă situația de fapt şi pune semnul egalității între artă şi destin.

Poetica raționalismului consideră arta limbaj, adică un mod de a prezenta o experiență asupra realității, experiență ce presupune progresul, reînnoirea, eliberarea şi defineşte arta drept proiect utopic, irealizabil.

Evoluția genului în pictura modernă şi contemporană poate fi situată şi pe aceste coordonate. Avem pe de o parte o pendulare între "imaginea imitativă" rezultantă a "obiectivării sensibile" şi imaginea "simbolică" rezultantă a "nevoii de stil" a "abstractizării". Artistul fie studiază şi descoperă o realitate (realitatea artistului, adică a noastră a tuturor) fie prezintă o experiență a acestei realități.

În primul caz opera picturală se înscrie în linii mari constantelor structurale specifice genului. Configurația vizuală nu trădează relația convențională figură-spațiu, relație în care figura domină /determină spațiul. La limita opusă spațiul domină/determină figura ce devine pretext, semn pictural eliberat de conotațiile specifice genului. Specificitatea rezultă dintr-o structură aluzivă cu rol preponderent compozițional. Acestea sunt liniile de forță care structurează şi modelează tendințele majore ale picturii secolului XX. Desigur situația este infinit mai nuanțată, abaterile şi/sau zonele de contact între cele două tendințe diametral opuse sunt de o complexitate şi de o varietate uneori greu definibile prin prisma genului.

Portretul - materie spiritualizată

Concepând natura ca totalitate energetică, căutând să releve prin intermediul "expresiei" realitatea absolută şi secretă, expresionismul potențează mijloacele de expresie picturală până la autonomizarea acestuia. Din element de limbaj, materia picturală tinde să devină sau chiar se transformă în element iconografic.

Din mijloc, materia picturală devine scop, se transformă într-o nouă realitate asupra căreia artistul operează, cu care se identifică. În cadrul acesteia acționează descoperind noi sugestii, noi trasee ale propriei sale interiorități afective. Eludând capacitățile denotative ale materiei picturale şi imprimând acesteia un caracter conotativ are loc concomitent o demistificare a limbajului pictural. Spre deosebire de materia reală, materia picturală este o materie sensibilizată de experiențe anterioare trăite şi capabilă prin sugestie de noi experiențe.

Pictura lui J. Dubuffet continuă şi amplifică preocuparea specific expresionistă ce vizează expresivitatea în sine a materiei picturale. Fără a renunța la figură, Dubuffet exorcizează pasta picturală, îi amplifică densitatea, vâscozitatea acționând asupra structurii sale intime. Pictura sa crează o nouă realitate picturală peste care suprapune, apelând la un desen infantil: imagini sublimate, deseori groteşti ce evocă o lume dominată de arbitrariul unei existențe cantonate în imediat, în tranzitoriul banal al realității cotidiene.

Portretul în pictura lui Dubuffet fie că este abordat ca gen fie că apare în compoziții, rezultă întotdeauna în urma unui procedeu ce constă în suprapunerea într-o textură a unui desen sgrafitat redus la o schemă elementară. Peste o materie informă, dominată de hazard şi asupra căreia pot fi proiectate configurații vizuale aleatorii este supusă o imagine concret vizualizată.

Texturi şi structuri obținute prin procedee tehnice alambicate (amestecuri de gudron, nisip, vopsea, etc.) sunt incizate cu o linie voit stângace ce trasează aluziv o fizionomie. Dacă portretul de factură tradițională stabilea o relație figură-fond deseori foarte concisă şi lipsită de echivoc , pictura lui Dubuffet elimina această convenție. Figura redusă la nivelul unor indicații sumare şi redată prin intermediul unui semn preponderent grafic este opusă unei materii eminamente picturale.

Atât materia cât şi figura îşi revendică primordialitatea dând naştere unei ambiguități la nivelul percepției vizuale. Relația figură-fond este înlocuită cu ecuația semn grafic - materie picturală; imagine sublimată - materie picturală. Desenul acționează ca un stimulent, determinând materia să-şi releve propriile conținuturi, semnificațiile ascunse. La rândul său, materia capabilă de sugestii multiple, structurată astfel încât să genereze infinite configurații (imaginativ-posibile) tensionează o linie voit ezitantă şi agresivă.

Dacă în pictura expresionistă dezindividualizarea figurii în domeniul portretului s-a realizat prin " ... atenuarea şi absorbirea lui într-un câmp de forțe care-i decideau existența şi acțiunea"[3], pictura lui Dubuffet dezindividualizează figura prin reducerea acesteia la nivelul unui semn grafic, a unui contur. Acest semn nu este extenuat/absorbit de un câmp de forțe, dimpotrivă el se detaşează şi manifestă o relativă autonomie. Figura astfel rezultată ființează la nivelul unui semn arhetipal care impregnează materia-câmpul de forțe atât la nivel structural cât şi la nivel semantic.

Grotescul figurilor din pictura lui Dubuffet nu derivă din şarja uşor caricaturală propusă de grafica expresionistă, ci este o consecință a unei atitudini programate ce-şi propune să recupereze zone mai puțin frecventate de introspecția estetică de până atunci. Este vorba de teritoriul amalgamat al subculturii, al surogatului estetic, al citatului pseudopictural. Acest teritoriu inedit este sondat prin intermediul unei sensibilități rafinate care ne relevă prin insolit valențe estetice nebănuite.

Enrico Baj este artistul care speculează şi valorifică la maximum acest teritoriu surpriză descoperit de pictura lui Dubuffet. Spre deosebire de acesta care foloseşte materia picturală pentru a sonda profunzimi ascunse ale sensibilității picturale, E. Baj se foloseşte de materia reală pe care o substituie cu nonşalanță materiei picturale.

Dacă colajul cubist încerca : "... o relativă de-picturalizare a picturii prin intervenția uzurpatoare a ne-picturii, a materiei brute"[4], portretele lui E. Baj încearcă o "picturalizare" a materiei brute exponentă a unei relități nesubiective şi impersonale. Această "picturalizare" a realității nesubiective şi impersonale ce ne înconjoară este realizată prin colarea a diverse materii : pânză, stofă, carton, nasturi, etc. Aceste obiecte ce aparțin unei lumi derizorii şi care sunt compuse pe suprafața pânzei de aşa manieră încât configurează un portret de un grotesc deseori hilar constituie materia "picturală".

Întregul, imaginea de ansamblu ce rezultă din acest asamblaj acordă valențe picturale unei materii brute, neprelucrate, constituită din diverse fragmente a căror origine deseori insolită şochează prin arbitrar. Portretul astfel configurat se instituie într-un motiv iconografic ce acționează asupra elementelor structurale atribuind acestora semnificații ce depăşesc condiția lor strict obiectuală şi non-picturală.

Portretele lui Enrico Baj ilustrează de o manieră originală metamorfoza limbajului în element iconografic : procedeu de sorginte romantică preluat şi aprofundat de pictura

[3] Amelia Pavel *"Expresionismul şi premizele sale"*, p. 56.
[4] Ioan Horga *"Cubismul"*, p. 46.

expresionistă. La E. Baj această metamorfoză constituie motivul central al portretelor sale. Tema, adică portretul în sine nu face altceva decât să accentueze această translaţie subliniară şi prin intervenţia unor sumare tuşe a căror prezenţă instituie o relaţie de comunicare între parte şi întreg.

Portretul - gest expresiv

Dacă pictura lui Dubuffet şi Baj reactualizează preocuparea specifică expresionismului vizând materia, Wilhelm de Kooning şi Fr. Bacon apelează la un limbaj pictural bazat pe expresivitatea gestului, a tuşei de culoare. Incluzând în programul lor şi portretul, pictura acestora propune două modalităţi specifice şi semnificative de abordare a portretului.

Semnificative atât prin modul în care integrează, într-o pictură totală de amplă respiraţie cuceririle stilistice ale expresionismului abstract cât şi prin modul de elaborare a motivului pictural şi de construcţie a formei. Creaţia portretistică a celor doi artişti posedă o notă stilistică comună : utilizarea tuşei picturale a "gestului" ca mijloc principal uneori chiar unic de a vehicula/releva conţinuturi ascunse, subiacente imaginii picturale.

Această lume picturală deşi revendică o asemănare cu o posibilă fizionomie (şi uneori chiar nominalizează o fizionomie anume) transcende realitatea imediată cu ajutorul unei alchimii ce se instituie între motiv şi trimiterile pe care acesta le sugerează fie prin apelul la teme picturale clasice arhicunoscute fie sondând zone obscure ale subconştientului.

Dacă gestul în pictura lui Fr. Bacon desfigurează, în cazul său portretul fiind considerat ca "limită extremă a devalorizării figurii umane"[5] la W. de Kooning gestul este : "... exploziv şi dezintegrează realitatea"[6], figura umană putând fi reconstituită din fragmente picturale cu vagi conotaţii anatomice.

Primul "des-figurează" prin intermediul unui gest pictural care sondează traume existenţiale; cel de al doilea "des-integrează" prin intermediul unui gest care exprimă pulsuri interioare.

În pictura lui Fr. Bacon gestul descrie febril şi sacadat un ecorşeu esenţializat pe un fundal aplatizat a cărui monotonie este întreruptă de tuşe fulgurante ce configurează un decor dezolant. Figura umană exibează deseori o structură viscerală; penelul artistului preluând rolul unui instrument chirurgical care într-un mod necruţător şi oripilant disecă aparenţe fugitive. Alteori o fizionomie crispată este anulată printr-un gest precipitat care şterge o configuraţie facială minuţios redată; imaginea redată exprimând un non sens anatomic.

"Studiile" lui Fr. Bacon după portretul papei Inocenţiu al X-lea de Velásquez îi caracterizează în mare măsură opera portretistică. Imaginea desfigurată a papei, prizonieră în spaţiul negru şi gol al fundalului devine o halucinantă efigie, o urmă a existenţei trasată de o scriitură picturală nervoasă şi anguasată. Studiile lui Fr. Bacon îşi propun să descopere brutal adevăruri deseori ascunse de ficţiune, să demistifice o realitate care sondată în profunzime poate deveni respingătoare. Expresia figurii anulează fizionomia portretului care poate fi doar presupusă cu ajutorul recuzitei specifice : vestimentaţie şi fotoliu reduse la sumare indicaţii. Trăsături de penel aşezate convulsiv; combinate cu accente liniare, contorsionate de o forţă gravitaţională ce acţionează brutal asupra figurii, crează o atmosferă tensionată cu un pronunţat caracter lugubru, subliniat şi de o gamă cromatică ce opune galbenuri acidulate unor movuri reci.

---

[5] Giulio Carlo Argan *"Arta modernă"*, vol II, p. 213.
[6] *Idem*, p. 215.

În "Portret în mijlocul unui bou despicat" Bacon concepe imaginea pornind de la premisa operei de artă bazată pe noțiunea de "intertextualitate" şi combină două motive picturale clasice şi de referință. Portretul papei, având în planul secund o variantă subtil interpretată a celebrului "Bou jupuit" revendică filiații cu suprarealismul. Totodată, exprimă un acut teribilism compozițional cu ajutorul căruia invocă motive clasice cu scopul de a crea un "meta-motiv" pictural care lărgeşte într-un mod surprinzător sfera de cuprindere specifică genului. Spre deosebire de pictura lui Bacon unde gestul pictural este subordonat ansamblului formal la de Kooning, gestul pictural sparge forma; figura nu mai este circumscrisă unor limite clare şi precise.

Gestul pictural vehement şi exploziv inundă suprafața tabloului lăsând să se întrevadă în zone prestabilite "detalii" care sugerează părți anatomice ale figurii umane. O tuşă picturală "aruncată" combinată cu "dripping" savant orchestrat cu întreg ansamblul provoacă fantezia privitorului care poate constitui/reconstitui o arhitectură figurativă. De remarcat faptul, că pictura figurativă a lui W. de Kooning în special ciclul numit "women" ilustrează în pictura modernă o tendință specific barocă, prin baroc înțelegând aici sensul larg al termenului. Pledează în acest sens nu doar faptul că de Kooning porneşte ca sugestie tematică de la Rubens ci în special modul în care realizează unitatea întregului. O analiză comparativă Picasso - de Kooning pune în evidență clasicitatea operei lui Picasso şi caracterul baroc al picturii lui de Kooning. Dacă la Picasso fiecare parte componentă îşi revendică o anumită independență față de întreg fără a înceta a se subordona acestuia, la de Kooning fiecare parte este definită de întreg, doar întregul acordându-i un sens.

În altă ordine de idei este interesant de remarcat faptul că în ciuda acestei polarități mecanismul de constituire a motivului pictural este similar atât la Picasso (şi cubism în general) cât şi la de Kooning (şi la pictura figurativă neoexpresionistă). Atât primul cât şi cel de-al doilea transformă o "sugestie prealabilă, abstractă, arhitecturală în subiect figural".

Deosebirea constă în aceea că în timp ce la Picasso această sugestie abstractă este geometrică iar unitatea este obținută printr-o armonizare de părți libere, la de Kooning această sugestie abstractă este informală iar unitatea rezultă prin subordonarea tuturor elementelor unui singur element conducător.

Dacă pictura lui Bacon reactualizează expresionismul atribuindu-i valențe suprarealiste prin sondarea subconştientului, opera lui de Kooning depăşeşte coordonatele existențiale ale expresionismului prin subordonarea, apoi anihilarea motivului figural în detrimentul picturii pure şi nealterate. Pictură în care proeminența gestului şi a culorii va transforma forma în sugestie arhetipală.

Aventura post - modernă

Antonio Saura este pictorul care reuşeşte o fericită sinteză picturală între cubism şi gestualism apelând la portret şi la figura umană în genere de pe o poziție bazată pe intertextualism, ceea ce îl caracterizează ca fiind unul dintre cei mai interesanți artişti contemporani.

Construcția fizionomiei adoptă în mod explicit modalitatea cubistă de compunere-des-compunere a imaginii. Mai mult, portretele sale deseori sunt replici (interpretări) ale operelor lui Picasso. Ceea ce îl deosebeşte de Picasso şi de pictorii cubişti în genere este primordialitatea acordată scriiturii, gestului pictural care devine scop în sine, pretext pictural predominant.

Spre deosebire de pictura cubistă unde tuşa de culoare este "lisă", adică neutră din punct de vedere pictural, A. Saura personalizează tuşele de culoare cu ajutorul cărora modelează o pastă densă şi expresivă în sine.

Scriitura sa cursivă şi alertă suprapune o ţesătură de semne picturale tipic "gestualiste" peste o structură formală specifică cubismului. Motivul iconografic este rezultanta celor două imagini "suprapuse", "ţesute" pigmentat cu o doză de grotesc, caricatural ce derivă dintr-o ironie detaşată prin filtrul căreia sunt abordate teme "clasice" (Dora Maar; Ecorşeu).

Pictura lui Antonio Saura este în întregime bazată pe citat; prima dată la nivelul motivului, apoi la nivelul modului de instituire a formei şi în fine la nivelul execuţiei tehnice.

De fiecare dată citatul se referă la o altă epocă/concepţie/stil. El parafrazează o temă picturală, de exemplu tipic renascentistă (Ecorşeul), adoptă o modalitate de a structura, forma specifică cubismului, iar factura picturală este tipic expresionistă. (- prin febrilitatea şi spontaneitatea gestului, a tuşei vezi asemănarea/analogia cu pictura de debut a lui Van Gogh).

Această insolită combinaţie la nivele diferite ale operei la care se adaugă caricaturizarea excesivă a portretului creează o imagine de o violenţă extremă care declanşează o primă reacţie de respingere.

La o privire mai atentă - retrăind experienţele picturale stratificate - opera lui Saura ne relevă un "afixism pluriocular"[7] specific cubismului analitic. De fapt portretele lui Saura parafrazează cubismul dar nu au ca unic scop : "... cuprinderea instantanee din toate părţile a obiectului".[8]

"Afixismul pluriocular" practicat de A. Saura proiectează deodată nu atât multiplele feţe posturale ale obiectului cât mai degrabă stadii succesiv evolutive ale motivului. Rezultă o ideogramă picturală spaţio-temporală care "recapitulează" etape stilistice distincte ale artei. Această ideogramă propune un "metalimbaj"pictural eliberat de contingenţele imediatului nedegradat şi atemporal.

Acelaşi procedeu sofisticat caracterizează şi pictura-acţiune a pictorului american Robert Reuschemberg care face apel deseori în portretele sale la capodoperele trecutului. Pictura sa vădeşte o nostalgie care pune problema intelectualităţii artei.

Folosind suprapunerea unor imagini serigrafiate (- reproduceri fotografice ale unor opere clasice) peste care intervine cu gesturi picturale spontane şi peste care colează secvenţe contemporane. Reuschemberg creează un limbaj metapictural care îmbină ficţiunea cu realitatea, trecutul cu prezentul, figurativul cu nonfigurativul. Portretul, motiv invocat prin intermediul reproducerii fotografice şi apoi serigrafiat este transformat din motiv în element de limbaj pictural prin suprapunerea şi/sau alăturarea lui altor motive distincte.

Pânzele lui Reuschemberg conţin deseori motive diverse, imagini specifice epocilor istorice pe care artistul le citează. Sensul motivic al fiecărei imagini colate sau pictate se modifică în funcţie de modul în care este analizată opera.

Folosind acelaşi procedeu tehnic - serigrafia, - opera lui Andy Warhol abordează obsesiv portretul, gen prin intermediul căruia promovează concepte stilistice specifice pop-art-ului. Preluând imaginea din circuitele informaţiei de masă, devalorizând noţiunea de unicat a operei de artă prin caracterul repetitiv al compoziţiilor sale portretistice el analizează fizionomia umană la modul cel mai impersonal.

Nenumăratele ipostaze ale portretului actriţei Marilyn Monroe, variante actualizate ale clasicului "trompe l'oeil" îşi revendică apartenenţele la pictură prin interpretarea culorii - deseori şocantă şi atonală.

---

[7] Ioan Horga, *"Cubismul"* p. 31.
[8] *Idem.*

Multiplicată şi serializată, fizionomia îşi pierde atributele sale specifice. Lipsită de intervenţia explicită a unui subiect realizat şi transpus prin mijloace şi metode tehnologice portretul se obiectualizează şi devine "pură imagine".[9]

Un efect similar întâlnim în creaţia lui Roy Lichtenstein care analizează structura intimă a imaginii din povestirile cu benzi desenate. Obiectualizarea este atinsă prin redarea identică dar supradimensionată a unor fizionomii ce populează zonele culturii de masă.

Relaţia fotografie-pictură implică la nivel tehnic două procedee care determină coordonatele estetice ale imaginii. Procedeul mecanic opus sau alăturat procedeului artizanal relevă două aspecte diametral opuse ale realităţii empirice care, conjugate oferă soluţii inedite de rezolvare a ecuaţiei operă de artă-realitate.

Mişcările artistice post-avangardiste folosesc deseori asemenea procedee mai ales atunci când apelează la motive iconografice prin definiţie clasice. În cazul abordării portretului virtuţile mecanice ale fotografiei, caracterul impersonal şi fidelitatea specifice fotografiei sunt folosite deseori ca punct de plecare sau ca suport pregătitor peste care artistul intervine artizanal. Dacă la sfârşitul secolului al XIX-lea fotografia a eliberat pictura de servitutea asemănării şi a fidelităţii reprezentării dând frâu liber fanteziei creatoare, în secolul XX unele tendinţe post-avangardiste se prevalează de procedeele foto pentru a repune în drepturi imaginea în înţelesul ei quasitradiţional.

"Avangarda iconoclastă" devenită academică este contestată de post-avangardă. Aceasta apelează fie la fotorealismul pictural fie la post-expresionism cu scopul declarat de a promova o artă figurativă ce tinde să revină la o tehnică picturală în sens clasic al termenului.

Reîntoarcerea la figuraţie promovează portretul dar nu pe coordonatele clasic tradiţionale. Operele picturale ce pot fi încadrate, catalogate drept portrete sunt mai degrabă structuri arhetipale investite cu "meta-semnificaţii" care lărgesc sfera de cuprindere a genului.

Operele pictorului american Keith Haring, adept al ironiei bazată pe un nonşalant joc al formei şi culorii tratează într-o manieră specifică "grafitti-ului" personaje desprinse din alegorii contemporane. Opoziţia dintre linie şi pata de culoare paradigmă a picturii sale creează un univers particularizat în care fizionomia portretelor se metamorfozează în cele mai banale obiecte. Automatismul şi monotonia liniei, gestul pictural redus la o tentă plată contrastează cu o cromatică deseori voit dizarmonică care materializează o atmosferă impregnată de grotesc şi artificial.

Walter Dahn vizualizează drame lăuntrice, portretele sale decriptează într-o fizionomie abisuri insondabile. Apelând la expresii fizionomice reduse la un rictus amar el persiflează practicând sistematic ironia, caricatura supradimensionată şi "anti-arta". Personajele sale deformate, amputate, agresate, redate prin mijloace de un estetism primitiv constituie adevărate calambururi picturale.

Basquiat apelează la naivitate, ironie, cu ajutorul cărora îşi creează un univers propriu unde candoarea şi construcţia primitivă a formei dublate de un cromatism visceral configurează "structuri"figurative cu portrete supradimensionate. Intervenţiile extrapicturale: obiecte colorate, cuie bătute în ramă, desene infantile incizate pe fundalurile portretelor sale transmit privitorului o senzaţie de disconfort vizual.

Jean-Charles Blais şi Robert Combas găsesc soluţii inedite ecuaţiei pată de culoare-linie; portretele lor constituind poeme vizuale unde figura este integrată într-un univers vegetal exotic colorat.

[9] Giulio Carlo Argan, *"Arta modernă"*, vol. II, p. 281.

Lista reproducerilor

1. Wilhelm de Kooning - Femeie
2. Francisc Bacon - Portret în mijlocul unui bou despicat
3. Diego Velasquez - Portretul papei Inocențiu X
4. Francisc Bacon - Papă
5. Antonio Saura - Dora Maar
6. Antonio Saura - Ecorşeu
7. Roy Lichtenstein - Fata care se înneacă
8. Roy Lichtenstein - Los !
9. Robert Rauschenberg - Persiman
10. Jean Michel Basquiet - Figură
11. Robert Conbas - Portret

The Portrait in Contemporary Painting

(Summary)

This study analyses the impact on the genre, defined as classical, of the avant-garde movements(expressionism, cubism), which profoundly marked the modality of approaching the human face in contemporary painting.

Oscilating between "abstraction" and between "negationist irrationalism" and "abstract rationalism" , approaching mainly the archetype form, paintings surpass the coordinates specific to the genre. Often resorting to "quotation" and "intertextualism", contemporary painting resets into discussion a genre whose new values, both on iconographical level and on the level of means of pictorial expression, are discovered.

The List of Copies

1. *Wilhelm de Kooning - Woman*
2. *Francisc Bacon - Portrait in the Middle of a Split Ox*
3. *Diego Velasquez - The Portrait of Pope Inocentiu X*
4. *Francisc Bacon - Pope*
5. *Antonio Saura - Dora Maar*
6. *Antonio Saura -*
7. *Roy Lichtenstein - Drowing Girl*
8. *Roy Lichtenstein - Los !*
9. *Robert Rauschenberg - Persiman*
10. *Jean Michel Basquiet - Face*
11. *Robert Conbas - Portrait*

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

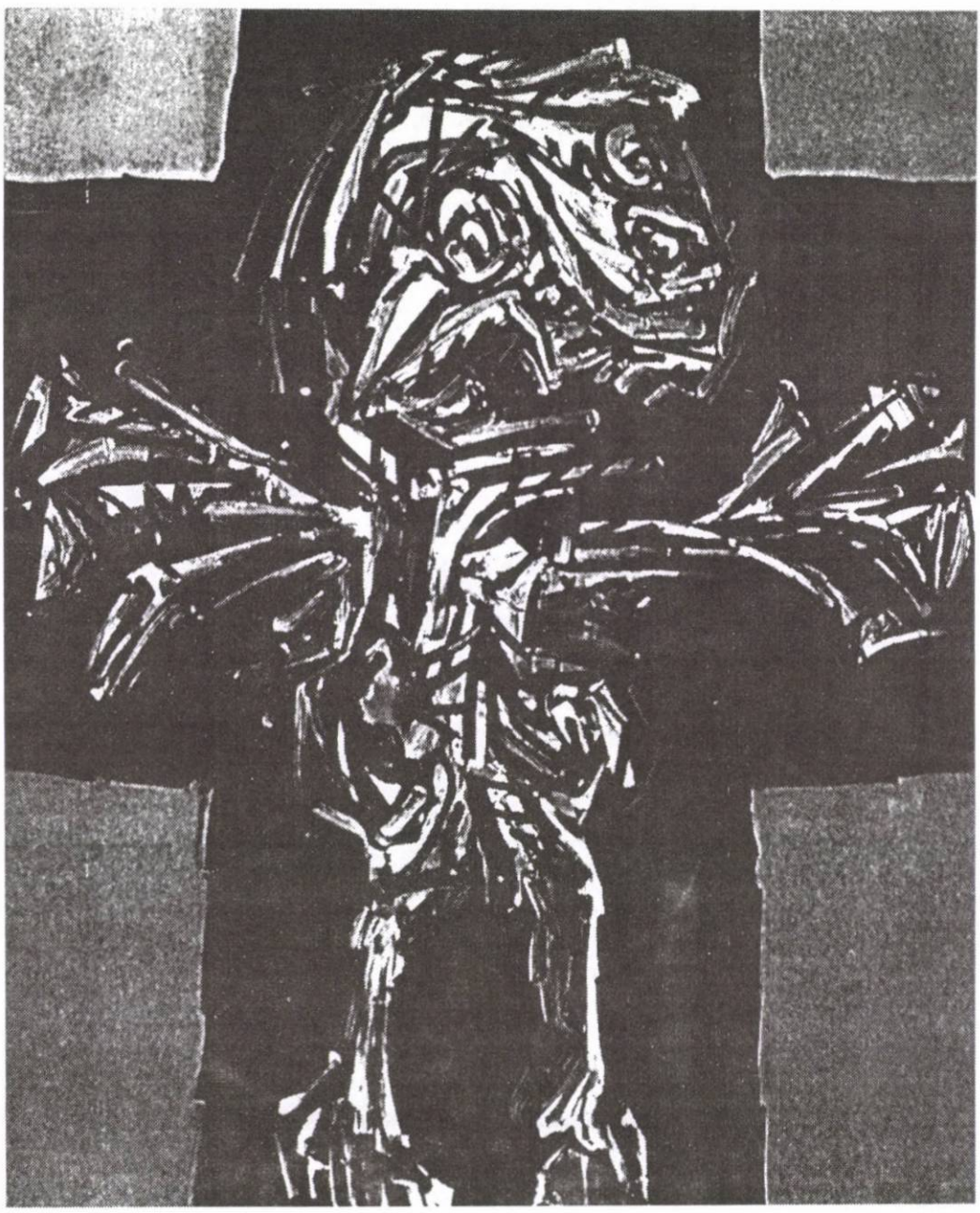

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

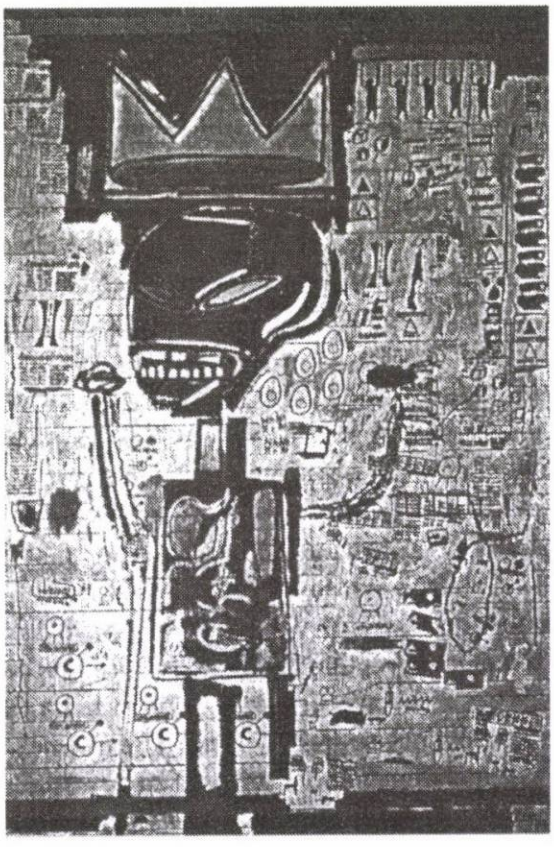

Fig. 10.

Fig. 11.

Portretul şi autoportretul in pictura ieşeană contemporană

Afrodita Theodorescu

Se cuvine să precizăm de la început, chiar cu riscul de a vehicula o aserțiune arhicunoscută, că portretul este o manieră de punere în valoare a calităților plastice ale artistului într-o formă profundă şi variată. Este, altfel spus, un monolog al acestuia, un interviu cu el însuşi care oferă "cheia unei relații tipice, stabile, în procesul de transpunere iconică a cunoştințelor noastre despre noi şi despre lume, între subiectul cunoscător şi obiect".[1]

Făcând referire la autoportret, unde obiectul şi subiectul cunoaşterii se suprapune , "icoana" noastră capătă dublu sens, căci ea devine în aceeaşi măsură parte integrantă a lumii reale şi reflectare a ei, şi presupune ipotetic fuziunea celor două universuri: interior şi exterior.

Portretul, ca şi autoportretul, face necesară o tatonare prealabilă, mai ales la nivelul psihic al personajului. În analiza autoportretului se impune să urmărim acea capacitate de autoevaluare a pictorului în bună măsură, fără însă a aminti şi caracterul uşor confesional al acestuia.Apelând la aportul unei logici binare, chiar cu riscul de a fi încriminați pentru concluziile noastre simpliste, ni se pare oportun să precizăm că se iveşte aici o problemă: în cazul portretului artistul rămâne un investigator, mai mult sau mai puțin inspirat, al însuşirilor caracteriale ale personajului, motiv pentru care se poate detaşa în compunerea imaginii plastice scrutând universul temei propuse din exterior ceea ce poate conferi un plus de obiectivitate lucrărilor sale, la autoportret dimpotrivă, introspecția poate fi uşor trunchiată, redarea putându-se opri doar la aspecte convenabile pentru autor căci intervine o nedorită cenzură care diminuează efectul analitic.

De-a lungul traversării temporale lucrarea capătă un caracter constatativ-documentar, dar rolul său în plan artistic este amplificat de subiectivismul la care se face tributar autorul căci nu poate evita trăirile proprii.

Autointerpretarea, practicată de majoritatea pictorilor portretişti presupune sacrificiul unei obiectivități greu de reținut şi când temperamentul pictorului se înverşunează la o astfel de întreprindere, ochiul scrutător şi mâna neiertătoare slobozeşte o imagine apropiată de cinismul cu care îi tratează pe oamenii cetății.(Corneliu Baba).

Alteori, documentul de istorie personală nu poate scăpa de romanțare.[2] Aici luciditatea şi competența interpretativă nu iartă nici cuta produsă de trecerea timpului sau de rictusurile viciului. Acest context dramatic este dat de confruntarea dintre Eu şi Lume, dar mai ales cu sine ca exponent al lumii.

Pentru plastica ieşeană, portretul se identifică cu Corneliu Baba, căci artistul l-a repus în drepturile lui prin supunerea la o analiză amănunțită a personajului care devine mărturie alături de mijloacele tehnice adecvate în realizarea imaginii fizionomice proprii subiectului investigat. El este forța generatoare care reorientează genul spre o nouă dimensiune în care naratismul este strict condiționat de rezultatele cercetărilor, iar imaginea devine non comercială căci depăşeşte cadrul iluzionismului fizionomic şi opune unei reprezentări carnale a realității o imagine în care transpar sentimente născute din contactul cu viața, într-o sonoritate gravă, profundă, necondiționată, fascinantă.

---

[1] Maria Hatman "*Autoportretul în pictura ieşeană*", Muzeul de Artă din Iaşi, p.14

[2] Maria Hatmanu *op.cit.*, p.15

Intelectual subtil, rasat, pictorul Corneliu Baba practică o artă tulburătoare, deconcertant de sinceră şi tranşantă confesiune umană. O confesiune uşor maliţioasă, fără sfială, dar şi fără frivolitate la autoironie. Îl ajută însuşirile sale native; penetraţia privirii iscoditoare, acuitatea observaţiei "datorită căreia portretele sale, cele pictate sau scrise ne par mai adevărate decât modelul însuşi".[3]

Îndelung căutate şi şlefuite, portretele sale sunt rezultatul declanşării unui mecanism perfecţionat continuu de însuşi autorul pe un suport realizat prin întrepătrunderea unor elemente de cultură filtrate în timp.

Există, după cum ştim, o realitate de care ne ciocnim de dimineaţa până seara, pe lângă care trecem, pe care o sesizăm fragmentar, accidental şi care ne impresionează în prezent, în permanenţă. Există deasemeni şi o altă realitate, la care apelează, de obicei artistul din adâncul subconştientului plin de taine, de surprize. De aici apar imaginile, formele, culorile, straniile împerecheri de armonii, sonorităţi insolite ce diferă bizar, ideologic, absurd, neamintindu-ne decât vag de ceea ce se întâmplă în jurul nostru. Iată o explicaţie în cuvinte banale, a trecerii realităţii aparente prin complexul sensibilităţii noastre, convertirea ei devenind realitate artistică, în cazul nostru o realitate a picturii.[4]

Făcând referire la noţiunea de realitate, bogat nuanţată, presupunând dubla stare de tensiune şi existenţă pe care pictorul o afirmă în cuvinte şi în operă pentru luarea în consideraţie a dimensiunilor empirice a picturii lui Corneliu Baba despre care comentează Virgil Mocanu apreciind că nonincluderea acestui aspect în aserţiunile criticilor de artă ar fi cauza rutinei. [5] Motivaţia ni se pare justă până la un punct: în graba de a cataloga şi a eticheta, uneori ne scapă aspecte mai puţin semnificative care pot îmbogăţi imaginea de ansamblu asupra unui aspect insuficient de concludent, nu trebuie pedalat cu atâta amploare pentru că, oricum el constituie un insignifiant semn de punctuaţie în ansamblul morfologiei plastice.

Raţiunea pentru care considerăm ca Baba deţine un loc de prim rang în portretistica ieşeană contemporană îşi are punctul de plecare în afirmaţia lui Tudor Vianu care-l considera prin excelenţă un pictor al omului, imortalizând condiţia sa sublimă sau precară, întregul dramatism al existenţei sale într-un univers mai mult sau mai puţin ostil.

"Alergăm după eroi de tot felul şi eroii trec pe lângă noi neobservaţi, anonimi. În căutarea omului nou ne ciocnim indiferenţi de oameni". Aceste note ale lui Baba amplifică, poate voit, afirmaţia lui Jean Jacques Rousseau ("grecii antici aveau eroi dar urcau pe scenă oameni, noi, urcăm pe scenă eroi dar nu prea mai avem oameni")[6] Deşi destul de imprudentă, motivaţia asupra selecţiei eroilor portretelor sale aminteşte de exaltatul Caravaggio care avusese curajul, într-o lume încadrată în tipare şi periculos de plafonată, să picteze sfinţi desculţi, după modelele realităţii crude a oamenilor nevoiaşi, refuzând să accepte crema societăţii să pozeze. Reacţia filistinilor a fost dură faţă de Caravaggio şi ar fi fost la fel şi faţă de Baba dacă celălalt sens al însemnării sale n-ar fi putut fi speculat pentru a şterge îndrăzneala blasfemitoare la adresa unei societăţi pline de "supraoameni" căci orânduirea comunistă nu putea făuri decât eroi , nu-i aşa?

Prezenţa omului în toate etapele creaţiei sale îl face pe artist tributar gândirii existenţialiste, filosofice, umaniste, de influenţă olandezo-flamandă. Diferenţa dintre el şi artiştii din Ţările de Jos constă în maniera în care tratează omul. Aceştia tratau omul cu grija unui obiect de ornament beneficiind şi de creditul unei atare orientări acordat substanţei

[3] Adriana Bobu , "*Dan Hatmanu*", Editura Meridiane, Bucureşti 1983, p.16
[4] Claudiu Paradaiser, "*Pictori ieşeni*", Editura Meridiane, Bucureşti, 1972, p.25
[5] Virgil Mocanu, "*Structuri şi sinteze*", Editura Junimea, Iaşi, 1984, p.78
[6] Virgil Mocanu, *op.cit.*, p. 79

materiale. Pictorul care face obiectul investigaţiei noastre acordă însă, primatul cuvenit omului, raţiunii şi sentimentelor sale. Iată de ce imaginea plastică devine o mărturie a unei dezvăluiri tainice, ale personajelor pe care artistul să le privească din umbră . El este,în aceeaşi măsură, un analist dar şi un regizor la acest spectacol al vieţii pe care-l înţelege ca pe o stare de tensiune în raportul om-realitate, generând, adesea situaţii tensionate. Recuzita (tichia, ochelarii, baticul) joacă şi ea un rol consistent căci ajută la interpretarea şi înţelegerea personajului(Concetăţenii). Imaginea compoziţională, fără cusur, dezvăluie o lume în care ne putem regăsi noi înşine, între anumiţi parametri, măcinată de întrebări, plină de febra presiunilor sociale. În universul acestei lumi, pe chipul căreia se vede groaznica amprentă a traumatizării psihicului, într-o realitate materială devenită ostilă, problematizată şi problematizantă, dictatoare. Expresia de pe chipul anturajului nu e decât o imagine materializată a unei stări sufleteşti sugerată şi de culori(cunoscutele sale surori) terne, fără strălucire, dense, apăsătoare.

Una dintre cele mai izbutite lucrări de gen ni se pare "Autoportretul"realizat în anul 1955 aflat actualmente în colecţia Muzeului de Artă Iaşi. Îndelung elaborat, după o tehnică plastică elevată, el dezvăluie imaginea unei figuri austere încadrată într-un context majestuos. Ochii penetranţi trădează existenţa unei lumi interioare fremătătoare, pline de căutări, proprie artistului ajuns la maturitate. Neostentaţia privirii superioare vine din rolul de creator de cultură pe care şi-l asumă cu modestie şi curaj . Unda de autoironie(pe care o vom întâlni mai apoi şi la discipolul său Dan Hatmanu) îl însoţeşte fără a altera mesajul. Facem o paranteză precizând că aceste particularităţi spirituale şi creştine le vom întâlni şi la elevul său Dan Hatman chiar începând cu prima sa perioadă.

Revenind la magistru, continuăm cu remarca conform căreia autoportretul, firește, un unghi din care îi putem citi personalitatea ceea ce vede este ceea ce vrea artistul să ne lase să contemplăm, iar în acest caz autocenzura este binevenită căci, pe de o parte ne întăreşte convingerea că o lucrare de artă nu se poate transforma în copie fotografică, iar pe de alta ea lasă libertatea artistului să aleagă el ce şi cât dezvăluie privirii din propria personalitate.

Deschizător de drumuri în plastica ieşeană, firește facem referire la perioada sa ieşeană, maestrul Corneliu Baba a trasat o linie viguroasă în acest domeniu. Scria D.N.Zaharia că noile orientări, ca să devină viabile au nevoie de personalităţi de marcă care să le reprezinte.[7] Ideea e atât de necesară încât pare că vine din noi toţi şi că s-a născut odată cu critica de artă. Revenind la personalităţi din plastica portretistică la Iaşi să numim cel de-al doilea uriaş pe umerii căruia se sprijină aceasta:Dan Hatmanu, firește. Acesta, alături de Mircea Ispir(şi el fusese elevul lui Baba) care mai păstrează, în nişte limite, primul motor,[8] impulsul iniţial de la înaintaşul său Dan Hatmanu, pe parcursul drumului său se încadrează într-o gamă diversă de orientări, ceea ce-o îndreptăţeşte pe Adriana Bobu să afirme că el nu poate fi catalogat aparţinând, în fond, unui singur curent, [9] formula pe care ne-o propune artistul este mult mai vastă şi mai originală, el însuşi având o părere interesantă despre originalitate privită nu ca pe o soluţie inedită, ci ca o noutate a exprimării purtătoare a mesajului transmis.

---

[7] D.N.Zaharia, "*Iaşul vernisajelor*", Editura Cariatide, Iaşi, 1995, p.46

[8] Nu facem referire în sensul strict dat de stagirit ci căutăm numai similitudini cu aceasta privind punctul de plecare în artă.

[9] Adriana Bobu, *op.cit.*, p.5

Deci, un prim pas în arta pictorului ieşean ar fi Corneliu Baba pe care, însă, l-a abandonat în perioada de tinereţe. Ulterior, pictura sa capătă tente expresioniste, cochetează cu "singtame configuraţionale gen. Klee" [10] (fără îndoială, mai ales în peisagistică).

Fiind adeptul unei arte figurative, pedalează pe impresionabilitatea privitorului care este supus la asociaţii şi legături spaţiale sau temporale având ca scop nu recunoaşterea formulei plastice ci asimilarea mesajului. Pictura sa pune accent pe mesaj, pe ideea ce trebuie să transpară prin expresie picturală. Restrângerea esteticului în formarea conţinutului obiectiv al semnificaţiilor ar fi una dintre trăsăturile acestui artist. De aici concluzionăm că diferite elemente ale morfologiei plastice sunt folosite în stricta lor calitate de limbaj specific şi nu ca scop în sine. Relaţiile axiologice ale realităţii constituie preocuparea centrală şi, de aici, predilecţia pentru portret se motivează. Studiul omului, al conjuncturilor interioare reprezintă un subiect serios de reflecţie.

"Autoportret cu ţigara", realizat în 1958 păstrează vizibil influenţa magistrului. Predominanta culorilor reci(preluată şi ea de la profesor) transmisia trăirilor lăuntrice, se conjugă. Într-o bună măsură cu pensula fină scrutătoare, neiertătoare. Expresia elastică a mâinii, privirea fixă, caldă, aproape candidă, vine să motiveze mariajul dintre şcoala de pictură ieşeană şi cea din Ţările de Jos. Spre deosebire de aceasta, în portretul realizat în anul 1968 "Dublu autoportret" alura expresionistă este evidentă. Predominanţa unghiurilor în descrierea expresiei feţei şi a mâinilor, raportul cald-rece în jocul de lumini şi umbre, concentrarea materiei subtile într-o pensulaţie gândită matematic, riguros, demonstrează că autorul este genul despre care francezul spune: "se maquer" de viaţa care până la urmă îi răspunde cu aceeaşi monedă. Este un persiflator şi un autopersiflator mai subtil decât e capabil cuvântul să arate, spiritul său este perfect surprins de expresia franceză care, pentru noi, e intraductibilă în limba română. Autoinvestigarea dezvăluie o benignă causticitate în care luciditatea nu numai că e evidentă, dar pare de neevitat.

Ambele portrete, ca şi "Autoportret cu ziar", dezvăluie aspecte psihice chiar dacă aici intervine o suavă blândeţe şi o jovială ironie, fără camuflaj.

Abia incitant(?) şi greu perceptibil pentru neavizaţi, artistul scoate la iveală un poznaş, uşor infantil căci imaginea reprezintă un giumbuşlucar, a căror şotii te vizează pe tine şi pe el deopotrivă.

Personajele sale din portrete şi autoportrete sunt categoric demitizate ("Henric al VIII-lea"). El nu are pretenţia să traseze poza unui erou ci al unui individ banal care se confesează autodefinindu-se. De aceea nu foloseşte lumina caldă sau unghiurile avantajoase, nu-şi confecţionează o aură falsă, căci nu este un sentimental decât în măsura în care copilăria revine în gândurile sale. Acordă aceeaşi importanţă recuzitei ca şi maestrul Baba, numai că o ţigară, o beretă galbenă, o pălărie, un ziar nu devin neaparat personaje ci accesorii care comple-tează intimitatea personajului avizat. Îl ajută eclerajul puternic şi mâna sigură care evită incertitudinile. Trăsăturile individuale sunt amplificate de figura uşor alungită şi deformată, caricaturizată. E posibil, cum spunea Adriana Bobu "să se realizeze spontan un dialog direct cu persoana interpusă privirii" [11].

Noi, însă credem, mai degrabă într-o manevrare a privitorului care se vede pus în faţa unei teoreme rezolvate. Rolul său este să şi-o însuşească, nu mecanic ci constatativ, s-o înţeleagă.

In extenso poate converge către un raţionament discriminatoriu între Narcis, eroul legendar al antichităţii greceşti şi artist. Acesta din urmă ni se dezvăluie ca fiind opusul care uitându-se în oglindă se îndrăgosteşte de propria sa imagine pentru că el îşi vede numai

[10] Adriana Bobu, *op.cit.*, p.16
[11] Adriana Bobu, *op.cit.*, p.12

armonia trăsăturilor, frumusețea fizică, şi nu este lăsat să-şi privească defectele...[12]. Artistul este un bun caricaturist, el sesizează, în primul rând dizarmonia fizică, adesea avându-şi rădăcini în paleta caracterologică a personajului. Nu-i cruță nici pe alții, dar nu se cruță nici pe sine şi nici n-ar putea să fie altfel căci bisturiul gândurilor sale merge până în profunzime şi spiritul său persiflator se amuză fără a deveni "cianotic" de lumea asta prost croită uneori şi greşit înțeleasă, adesea. El este un artist subtil şi spumos, dar surprinzător de măsurat în ilaritatea sa.[13]

De la iconogramele cu farmecul instantaneelor fotografice ("Autobiografie în imagini") fotografii făcute în prezent şi proiectate în trecut de către nevoia sa sentimentală la stringența de a se autodefini în fața propriei conştiințe("Amintiri în timp") drumul era , în fond inevitabil. E greu de conceput un artist, cu sau fără complexe, ajuns la maturitate să nu apeleze la nostalgia amintirilor în timp...

Dificultatea încadrării temporale, căci plastica sa poate fi convertită la o desfăşurare temporală reversibilă, pentru că, în fond nu momentul contează, nici instantaneul unei clipe ci acea înmagazinare de evenimente după care sufletul tânjeşte uneori şi le retrăieşte cu emoția de atunci (lucru deloc facil, deşi trebuie să te numeşti Dan Hatmanu ca să poți realiza aceasta). De la portretele din copilărie la cele de maturitate esența creatoare, specificul artistic se păstrează adunând în acei doi ochi mirați şi derutați întreaga ironie a unei lumi a cărui secret nu se dezvăluie în totalitate dincolo de amarul sarcasmului.

Spiritul său subțire, acut, de mare forță investigatoare nu se supune în fața pânzei pe care o lucrează stăpânind o tehnică bine pusă la punct şi îndelung elaborată. Rămâne derutat în afara atelierului său, lucru explicabil având în vedere că el face parte dintr-o lume a sa, proprie.

"La doi ani", "Premiul", "În atelier". " Nunta", "Sub drapel", "În familie", "Portret festiv", fac certe trimiteri la romantism.[14]

Acesta din urmă ne înfățişează un bonom, fără emfază, cu pieptul plin de decorațiile de sorginte comunistă. Desigur , curajul de a se persifla putea fi greu plătit în defuncta societate. El se mulțumeşte să sublinieze momentul implicării sale artistice, riscând cel mult, un costum de paradă care ar putea să fie scrisoarea sa de recomandare într-o lume nouă. Nimic din expresia ochilor saltimbancului nu mai apare. Aproape inexpresivi, cu privirea fixă, adâncă, fără forări psihice. Atât şi-a permis cu acest portret. Aerul retoric, acrobatic, pe planul subtil este înlocuit cu alura majestuoasă, simplă, fără infatuare şi fără trunchiere.

În prima sa perioadă, pe care o putem numi, fără putință de eroare perioada Baba, lucrările sale capătă vigoare şi forță de sinteză în culoare şi desen. Principala trăsătură rezidă în redimensionarea realității cu apel la metamorfozarea abstrasă prin reflexie. Aici este indusă şi concepția maestrului său referitoare la realism, gândit ca atitudine artistică care ajustează şi modelează rolul. Atare viziune este indusă, nu exclude semnificațiile profunde pe care le-ar naşte investigarea unor astfel de tautologii. Realitatea este, deci, condiționată de convenționalismul artistic("Autoportret cu țigara").

Nevoia de ordine, influența Paul Valery, [15] ca trăsătură a spiritului uman, pornind de la dihotomia ordine-dezordine ca impuls generator, motor al creativității artistice concordă cu acuitatea observației, intuirea amănuntului semnificativ("Imagini pariziene").

---

[12] Octavian Paller, "*Mitologii subiective*", Editura Eminescu, 1972, p.117
[13] Aphrodita Theordorescu , "*Arta şi narcisism*", Opinia, anul V, nr.1120 14 august 1994
[14] Virgil Mocanu , *op.cit.*, p.79
[15] Adriana Bobu, *op.cit.*, p.6

Paginația asimetrică sau fragmentară, culoarea aplatizată folosită cu funcția simbolică conduc la accente de tip Klee. E aici o problemă:noi nu întâlnim direct fizionomia omului dar ea transpare prin recuzită. Nu se vede mâna, dar mănuşa pe care o analizăm păstrează cu fidelitate urmele degetelor care caută, sau care lucrează, sau care desenează, pentru că mâinile înseamnă acțiune şi se comportă,în buna parte, ca nişte ființe vii care întregesc treapta analizei personajului. Se produce, aşadar o anulare a experienței în favoarea unei percepții de sporită acurateţe capabilă s-o surprindă pe pânză.[16]

Convins că arta este expresie, el cochetează şi cu expresionismul. Elementele de morfologie plastică (simplitatea formelor, bidimensionalitatea, excluderea umbrei proiectate ca indicație de ecleraj, deformarea, cromatica contrastantă, contorsionarea imaginii sunt folosite în maniera proprie. ("Cecilia"). Lumea e un uriaş câmp de conexiuni şi ființa umană inclusă aici e un univers detaşat, irepetabil şi parțial penetrabil.

Perioada pariziană, realitatea unei alte lumi, dezinvoltă, lipsită de prejudecăți va conduce în acest univers material după propriile-i reguli.

Artistul e încorporat acestui univers din care ne privesc doi ochi dispuşi să dialogheze. Urmele de buze au acelaşi mesaj cu parfumul feminin impregnat pe hainele unui bărbat. E o mărturie inductivă a unui mod de viață efemer față de care artisul a fost un element tangent.

"În atelierul maestrului " desfăşoară o scenă de certă încărcare spirituală-omagiul magistrului. Folosindu-se de raportul de proporționalitate, ce îşi are punctul de plecare în pictura egipteană şi viza maniera în care era tratat faraonul, din acest punct de vedere, clara lui superioritate în fața supuşilor(el considerându-se de spiță zeiască). Autorul tabloului sus amintit aloca o suprafață considerabilă pentru imaginea maestrului în comparație cu discipolul care este copleşit de personalitatea acestuia. Derutat şi interogat(ca în majoritatea portretelor sale), elevul artist, poartă povara disproporției care-l copleşeşte. Maestrul, uriaş reprezentat, distanțat şi aşezat în planul superior, ne apare ca o persoană nu atât inabordabilă cât, mai ales, greu de judecat ca urmare a spiritualității sale superioare generatoare de artă şi modelatoare de talente. Singurătatea privirii, hotărârea, puterea de penetrație a universului uman releva clar forța de observator a lui Baba. Ce vrea să spună elevul? E greu, e uşor să porneşti la drum având în față o personalitate covârşitoare ca a profesorului său?... Acestea sunt întrebări lăsate în suspensie pentru analizator (spectator).

Portretele compoziționale "Tataia", "Primarul", "Pictori ieşeni contemporani" cuprind faza grafic inițială, forma având o varietate alb-negru şi una cromatică mai amplă care adânceşte, prin policromie mesajul compoziției.

Pânzele alb-negru nu sunt "acromatice" căci autorul tratează gama bicromă după regulile uleiului şi de aceea obține efecte proprii acestor tehnici în lucrările sale. Rezultă că efectul adânceşte consistența şi masa proprie, accentuează, prin simplificarea structurii psihologia personajului portretizat sau a ideii implicate în imagine. [17]

Abstractizarea presupune o implicare intelectuală având, drept suport, desenul sintetizator, culoarea în tentă plată, modificarea proporțiilor, bidimensionalitatea, valoarea simbolică (ca element de limbaj plastic).

Pânzele lui Hatmanu sunt exerciții de meditație referitoare la conexiunile realității. Inexistența lui spațiu şi timp teluric revine în numeroase variante asupra aceloraşi teme, în ideea unei redimensionări axiologice. Portretul include valorile de caracterizare psihologică. Căutările sale presupun dorința de "noutate " şi originalitate de a găsi expresia optimă

[16] Aphrodita Theodorescu în Timpul, Anul III(CXVI), Nr.(115) noiembrie 1992, "*Dan Hatmanu-reporter al penelului*"

[17] Aphrodita Theodorescu în Opinia , anul III, nr.960, 16 noiembrie 1993 "*Autoportretul şi obsesia dedublării*"

pentru încărcătura ideatică şi afectivă, preexistenţa formulării plastice, care se cere "materializată" într-un mod adecvat. Traversând realismul (luat cu sensul de a privi şi trata lumea înconjurătoare ca atare)[18], aceasta ţinând, mai cu seamă, de viziunea sa plastică, fără a exclude, însă din calcul şi ochiul aruncat în curtea vecinului, despre care deasemenea am amintit în periplul nostru de însemnări ale istoriei plasticii ieşene contemporane, nu putem evita înrudirea cu arta flamando-olandeză adepta clarobscurului discret şi sobru, artistul pedalând pe o gamă închisă de culori ce conferă pânzelor sale un anumit dramatism.[19]

Fluidizarea culorilor constituie deja altă etapă, când tonurile devin luminoase, umbrele dispar cu totul (acest procedeu capătă teren şi la alţi artişti: Val Gheorghiu, Mircea Ispir. Treptat, odată cu evoluţia lui Dan Hatmau, sensurile se adâncesc atingând forţa de sugestie a metaforei şi simbolului. ("Mihăiţă", "Obsesia absintului", "În faţa oglinzii").

Arta abstractă nu câştigă la artist teren în dauna artei figurative. Arta sa, figurativă, crează o lume de idei şi simboluri ale căror sensuri adânci sunt subliniate cu mijloace expresioniste de o mare forţă plastică.El realizează o radiografie a psihicului cu ajutorul căruia imortalizează trăsătura dominantă a fiecărui individ în parte. Este un mare portretist în viaţă din plastica ieşeană contemporană, căci citeşte personajul dincolo de suprafaţă şi imortalizează caractere.Artistul aranjează fizionomiile făcând un punct de referinţă din trăsăturile personajului căruia îi dezvăluie întregul repertoriu comportamental peste care se suprapune un umor fin, cu note de comic englezesc de o delicată dezinvoltură: (Pictorul Costache Agafiţei, Dramaturgul Andi Andrieş", "Dana", "Vechi cobzar", "Pictorul Vasile Istrati", "Poetul Florin Mihai Petrescu").

Îl încadrăm aici şi pe Mircea Ispir în portretistica căruia se observă clar linia trasată de maestrul Corneliu Baba despre care am amintit la momentul potrivit.

La consideraţiile făcute mai sus precizăm şi faptul că artistul este unul dintre creatorii pivotanţi în pictura de gen, tangenţa sa cu arta înaintaşului său rămâne vizibilă în sensul predispoziţiei artistului pentru un portret de calitate atât din punct de vedere al realizării tehnice cât şi în ceea ce priveşte analiza caracterială a personajului. Aminteam la începutul incursiunii noastre în arta portretistică ieşeană post-belică faptul că ,aici, portretul nu este neaparat un gen care captează interesul artiştilor în cea mai înaltă treaptă, dar este, indubitabil centrul de referinţă al plasticii, prin calitatea sa artistică, prin locul pe care-l trasează în şcoala ieşeană de pictură.

Este foarte vizibil aspectul unei tangenţe cu arta maestrului, cu rădăcini în anii de ucenicie, ce se consumă ca o adiere şi nu ca o rafală în sensul unei preluări "tale quale" care să conducă la manierizare. (Acelaşi lucru ni se pare valabil şi când analizăm creaţia lui Dan Hatmanu, care, însă a părăsit mai curând şi mai hotărât maniera maestrului).

Deci, Mircea Ispir e un adept al operelor îndelungat elaborate după decantări şi elaborări riguroase şi o analiză minuţioasă a personalităţii modelului.

Convins de rolul desenului, artistul lucrează cu migală şi seriozitate în elaborarea sa care constituie osatura întregului tablou, desigur fără a minimaliza aportul culorii. Rezultă că restul "vestimentaţiei plastice" se suprapune peste acest important suport. În acest context oricare lucrare plastică ne apare ca un înveliş al desenului ; iată de ce contează atât de mult dacă e bine desenată sau nu. Aceeaşi idee este valorificată şi-n formarea pepinierei plastice ieşene în calitate de profesor la "Institutul de Arte plastice".

Cuprindem în acest gen portretele compuse care au avantajul originalităţii şi valorificării resurselor creative ale artistului. Acurateţea cu care este lucrat detaliul, forţa sintetizatoare care asigură ansamblarea părţilor încheagă viziunea plastică de unde nu

[18] *Ibidem*
[19] *Ibidem*

lipsesc noi elemente de atmosfera, de expresie, care urmăresc virtuți compoziționale de clasă şi dezvăluie calitatea exprimării artistice.

"Actorul" surprinde o personalitate frământată. Arta sa constituie factorul preponderent al preocupărilor, captându-i în cel mai înalt grad atenția. Culorile reci, în tonuri de albastru, vin să sublinieze relevanța trăirilor sale spirituale. Actorul nu mai e un om pregătit să intre pe scenă, el nu mai e nici măcar un om aparținând unei tagme, el devine o trăsătură caracterială cu încărcătura afectivă corespunzătoare, este o stare dincolo de truismul cotidian, sau poate chiar în interiorul lui, a unei existențe speciale sau a existenței în general. Divizarea portretului în două părți, una aşezată în lumină şi cealaltă în umbră (întâlnită atât la Baba cât şi în "Autoportretul lui Ion Neagoe") este un aspect care noi credem că trebuie luat în considerație nu numai făcând referire la tehnica tabloului ci, mai ales la mesajul psihic. Ținând cont că jumătatea umbrită invită privitorul la analiză, ea dă dreptul acestuia la interpretare şi , în acelaşi timp, lasă loc unei permanente întrebări care se perpetuează atâta vreme cât există neputința şi incertitudinea răspunsului. Aceasta, fireşte, rezidă şi-n strategia artistului de a păstra o notă de mister .[20]

Portretul de copil, abordat atât de rar în pictura ieşeană, este o preocupare reală a artistului Mircea Ispir". N-am văzut portret de copil care să placă", scria acesta în însemnările sale căci pictorii nu intră în sufletul copilului şi aceasta afectează în special ochii, acest prețios element care dezvăluie personalitatea individului. "Adolescentul" subliniază sensibilitatea şi labirintul sufletesc al tânărului aflat într-unul din momentele de răscruce în care-l târăşte societatea. Artistul găseşte de la început expresia, gestul, ritmul caracteristic cu ajutorul unei palete sobre, raționale, care descrie cu candoare atmosfera, stabilind o armonie între componentele materiale ale tabloului.[21]

Portretul de femeie păstrează o mai veche credință conform căreia aceasta reprezintă frumusețea fizică, motiv pentru care artistul evită disonanțele între elementele de consistență materială ale picturii.

Deasemeni este şi creator de portrete după model: "Eminescu" (în mai multe variante), "Kogălniceanu", "Portret compozițional de copil", "Fetița", "Vârsta", "Cap de băiat". Caracteristica picturilor sale constă în lucrarea fondului (care după părerea pictorului dă aproximativ jumătate din calitate tabloului). Pentru aceasta foloseşte culori calde, de fond, pentru a armoniza trăsăturile , chiar când persoana pe care o foloseşte drept model este mai sobră, aspect care, împreună cu modelul, asigură focalizarea privirii spre zona de interes care nu este alta, desigur, decât personajul.

"Vânător medieval", început în maniera clasică, realizează un reuşit portret de expresie ajutat, în primul rând de cromatică, care pune în evidență luminozitatea feței şi, în aceeaşi măsură, şi cea a mâinilor a căror încărcătură psihică, trădează, în parte, caracterul. Un mic drapaj verde şi un guler clasic de medieval sugerând o imitație de brocart completează ținuta. Portretul este desăvârşit printr-o cromatică adecvată folosindu-se acorduri de roz, alb, verde pe un fond de griuri. În planul secund se înscrie un orizont care trece prin dreptul figurii împărțind tabloul în două părți.

Conchidem, deci că artistul e un pictor rafinat, un muzician al tonurilor pe care le aşează , cu bună ştiință , într-o armonie melodică. Este adeptul ideii conform căreia compoziția are drept scop să ordoneze părțile eterogene ale naturii în elemente omogene de exprimare pentru a produce asupra spectatorului o unitate de impresie.

---

[20] Aphrodita Theodorescu în Timpul, Anul III(CXVI) nr.34(110) octombrie *1992 "Arta şi investigație psihologică la Mircea Ispir"*

[21] Aphrodita Theodorescu în Timpul, Anul IV(CXVII) nr.7(128), martie 1993- "*Ion Neagoe poet al griurilor*"

Ion Neagoe este, spre deosebire de Mircea Ispir, un spirit liber, dar intempestiv şi impenitent care preferă tuşa viguroasă , redarea în forţă, deşi nu lipsită de o oarecare tandreţe.

Aduce în plastică o imagine construită robust din punctul de vedere al realizării artistice, de certă evaluare a structurii compoziţionale urmărind, firesţte, definirea trăsăturilor intime ale personajului văzute din perspectiva raportului lor cu lumea exterioară între care se interpun situaţii diverse ce dau contur personajului. Traversarea în timp este gradată şi cât se poate de reală atunci când anunţă iminenţa timpului terestru, terminus. Convingerea apropiatului transfer într-un timp abstract e lent conştientizat, fără exaltări şi fără acrobaţii. De altfel, la Neagoe ele n-au ce căuta căci însăşi structura sa respinge lipsa unui auto-control prealabil.

"Autoportretul" din perioada finală a vieţii sale e, dacă vreţi, încununarea calităţilor sale artistice, triumful maturităţii sale depline. Un ochi larg deschis, ne priveşte iscoditor, direct, prezent. Celălalt, în semiumbră, cercetează(pe cine, de ce?)... Într-un colţ pătrunde, ca un abur presupus numai(tentă avanescentă) incomprehensibilul început al unui final de ciclu cosmic.

Culorile redau, captivant, evoluţia gândurilor sale, traversarea de la griuri mate, terne, semnificând concretul, teluricul, la griurile perlate, astrale. E, dacă vreţi, o simfonie de griuri, o altă "Simfonie a destinului" care întotdeauna ne bate la uşă... Rămâne să vedem în ce moment ne găseşte. Tuşa sigură, aproape vertiginoasă, unghiulară, dezvăluie un caracter neliniştit şi un spirit neobosit în căutarea de răspunsuri.

Amprenta artistului care a făcut obiectivul observaţiei noastre în rândurile de mai sus este vizibilă şi la pictorul Gabriel Gheorghiu. În lucrările sale întâlnim aceeaşi sinceritate în redarea personajului(nu mă refer, desigur, la fidelitatea trăsăturilor fizice, ci la seriozitatea şi supleţea surpinderii esenţialului, a ceea ce are mai ascuns, şi mai greu de descifrat acesta) ceea ce-i conturează, desigur şi personalitatea.

"Portretul de adolescentă" e cel mai izbutit din întreaga creaţie portretistică a autorului. Un chip aflat la răscrucea dintre copilărie şi adolescenţă, pe care se poate citi clar prospeţimea şi inocenţa, constituie întreaga temă a tabloului. Fondul albastru, bine lucrat, vibrează. Tuşa delicată, obrazul catifelat, inundat în lumină, surprinde prin maturitatea privirii, care vine dintr-o îndelungată cercetare a lumii. Ochii par să mărturisească mai multe decât ne aşteptăm noi să ştie.

Există, printre artiştii plastici ieşeni, ca o realitate incontestabilă dar irelevantă, tendinţa de a face o portretistică manieristă, în sensul unei însăilări plastice pe o temă existentă, ca pretext, dar care nu predomină. Rezultatul acestei maniere plastice este, firesţte, jocul care, într-o anumită proporţie, este propriu oricărui creator. Consecinţa este nesurprinderea trăsăturilor esenţiale ale personajului şi nici bagajul psihic corespunzător (în fond nu este vorba de un personaj real ci de o compoziţie). Împrumutarea chipului la mai multe personaje fac vizibilă o " lipsă de sinceritate " cum ar spune Delacroix.[22] Abţinându-se de la analiză se ajunge la o armonizare fadă, feţele rămân într-o lumină filtrată, adesea opacizată, ele fiind uşor şi uniform redate. Existenţa unui presupus subiect omniprezent şi general valabil atrage, după sine inconvenienţa unui adevăr spus abia pe jumătate dar şi curajul de a polariza reproşurile celor ce strâmbă din nas în faţa amprentei sale care are şansa unei tehnici de ţinută:coloritul fin, uneori calculat, modalităţi de expresie adecvate, ceea ce susţine convingerea noastră că artiştii care se încadrează în această categorie(de fapt ei nu sunt exclusiv manierişti căci realizează şi portrete după model, poate mai puţin

[22] Ion Susala, Ovidiu Bărbulescu , *Dicţionar de artă-termeni de atelier*, editura Sigma 1993, p.176.

Constantin Tofan), conving prin calitățile plastice puse în joc:Mircea Ispir, Liviu Suhar, Constantin Tofan.

Nu încadrăm în aceasta categorie "Autoportretul" lui Liviu Suhar făcut la modul sincer, deschis tranşant, poate puțin idealizat. Vigoarea artistului e de fapt vigoarea artei sale. Tonuri cromatice nealterate dialoghează cu tentele rupte amplificând efecte plastice la" Simfonia eroica" a lui Beethowen.

Conchidem deci, fără a avea pretenție de a fi tratat exhaustiv această temă, că portretul la Iaşi are inițiator privind portretul şi autoportretul de observație şi introspecție, în persoana maestrului Corneliu Baba. Arta sa a avut o evidentă înrâurire asupra elevilor săi, şi nu numai, ceea ce a trasat o linie nouă şcolii plastice ieşene.

Aceasta trasează drum unei arte care solicită cu precădere gândirea şi imaginația privitorului, angajându-l oarecum în actul creației artistice(Dan Hatmanu, Micea Ispir). Această nouă schimbare a şcolii ieşene , fireşte una de profunzime care în planul istoriei artei poate fi asemănată cu cea a desprinderii de academism care avusese loc cam la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

Portretele compoziționale(manieriste) sunt o realitate a artei româneşti în general. Ieşenilor le rămâne meritul de a nu artificializa creând imagini în sine. Ei pedalează pe compoziție ca urmare a capacității acesteia de a le pune în valoare întregul eşafodaj tehnic şi artistic.

The Portrait and the Self-Portrait in Contemporary Painting in Iaşi

(Summary)

This study presents the place and the role of portrait and self-portrait in contemporary painting in Iaşi, starting with the fact that this identifies itself, for the plastic arts in Iaşi, with Corneliu Baba who succeded in resetting it in its rights through a minute analysis of the character , which becomes evidence together with the (technic) adequate technical means in the achieving of the physiognomic al image proper to the investigated subject.

Cahle din colecția Muzeului Județean Satu Mare

Tóth Zoltán

În colecția Muzeului Județean Satu Mare se păstrează numeroase cahle din zona Călata jud. Cluj, unde de-a lungul câtorva sute de ani s-a dezvoltat una dintre cele mai mari centre ceramice din Transilvania.

Prima atestare documetară a ținutului Călata o avem din anul 1443 : comitatul Călata cu reşedința la Huedin este aşezat în stânga şi dreapta şoselei ce leagă oraşul Cluj de Ciucea.

Centrele ceramice erau situate pe Valea Crişului cuprinzând zona Depresiunii Almaşului, Valea Crişului până la Valea Someşului Rece. Centrele ceramice mai cunoscute din aceste zone erau: Bucium, Almaş, Huedin, Vlădeasa, Călata, Gilău, Săvădisla, Luna (Câmpia Turzii).

În această zonă meşterii olari se ocupau şi de confecționarea cahlelor, pământul fiind foarte bun pentru modelaj şi la ardere. Această meserie a luat o amploare în toată zona Călatei, la fel şi masa ceramică, alcătuită din argilă sau caolinuri superioare, care servea la acoperirea în strat subțire a produselor ceramice înainte de ardere pentru a le masca culoarea naturală, era folosită din plin.

Coloratura specifică a acestor cahle era de la culoarea verde închis până la verde deschis, depinzând de obiceiul local şi pigmenții naturali folosiți de fiecare atelier de olar în parte.

Pe lângă olărit şi confecționarea cahlelor s-a dezvoltat şi meseria de sobar. Aceştia se pregăteau sub îndrumarea unui meşter, iar după calificare montau sobe şi cuptoare.

Cele mai multe cahle provin de la colecționarii locali care şi-au dat seama de importanța păstrării aceastor vestigii din cultura Transilvaniei.

1. Una dintre cele mai vechi cahle pe care o deținem provine dintr-un atelier ceramic din Huedin, coordonat de meşterul Varga Ferenc, atestat în 1712. Piesa nefiind datată provine de la unul dintre ucenicii lui, fiind notat cu monograma B. I.. Dimensiunile acestei cahle fiind de 28x19x9 cm este o cahlă de colț, angobată şi smălțuită, de culoare verde închis.

Motivele incizate în negativul formei inițiale apar la piesa finită în pozitiv. Ele sunt concepute pe o axă simetrică, iar ornamentul de bază este cel floral şi vegetal. Ancadramentul periferic este compus dintr-un chenar reliefat, 4-5 mm, urmat de un motiv de bordare de formă rombică în relief, înşirat de-a lungul perimetrului interior.

Motivele din câmpul cahlei reprezintă flori de lalea (boboci), frunze de stejar, dispuse simetric în jurul unei căni care la fel urmează forma lalelei. Completarea locurilor goale din compoziția florală este făcută cu ajutorul unor motive stelare în relief.

În porțiunea de trecere dinspre front până la partea laterală există un motiv vegetal, reprezentând coada calului dispusă simetric pe verticală, iar pe porțiunea laterală se respectă motivul lalelei intercalat de unul stelar cu opt colțuri. Toate motivele de ancadrament se repetă (fig.1).

2. O altă cahlă provine din Luna (Câmpia Turzii) jud. Cluj, din atelierul meşterului olar Szodos István, atestat în anul 1727. Această piesă are dimensiunile 29x20x4 cm, compoziția ei fiind împărțită în patru registre simetrice dreptunghiulare, alternând cu repetarea a două motive similare în partea superioară cât şi în partea inferioară. Prin bordurarea în relief a registrelor reiese într-un mod evident motivul crucii. Primele două

registre, cele de sus reprezintă o vază cu flori stilizate sugerând motivul unei inimi. Registrele de jos sunt florale. (fig.2).

3. Următoarea cahlă provine din localitatea Săvădisla, Valea Crişului. După tipologia motivelor folosite aparţine meşterului Barabas, meşter care a folosit acest motiv în jurul anului 1730. Piesa are dimensiunile de 29x21x4 cm. La margine are o bordură simplă în relief de 4 mm cu o lăţime de 15 mm. Decorul reliefat în interiorul chenarului cuprinde motive florale şi vegetale.Acestea sunt dispuse pe o axă de simetrie pe verticală. În centrul compoziţiei apare motivul solar în formă de rozetă cu şase colţuri (fig. 3).

4. Un alt centru ceramic din Valea Crişului este Almaşul de unde deţinem 8 cahle cu caracter motivaţional asemănător. Dintre acestea se remarcă trei piese datate şi marcate cu monograma meşterului încadrat în ornamentica compoziţiei.

Prima cahlă din Almaş aparţine meşterului (M.I.) Műller József, datată 1877. Următoarea, confecţionată în atelierul meşterului Fazekas Mihály, fără monogramă, este datată 1890, iar a treia cahlă este datată 1892 cu monograma (M.I.) Műller Jozsef.

Din punct de vedere compoziţional se repetă aceeaşi tematică, modificările făcându-se doar în mică măsură în decursul anilor, de la meşter la meşter. Motivul decorativ central este o cupă din care pe o axă centrală apare motivul vegetal şi floral (laleaua). La piesa datată 1890 apare motivul zoomorf şi cel solar, în dreapta şi stânga axei de simetrie (fig. 4,5,6).

Următoarele trei cahle sunt nedatate dar provin tot de la un atelier din Almaş, executate de meşterul olar Tihanyi Albert. Una dintre acestea poartă monograma meşterului T.A. (fig. 7,8,9).

Luând în considerare vechimea şi măiestria producătorilor olari din centrele de olărit din Valea Crişului descoperim un stil şi o ornametică aparte ce este caracteristic numai acestei zone.

Bibliografie

Magyar Néprajzi Lexikon, (sub red. Ortutay Gyula), Ed. Academiei, Budapest, 1987, vol III (K-N).

Dunăre, Nicolae - *Colecţia de cahle a Muzeului Etnografic al Transilvaniei (1957 - 1958)*, Cluj, 1958, p. 157 - 179.

Kós Károly, Szentimrei Judit, Nagy Jenő - *Szilagysági Magyar Népművészet*, d. Kriterion, Bucureşti, 1974.

Muscă, Elena - *Cahle medievale din depozitele Muzeului Judeţean de Istorie şi Artă Zalău*, în *ActaMP*, XVI, 1992, p. 375 - 391.

Suciu, Coriolan - *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, Bucureşti, vol. I (1966), vol. II (1967).

Lista ilustraţiilor

Fig. 1 CAHLĂ - 1712
- atelier ceramic din Huedin, meşter Varga Ferencz.

Fig. 2. CAHLĂ - 1727
- atelier ceramic din comuna Luna (Câmpia Turzii), meşter Szodos István.
Fig. 3 - atelier ceramic din comuna Săvădisla (Valea Crişului).
Fig. 4 CAHLĂ - 1877
- atelier ceramic din Almaş (Valea Crişului), meşter Műller József.
Fig. 5 CAHLĂ - 1890
- atelier ceramic din Almaş (Valea Crişului), meşter Fazekas Mihály.
Fig. 6 CAHLĂ - 1892
- atelier ceramic din Almaş (Valea Crişului), meşter Műller József.
Fig. 7.8,9 CAHLĂ - nedatată
- atelier ceramic din Almaş (Valea Crişului), meşter Tihanyi Albert.

Tiles in the Collection of the District Museum Satu Mare

(Summary)

This study has proposed itself to present some tiles that are in the collection of the District Museum Satu Mare. They come from region Călata and they were made in the XVIIIth century by skilled handicrafts men, people who knew very well the secrets of their job. The tiles are described from an artistical point of view too, showing the fact that their creators took this job up to the level of art.

The list of illustrations

Fig. number 1 - TILE - 1712
- pottery workshop in Huedin
- craftman: Varga Ferencz.
" 2 - TILE - 1727
- pottery workshop in village Luna (Câmpia Turzii).
- craftman: Szodos István
" 3 - pottery workshop in village Săvădisla (Valea Crişului)
" 4 - TILE - 1877
- pottery workshop in Almaş (Valea Crişului)
- craftman Műller Jozsef.
" 5 - TILE - 1890
- pottery workshop in Almaş
- craftman Fazekas Mihály
" 6 - TILE - 1892
- pottery workshop in Almaş
- craftman Műller Jozsef
" 7,8,9 - TILE - undated
- pottery workshop in Almaş
- craftman Tihanyi Albert

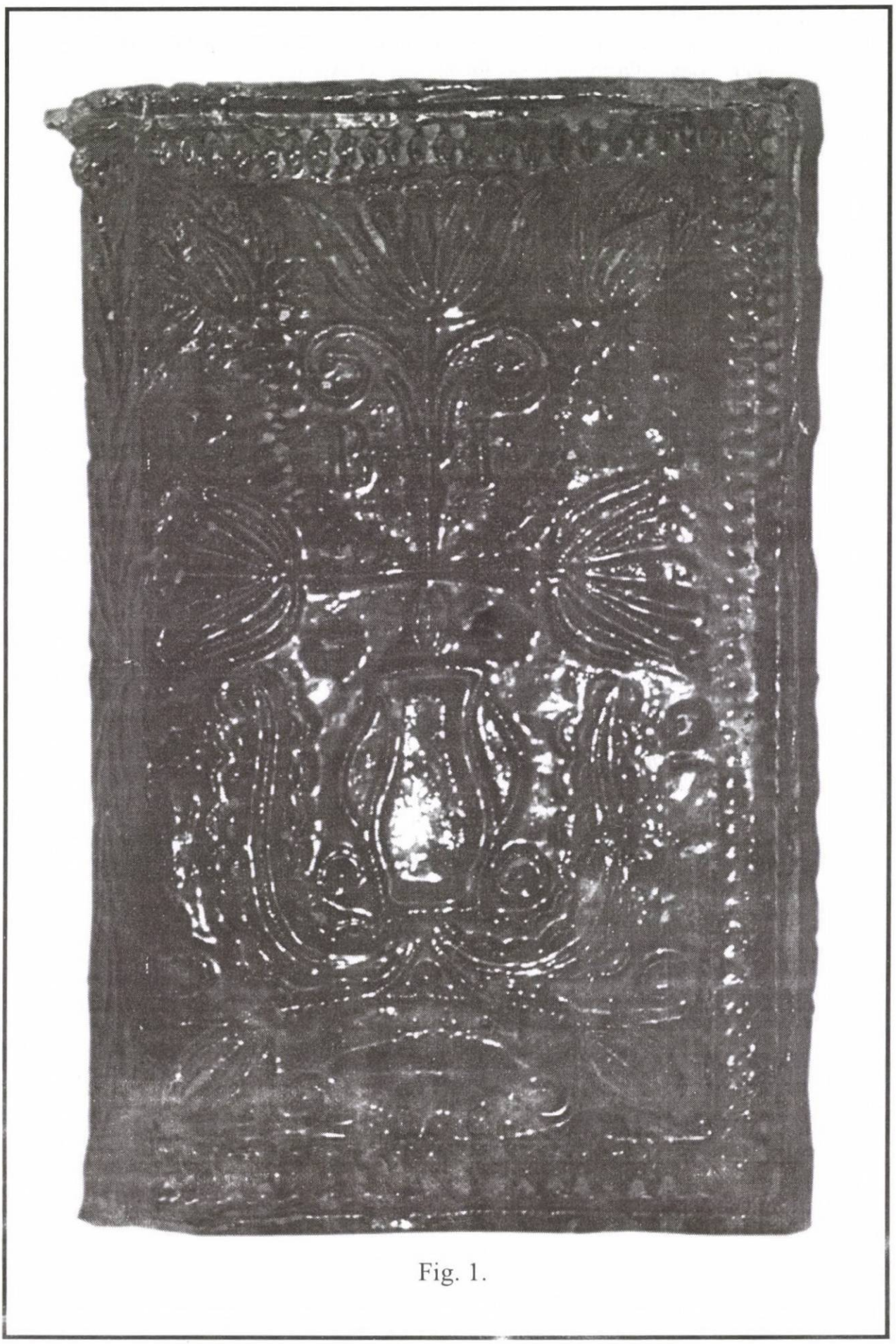

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

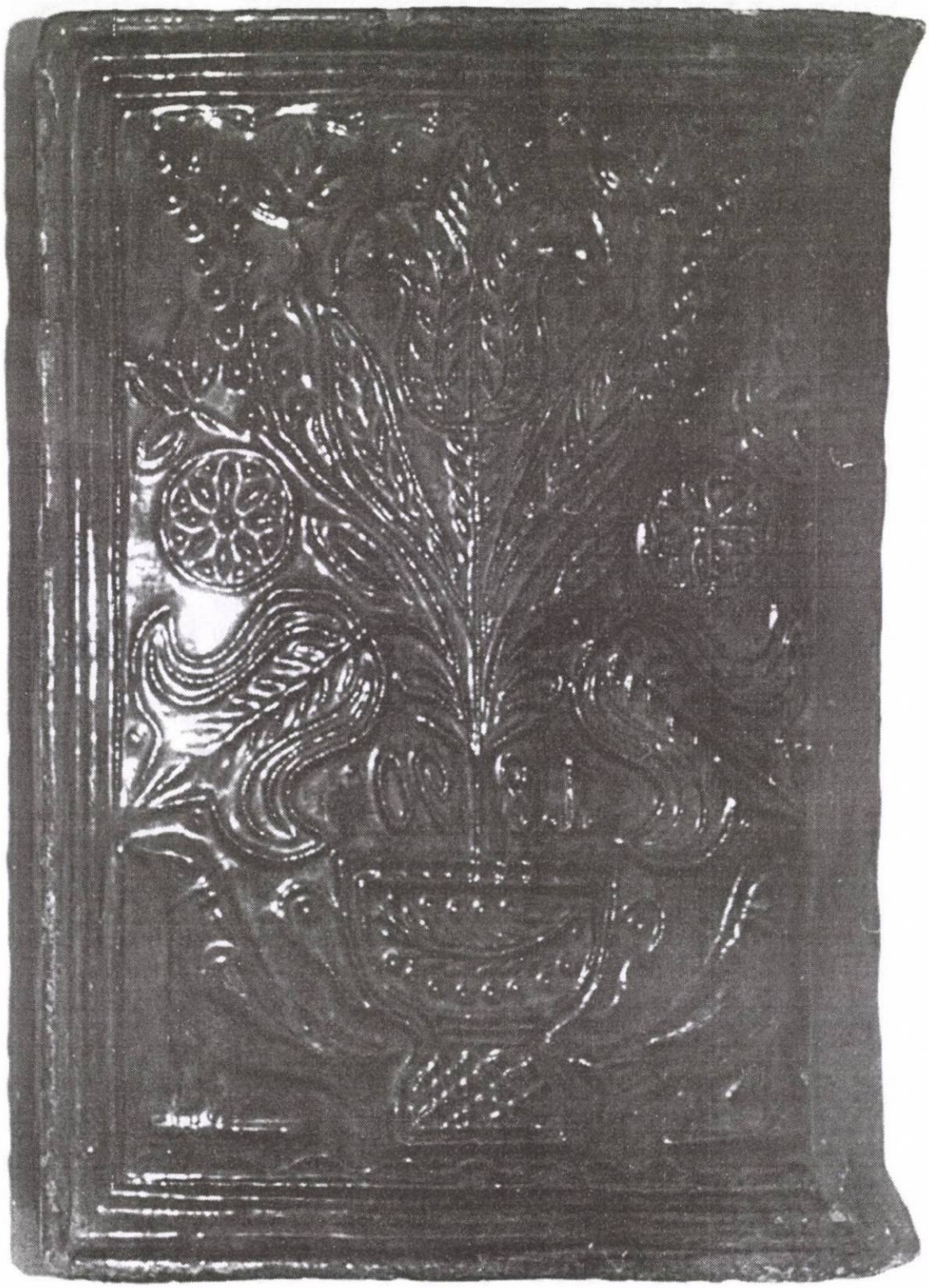

Fig. 5.

Fig. 6.

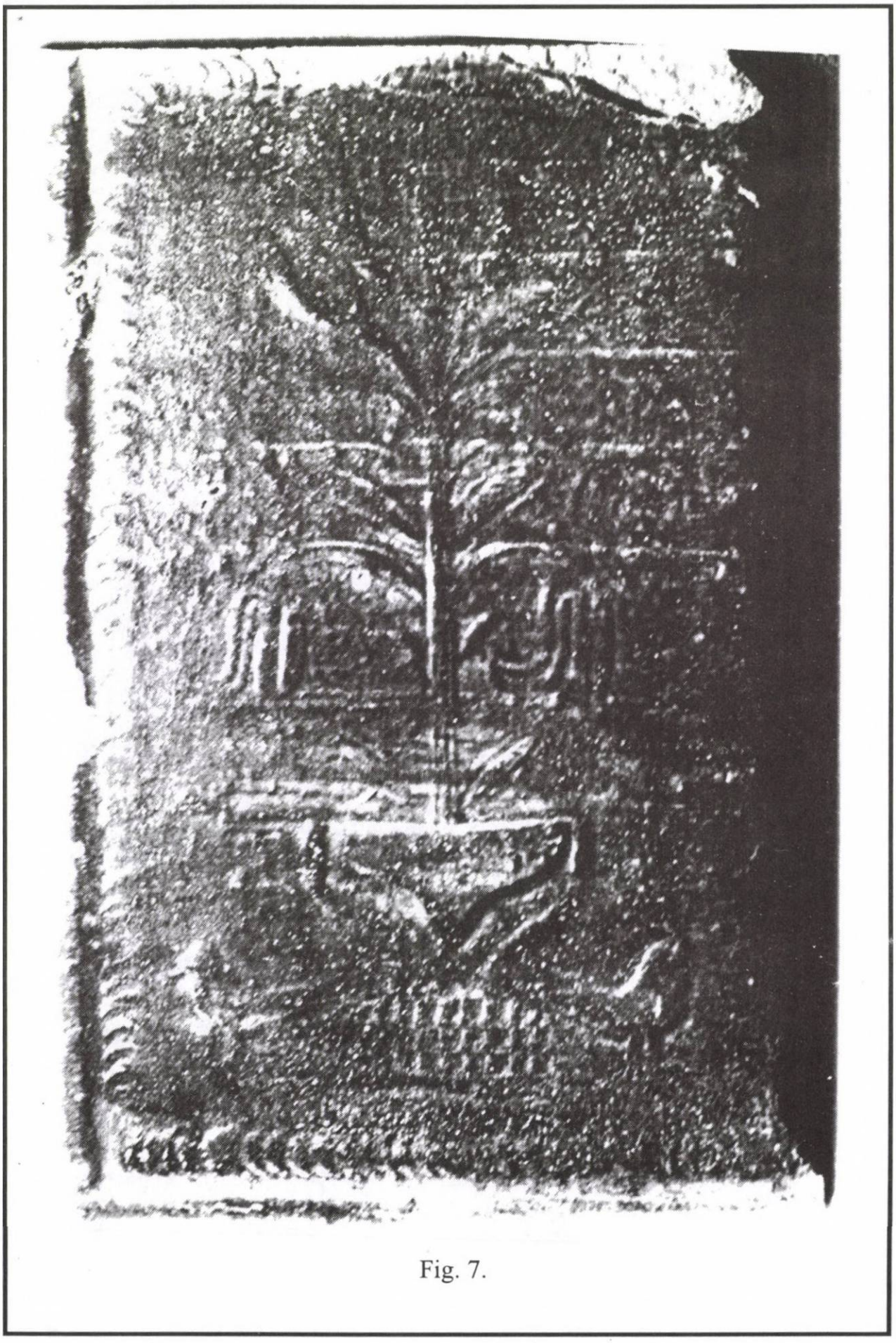

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

MUZEOGRAFIE

Muzeul civilizaţiei ţărăneşti din nord-vestul României

Daniela Oltean

Existenţa unui muzeu etnografic în aer liber aici în nord-vestul României, la fruntarii de ţară, s-a impus ca o necesitate stringentă având o dublă menire: salvarea valorilor patrimoniale tradiţionale şi popularizarea culturii autohtone, prin integrarea zonei într-un circuit turistic internaţional.

Primul pas hotărâtor pe acest drum l-au făcut sătenii de la Măriuş, care printr-o generozitate extrem de rar întâlnită, au donat Muzeului Judeţean Satu Mare 40 de hectare de pământ, cu dorinţa ca din el să "răsară" un muzeu al satului, şi cu speranţa că prin intermediul acestuia satul şi ţăranul român vor fi cu adevărat veşnici. Şi pentru a nu lăsa să se aştearnă uitarea peste ceea ce înseamnă istorie şi tradiţie locală, oamenii de la Măriuş au dorit să ţină istoria la ei acasă. De aici s-a născut ideea ca la Măriuş să ia naştere un muzeu etnografic în aer liber, un muzeu spre aducere aminte, spre cunoaştere şi păstrare la loc de cinste a culturii şi civilizaţiei populare specifice nord-vestului românesc.

Muzeul a devenit realitate în momentul în care Mănăstirea de la Măriuş şi-a deschis porţile devenind un loc de pelerinaj spre care se îndreaptă mii de credincioşi de pe meleagurile sătmărene, precum şi din judeţele învecinate. Proiectul spiritual al acestui univers al vieţii rurale se doreşte a fi o trecere de la lumea profană, laică(reprezentată de arhitectura civilă ţărănească), spre lumea sacră, creştină, reprezentată de edificiul mănăstirii aşezată pe înălţimea ce domină întreaga zonă, ca un simbol protector şi sacralizant.

Beneficiind de generozitatea pe care o oferă terenul avut la dispoziţie(câmpie, deal, pădure, izvor), proiectul prevede şi reprezentarea zonelor etnoculturale învecinate Sătmarului: Sălajul, Bihorul şi Maramureşul , reunind astfel într-un tot unitar simbolurile culturii şi civilizaţiei tradiţionale din nord-vestul României.

Ţinând cont de faptul că această parte de ţară are atributele multiculturalităţii în care trăsăturile specifice culturilor etnice îşi păstrează originalitatea sau se întrepătrund, în muzeul de la Măriuş se vor regăsi şi mărturii ale arhitecturii populare specifice minorităţilor naţionale, cu particularităţi ce caracterizează tipologia construcţiilor, planimetria, materialele utilizate, contribuind astfel la crearea unui habitat cât mai complex.

Extrem de încântaţi de valoarea şi scopul acestui proiect, o serie de reprezentanţi ai autorităţilor din ţările vecine (Ungaria, Germania) şi-au exprimat intenţia justă de a sprijini financiar realizarea muzeului în aer liber. Astfel landul Baden Würtenberg va finanţa toate cheltuielile necesare achiziţionării, demontării şi strămutării unor obiective de arhitectură populară specifică populaţiei şvăbeşti din judeţul nostru, urmând ca muzeul să fie inclus în publicaţiile de specialitate din Germania.

Pentru a îmbina trăsăturile culturale cu cele specifice unei activităţi turistice şi pentru a oferi publicului vizitator facilităţi diverse şi diversificate, proiectul prevede de asemenea realizarea unei zone de agrement cu un lac de acumulare, căsuţe de camping, restaurant, magazine de artă populară.

Descrierea funcțională și tehnologică

a) ARHITECTURA

Terenul studiat are o suprafață de circa 40 ha, fiind amplasat în partea sud-estică a localității Măriuș, teren delimitat la nord de o livadă, la est și sud de liziera pădurii și la vest de Valea Seciului, flancată de un versant abrupt împădurit, cu orientare estică.

Terenul coboară de la est spre vest, având o orientare vestică, diferența de nivel fiind de cca.80 m, fiind străbătut de mai mulți torenți care debusează în Valea Seciului.

În vederea agrementării zonei și rezolvării rezervei de apă pentru consum și P.S.I. este propusă amenajarea unui baraj pe Valea Seciului, având o suprafață de 2,11 ha.

Accesul spre zonă se realizează pe D.J. 193 până la Valea Vinului, pe D.C.22 până la biserica din Măriuș(drum propus pentru modernizare), legătura de aici până la zona amplasamentului având o lungime de 1.300 m, necesitând mici retușări de traseu, precum și amenajarea unui podeț.

Rezolvarea funcțională a ansamblului a ținut seama de trei tipologii de construcții care vor fi amplasate în sit, și anume:

-construcții noi pentru preluarea unor funcțiuni necesare pentru zona studiată:

-administrație, ateliere restaurări, căsuțe camping, recepție, poarta, C.T. Toate aceste construcții vor avea un aspect plastico-arhitectural subordonat specificului zonei studiate;

. -construcții replici ale unor clădiri care se găsesc pe teren dar nu au putut fi achiziționate sau au fost distruse în timp, având materiale documetare(schițe, fotografii) după care pot fi reconstituite;

-construcții vechi mutate în cadrul incintei muzeului, selecționate în urma studiului etnologic efectuat.

Rezolvarea funcțională a ținut cont de situația de la fața locului , de existența unor torenți și a unor zone cu vegetație abundentă care au delimitat natural cele trei zone funcționale, zona administrație-dotări , zona de muzeu demonstrativă(având construcții replici - active) și zona contemplativă a muzeului ce va cuprinde construcțiile strămutate.

a. 1. Zona administrativă dotări - este formată din 28 de obiective, după cum urmează:

Obiectiv nr. 1. - Clădire poartă administrație, însumând 425,68 mp, având ca funcțiuni : hol, 5 birouri , cabina poartă, expoziție permanentă, depozite și adăpost A.L.A., grup sanitar, având un regim de înălțime D+P.

Obiectiv nr.2.- Atelier de restaurări obiecte hârtie, piele, sticlă, însumând 99.0 mp, dezvoltat pe parter, având în componență următoarele funcțiuni : terasă, hol, vestiar + grup sanitar, atelier și depozit.

Obiectiv nr.3 - Atelier restaurări obiecte din lemn,însumând 99,0 mp, dezvoltat pe parter, având în componență următoarele funcțiuni:terasă, hol, vestiar + grup sanitar, atelier și depozit.

Obiectiv nr.4 - Atelier restaurări obiecte metalice, însumând 99,0 mp, dezvoltat pe parter, având în componență următoarele funcțiuni:terasă, hol, vestiar + grup sanitar, atelier și depozit.

Obiectiv nr. 5 - Clădire recepție - restaurant, dezvoltată pe un nivel, însumând o suprafață de 297,84 mp, având un hol, recepție + depozit bagaje, grup sanitar public, bar, restaurant, coridor, grup sanitar + vestiar personal, depozit, birou, bucătărie și oficiu.

Obiectiv nr. 6-21 - căsuțe camping având un singur nivel și însumând 30,96 mp, având un vestibul, un grup sanitar , o cameră și o terasă.

Obiectiv nr.22-28 - Chioşcuri pentru vânzări băuturi răcoritoare, dulciuri şi suveniruri, având fiecare o suprafață de 10 mp.

Clădirile propuse preiau elemente tradiționale din zonă, având acoperişuri tip şarpantă, structura de rezistență din ziduri şi cadre de b.a., planşee din beton armat, cu excepția căsuțelor camping şi a chioşcurilor care au o structură de rezistență din lemn.Tot aici a fost prevăzută şi o centrală termică, un post de transformare şi o remiză P.S.I., construcție ce însumează 32 mp.

a.2. Zona de muzeu demonstrativă - Zona cuprinde replici ale unor ateliere meşteşugăreşti de olărit, lădărit, fierărie, dulgherie, care prelucrează materialele cu tehnici populare autohtone, meşterii populari angajați făcând demonstrații în timpul vizitării muzeului de către turişti, aceştia putând contribui efectiv la executarea unor obiecte pe care le vor păstra apoi ca suveniruri sau care vor fi valorificate în muzeu. Tot în aceste ateliere se vor produce obiecte de artizanat destinate vânzării către public, inspirate din creația tradițională , cultivând astfel gustul față de ceea ce reprezintă frumosul în arta populară.

Zona este formată din 9 obiective, dispuse astfel:

Obiectiv nr. 1. - Atelier olărit, însumând 115,89 mp., dezvoltat pe parter, având următoarele încăperi : coridor, vestiar+grup sanitar, birou, depozit, depozit produse finite, atelier terasă.

Obiectiv nr. 2. - Atelier lădărit, însumând 115,89 mp., dezvoltat pe parter, având următoarele încăperi : coridor , vestiar + grup sanitar, birou, depozit, depozit produse finite, atelier, terasă.

Obiectiv nr. 3. -Atelier dulgherie, însumând 115,89 mp.dezvoltat pe parter, având următoarele încăperi : coridor, vestiar + grup sanitar, birou, depozit, depozit produse finite, atelier, terasă.

Obiectiv nr.4 - Atelier fierărie, însumând 115,89 mp, dezvoltat pe parter, având următoarele încăperi: coridor, vestiar , grup sanitar, birou, depozit, depozit produse finite, atelier, terasă.

În zona de lângă pădure a fost propusă construirea a 5 case servind ca locuințe de serviciu personalului administrativ, construite în stil tradițional.

Obiectiv nr.5-9 - Căsuțe administrative, 5 bucăți, însumând fiecare 56,24 mp, având următoarele încăperi: tinda, vestibul, baia ,bucătărie, cămară şi o cameră.

Clădirile propuse preiau elemente tradiționale din zonă, având acoperişuri tip şarpantă, structura de rezistență din zidărie şi cadre de b.a., planşee din beton armat, cu excepția caselor pentru administrație care au o structură de rezistență realizată din lemn.

Menirea acestei zone demonstrative este aceea de a pune în lumină priceperea şi îndemânarea cu care țăranul a ştiut şi ştie să prelucreze materiile prime pe care le are la îndemână în propria gospodărie, dovedind astfel capacitatea de a îmbina utilul cu frumosul, simțul practic cu talentul creator.

a.3.Zona contemplativă - în această zonă vor fi amplasate obiectivele arhitecturale recenzate în urma studiului etnografic efectuat.

Zona preia tipologia satelor din nord-vestul României şi anume satul liniar, satul răsfirat şi satul împrăştiat.

1.Satul liniar se întinde lângă liziera pădurii, având propusă amplasarea a 20 de gospodării, o biserică, fântâna satului şi în zona accidentală pivnițe pentru păstrarea vinului.

2.Satul răsfirat este amplasat de-a lungul aleii accidental carosabil, fiind propusă amplasarea a 25 de gospodării pe 5 străduțe, în zona centrală fiind amplasată biserica, şcoala şi casa bocotanului. Pe drumul care duce spre pârâu au fost amplasate fierăria, moara cu apă, pălincia.

Obiectivele au fost depistate pe teren în timpul cercetărilor efectuate în județele Satu Mare, Sălaj, Bihor, Maramureş.

3.Satul împrăştiat este amplasat în zona cea mai înaltă a muzeului, având un număr de 18 gospodării, o biserică, o stână şi un izvor.

Pentru materializarea acestui proiect, specialiştii Muzeului Judeţean Satu Mare, având sprijinul competent al cercetărilor de la Muzeul Satului Bucureşti, în urma unei susţinute activităţi de cercetare ce a durat 7 ani, au depistat pe teren obiectivele ce urmează să facă parte din Muzeul de la Mărius, reuşind să achiziţioneze până la ora actuală 16 gospodării ţărăneşti (11 obiective fiind strămutate la Mărius), din localităţile:Mărius (judeţul Satu Mare); Valea Vinului (judeţul Satu Mare);Gherţa Mică (judeţul Satu Mare); Turţ (judeţul Satu Mare), Pomi (judeţul Satu Mare); Roşiori (judeţul Satu Mare); Mânău (judeţul Maramureş); Tătăreşti (judeţul Satu Mare); Apa (judeţul Satu Mare); Vama (judeţul Satu Mare); Berchezoaia (judeţul Maramureş); Buteasa (judeţul Maramureş); Moişeni (judeţul Satu Mare); Bixad (judeţul Satu Mare); Cămărzana (judeţul Satu Mare)..

A fost de asemenea întocmită documentaţia pentru arhitectură civilă şi religioasă specifică judeţelor Satu Mare, Bihor, Sălaj, Maramureş amintind aici doar câteva localităţi ce au fost studiate: Cristur, Valcău de Jos, Grobei, Preoteasa, Archid, Buteasa, Berchezoaia, Stâna, Valea Vinului, Comlăuşa, Gherţa, Ulmeni, Mărius, Vama, Chiejd, Tătăreşti, Turţ, Cehei, Cămărzana, Bârsăul de Sus, Borleşti, Şomcuta, Bixad, Hodod, Chilia, Corund, Terebeşti, Căuaş, Ardusat, Sanislău, Resighea, etc.

Suprafaţa de teren donată de locuitorii satului Mărius(comuna Valea Vinului), şi anume 40 de ha de pământ , a intrat în proprietatea Muzeului Judeţean Satu Mare, Muzeul de la Mărius constituindu-se ca o secţie a muzeului sătmărean. Politica de achiziţii susţinută în ultimii 6 ani de instituţia noastră s-a axat îndeosebi pe achiziţionarea unor monumente de arhitectură populară, precum şi a unor piese ce întregesc universul vieţii rurale, fie că este vorba despre ateliere meşteşugăreşti, obiecte de uz - casnic, unelte agricole sau textile utilitare, decorative, port popular, etc.

Toate aceste eforturi depuse de specialiştii Muzeului Judeţean Satu Mare(alături de autorul proiectului, firma S.C.Comarh S.R.L. Satu Mare), sprijinite financiar în cea mai mare măsură de către Ministerul Culturii, vor fi pe deplin recompensate în momentul în care Muzeul de la Mărius îşi va deschide porţile, oferind prin funcţionalitate locuri de muncă oamenilor ce trăiesc în această zonă, dar îndeosebi oferind multiple şi complexe modalităţi de cunoaştere a valorilor tradiţionale.

Prezenţa vizitatorului va fi asigurată astfel de oferta extrem de generoasă:vizitarea muzeului; participarea efectivă la producerea obiectelor de artă populară; spectacole folclorice; participarea la slujbele religioase de la mănăstire; tabere de creaţie populară, artă ,poezie; tratament şi cazare în zona de agrement a muzeului; închirieri de case ţărăneşti pentru cei ce doresc să trăiască câteva zile în atmosfera specifică satului românesc autohton etc..

Aşezat într-un mediu natural atât de generos, la poale de Codru brăzdat de izvorul a cărui legendă ne povesteşte despre tămăduirile miraculoase pe care le-a făcut apa sa("Izvorul Tămăduirii"), Mărius are menirea de a deveni un centru al creaţiei materiale şi spirituale specifice nord-vestului României, în care valorile tradiţionale să se îngemăneze cu cele contemporane, salvate astfel împreună de la dispariţie sau degenerare.

Cu certitudine, Muzeul Civilizaţiei Ţărăneşti din nord-vestul României, loc de pelerinaj şi de păstrare într-un spirit a ceea ce a fost bun în trecut , loc în care ne vom putea cunoaşte obârşiile, va deveni un simbol al civilizaţiei tradiţionale româneşti, al universului valorilor patrimoniului cultural popular creat cu ingeniozitatea şi dragostea de frumos caracteristică ţăranului român.

Poate chiar numele acestui sat, nume ce se aproprie de Divinitate: MARIA, MĂRIE, MĂRIUŞ, a făcut ca Mărius să nu fie un sat ca toate celelalte sate.

The peasant civilization museum from north-west of Romania

(Summary)

Măriuş village from Satu Mare county is the place in which will originate one of the largest etnographical museums in the open air in Romania. The inhabitants of Măriuş donated to Satu Mare County Museum more than forty hectares of land. That is why the project of a museum was prepared, a museum that is representative for the peasant culture and civilization in the north-west of Romania.

The existence of an ethnographical museum in the open air here, in the north-west of Romania was necessary, having a double mission : the rescue of traditional and patrimonial values and the dissemination of native culture, bringing the zone in an international touristic circuit .

The ground is generous (plains , hills , woods , springs), so the project stipulat es that ethnographical zones neighbouring to Sătmar, respectively: Sălaj , Bihor and Maramureş will be also represented.

Counting on the fact that the Romanian north-west is a multicultural zone, in Măriuş museum will recover , also, typical evidence of the national minorities civilization, with specific features.

Alongside of peasant household will find place, quite alike in native villages, further constructions which were integral parts of peasant world: school, town hall, grocery, technical installations, sheepfold, well of the village. Certainly, a weighty place will have the three woodchurches, monuments of folk architecture, which survived in time, typical for three types of villages comprised in the project. And because it did not exist village without skilled craftsmen, in Măriuş handicraft will be equiped workshops, with concrete demonstrations, destined to point out the skill and ability of the villager in processing of raw materials from his own farmstead.

The project stipulates that an amphitheatre, a library will be also built , so Măriuş will become a real cultural centre, settled in a very generous environment, at the foot of the forest, having a legendary spring with miraculous recoveries.

In order to combine cultural features with those typical of a touristic activity and in order to offer the public at large diverse facilities , the project stipulates that pleasure will be materialized resort, with a lake, camp houses, a restaurant, folk-art shops.

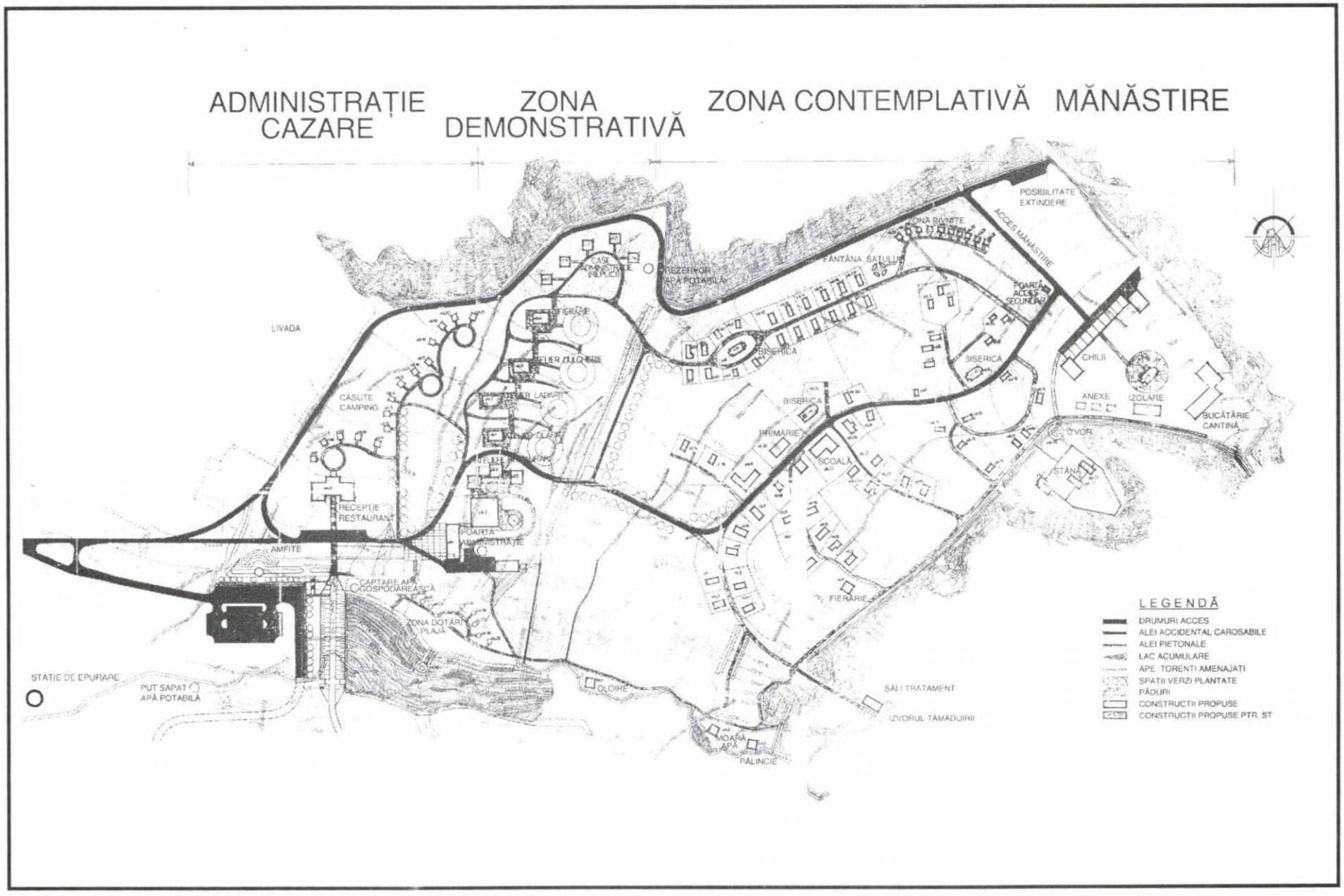
ADMINISTRAȚIE CAZARE
ZONA DEMONSTRATIVĂ
ZONA CONTEMPLATIVĂ
MĂNĂSTIRE
POSIBILITATE EXTINDERE
ZONA RIVNITE
ACCES MĂNĂSTIRE
FÂNTÂNA SATULUI
POARTĂ ACCES SECUNDAR
REZERVOR APĂ POTABILĂ
CASE ADMINISTRAȚIE (REPLICI)
FIERĂRIE
FELIER DULCHERIE
FELIER LĂPĂRII
LIVADA
CĂSUTE CAMPING
BISERICA
BISERICA
BISERICA
CHILII
ANEXE
IZOLARE
BUCĂTĂRIE CANTINĂ
IZVOR
STÂNĂ
PRIMĂRIE
SCOALĂ
RECEPȚIE RESTAURANT
POARTĂ ADMINISTRAȚIE
AMFITE
CAPTARE APĂ GOSPODĂREASCĂ
ZONA DOTĂRI PLAJĂ
FIERĂRIE
STAȚIE DE EPURARE
PUȚ SĂPAT APĂ POTABILĂ
OLOIRE
SĂLI TRATAMENT
IZVORUL TĂMĂDUIRII
MOARĂ APĂ
PĂLINCIE
LEGENDĂ
DRUMURI ACCES
ALEI ACCIDENTAL CAROSABILE
ALEI PIETONALE
LAC ACUMULARE
APE, TORENȚI AMENAJAȚI
SPAȚII VERZI PLANTATE
PĂDURI
CONSTRUCȚII PROPUSE
CONSTRUCȚII PROPUSE PTR. ST

Achiziţia
Modalitate de îmbogăţire a patrimoniului

Doina Miclăuş

Patrimoniul cultural al unei naţiuni, are menirea de a-i fixa definitiv locul în istoria civilizaţiei.

De aceea el a constituit obiectul unei preocupări constante a înaintaşilor noştri, începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea, amplificată spre finele acestuia şi începutul celui următor.

Grija pentru patrimoniul cultural naţional şi pentru instituţiile specializate în conservarea şi valorificarea acestei avuţii inestimabile, constituie una din trăsăturile fundamentale ale societăţii contemporane.

Complexă şi variată, activitatea muzeografului cuprinde în sfera sa şi preocuparea pentru îmbogăţirea patrimoniului muzeal.Mărimea patrimoniului, depinde de numărul de piese care-l alcătuiesc. Aici, însă intervine şi valoarea pieselor unui patrimoniu.Există domenii unde este o anumită constantă a valorii, cu toate că şi aici poate apărea o piesă de excepţie şi constituie unicat.

În artă însă, fluctuaţia valorii este mai mare şi mai frecventă. Aici, cu toate că începe să se extindă munca de investigaţie spre forme de cercetare sistematică, se pare că totuşi este foarte importantă calitatea gustului muzeografului."Muzeul...trebuie să fie astfel o şcoală de gust şi de istorie a gustului... fie nu numai la dispoziţia oricui, dar să întindă mâna către oricine, pentru a şi-l atrage, a-l reţine cât se poate de mult"- afirmă Nicolae Iorga.

Pentru artă şi pentru o altă serie întreagă de domenii, achiziţia rămâne principala cale de dezvoltare a patrimoniului.Se pune problema unei selecţii atente în ce priveşte achiziţiile, în special din punct de vedere al valorii artistice.

Criteriul selectiv de achiziţionare este acela al calităţii, fiecare nouă achiziţie fiind privită în raport direct cu operele deja acumulate, astfel încât noile lucrări dobândite să fie în măsură a se integra armonios colecţiilor existente şi deci să poată fi incluse şi expunerii.

Achiziţiile sistematice făcute de-a lungul anilor au mărit considerabil patrimoniul Secţiei de Artă al Muzeului Judeţean Satu Mare. Secţia de Artă deţine un patrimoniu bogat şi valoros. Acesta cuprinde tablouri în ulei, acuarelă, tempera, cărbune, tuş, desene şi gravuri, precum şi lucrări de sculptură şi artă decorativă.

Lucrările aparţin unor nume de rezonanţă în arta plastică românească, artişti care au creat opere viabile, ce sunt preţuite şi astăzi. Este vorba de :Nicolae Grigorescu, Henri Catargi, Ion Jalea, Corneliu Baba, Iosif Iser, Boris Caragea, Alexandru Ciucurencu, Ion Irimescu, Aurel Ciupe, Rudolf Schweitzer Cumpana, Dumitru Ghiaţă, Eustatiu Stoenescu, Ion Musceleanu, Ovidiu Maitec, Brăduţ Covaliu şi mulţi alţii.

Prin expoziţiile temporare pe care le organizează, precum şi prin calitatea achiziţiilor pe care le face, muzeul contribuie la formarea unei culturi armonioase şi la o cunoaştere mai profundă a fenomenului plastic în general , dar mai ales al celui zonal.

De aceea se pune un accent deosebit pe tot ce este cu adevărat valoros şi autentic în creaţia plastică din zonă.

În nordul extrem al ţării, un rol esenţial în promovarea unei arte de o înaltă ţinută profesionistă a jucat Şcoala liberă de pictură de la Baia Mare.

O parte din achiziţiile făcute în ultimii ani de Secţia de Artă a Muzeului Judeţean Satu Mare, aparţin şi unor artişit din această şcoală şi anume: Mikola András, Ziffer Sándor, Nagy Oszkar, Kádár Géza, Katz Márton, Arthur Verona şi alţii.

Un larg spaţiu s-a acordat artei locale, astfel, un mare număr de achiziţii s-au făcut din creaţia unor artişti care s-au născut şi şi-au desfăşurat activitatea pe meleagurile sătmărene.

Din pleiada artiştilor sătmăreni, personalitatea pictorului Aurel Popp, se reliefează în mod deosebit.Legăturile sale directe cu Şcoala de la Baia Mare sunt sporadice, însă lucrând şi trăind în apropiere, el respira de fapt în acelaşi climat artistic. Nimănui nu-i poate scăpa aerul de familie pe care opera sa îl are cu renumita şcoală din nordul ţării.

S-au achiziţionat lucrări de pictură, grafică şi sculptură din creaţia artistului sătmărean, pentru a forma o colecţie cât mai bogată şi reprezentativă.

O parte dintre lucrările achiziţionate sunt expuse, alcătuind expoziţia permanentă a Secţiei de artă.

Achiziţii valoroase care au îmbogăţit patrimoniul artistic al muzeului, au fost cele realizate din creaţia graficianului Paul Erdős. La aceste achiziţii se adaugă şi cele 20 de lucrări de grafica, donate de artist muzeului.

Pictori sătmăreni legaţi de meleagurile natale sunt şi Litteczky Endre, Toth Gyula şi Ţânţaş Ion. Peisajele rustice, peisajele oraşului natal, ale locurilor natale, portretele, compoziţiile, toate sunt redate de aceşti artişti, într-o formă estetică , cât mai aproape de realitate.

Lucrările achiziţionate din creaţia acestora, întregesc armonios patrimoniul.

În general, aceste lucrări respiră din plin aerul curat şi plin de viaţă al zonei sătmărene. Acordând atenţie egală tuturor genurilor, pictorii amintiţi au căutat prin lucrările lor să încredinţeze culorii, funcţia primordială în transmiterea ideilor şi sentimentelor omului contemporan. Astfel culoarea îşi dobândeşte puritatea şi strălucirea sa.

Lucrările achiziţionate de Secţia de Artă a Muzeului Judeţean Satu Mare , acoperă întreaga tematică abordată de artişti:portrete, peisaje, naturi statice, compoziţii.

Pentru a îmbogăţi patrimoniul artistic al muzeului prin noi şi valoroase achiziţii un rol important îl are şi preocuparea muzeografului pentru a cunoaşte valorile artistice existente în colecţiile particulare. În felul acesta, pot fi scoase din anonimat unele opere de artă valoroase, care apoi vor putea fi achiziţionate, dacă bineînţeles colecţionarul doreşte acest lucru.

Astăzi se pune un accent deosebit pe rolul educaţiei estetice, pentru o modelare armonioasă a personalităţii omului contemporan. Educaţia estetică urmăreşte prin stabilirea contactului direct cu arta, formarea gustului estetic.

Astfel se pune problema unei selecţii atente, în special din punct de vedere al valorii artistice a lucrărilor dintr-un muzeu. De aceea, în decursul anilor s-a urmărit acumularea a ceea ce este mai valoros în creaţia artiştilor.

În mare parte lucrările existente în patrimoniul muzeal al Secţiei de Artă, sunt opere de valoare, multe dintre ele, capabile să definească personalitatea artistului.

Prin structura şi concepţia sa de organizare, muzeul este un factor important în formarea gustului estetic, în analiza şi cunoaşterea artei noastre.

The acquisition a way to enrich the patrimony

(Summary)

The work tries to evidence the importance that acquisition has in order to enrich the museum patrimony, reporting on acquisitions from last years from zonal and especially local collection.

RESTAURARE ŞI CONSERVARE

Degradări ireversibile la piesele de port provocate de factorul uman

Dora Paula Pascu

Conservarea patrimoniul muzeal, a textilelor în mod special, este problema cea mai importantă cu care se confruntă conservatorul şi restauratorul de muzeu, atunci când spaţiile pentru păstrarea patrimoniului nu oferă condiţii corespunzătoare sau când piesele sunt supuse unor intervenţii efectuate de persoane incompetente.

Lucrarea de faţă se referă la degradările obiectelor muzeale şi anume a pieselor de port popular de natură vegetală în condiţii de muzeu.

S-a luat în studiu un lot de cămăşi din pânză, a căror stare de sănătate a fost afectată ireversibil, ca urmare a acţiunii următorilor factori: factorul uman, factorul chimic, factorul de mediu.

Impotantă este intervenţia factorului uman, a lucrătorului de muzeu, care a contribuit la degradarea pieselor respective prin activităţile intreprinse, începând cu depozitarea inadecvată, utilizarea inadecvată a produsului chimic, în condiţii de microclimat necorespunzătoare.

PREZENTAREA PIESELOR

Piesele sunt cămăşi lungi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, provenind dintr-o valoroasă donaţie, făcută de către Eliza Brătianu, în anul 1934, Muzeului Etnografic al Ardealului, din Cluj.

Confecţionate din pânză, ţesută în două iţe, din bumbac sau in, cămăşile au o bogată ornamentaţie care este compusă din decor geometric stilizat dispus pe mâneci, la gât, pe piept şi la poale. Cusătura este în cruci sau la fir.

Materialele utilizate în ornamentaţie: fir metalic, bronz pe suport textil, bandă argintie (staniu), paiete de bronz, fir de arnici vopsit vegetal sau chimic, mătase. Cromatica este foarte diversificată, în raport cu motivul ornamental utilizat.

STAREA DE CONSERVARE

Piesele prezintă un grad avansat de deteriorare în special în zonele unde a fost presărat din abundenţă produsul chimic. Există zone unde se observă o pătare superficială, dar şi zone unde pe suprafeţe destul de mari pătarea este accentuată, în profunzime, unde suportul, pânza, este deteriorată, cu aspect de carbonizare, cu lipsuri de material, cu o fragilizare accentuată.

Piesele au fost supuse unor investigaţii importante privind: natura petelor, materialele folosite în ornamentaţie, propunerile pentru curăţire şi conservare venind în urma investigaţiilor efectuate de către specialiştii Laboratorului Zonal de Restaurare şi Conservare din Cluj, iar tratamentele de curăţire, scoaterea petelor şi conservarea au fost efectuate de către restauratoarele secţiei textile din cadrul aceluiaşi laborator.

Rezultatul investigaţiilor a fost cuprins într-un buletin de analiză şi o notă de constatare unde au fost inserate toate datele referitoare la analizele privind petele examinate. În afara petelor clasice de rugină, fructe, transpiraţie, uleiuri, grăsimi, etc; pe tot lotul de cămăşi (în zonele unde de fapt a fost găsit direct pe material produsul chimic) erau

prezente şi confirmate de către chimista Laboratoului Zonal Doina Boroş, pete provocate de produsul chimic - naftalină industrială.

Pentru curăţirea şi îndepărtarea petelor s-au propus soluţii şi metode adecvate, dar rezultatul a fost o mare surpriză pentru toţi specialiştii. După tratamentele efectuate, petele şi-au accentuat culoarea iar la câteva piese nu numai că s-a accentuat spre brun, dar pânza a devenit friabilă, cu aspect carbonizat, cu lipsuri din material, sfâşiindu-se la o uşoară atingere (foto 1). Petele erau pe suprafeţe mari la poale, unde nu exista decor (foto 2), dar şi în zonele cu decor, aproape de umăr, pe mânecă (foto 3).

ANAMNEZA FENOMENULUI DE DETERIOARARE

Fenomenul a fost depistat în momentul efectuări controlului privind predarea gestiunii colecţiei respective. Piesele erau păstrate în saci de polietilenă.

Peste fiecare cămaşă s-a presărat naftalină industrială. În sac au fost trei-patru cămăşi lungi.

La o primă examinare piesele erau umede, îndoite, şifonate, cu cristale de naftalină prinse pe materialul textil. După îndepărtarea naftalinei, prin scuturarea şi perierea suprafeţelor, în zonele respective, care erau uşor colorate în gălbui, s-a accentuat culoarea. Zonele afectate au fost cele din zona decorului la umeri, la gât sau la poale, acolo unde a ajuns naftalina.

Conservatorul muzeului, care a constatat de fapt această stare de lucruri, a solicitat intervenţia urgentă a specialiştilor din sectorul investigaţii şi restaurare textilă din cadrul Laboratorului Zonal de Restaurare şi Conservare din Cluj.

Factorii care au contribuit la acest gen de deterioarare s-au dovedit a fi: factorul uman, factorul chimic, factorii de mediu.

FACTORUL UMAN

În cazul de faţă, factorul uman a avut rolul hotărâtor, deoarece avea toate elementele de care trebuia să ţină cont în momentul în care i s-au încredinţat spre păstrare piesele de patrimoniu.

Spaţiul de depozitare

Depozitul este situat la parterul clădirii, în aripa estică, cu orientare nord-sud, cu ferestrele spre nord, spre artera principală de circulaţie a oraşului, care este şi şosea internaţională, cu un trafic intens, ceea ce contribuie la poluarea atmosferică a oraşului, pe lângă noxele de tip urban.

Situat deasupra unui subsol igrasios, cu pereţi care se macină şi care sunt umezi în permanenţă, parametrii microclimatici depăşesc limitele admise de normele conservării ştiinţifice, în spaţiul respectiv. În spaţiul respectiv s-au înregistrat valori ale UR de peste 80% de primăvara timpuriu până toamna târziu.

Un examen al aeromicroflorei efectuat de către doamna biolog Aurelia Igna, a evidenţiat prezenţa în atmosfera depozitului a unui număr însemnat de germeni patogeni care depăşesc limitele admise de M.S./mc. Depăşirile fiind impresionante la sporii de mucegai.

Naftalina a fost industrială, cu un procent mare de impurităţi : oxizi de fier, de sulf etc.

Mecanismul reacţiilor chimice e greu de stabilit, dar există elemente care pot contribui la explicarea fenomenului.

Factorii de mediu, UR crescută peste 80%, agenții de poluare, condensul din sacii de polietilenă, bumbacul din țesătură, care absoarbe şi cedează cu greutate apa, impuritățile din naftalină, materialele oxidice din ornamentații, au favorizat şi declanşat reacții chimice greu de controlat şi explicat. Naftalina se oxidează în stadiul de vapori cu oxigenul din aer, pe un catalizator de pentaoxid de vanadiu formând acid ftalic. Este posibilă şi o oxidare a naftalinei în prezența materialelor oxidice, cum ar fi vopselele, a oxizilor materialelor din ornamentație. Produşii de oxidare sunt higroscopici favorizând astfel hidroliza unor compuşi din materialul cu care se afla în contact, în prezența elementelor poluante, a bioxidului de sulf, a gazelor acide care sunt uşor absorbite şi au contribuit la declanşarea reacțiilor chimice.

Elementele prezentate vin în completarea susținerii mele privind importanța activităților desfăşurate de factorul uman, iar pentru acest lucru voi preciza în cele ce urmează cum şi-a adus contribuția la această deteriorare.

În cazul colecției respective, începând cu depozitarea, s-au încălcat principiile conservării. Ştim foarte bine că depozitarea în saci de polietilenă este interzisă.

Nu există motivația utilizării naftalinei în cazul colecției de cămăşi deoarece bumbacul, inul, cânepa, materialele de origine vegetală nu reprezintă materialul nutritiv de care au nevoie moliile.

Respectarea unor principii nu absolvă nici un lucrător de muzeu, fie că e gestionar, custode, supraveghetor, muzeograf, conservator sau restaurator de obligativitatea ce se conturează pregnant atunci când decide aplicarea unor tratamente fie numai preventiv.

Necesitatea utilizării naftalinei în acest caz trebuia motivată precizând:

-efectele urmărite

-metoda de lucru

-compatibilitatea dintre produsul chimic şi obiectul de patrimoniu

-în momentul utilizării urmărim ca obiectul de patrimoniu să nu fie afectat în vreun fel

-tratamentul este eficient când există o relație specifică şi directă între scopul tratamentului şi substanța folosită

-dozarea produsului are o importanță primordială, stabilindu-se doza necesară şi strict suficientă deoarece supradozarea poate avea efecte nedorite (în cazul nostru cantitatea de naftalină din spațiul respectiv, nu numai din sac, a depăşit cu mult doza normală - pentru 64mc s-au folosit peste 8 kg de naftalină)

-modul de utilizare a fost cel care de fapt a cauzat în mare măsură deteriorarea, pentru că a fost presărat direct pe materialul textil

-în momentul luării unei decizii care priveşte aplicarea unei metode prin utilizarea unui produs suntem obligați nu numai la cunoaşterea produsului chimic, a metodei de lucru, dar şi la prognozarea rezultatelor, ținând cont de faptul că înainte de a trece la lucru avem toate elementele de care trebuie să ținem cont şi pe care le inventariem când trebuie să hotărâm destinul unui obiect de patrimoniu.

CONCLUZII

În cazul nostru s-a dovedit superficialitate sau ignoranță în respectarea unor principii care stau la baza oricăror activități umane. Nu s-a documentat în legătură cu proprietățile produsului chimic şi a modului de utilizare, pentru că naftalina fiind o substanță cu proprietăți insectifuge putea fi folosită punând-o în punguțe de pânză agățate în preajma obiectelor. În cazul obiectelor de cămăşi, utilizarea produsului nu e justificată.

Indiferent de argumentele prezentate rămâne o enigmă nu numai modul de utilizare dar şi categoria de materiale pe care a fost presărată. Scopul în care a fost utilizată nu poate fi explicat, cel puţin de cei care au investigat cazul, de către conservatorul care a depistat acest caz şi restauratorii care au efectuat toate operaţiile.

Aşa cum am precizat de la începutul lucrării, nu pentru a învinui o anume persoană am făcut cunoscut acest caz, ci pentru a atrage atenţia tinerilor specialişti care pot fi tentaţi de produsele comerciale care au invadat piaţa şi despre care de cele mai multe ori nu avem nici o informaţie privind calităţile şi proprietăţile lor.

Piesele care au fost deteriorate au un regim special şi nu mai pot fi folosite decât ca material documentar atât pentru specialiştii din domeniul conservării-restaurării, cât şi pentru cercetători.

Degradations irreversibles provoquees par le facteur umain, a des pieces de costume populaire (Rèsumé)

L'article présente les dégradations subies par les objets de patrimoine de nature organique, en conditions de musée.

On a étudié, un lot de chemises de fibres végétales dont l'état de santé a été irréversiblement attaqué suite a l'action des agents suivants: l'agent humain, l'agent chimique (la naphtaline industrielle), les agents du l'environnement (les parametres du microclimat, la pollution atmosphérique).

On precise l'influience de l'agent humain qui a provoqué la dégradation et la contribution des autres agents.

L'article veut tirer un signal d'alarme pour prévenir l'apparition de situations similaires, surtout dans les conditions ou le marché est envahi par des produits chimiques plus en moins douteux.

Foto. 1.

Foto. 2.

Foto. 3.

Asigurarea condiţiilor de conservare a obiectelor din lemn

Doina Dragoş

Principala caracteristică a muzeului este existenţa binomului om-obiect, totalitatea relaţiilor dintre ele fiind facilitată de mediul construit, arhitectura, care trebuie să asigure buna desfăşurare a tuturor funcţiilor muzeului. Un domeniu aparte al patrimoniului cultural naţional îl reprezintă obiectele şi monumentele având ca material constructiv predominant lemnul.

Valoarea patrimoniului cultural naţional şi starea sănătăţii sale justifică cercetarea aspectelor specifice ale conservării şi restaurării lemnului, acestea însemnând nu numai un interes teoretic, ci mai ales unul practic de elaborare, adaptare şi aplicare a unor metode, procedee şi tehnici eficiente de salvare, ocrotire şi păstrare a acestuia.

Problemele care privesc adaptarea unor construcţii vechi la funcţia de muzeu vizează mai multe categorii de spaţii:

a. publice (săli pentru expoziţii temporare şi săli pentru expoziţia de bază);

b. private (depozite, laboratoare);

c. cu caracter mixt (săli de conferinţă, săli de studiu, etc.);

dar la toate aceste categorii de spaţii un loc important îl au şi amenajarea depozitelor deoarece aici sunt adăpostite de multe ori un număr mult mai mare de obiecte decât cele din sălile de expunere, iar durata depozitării acestor obiecte este nelimitată.

Ştim cu toţii că civilizaţia lemnului la români a atins culmi de inestimabilă valoare artistică, istorică şi documentară.

Au obţinut aprecieri pe toate meridianele, lucrările realizate în lemn formând o componentă remarcabilă a patrimoniului cultural naţional. Cerinţele de conservare a unui obiect necesită menţinerea unui climat optim, a unei expuneri, depozitări şi manipulări corespunzătoare. Depozitarea colecţiilor muzeale, a bunurilor cultural artistice trebuie făcută în spaţii corespunzătoare.Muzeul ca instituţie ştiinţifică şi cu caracter educativ nu reprezintă numai un loc de depozitare şi valorificare a unor tezaure de artă şi civilizaţie materială, ci prin toate sferele de activitate este adânc implantat în viaţa socială, ca un factor de educaţie a maselor şi mai ales ca un nucleu de cercetare multiplă. Eforturile imense pentru păstrarea intactă şi transmiterea în timp a acestor valori, au dus la statuarea unor legături strânse pe plan internaţional şi la realizări remarcabile în acest domeniu ca rezultat al unei colaborări pline de o nobilă semnificaţie.

Cazul de faţă prezintă depozitarea bunurilor cultural-artistice din lemn în cadrul muzeului sătmărean. Spaţiul destinat depozitării trebuie să îndeplinească o serie de condiţii:

-să fie salubru şi stabil din punct de vedere al microclimatului;

-zidurile să fie sănătoase,fără infiltraţii;

-umiditatea relativă să fie cuprinsă între 50-60% fără fluctuaţii mari sau bruşte;

-clădirea să beneficieze de o bună izolare termică;

-temperatura să fie stabilă;

-să fie în acelaşi perimetru al clădirii,separat de celelalte spaţii funcţionale ale muzeului;

-înălţimea coridoarelor,deschiderea uşilor să fie astfel dimensionate încât să nu creeze riscuri pentru circulaţia persoanelor cu obiecte.

Spaţiul care urmează a fi amenajat este situat la demisolul clădirii,are o suprafaţă de 9,01mp, este stabil din punct de vedere al microclimatului, cu temperatura cuprinsă vara între 15-18° C şi iarna 6-10° C,iar umiditatea cuprinsă vara între 55-70% iarna între 50-

60%. Zidurile au o grosime de 45 cm sunt sănătoase şi fără infiltraţii.Spaţiul este în acelaşi perimetru al clădirii, separat de celelalte spaţii funcţionale ale muzeului.Aşezarea geografică a depozitului este pe direcţia S-SE.

Ferestrele sunt dispuse la 2m înălţime de la sol.Accesul şi circulaţia în zona respectivă se face dintr-un coridor cu ieşire în curtea muzeului.Spaţiul a fost igienizat prin desprăfuire şi zugrăvit cu var, după care a fost dezinfectat prin stropire cu o soluţie de formol 10% şi a fost închis un timp de 18 zile.Obiectele care urmau să fie depozitate în spaţiul sus descris au fost supuse unui tratament chimic prin gazare, după o prealabilă curăţire a fiecărui obiect prin desprăfuire şi periaj. În continuare asupra obiectelor s-a efectuat un tratament curativ, folosind fosfina (PH_3), datorită eficacităţii acesteia Acest insecticid se compune din fosfură de aluminiu, carbonat de amoniu şi parafină.Fosfura de aluminiu şi carbonatul de amoniu în prezenţa apei trec în fosfină, bioxid de carbon şi hidroxid de aluminiu. Amoniacul şi bioxidul de carbon previn autoaprinderea fosfinei. Apa necesară reacţiilor de hidroliză este luată din atmosfera depozitului şi astfel se produce o scădere a umidităţii relative a mediului, fapt care duce la variaţii ale umidităţii bunurilor pe perioada gazării.Pentru îndepărtarea acestui inconvenient se introduce în spaţiul supus tratamentului curativ cantitatea de apă necesară reacţiilor de hidroliză rezultată din calculul teoretic în funcţie de masa de insecticid introdusă.

Doza de insecticid folosită este de două tablete pe mc, iar timpul de expunere este de 6 zile. Metoda chimică de combatere şi prevenire a infestărilor este eficace dar totuşi aceasta trebuie considerată ca un supliment al măsurilor igienice şi nu ca înlocuitor al lor .Literatura de specialitate din ultimii ani se arată tot mai preocupată de conceptul şi principiile de organizare şi structură a depozitării.Din acest punct de vedere problema de fond o constituie folosirea raţională şi integrală a spaţiului afectat depozitării,proiectarea unui mobilier adecvat, proiectare care să aibă la bază tipodimensionarea obiectelor fără de care nu putem vorbi de o depozitare ştiinţifică.

Bibliografie

Radu Florescu, *Bazele Muzeologiei,* Bucureşti 1982

M.V.Farmakonski *Conservarea şi restaurarea colecţiilor de muzeu*, Bucureşti 1954

Mihail Mihalcu *Conservarea obiectelor de artă şi a monumentelor istorice*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970

The ensurance of conservation conditions for wood objects

(Summary)

This work presents the conservation methods applied to the objects from ethnographical wooden warehouse in Satu Mare County Museum.

Conservarea unui fond de grafică şi fotografii cu tematica "Mihai Viteazul" în vederea valorificării expoziţionale

Mărioara Zisu,
Cornelia Iliescu

Din bogata colecţie a Muzeului Judeţean Ploieşti am primit spre conservare un grupaj de piese (17 lucrări) din perioada ce ilustrează epoca marelui voievod Mihai Viteazul.

Având în vedere pe de o parte tehnica diferită, pe de altă parte gradul diferit de degradare, conservarea lor a ridicat probleme deosebite, specifice, ceea ce fac obiectul prezentei comunicări.

Lucrările grupate în două categorii - fotografii (reproduceri după gravuri) şi gravuri autentice - au fost aduse în laborator prezentând passepartout-uri de diferite dimensiuni şi diferite tipuri de carton, iar o parte din ele rame de diferite tipuri.

Condiţiile improprii de păstrare au determinat apariţia unor depuneri masive de praf, pete şi depozite de mucegai, halouri de umezeală, chiar mici fisuri şi rupturi, îmbrunirea suportului lucrărilor şi a passepartout-urilor.

După o dezinfectare a fiecărei lucrări în parte, s-a trecut la scoaterea acestora din ramă şi apoi din passepartout-uri. Multe dintre lucrări (mai ales cele de dimensiuni mari) au fost impropriu fixate prin lipire pe suport şi passepartout, încălcându-se principiile de bază ale conservării lucrărilor de acest tip şi anume acela care interzice caşerarea pe întreaga suprafaţă a lucrării, exceptând cazurile de mare fragilizare a suportului iniţial când se admite dublarea cu hârtie japoneză.

Menţionăm că desprinderea din passepartout s-a realizat mecanic, având la bază metoda clivării cartonului.Ţinând cont de criteriul menţionat mai sus, la lucrările caşerate pe toată suprafaţa s-a trecut la îndepărtarea cartonului prin aceeaşi metodă a clivării acestuia. S-a constatat folosirea unui clei de legătorie impropriu a cărui îndepărtare a necesitat tratamente speciale.

La lucrările de dimensiuni mici criteriul de conservare a fost respectat, fixarea lor în passepartout făcându-se pe una din dimensiunile acesteia cu adezivi adecvaţi.

Următoare etapă de conservare s-a realizat prin imersarea lucrărilor, folosind drept suport o sită, în băi de cutăţire specifice ficărei lucrări.

După uscarea liberă pe hârtie de filtru o parte din lucrări au fost consolidate folosind un suport de hârtie japoneză.

A urmat încadrarea lucrărilor în passepartout-uri noi pentru care s-a procurat un carton special şi anume carton pentru conservare cu următoarele calităţi : compoziţie 100% celuloză, culoare albă, neutru şi stabil, rezistent la mucegai şi putrezire, el nu se îngălbeneşte în timp..Acesta a fost procurat de la firma RAINBOW TRADE INDUSTRIES S.R.L.

În felul acesta lotul de piese a fost pregătit pentru expunere, realizând o prezentare unitară, estetică şi conformă cu normele de conservare.

The conservation of a content of grafics and pictures having "Mihai The Brave" as a subject in order to be exposed

From the rich collection of the Ploieşti County Museum, we have received a group of pieces (sevsnteen works) from the period that illustrate the ages of the great king Mihai the Brave in order to be
conserved. Taking into account, on the one hand the different technique and on the other hand the differentdegree of degradation, their conservation has raised special and chatacteristic problems wich are the object of this communication.

Grouped in two categories: pictures (reproductions after the pictures) and authentic engrawings, the works have been brought in two laboratory having passpartouts of different shapes and different types of cardboard and some of them having frames of different types.

The inadequate conditions of keeping them had determined the appearance of great falling out of dust spots and deposits of mouldiness, haloes of moistness and even small fissures and teores, the degradation of the supports and of the passpartout of the works.

After the desinfection of every single work, the frames and the passpartouts had been taken off.

Many works (especially the big size ones) had been wrongly fixed by sticking them support and on the passpartout, defying the bases principles wich forbid the sticking on the entire surface of the work, excepting the casses when the initial surface is very fragile when it is admitted the work to be dubblled with Japonese papre.

We mention that the taking off the passpartouts had been done mechanically, based on the method of cleaving the cardboard.

Taking into account the criterion mentioned above, at the works sticked on the entire surfsce the cardboard has been taking off by the same method of cleaving it.

It was notices the use of a wrong bookbindery glue and taking off if it had needed special treatment.

At the small siyed works, the principle of conversation had been respected, their fixing in passpartouts being made on one of the dimension, using proper-glues.

The next stage of the conservation was immersion of the work currative bathes, specific for each work, using a sieve as support. After being dryed on a filter paper, some of the works had been consolidated using a support ofJaponese paper.

Then the works had been putted in a new passpartouts made of special cardboard for conservation, having the fallowing caracteristics: one hundred procent celluose, a white natural and stable colour, resistent to mouldiness and degradation not turning yellow in time. This kind of cardboard has been bought from RAINBOW TRADE AND INDUSTRIES S.R.L.

In this way, the works has been prepared for expozsition , achieving an unitary, estetical presentation, corresponding to the conservtion stansards.

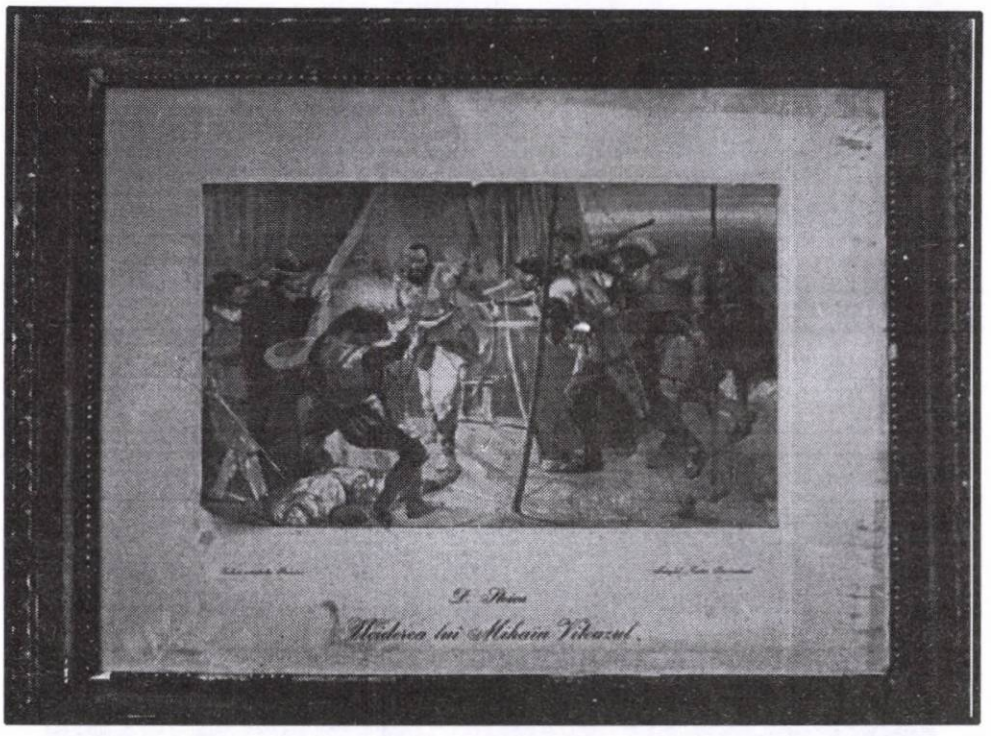

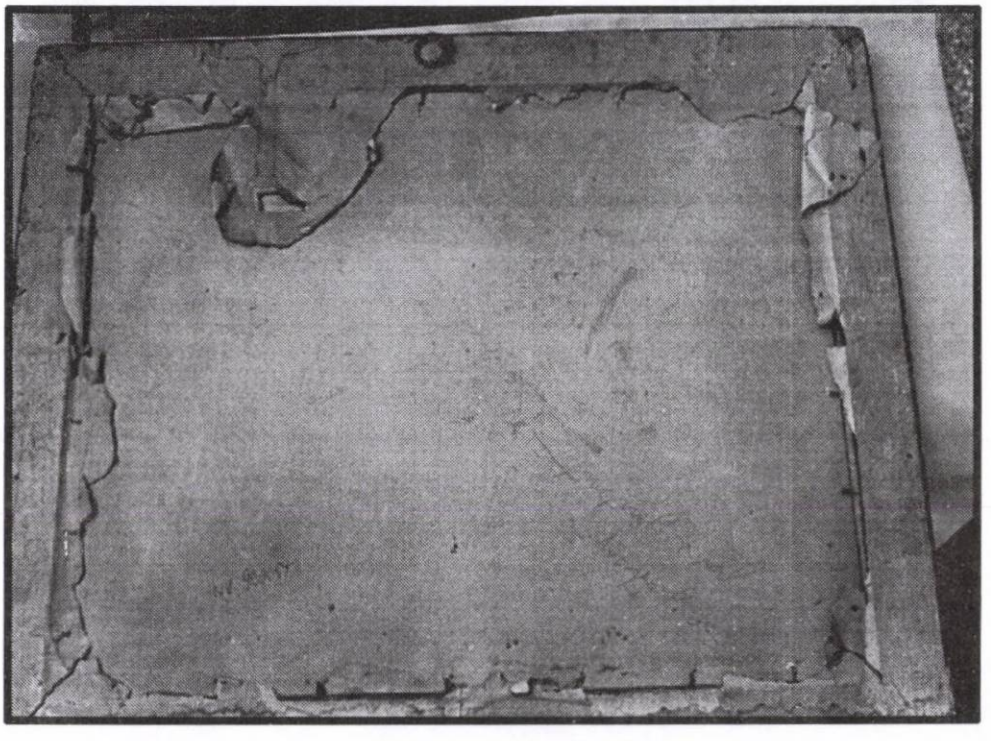

Foto. 1. 2.Fotografie „Uciderea lui Mihai Viteazul". Muzeul jud. Prahova

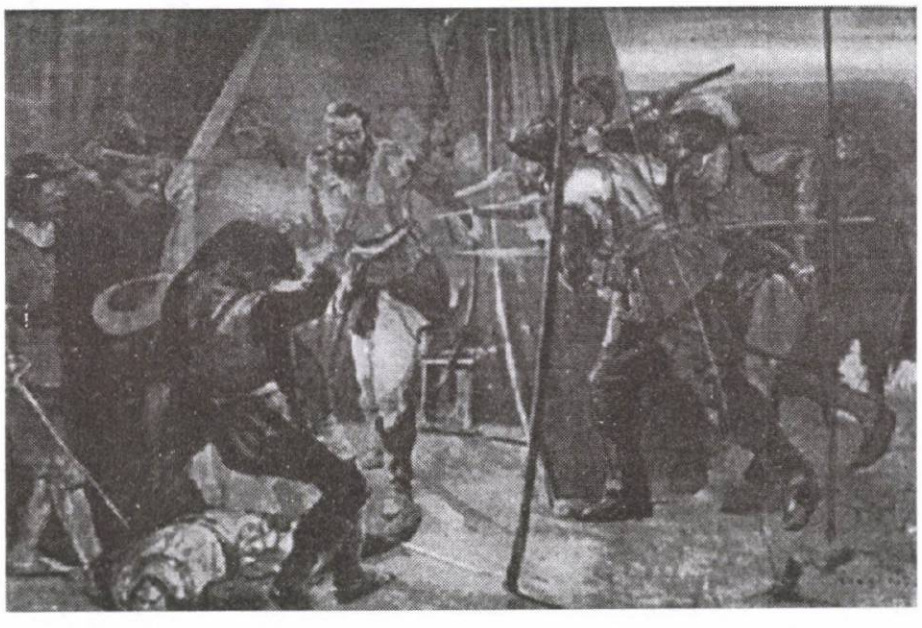

Foto. 3.Fotografie „Uciderea lui Mihai Viteazul". Muzeul jud. Prahova

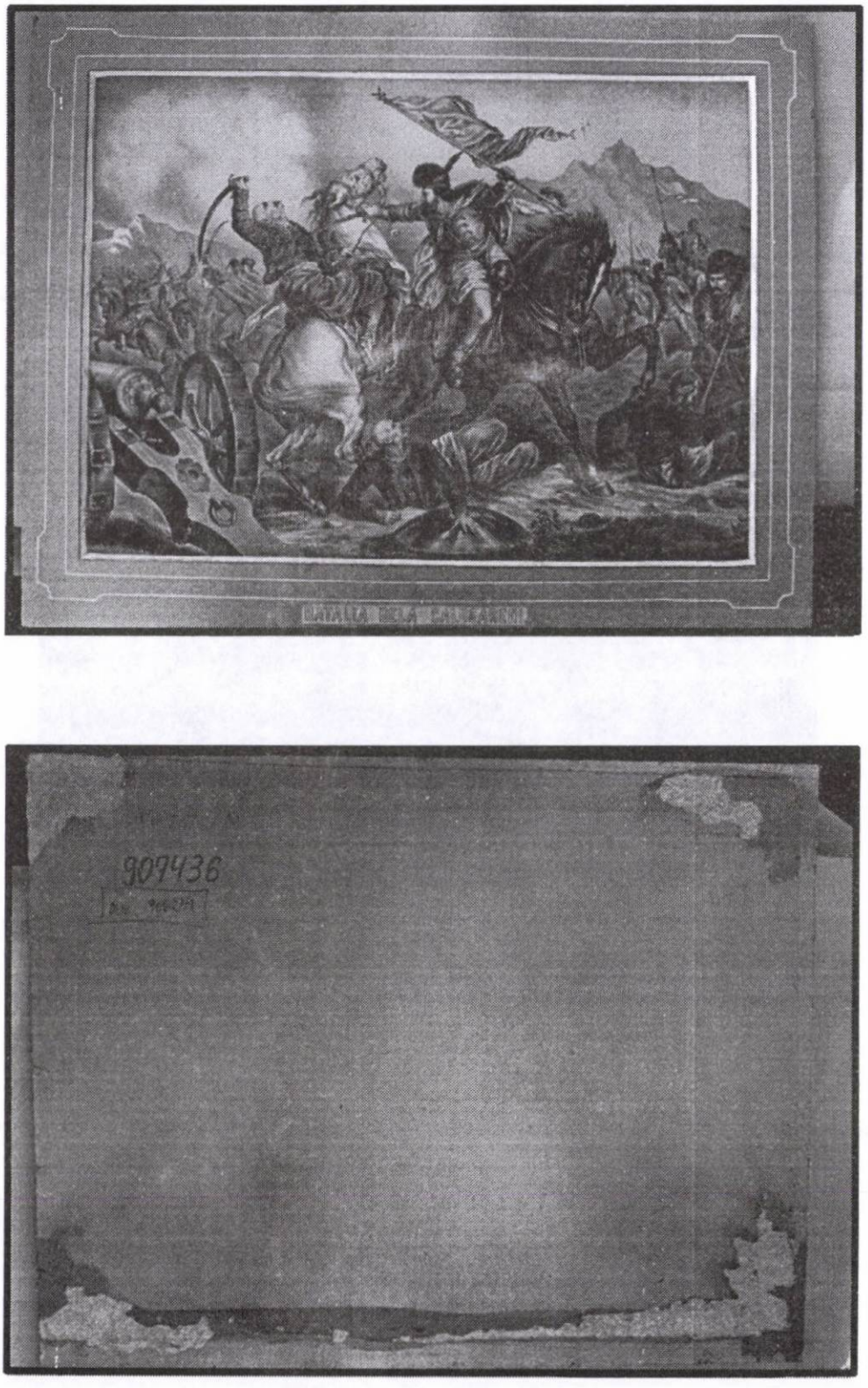

Foto. 4. 5.Gravură „Bătălia de la Călugăreni". Muzeul Craiova.

Foto. 6.Gravură „Bătălia de la Călugăreni". Muzeul Craiova.

Considerații generale privind manevrarea textilelor arheologice din momentul descoperirii lor până în faza restaurării

Adela Dobrescu

În ultimii ani, în urma unor campanii arheologice susținute s-au descoperit mai multe complexe de textile arheologice. Complexitatea unei astfel de activități se impune a fii tratată cu seriozitate de toate acele instituții care, mai de vreme sau mai târziu, vin în contact cu acest gen de activitate. Este bine cunoscut faptul că siturile arheologice sunt de o mare varietate, dar cele care oferă cel mai mult material textil sunt săpăturile efectuate în cimitire sau în interiorul diferitelor lăcaşuri de cult. Nu de puține ori aceste textile ne-au parvenit pe o altă cale: prin intermediul clisarnițelor, unde țesăturile de cult erau păstrate sau au fost zidite în pereții bisericilor. Totuşi o mare parte a acestui tip de textile sunt descoperite în urma săpăturilor arheologice. Modul în care ele sunt descoperite, aduse la suprafață şi transportate în laboratoarele de conservare-restaurare trebuie pus în discuție şi mai ales soluționat.

De cele mai multe ori echipa care participă la săpăturile arheologice, la descoperirea unor asemenea textile, este formată numai din arheologi. Descoperirea şi aducerea la lumină a sitului este meritul lor. Dar neglijarea unor principii în ceea ce priveşte scoaterea obiectelor textile din săpătură nu este permisă.

În mod corect echipa de arheologi care participă la săpături trebuie să fie în permanentă legătură cu laboratorul de conservare-restaurare. Mai mult, în cazul în care echipa de arheologi este conştientă că la scoaterea la lumină a unui mormânt sau cavou se poate întâlni cu textile arheologice ea trebuie să cuprindă şi conservatori, restauratori şi investigatori.

Deschiderea unui mormânt sau a unui cavou pune numeroase probleme de tehnică şi metodologie. Momentul descoperirii sicriului în interiorul mormântului sau cavoului pune de la început câteva probleme care trebuiesc tratate cu multă seriozitate. La deschiderea mormântului trebuie să participe obligatoriu un biolog care să supravegheze acțiunea de extragere a sicriului. Odată extras din mormânt conservatorul-biolog este cel care va interveni primul. Echipat cu tot ceea ce se numeşte material de protecție el va prelua sicriul şi va face primele intervenții. Echipamentul de protecție, care este obligatoriu pentru întreaga echipă care a participat la săpături, va fi alcătuit din:

-mănuşi chirurgicale (în nici un caz mănuşi cu pori);
-măşti cu filtre de carbon;
-ochelari de protecție;
-combinezon de protecție.

Acesta este minimum necesar pentru a preveni accidente care ulterior se pot dovedi fatale. Este bine cunoscut faptul că viruşii, diferitele specii de ciuperci, germenii, subzistă în anumite medii.Contactul lor cu aerul, apa sau epiderma poate duce la reactivarea lor. Diferiții viruşi care în evul mediu au provocat adevărate molimi pot fi reactivați, iar prin simpla ignorare a echipamentului de protecție putem deveni gazde şi purtători ai bolilor pe care aceştia le provoacă. Iată de ce rolul conservatorului-biolog are o importanță deosebită. El va preleva probe şi este cel care cunoaşte modalitățile de dezinsecție şi dezinfecție imediată. Procesul de dezinfecție şi dezinsecție se va face în containere care se închid etanş. Acțiunea imediată a conservatorului-biolog minimalizează riscurile existente.

Odată realizat procesul de dezinfecție şi dezinsecție, containerul închis etanş se va transporta în maximă siguranță la laboratorul de conservare-restaurare unde există condițiile

necesare pentru a putea deschide containerul şi apoi sicriul. Condiţiile în care se va desfăşura această fază trebuie să fie asemănătoare cu cele din cavou:

-umiditatea relativă trebuie să fie aproximativ egală cu cea a cavoului;

-ferestrele încăperii să aibă filtre de protecţie;

-temperatura să fie aproximativ egală cu cea a cavoului.

Şocul pe care-l vor suferi obiectele din sicriu va fi astfel mult diminuat, la fel şi factorii de degradare.

După deschiderea sicriului şi vizionarea conţinutului se va hotărâ care sunt următoarele faze. E bine ştiut faptul că în cazul textilelor arheologice e nevoie de multă delicateţe şi răbdare pentru a le scoate din sicriu. Datorită umidităţii ridicate firele vegetale devin friabile. Este ştiut faptul că în mediu umed firele textile se degradează foarte repede. Ele se păstrează foarte bine pe piept, deci în partea din faţă şi în măsură mai mică în partea din spate. În unele cazuri se mai păstrează părţi ale scheletului, care fac tema unor cercetări deosebit de interesante pentru biologi.

Scoaterea textilelor se face pe bucăţi folosind spatule de os, din fibre de sticlă sau inox. Textilele vor fi aşezate pe suporturi prevăzute cu plasă peste care a fost aşezată în prealabil hârtie de filtru. În tot acest timp umiditatea relativă şi temperatura trebuie menţinute constante. Este de perferat ca la aceste operaţii să participe un număr mic de persoane, deoarece simpla lor prezenţă influenţează factorii de mediu, care au la rândul lor o acţiune imediată asupra textilelor.

După aşezarea lor pe aceste suporturi se va încerca stabilizarea lor în vederea restaurării. Conservarea textilelor este o muncă de durată care trebuie făcută cu multă atenţie şi responsabilitate. Natura fibrelor, care pot fi animale sau/şi vegetale, trecerea de la un mediu la altul, adaptarea la noul mediu sunt probleme care trebuiesc luate în considerare atunci când începe munca de conservare.

În toate cazurile începerea lucrărilor este precedată de o comisie de conservare-restaurare care va aproba principalele coordonate pe care se va baza întreaga activitate de salvare. În cazul complexelor arheologice cu un inventar textil mare şi o importanţă deosebită se poate recurge la o comisie naţională. Comisia trebuie să fie formată din arheologul care a făcut descoperirea, istoricul de artă, biologul, fizicianul, chimistul, conservatorii şi restauratorii laboratorului unde au fost depuse textilele şi din eventuali invitaţi.

O astfel de muncă poate dura ani la rând, de multe ori poate fi riscantă dar rezultatele sunt întotdeauna spectaculoase. Trebuie să înţelegem că descoperirea şi punerea în valoare a unui complex textil arheologic nu poate şi nu trebuie să fie munca unui singur specialist. Cu cât va fi acceptată mai repede ideea de echipă cu atât rezultatele nu vor întârzia să apară. În acest mod poate fi scurtată durata unei astfel de activităţi, care este foarte generoasă şi se poate constitui în temă de cercetare pentru foarte mulţi specialişti.

Some considerations regardings the archaeological textiles

(Summary)

Archaeological textiles are a very important category in museum textiles. They are descovered in very hard conditions. Bringing them in to the light is a very dangerous move. That is way we have to be very carefull when we deal with such kind of objects. Their protection is a very important isue both for archaeologist and restorer.

Tehnica de preparare şi conservare a ouălor de păsări

Ecaterina Major

Colectarea corectă de ouă, pentru colecţiile de cercetări ştiinţifice de muzee, implică un plan concret de muncă şi o metodă specială de colectare, o culegere de ouă făcută la întâmplare, trebuie considerate ca un braconaj.

Colectarea ouălor este destul de simplă şi uşoară, dar determinarea lor trebuie făcută cu multă atenţie (şi mai ales ştiinţific). Adunarea ouălor fără date precise este lipsită de valoare ştiinţifică

O bună conservare a ouălor este posibilă numai după îndepărtarea conţinutului. Odată ajuns în laborator oul trebuie cât mai repede preparat.

Ouăle în stare de clocire înaintată prin descompunerea embrionului, pot să crape. Ouăle mai mari, cu coajă groasă şi tare, rezistă presiunii gazelor, dar se degradează din cauza schimbării culorii conţinutului lor intrat în putrefacţie.

Golirea ouălor se face cu ajutorul unui burghiu conic cu care se găureşte faţa laterală a oului. În acest scop se ia oul în mâna stângă, iar cu burghiul conic ţinut şi răsucit uşor între degetul mare şi cel arătător se perforează coaja, făcând o gaură circulară regulată al cărei diametru este în funcţie de mărimea şi conţinutul oului, dacă stadiul de incubaţie este înaintat, gaura va fi mai mare ca să poată fi scos mai uşor embrionul. Cu cât deschizătura este mai mică cu atât oul preparat va fi mai estetic şi mai de valoare. Operaţiunea perforării trebuie făcută cu multă atenţie deoarece prin manipularea greşită a burghiului, sau prin apăsarea exagerată a coajei, putem sparge oul. Conţinutul oului se îndepărtează în felul următor: prin orificiul obţinut scoatem cu ajutorul unei pense ascuţite pielita ce îmbracă conţinutul oului, introducem apoi în interiorul lui vârful ascuţit al unui tub de sticlă , prevăzut la celălalt capăt cu o pară de cauciuc, apăsăm para de cauciuc ca să suflăm aer în interiorul oului. Aerul prin presiunea cu care a fost insuflat evacuează conţinutul oului, suflul de aer nu trebuie să fie tare deoarece presiunea poate provoca foarte uşor plesnirea acestuia.

Dacă oul conţine şi embrion, se va evacua mai întâi partea lichidă din el apoi embrionul. Acesta se va scoate în bucăţi cu ajutorul pensetei şi a unui cârlig din sârmă. Din ouăle mici extrem de fragile nu vom putea scoate embrionul fără să le periclităm integritatea lor. În aceste ouă vom introduce spirt de 98%, în mai multe rânduri până la absorbirea totală. Embrionul odată complet uscat nu va mai prezenta un pericol de alterare şi de decolorare pentru ou. Ouăle se mai pot goli de conţinutul lor embrional şi prin tăierea unei găuri mai mari, prin care să fie posibilă evacuarea integrală a embrionului. Oul, golit de conţinut se spală cu apă curată care se introduce în interior cu o seringă sau cu un tub prin orificiu. Oul se agită, apoi se scoate apa cu ajutorul pipetei de evacuare, sau prin tăietura făcută pentru scoaterea embrionului. După spălare, oul se aşează pe o hârtie sugativă, cu deschizătura în jos până la uscare. La ouăle care au un orificiu mai mare se va aplica relipirea peretelui, pentru a nu scădea valoarea colecţiei.

După preparare, ouăle se păstrează în dulapuri care la rândul lor sunt aşezate în cutii compartimentate căptuşite cu vată. Pontele mai mici sunt depozitate în eprubete dimensionate îndopate cu vată.

Vitrinele din expoziţie în care sunt expuse ouăle , sunt aşezate într-o sală ferită de lumina solară, ale cărei raze pot decolora pigmentaţia naturală a ouălor. Iluminatul vitrinei este rezolvat cu lumină fluorescentă amplasată în spatele vitrinei. Atât în expoziţie , cât şi în depozit vitrinele se închid etanş, ferite de praf.

Pentru conservarea ouălor şi întărirea coajei se poate introduce un strat subțire de ceară topită sau lac- aceasta ar fi o metodă empirică

Valoarea ştiințifică a unui muzeu, sau colecțiilor ornitologice, este cu atât mai mare, cu cât cuprinde pe lângă exemplare postate sau conservate în balguri şi o bogată colecție de ouă şi cuiburi.

Technik der Präparierungund der Konservierung der Eier

(Zusammenfassung)

Der Artikel präsentiert die Hauptetappen des Sammelns, Präparierens und der Konservierungdeder Eier aus einer musealen Sammlung.
Er gründet sich auf die Sammlung des Museums in Grosskaro, das 444.Exemplare zählt.

Poluarea atmosferică- factor distructiv al bunurilor de patrimoniu

Gheorghina Olariu

Înțelegem prin poluarea aerului prezența în atmosferă a unor substanțe străine de compoziția normală a aerului care în funcție de concentrație şi/sau tipul de acțiune exercită un efect nociv asupra bunurilor de patrimoniu.

În compoziția atmosferei sălilor de expoziție sau a depozitelor sunt prezente gaze şi pulberi industriale.

S-a urmărit stabilirea nivelului de poluare în raport cu concentrațiile maxime admise pentru zonele de locuit, pe o perioadă de un an.

Oraşul are atmosfera puternic poluată cu gaze acide(SO_2, HCl,H_2S, NOx) provenite din procesele industriale. În general gazele acide produc descompunerea unor componenți din structura materialelor (carbonați, sulfuri, nitrați, sulfați, cloruri etc.) şi implicit slăbirea rezistenței mecanice precum şi apariția unor produşi de coroziune care degradează obiectul. Aceste degradări diferă în funcție de natura materialului şi a gazului sau pulberilor prezente în atmosferă.

Căile de pătrundere a substanțelor poluante în muzeu sunt date de modul de aerisire prin ferestre a spațiilor precum şi de accesul vizitatorilor direct din stradă.

Denumirea	Valori medii mg/mc	Valori maxime mg/mc	CMA
NH3	0,1302	0,2999	0,3
NO2	0,0526	0,2955	0,3
SO2	0,0513	0,7265	0,75
F	0,0017	0,0136	0,015
O3	0,0365	0,0983	0,1
H+(aciditate)	0,0038	0,2026	0,1
pulberi în suspensie	0,0340	0,1347	0,15
pulberi sedimentabile	4,3600	16,3768	17

Pentru determinarea acidității din aerul atmosferic s-a aplicat metoda colorimetrică având la bază principiul : soluția neutră galbenă de roşu de metil este colorată în roz roşcat în prezența acizilor tari. Intensitatea colorației este proporțională cu concentrația ionilor de hidrogen şi se citeşte imediat la un spectrofotometru la lungimea de undă de 530 nm. Pentru recoltarea probelor aerul se aspiră prin două microabsorbitoare legate în serie conținând fiecare câte 10 ml apă bidistilată, cu un debit de 0,3- 0,5 l/min. Din totalul analizelor efectuate pe parcursul unui an numai 6% se situează peste CMA (0,1 mg/mc).

Pentru determinarea oxizilor de azot s-a aplicat metoda de dozare colorimetrică care are la bază următorul principiu : bioxidul de azot reacționează cu acidul sulfanilic în mediu slab acid cu care formează o sare de diazoniu care cu N-1-naftil-etilendiamina dă un compus azoic de culoare roşie a cărui intensitate este proporțională cu cantitatea de bioxid de azot şi se determină spectrofotometric la 550 nm. Luarea probelor s-a făcut cu un debit de 0,3l/min. Din totalul analizelor în nici un caz nu s-a obținut o valoare peste CMA (0,3mg/mc).

În vederea determinării bioxidului de sulf s-a folosit metoda care se bazează pe reacția dintre bioxidul de sulf din aer, tetracloromercurat de sodiu în prezența formaldehidei şi pararozanilinei cu formarea unui compus colorat în roşu violet a cărui intensitate este proporțională cu concentrația de SO_2 şi se citeşte extincția la spectrofotometru la lungimea de undă de 552nm. Pentru recoltarea probelor aerul de analizat se aspiră printr-un

absorbitor care conține 10 ml soluție absorbantă cu un debit de cca 1l/min timp de 30 min. CMA a bioxidului de sulf este de 0,75 mg/mc. Față de această valoare, din totalul analizelor nu s-au înregistrat valori peste CMA, valoarea maximă obținută fiind de 0,7265mg/mc.

Pentru determinarea amoniacului din aer s-a folosit metoda care se bazează pe reacția dintre radicalul amoniu şi reactivul Nessler în mediu alcalin, cu care formează o colorație galben-brun în funcție de concentrația amoniacului. Pentru recoltarea aerului se foloseşte o pompă care aspiră aerul printr-un vas absorbitor care conține 20ml soluție absorbantă, cu un debit de 1l/min. Se măsoară extincția la spectrofotometru la lungimea de undă de 450nm. Din totalul analizelor efectuate în nici un caz nu s-au obținut valori peste CMA (0,3mg/mc), valoarea maximă înregistrată a fost de 0,2999mg/mc.

Pentru determinarea fluorului din aer s-a aplicat metoda titrimetrică având ca principiu reacția dintre ionii de fluor şi thoriu rezultând tetrafluorura de thoriu, folosind ca indicator alizarin sulfonat de sodiu care ne arată sfârşitul reacției, virajul este de la galben-citrin la galben-portocaliu. În funcție de cantitatea de azotat de thoriu folosită la titrare se obține concentrația de fluor. Pentru nici o determinare nu s-a depăşit CMA (0,015mg/mc), valoarea maximă înregistrată fiind 0,0136mg/mc.

Determinarea oxidanților din aer-ozonul şi alți oxidanți care se formează în aerul poluat în urma reacțiilor fotochimice- metoda de determinare se bazează pe titrarea iodului pus în libertate dintr-o soluție de iodură de potasiu cu tiosulfat de sodiu în prezența amidonului ca indicator. Titrarea se face până la decolorare completă. În nici un caz nu am obținut valori peste CMA (0,1mg/mc), valoarea maximă înregistrată a fost de 0,0983mg/mc

Pentru determinarea bioxidului de carbon s-au utilizat tuburi DRAGER specifice acestui gaz. Valorile obținute sunt cuprinse între 0,01 şi 0,3% volume CO_2. Recoltările de probe s-au făcut între orele 10-16 deoarece în toate cazurile stabilitatea produsului rezultat la recoltare este limitat în timp, probele trebuind să fie executate imediat după recoltare. Din această cauză nu am putut stabili o paralelă între creşterea nivelului de poluare şi procentul de vizitatori.

Pentru determinarea H_2S din aer s-a utilizat metoda care are la bază următorul principiu: în mediu puternic acid în prezența ionului Fe3+, paradimetilfenilendiamina formează albastru de metilen a cărui intensitate este proporțională cu concentrația de hidrogen sulfurat şi se determină fotometric la lungimea de 670nm. Probele au fost recoltate în vase de absorbție cu frită în care s-a introdus 30ml soluție absorbantă de hidroxid de cadmiu cu un debit de 1l/min. Analiza probelor s-a efectuat imediat după terminarea recoltării. Din totalul analizelor 14% din rezultate au depăşit CMA(0,01mg/mc).

Determinarea pulberilor sedimentabile se face prin metoda gravimetrică. Recoltarea se face în vase de sticlă cu apă distilată prin sedimentare liberă după legea gravitației. Valoarea maximă obținută a fost de 16,3768g/mp față de CMA de 17g/mp/lună.

Determinarea pulberilor în suspensie se face prin metoda gravimetrică. Recoltarea probelor se face folosind un sistem de aspirație cu un debit de 15-30l/min. Reținerea pulberilor se face pe un filtru care se usucă şi se cântăresc la greutate constantă. Valoarea maximă înregistrată a fost de 0,1347g/mc față de CMA de 0,15g/mc.

Nivelul de poluare variază în limite normale cu foarte mici depăşiri ale CMA la H_2S şi aciditate. Avându-se în vedere acest lucru s-au luat măsuri pentru prezervarea picturii a obiectelor textile precum şi a celor din hârtie şi pergament, aflate în depozitele muzeului.

Atmospheric polluation - a distructive factor of the cultural objects

(Summary)

The aim of this work is to establish exactly the value of the factors leading to pollution, over a period of one year.

Establishing the rate of pollution and the measures to be taken in order to minimize the action of these upon the cultural values.

Restaurarea unui corset de secol XVIII

Eleonora Roşu
Emese Varga

Descoperit în perioada 7-18 decembrie 1994 complexul textil arheologic de la Hodod, corsetul care face subiectul articolului nostru este o piesă de îmbrăcăminte specifică secolelor XVI-XVIII. El era realizat din materiale preţioase (mătase, voaluri, dantele cu fir preţios) şi aveau copcii din metale preţioase (sub formă de bijuterii).

Corsetul era croit pe corp, în spate era mai scurt, iar în faţă era mai lung prinzând fusta sub el. În faţă era decoltat, decolteu umplut cu un material preţios, iar balenele laterale, care nu depăşeau nivelul sânilor, erau prinse cu un şnur, panglică sau mai rar cu şiruri de perle. Partea din faţă şi cea din spate erau unite de două bretele subţiri, ele fiind cele care susţineau mânecile. Mânecile erau confecţionate din acelaşi material ca partea din faţă, de sub panglică. Lungimea mânecilor putea varia, dar croiala era aceeaşi: ele erau bufante şi prinse din loc în loc cu panglici sau şnur.

Procesul de conservare-restaurare a pieselor descoperite la Hodod a început imediat prin conservarea tuturor textilelor. Odată stabilizate s-a urmat pasul următor: restaurarea pieselor. S-a început cu cele a căror materiale au cerut o intervenţie imediată.

Procesul de restaurare al corsetului a început în 1995. Analizele efectuate în colaborare cu Laboratorul de Investigaţii al Muzeului Naţional de Istorie şi Laboratorul de Investigaţii al Muzeului Satului au trasat principalele căi de abordare a obiectului.

Corsetul este o piesă complexă care conţine materiale şi tehnici multiple. El este croit din mătase naturală, colorată, peste care s-a aplicat o dantelă din fir de argint aurit. Prin croiala, care-i este specifică, corsetul recurge la ajutorul balenelor, balene care la această piesă sunt din lemn.

Balenele principale sunt unite de o panglică lată de 1,5 cm, care s-a păstrat în mai multe fragmente. Ea era prinsă în copcii de metal (aliaj de cupru), care aveau mari depuneri fosfo-calcice şi cloruri. Din cauza depunerilor a fost foarte greu de întrevăzut locul copciilor. Îndepărtarea panglicii s-a făcut foarte greu. Odată desprinsă ea a urmat cursul normal al conservării şi restaurării. Curăţirea umedă a panglicii s-a realizat prin băi de înmuiere (alcool etilic, glicerină, apă distilată), baie de spălare cu Romopal 1%, urmate de limpezire, extragerea umezelii şi uscare rapidă. Consolidarea s-a efectuat pe mătase naturală prin lipire cu Sarpifan şi întărire prin coasere pe margini.

Încă de la început, prin simplul fapt că este un obiect complex corsetul a necesitat elaborarea unor modalităţi particulare de restaurare.

Primele faze au fost executate în Laboratorul de restaurare textile al Muzeului Naţional de Istorie, în colaborare cu doamna Spiridonia Macri.

În primă fază corsetul trebuia dezasamblat. I s-au înlăturat balenele, care au intrat în grija restauratorilor lemn. Înlăturarea lor a fost un pas greu de executat deoarece pe mătasea care îmbrăca balenele se găseau mari depuneri fosfo-calcice. Desprinderea acestora s-a făcut cu o atenţie deosebită pentru a nu amplifica degradările deja existente.

Odată îndepărtate balenele, corsetul a fost supus unui tratament care a început cu curăţirea lui prin desprăfuire şi apoi imersarea lui într-o baie de apă distilată. În timpul acestei băi a fost posibilă îndepărtarea câtorva dintre depunerile fosfo-calcice. Aceste băi s-au repetat până în momentul în care cea mai mare parte a murdăriei a fost îndepărtată.

Piesa a fost scoasă din baie şi uscată. Se impunea desprinderea dantelei de pe mătase, deoarece printre firele metalice, în special în zonele unde dantela era îndoită, se afla

încă o cantitate apreciabilă de murdărie. După detaşarea dantelei de pe mătase cele două materiale au fost tratate separat.

Mătasea, care este o legătură atlas şi care este colorată a fost curăţită în soluţie de Radix Saponaria.

Dantela din fir metalic, argint aurit, realizată în tehnica ciocănele a fost curăţită în soluţie de Complexon 3,7% şi în soluţie de acid formic.

Înainte de a fi curăţit, corsetului i s-au luat măsurile şi s-au trasat liniile croielii. După ce a fost dezasamblat s-au luat din nou măsurile şi liniile după care a fost croit.

Suportul de mătase al corsetului s-a păstrat într-o prea mică măsură pentru a putea fi reintegrat. Deteriorările suferite în timp au fragilizat într-o astfel de măsură această mătase încât ea este folosită doar ca material documentar. Din această cauză s-a recurs la înlocuirea ei cu o altă mătase, tot naturală, vopsită într-o culoare adecvată. După vopsirea mătăsii aceasta a fost lipită pe un netex chimizat de tip voal, care să-i dea consistenţa necesară, iar apoi a fost întinsă pe un gherghef peste care urma să fie consolidată dantela din fir metalic. Inserarea dantelei s-a făcut conform planului de croi, lucru care va permite croirea mătăsii pentru obţinerea corsetului.

Corsetul a fost restaurat în comparaţie cu materialul documentar obţinut de la Muzeul Josa Andras din Nyiregyhaza.

The restoration of an XVIIIth century corset

(Summary)

The subject of the article is about the preservation and the restoration of a archaeological textile. The proces of perservation was extended on a long period because of the degradations the piece suffered for 200 years. The restoration was made in the preservation laboratory of Satu Mare Teritorial Museum

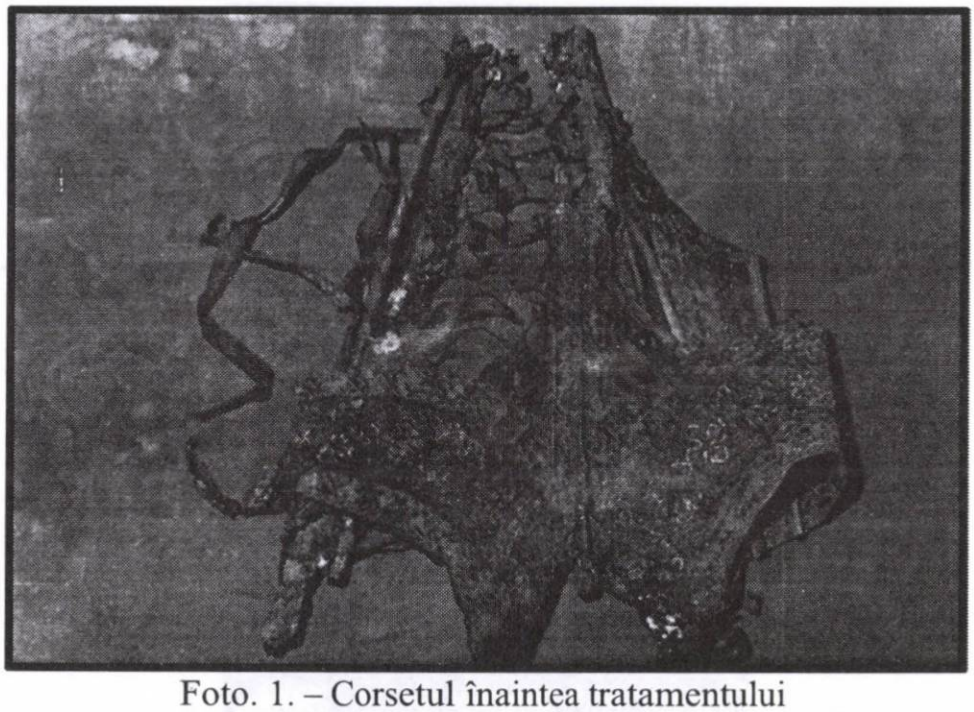

Foto. 1. – Corsetul înaintea tratamentului

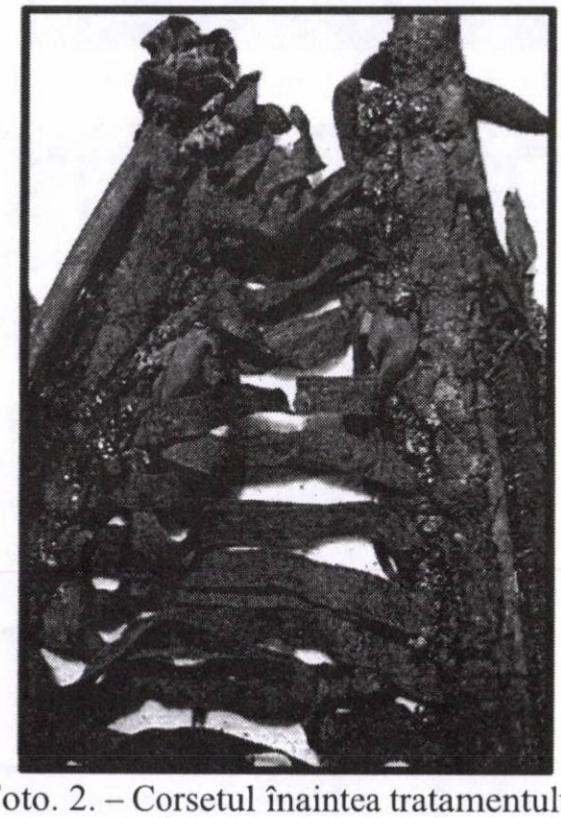

Foto. 2. – Corsetul înaintea tratamentului

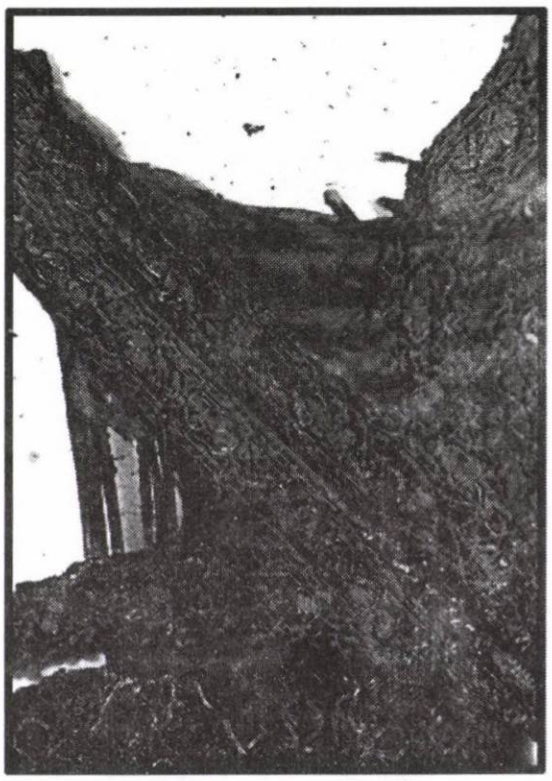

Foto. 3.– Corsetul înaintea tratamentului

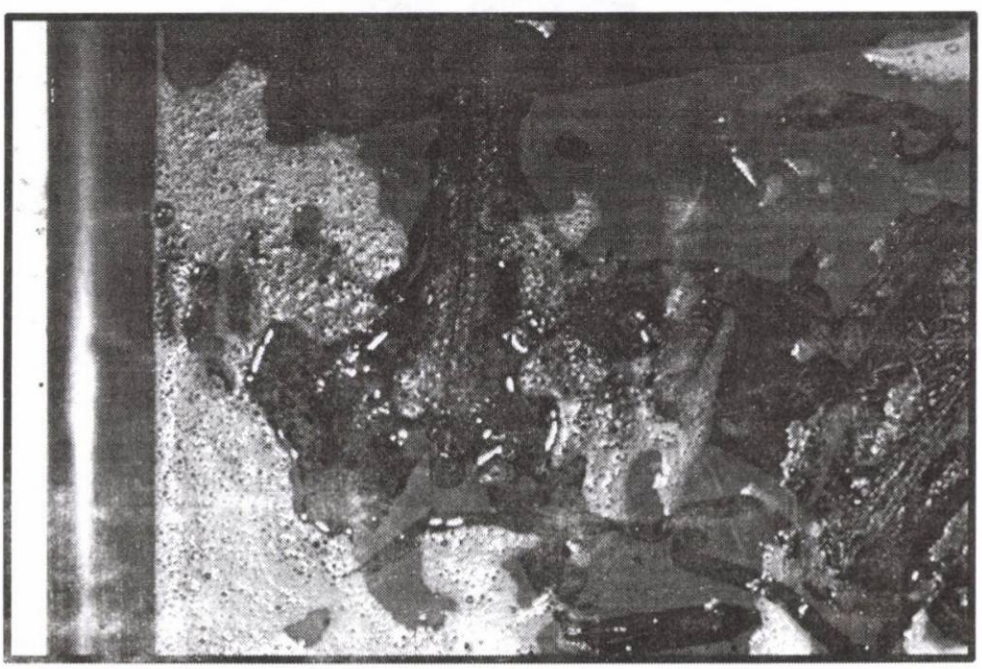

Foto. 4.– Corsetul în timpul tratamentului

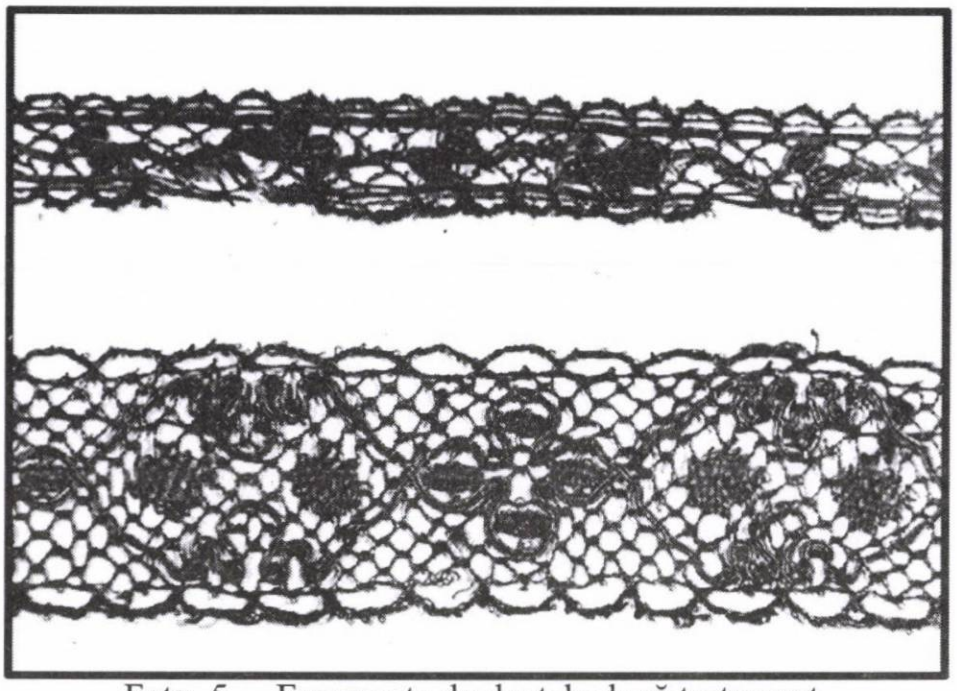

Foto. 5. – Fragmente de dantele după tratament

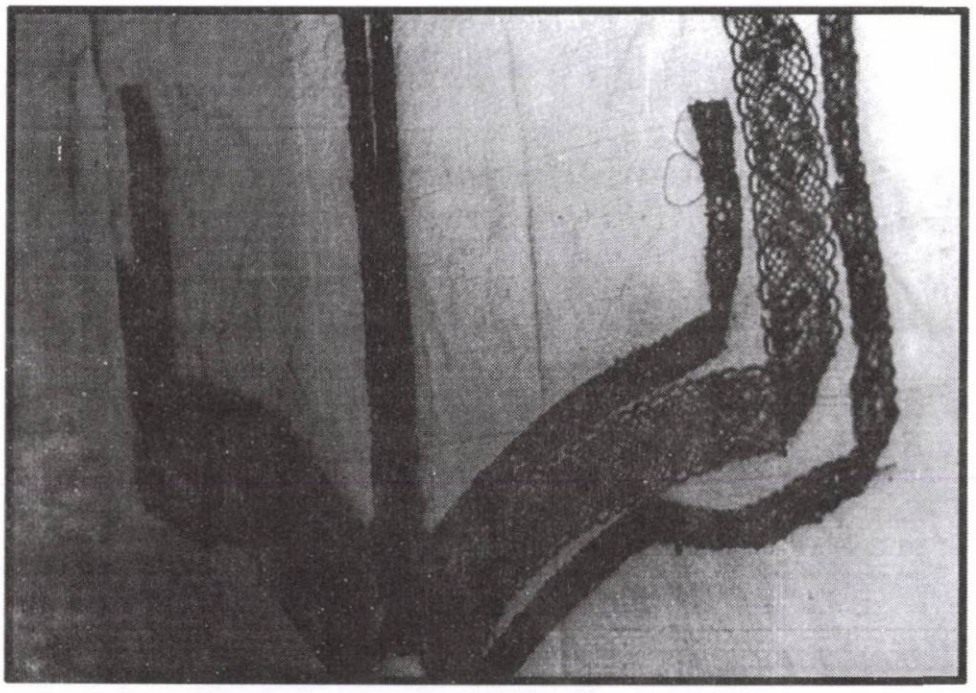

Foto. 6. – Corset în timpul restaurării

Conservarea şi restaurarea unui evantai din secolul al XIX-lea aparţinând Muzeului de Istorie şi Arheologie, Ploieşti

Anişoara Vătuiu

Evantaiul ce face subiectul acestei comunicări este un accesoriu de lux al vestimentaţiei doamnelor de la Curţile domneşti de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Este pliabil, în formă de sector de cerc, executat din mătase naturală de culoare maron. Aceasta este fixată pe scheletul de lemn prin lipire şi prezintă două registre decorative, unul realizat prin pictare, iar celălalt prin aplicare de dantelă.

Pictura aurie reprezentând flori şi păsări este dispusă în câmpul central.

Decorul din dantela aplicată încadrează mătasea suport într-un chenar de trandafiri, de dimensiuni mai mari în partea superioară şi laterală şi de dimensiuni mai mici în partea inferioară.

În zona centrală decorul pictat alternează cu dantela aplicată în formă de flori de mărgăritar. Dantela este fixată pe mătase prin tehnica punctării cu fir de mătase vopsit în culoare.

Evantaiul este alcătuit din lamele din lemn de tek care prezintă încrustraţii şi motive florale, acestea fiind suflate cu aur.

Lamelele sunt prinse într-un inel metalic nituit cu doi bumbi de sidef. Una din lamelele principale este ruptă păstrându-se un fragment în inelul evantaiului. Pe inel se găseşte un ciucure de mătase care în partea superioară este împletit cu fir metalic.

Piesa prezintă un grad avansat de degradare fizico-mecanică, reprezentat prin fragilizarea şi deshidratarea suportului de mătase şi depuneri de praf şi murdărie, tăieturi în lungul lamelelor, deşirări, scămoşeri, decolorare, iar dantela aplicată este fragilizată şi descusută de pe mătase în porţiuni mari.

La suprafeţele pictate apare o oxidare (degradare) sau pălire a peliculei aurii, ca rezultat al unei îmbătrâniri naturale dar şi al unor factori fizico-mecanici, al unor condiţii necorespunzătoare de păstrare.

Restaurarea piesei a ridicat probleme deosebite având în vedere fragilizarea şi deshidratarea suportului de mătase. S-a executat o desprăfuire uşoară cu o pensulă foarte moale care a constat în îndepărtarea prafului din mătase şi dantelă.

După dezasamblarea piesei, însemnând desprinderea mătăsii de pe lamele cu soluţie de alcool etilic şi apă distilată prin tamponări repetate, mătasea a fost desprinsă de pe lamele şi cu ajutorul unui bisturiu "Iris".

Tratamentul de curăţire a fost efectuat prin tamponări susccesive cu o soluţie din alcool etilic, glicerină şi apă distilată, având grijă ca stratul pictural să nu fie afectat. Pentru aceasta am efectuat o uscare rapidă cu hârtie de filtru şi aer cald.

De menţionat că operaţiile de curăţire au fost executate pe pat absorbant din hârtie de fitru, uscarea făcându-se prin schimbări repetate ale patului absorbant.

După terminarea operaţiilor descrise mai sus, curăţirea piesei a dat rezultate bune.

Pentru restaurare s-a vopsit mătasea care a fost incolată cu soluţie de CMC plus apă distilată, peste care a fost întinsă mătasea originală a evantaiului.

În zonele care au prezentat rupturi s-a efectuat o lipire cu aceeaşi soluţie, cu o pensulă în lungul firului de mătase. După incolare a fost croită dublura de mătase redându-se forma evantaiului.

Având în vedere fragilizarea şi deshidratarea mătasii suport, a fost aleasă metoda optimă pentru restaurarea evantaiului având în vedere reversibilitatea acestei metode. După restaurarea suportului original s-a efectuat consolidarea dantelei ornament cu fire de mătase vopsite în culoare, prin tehnica punctării.

Reasamblarea suportului de mătase pe scheletul de lemn s-a făcut prin lipire cu o soluție de CMC + apă distilată în concentrație de 4%, prin pensulare în lungul lamelelor, iar pentru siguranța lipirii suportului pe lamele piesa a fost pusă la presat sub sticlă.

În cursul procesului de restaurare a piesei am foslosit o metodă de rezolvare a problemelor, urmărind reversibilitatea tratamentelor.

The restoration of an XIXth century fan

(Summary)

The topic of this comunication is a fan wich is an accesory of ladies` luxory fashion form Courts the end of the XIX th century.

The restor used a method of solving problems of the piece looking for the reversibility of treatment during the process of restoration.

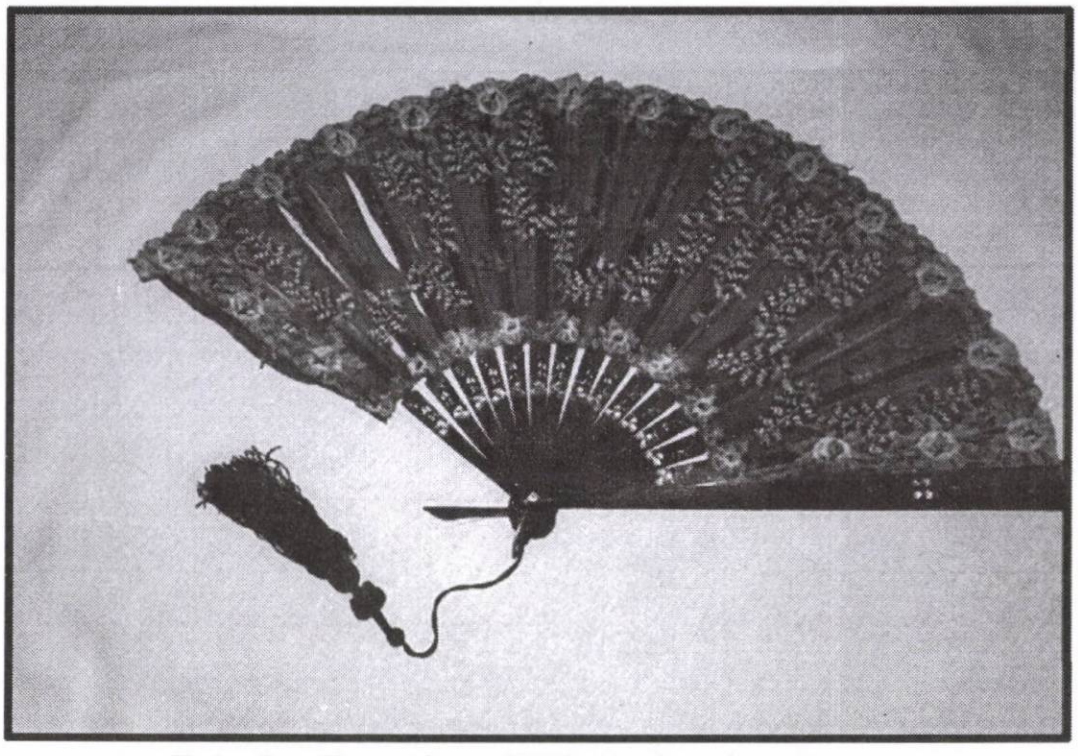

Foto. 1. – Evantai sec. XIX – înainte de restaurare

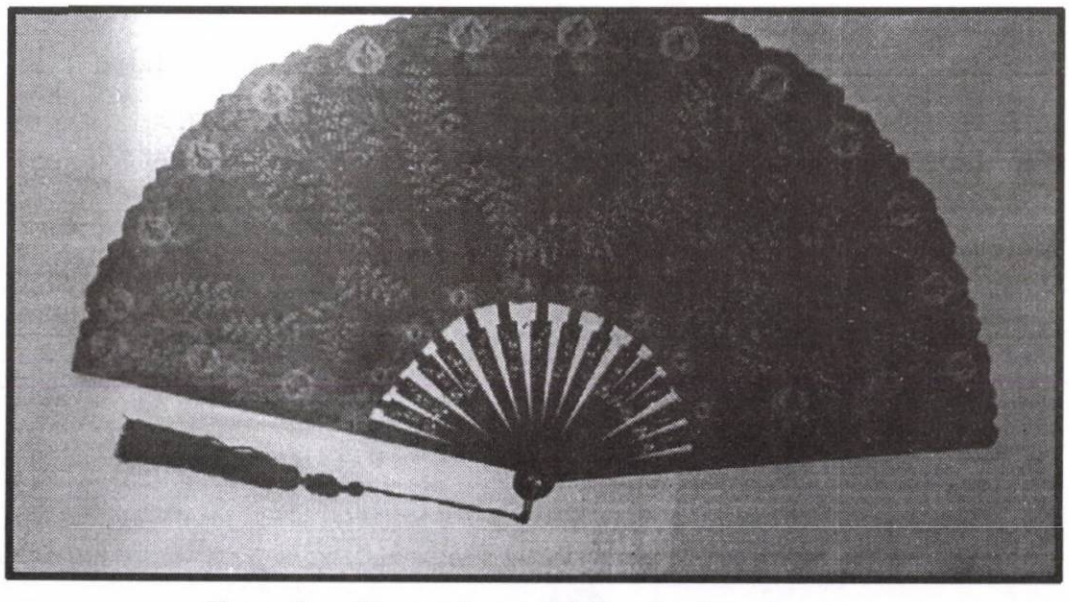

Foto. 2. – Evantai sec. XIX – după restaurare

Restaurarea unei file dintr-un Codex din secolul al XV-lea folosită ca învelitoare a unei tipărturi din anul 1617

Lidia Popescu

Cartea veche este "oglinda mântuirii omeneşti", care apropie peste spaţiu şi timp pe cel care caută, de cel care descoperă; oglindă în care licăreşte o speranţă de viitor. Schopenhauer numeşte cartea "memoria hârtie a umanităţii". Simplul dialog între autor şi cititor pune în mişcare întregul mecanism complex al societăţii moderne creată de om - Cartea reflectă universul şi pune în mişcare lumea.

Lucrarea de faţă este o filă manuscrisă dintr-un codex care conţinea textul şi notaţiile muzicale (neume) folosite la serviciul religios al ritului catolic.

Acest codex numit "Graduale" a fost scris în a doua jumătate a secolului al XV-lea în atelierele mănăstirii franciscane din oraşul Gyöngyös, suportul textului fiind din pergament, iar formatul filei fiind "in folio".

Mărimea aceteia este de 35X40 cm. Numărul exact al filelor nu se cunoaşte (aproximativ 300 de bucăţi) deoarece corpul cărţii nu s-a păstrat integral. S-au păstrat doar file sau fragmente din file, unele fiind folosite ca şi învelitoare ale scoarţelor la cărţile bisericeşti. În această formă au fost descoperite 113 file, verso-ul lor fiind distrus din cauza adezivilor, textul şi notaţiile muzicale fiind estompate şi greu de descifrat dar totuşi dimensiunea iniţială a filei putându-se estima cu aproximaţie.

Din secolul al XVI-lea s-au folosit aceste file manuscrise ca şi învelitoare de cărţi, legătorii considerând această metodă foarte ieftină. Cazul nostru de faţă este asemănător. Fragmentul de filă manuscrisă care urmează a fi restaurat a fost folosit ca şi învelitoare de scoarţe a unei tipărituri din anul 1617 al cărei autor este episcopul Leepes Bálint. Suportul filei este dintr-un pergament foarte subţire şi prezintă linii trasate orizontal şi vertical - portativul - de culoare roşie, notaţii muzicale cu cerneală neagră, text scris cu caractere de tipar cu cerneală de culoare neagră, iniţiale de culoare roşie şi albastră şi text manuscris în limba latină cu cerneală de culoare maronie (ferogalică); lipseşte capital bandul iar caietele sunt cusute cu aţă de in pe 5 ligamente din sfoară.

În partea superioară a cotorului observăm o etichetă din hârtie pe care a fost scris autorul şi titlul cărţii.

Prima operaţie este desprinderea învelitoarei din pergament de pe corpul cărţii. Observăm că forzaţul, care este din hârtie de maculatură necolorată, a fost lipit direct, la fel ca şi einşlagul, folosindu-se ca adeziv cleiul de oase.

Capetele nervurilor din sfoară au fost lipite pe scoarţe şi acoperite cu fragmente din foi tipărite. După desprinderea forzaţului, care s-a făcut mecanic cu ajutorul unei spatule flexibile cu vârf ascuţit, observăm că scoarţele din carton au fost consolidate pe toată suprafaţa, cu fragmente din file tipărite, iar în urma presării, notaţiile muzicale şi textul de pe pergament s-au imprimat pe filele tipărite, iar textul de pe acestea s-a imprimat pe pergament. Din această cauză textul manuscris de pe verso-ul pergamentului şi-a pierdut lizibilitatea parţial şi chiar total în anumite zone.

Pergamentul este o piele netăbăcită având ca bază a structurii sale albumina fibroasă - colagenul. Întrucât procedeul de preparare exclude neutralizarea produselor alcaline rezultate din prelucrare, pergamentul are o oarecare alcalinitate ceea ce îi conferă o mare stabilitate la acţiunea compuşilor acizi din atmosferă şi îi creză o rezistenţă mare la atacul microorganismelor.Alcalinitatea are însă şi un neajuns şi anume tendinţa pergamentului de a se îngălbeni în timp - ceea ce este şi în cazul nostru - îngălbenire

datorată captării compuşilor fierului din mediu şi în consecinţă declanşarea unor fenomene de hidroliză cu coloraţie.

Pergamentul este de asemenea un material foarte higroscopic, ceea ce conduce la scăderea stabilităţii sale. În cazul de faţă, din cauza păstrării cărţii în condiţii necorespunzătoare de microclimat şi a neglijenţei umane, observăm degradări produse de factori fizico-chimici şi biologici cum ar fi: estomparea culorilor notaţiilor muzicale şi a însemnărilor manuscrise, transparenţa, gonflarea suportului, pigmentarea şi apariţia petelor de diferite culori şi intensităţi cum ar fi: pete de umezeală, de cerneală, pete produse de frontul de apă şi de excrementele păsărilor şi rozătoarelor, murdărie aderentă (amestec de particule de praf şi substanţe grase care se fixează cu timpul pe suprafaţă).

Pergamentul mai prezintă şi lipsuri mari din suport şi din text în partea inferioară a cotorului acestea fiind datorate deteriorărilor produse de rozătoare. Se observă de asemenea migrarea textului şi a notaţiilor muzicale de pe verso-ul filei pe faţa acesteia şi de pe filele tipărite care au fost lipite pe scoarţe.

Deteriorările produse de factorul social (uman) sunt plierile filei din pergament în zona einşlagului şi a falţului, deoarece aceasta s-a folosit ulterior ca şi învelitoare de carte.

În urma efectuării hidrostabilităţii cernelurilor şi a culorilor folosite am ajuns la concluzia că cerneala ferogalică cu care s-a scris textul manuscris este insolubilă în apă, cerneala de Ca folosită la desenarea notaţiilor muzicale este solubilă în apă prin tamponare şi insolubilă în soluţie hidroalcoolică 90%, iar culorile roşu, şi albastru ale iniţialelor din text sunt lavabile dar rezistente tot în soluţie hidroalcoolică de 90%.

Deoarece cerneala cu care s-a scris însemnările manuscrise este ferogalică a fost necesară măsurarea pH-ului pe care am efectuat-o cu pH-metrul digital cu electrod de contact. Valoarea acestuia este de 6,39 deci aproape de punctul neutru.

După curăţirile mecanice ale suportului cu radiera şi cu o pensulă foarte moale, efectuăm hidratarea pergamentului într-o cameră umedă, în felul următor: fila se aşează pe o plasă din sfoară de in care acoperă o tasă de laborator din PVC cu apă distilată, pe care o introducem într-un sac de polietilenă închis ermetic timp de 15 minute. După scoaterea pergamentului din camera umedă am constatat că acesta şi-a redobândit elasticitatea şi forma iniţială mai ales în zona einşlagului şi a falţului.

Următoarea operaţie a tratamentului este curăţirea umedă şi emolierea pergamentului în soluţie hidroalcoolică 90% (alcool isopropilic + apă) şi glicerină - câteva picături - operaţie pe care am efectuat-o prin tamponare, evitând zonele cu culori foarte solubile. Urmează presarea sub sticlă cu greutăţi uşoare, introducând documentul între bucăţi de netex. După scoaterea din presă urmează completarea lipsurilor din suportul filei din pergament pe care am făcut-o cu hârtie japoneză prin metoda "la dublu" folosind ca adeziv soluţie de CMC 4% în apă. Am folosit hârtie japoneză de nuanţă şi grosime apropiată cu cea a suportului, cu fibră foarte lungă deoarece aceasta aderă foarte bine la pergament evitând riscul unor tensionări.

Ultima operaţie a tratamentului este presarea finală tot sub sticlă, între bucăţi de netex, timp foarte îndelungat.

Păstrarea pergamentului se va face în mapă de protecţie, într-un mediu cu UR: 50%-55% şi o temperatură de până la 18 ^{0}C, fără fluctuaţii.

Bibliografie

SZENDREI JANKA - "*Amintiri muzicale ale secolelor XV -XVII de la Gyöngyös şi Gyöngyöspata*".
SZABÓ KÁROLY - " *Régi magyar könyvtár*"I-III, Budapest, 1879-1896.

Lista ilustraţiilor

Foto 1 - filă manuscrisă înainte de restaurare
Foto 2 - filă manuscrisă în timpul restaurării, desprinderea forzaţului de pe scoarţa din carton;
Foto 3 - filă manuscrisă după restaurare.

The restoration of a manuscript piece, part of a religious Codex from the XVth century

(Summary)

The restoration of a manuscript piece witch is part of a religious Codex from XVth century and conains a text and the musical notes of the religious service.
The document was used to cover another book., dated 1671 and the support was made from velum.

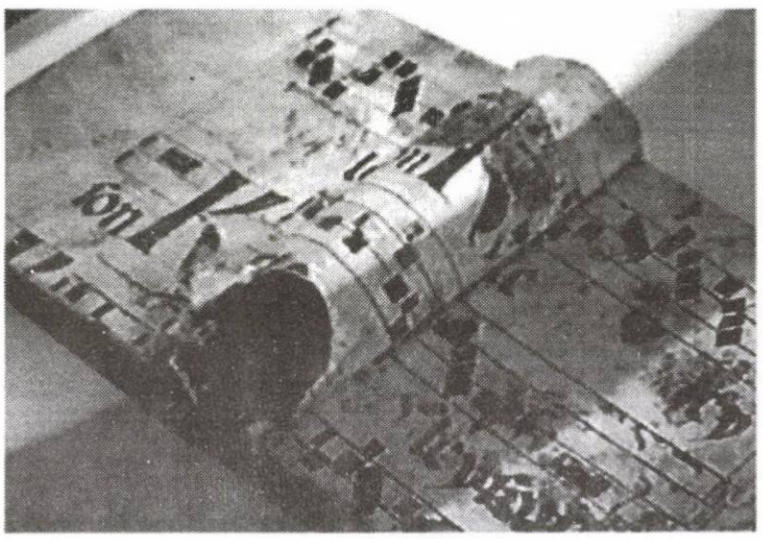

Foto. 1.

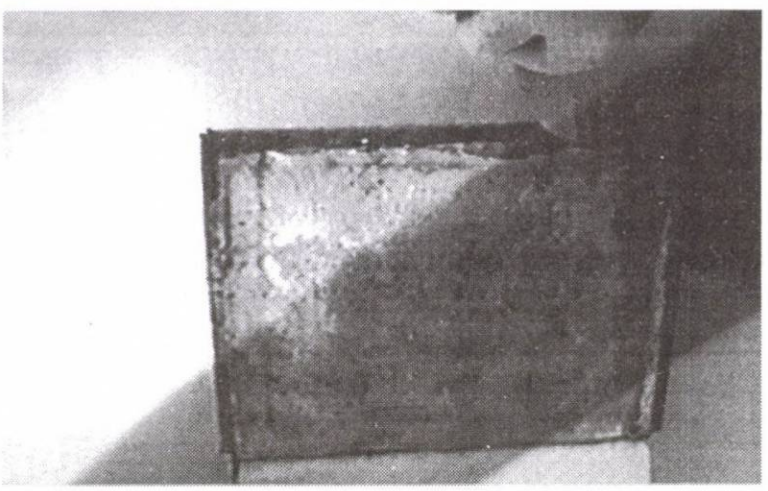

Foto. 2.

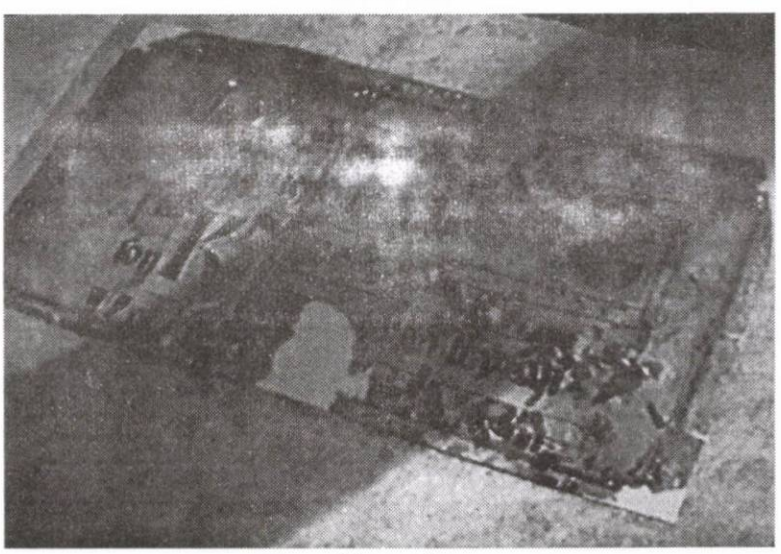

Foto. 3.

Restaurarea unui sfeşnic de argint

Dinu Capotescu

Lucrarea prezintă activitatea de restaurare-conservare a unui sfeşnic descoperit în urma demolării unor imobile. Obiectul fiind fragmentar şi neexistând analogie nu s-a putut stabili exact utilitatea lui, astfel el putând fi şi un suport de fructieră. Confecţionat din argint de un meşter sau atelier necunoscut la sfârşítul secolului al XIX- lea, sfeşnicul este îmbinat din trei elemente suprapuse.

Talpa de sfeşnic, de formă circulară, are la bază trei picioruşe în formă de frunză de acant, este împărţită în trei registre, cel din mijloc fiind ornamentat cu un medalion flancat de motive florale şi vegetale realizate prin incizie. Se continuă cu un fragment de picior de formă cilindrică ornamentat cu un medalion şi două ghirlande de flori în stil baroc aplicate, unul din medalioane lipsind. Partea superioară a fragmentului de picior, respectiv partea cilindrică, se termină cu două brâie cu profiluri dreptungiulare.

Piesa a suferit puternice degradări fizico-mecanice (teşituri, îndoituri, fisuri) şi chimice (prezenţa clorurilor, sulfurilor, etc.) foto 1,2,3.

Înlăturarea degradării fizico-mecanice a necesitat folosirea unui instrumentar divers format din diferite baghete de lemn de esenţă tare cu diferite forme şi profile în funcţie de suprafaţa deformată, ciocane de lemn, tablă de plumb, fâşii de cauciuc şi altele. Înlăturarea deformărilor la partea superioară respectiv partea celor două brâie, a necesitat confecţionarea unui negativ, mai precis sculptarea în lemn a profilului original al porţiunii deformate. Având acest profil sculptat nu a fost deosebit de greu de a înlătura deformările suferite de piesă. Medalionul lipsă a fost confecţionat din duracol prin tehnica mulajului şi a fost integrat cromatic cu foiţă de argint (foto 4).

A urmat tratament chimic cu Complexon, neutralizare şi conservare cu nitrolac incolor (foto 4,5).

The restoration of as silver candlestick

(Summary)

The subject of the paper is the restoration and the preservation of an candlestick. The object is made of silver by an anknown person in the XIXth century.

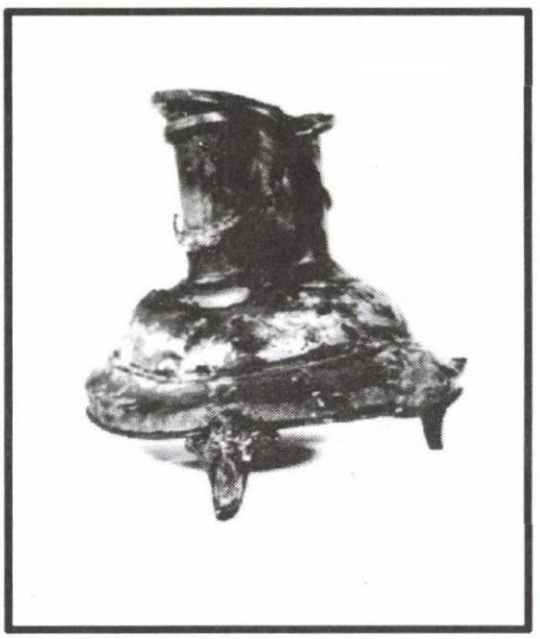

Foto. 1.

Foto. 2.

Foto. 3.

Foto. 4.

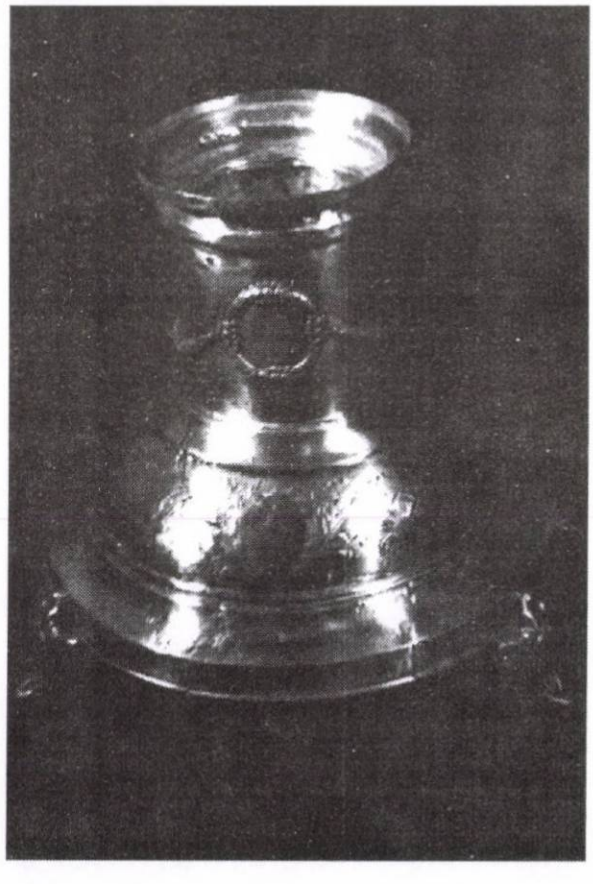

Foto. 5.

Restaurarea şi punerea în valoare a unor obiecte descoperite pe şantierul arheologic Lazuri (judeţul Satu Mare)

Eva Puskas

Săpăturile de sondaj şi cele sistematice de la Lazuri, au început din anul 1974, fiind dezvelite mai multe complexe(gropi menajere, locuinţe), conţinând un bogat material arheologic, care datează din secolele II-I î.ch.,respectiv secolele II-IV, continuând până în secolele VI-VII,VIII-IX.

Au fost găsite mai multe gropi iniţial folosite pentru păstrarea cerealelor, iar după aceea ca şi gropi menajere. Materiale similare nord-vestului ţării au apărut în cercetările efectuate în zona Aradului şi a Bihorului, iar în afara graniţelor în Slovacia, Ucraina şi până la Dunărea mijlocie.

Din locuinţe apar diferite fragmente ceramice: ceramică grosolană lucrată cu mâna destul de neglijent cu o ardere relativ slabă, neuniforme la culoare(vas borcan mic, vas borcan, vas cu motivul brăduleţului, ceşti), ceramica fină, caracterizată printr-o pastă de o calitate foarte bună, având ca degresant nisip fin sau mică (ceramică pictată, vas tip oală, cană cu toartă).

Inventarul materialului ceramic care apare în zona Lazuri din campaniile anuale este foarte bogat, cuprinzând mai multe epoci. Întâlnim ceramică din cultura Gŕva dintr-o pastă relativ bună, rezistentă, lucrată cu mâna de formă tronconică cu pereţii arcuiţi spre interior cu buza îngroşată, fără ornamente.

Un alt vas (cană) este datat în faza clasic dacică, caracteristica acestui vas o constituie fineţea execuţiei şi armoniile proporţiilor. Corpul îl are în formă bombată, cu buza rotunjită şi uşor răsfrântă spre exterior, fiind prevăzut cu un gât scurt şi toartă.

Un tip de vas provenind de la Lazuri, punctul "Lubi Tag" este un vas miniatură de tip borcan, de culoare gălbui-roşcat prevăzut cu patru butonaşe ornamentate prin incizie. Are buza uşor evazată spre exterior, aproape dreaptă. Este lucrat cu mâna din pastă impură, arderea este neomogenă. In faza clasică a ceramicii daco-getice ornamentele realizate prin incizare sunt frecvente şi alcătuiesc un bogat repertoriu de motive decorative.

O formă ceramică larg răspândită este cea a vasului cu buza îngroşată şi uşor răsfrântă în exterior, cunoscut sub denumirea de vas borcan. Corpul vasului are umerii arcuiţi, coloritul fiind de la gălbui-roşcat de nuanţe diferite până la cenuşiu-negru. Este lucrată cu mâna, din pastă impură cu granule de nisip, ornamentele fiind realizate prin incizare, formând linii oblice mai lungi sau mai scurte pe corpul vasului.

Tot aici s-au mai găsit ceşti, ceramică pictată (fragmente), un idol, rotiţă şi un vas de forma unei păsări cu doi ochi şi un cioc, din epoca bronzului bogat ornamentat pe toată suprafaţa specific culturii Suciu de Sus, cu o combinaţie de spirale şi cercuri ovale, excizate, alungite la un capăt.

Deci, ceramica noastră se poate împărţi în ceramică brută cu textură zgrunţuroasă ce conţine în pastă multe impurităţi (pleavă, nisip, paie, pietre pisate, nisip dur) şi în ceramică fină cu textură fină, omogenă, ce conţine caolin, silicaţi sau oxizi metalici şi ca degresant nisip fin.

Fluxul tehnologic pentru restaurarea şi conservarea pieselor arheologice începe odată cu scoaterea acestora din mediul de zacere. Din momentul scoaterii în mediul atmosferic ceramica arheologică are nevoie de măsuri de protecţie , de prim-ajutor. Intrerupându-se vechile condiţii de mediu, lipsite de gaze nocive, radiaţii ultra-violete şi

calorice, de fluctuații ale temperaturii, obiectele arheologice primesc un adevărat şoc, degradarea lor accelerându-se.

Pentru a atenua pe cât posibil acest şoc, recurgem deja pe şantier la următoarele măsuri de prim ajutor:

- evitarea expunerii directe la radiații solare
- evitarea pierderii totale a umidității
- observarea atentă a obiectelor pentru a decide măsuri diferențiale de ambalare
- stabilirea urgenței de trimitere la laborator
- evitarea şocurilor mecanice, a tensionării în timpul transportului

Obiectele ajunse în laborator se examinează, se verifică rezistența fizico-mecanică, porozitatea pastei, friabilitatea, natura depunerilor.

În cazul fragmentelor fragile, se evită imersarea sau spălarea sub jet de apă curățirea făcându-se mecanic şi prin tamponare până la îndepărtarea totală a depunerilor de pământ.

Uscarea perfectă este absolut necesară pentru a face o impregnare bună, impregnare care se face în scopul întăririi structurii ceramicii, mărind astfel rezistența pastei atenuând higroscopicitatea ceramicii, realizând o protecție împotriva vibrațiilor, şocurilor, prafului, realizând totodată o fixare mai bună a structurii de la suprafață: pictura, glazura, angoba, încrustațiile în pastă.

În vederea reconstituirii formei vasului am grupat fragmentele după părțile componente ale vasului, adică: bază, corp şi buză şi după culoare, formă şi grosime.

Ansamblarea s-a început de la bază folosind adeziv compatibil şi reversibil, lipsurile s-au plombat cu ipsos. La completarea părților mai mari lipsă, am folosit cofrag din plastelină de modelaj sau ceară dentară, amprenta luându-se de pe părțile simetrice existente, părțile inexistente modelându-se.

Părțile completate s-au finisat în final folosind bisturiul, raşchete speciale, glasspapier.

Integrarea cromatică s-a făcut cu culori tempera, sau pigmenți adăugați la ipsos, în nuanțe apropiate de original. Unde exista decor s-a completat pe părțile adăugate prin incizii sau excizii.

Pe tot parcursul restaurării trebuie respectate următoarele principii:

- folosirea materialelor reversibile
- materialele folosite să nu afecteze estetica piesei
- materialele şi substanțele utilizate să aibă o cât mai bună comportare în timp
- să se utilizeze numai substanțe compatibile cu elementele structurale ale ceramicii cât şi cu materialul ornamental, să utilizăm materiale, tehnici sigure
- trebuie avut grijă să nu se facă fals, obiectul trebuie să se afirme

În lucrarea de față v-am prezentat tehnica restaurării folosite în cazul ceramicii arheologice descoperite pe şantierul arheologic de la Lazuri, punctul "Lubi Tag".

Am ales piese arheologice, deoarece dintre toate disciplinele istorice, arheologia pleacă de la realități materiale, oferind astăzi cel mai mare câmp de dezvoltare a formelor de comunicare în masă a cunoştințelor istorice.

Această ceramică arheologică ne prezintă în diferite faze, progresul general al spiritului omenesc, ajutându-ne să cunoaştem mai bine popoarele antichității clasice situate pe aceste teritorii.

Bibliografie

1. *Cercetări de conservare şi restaurare a patrimoniului muzeal, nr.1*, Muzeul Naţional de Istorie, Bucureşti, 1981.
2. *Múzeumi műtárgyvédelem, nr.2*, Budapest, 1975.
3. *Practical building conservation,* vol.2, Gower Techical Press, England, 1995.
4. Gheorghe Lazin, C*uptoare dacice de ars ceramica din secolele III-IV.e.n. descoperite la Satu Mare*, în Satu Mare. Studii şi comunicări, 1980, p.133-142.
5. Gheorghe Lazin, O *categorie aparte a ceramicii din secolele III-IV d.h. descoperită în nord-vestul României*, în Revista Bistriţei, IX, 1995, p.145-149.
6. Ioan Stanciu, C*ontribuţii la cunoaşterea epocii romane în bazinul mijlociu şi inferior al râului Someş*, in Eph.Nap.v.p.139-226.

The restoration of a few objects discovered on the archaeological site of Lazuri (judeţul Satu Mare)

(Summary)

The article has three major parts:
- the presentation of the archaeological situ of Lazuri
- some pottery allready restored
- the method and the major ways of restoring pottery

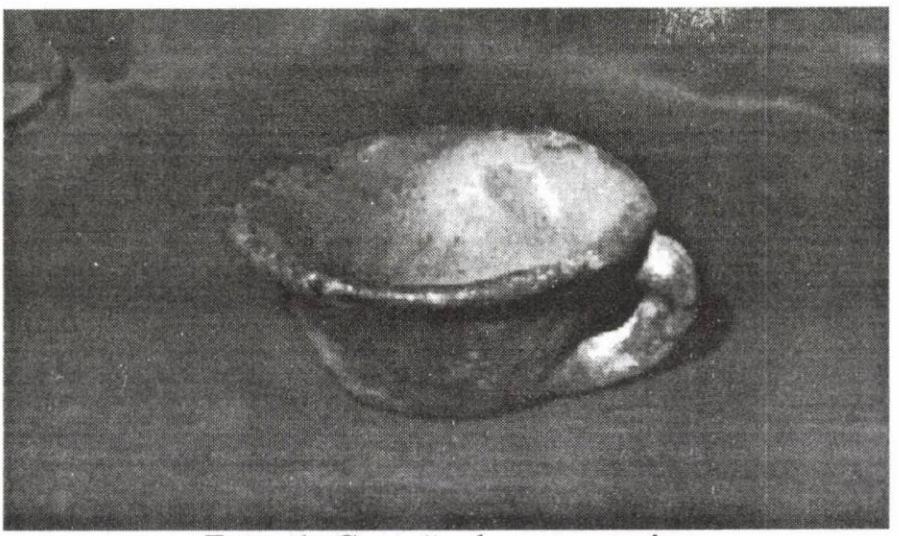

Foto. 1. Ceaşcă – lucrat cu mâna

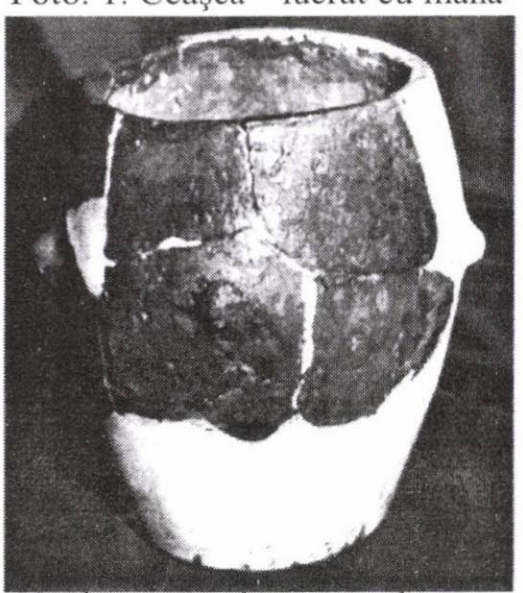

Foto. 2. Vas borcan cu butoane – lucrat cu mâna

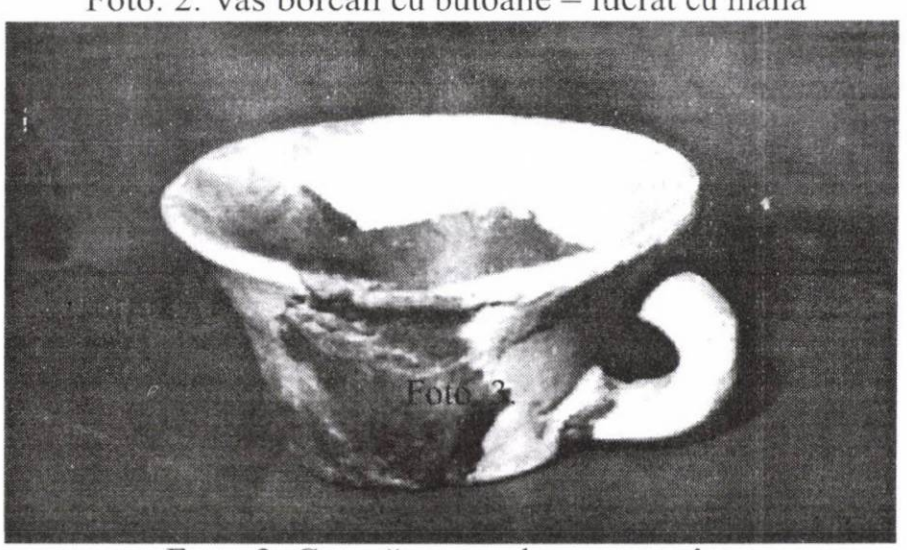

Foto. 3. Ceaşcă mare – lucrat cu mâna

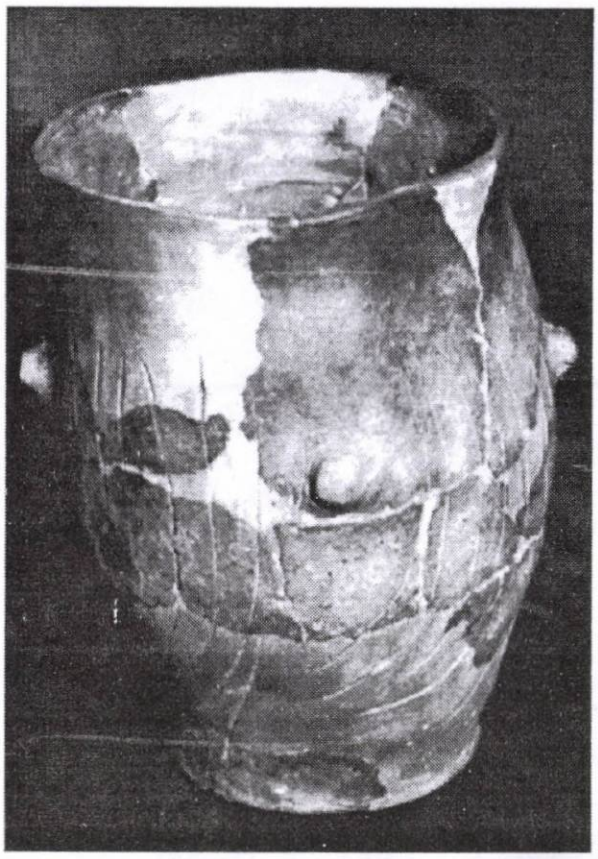

Foto. 4.
Vas cu motivul brăduleţului

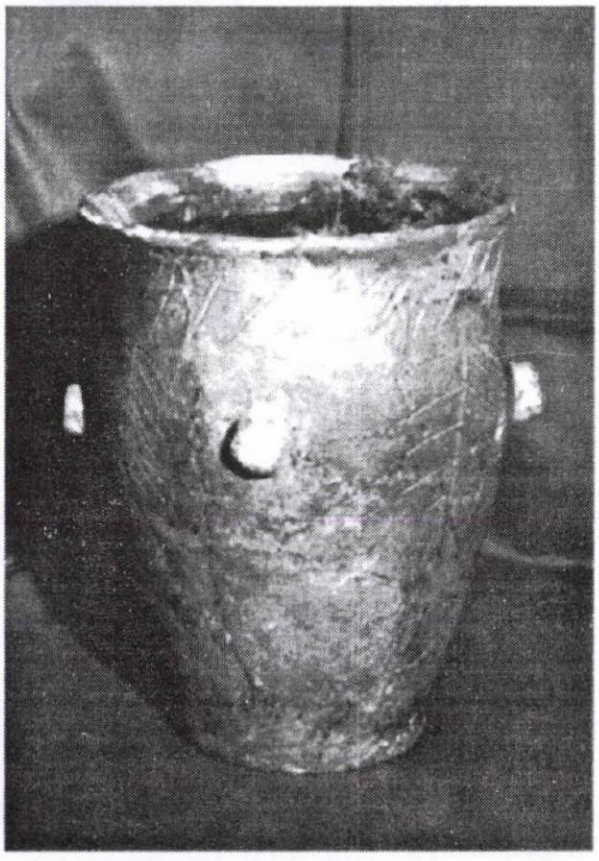

Foto. 5.
Vas borcan

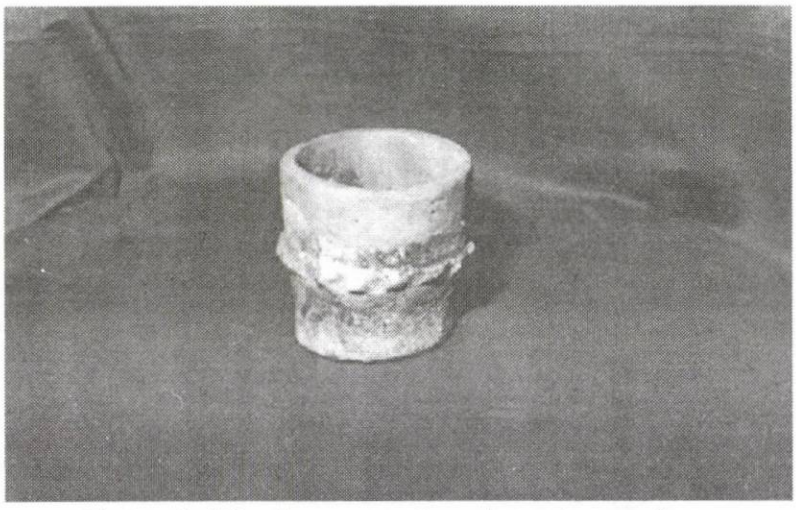

Foto. 6. Vas borcan mic – lucrat cu mâna

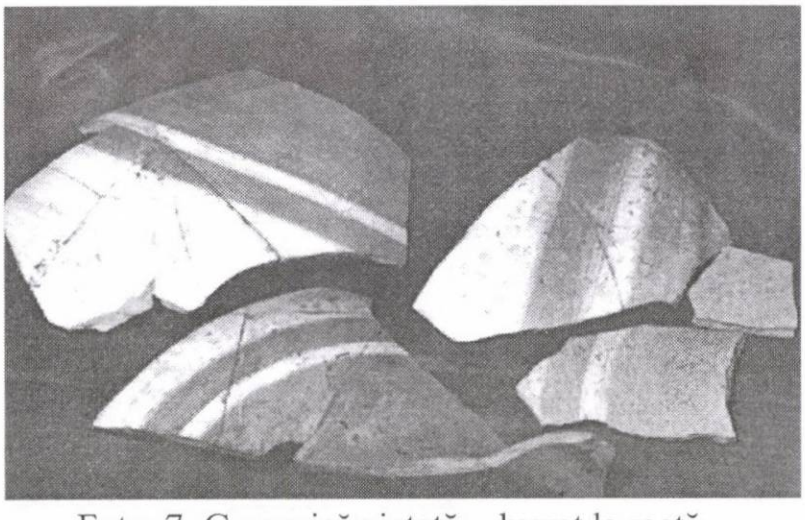

Foto. 7. Ceramică pictată – lucrat la roată

Foto.8. Vas tip roată – lucrat la roată

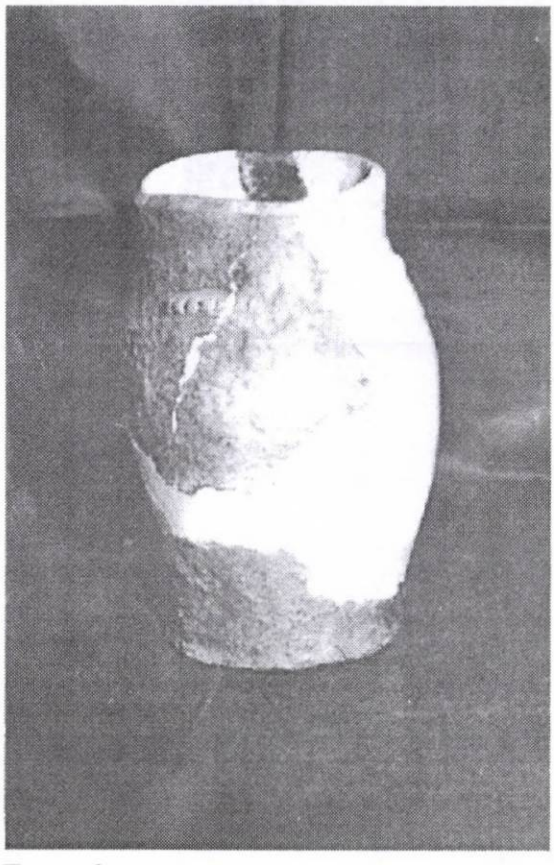

Foto. 9.
Vas bitroconic – lucrat cu mâna

Foto. 10.
Cană cu toartă – lucrat la roată

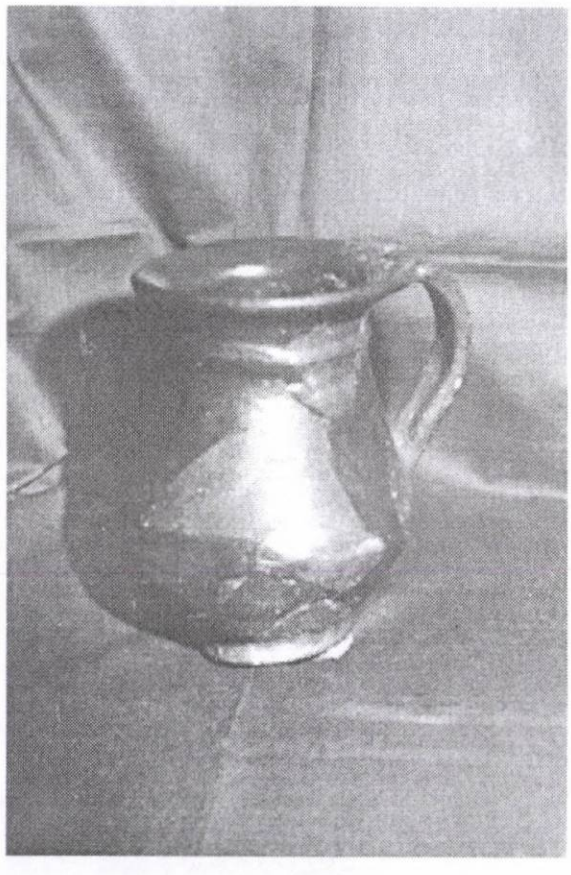

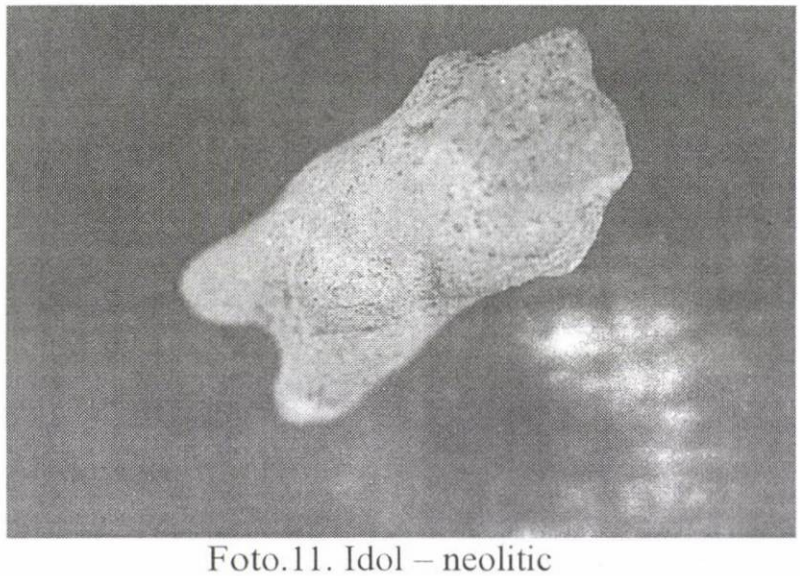

Foto.11. Idol – neolitic

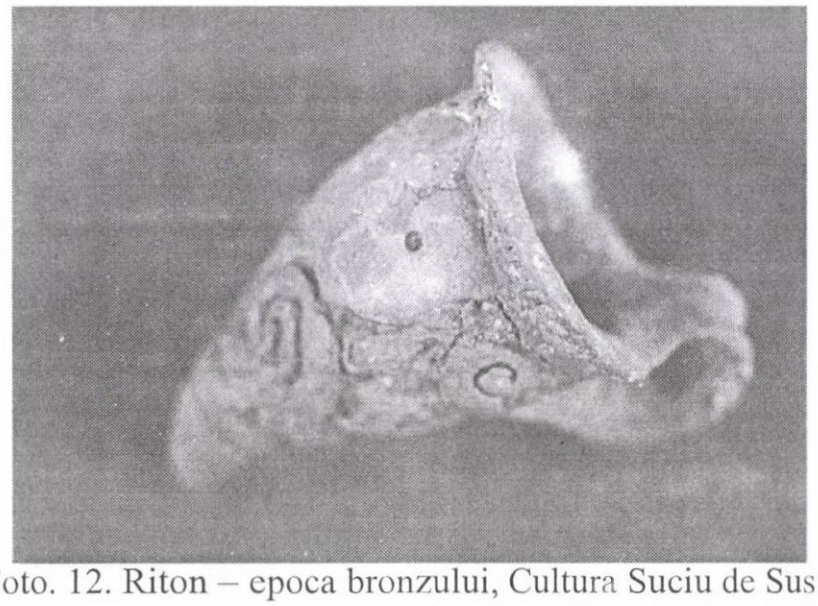

Foto. 12. Riton – epoca bronzului, Cultura Suciu de Sus

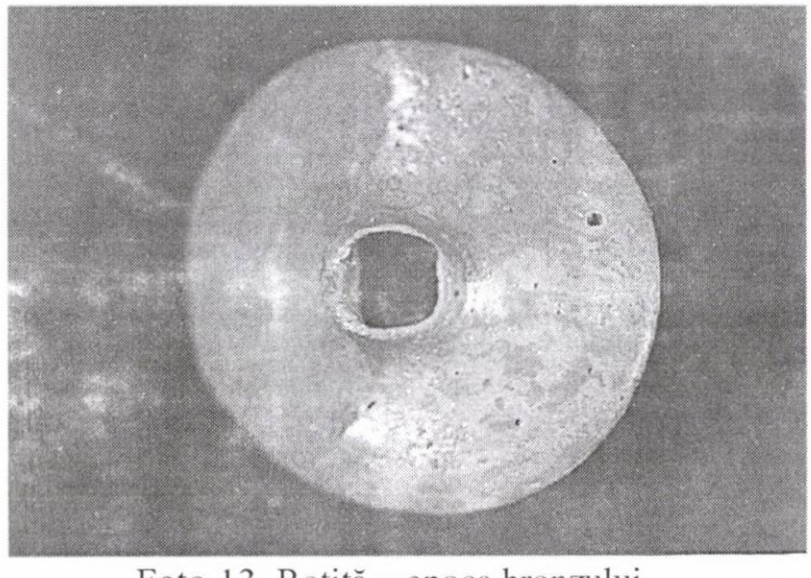

Foto.13. Rotiță – epoca bronzului

Restaurarea unor podoabe celtice provenite din necropola celtică de al Pişcolt

Roxana Cobusceanu

În lucrarea de faţă voi prezenta câteva piese arheologice restaurate anul acesta care provin din necropola celtică de la Pişcolt judeţul Satu Mare. Cercetarea necropolei de la Pişcolt în punctul de hotar numit "Nisipărie" a început în anul 1970 şi a fost continuată până în anul 1977. Numărul complexelor funerare descoperite este 207. Din cele 185 de morminte datate în epoca fierului 75 de morminte sunt de înhumaţie 83 de incineraţie în groapă iar 13 morminte de incineraţie în urnă. Inventarul acestor morminte indiferent de ritul şi ritualul funerar este unitar. Mormintele de incineraţie în groapă în general sunt mai bogate în inventar care constă din obiecte vestimentare, podoabe, arme, ustensile şi ceramică. Activitatea de restaurare conservare a inventarului necropolei celtice a început încă din anul 1990 şi continuă şi în prezent. Am ales câteva podoabe celtice care deşi provin din experienţa Hallstattiană sunt deosebite de acestea punând în valoare elemente de detaliu decorate într-o fantezie de o frumuseţe rară.

Voi prezenta în continuare intervenţiile făcute asupra pieselor menţionate.

BRĂTARĂ BRONZ, Inv.5188; M.155

Descriere: Brăţară cu semiove mici în Reifenstil; diametru 5 cm., confecţionată din bronz prin turnare. Piesa este masivă cu miez metalic continuu solid, este fragmentară(4 fragmente), prezintă coroziune activă pe întreaga suprafaţă sub formă de puncte pulverulente de clorură, oxizi(cuprit), în special în interiorul său, depuneri din mediul de zacere.

Tratament: spălare cu soluţie Romopal 1%, combinată cu curăţire mecanică, tratament chimic cu soluţie complexon la pH-10, urmat de neutralizare, uscare în alcool, patinare artificială prin aurire, finisare cu baton din fibră de sticlă, lipirea fragmentelor cu răşină , conservare.

BRĂŢARĂ BRONZ, inv.4917, M. 127.

Descriere: Brăţară închisă, masivă, diametru 7 cm, confecţionată din bronz prin turnare. Piesa este masivă, cu miez metalic continuu, solid, prezentând coroziune activă pe întreaga suprafaţă sub formă de cloruri, cuprit.

Tratament: prin metoda de curăţire Kräfting(sol.NaOH şi folie de Al)urmată de neutralizare, uscare, finisare mecanică cu baton din fibră de sticlă, conservare. In urma acestui tratament suprafaţa piesei a căpătat o culoare brună-maronie uniformă şi nu mai necesită patinare artificială.

BRĂŢARĂ, inv.5049, M.155.

Descriere: brăţară din placă de bronz cu capetele terminate în tampon, diametru 6 cm., confecţionată din bronz. Piesa prezintă un miez metalic continuu solid, coroziune activă pe întreaga suprafaţă sub formă de cloruri, oxizi şi urme din mediul de zacere.

Tratament: spălare cu soluţie Romopal 1%, tratament chimic cu soluţie Complexon pentru bronz, urmat de fluxul tehnologic de neutralizare, uscare, finisare, patinare artificală şi conservare finală.

FIBULĂ, inv.5360.

Descriere. Fibulă mare cu resortul format din 3+3 spire, cordare exterioară cu un singur nodul pe picior, L=8,5 cm., este confecţionată din fier prin turnare. Piesa prezintă miez metalic continuu, solid pe suprafaţa sa se observă produşi de coroziune specifici materalului de bază cu preponderenţă la vârful acesteia, sub formă de oxizi, cloruri. Lipseşte acul pe o porţiune de 1 cm.

FIBULĂ, inv.5348.

Descriere: Fibulă mare cu resortul din 3+3 spire, cordare exterioară, având ornamentaţie ştampilată pe arc, L=9 cm, este confecţionată din fier prin turnare. Piesa prezintă miez metalic continuu, pe suprafaţa sa se observă produşi de coroziune specifici materialului de bază, lipseşte acul pe o porţiune de 1 cm.

Acestor fibule li s-a aplicat un tratament chimic de curăţire cu soluţie de H_3PO_4 20% cu inhibitor până la îndepărtarea completă a produşilor de coroziune. A urmat apoi în continuare fluxul de neutralizare, uscare şi conservare finală.

FRAGMENT DE CENTURĂinv.5063, M. 156

Descriere: Fragment dintr-o centură din fier împreună cu prinzătorul de la cataramă lucrat din fier şi ornamentat cu butoane din bronz.

Fragmentele din fier prezintă produşi de coroziune specifici materialului de bază sub formă de oxizi şi oxihidroxizi ferici, exfolieri ale stratului de produşi de coroziune, în timp ce butoanele din bronz au un miez metalic continuu solid, cu o patină nobilă stabilă şi continuă sub formă de malachit.

Tratament: la fragmentele din fier am recurs la o curăţire mecanică urmată de taninare, butoanele din bronz s-au curăţat mecanic cu foarte mare atenţie sub microscop.

FRAGMENT DE CENTURĂ,inv.460, M.57

Descriere: Prinzător de cataramă, lucrat din fier sub formă de suliţă, încrustat cu un buton din bronz. Piesa este fragmentară, fragmentele din fier nu au miez metalic continuu, prezintă produşi de coroziune specifici materialului de bază, exfolieri ale stratului de produşi de coroziune, lipsă din material în zona de îmbinare cu butonul de bronz. Butonul din bronz prezintă un miez metalic continuu, solid şi o patină nobilă continuă şi stabilă.

Tratament: fragmentele din fier au fost curăţate mecanic, s-au lipit între ele şi s-au consolidat prin impregnare cu răşină Araldit AY 109 cu întăritor HY 965. De asemenea s-a făcut completarea porţiunii lipsă tot cu răşină colorată pentru integrare cromatică.

Din lotul restaurat şi conservat, piesele de fier au creat o problemă serioasă, acestea suferind o degradare importantă în timp ca urmare a umidităţii excesive existente în Castelul din Carei unde aceste piese au fost depozitate de la descoperirea lor.

Bibliografie

I .Németi, *Necropola Laténe de la Pişcolt, jud.Satu Mare*, I-IV, Traco-Dacia, IX, X, XIII, XIV, 1988, 1989, 1992, 1993.

I.Németi, *Das späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău*, Dacia, XXVI, 1982, p.115-156.

I.Németi, *Contribuţii la istoricul Hallstattului târziu din nord-vestul României în lumina noilor descoperiri arheologice*, Acta Musei Porolissensis, VIII, Zalău, 1984, p.129-146.
Practical Building conservation, English Heritage Tehchikal Handbook, 1988, Gower Technikal Press Ltd, England.
I.Stambolov, *Coroziunea şi conservare antichităţilor.*
HE,Plenderleith, şi A.E.A.Werner, *Conservarea antichităţilor şi a operelor de artă (tratament, reparare, restaurare).*

The restoration of a few jewellery discovered in the celtic necropola from Pişcolt

(Summary)

The subject of the article is the restauration methods aplied to a few jewellery discovered in the celtic necropola from Pişcolt, Satu Mare.

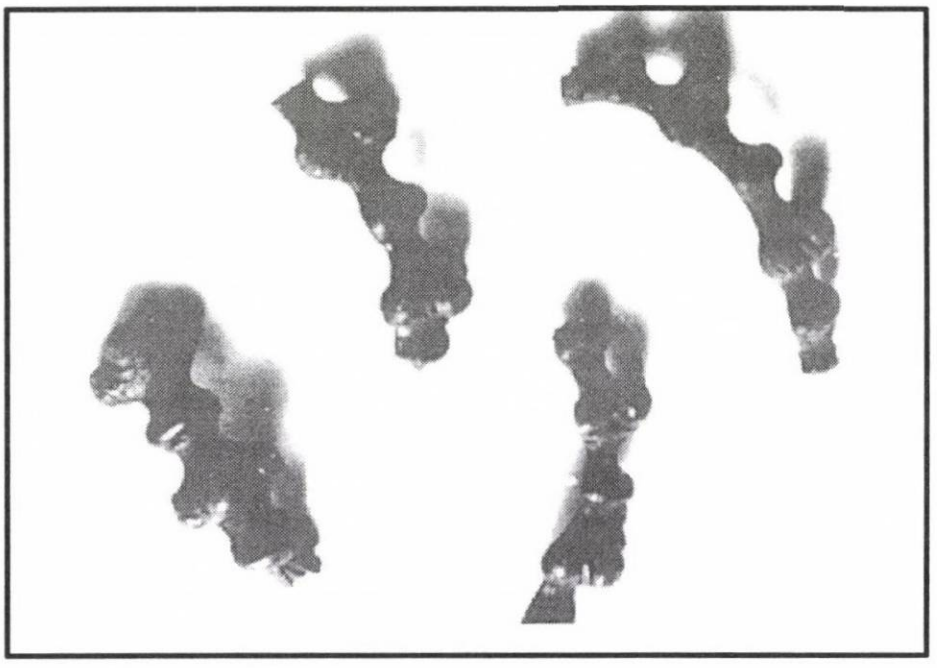

Brățară de bronz I. 5188

Reifenstil

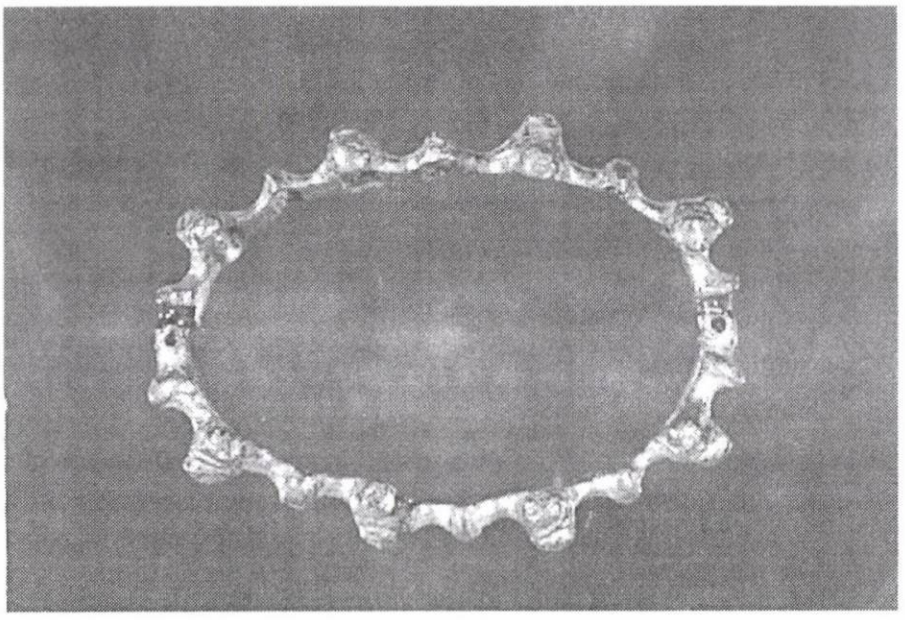

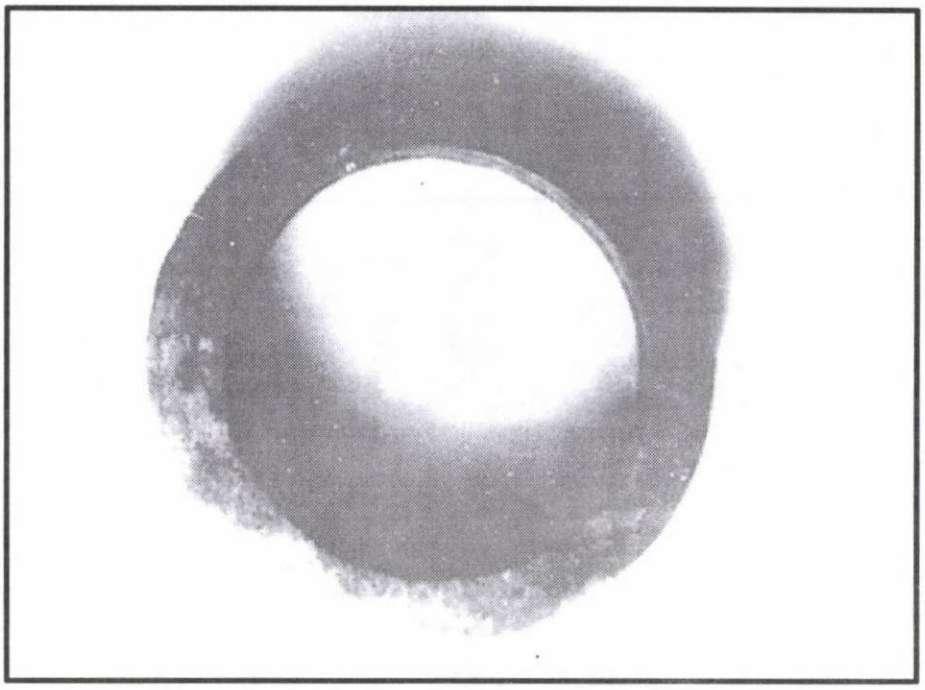

Brăţară masivă I. 4917

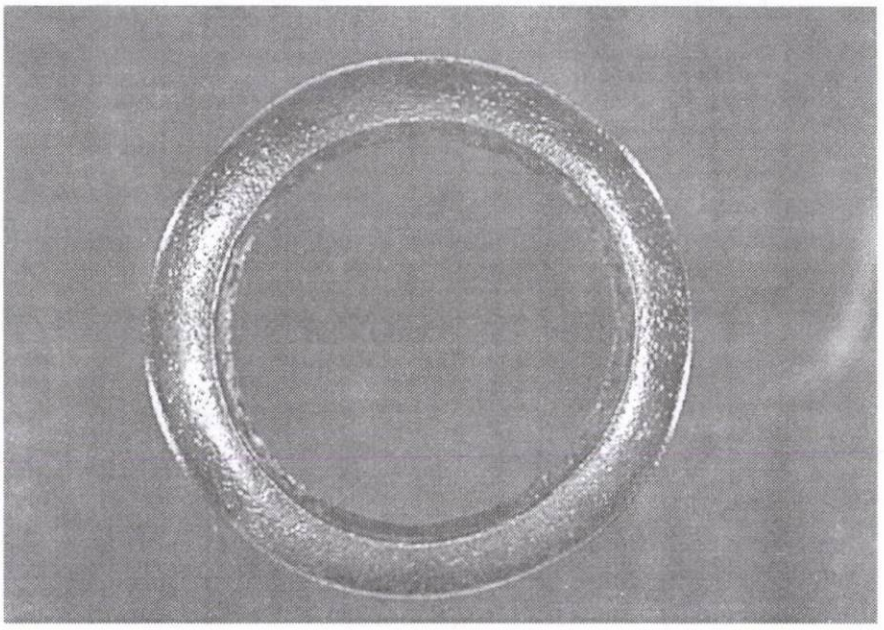

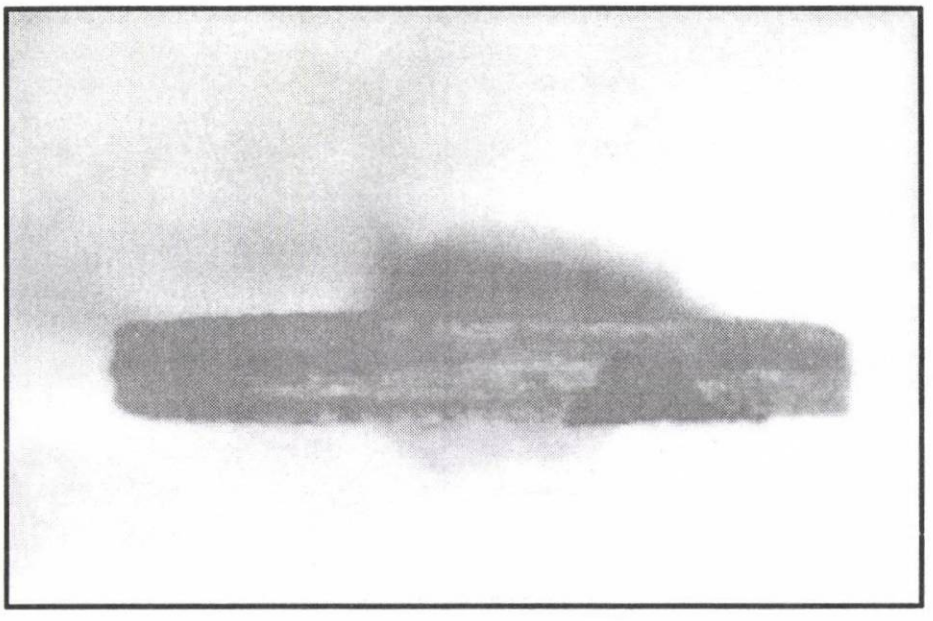

Brățară de bronz I. 5049

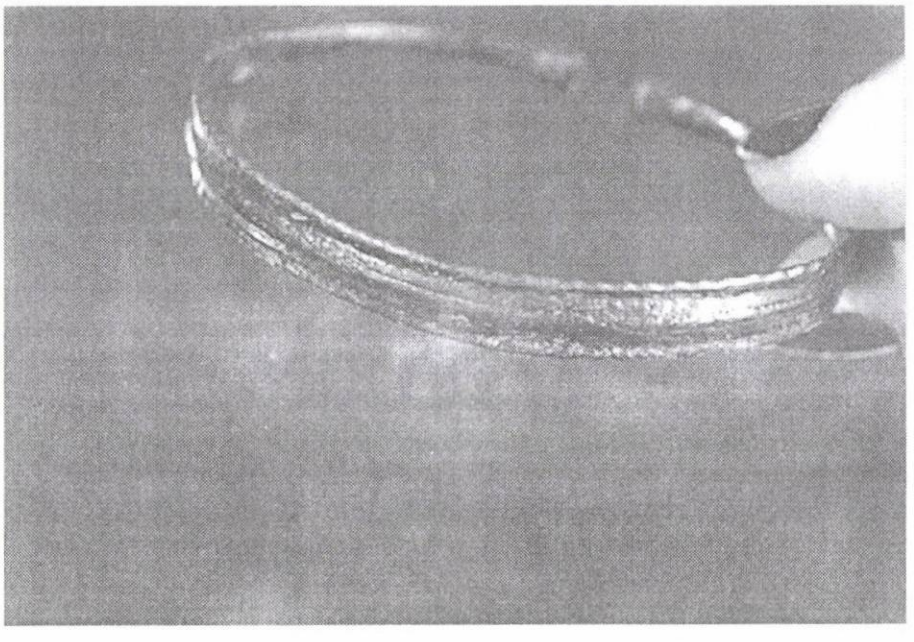

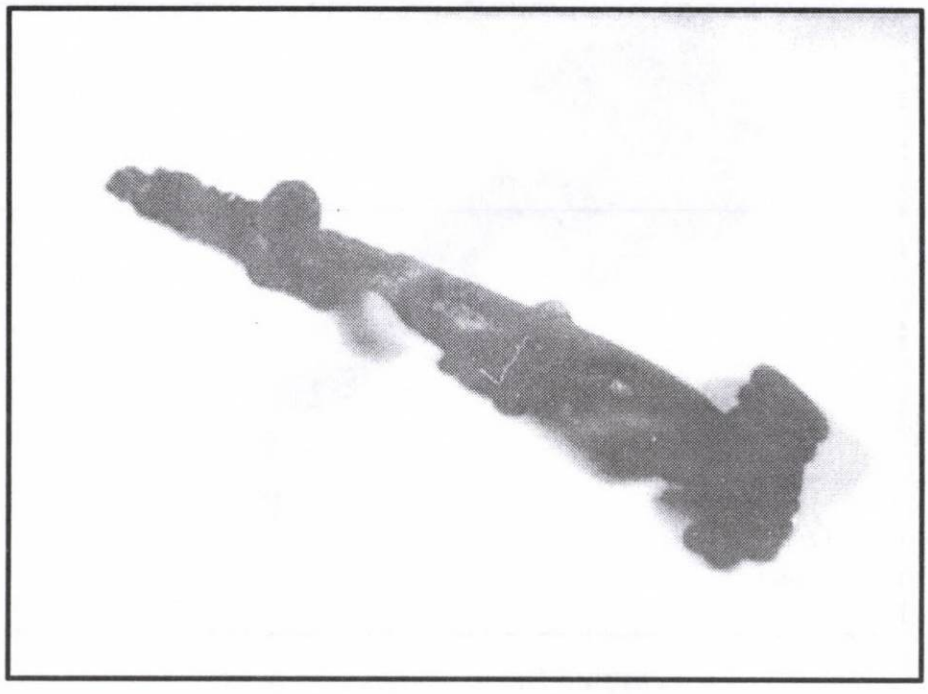

Fibulă fier I. 5360

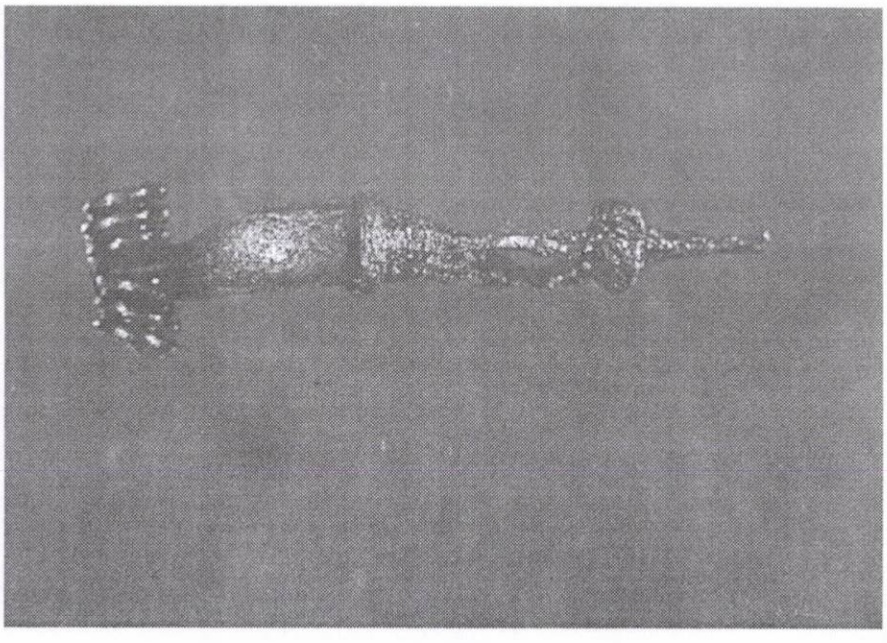

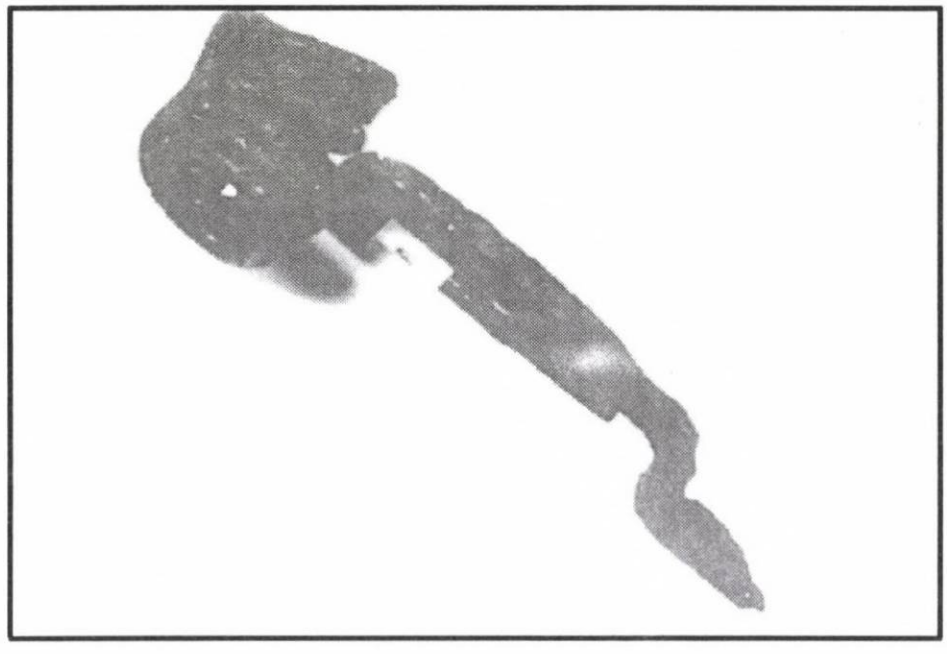

Fibulă fier I. 5348

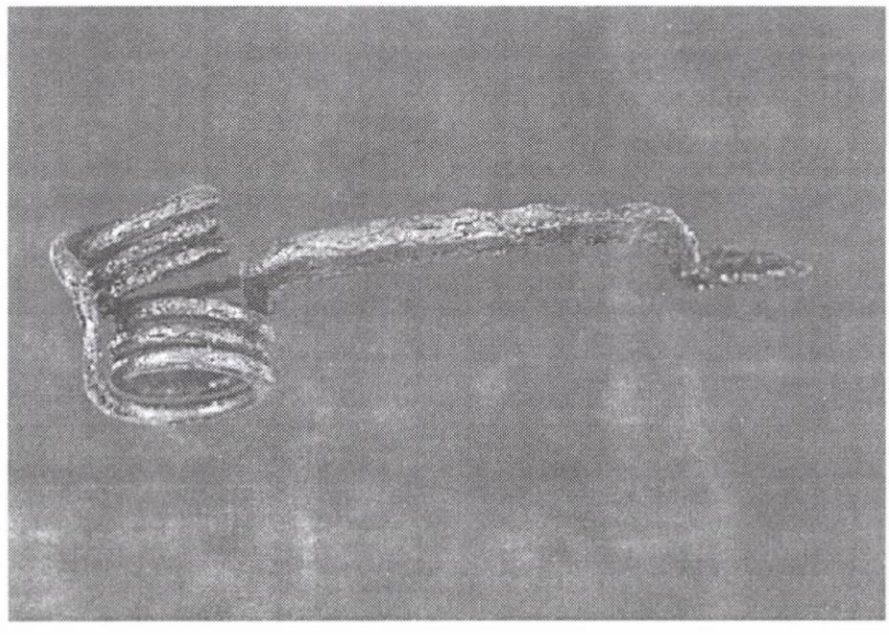

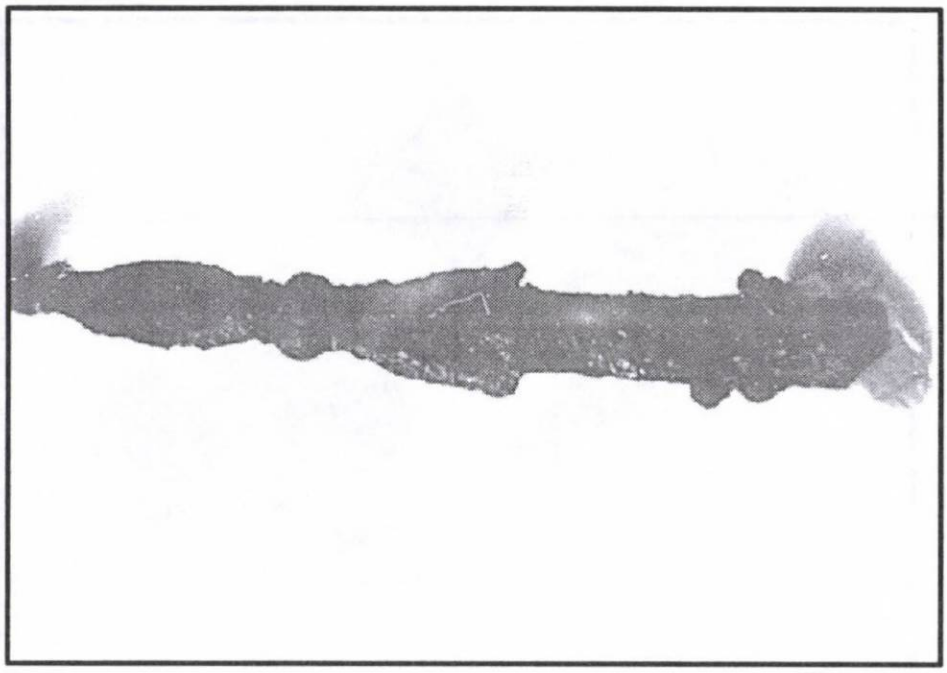

Fragment centură I. 5063

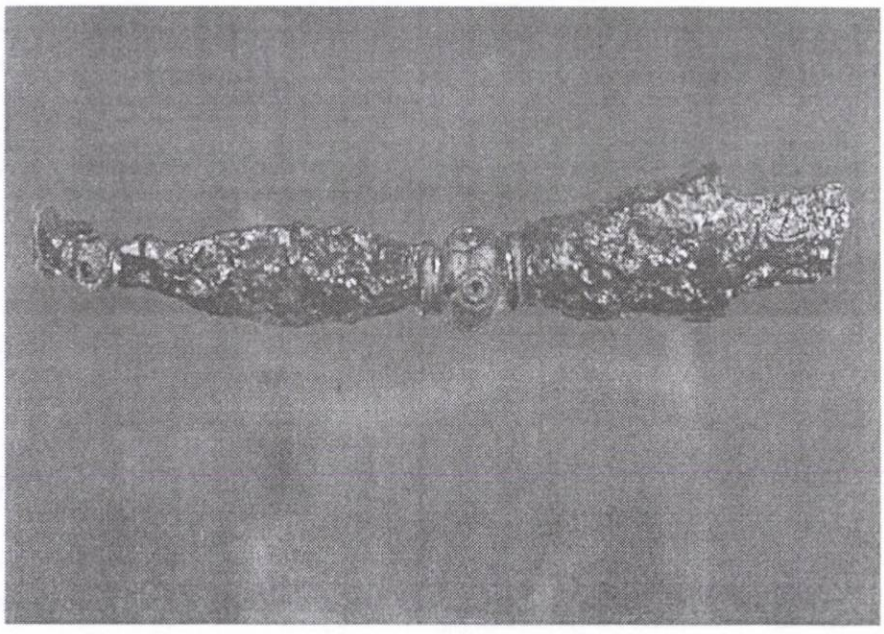

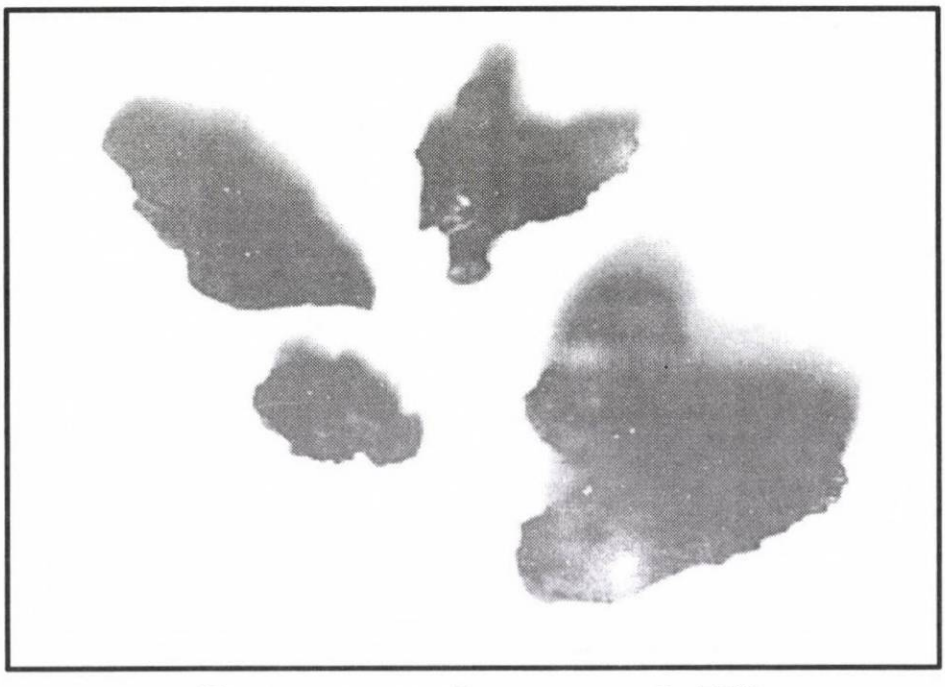

Fragment centură I. 4609

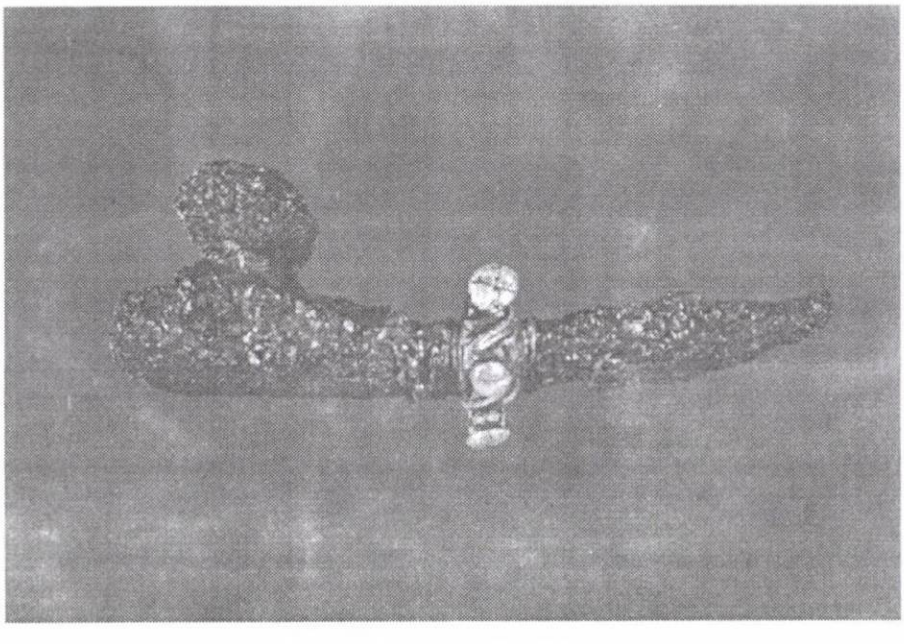

Repunerea în circulația valorilor muzeale a unui vas de flori din porțelan de Cehia (sec. XIX) - prin restaurare

Simona Violeta Gheorghe

Colecția de ceramică a Muzeului de Artă din Craiova care numără în prezent 280 de piese s-a instituit odată cu fondarea "Pinacotecii Alexandru şi Aristia Aman" la sfârşitul anului 1908. Ea cuprindea atunci doar câteva piese: un servici de masă cumpărat de Al. Aman în 1848 pe când îşi făcea studiile de drept la Sorbona şi câteva platouri decorative din faianță. Abia în cel de-al şaptelea deceniu colecția s-a îmbogățit printr-o serie întreagă de achiziții de porțelan de Maissen, Tillowitz, Rosenthal, faianța de Birmingam, porțelan de Saxa, de Sevres, etc.

Vasul pentru flori ce face obiectul acestei comunicări este din porțelan pictat, cu smalț transparent prutând ştampila pe verde a manufacturii Victoria-Czecho-Slovakia - sub smalț şi a fost executat în secolul al XIX-lea.

Vasul de forma alungită, având o înălțime de 395 cm, are talpa într-un profil uşor evazat, iar gura accentuat evazată închizând un profil concav. De altfel , cele două elemente finale sunt decorate cu acelaşi tip floral în aur pe fundal alb: cel de la partea superioară sub formă de ghirlandă orizontală, cel inferior sub formă de râuri dispuse vertical.

Nava vasului, care ocupa aproape întreaga arie, este decorată aproape simetric pe trei registre, cel mai important fiind cel median. Registrul inferior şi cel superior sunt decorate identic, atât din punct de vedere cromatic, cât şi al secvențelor alternante care îl compun. Astfel, alternează secvențele pe fundal verde China, cu brâuri florale dispuse simetric, executate în aur, cu secvențe pe fundal alb având încadrat câte un romb în roşu-violet, fiecare decorat cu câte o rozetă mare, centrală, toate motivele în aur.

Registrul median ocupă mai mult de jumătate din suprafața vasului şi este decorat cu un medalion principal pictat, având formă ovală şi delimitat de o ramă executată în aur şi decorată cu şirag perlat.

Medalionul prezintă o scenă de gen tipică pentru pictura secolului al XVIII-lea, care surprinde trei tinere femei aşezate la umbra unui copac, îmbrăcate după moda antică, cu veşminte lungi, prinse în fibul pe umeri, cu drapaje ample sugerând anatomia corpului, cu coronițe florale. Atmosfera antică este completată şi de amforă în stil roman, aşezată în peisaj. Desenul este clar, conturat printr-o pensulație fină de ocru. Armonia cromatică este predominant caldă, pe nuanțe de roşu englez şi galben auriu.

Medalionul este profilat pe o secvență al cărei fundal este în verde China şi decorat cu grupuri florale executat în tipar aurit. Secvența simetrică corespunzând celeilalte părți a navei are în locul medalionului o rozetă floral decorativă, executată tot în aur.

Între secvențele pe fundal verde China, se găsesc două secvențe decorative pe fundal alb, având ca motiv central romburi în roşu-violet, fiecare cu câte o rozetă centrală identică şi cu elemente ornamentale identice.

Luând în considerare toate elementele decorative care compun registrele ornamentele precum şi modul în care este pictat medalionul principal putem concluziona că avem de a face cu un stil eclectic îmbinând elementele tradiționale ale secolului al XVIII-lea cu elemente mai noi ale secolului al XIX-lea.

În timpul cutremurului din 4 martie 1977 acest vas aflându-se în expunerea permanentă din sălile Muzeului de Artă Craiova a fost distrus în totalitate, în circa 100 de cioburi de la 15 cm la sub 1 cm şi în foarte multe aşchii de porțelan.

Intervenţia asupra piesei a urmat etapele obişnuite ale procesului de restaurare: curăţire, lipire, completarea părţilor lipsă, finisarea finală, refacerea decorului.

Deoarece piesa a fost din totdeauna obiect de colecţie păstrat în condiţiile obişnuite ale depozitului unui muzeu, pe suprafaţa fragmentelor nu au existat substanţe aderente.

Depunerile obişnuite de praf şi murdărie au fost înlăturate uşor, prin spălare în apă călduţă şi detergent neionic (Romopal), urmată de clătire abundentă cu apă curentă.

Lipirea fragmentelor a constituit operaţiunea cea mai dificilă a întregului proces de restaurare şi aceasta datorită următoarelor considerente: dimensiunea fragmentelor, modul de spargere specific porţelanului(mai ales când este foarte deteriorat), deformările produse la spargere.

Adezivul utilizat la lipire a fost UHU plus. Acesta a fost ales pentru că timpul său de polimerizare este cuprins între 3-5 minute, timp convenabil pentru eventualele corecţii la părţile de lipire, dar şi suficient de scurt pentru a putea menţine fixe fragmentele.

Ţinând seama de dimensiunile relativ mici ale majorităţii fragmentelor ce urmau a fi lipite am considerat necesară o sortare iniţială a părţilor mai mari pe diverse zone ale vasului: baza, nava vasului şi buza. Acestor elemente le-am alăturat fragmentele de dimensiunei foarte mici. Operaţia s-a făcut în paralel pe toate elementele de bază urmărind în permanenţă momentul în care devenea posibilă unirea a două elemente de bază. Acest lucru a fost important întrucât era posibil ca datorită modului de spargere specific porţelanului, îmbinarea a două subansamble să nu se mai poată realiza.

În procesul de reîntregire a fiecărui subansamblu o altă problemă a constituit-o alipirea fragmentelor foarte mici de 3-6 mm. Această problemă a impus o precizie deosebită la lipire, dar şi menţinerea lor în poziţia optimă până în momentul fixării.

Legat tot de aceste fragmente în procesul de întregire o mare dificultate a constituit-o forma acestora; unele dintre ele aveau o parte spre exteriorul vasului legată numai printr-o muchie foarte subţire de partea din interiorul vasului.

În această situaţie a fost necesară lipirea simultană a două sau trei fragmente, operaţie greu de realizat datorită preciziei ce se impunea la întregire.

Următoarea operaţiune efectuată a fost completarea părţilor lipsă, aproximativ 10%. Cele mai multe lipsuri există pe porţiuni mici dar dispersate pe toată suprafaţa piesei, ele datorându-se imposibilităţii recuperării tuturor fragmentelor, lucru greu de realizat având în vedere dimensiunile reduse ale acestora.

Completarea s-a făcut cu gips dentar bine cernut, iar şlefuirea cu glasspapier foarte fin, având grijă să nu se deterioreze smalţul.

Am ales gipsul ca material pentru completare deoarece părţile lipsă fiind reduse, acesta prezintă suficientă aderenţă la porţelan, în acelaşi timp fiind uşor de şlefuit şi putând fi colorat.

Reintegrarea cromatică, refacerea decorului s-au realizat cu ajutorul culorilor pentru ceramică Ideea firma Maimeri - Italia.

The restoration of a flower vase from XIXth century

(Summary)

The ceramic collection of The Art Museum fom Craiova has 280 pieces in the present manent was fonnded at the same time with Alexansru and Aristia Aman Collection at the end of 1908 year.

The flowers pot - the topic of this comunication, is made up of pinted porcelaine, with transparent enamel.Under the enamel tehre is the stamp of Victoria-Czecho-Slovakia-Manufacture.

Being in the permanent exhibition of The Art Museum the pot was broken off in the Earthquake from 1977 in cca. one hundread shivers from 15cm at 1cm and in many porcelaine splinters.

On the fragments surface there are no aderent substances because the piece was always kept in usual conditions.

The intervation above the piece followed the usual process of restauration : cleaning, gluing, completing the missing parts, the lost finishing, remaking the decor.

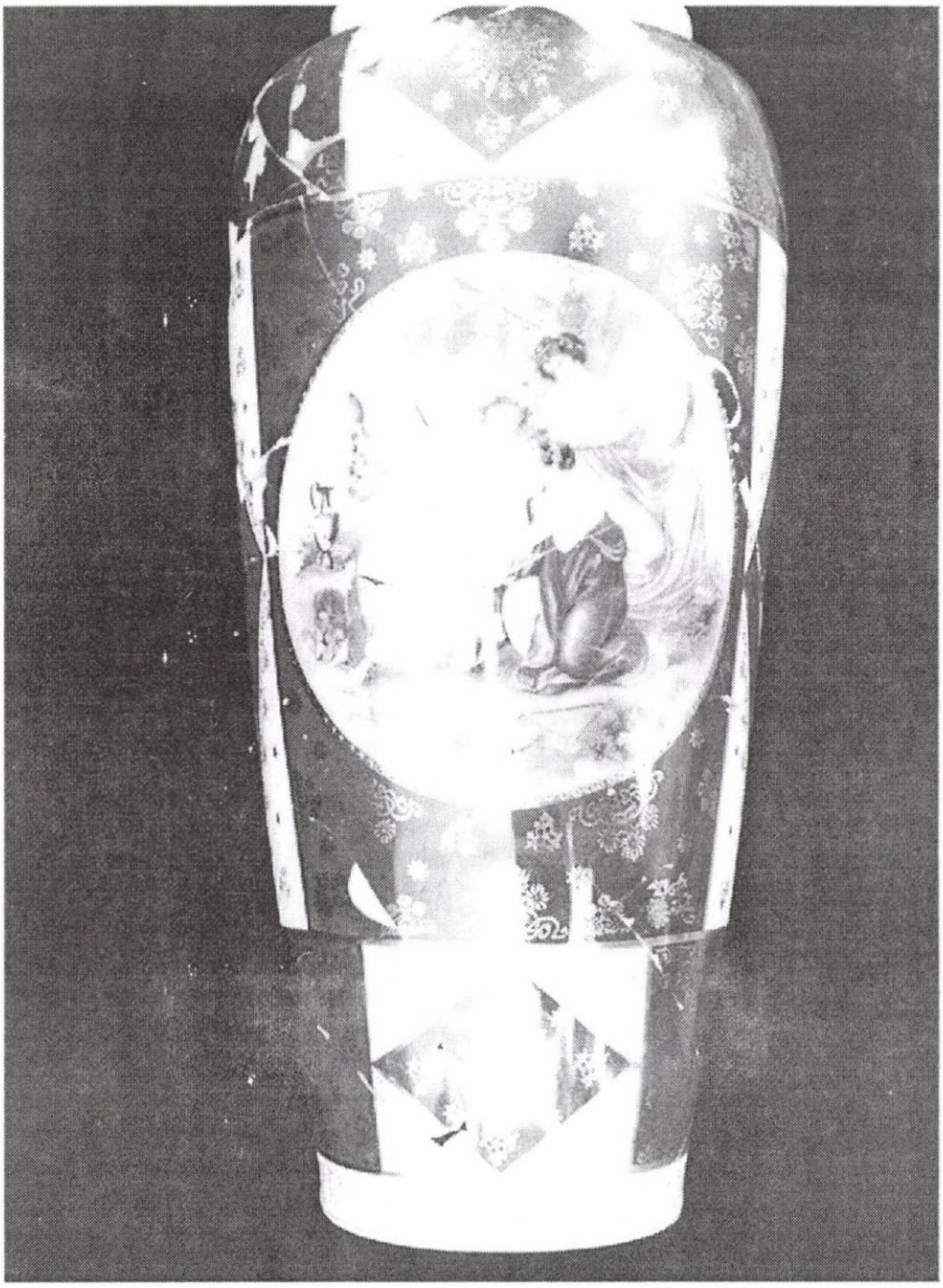

Muzeul de Artă Craiova
Vas de flori din porțelan de Cehoslovacia secretary. XIX
(după lipire)

Metode de conservare a obiectelor arheologice descoperite în urma săpăturilor de la Lazuri (județul Satu Mare)

Vasile Sulyok

În perioada 22 august - 4 noiembrie 1993 am început săpăturile arheologice în localitatea Lazuri, județul Satu Mare, săpături care de atunci continuă anual.

Urmele de locuire încep încă din epoca bronzului şi continuă în perioada statului Dac, fiind cea mai mare aşezare din nord-vestul României.

Au fost găsite mai multe gropi - inițial folosite pentru păstrarea cerealelor, iar după aceea ca şi gropi menajere.

Materiale similare pentru nord-vestul țării au apărut în cercetările efectuate în zona Aradului şi a Bihorului iar în afara granițelor în Slovacia, Ucraina şi până la Dunărea Mijlocie.

În afara materialului ceramic foarte bogat şi diferit s-au găsit şi piese de metal; seceri de bronz şi unelte din fier.

Topografic, locul de descoperire al cercetătorilor se situează în partea de nord-vest a comunei Lazuri, la limita de contact cu hotarul municipiului Satu Mare în zona pe care localnicii o numesc "Lubi Tag", la 2,25 km de comună şi la 300 de metri nord-est în partea dreaptă a drumului de acces Lazuri Peleş.

Investigațiile din 1993 avuseseră caracterul unor sondaje, menite a verifica şi nuanța observațiile înregistrate din 1977, într-o zonă situată aproximativ în centrul aşezărilor databile în mai multe perioade (vechii locuitori au exploatat poziția favorabilă, uşor înălțată în raport cu restul terenului, a unui "grind").

S-a confirmat existența unor locuiri din epoca bronzului (cultura Suciu de Sus) prima vârstă a fierului, La Tene, secolele II-IV şi VI-VII două oale întregibile, apărute în stratul bulverant de arătură, par să sugereze şi existența unei locuiri din secolul VIII-IX, (constatată de altfel în imediata apropiere - punctul Râtul lui Bela). Reluarea în 1994 a cercetărilor din punctul Lubi Tag marchează începutul efectiv al efortului de cercetare sistematică a obiectivului, prin decopertarea succesivă a unor suprafețe.

Săpătura a fost concepută în cursivitatea sondajelor din 1993.

Trebuie menționat faptul că am continuat să ne adâncim, cu scopul de a clarifica adâncimea până la care apare stratul corespunzător locuirii din epoca bronzului, insistându-se îndeosebi în porțiunea unde fusese identificată o locuință din această perioadă evetual o suprapunere de locuințe (epoca bronzului şi hallstatiană).

Cercetările din 1994 au completat şi nuanțat datele generale cunoscute, fiind identificate complexe clare din epoca hallstatiană, precum şi o locuință din Epoca La Tene mai timpurie, în raport cu complexele din aceeaşi epocă cunoscute până acum.

Din obiectivele urmărite menționez o locuință din secolele VI-VII, inițial a fost sesizată extremitatea sa sud-estică, deja la -0,37 -0,40 m conturul complexului era relativ clar, cu excepția colțului vestic unde, la adâncimea menționată apăruse blocul de lut cruțat.

La -0,40 m au apărut pereții unui cuptor. La est de cuptor la -0,45 m a fost găsit un fragment ceramic tipic secolelor VI-VII lucrat cu mâna şi un vălătuc de lut. Locuința este ca plan de formă pătrată, laturile oscilează cu foarte mici diferențe în jurul a 3,80 m. Pereții, bine păstrați sunt aproape verticali. Podeaua este orizontală, nefiind amenajată în mod special. Din profilul de pe martor rezultă că groapa locuinței porneşte din stratul de pământ negru-cenuşiu, situat imediat sub arătură, adică de la adâncimea medie de 0,25 - 0,30 m. Adâncimea inițială a gropii trebuie să fi fost de cca. 0,60 m. În colțul vestic se află cuptorul,

amenajat într-un bloc de lut cruțat. Blocul de lut cruțat, în vederea amenajării cuptorului avea formă relativ pătrată, latura oscilând în jurul lui 1,20 m în parte marginile lui s-au prăbuşit, îndeosebi în forma colțurilor. Este posibil ca pe latura nord-estică să fi fost amenajat sub forma unei trepte, fie că aici el s-a prăbuşit pe o adâncime mai mare - mai bine s-a păstrat colțul nord-vestic. Cuptorul a fost realizat prin scobirea blocului de lut în porțiunea sa centrală, gura de alimentare fiind deschisă spre interiorul locuinței, pe mijlocul laturii sud-estice a blocului.

În plan, cuptorul are formă uşor ovală (la - 0,55 m pe blocul de lut, dimensiuni pe axe; 0,50 x 0,44 m) iar în secțiune are formă de pară.

Gura de alimentare se prezintă sub forma unui canal aproape cilidric (era lungă de 0,24 m) la baza laturii sud estice a fost cruțată o treaptă în lutul galben, pe o înălțime de 6 cm de la podea şi cu o lățime de 0,15 m.

Pereții cuptorului au fost lutuiți pe o grosime de 3 - 4 cm în medie, fiind ulterior puternic arşi (la cărămiziu), formându-se astfel o crustă rezistentă. Pământul din exteriorul lutuielii era şi el ars pe o grosime medie de 2 cm (la brun roşcat). Vatra cuptorului prezintă o nuanță de cenuşiu-alburiu ca urmare a arderii şi mai puternice la care a fost supusă. Pereții lutuiți şi arşi ai cuptorului s-au păstrat pe o înălțime maximă de 0,56 m. Cuptorul a fost umplut pe cea mai mare parte a adâncimii cu lut galben, amestecat cu pământ negru-cenuşiu, în care au apărut foarte multe lipituri arse, macerată, posibil în unele cazuri fragmente de vălătuci. Unele bucăți mari, uneori vitrifiate, nu par să provină de la pereți, ori bolta cuptorului; n-au fost găsite fragmente sigure din bolta acestuia.

În cuptor, aşezați peste un strat de pământ subțire sau mai gros se aflau 11 vălătuci din lut ars, intacți, cu forme diferite (sferice, ovoidale şi cu dimensiuni mai mari, rectangulare).

Deşi ei par să fi fost aşezați la baza pereților cuptorului pentru a-i sprijini, cel puțin unii dintre ei trebuie să fi căzut de pe blocul de lut cruțat aşa cum indică stratul de pământ mai gros găsit sub unele dintre piese. Majoritatea par însă a fi fost aşezați în poziția menționată deja. În umplutura cuptorului au apărut fragmente din marginile unor oale lucrate cu mâna dintr-o pastă grosieră degresată cu cioburi pisate sau macroprundiş prezentând practic aceeaşi formă de oală, identică aşa numitului tip Praga-Corceac. Tipul de locuință şi cuptor, ceramică din inventar, îşi găsesc analogii în aşezări databile din prima jumătate a secolului al VI-lea până în prima jumătate a secolului următor cercetate în Ucraina, Polonia Mică, Cehia, Slovacia, Germania estică şi chiar nord-estul Ungariei, atribuite slavilor arhaici.

Din punct de vedere al tehnicii de lucru, ceramica din această parte a țării din faza respectivă, prezintă aceleaşi categorii cu faza anterioară, la care se mai adaugă ceramica pictată (descoperite tot aici la Lazuri în anul 1977).

Inventarul materialului care apare în zona Lazuri din campaniile anuale, este foarte bogat, cuprinzând o perioadă mai largă.

Întâlnim fragmente ceramice din cultura Gava dintr-o pastă relativ bună, rezistentă, lucrată cu mâna, de formă tranconică cu pereți înalți arcuiți spre interior cu baza îngroşată fără ornament. În faza clasică a ceramicii daco-getice, ornamentele realizate prin incizare sunt foarte frecvente şi alcătuiesc un bogat repertoriu de motive decorative. Încercarea de a-i aduce la viață pe locuitorii acestei aşezări ar fi sortită eşecului fără contribuția conservatorului, deoarece timpul nu a cruțat vestigiile lor materiale.

Conservarea realizează o punte de legătură între descoperirea unor fragmente de vase fragilizate şi momentul când acestea reprimesc forma modelată de creatorul lor în urmă cu multe secole.

În plus este înlesnită munca arheologului care operează mai uşor o clasificare tipologică.

Păstrarea tezaurului lăsat de trecut pentru generaţii viitoare revine conservării.

Întrucât conservarea este o disciplină care se ocupă cu etiopatologia (factor simptomă), profilaxia (prevenire) şi tratamentul stopare a degradărilor, alterărilor bunurilor culturale, este important să se cunoască factorii care acţionează asupra obiectului, pentru a putea interveni, oprind sau încetinind aceste procese de transformare. Orice obiect care a supravieţuit în pământ timp de 2000 sau numai 500 de ani trebuie să fi ajuns la un echilibru cu mediul său, altfel nu ar mai fi prezent acolo. Descoperitorul distruge acest echilibru fie el de natură chimică sau fizică, şi astfel degradarea şi corodarea se pot activa din nou chiar din momentul în care obiectul vede lumina zilei. Uneori, este doar o problemă de câteva minute până când se produce degradarea ireversibilă, alteori poate dura zile sau săptămâni până când începe coroziunea evidentă, în timp ce cu unele materiale, cum ar fi ceramica arsă puternic nu se poate întâmpla absolut nimic.

Foarte adesea soluţia este de păstra obiectul într-un mediu asemănător celui în care a fost găsit, deşi alteori este necesară oprirea coroziunii prin realizarea unui mediu diferit dar stabil. În cazul ceramicii, dacă o piesă întreagă sau fragmentară este prea fragilă pentru a fi ridicată din pământ fără degradare, atunci aceasta are nevoie de un sprijin suplimentar şi eventual, consolidată înaintea ridicării. Uneori este suficient să se bandajeze de jur-împrejur piesa pentru a-i conferi rezistenţa mecanică necesară.

În mai multe cazuri este necesar să se pensuleze sau, mai bine, să se pulverizeze pe piesă o soluţie corespunzătoare pentru consolidare.

Alegerea agentului de consolidare va depinde de prezenţa umezelii. Trebuie ţinut cont de faptul că agenţii de consolidare vor trebui, aproape cu siguranţă îndepărtaţi în laborator, aşa încât aceştia vor fi folosiţi la cea mai mică consistenţă pentru asigurarea sprijinului suficient. Oricare ar fi agentul de consolidare folosit, obiectul, solul şi consolidantul trebuie lăsate să se usuce bine înaintea ridicării, deoarece agenţii de consolidare în stare umedă pot face ca piesa să fie mai fragilă decât a fost înainte. Cele mai multe cioburi solide pot fi şi de obicei sunt spălate fără nici o problemă totuşi trebuie luate următoarele precauţii :

1. Ceramica slab arsă neolitică din epoca bronzului sau altă epocă se spală numai după testarea atentă în apă a unei bucăţi lipsite de importanţă (aceasta se poate dezintegra).
2. Nici o piesă care pare să necesite consolidare nu trebuie să fie spălată.
3. Marginile pieselor fragile nu se freacă, deoarece ulterior se pot îngreuna sau poate fi imposibilă alăturarea lor.
4. Dacă sursa de apă permite este bine să existe un vas pentru spălarea iniţială şi îndepărtarea murdăriei şi altul pentru curăţirea finală. Apa murdară care conţine particule ceramice fine poate să acţioneze ca un abraziv. Fiecare material descoperit poate deveni, eventual, obiectul analizei ştiinţifice cu importanţă pentru aspecte privind arheologia. De aceea, toate procedurile şi formele de tratament ale sitului din punct de vedere al conservării vor fi concepute astfel încât să nu prejudicieze aceste analize. Deasemenea, trebuie să se acorde atenţie aspectelor privind mediul în care a fost descoperit situl.

Relaţia dintre obiecte, aşa cum sunt localizate în pământ, sau a părţilor din care este construit obiectul este de mare importanţă pentru reconstituirea ulterioară. Astfel se reţine aspectul în săpătură al unul obiect fragil, care ulterior se desface în bucăţi, este dislocat. Din aceste motive, toate aceste aspecte şi toate obiectele fragile trebuie să fie fotografiate in situ în cele mai bune condiţii cu etalon de mărime înainte de a fi mutate din loc.

Înregistrarea va fi de mare folos atât pentru arheolog cât şi pentru conservator pentru lucrările ulterioare.

Methods of preserving the archeological objects discovered as a result of the excavations in Lazuri (Satu Mare county)

(Summary)

The author, after a brief presentation of the archeological site Lazuri, of the results got so far, deals with problems related to the preservation of the materials discovered, showing a series of specific operations necessary for the preservation and protection, under the best conditions, of the things discovered.

Abrevieri bibliografice - Abréviations bibliographiques - Abkürzungen

ActaAntArh	*Acta Antiqua et Archaeologica*, Szeged.
ActaArhHung	*Acta Archaeologica Hungarica*, Budapest
ActaArchCarp; AAC	*Acta Archaeologica Carpatica*, Krakow
ActaMN; AMN	*Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca
ActaMP; AMP	*Acta Musei Porolissensis*, Zalău.
AMET	*Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca
Apulum	*Apulum*. Muzeul Regional Alba Iulia, Alba Iulia.
ArchÉrt	*Archeologiai Értesítő*, Budapest
ArhMold	*Arheologia Moldovei*, Institutul de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol", Iaşi.
AII(A)	*Anuarul Institutului de Istorie (şi Arheologie)*, Cluj-Napoca
AISC	*Anuarul Institutului de Studii Clasice*, Cluj.
BerRGK; BRGK	*Bericht der Römisch - Germanische Kommision des Deutschen Archäologischen Instituts*, Frankfurt am Main
Crisia	*Muzeul Ţării Crişurilor din Oradea*, Oradea
Dacia; DaciaNS	*Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*. I - XII, 1924 - 1948; Nouvelle Serie (NS). Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Bucureşti.
DIR	*Documente privind Istoria României*, Bucureşti.
DissPann	*Dissertationes Pannonicae*, Budapest
EphNap	*Ephemeris Napocensis*. Anuarul Institutului de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
FolArch; FA	*Folia Archaeologica*, Budapest
Germania	*Germania*. Anzeiger der Römisch - Germanische Kommision, Frankfurt am Main.
IstRom	*Istoria României*, Tratat, Bucureşti, I, 1960 şi urm.
Materiale; MCA	*Materiale şi cercetări arheologice*, Bucureşti, I - IX, 1957 - 1970.
NyJAMÉ	*A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve*, Nyíregyháza
NumKözl	*Numismatikai Közlöny*, Budapest.
PBF	*Prähistorische Bronzefunde*. Institut für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main, Frankfurt am Main.
RE	*Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (Pauly-Wissowa - Kroll), Stuttgart
RIC	H. Mattingly - E. A. Sydenham, *Roman Imperial Coinage*, London.

M. Roska, Repertorium	M. Roska, *Erdély Régészeti Repertóriuma*. I. Öskor, Kolozsvár (Cluj), 1942.
Sargetia	*Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva
SCIV(A)	*Studii şi cercetări de istorie veche (şi arheologie)*, Bucureşti.
SCSCluj	*Studii şi cercetări ştiinţifice*, Cluj-Napoca
SCN	*Studii şi cercetări de numismatică*, Bucureşti.
SlovArch	*Slovenská Archeológia*, Bratislava
SCIM	*Studii şi cercetări de istorie medie*, Bucureşti.
StudjneZvesti	*Studjné Zvesti Archeologičky ústav SAV*, Nitra-Bratislava
StComSatu Mare	*Studii şi comunicări*, Muzeul Judeţean Satu Mare.
StComSibiu	*Studii şi comunicări*, Muzeul Brukenthal Sibiu, Sibiu.
SympThrac	*Symposia Thracologica*, Bucureşti.
Thraco-Dacica	*Thraco-Dacica*, Institutul Român de Tracologie, Bucureşti
Tibiscus	*Tibiscus*, Muzeul Banatului Timişoara, Timişoara.
Tezaure monetare	*Tezaure monetare din judeţul Satu Mare*, Oradea, 1968.
Ziridava	*Ziridava. Studii şi cercetări*. Muzeul Judeţean Arad, Arad.

ISSN 0258 - 1558
EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN